

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**SİRBİSTAN’IN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMASI
(1830-1878)**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Ayşe ÖZKAN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Necdet HAYTA**

Ankara-2009

ONAY

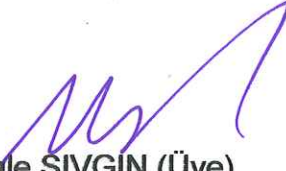
Ayşe ÖZKAN'a ait "Sırbistan'ın Bağımsızlığını Kazanması (1830-1878)" başlıklı bu çalışma 23.10.2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yakınçağ Tarihi Bilim dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

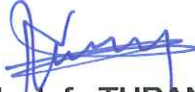
Prof. Dr. Azmi SÜSLÜ (Başkan)

Prof. Dr. Necdet HAYTA (Danışman)

Prof. Dr. Hale ŞIVGIN (Üye)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Üye)

Doç. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ (Üye)

ÖNSÖZ

Son 15 yıldır meydana gelen olaylar Türkiye’de Balkanlara ilgiyi artırmış ve Balkanlar hakkında araştırmalar çoğalmış olsa da Sırbistan, Türkiye açısından Balkanlar’ın karanlıkta kalan yerlerindendir. Her ne kadar Sırbistan’la ilgili isyan dönemine ait çalışmalar var ise de, isyan sonrasıyla ilgili çalışmalar çok azdır. 1804 yılında Osmanlı Devleti’ne isyanla başlayan ve 1830 yılında muhtariyetin kazanılmasıyla devam eden Sırp bağımsızlık süreci, 1878 Berlin Antlaşması’yla tamamlanmış ve Sırlar bağımsız olmuşlardır. Bu çalışmada muhtariyet döneminden bağımsızlığa kadar geçen sürede Sırların Osmanlı Devleti ve Avrupa devletleriyle olan ilişkileri, Osmanlı Devleti’nin ve Avrupa devletlerinin Sırlara karşı tutumu, Sırp yayılmacı planları ve Osmanlı Devleti’nin aldığı önlemler, Sırların bağımsızlık yolundaki çabaları, Sırp başknezleri Miloş Obrenoviç, Mihail Obrenoviç, Aleksandr Karacorceviç ve Milan Obrenoviç dönemleri ekseninde incelenmeye çalışılmıştır. Başknezlerin kendi dönemlerinde Sırp bağımsızlık süreci içinde ne gibi faaliyetlerde bulundukları , Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri ve dünyadaki gelişmeler karşısındaki tutumları da çalışma dahilinde ele alınmıştır.

Çalışmanın hazırlanmasında ağırlıklı olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden yararlanılmıştır. Ayrıca ATASE Arşivi’nden de yararlanılmıştır. Yayımlanan İngiliz ve Fransız Arşiv Belgeleri de tezde yer almış, gazetelerden Ruzname-i Ceride-i Havadis’in ilgili sayılarına da bakılmıştır. Bu temel eserlerin yanısıra Sırpça, İngilizce ve Fransızca eserlerden de yararlanılmış ve tezin yazımı gerçekleştirilmiştir.

Çalışmamın her aşamasında yardım ve teşviklerini gördüğüm Hocam Prof. Dr. Necdet HAYTA’ya, anlayış ve desteklerinden dolayı aileme, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, ATASE Arşivi ve Türk Tarih Kurumu çalışanlarına teşekkürlerimi sunar, Balkan Tarihi’nde önemli bir eksikliği azıcık da olsa giderebilmiş olmayı umarım.

Ayşe ÖZKAN

SIRBİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞI'NI KAZANMASI (1830-1878)

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ:	1
SIRPLAR VE SIRP İSYANLARI.....	1
1. Osmanlı Hâkimiyeti Öncesi Sırplar	1
2. Osmanlı İdaresinde Sırplar	3
3. İsyânlar ve Sırplar.....	10
3.1. 1804 İsyânı ve Gelişmeler	10
3.2. 1815 İsyânı ve Gelişmeler	15

I. BÖLÜM

MUHTARİYET VE MILOŞ OBRENOVIÇ'İN I. DÖNEMİ (1830–1839)

1. 1830 Fermanı, Muhtariyet ve Miloş'un Başknez Oluşu.....	23
1.1. Emlâk Meselesi	26
1.2. Nahiye Meselesi	27
2. 1833 Fermanı ve Genişleme	30
2.1. Türk Sırp Sınırı Meselesi	33
2.2. Miloş'un Sırbistan'ı Müslümanlardan Arındırma Politikası	35
2.3. Emlâk Meselesi	39
3. Miloş'a Muhalefet ve 1835 Anayasası	42
3.1. 1835 Anayasası'nın İlanı	44
3.2. Miloş'un İstanbul'a Gidişi	45
3.3. Şehirköy Ayaklanması	47
4. 1838 Fermanı ve Türk Anayasası	49
4.1. 1838 Fermanı Öncesi Gelişmeler	49
4.2. 1838 Fermanı'nın İlanı	54
5. Miloş'un Sırbistan'daki İcraâtı	59

II. BÖLÜM

MİHAİL OBRENOVIÇ'İN I. DÖNEMİ (1839-1842)

1. Mihail'in Başknez Oluşu	62
1.1. Mihail'e Muhalefet	63
2. 1841 Niş İsyanı ve Sırplar	67
2.1. İsyanın Sebepleri	68
2.2. İsyan Dış Tepkiler	70
2.3. İsyan Sonrası	73
3. Mihail'in Sırbistan'daki İcraâtı	74
4. Sırp İhtilali ve Mihail'in Kaçışı	77

III. BÖLÜM

ALEKSANDR KARACORCEVIÇ DÖNEMİ (1842-1858)

1. Aleksandr'ın Başknez Oluşu	79
1.1. Aleksandr'a Muhalefet ve İsyan	81
2. İlija Garašanin ve "Načertanije"	84
3. 1848 İhtilalleri ve Sırplar	87
3.1. 1848 İhtilalleri Öncesi Sırbistan'ın Durumu	87
3.2. 1848 İhtilalleri ve Sırpların Avusturya'daki Soydaşlarına Yardımları	91
3.4. 1849 Bosna İsyanı ve Sırp İlişkisi	101
4. 1850 Vidin İsyanı ve Sırplar	102
4.1. İsyan Öncesi	102
4.2. İsyanın Başlaması ve Gelişmesi	103
4.3. İsyanın Osmanlı Devleti'nin Tutumu	104
4.4. İsyanın Bastırılması	105
4.5. İsyanın Sırpların Tutumu	106
5. 1853 Kırım Savaşı ve Sırplar	108
5.1. Kırım Savaşı Öncesi Sırbistan	108
5.2. Savaşın Sebepleri	111
5.3. Savaşın Başlaması, Gelişmesi ve Savaşta Sırbistan	113

5.4. Savaşın Sona Ermesi ve Paris Barış Antlaşması	124
6. Aleksandr'ın Düşüşü	126
7. Aleksandr'ın Sırbistan'daki İcraâtı	136
8. Aleksandr Döneminde Sırbistan Türklüğü	137

IV. BÖLÜM

MILOŞ OBRENOVIÇ'İN II. DÖNEMİ (1858-1860)

1. Miloş'un Dönüşü ve Başknez Oluşu	139
1.1. Miloş'un Askeri Hazırlıkları ve Alınan Tedbirler	141
1.2. Deputasyo'nun İstanbul'a Gönderilişi	148
2. Miloş Döneminde Sırbistan Türklüğü	150
3. Miloş'un Ölümü	154

V. BÖLÜM

MİHAİL OBRENOVIÇ'İN II. DÖNEMİ (1860-1868) VE OSMANLI DEVLETİ'NİN SIRBİSTAN'DAN ÇEKİLMESİ

1. Mihail'in Başknez Oluşu	156
1.1. Avrupa İle İlişkiler	157
1.2. Karadağ İle İlişkiler	158
1.2.1. Bosna-Hersek Olaylarında Papazların Etkisi	165
1.3. Bulgaristan İle İlişkiler	166
1.3.1. Bulgarların Göç Ettirilmeleri	170
1.3.2. Bulgaristan Olaylarında Papazların Etkisi	173
1.4. Yunanistan İle İlişkiler	173
2. Sırp Hükümetinin Bâb-ı Âlî ile Müzakereleri	174
3. Millet Meclisi'nin Toplanması ve Sırp Ordusu'nun Kuruluşu	177
3.1. Sırp Ordusu'nun Kuruluşu ve Tepkiler	179
4. 1862 Çukurçeşme Olayları ve Kanlıca Konferansı'nın Toplanması	182
4.1. Çukurçeşme Olayları Öncesinde Sırbistan	182
4.2. Çukurçeşme Olayları ve Belgrad'ın Bombalanması	185

4.3. Kanlıca Konferansı'nın Toplanması	187
4.4. Türklerin Sırbistan'dan Çıkarılması	192
4.5. 1862 Kanlıca Konferansı'ndan Sonra Sırbistan	195
5. Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'daki Kalelerden Çekilişi	201
6. Mihail ve Balkan İttifakları	207
7. Mihail'in Öldürülüşü	209

VI. BÖLÜM

MİLAN OBRENOVIÇ DÖNEMİ (1868 -1878) VE SIRBİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMASI

1. Milan'ın Başknez Oluşu	216
2. 1869 Anayasası ve Sırplar	216
3. Küçük İzvornik Meselesi	220
3.1. Milan'ın İstanbul Ziyareti	223
4. 1875 Hersek İsyanı ve Sırplar	226
4.1. İsyan Öncesi Gelişmeler	226
4.2. İsyanın Başlaması ve Gelişmesi	234
4.3. İsyan Dış yardımlar	236
4.4. İsyan Sırbistan'ın Tutumu	238
4.5. İsyan Büyük Devletlerin Tutumu ve İsyanın Uluslararası Bir Nitelik Kazanması	242
4.5.1. Büyük Devletlerin Tutumu	242
4.5.2. İsyanın Uluslararası Bir Nitelik Kazanması	245
4.5.3. Andrassy Notası	248
4.5.4. Berlin Memorandumu	252
5. 1876 Osmanlı - Sırp - Karadağ Savaşı	254
5.1. Savaşın Başlaması ve Gelişmesi	259
5.2. Savaşın Tekrar Başlaması	269
5.3. İstanbul Konferansı	275
5.4. Sırbistan'la Barış Yapılması	279
5.5. Londra Protokolü	281

6. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı	283
6.1. Savaşın Başlaması ve Gelişmesi	284
6.2. Savaşta Sırbistan'ın Tutumu	286
6.3. Sırbistan'ın Savaşa Katılması.....	297
6.4. Edirne Mütarekesi.....	301
6.5. Ayastefanos Barışı	303
7. Berlin Antlaşması ve Sırbistan'ın Bağımsızlığı.....	307
SONUÇ.....	312
KAYNAKLAR.....	316
EKLER.....	335
ÖZET.....	386
ABSTRACT.....	388

KISALTMALAR

A.AMD.	Bâb-ı Âli Evrak Odası Sadaret Evrakı Divân-ı Hümayûn Âmedi Kalemi
A.DVN.	Bâb-ı Âli Evrak Odası Sadaret Evrakı Divân-ı Hümayûn (Beylikçi) Kalemi
A.DVN.DVE.	Bâb-ı Âli Evrak Odası Sadaret Evrakı Divân-ı Hümayûn Düvel-i Ecnebiye Kalemi
A.DVN.MHM.	Bâb-ı Âli Evrak Odası Sadaret Evrakı Divân-ı Hümayûn Mühimme Kalemi
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.md.	Adı geçen madde
a.g.t.	Adı geçen tez
A.MKT.	Bâb-ı Âli Evrak Odası Sadaret Evrakı Sadâret Mektûbî Kalemi
A.MKT.MHM.	Bâb-ı Âli Evrak Odası Sadaret Evrakı Sadâret Mektûbî Mühimme Kalemi
A.MKT.MVL.	Bâb-ı Âli Evrak Odası Sadaret Evrakı Sadâret Mektûbî Meclis-i Vâlâ Kalemi
A.MKT.NZD.	Bâb-ı Âli Evrak Odası Sadaret Evrakı Sadâret Mektûbî Nezâret ve Devâir Kalemi
A.MKT.UM.	Bâb-ı Âli Evrak Odası Sadaret Evrakı Sadâret Mektûbî Umum Vilâyât
A.}M...	Bâb-ı Âli Evrak Odası Sadaret Evrakı Sadaret Müteferrik
ATASE	Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı
B.	Receb
Bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
C.	Cemaziyelahir
Ca.	Cemaziyelevvel

C.AS.	Cevdet Askeriye
C.DH.	Cevdet Dahiliye
C.HR.	Cevdet Hariciye
C.MTZ.	Cevdet Eyalât-ı Mümtaze
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Gös.yer.	Gösterilen yer
HAT.	Hatt-ı Hümayûn
Haz.	Hazırlayan
HR.MKT.	Hariciye Nezareti Mektûbî Kalemi
HR.SYS.	Hariciye Nezareti Siyasî Kalemi
HR.TO.	Hariciye Nezareti Tercüme Odası
İ.AMTZ.	İrade Eyâlât-ı Mümtâze
İ.DH.	İrade Dahiliye
İ.DUİT.	İrade Dosya Usulü İradeler Tasnifi
İ.HR.	İrade Hariciye
İ.MTZ.(04)	İrade Eyâlât-ı Mümtâze-Bulgaristan
İ.MTZ.GR.	İrade Eyâlât-ı Mümtâze-Girit
İ.MMS.	İrade Meclis-i Mahsûs
İ.MSM.	İrade Mesaîl-i Mühimme
İ.MVL.	İrade Meclis-i Vâlâ
L.	Şevval
M.	Muharrem
N.	Ramazan
OBİV.	Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı
ORH	Osmanlı-Rus Harbi (1877-1878) Koleksiyonu
OSK	Osmanlı-Sırp-Karadağ Harbi Koleksiyonu
R.	Rebiyülahir
Ra.	Rebiyülevvel
S.	Safer
s.	Sayfa
Ş.	Şaban

T.D.V.	Türkiye Diyanet Vakfı
t. y.	Tarih yok
vd.	ve diğerleri
Vol.	Volume
Yay.	Yayınlayan
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan
Y.EE.	Yıldız Esas Evrakı
Y.PRK.BŞK.	Yıldız Perakende Mabeyn Başkitabeti
Y.PRK.HR.	Yıldız Perakende Hariciye Nezareti Maruzatı
Y.PRK.PT.	Yıldız Perakende Posta ve Telgraf Nezareti Maruzatı
yy.	Yüzyıl
Z.	Zilhicce
Za.	Zilkade

GİRİŞ: SIRPLAR VE SIRP İSYANLARI

1. Osmanlı Hâkimiyeti Öncesi Sırplar

Balkan yarımadasının ortasında yer alan ve 88.361 km² 'lik bir alanı kapsayan Sırbistan¹, ilk olarak İliryalı ve Trakyalı çoban kavimlerle meskûndü. Bu kavimler M.Ö III. yy.'da Romalılara boyun eğdiler² Bu dönemde ülke sınırları Dalmaçya ve Pannonia ile Tuna, Drina ve Morava arasında uzanıyor, kuzeyde Vardar vadisine kadar genişliyordu. 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye bölününce Dalmaçya ve Pannonia Batı Roma'nın, diğer topraklar ise Doğu Roma'nın oldu³. III. yy.'dan itibaren Roma İmparatorluğu'nu tehdit eden Gotlar, Hunlar ve Avarlar gibi kavimler ise Balkan Yarımadası'nda devamlı bir devlet kuramamışlar da, kendilerinden sonra gelen Slav kavimlerine yerleşme imkanı hazırladılar⁴. VI. yy.'da Slav ve Bulgar kabileleri yarımadaya gelmeye başladılar⁵. VII.yy.'da İmparator Heraclius (610–640) Sırları, Avarlara karşı korumak üzere Bizans İmparatorluğu'nun kuzeybatı sınırına yerleştirdi ve Sırplar bir Balkan milleti olarak tarih sahnesine çıktı.

Sırplar yeni topraklarında hemen milli bir birlik kuramadılar. “*Jupan*” adı verilen şefler önderliğinde bazı yerleri işgal ettiler, jupanlar birbirleriyle “*Veliki Jupan (Büyük Jupan)*” olmak için mücadele ettiler ancak merkezileşme ve bir devlet olma başarısız kaldı⁶. Kısmi bir başarı 850 yılında Vlastimir'in Sırları hâkimiyeti altında birleştirmesiyle kazanıldıysa da, Vlastimir'in ölümü sonrası Bulgar hâkimiyetine girdiler⁷. Çeslav adlı bir prens akraba kabileleri

¹ Yusuf Hamzaoğlu, **Sırbistan Türklüğü**, Üsküp, 2004, s. 19.

² A. Hayek, “*Sırbistan*”, **İslam Ansiklopedisi**, C.10, İstanbul, 1967, s. 556.

³ Selim Aslantaş, **Osmanlı'da Sırp İsyânları**, İstanbul, 2007, s. 17.

⁴ A. Hayek, *a.g.md.*, s.557.

⁵ Işın Demirkent, “*14. Yüzyıla Kadar Balkan Yarımadası'nda Bizans Hâkimiyeti*”, **I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, 1992, s. 1.

⁶ “*Sırplar*”, **Türk Ansiklopedisi**, C. 28, Ankara, 1980, s. 533.

⁷ Ergünöz Akçora, “*Dünden Bugüne Bosna-Hersek*”, **Türk Dünyası Tarih Araştırmaları**, Sayı 89, Nisan 1994, s. 93; İrfan Kaya Ülger, **Yugoslavya Neden Parçalandı ?**, Ankara, 2003, s. 25.

tekrar birleştirse de Macarlara karşı mücadelede hayatını kaybedince (960) birlik dağıldı ve önce Bizanslıların, sonra yine Bulgarların hâkimiyetine girdiler⁸. 1018'de Bizans İmparatoru Bulgarların bağımsızlığına son verdi ve Sırlar Bizans'a bağlandı. Sonraları batıda Karadağ adını alacak dağlık Zeta, doğuda ise Raška devletleri kuruldu⁹. Raška devletinin büyük jupanı Stefan Nemanich (1167–1196)¹⁰ Zeta ve Raška bölgelerini 1186'da birleştirip, Sırları bağımsız bir devlet çatısı altında topladı ve oğlu Rastko, 1219'da bağımsız Sırp Ortodoks kilisesini kurdu¹¹. Bu devlet, II. Stefan Uroş (1282–1321) zamanında kuvvetlendi. Ancak Sırp devletinin en parlak zamanı tarihte "*Silni (Kuvvetli)*" lakabıyla anılan Stefan Dušan (1331-1355) zamanıdır¹². Dušan, Sırbistan'ın sınırlarını Tuna'dan Korintos Körfezi'ne; Adriyatik'ten Ege'ye kadar genişletti¹³. O, devletine Bizans'tan esinlenerek "*İmparatorluk*" adını verdi¹⁴ ve Sırp piskoposluğunu patrikliğe yükseltti¹⁵. 1349-1354 yılları arasında ülkesini çıkarttığı kanunnamelere göre yönetti¹⁶. İstanbul'u almak ve Bizans'ın yerine tek bir imparatorluk kurmak yegâne hedefi olan Dušan¹⁷ bu emelini gerçekleştiremedi, 80.000 kişilik ordu ile İstanbul üzerine yürürken, hareketinin ikinci günü öldü (20 Aralık 1355)¹⁸. Dušan'ın ardından oğlu Stefan Uroş tahta çıktı (1355-1371)¹⁹.

⁸ Hayek, *a.g.md.*, s.558.

⁹ Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar**, C.1, Çev. İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Koç, İstanbul, 2006, s. 19.

¹⁰ Ayşe Kayapınar-Levent Kayapınar, "*Ortaçağ'da Sırlar ve Devletleri*", **Balkanlar El Kitabı**, C.I: Tarih, Ankara, 2006, s. 129.

¹¹ Aslantaş, **a.g.e.**, s.18.

¹² Mehmet Çetin Börekçi, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi**, Kutup Yıldızı Yay. , İstanbul, 2001, s.9.

¹³ Ayşe Kayapınar-Levent Kayapınar, *a.g.m.*, s.130

¹⁴ Nuray Bozbora, **Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğu'nun Gelişimi**, İstanbul, 1997, s.47.

¹⁵ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.20.

¹⁶ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.23.

¹⁷ Demirkent, *a.g.m.*, s.8.

¹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, Ankara, 1998, s.197.

¹⁹ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.20.

2. Osmanlı İdaresinde Sırlar

Stefan Duşan daha hayattayken Osmanlılar Bizans'taki taht kavgalarından faydalanıp Rumeli'ye geçmişlerdi²⁰. Sırlar ve Bulgarlar bu taht kavgasında İonnes Paleologos'u, Osmanlılar ise İonnis Kantakuzenos'u destekliyorlardı²¹. Orhan Bey, 1349'da Selanik'i almak isteyen Stefan Duşan'a karşı Kantakuzen'e yardım etmiş, o da bu yardıma karşılık Gelibolu'daki Çimpe Kalesi'ni vermişti²². Böylelikle Osmanlılar Rumeli'de hâkimiyet kurmaya başlamışlar, Dimetoka, Edirne ve Filibe'yi alarak yönlerini Balkanlara çevirmişlerdi²³.

Duşan'ın ölümünden sonra tahta çıkan oğlu Stefan Uroş kontrolü sağlayamamıştır. Teselya, amcası Simeon'un; Kuzey Sırbistan Lazar Hrebelyanoviç'in; Epir bölgesi de Sırp ve Arnavut kökenli soylu ailelerin eline geçmiş, Makedonya ise farklı jupanların yönetimine girmişti. Bu jupanların en önemlisi Vukaşin Mrnyavçeviç idi²⁴.

Sırların bu parçalanmışlığını iyi değerlendiren Osmanlılar Rodoplardan, Drama ve Serez'den itibaren Sırp topraklarını fethetmeye giriştiler. Üsküp ve Prizren'de hâkimiyet süren Vukaşin'in Osmanlı ilerleyişini durdurmak için topladığı kuvvetler²⁵ Edirne ve Svilengrad arasındaki Çirmen'de büyük bir yenilgiye uğradı (26 Eylül 1371)²⁶. Vukaşin ve despot Ulgyeşa öldürüldü²⁷. Bu zaferle Osmanlılar Makedonya'ya egemen olmuşlar²⁸, Sırp prensleri de Osmanlıların vasalları haline gelmişlerdi. Savaştan iki ay sonra Stefan Uroş'un ölümüyle de iki yüz yıllık Nemanya

²⁰ Börekçi, **a.g.e.**, s.10.

²¹ Aslantaş, **a.g.e.**, s.19.

²² Börekçi, **a.g.e.**, s.11.

²³ Demirkent, *a.g.m.*, s.10.

²⁴ Aslantaş, **a.g.e.**, s.20.

²⁵ Erhan Afyoncu, "*Osmanlı İdaresinde Sırbistan*", **Balkanlar El Kitabı**, C.I: Tarih, Ankara, 2006, s. 351.

²⁶ Hicran Yusufoglu, **Osmanlı-Macar İlişkileri**, Ankara, 1995, s. 25.

²⁷ Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C.1, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul, 2005, s.227.

²⁸ Nesrin Kenar, **Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya**, Ankara, 2005, s.12.

Hanedanı sona ermişti²⁹. Osmanlıların kazandığı bu zafer, Balkanlarda Osmanlı üstünlüğünün kesinlikle kurulduğunun göstergesidir³⁰.

Bu zaferden sonra Türkler taarruzlarına hız verirken, Lazar da Türk hâkimiyetini tanımak zorunda kalmıştı fakat Osmanlı hâkimiyetinden kurtulmak için fırsat aramaktaydı. 1385'te Sofya, 1386'da Niş fethedildi. Ancak Lazar, bir Osmanlı akıncı birliğini Ploşnik yakınlarında bozguna uğratmış ve bu onu cesaretlendirmişti.³¹ Bundan sonra Lazar, Bosna Kralı Tvrtko ve Bulgar Kralı Şişman'la Osmanlılara karşı ittifak yaptı. I. Murad da buna karşı askeri hazırlıklara başladı. Osmanlı ve Sırp ordusu 15 Haziran 1389'da Kosova'da karşılaştı. Lazar ve I. Murat bu karşılaşmada öldü³². Lazar'ın halefi Stefan Lazareviç, Türk egemenliğini tanıdı³³. Bu zafer sonucunda Tuna nehrinin güneyinde Osmanlıların karşısında durabilecek Macarların dışında hiç bir kuvvet kalmamış oldu ve Kuzey Sırbistan yolu açıldı³⁴.

1396 Niğbolu, 1402 Ankara Savaşları'nda kuvvetleriyle Osmanlı Devleti'nin yanında yer alan Stefan Lazareviç, Fetret Devri sonunda da Çelebi Mehmet'in yanında yer aldı. 1427' de ölünce yerine geçen Curaç Brankoviç Macar egemenliğini kabul etti. Osmanlılar ise uygun zamanı kollayıp, 1439'da Sırbistan'a girdi. Semendire fethedildi, ancak Belgrad'ın alınması mümkün olmadı³⁵. Bu tarihten sonra Sırlar, Erdel Beyi Janos Hünyadi 'nin Osmanlı seferlerine katıldılar ve Segedin Antlaşması'yla vergi vermek şartıyla bazı topraklarını geri aldılar. Fakat 1444 Varna ve 1448 II. Kosova Savaşları'nda Osmanlıların zaferi ve Hünyadi'nin yenilgisiyle Sırlar korumasız kaldılar.

²⁹ Aslantaş, **a.g.e.**, s.21.

³⁰ Halil İnalcık, "*Türkler ve Balkanlar*", **Balkanlar**, OBİV, Eren Yay., İstanbul, 1993, s.15.

³¹ Demirkent, *a.g.m.*, s.11.

³² Aslantaş, **a.g.e.**, s.21.

³³ Konstantin Kostenecki, **Stefan Lazareviç: Yıldırım Bayezid'in Emrinde Bir Sırp Despotu**, Çev. ve Haz. Hüseyin Mevsim, İstanbul, 2008, s.53, Yusufoğlu, **a.g.e.**, s.39.

³⁴ Afyoncu, *a.g.m.*, s.352.

³⁵ Aslantaş, **a.g.e.**, s.23-24.

Fatih, İstanbul'un fethinden önce Sırbistan üzerine yürümemiş ve bunu fetih sonrasına bırakmıştı³⁶. 1454 senesi ilkbaharında Sırbistan üzerine yürüdü ve bu ilk Sırbistan seferinde Sivricehisar'ı aldı. Ancak, Macarlar Osmanlı kuvvetlerinin geri çekilmesiyle burayı geri aldılar³⁷. Bunun üzerine Fatih 1455 yazında ikinci kez Sırbistan seferine çıktı ve Trepeça ve Novobrdó kalelerini zapt etti. Sırp despotu bunun üzerine yılda 3 milyon akçe ödemeyi, seferlere belli miktar asker göndermeyi kabul etti. Ancak Sırbistan'ın hâkimiyet altında tutulması Belgrad'ın Macarlar'dan alınmasına bağlıydı³⁸. Fatih bu hedefini gerçekleştirmek için 1456 baharında üçüncü kez Sırbistan seferine çıktı. Haziranda Belgrad kuşatıldıysa da, Hünyadi'nin 60.000 kişilik bir orduyla Belgrad'a gelişi sonucunda, şehir fethedilemedi³⁹.

Bu olaydan sonra, Sırp despotu Curaç Brankoviç öldü. Yerine geçen oğlu Lazar da iki yıl sonra 1458'de ölünce, yine taht kavgaları başladı. Macarlar, Bosnalılar ve Türkler tahta kendi taraftarlarını geçirmeye çalıştılar. 1459'da Macarlar Bosna prensi Stefan Tomaşeviç'i Lazar'ın kızı Helena ile evlendirip, onu Sırp despotu ilan ettiler. Bunun üzerine Fatih, Sırbistan'a girdi ve 20 Haziran 1459'da Semendire'yi aldı⁴⁰ ve böylelikle Sırp devleti son buldu.

Semendire alınınca, Sırbistan'da Semendire Sancak Beyliği kuruldu⁴¹ ve bu yeni sancağın başına Mihaloğlu Ali Bey getirildi⁴². 1497 yılında Semendire Sancağı; Semendire, Niş, Yagodina, Perakin, Uziçe ve Çaçak olarak altı kazadan oluşuyordu⁴³.

³⁶ Afyoncu, *a.g.m.*, s.353.

³⁷ Börekçi, *a.g.e.*, s.13.

³⁸ İsmet Miroğlu, "*Fetret Devrinden II. Bayezid'e Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi*", **Büyük İslam Tarihi**, C.10., Çağ Yay., İstanbul, 1989, s.221.

³⁹ Aslantaş, *a.g.e.*, s.27.

⁴⁰ Hayek, *a.g.md.*, s.561.

⁴¹ Robert Mantran, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C.I, Çev. Server Tanilli, İstanbul, 2004, s.110.

⁴² Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C.2, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul, 2005, s.104.

⁴³ Börekçi, *a.g.e.*, s.14.

Sırbistan'ın fethi, 29 Ağustos 1521'de Belgrad'ın Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethedilmesiyle tamamlandı⁴⁴.

Osmanlılarca “*Darü'l-Cihad-ı Belgrad*” veya “*Belgrad-ı Darü'l-Cihad*” olarak adlandırılan⁴⁵ Belgrad şehrinin önemini II. Murad “*Belgrad Üngürüz (Macar) vilayetinin kapısıdır*” diyerek belirtmiştir⁴⁶.

Belgrad'ın alınmasından sonra 1537'de Slavonya, 1541'de Budin, 1552'de Temeşvar Osmanlı topraklarına katıldı⁴⁷.

Osmanlılar Sırbistan'ı fethettiklerinde ani bir değişiklik yapmadılar. Asil sınıflar ve askeri zümreler yerlerinde bırakıldı, önemli bir kısmı Hristiyan tımar erleri olarak Osmanlı tımar kadrosuna sokuldu⁴⁸. Angaryalar hafifletildi⁴⁹, hatta köylüler “*çiftlik*” denilen topraklara sahip oldular⁵⁰. Köylü dilediğini ekebiliyor ve ürününü de istediği gibi satabiliyordu. Özgürdü⁵¹. Köylülerin durumu bu iken şehirlerde de ekonomik hayat ve ticari hayat gelişmiştir. Bunda Balkanlar'ın tek bir devlet egemenliğinde, savaşırsız bir ortama kavuşması etkilidir.

Osmanlıların Sırbistan'daki hâkimiyetleri sayesinde, bu bölgeler dini ve milli kimliklerini korudular⁵². Bu dini ve milli kimliklerini korumaları, hatta geliştirmeleri ise 400 yıl uygulamada kalan millet sistemi altında gerçekleşti.

⁴⁴ Fevzi Kurtoglu, “*Belgrad ve Malta Kalelerinin Kuşatma Planları*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı 32, Ekim 1987, s.40. Belgrad ele geçirilmeden önce yapılan Belgrad Kalesi'nin kuşatma planı için (bkz. Aynı makale).

⁴⁵ Gülgün Üçel Aybet, **Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)**, İletişim Yay. İstanbul, 2003, s.561, Dıvna Djuric-Zamolo, “*Belgrad*”, **T.D.V. İslam Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul, 1992, s.407.

⁴⁶ Cavid Baysun, “*Belgrad*”, **İslam Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul, 1949, s.476. Belgrad ile ilgili geniş bilgi için (bkz. **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, C.5, Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2001).

⁴⁷ Aslantaş, **a.g.e.**, s.28.

⁴⁸ Halil İnalcık, **Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar**, Ankara, 1954, s.141.

⁴⁹ Mantran, **a.g.e.**, C.I, s.350.

⁵⁰ Börekçi, **a.g.e.**, s.17.

⁵¹ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.101.

⁵² Afyoncu, **a.g.m.**, s.354.

Millet sisteminin kökleri, İslam hukukundaki “*zımmî*” kavramında yatar⁵³. İslam hukukuna göre, İslam ülkesindeki gayrimüslimler zımmi statüsünde olurlar ve can ve malları korunur, din değiştirmeye zorlanamazlar, yaşadıkları yerlerdeki mevcut ibadethanelerine Müslümanlar el süremezdi⁵⁴. Bu korumaya karşılık da cizye ve haraç verirler, kamu düzenini bozucu davranışlarda bulunamazlardı⁵⁵. Böylelikle Osmanlı egemenliği altındaki zımmiler mezhep ya da dinlerine göre sınıflandırılmış ve bu gruplara “*millet*” adı verilmiştir⁵⁶. 1453’te Fatih Sultan Mehmet’in Rum, Yahudi ve Ermeni milletlerine geniş özerklik vermesiyle millet sistemi ortaya çıkmıştır. Her milletin başında o cemaatin seçtiği ve Osmanlı Devleti’nin bir beratla onayladığı dini şef bulunmuştur ve eğitim, din, devlet, toplumsal güvenlik gibi görevleri yerine getirmek için her millet kendi kurumlarını oluşturmuş, böylelikle dini liderler de hastane, vakıf ve eğitim kurumlarının yönetiminde de geniş yetkilere sahip olmuştur⁵⁷.

Osmanlıların bu tutumları, Yahudi ve Ortodoks topluluklara Katolik iktidarların hoşgörüsüzlüğüyle zıtlık içerisindeydi⁵⁸. Kaldı ki Stefan Duşan’ın ölümünden sonra Balkanlarda hâkimiyet kurmaya çalışan Venedik ve Macaristan devletleri, siyasi hâkimiyet yanında Katolikliği de getiriyordu. Balkanlarda Osmanlı hâkimiyeti buraların Katolikleşmesini engelledi. Sokullu Mehmet Paşa’nın ise Peç (İpek)’deki Sırp Ortodoks Kilisesi’ni yeniden canlandırmasıyla, Sırp Rum Patrikhanesi’nin nüfuzundan çıktılar, Helen kültürünün etkisinden kurtulup, milli kimliklerini yaşatabildiler⁵⁹.

⁵³ Kemal H. Karpat, **Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, Çev. Recep Boztemur, Ankara, 2004, s.14.

⁵⁴ Gül Akyılmaz, “*Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Hukuki Statüsü*”, **Ermeni Araştırmaları, 1. Türkiye Kongresi Bildirileri**, C.II, Ankara, 2003, s.171. Ayrıntılı bilgi için (bkz. Gülnihal Bozkurt, **Alman ve İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerinin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)**, Ankara, 1996, Yavuz Ercan, **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler**, Ankara, 2001).

⁵⁵ Cevdet Küçük, “*Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi*”, **Türkler**, C.10, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s.209.

⁵⁶ Bozkurt, **a.g.e.**, s.9.

⁵⁷ Akyılmaz, **a.g.m.**, s.175.

⁵⁸ Mantran, **a.g.e.**, C.I, s.352.

⁵⁹ Afyoncu, **a.g.m.**, s.354.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da kurduğu bu düzen XVII. yüzyıla kadar devam etti. Ancak XVII. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin savaşlarda yenilmesiyle, Sırların yaşadığı topraklar savaş sahası haline geldi⁶⁰. 1683 Viyana hezimetini sonrasında kurulan Mukaddes İttifak'a bazı Sırlar da katıldı. Avusturya ordusu Prizren ve Peç'e kadar ilerlese de, buralarda kalıcı olamamıştı⁶¹. Avusturya'nın geri çekilişinde, Sırlara başkaldırı vaazlarında bulunan Peç Patriği III. Arsenij Crnojeviç⁶², 30.000 kadar aileyle Tuna'nın kuzeyine geçti⁶³.

1715–1718 Osmanlı-Avusturya Savaşı'nda, Avusturya ordusu kumandanı Prens Eugene tarafından yenilen Osmanlılar, 1718 Pasarofça Antlaşması ile Sırbistan'ın bir bölümünü Avusturyalılara bıraksalar da 1736–1739 savaşlarında Avusturya'yı yenerek 1739 Belgrad Antlaşması'yla kaybettiği toprakları geri almışlardır⁶⁴. 1736–1739 Osmanlı-Avusturya Savaşı'nda selefi gibi yine Osmanlı karşıtı bir tutum takınan Sırp Patriği IV. Arsenij⁶⁵ Avusturyalıların çekilmesiyle, yanında 2000 kişiyle birlikte Avusturya'ya geçti⁶⁶.

1787–1791 Osmanlı-Avusturya Savaşı esnasında, Avusturya Sırlar arasına gönderdiği tahrikçilerle, Sırları Osmanlı aleyhine isyana teşvik etti⁶⁷. Avusturyalılar ordularında Sırp subaylar idaresinde müstakil birlikler de oluşturdular⁶⁸. Avusturya 1789'da Belgrad'ı ele geçirdi. Ancak 1790'da İmparator II. Josef'in ölümü ve yerine savaş istemeyen II. Leopold'ün geçmesi, ayrıca Fransız İhtilali'nin olumsuz etkilerinden İmparatorluğun uzak

⁶⁰ Börekçi, **a.g.e.**, s.18.

⁶¹ Afyoncu, **a.g.m.**, s.355.

⁶² Arsenij Crnojeviç, Avusturya'nın himayesinde, Sremski Karlovsti'de bir Sırp Ortodoks Metropolitliği kurdu ve onun kurduğu bu kurum fiilen Peç Patrikliği'nin yerini aldı. (Dennison Rusinow, “Yugoslavya'nın Parçalanmasında ve İç Savaşta Osmanlı Mirası”, L.Carl Brown, **İmparatorluk Mirası**, Çev.Gül Çağalı Güven, İstanbul, 2003, s.122).

⁶³ Mantran, **a.g.e.**, C.I, s.373.

⁶⁴ Afyoncu, **a.g.m.**, s.355.

⁶⁵ Mantran, **a.g.e.**, C.I, s.373.

⁶⁶ Jelavich, **a.g.e.**, C.I, s.103.

⁶⁷ Börekçi, **a.g.e.**, s.19.

⁶⁸ Hayek, **a.g.md.**, s.562.

tutulmak istemesiyle 1791 Zıştovi Antlaşması imzalandı⁶⁹. Antlaşmayla savaştan önceki durum yeniden tesis edildi. Avusturya Ordusu'na katılmış olanlar genel bir aflu affedildi. Artık böylelikle, Sırp liderler Avusturya yardımından ümit kestiler. Ancak bu savaş sayesinde, çok sayıda Sırp, Avusturya birliklerinde ve kendi gönüllü kıtalarında savaşarak tecrübe kazanmış oldular⁷⁰ ki bu da Sırp arasında modern savaş usullerini bilen, önder bir kadronun meydana gelmesini sağlayacaktı.

XVII. ve XVIII. yüzyıllardaki Osmanlı-Avusturya Savaşları, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki, dolayısıyla Sırbistan'daki düzeninin bozulmasını sağladı. Macaristan'ın elden çıkmasıyla da Semendire Sancağı tam bir sınır sancağı haline geldi. Bundan dolayı Belgrad'ın muhafazasına dikkat yoğunlaştırılmış, buradaki yeniçeri sayısı artırılmıştı. Ancak bu yeniçeriler zamanla her şeyin hâkimi olmuş, Belgrad muhafızları bunlara söz geçiremez olmuşlardı. Yeniçeriler, Sırp reayaya zulüm yapıp, kendi hizmetlerinde, angarya suretiyle çalıştırmaya başlamışlardı⁷¹. Belgrad'da yeniçerilerin sayısı 1750 yılındaki bir kayda göre 5039 idi. Bunların serhat kalelerinde muhafızlık yapan ve “*yamak*” olarak adlandırılanları, orduda düzen ve disiplinin bozulmasıyla başıbozuk topluluğuna dönüşmüş, ulufeleri bile biraz gecikince isyana kalkışmaya başlamışlardı.

Tuna boylarındaki kalelerdeki yamakların bir kısmı XVII. ve XVIII. yüzyıldaki toprak kayıplarıyla güneye çekildiler ve bunlar Bosna ve Sırbistan'a gelince Hristiyanlara sert davrandılar. Yamaklar, “*porez*” namıyla reayadan kanunsuz bir vergi tahsil etmeyi sürdürdüler. Osmanlı yönetimi, reayanın durumunu düzelterip, yeniçeri zulmüne son vermek üzere tedbirler almaya çalıştıysa da başarılı olamadı, ki bu yeniçeri zulmü 1804 Sırp İsyanı'nın temelini teşkil edecektir⁷².

⁶⁹ Aslantaş, **a.g.e.**, s.51.

⁷⁰ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.105.

⁷¹ Börekçi, **a.g.e.**, s.19- 20.

⁷² Aslantaş, **a.g.e.**, s.42.

3. İsyandar ve Sırlar

3.1. 1804 İsyarı ve Gelişmeler

1791 Zıştovi Antlaşması'yla, Semendire sancağı ve bu sancaktaki Sırlar ve Türler için yeni bir dönem başlamış oldu⁷³. Sancakta Osmanlı idaresi yeniden tesis edilirken, yeniçerilerin Belgrad'a dönüşleri yasaklandı. Onlar da Vidin Muhafızı Pazvantoğlu'na sığındılar. Ancak sık sık Belgrad'a dönmeye çalışacaklardı⁷⁴.

1793–1799 yılları arasında Hacı Mustafa Paşa Belgrad muhafızlığı yaptı. Bu devir Sırbistan'daki reaya için rahat bir devir oldu⁷⁵. Hatta Hacı Mustafa Paşa “*Sırların anası*” olarak adlandırıldı⁷⁶. Ancak yamakların yine Vidin Muhafızı Pazvantoğlu'nun desteğiyle 1799'da sancağa dönüşleriyle bu devir kapandı. Yamaklar yine eskisi gibi reaya üzerinde baskı uygulamaya başladılar⁷⁷. Kendilerini engellemek isteyen Hacı Mustafa Paşa'yı 1801 sonlarında öldürdüler⁷⁸ ve onun ölümüyle 1802'de “*dayı*” adı verilen yamak reislerinden Foçooğlu Mehmet, Molla Yusuf, Küçük Ali ve Ağanlı Hüseyin Alemdar, tüm Semendire sancağının ve Belgrad'ın hâkimi konumuna geldiler, Reayaya zulmetmeye başladılar. Köylülerin yetiştirdikleri zahireyi, hayvanlarını, mallarını zorla almaya, tüccarlardan zorla para tahsiline başladılar. Karşı çıkanlar öldürüldü⁷⁹.

⁷³ Börekçi, **a.g.e.**, s.25.

⁷⁴ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.220.

⁷⁵ Selim Aslantaş, “*Sırbistan: İsyandar ve Bağımsız Devlet*”, **Balkanlar El Kitabı**, C.I:Tarih, Ankara, 2006, s.472.

⁷⁶ Misha Glenny, **Balkanlar 1804–1999**, İstanbul, 2001, s.27.

⁷⁷ Aslantaş, *a.g.m.*, s.472.

⁷⁸ Durmuş Yılmaz, **Osmanlı'nın Son Yüzyılı**, Konya, 2004, s.12-13, Glenny, **a.g.e.**, s.24.

⁷⁹ Börekçi, **a.g.e.**, s. 47.

1803'ün sonlarına doğru Sırp knezleri dayıların idaresine son vermek için, isyan hazırlığı yapmaya başladılar. Fakat bu hazırlık dayılar tarafından öğrenildi ve 1804'ün başlarında yetmişden fazla Sırp knezi idam edildi. Dayıların ölüm listesindekilerden biri de Şumadiya bölgesinin ileri gelenlerinden Kara Yorgi idi⁸⁰. Kara Yorgi Avusturya ordusunda subay olarak da görev yapmış olan bir domuz tüccarıydı⁸¹. O, dayıların elinden kaçmayı başardı, 1804'de de isyanın lideri seçildi⁸².

Osmanlı yönetimi asilere ilk başta sempati ile yaklaştı. Çünkü asiler isyanın sultana karşı değil, halka zulmeden dayılara karşı olduğunu söylüyorlardı. Ancak Avusturya ve Rusya'dan destek aramaktan da geri durmuyorlardı. Avusturya, Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin bozulması ve kendi bünyesindeki Sırp'ların da ayaklanacağı düşüncesiyle destek vermekten kaçındı. Rusya da ilk başlarda destek vermek istemedi. Osmanlı Devleti de bundan dolayı isyan devletlerarası bir mesele haline gelmeden çözüm bulmak istedi⁸³ ve Bosna Valisi Ebubekir Paşa'yı Belgrad'a gönderdi. 1804 Ağustos'unda dayılar mağlup edilip, dört lider idam edildi⁸⁴. Ancak, sancakta sular durulmayacak, Osmanlı-Rus ilişkilerinin bozulmasıyla, isyan da istikamet değiştirecekti. Asilerin Şubat 1805'te Petersburg'a gönderdikleri heyet Rus desteğiyle geri döndü. Bu destekle asiler Osmanlı yönetiminden özerklik talep edince, artık işin rengi belli oldu ve Osmanlı yönetimi isyanı zor kullanarak bastırmak gerektiğini anladı⁸⁵. Niş Valisi Hafız Paşa Sırp'ları bastırmaya memur edildi. Ancak 1805 Ağustos'undaki savaştan asiler zaferle çıktılar; 1805 Kasım'ında Semendire ele geçirildi⁸⁶.

1806 ilkbaharında ise Bosna Beylerbeyi Bekir Paşa ve İşkodra Beylerbeyi İbrahim Paşa Sırbistan üzerine yürüdü. Ancak bu sefer de asilerin

⁸⁰ Aslantaş, *a.g.m.*, s.472-473.

⁸¹ Karpat, *a.g.e.*, s.114.

⁸² Börekçi, *a.g.e.*, s. 50-51, Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s.203

⁸³ Aslantaş, *a.g.m.*, s.473.

⁸⁴ Jelavich, *a.g.e.*, C.1, s.222.

⁸⁵ Aslantaş, *a.g.m.*, s.473-474.

⁸⁶ Jelavich, *a.g.e.*, C.1, s.223.

zaferiyle sonuçlandı, fakat Belgrad'ı hâlâ ele geçirememişlerdi⁸⁷. Asiler, bu zaferden sonra barış istemek ve kendi şartlarını belirtmek için Petar İçko'yu İstanbul'a gönderdiler⁸⁸. Türklerin sadece Belgrad'da bir muhassıl ve idaresinde 150 asker bulundurmaları koşuluyla bir antlaşma yapıldı⁸⁹.

Ancak 1806 sonbaharında, Osmanlı Devleti, Eflak ve Boğdan'ın Rus destekli iki prensini değiştirince, Rusya, prenslikleri işgale başladı⁹⁰. 26 Aralık 1806'da da Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş ilan etti. Osmanlı-Rus savaşından cesaret alan Sırlar da bu antlaşmayı tanımadılar⁹¹. 8 Ocak 1807'de Belgrad'ı ve 7 Şubat 1807'de Böğürdelen (Sabac)'i ele geçirdiler⁹². Rusya, Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin iki cephede birden savaşması için Sırları kullanmaya karar verdi ve Baron Paulicci adlı bir temsilcisini Belgrad'a gönderdi⁹³. 10 Temmuz 1807'de Sırlar Rusya ile bir antlaşma imzaladı. Buna göre Sırlar Ruslarla birlikte savaşacak ve karşılığında para, silah, ordu, tıbbi ve idari hizmetler alacaktı⁹⁴. Bu antlaşmayla Sırlar tercihlerini Ruslardan yana ve tam bağımsızlık için savaş olarak yapmışlardı⁹⁵. Ancak bu sırada Avrupa'nın siyasi durumu değişmişti. Rusya, 9 Temmuz 1807'de Fransa'yla Tilsit Antlaşmasını imzalamış ve bu antlaşmanın gizli maddesinden dolayı Rusya, Osmanlı İmparatorluğu ile barış yapmayı kabul ediyordu. Bundan dolayı 25 Ağustos 1807'de Rusya ve Osmanlı Devleti arasında Slobozia Adası'nda mütareke antlaşması imzalandı. Bu sırada Osmanlı Devleti'nin de iç durumu karışıkta. Kabakçı Mustafa İsyanı ile 29 Mayıs'ta III. Selim tahttan indirilmişti⁹⁶. Slobozia Mütarekesi'yle birlikte Osmanlı Devleti, Sırlara isyanlarından vazgeçmeleri

⁸⁷ Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C.5, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul, 2005, s.144.

⁸⁸ Börekçi, **a.g.e.**, s.80.

⁸⁹ Jorga, **a.g.e.**, C.5, s.145.

⁹⁰ Glenny, **a.g.e.**, s.34.

⁹¹ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.215.

⁹² Börekçi, **a.g.e.**, s.88.

⁹³ Aslantaş, **a.g.e.**, s.118.

⁹⁴ L. S. Stavrianos, **The Balkans since 1453**, London, 2000, s.247.

⁹⁵ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.224.

⁹⁶ Aslantaş, **a.g.m.**, s.474.

için fırsat vermeye çalıştıysa da, Kara Yorgi yine başka yardımlar aramaya devam etti⁹⁷.

Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki ateşkes uzun sürmedi. Savaş, Nisan 1809'da tekrar başladı. Asiler buna memnun olarak Osmanlı'ya saldırıya geçtiler, fakat yenildiler⁹⁸. Hatta Ağustos 1809'da Osmanlı Ordusu Belgrad'a yürüdü. Bunun üzerine Kara Yorgi, Habsburg İmparatorluğu'na ve Fransa'ya başvurdu⁹⁹. Kara Yorgi 16 Ağustos 1809'da Paris'e gönderdiği mektupta Napolyon'a tüm Güney Slavların onun liderliğini takip etmeye hazır olduğunu belirtti. Ancak Napolyon, Osmanlı ile ilişkisini bozmamak için bunu reddetti¹⁰⁰. Kont Metternich'de Sırbistan'ın Osmanlı hâkimiyetinde kalmasının Avusturya çıkarına olduğunu düşünüyordu¹⁰¹.

1810 yılında Ruslarla Sırlar arasında bir askeri işbirliği antlaşması imzalandı ve Sırlara silahlar, tıbbi gereçler ve cephane gelmeye başladı¹⁰². 1810 güzünde Ruslar Fethülislam (Kladovo)'ı ele geçirdiler. Şubat 1811'de bir Rus birliği de Belgrad'a girdi. Osmanlı-Rus Savaşı'nda ise Rus General Kutuzof Osmanlı Ordusu'nun Rumeli ile bağlantısını kesince, sadrazam mütareke teklif etmek zorunda kaldı. 31 Ekim 1811'de Yergöğü'nde barış müzakereleri başladı¹⁰³. Müzakerede Sırların durumuyla ilgili tartışmalar sürerken, Napolyon Rusya'ya karşı hem Prusya hem de Avusturya ile ittifak imzaladı¹⁰⁴. Bunun üzerine paniğe kapılan Rusya acilen Bükreş Antlaşması'nı (28 Mayıs 1812) imzaladı¹⁰⁵. 16 maddelik antlaşmanın 8. maddesi Sırlarla ilgiliydi. Buna göre, Sırp milleti eskiden beri Osmanlı tebaası olduğundan affedilecek, muharebe esnasında yapılan istihkâmlar yıkılacak, öteden beri var olan kale, palanka ve müstahkem mevkiller, bütün

⁹⁷ Börekçi, **a.g.e.**, s.96-97.

⁹⁸ Aslantaş, *a.g.m.*, s.475.

⁹⁹ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.226.

¹⁰⁰ Stavrianos, **a.g.e.**, s.248.

¹⁰¹ Aslantaş, *a.g.m.*, s.475.

¹⁰² Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.226.

¹⁰³ Aslantaş, *a.g.m.*, s.475.

¹⁰⁴ Börekçi, **a.g.e.**, s.109. , Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.224.

¹⁰⁵ Hajek, *a.g.md.*, s.563.

top ve mühimmat ve edevatı sairleriyle Osmanlı Devleti'ne bırakacak, mustahfızlar tayin olunacak, mustahfız askerlerinin Sırp milletine zulm etmemeleri için gerekli tedbirler alınacak, Osmanlı Devleti'nin Cezayir-i Bahr-i Sefid ve diğer mevkilerdeki reayasının nail oldukları haklar onlara da tanınacak, içişlerinin kendilerince idaresi ve vergilerinin maktu olarak kendilerince toplanması sağlanacak, Sırp'ların Osmanlı Devleti'nden olacak isteklerini Osmanlı Devleti, Sırp milleti ile düzenleyecekti¹⁰⁶.

Sırp hükümeti antlaşmadan habersizdi. Osmanlı Devleti şartların yerine getirilmesini istediğinde ancak haberdar olabildiler¹⁰⁷. Antlaşma için Kara Yorgi'ye danışılmamıştı ve o da bunu reddetti¹⁰⁸. Rusya'nın böyle bir antlaşmayı Fransa tehlikesi olduğu için imzaladığını ve Çar'ın bu tehlikeyi atlınca tekrar kendilerine yardım edeceğini düşünen Kara Yorgi ve arkadaşları İstanbul'a ve bölgedeki paşalara temsilciler gönderip müzakere bahanesiyle zaman kazanmaya çalıştılar¹⁰⁹. Kabul edilemez isteklerde bulundular. Bunun üzerine Osmanlı Devleti meseleyi kökten çözmeye karar verdi. Bosna, Vidin ve Niş'ten hareket eden Hurşit Paşa orduları, Kara Yorgi kuvvetlerini ezdi¹¹⁰. 3 Ekim 1813'te Kara Yorgi, Avusturya'ya kaçtı¹¹¹. 5 Ekim 1813'te de Osmanlı birlikleri Belgrad'a girdi. Böylelikle I. Sırp İsyanı bastırılmış oldu¹¹².

3.2. 1815 İsyanı ve Gelişmeler

Belgrad'ın alınmasıyla Osmanlı Devleti, Semendire Sancağı'nda eski teşkilatını kurmaya girişti. Bosna ordusu çarhacısı Süleyman Paşa Belgrad

¹⁰⁶ Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, C.I, Ankara, 1953, s.252.

¹⁰⁷ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.227.

¹⁰⁸ Stevan K. Pavlowitch, **Serbia: The History of an Idea**, New York University Press, 2002, s.30.

¹⁰⁹ Aslantaş, **a.g.m.**, s.476.

¹¹⁰ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C.V, Ankara, 1994, s.106.

¹¹¹ Glenny, **a.g.e.**, s.37.

¹¹² Aslantaş, **a.g.m.**, s.476.

muhafızı tayin edildi¹¹³. Sancakta önce uzlaşmacı bir politika izlendi. Genel af ilan edildi ve böylelikle birçok göçmen Avusturya'dan geri döndü. Ülkeyi terk etmeyen diğer eşraf ise Süleyman Paşa'nın yönetimini tanıdılar. Rudnik knezi olan Miloş Obrenoviç de bunların arasındaydı. Osmanlı Ordusu'nun ana kuvveti de Belgrad'dan ayrıldı. Ancak Sırlar hala silahlı ve sayıları da geride kalan Osmanlı askerinden fazlaydı¹¹⁴. Bunun farkında olan Süleyman Paşa Sırların silahlarının toplanmasını emretti. Ancak bu emre uymayan Sırlar dağlara çıkıp, haydutluğa başladılar. Ekim 1814'te Çaçak'ta Hacı Prodan İsyanı'nı çıkardılar¹¹⁵. Kara Yorgi'nin voyvodalarından olan Hacı Prodan, ileri gelir kişileri ve Miloş Obrenoviç'i de isyana davet etti¹¹⁶. Ancak Miloş isyana katılmadığı gibi, isyanın bastırılmasına yardımcı oldu. O, hem koşulların henüz elverişli olmadığını, hem de sadık kalarak Osmanlı otoriteleri gözünde kendi duruşunu düzeltmeyi düşünüyordu¹¹⁷. Hacı Prodan isyanından sonra Süleyman Paşa, sancakta terör estirmeye başladı. İsyanın bastırılmasından sonra asileri Belgrad'a getiren ve kendisine teslim eden knezleri öldürttü, suçlu suçsuz ayrımı yapmadı. Sırp reayanın köylerini çiftlik haline getirmeye çalıştı, cizye vergisini artırdı. Böylece hem Sırp köylüsü, hem de Sırp ileri gelenlerinin Süleyman Paşa'dan memnuniyetsizlikleri gün geçtikçe arttı¹¹⁸.

Nihayet, 1815 yılında, Takova Kasabası'ndaki bir toplantıda Sırlar isyan ettiklerini ilan ettiler¹¹⁹. Bu ayaklanmaya önder olarak Miloş Obrenoviç seçildi¹²⁰. İsyan önce Valyevo ve Karanofça taraflarında başladı. Çaçak'ta asiler 15.000 kişiye ulaştılar. Miloş, dışarıdan destek bulmaya çalıştı. Ancak Avusturya, asilere yardım etmedi; hatta kendi sınırları içindeki Sırların yardıma gitmemesi için gerekli tedbirleri aldı¹²¹. Avrupa'da ise Viyana Kongresi'yle beraber Napolyon Çağı bitmiş, mevcut şartların önemli olduğu

¹¹³ Börekçi, **a.g.e.**, s.124.

¹¹⁴ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.227.

¹¹⁵ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.232.

¹¹⁶ Aslantaş, **a.g.e.**, s.153–154.

¹¹⁷ John K. Cox, **The History of Serbia**, Greenwood Press, 2002, s.41.

¹¹⁸ Börekçi, **a.g.e.**, s.129–130.

¹¹⁹ Jorga, **a.g.e.**, C.5, s.192.

¹²⁰ Alex N. Dragnich, **Serbia Through the Ages**, Colombia University Press, 2004, s.23.

¹²¹ Aslantaş, **a.g.e.**, s.156–157.

Restorasyon Çağı başlamıştı. Dolayısıyla asiler Avrupa devletlerinin de desteğini alamadılar¹²². Yalnız ve desteksiz kalan Miloş, kendisinin sultana karşı hareket etmediğini, Belgrad Muhafızı Süleyman Paşa ve onun yaptıklarına karşı olduğunu açıkladı¹²³. İsyanı bastırmaya memur edilen Rumeli Beylerbeyi Maraşlı Ali Paşa ve Bosna Veziri Hurşid Paşa'ya da aynı söylemlerde bulundu¹²⁴. Daima padişaha sadakatini vurgulayan Miloş, Sırların tek istediğinin düzgün bir muhafız olduğunu söyledi. Bâb-ı Âlî, Belgrad muhafızı olarak Maraşlı Ali Paşa'yı atadı¹²⁵. Kasım 1815'te Maraşlı Ali Paşa ve Miloş arasında şifahi bir antlaşma yapıldı. Buna göre Miloş Sırbistan'ın başknezi ilan edildi. 12 kişilik bir yüksek meclis oluşturuldu, vergi toplama işi Sırlara verildi. Ayrıca Sırların silah bulundurmaları, ticaret yapabilmeleri ve affedilmeleri kabul edildi¹²⁶.

Kara Yorgi'den karakter olarak tamamen farklı olan Miloş, diplomatik yeteneği sayesinde bundan sonra adım adım Sırbistan'ın ilerleyişine öncülük edecektir.

1816 yılının başından itibaren Sırbistan'da otorite kurmaya girişen ve başknez olan Miloş yavaş yavaş otoritesini sağlamlaştırdı. Ancak Miloş'un planlarını, 1817 yazında Sırbistan'a geri dönen Kara Yorgi bozdu. 1813'te Sırbistan'dan Avusturya'ya kaçtıktan sonra orada yaşayan Kara Yorgi, daha sonra Rusya'ya geçmiş, Yunanlıların Filiki Heteriya örgütüyle bağlantı kurmuş, Sırları ayaklandırmak için de tekrar Sırbistan'a dönmüştü. Bunu öğrenen Miloş, 25 Temmuz 1817'de Kara Yorgi'yi öldürtüp, kesik başını Maraşlı Ali Paşa'ya gönderdi. Böylelikle Sırbistan tarihindeki Obrenoviç ve Karacorceviç hanedanlarının çekişmesi başlamış oluyordu¹²⁷.

¹²² Aslantaş, *a.g.m.*, s.477.

¹²³ Jelavich, *a.g.e.*, C.1, s.228.

¹²⁴ Aslantaş, *a.g.m.*, s.477.

¹²⁵ Dragnich, *a.g.e.*, s.23.

¹²⁶ Jelavich, *a.g.e.*, C.1, s.228.

¹²⁷ Aslantaş, *a.g.m.*, s.477-478.

1821'deki Yunan İsyanları sırasında Miloş, Filiki Heteriya Derneği başkanı Aleksandır İpsilanti ile bağlantıya geçmişti¹²⁸. Ancak kendisi Yunanlıların yardım başvurularına rağmen işbirliği yapmamış, bu çatışmanın içinde yer almamıştı. Yalnız zor durumdaki Osmanlı Devleti'nin bu halinden faydalanıp Ruslarla yazışmıştı¹²⁹. 1 Aralık 1825'te Rus Çarı Aleksandır öldü; yerine I. Nikola Çar oldu. Pasif olan Aleksandır'ın aksine saldırgan bir tutum izleyen Nikola, 1812 Bükreş Antlaşması'nın Eflak-Boğdan ve Sırbistan ile ilgili hükümlerinin yerine getirilmediğini söyleyerek Osmanlı Devleti'ne nota verdi¹³⁰. Müzakereler, Ağustos 1826'da Akkerman'da başladı ve 7 Ekim 1826'da Akkerman Antlaşması imzalandı¹³¹. Antlaşmanın 5. maddesiyle, Osmanlı Devleti 1812 Bükreş Antlaşması'nın 8. maddesindeki şartları uygulayacağını taahhüt etti. Akkerman Antlaşması'na bağlı senede göre; Sırlara din ve mezheplerinde serbestiyet, işlerinde müstakil olma, ayrılmış olan Sırp kazalarının tekrar iltihakı, çeşitli vergilerin cizye ile birlikte ödenmesi, Müslümanlara ait bütün mal ve mülklerin idaresinin Sırlara terki ve Sırların serbest ticaret etme ve Sırp tüccarların geçiş kâğıtlarıyla Osmanlı Devleti'nde gezebilme, memleketlerinde hastane, okul ve matbaa inşa edebilme, kalelerin muhafazasına memur olanların dışındaki Müslümanların Sırp memleketinde oturmalarının yasak olması gibi haklar tanındı¹³².

Haziran 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırılınca Osmanlı Devleti ordusuz kaldı. Bu durumu değerlendirmek isteyen Rusya, Osmanlı'ya karşı savaş açmak istedi. Bunun için bahanesi de devam eden Yunan İsyanı oldu¹³³. Yunan İsyanı'nın bitmesi ve akan kanın durması için Osmanlı Devleti'nden Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımasını isteyen Rusya olumsuz yanıt

¹²⁸ Börekçi, **a.g.e.**, s.153.

¹²⁹ Stavrianos, **a.g.e.**, s.250.

¹³⁰ Börekçi, **a.g.e.**, s.165-166.

¹³¹ Matthew Smith Anderson, **Doğu Sorunu 1774-1923**, Çev. İdil Eser, İstanbul, 2001, s.84.

¹³² Erim, **a.g.e.**, s.273, Börekçi, **a.g.e.**, s.167, Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.266.

¹³³ Süleyman Kocabaş, **Tarihte Türk-Rus Mücadelesi**, İstanbul, 1989, s.202-203.

alınca¹³⁴ 26 Nisan 1828’de savaş ilan etti. 7 Mayıs 1828’de Rus orduları Prut nehrini geçip Boğdan’a girdi. Bir başka Rus ordusu da doğuda Anapa Kalesi’ni kuşattı. Böylece 1828–1829 Osmanlı Rus Savaşı başlamış oldu¹³⁵. Savaşta Osmanlı Devleti başarısız oldu. Rusların 22 Ağustos 1829’da Edirne’yi işgali ve İstanbul’a giden yolu açmalarıyla Osmanlı Devleti Rusya ile barışa mecbur oldu¹³⁶. 14 Eylül 1829’da Edirne Antlaşması imzalandı¹³⁷. Bu antlaşmanın 6. maddesine göre, Akkerman Antlaşması’nın 5. maddesine bağlı Sırlara dair senette olan şartlar derhal yerine getirilecekti ve Sırp memleketinden ayrılmış olan altı adet nahiye Sırlara terk edilip, bunların uygulanması hakkında bir ferman, bir ay içerisinde Rusya’ya resmen bildirilecekti¹³⁸.

Osmanlı Devleti bu fermanı 30 Eylül 1829 tarihinde Sırlara verdi¹³⁹. Fermanda, Sırlara dair olan Bükreř Antlaşması şartları ve Akkerman Antlaşması’nın şartlarının icra edilemediğinden, Edirne Antlaşması’nın şartlarının ertelenmeden icrası ve altı adet nahiyenin sūratle reddi, resmen ve alenen taahhūt edilmiřti¹⁴⁰.

Miloş; şubat 1830’da İstanbul’daki Sırp vekillerine gönderdiği mektupta fermanı¹⁴¹ 24 Ocak 1830’da Karaguyefçe (Kragujevac)’de Sırp milleti ileri gelenlerine okuduğunu ve onlara daima göstermiş oldukları itaatten dolayı memnuniyetini açıkladığını, Sırp milletini idare edecek birinin seçilmesi işini onlara bıraktığını ve bunun tekrardan kendisine verildiğini,

¹³⁴ Sacit Kutlu, **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yūzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, İstanbul, 2007, s.56.

¹³⁵ Bōreki, **a.g.e.**, s.172.

¹³⁶ Aslantaş, **a.g.m.**, s.478.

¹³⁷ Alekxander Bitis, “1828–1829 *Türk-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması*”, ev. Nasuh Uslu, **Türkler**, C.12, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal iek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yay. , Ankara, 2002, s.712.

¹³⁸ **BOA, Y.EE.** 32/6 1245.Ra.15 (14.09.1829)

¹³⁹ Bōreki, **a.g.e.**, s.181.

¹⁴⁰ **BOA, İ.HR.** 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860), **BOA, Y.EE.** 41/139 1327.R.06 (27.04.1909), Belgradı Raşid, **Vak’a-i Hayretnüma**, C.1, İstanbul, 1291, s.232-234.

¹⁴¹ Bu fermanın tarihini Miloř mektubunda “1245 senesi mah-ı Rebiūlahir’in gurreesi gūnū” olarak belirtmektedir. Yine Miloř’un bir başka mektubunda da bu tarih geçmektedir ki Miladi 30.09.1829 tarihine tekabül eder. **BOA, HAT** 1117/44857-B 1245.Z.29 (21.06.1830)

ayrıca Sırp sınırının tayini için memur gönderilmesi kararının kendisini ve Sırları çok memnun ettiğini belirtmiştir¹⁴².

1829 Fermanı ile birlikte ortaya çıkan en önemli mesele “*Sırlara ilhak edilecek altı nahiye*” meselesi olmuştur ki 1833’te verilen fermana kadar halledilememiştir. Tarihsiz, imzasız bir listeye göre bu nahiyeler, Vidin nahiyelerinden Bana nahiyesi; Alacahisar (Kruşevac) Sancağı’ndan Rajne ve Perakin kazası; Bosna tarafından Raçute ile Badde kazası ve bu beş nahiyeyle iblağ olunmak üzere Vidin veyahut Alacahisar tarafından bir münasib nahiye idi¹⁴³. Rus sefiri ise verdiği yazısında 1813 senesine kadar Sırp memleketi parçası olduğundan Kranya, Gorgoşofça, İz, Delyabatya ve Timok, Elriniç ile Perakino, Kruşevaç, Pazar ve İstar Eflak, Drin nahiyelerinin Sırbistan’a bırakılmasını istemekte ve bundan böyle sınırın Avusturya tarafından Tuna ve Sava nehri; Eflak tarafından Tuna nehri; Bosna vesair paşalıklar tarafından ise Drina nehrine kadar olacağını belirtmekteydi¹⁴⁴.

Sınırın tayini ve nahiye ilhakı meselesi için eski Tophane-i Amire Kâtibi Hacı Keşşaf Efendi görevlendirilmiştir¹⁴⁵. Hacı Keşşaf Efendi Belgrad’a gelince Miloş’la görüşmüş ve bir adamını Sava ve Drina nehirleri boyunca, diğerini de Tuna ve Timok nehirleri boyunca göndererek Sırların ilhak etmek istedikleri bölgeleri teftiş ettirmişti.

Bosnalılar, altı nahiye içerisinde kendi topraklarının da olduğunu öğrenince üzölmüşler ve Bosna’dan Rakovina, Pedre ile Alacahisar sancağına ve Yenipazar’a bağılı bazı köyleri teftiş için gelen Hacı Keşşaf Efendi’nin adamları teftiş bölgesinin sınırı Lozniçe (Loznica)’de durdurulmuşlardı. Hatta Saraybosna ahalisi, kendi kazalarından hiç birisinin Sırlara verilmemesi için savaş kararı bile almışlardı¹⁴⁶. Alacahisar

¹⁴² BOA, HAT 1120/44920-A 1245.Z.29 (21.06.1830)

¹⁴³ BOA, HAT 1067/43727-A 1245.Z.29 (21.06.1830)

¹⁴⁴ BOA, HAT 1128/45032 1245.Z.29 (21.06.1830)

¹⁴⁵ BOA, HAT 1117/44849 1245.N.06 (01.03.1830)

¹⁴⁶ Börekçi, a.g.e., s.184–185.

Mutasarrıfı Şahsuvar Paşa ise Miloş'un altı kazaya kanaat etmeyip, Vidin kazalarından, Bosna eyaletinden ve Alacahisar sancağından toplam 11–12 nahiyenin “*aslında Sırp idaresindeyken Hurşid Paşa zamanında ayrılmıştır*” diyerek iltihakını istediğini belirtiyordu¹⁴⁷. Fethülislam Kalesi halkı ise Fethülislam kazasının mukataası Belgrad sancağına ilhak ve Sırp başknezi Miloş'a ihale edilirse hepsinin perişan olacağını bildirmişlerdi¹⁴⁸.

Miloş ise altı nahiye konusunda İstanbul'daki Sırp vekillerine yazdığı mektupta altı nahiyenin sınırlarının belirlenmesinin asla ileri gitmediğini ve sebebinin ise Keşşaf Efendi'nin bu husustaki soğukluğu olduğundan bahisle ve ondan şikâyetle, bu nahiyelerdeki Müslümanların iltihaka rıza gösteren Sırları idam ettiğini, onların mal ve canlarına dokunulmamasını istemiştir¹⁴⁹. Miloş bir diğer mektubunda da, altı adet nahiyenin Sırp memleketine ilhak edileceğini haber alan buralardaki İslam ahalisinin Sırlara zulmetmekte olduğunu, Osmanlı Devleti memurlar göndermezse bu zulmün artacağını bildirmiştir¹⁵⁰.

Altı nahiye meselesi bir sonuca bağlanamamış, İstanbul'da Rusya sefiriyle kararlaştırılmak üzere Keşşaf Efendi geri çağırılmıştır¹⁵¹. Yerine daha sonra Lebib Efendi atanacaktır.

1829 Fermanı ile ortaya çıkan bir diğer önemli mesele ise “*emlak*” meselesi olmuştur ki bu da uzun yıllar halledilemeyecektir. Ferman gereğince Kılâ-i Hâkâniye¹⁵² mustahfızlarından başka Müslümanların Sırp memleketinde oturmalarının yasak olması dolayısıyla fermanın Belgrad'a gelişi ve ilanından sonra Miloş'un Sırlardan tertip ettiği müşterilerin

¹⁴⁷ BOA, HAT 1109/44685-İ 1245.L.09 (03.04.1830)

¹⁴⁸ BOA, HAT 1109/44685-N 1245.Z.29 (21.06.1830)

¹⁴⁹ BOA, HAT 1117/44857-B 1245.Z.29 (21.06.1830).

¹⁵⁰ BOA, HAT 1028/42811-C 1245.Z.29 (21.06.1830).

¹⁵¹ Ahmed Lütfi Efendi, *Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, C.3, İstanbul, 1999, s.606.

¹⁵² Kılâ-i Hâkâniye: Sırbistan'daki Belgrad, Fethülislam, Böğürdelen ve Semendire Kalelerine Osmanlılar tarafından verilen isimdir (Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lugatı*, İstanbul, 1986, s.184).

hücumuyla Müslümanlardan bazıları hanelerini satıp gitmişlerdir¹⁵³. Belgradî Raşid'e göre bunun sebebi, Belgrad Muhafızı Gavanoszade Hüseyin Paşa'nın Müslümanlara fermanı okuduktan sonra "*hane ve emlak neyiniz var ise ister satış ve ister kira ile Sırlara terk edin. Çünkü şiddetli kış münasebetiyle şimdi hicret edilemez. İlbaharda Belgrad ahalisi de diğerleri gibi hicret edecektir*" şeklindeki ifadesidir ki böylelikle herkes mallarını satmaya başlamıştır.¹⁵⁴

Oysa ki Belgrad Muhafızı Hüseyin Paşa 16 Ocak 1830 tarihli sadarete yazdığı yazısında Miloş'tan şikâyetle Miloş'un "*kaleler mevkisinde olan veya olmayan mahallerde yaşayan bütün Müslümanların kendilerine ait bütün mülk ve dükkanlarını Sırlara satarak terk etmeleriyle, kale içindeki askerlerden başka bütün Müslümanların aileleriyle birlikte tümünden tahliye olunacakları ve kale kapılarına kadar Osmanlı Devleti'nin kendilerine verdiği*" şeklindeki sözleri reaya arasında konuşulduğundan ve yine "*Müslümanlara ait emlak şimdiden satılırsa değeri ile satılır, sonraya kalır ise düşük değerle alınır*" şeklinde sözler neşredildiğinden bahisle Belgrad ahalisinin bu sözlerden endişe ve korkuya kapıldığını ve kendisine ne yapacaklarını sorduklarını, kendisinin ise gerekenlere tenbih ile bu satış işini yasakladığını belirtmektedir¹⁵⁵.

Hüseyin Paşa, Belgrad ahalisine hanelerinin satılıp satılmamasından dolayı ne denilmesi lazım geldiğini sormuş ve cevaben Belgrad ve diğer kaleler içinde bulunan hane ve dükkânların Sırlara satılamayacağını bütün ahaliye ilan etmesini, para için hanesini satanların cezalandırılmasını ve satıp gitmiş var ise de yerli yerine iade edilmesini tavsiye etmesi söylenmiştir¹⁵⁶.

Miloş da İstanbul'daki Sırp vekillerine Şubat ayında gönderdiği mektubunda Hüseyin Paşa'nın bu gayrimenkul satışını yasakladığından

¹⁵³ BOA, HAT 1117/44855 1245.Z.29 (21.06.1830).

¹⁵⁴ Belgradî Raşid, a.g.e., s.80.

¹⁵⁵ BOA, HAT 1118/44897-A 1245.B.21 (16.01.1830).

¹⁵⁶ BOA, HAT 1117/44838 1245.Z.29 (21.06.1830).

bahisle, bu davranışının hâtt-ı şerifin maddelerine aykırı olduğunu ve bundan böyle engellemesini Osmanlı Devleti'nden niyaz ettiğini belirtmektedir.¹⁵⁷

Miloş sürekli İstanbul'daki Sırp vekillerine talimatlar verip, onlar da Rusya sefiriyle bir ağız olup, sürekli Belgrad varoşu¹⁵⁸ tahliyesini acele olarak istemekteydiler¹⁵⁹. İstanbul'daki Sırp vekilleri varoştaki Müslümanların bin kadar haneden ve hepsinin Arnavud ve Boşnak taifesinden ibaret olarak, aralarında ezeli düşmanlık dahi olduğunu ve bunların başka mahallelere nakliyle Osmanlı Devleti'nin Belgrad Kalesi'ne dilediği şekilde nizam askeri yerleştirmesini ifade ettikçe münasip cevaplarla oyalandırılmışlardır. Çünkü Belgrad Kalesi içinde kışla gibi binalar ve Belgrad muhafızının dairesi olup, diğer yerli Müslüman hanelerinin hepsi varoшта bulunmaktaydı. Bunların nakil ve hicretlerinde ise varoş tümünden Sırp'ların eline kalıp, Miloş'un konağı da varoшта olduğundan pervasızca ikamet ve hükümet ederek, kale içindeki Belgrad muhafızı ve askeri muhafızlar kalede mahsur şekilde kalacağından Belgrad muhafızına acele mektup yazılmış ve Belgrad, muhafızın karargâhı olduğundan, Müslümanların yasaklanması hükmüne dâhil olamayacağından, evlerini satıp hicret edenlerin iadesiyle, hanelerinin Sırp'lardan geri alınması hususu tembih edilmiştir¹⁶⁰. Ancak Sırp'lar Belgrad varoşu tahliyesinde pek ısrarcı olup Rus sefiri de gizliden gizliye onları tahrik etmekteydi¹⁶¹.

Bu mesele bitmeyecek 1830 ve 1833 Fermanları'yla da devam edecektir.

¹⁵⁷ BOA, HAT 1120/44920-A 1245.Z.29 (21.06.1830).

¹⁵⁸ Varoş sözüyle burada kale dışı kastedilmektedir Belgrad Kalesi'nin ve varoşun çevresi surlarla çevrilidir. Kalenin Sava, Tuna, Aşağı ve Merkez kapıları, varoşun ise İstanbul, Vidin, Sava ve Varoş kapıları vardır (Hamzaoğlu, a.g.e., s.216).

¹⁵⁹ BOA, HAT 1045/43181 1245.Z.29 (21.06.1830).

¹⁶⁰ BOA, HAT 1117/44855 1245.Z.29 (21.06.1830).

¹⁶¹ BOA, HAT 1045/43181 1245.Z.29 (21.06.1830).

I. BÖLÜM

MUHTARİYET VE MİLOŞ OBRENOVIÇ'İN I. DÖNEMİ (1830–1839)

1. 1830 Fermanı, Muhtariyet ve Miloş'un Başknez Oluşu

1812 Bükreş, 1826 Akkerman, 1829 Edirne Antlaşmaları ve 1829 Fermanı'ndan sonra, 17 Ekim 1830 tarihinde verilen bir fermanla Sırlar muhtar bir idareye kavuştular.¹

1830 Fermanı'nın şartlarına göre;

- 1) Sırlar kendi kiliselerinde serbestçe ayin icra edebileceklerdir.
- 2) Sırp başknezliği, Miloş Obrenoviç'e (sadakatinin mükâfatı olarak) ve ailesine verilecektir.
- 3) Miloş, memleketin ve milletin işlerini millet muhtarlarından olan meclis (Skupština) marifetiyle idare edecektir.
- 4) Sırların kendilerinden ayrılan ve ilhakını istedikleri altı nahiye Osmanlı Devleti'nden ve Rusya tarafından memurlar tayiniyle gereği gibi tahkik edilip karar verilecektir.
- 5) Sırların cizye vesair toplanan vergilerinin ve Niş'ten gayri Semendire sancağındaki tımar ve zeametler bedellerinin miktarı ilhak olunacak nahiyelere tatbiken kat ve tesis olunacaktır.
- 6) Sırların işlerine Osmanlı Devleti memurları müdahale etmeyecekler, bundan böyle vergilerinde fazla nesne talep edilmeyecektir.

¹ Börekçi, a.g.e., s.187.

- 7) Sırlardan ticaretle uğraşanlar Miloş'tan ve Osmanlı Devleti'nden alacakları geçiş kâğıtları ile Osmanlı Devleti sınırları içinde diğer reaya gibi ticaret yapabilecekler ve kimse ticaretlerine müdahale etmeyecektir. Geçiş kâğıtları için “*harç*” namıyla para alınmayacaktır, himayelerine dikkat edilip gereken gümrük vergilerinden başka nesneler talep edilmeyecektir.
- 8) Belgrad gümrüğüne ve oradan İstanbul'a gelen mallar ve eşyadan eski usul üzere vergi alınacak ve yedi senede bir defa eşyanın kıymet artışı tahkik edilerek, Belgrad gümrüğünden etrafa giden eşyanın gümrük vergisi, Sırp vergileri olarak toptan Miloş'a ihale edilecektir.
- 9) Sırp memleketinde bazı uygunsuz hareketlere kalkışan yaramaz grupların zaptı için Miloş tarafından gereken sayıda asker istihdam edilebilecektir.
- 10) Sırlar, hasta olanların tedavisi için, tedaviye ve hastalıklara kâfi gelecek şekilde hastane ve çocukların talimi için mektep yapabileceklerdir.
- 11) Kaleler mevkinde olmayan Sırp kazalarından voyvodaların idareleri Miloş'a ihale olunacak. Sırp kazalarında bulunan Müslümanlardan emlak ve arazilerini satarak alakalarını kesmek isteyenler tayin olunacak memurlar marifetiyle takdir olunacak değerleri üzerinden bir seneye değin taliplerine satılacaktır. Alakalarını kesmek istemeyenlerin bağ, bahçe ve sair emlak ve arazilerinin takdir olunacak hâsılatları dahi Sırlar tarafından vergileriyle birlikte Belgrad hazinesine teslim edilecektir. Hazine tarafından ise sahiplerine verilecektir.
- 12) Kılâ-ı Hâkâniye mustahfızlarından başka Sırp memleketinde Müslümanların oturması yasak olacaktır.

- 13) Miloş'un maaşı yeterli olacak ve fakirlere ağır gelmeyecek şekilde Sırlar tarafından belirlenecektir.
- 14) Bundan böyle başknezliğin tebdili olayında nasb olunacak yeni başkneze Osmanlı Devleti tarafından berât-ı âlî verilip, yeni başknez de kendi gelirlerinden Osmanlı Devleti hazinesine yüz bin guruş verecektir.
- 15) Sırların seçecekleri metropolid ve piskoposları İstanbul'a gelmeye gerek olmaksızın İstanbul Rum Patriği tarafından nasb ve tayin olunacaktır.
- 16) Meclis tabir olunan muhtarların bir suçları ve kabahatleri ve memleketin kanunlarına muhalif bir hareketleri olmadıkça azl olunamayacaklardır.
- 17) Sırların işleri ve olaylarıyla ilgili olan postaların geçişlerine Osmanlı Devleti tarafından muhalefette bulunulmayacaktır.
- 18) Müslümanlar Sırlardan bir kimseyi rızası olmadıkça zorla ve ısrarla çalıştıramayacaklardır.
- 19) Sırp memleketinde önceden mevcut olan Kılâ-ı Hâkâniye'den başka sonradan yapılmış olan istihkamlar, bundan böyle tamamen yıkılacak ve tahrip edilecektir.
- 20) Sırp memleketi Osmanlı Devleti topraklarından olması dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin lüzum görmesi halinde Sırlardan parasıyla koyun ve zahire gibi gerekli eşya satın alınabilecektir.

21) Sırp lıların işlerini görmek için Sırp vekilleri devamlı İstanbul'da ikamet edeceklerdir.²

Bu fermanla Sırp lar tam manasıyla muhtar bir idareye sahip olmuşlardır. Sırp lar Osmanlı Devleti tebaası ve toprakları Osmanlı Devleti topraklarından sayılsa da bu sadece görünüşte olacaktır. İlerideki gelişmeler bize Sırp ların Başknez Miloş sayesinde adım adım bağımsızlığa yaklaştığını gösterecektir.

Muhtariyet fermanından sonra, bir de Miloş'a özel 20 Ekim 1830 tarihli bir ferman verildi. Böylelikle başknezlerin devamlı olarak Miloş'un ailesinden seçilmeleri teminat altına alındı. Bu ferman Miloş'a Hacegan-ı Hümayun'dan Lebib Efendi ile gönderildi³

1.1. Emlak Meselesi

1830 Fermanı'yla çok önemli iki mesele olan “*emlak*” ve “*altı nahiye*” meselesi yine devam etmiştir. Miloş İstanbul'da bulunan memur knezlere gönderdiği 11 Şubat 1831 tarihli mektubunda, “*Sırp memleketinde olan Müslüman taifesi bir sene içinde mallarını değeriyle Sırp lara satıp, alakalarını kesecekler, satmayanlar ise belirlenen müddette bağ, bahçe ve emlaklarının hâsılatını değer takdirlerinden sonra Belgrad hazinesinden alacak ve Kılâ-ı Hâkâniye mustahfızlarından başka Müslümanlar bundan sonra Sırp memleketinde oturmayacaklar*” maddelerine binaen Müslümanların, mallarını kendi rızalarıyla Belgrad kadısı huzurunda beş bin paraya satarak, Sırp memleketini terk etmeye başladıklarını⁴ ve bu satış esnasında hiçbir dedikodu ve hoşnutsuzluk olmadığını belirtmiştir⁵. Ancak yine Miloş'un mektubundan anlaşıldığı üzere Belgrad Muhafızı Hüseyin Paşa fermanın manasının anlaşıldığı üzere olmadığını ve kaleler havalisindeki şehirlerde

² BOA, İ.HR. 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860), BOA, Y.EE. 41/139 1327.R.06 (27.04.1909), Belgradî Raşid, a.g.e., s.235–238, Börekçi, a.g.e., s.187.

³ Börekçi, a.g.e., s.191.

⁴ BOA, HAT 1128/45032-E 1246.Z.29 (10.06.1831)

⁵ BOA, HAT 1130/45046-O 1246.Ra.30 (18.09.1830)

bulunan Müslümanların mallarını satmayıp yalnız köy ve palankalarda⁶ bulunanların Sırlara mallarını satarak alakalarını kesmelerini ve bunların dahi bir sene zaman geçince, mallarının değerini takdir için memurlar tayin edildikten sonra yavaş yavaş mallarını satmaya başlamalarını ve yalnız kaleler etrafındaki şehirlerde bulunan Müslümanların malları ellerinde kalıp; Kılâ-ı Hâkâniye muhafazası için tayin olunarak alakalarını kesmeyip bulundukları yerlerde kalmalarını söylemiş, Osmanlı Devleti'nin rızasının ve kendisine hitaben olan tenbihin böyle olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Hüseyin Paşa satılan Müslüman mallarının sahiplerine geri verilmesi ve alakalarını keserek Sırp arazisini terk etmiş olanlar kaleler muhafazasına tayin olunduklarından geri gelmeleri gerektiğini söylemiştir. Miloş'a göre; Hüseyin Paşa'nın bu hareketi Osmanlı Devleti'nden izinsiz olup, gümrük maddesi ve sair cizye çeşitleri elinde kalmadığından ızdırıp çektiirmek ve intikam almak amaçlıdır⁷.

Sırlara emlak satışının yasaklanmasından hiç memnun olmayan Miloş, Müslüman halk arasına "*Sırlar üzerinize hücum edecek, koyun sürer gibi hepinizi hicret ettirecek ve eşyalarınızı dahi yağma edeceklerdir*" diye tehditvari sözler salarak halkın gözünü korkutmuştur⁸. Belgrad'da ve başka yerlerde olaylar çıkarıp, Türklerde korku yaratmaya çalışmıştır. Amacı Sırbistan'dan Müslümanların çıkarılmalarıydı⁹.

Bu mesele 1833 Fermanı'nda da ele alınacak ve devam edecektir.

1.2. Nahiye Meselesi

Nahiye meselesine gelirsek; Hacı Keşşaf Efendi'nin İstanbul'a dönüşünden sonra altı nahiyenin muayene ve tahkikine memur olarak

⁶ Palanka: Kaleden küçük müstahkem mevki. Palankadan daha küçüklerine Barkan denilirdi. (Sertoğlu, **a.g.e.**, s.275).

⁷ **BOA, HAT 1128/45032-E 1246.Z.29 (10.06.1831)**

⁸ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.98.

⁹ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.286.

Tophane Ruznamecisi Lebib Efendi görevlendirilmiştir¹⁰. Önce Belgrad'a giden Lebib Efendi oradan Vidin'e geçmiştir¹¹. Bu sırada ise birkaç kazanın Sırp başknezi Miloş'a verildiği dedikoduları ve Bosna halkı ile Sırp lar arasında büyük soğukluk olduğundan İzvornik sancağındaki Tuzla-i Zir'de iki üç bin adam toplandığı söylentileri artmıştır¹². Dolayısıyla Lebib Efendi'nin Bosna'ya gelmesi icab ederse Boşnaklara söz tesir ettirilemeyeceğinin açık olduğunu Bosna Valisi Namık Ali Paşa, Sadrazam Mehmed Reşid Paşa'ya yazmıştır. Ayrıca Namık Ali Paşa Boşnaklara¹³ söz tesir ettirilememesinin yegane sebebinin ise Gradacac Kapudanı Hüseyin Bey olduğunu ve onun altı nahiye maddesinden dolayı yandaşları eski İzvornik Mutasarrıfı Mahmut Paşa ve Tuzla-i Zir Kapudanı Mahmut Bey ve sair kimselerle Tuzla-i Zir'deki cemiyet ve meşveretlerinde Bosnalıların Kefelik Arnavutlarıyla birleştiklerini söyleyerek Bosnalıları tahrik etmeye çalıştığını, Hüseyin Kapudan terbiye olunmadıkça ve itaat ettirilmedikçe Bosna'dan dedikodu ve uygunsuzluğun tamamıyla definin mümkün olmayacağını belirtmiştir¹⁴.

Lebib Efendi'nin ve Rusya memurlarının görevlendirmesine rağmen Sırp başkezi Miloş "*padişahımız şu kadar yerleri bana vermiştir*" diyerek Yeni Pazar nahiyelerinden Morova nahiyesinde gezen bölükbaşını nahiyeden çıkarmış ve nahiye ile Bosna toprağından bazı mahalleleri zaptetmiştir. Onun bu davranışları olayları daha da büyütürken Bosna ahalisi türlü türlü düşüncelere kapılmış ve eyalet ihtilal bulmak derecesine gelmiş¹⁵ olduğundan Sırp ların bazı mahallere el uzatması konusunda Miloş'a yazı yazılıp uyarılmıştır¹⁶. Nitekim, İşkodralı Mustafa Paşa'nın tahrikiyle Bosna'dan ayaklananlar olmuştur¹⁷. Miloş bu yüzden, kardeşi Jevrem Obrenoviç'i Valyevo, Böğürdelen ve Sokol kaleleri civarına; diğer kardeşi

¹⁰ BOA, HAT 1126/45009 1246.Z.29 (10.06.1831), BOA., HAT 335/19194-A 1246.Ş.10 (24.01.1831), BOA, HAT 335/19194-B 1246.Ş.11 (25.01.1831).

¹¹ BOA, HAT 438/22091-C 1246.Ş.13 (27.01.1831)

¹² BOA, HAT 438/22091-D 1246.Ş.17 (31.01.1831)

¹³ BOA, HAT 442/22200 1246.N.02 (14.02.1831)

¹⁴ BOA, HAT 431/21917 1246.N.19 (03.03.1831)

¹⁵ BOA, HAT 406/21183-A 1246. N.23 (07.03.1831)

¹⁶ BOA, HAT 406/21183 1246 L.07 (21.03.1831)

¹⁷ BOA, HAT 441/22180-B 1247.M.19 (30.06.1831)

Jovan Obrenoviç'i ise Uziçe, Çaçka ve Rudnik taraflarına gönderip oralara şayet Bosna eşkiyaları tarafından fenalık olursa önlenmesini istemiştir¹⁸. Hatta, Miloş paşaların hepsine ve Bosna kapudanlarından gerekenlere mektup yazmıştır. 1831 tarihli mektubunda o, *"İşkodralı Mustafa Paşa Osmanlı Devleti'ne isyan edip, siz de ona tâbi oldunuz. Lakin pek eğri yola gittiniz ve kendinize gadr ettiniz... Siz Müslümansınız. Kitabınızca padişahınıza itaat size dahi ziyade lazım iken siz ne yapıyorsunuz? Eğer bana padişah tarafından irade gelirse olanca kuvvetimi padişahımın uğruna sarf etmeye hazırım. Çünkü siz asi oldunuz. Az vakitde cemiyetinizin dağılacağından şüphem yoktur. Kendinize gelip af dileyiniz. İnad ve ısrarınız sürerse gelecek belalara hazır olasınız"* demiştir¹⁹.

Ayrıca Miloş, İstanbul'daki Sırp vekillerine yazdığı mektuplarda, Arnavut ve Boşnak taifesinin cüret ettikleri çirkin hareketlerden bahisle kendisine Osmanlı Devleti'nden bir irade verilir de, kendisi asilere bir bayrak gösterecek olursa korkaklıkları üzere cümlesinin perişan olacaklarının bildirmiştir²⁰. Bu şekilde yazdığı mektuplara sadrazam Mehmed Reşid Paşa *"senin şu Bosna maddesinde gayret ve iyi hareketine bir diyeceğimiz olmayarak hakkındaki teveccühümüz an ve an artmaktadır"* diye cevap vermiştir²¹.

Neticede Boşnakların terbiyesi için Bosna Valisi Mahmud Hamdi Paşa görevlendirilmiş, Gradacac Kapudanı Hüseyin Paşa, avanesinden Sarhoş Ali Paşa ve Krupe Kapudanı Mehmed Bey ve Saraylı Yıldızcı Mustafa Ağa ve askerleri Saray şehri civarında²² 5 Haziran 1832 günü yapılan savaşta yenilmişler ve bu mesele de kapanmıştır²³.

¹⁸ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s. 86.

¹⁹ Mektubun tam metni için (bkz. Arjiv Srbije, Knyajeska Kañçelarija (Sırbistan Arşivi, Knezler Kalem Odası), AC, KK., XXX, 676'dan aktaran Mirjana Marinkoviç, **Turska Kañçelarija Kneza Miloşa Obrenoviça (1815-1839)**, Ed. Slavenko Terziç, Belgrad, 1999, s. 100-101).

²⁰ **BOA, HAT 418/21621 1247.Z.29 (30.05.1832)**

²¹ AC, KK, XXX, 788'den aktaran Marinkoviç, **a.g.e.**, s. 155-156.

²² Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s. 86.

²³ Ahmed Lütü Efendi, **Vakanüvis Ahmed Lütü Efendi Tarihi**, C. 4, İstanbul, 1999, s. 751.

Nahiye meselesi ise 1833 Fermanı'nda çözülecektir.

2. 1833 Fermanı ve Genişleme

1833 Fermanı'ndan evvel Alacahisar ileri gelenlerinden Selim Bey ve kardeşi Osman Bey reaya kızlarını kendilerine nikâhladıkları için reaya ayaklanıp, Niş sınırına kadar ihtilal olmuştur²⁴. Olay Bâb-ı Âlî'ye aksedince, olayı araştırmak için Hariciye Reisi Akif Efendi, Mustafa Ağa'yı görevlendirip oraya göndermiştir²⁵. Belgrad'da olan mahkemede kızların zorla kaçırıldıklarını söylemesiyle kardeşler hapse mahkum olmuş, kızlar ise serbest kalmışlardır²⁶. Ancak, Miloş için bu olay tam aradığı fırsat olmuş ve ayaklanan yerleri “*bu yerler bizimdir*” diyerek Sırbistan'a katmış, Müslüman ahalinin çekilmesini zor kullanarak istemiş, karakol ve derbentlerdeki Müslüman askerini kovmuş, yerlerine Hristiyan neferler koymuştur. Bu meseleyle ilgili Rus sefiri de Bâb-ı Âlî'ye baskı yapmıştır²⁷. Nihayetinde devrin şartlarının nazikliğine binaen 14 Kasım 1833'te bir ferman daha verilmiş ve Sırp Knezliği'nin sınırları çizilmiştir. Buna göre;

1) Sırp'lardan ayrılan nahiyeler mahallinde tayin olunan memurların araştırmalarından anlaşıldığı ve haritalarda gösterildiği şekilde Kalyoç dahil olmak üzere Kranya, Gorgoşofça, Bana, İsfirlik dahil olarak Çernarika ve Perakin ve Rajne ve Aleksençe ve Kruşevac nam-ı diğer Alacahisar ve Beravnik ismiyle bilinen Yenipazar'ın bir kıtası dahil olmak üzere İstar Eflak'ın bir kıtası ve Yadar ve Raçovine'den oluşan Drin nahiyeleri olarak iş bu nahiyelerin Sırp idaresi altına sokulması için Vidin ve Niğbolu sancakları mutasarrıfı Hüseyin Paşa tarafından memur tayin edilecektir. Bu memurlar Miloş tarafından seçilen memurlar ile beraber yerlerine gidecek, bu işin görülmesi için civarda bulunan valiler ve memurlar tarafından bunlara gereken yardımlar yapılarak icap ettiği gibi araştırılması için zikrolunan

²⁴ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s. 87-88, Ahmed Lütfi Efendi, **a.g.e.**, C. 4, s. 790.

²⁵ AC, KK, XXX, 844'ten aktaran Marinkoviç, **a.g.e.**, s. 103.

²⁶ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s. 300.

²⁷ Ahmed Lütfi Efendi, **a.g.e.**, C. 4, s. 790.

haritanın Hüseyn Paşa'ya verilen nüshası tayin olunacak memura verilerek nahiyeler ortaya çıkarılıp, tahsis olunacak,

2) 1830 Fermanı'nda tayin olunan bir sene müddet gerek Sırp kazalarında ve gerek Belgrad varoşu müstesna olarak Kılâ-ı Hâkâniye varoşlarında sakin olan Müslümanların emlaklarını satabilmelerine yetersiz olduğundan bu hususun değiştirilmesi için bu fermanın ilan tarihinden itibaren Sırp kazalarında bulunan bütün Müslümanların beş sene ikametine izin verilecektir. Bu beş sene zarfında Müslümanlar semtlerinde bulunan vezirlerin hükümetleri altında olup ve kendi seçtikleri Müslüman subayları marifetiyle idare ve gerek bunların ve gerek daimi ikamet edecek bütün mustahfız neferlerinin daima gerekli olan bütün zahireleri parasıyla Sırplar tarafından eziyetsiz verilip zikrolunan subaylar Sırpların aralarındaki işlerine hiçbir bahane ile müdahale etmeyerek birbirleriyle iyi geçineceklerdir. Müslümanlardan beş sene müddet sona ermeden önce başka mahallere nakletmek isteyenlere emlaklarını menfaatlerine uygun şekilde satmaları ve çoluk çocuklarıyla nakl için hepsine gereken kolaylık gösterilecek, lakin beş senenin sona erişinde Sırp kazalarında oturan ve Belgrad varoşundan başka varoşlarda yerleşmiş olan Müslümanlar sürenin doluşundan sonra kazalarda bulunan başka mahalle ve Belgrad varoşundan gayri varoşlarda bulunanları dahi çoluk çocuklarıyla Kılâ-ı Hâkâniye dahillerine veyahut başka mahalle nakl edilecek,

3) Bundan sonra hiçbir halde Sırp içinde yeniden Müslümanlar yerleşemeyip ancak bundan önce nakl eden Müslümanların emlak ve arazilerinin kıymetleri Sırplar tarafından tamamen ödenilecek. Belgrad Kalesi varoşunda oturan Müslümanlar yalnız kale mustahfızı olmayıp Sırplar ile beraber ticarete dahi nail olarak, Sırplar ve Müslümanlar dahi Osmanlı Devleti'nin tebaası olduğundan aralarında zikrolunan Müslümanların hoş geçimlerinin kuvvetlendirilmesi için Belgrad varoşunda Belgrad Muhafızı Vecihi Paşa'nın idaresinde ebediyen ikamet edecek,

4) Ancak toplumun huzurunu her türlü bozukluktan koruma isteğine dayanarak Sırlar dahi Belgrad varoşunda eskiden olduğu gibi ikamet ve Miloş ve sair Sırp subayları Belgrad varoşuna serbest giriş ve çıkış ile taraflardan biri diğerini hiçbir şekilde rencide etmeyecek, gerek Müslümanlar ve gerek Sırlar Belgrad'da gümrük vergileri konusunun ödenilmesi için tam serbestiyetle ticarete nail olup, gümrük Sırlara teslim olunacak,

5) Belgrad varoşunda Belgrad muhafızının askeri adamlarından veyahut mustahfızlardan ve bunun gibi Sırp memurlarından veyahut güvenlik adamlarından başka hiç kimse silahla gezmeyecek ve Müslüman varoşunun ötesinde hane ve gerek sair mahal bina etmeyecek,

6) Belgrad muhafızı ve Miloş arasında konulmuş olan asayiş vesilelerinin zıddına Müslümanlar tarafından muhafelet olunmayacak ve gerek Miloş ve gerek Sırp milleti tarafından bağlılık ve reaya tavrının zıddı hiçbir vakitte bir çeşit hareket ve haller olmayacak,

7) Osmanlı Devleti'nde yürürlükte olan iskan nizamı gereğince bir mahal reayasının başka mahalle nakl ve hicret etmeleri caiz olmadığından idaresi Miloş'a ihale olunan mahaller reayasının beri tarafa ve beri taraftan dahi Sırp kazalarına iskan için izinsiz giden reayanın geri vatanlarına iadesiyle iskan nizamının bozulmaktan korunmasına dikkat edilmek üzere şehrin nizamı ve temizliğine dair her bir maddeyi Miloş ve Belgrad muhafızı müzakere eyleyecekler,

8) Ecnebi tebaanın Belgrad'da ticaret ve Belgrad varoşunda ikametleri hususu dahi bunların Osmanlı Devleti ile dost devletler arasında geçerli olan anlaşmalar icap ettiğince korunmalarını, Belgrad muhafızı Miloş'la müzakere edecektir. Ecnebilerden Belgrad'da olan emlakını kendi seçimiyle Müslümanlar gibi gerek Sırlara ve gerek diğer Müslümanlara satmak isteyenler engelsiz satarak ecnebi taifesi ne Belgrad varoşunda ve ne de başka Sırp kazalarında haksız emlak sahibi olamayacak ve Müslümanların

ve gerek Sırların üzerlerinde olan emlaklarını kendi rızalarıyla birbirlerine satmalarına engel olunmayacak,

9) Sırların şimdiye kadar devlet hazinesine verildiği vergilerinin defteri araştırma ve bu memleketin elebaşlarına ihale olunan işlerinden dolayı masrafların çoğalmasa hususu düşüncesiyle bundan böyle iki milyon üç yüz bin gurus toptan olarak zikredilen toplamdan Miloş'a ihale kılınacak gümrük ve idareleri Sırların üzerine bırakılacak tımar ve zeamet ve maktuat gelirleri ve cizye ve şimdiye kadar herhangi nam ve gerek nakden ve gerek eşya vesair vergiler dahi dahil olmak ve bu vergi bu mübarek senenin kasım gününden itibaren altışar ay sonunda senelik iki taksit ile Belgrad'da teslim olunmak üzere Sırlar memleketin bütün gelirlerine sahip ve topraklarının mahsulatına nail olacaklar,

10) Sırp memleketinde eskiden mevcut olan Kılâ-ı Hâkâniye'den başka Köprü palankası gibi sair sonradan yapılmış bütün istihkamlar tamamıyla yıkılacaktır.²⁸

1830 Fermanı'yla özetle Sırbistan devleti kurulmuş, 1833 Fermanıyla da Sırbistan devletinin sınırları genişletilmiş ve Karacorceviç döneminin sınırlarına ulaşılmıştır.²⁹

2.1. Türk-Sırp Sınırı Meselesi

14 Kasım 1833 tarihli ferman 4 Aralık'ta Karaguyefçe'ye ulaşmıştır. Miloş, 22 Aralıkta iki memur görevlendirerek Vidin'e göndermiş ve vezirin tayin ettiği memurlarla görüşmelerini istemiş ayrıca memurlarına 1831'de Rus memuru Koçeb'in belirlediği sınırların çizili olduğu haritayı³⁰ vermiştir.³¹ Ortak bir sınır komisyonu kurulmuş, Osmanlı Devleti'ni Kâşif Paşa ve Abdel Ağa³²,

²⁸ BOA, İ.HR. 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860), BOA, Y.EE. 32/7 1249.B.10(23.11.1833), BOA, Y.EE. 41/139 1327.R.06 (27.04.1909), Belgradî Raşid, a.g.e., s.238-242.

²⁹ Mirjana Marinković; "Drjavotvorna generacija-generacija kneza Miloša Obrenovića (1815-1835)" (Devlet Kurucu Nesil-Prens Miloş Obrenoviç Nesli(1815-1835), Sırske Političke Generacije (1788-1918), C.15, SANU, Belgrad, 1998, s.76.

³⁰ 1831 yılında Osmanlı Devleti ve Rusya memurlarından oluşan bir komisyon Sırbistan sınırını belirlemiş, eyaletin bir haritasını dahi düzenlemiş ve birer suretini Bâb-ı Âlî ile İstanbul'daki Rusya Sefarethanesi'ne takdim etmiştir. BOA, HR.TO. 442/26 08.11.1862.

³¹ Grgur Jakšić- Dragoslav Stranjaković, Srbija od 1813 do 1858 godine (1813-1858 döneminde Sırbistan), Belgrad, 1937, s.50.

³² BOA, HR.TO. 442/26 08.11.1862

Sırp Knezliği'ni ise Corce Protiç ve Yovan Velkoviç temsil etmiştir. Protiç hastalanınca da Yoxsim Milosavlyeviç görevlendirilmiştir³³

Memurlar görevlerine 29 Aralık 1833'de Vidin'de başlamış³⁴ ve 6 Şubat 1834'te Drina ve Sava'nın kesiştiği bölgede sona erdirmişlerdir.

Ancak sınırları belirlemek hiç de kolay olmamıştır. Memurlar ovalarda kazılar yaparak, ormanlarda ise ağaçlar üzerine işaretler koyarak sınırları çizmiştir. Mevsim kış olduğundan karların erimesiyle birlikte ovalara çitler döşenerek, ormandaki ağaçlar kesilerek sınırlar oluşturulacaktı. Fakat bu bölgelerdeki Müslümanlar buna engel olmuşlardır.³⁵

Özellikle Boşnaklar, sınırın çizilmesiyle Sırp idaresine ilhak olunan yerlere Miloş'un diktiği subaylarla çatışmaya başlayıp, birazını katletmişlerdir. Bunun üzerine Miloş Sırlardan asker tertip edip sınırlara göndererek şayed Boşnaklar tarafından Sırların üzerine gelinir ise kendisi dahi müdafaalarına başlayıp sınırı koruyacağını söylemiştir.³⁶ Miloş bu durumu Bâb-ı Âlî'ye yazmıştır. Bâb-ı Âlî'den Miloş'a gönderilen cevapta ise durumun Hersek Valisi İstolçalı Ali Paşa ve Bosna Valisi Davut Paşa'ya bildirildiği, Ali Paşa'nın sınırı oralara uzak olduğundan bu durumdan haberi olmadığı, Davut Paşa'nın ise durumu açıkladığı belirtilmiştir.

Boşnaklar önceden belirlenen sınır dahilinde olan yerlere bir şey dememişler ancak, Sırp memurları belirlenen sınırdan üç saat ileriye nişan dikmek fikrine düştüklerinden, Boşnaklar da *"sınır kalan mahalden belirlenmiştir. Şimdi sizler niçin buraya nişan dikeceksiniz?"* diye sorduklarından bu durumun olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla Miloş'a *"ne Sırlar tarafından ileriye ve ne de Boşnaklar tarafından beriye gelinmek icap etmez. Siz belirlenen sınır neresiyse oraların zabt ve idaresine bakıp,*

³³ M.Petroviç, Finansije i Ustanove Obnovliylene Srbije do 1842 Godine (1842 Yılına Kadar Sırbistan Maliye ve Kuruluşlarının Yenilenmesi), Belgrad, 1901, s.312'den aktaran Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.318.

³⁴ Belgradî Raşid ise sınırın öncelikle Bosna tarafından çizilmesine girişilmesi için Vidin Valisi Hüseyin Paşa'nın Belgrad'a Vidinli Hacı Hasan Efendi'yi gönderdiğini, Miloş'un Vuçiç Kapudan ve iki Sırp reisini; Belgrad Muhafızı Vecihi Paşa'nın Silahdar Salih Ağa ve memur Lebib Efendi'nin dahi bir mühendis ve bir memur görevlendirdiğini belirtmektedir. Sınırlarla ilgili geniş bilgi için (bkz. Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.107-111).

³⁵ Jakşiç-Stranjakoviç, **a.g.e.**, s.51.

³⁶ **BOA, HAT** 428/21878-R 1249.Za.13 (24.03.1834)

sınırdan ileriye geçmemelerini memurlarınıza tenbih eylemelisiniz, sınırdan ileriye gidenlerin de terbiyesine bakmalısınız” denilerek, Boşnaklardan dahi sınırın berisine gelen olur ise terbiyesinin yapılacağı belirtilmiştir.³⁷ Gerçekten de Sırp'ların önceden belirlenen sınırı geçip bazı köylerde ve özellikle Klanica isimli Müslüman köyünde İslam evlerinin önlerine nişan koymuş olduğu ve bu köy sınır belirlendiğinde Sırp'lara düşmeyip Bosna tarafına kaldığı anlaşılmış, bahsedilen nişanlar Sırp tarafına eskisi gibi konulmuştur. Olayın araştırılması için Bosna Valisi Davut Paşa'nın kapıcılar kethüdası memur edilmiştir.³⁸ Kapıcılar Kethüdası Hacı İbrahim Ağa olayın, Miloş'un adamı Mikik isimli kapudanın bazı nahiyelerde tekrardan sınır çizme ve nişan koyma fikrinden kaynaklandığını ve Vişegrad ahalisinin mecburen buna karşı çıktığını, hatta bu hususu Miloş'a ifade ettiğini ve onun bir diyecek bulamayıp olayın arkasının alındığını belirtmiştir. Miloş ötede beride olan askerini geriye iade ettirmiş ve kış mevsiminin yoğunluğu dolayısıyla bundan böyle havalar açılınca lazım gelen mahallere haritaya göre nişan konulmasına karar verilmiştir.³⁹

Böylece sınırların tespitiyle Miloş'un knezliğinin sınırları 24.000 km²'den 37.000 km²'ye çıkmıştır.⁴⁰

2.2. Miloş'un Sırbistan'ı Müslümanlardan Arındırma Politikası

Sınırın belirlenmesinden sonra da olaylar son bulmamış ve devam etmiştir. Miloş, Sokol civarında ve Krupa kasabasında ve gerek Drin nehri kenarındaki köylerde arta kalan Müslüman ahalinin bulundukları yerleri birden basıp hepsini karşı tarafa sürmek, yerlerinden kaldırmak üzere Toma Vuçiç Perişić'i gizlice görevlendirmiştir.⁴¹

Sokol ve Drin nahiyelerinde olan Müslümanların kaldırılması hususunu İstanbul'daki Rus sefiri de istemiştir.⁴²

³⁷ BOA, HAT 428/21878-A 1249.Za.19 (30.03.1834)

³⁸ AC, XXX, 137'den aktaran Marinkoviç, a.g.e., s.112.

³⁹ BOA, HAT 428/21878-F 1249.Z.01 (11.04.1834)

⁴⁰ Hamzaoglu, a.g.e., s.318, Georges Castellan, **Balkanların Tarihi**, Çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu, İstanbul, 1993, s.265.

⁴¹ Belgradî Raşid, a.g.e., s.111.

⁴² AC, KK, XXX, 815'den aktaran Marinkoviç, a.g.e., s.105.

Böylelikle 19 Temmuz 1834 Cumartesi gecesi Miloş'un görevlendirdiği Seraskerleri Vuçik (Toma Vuçiç Perişić) ve Lazo (Lazar Teodoroviç), birkaç bin Sırp ile Sokol yaylalarına gelmişler⁴³, Sokol Kalesi ve kale yakınındaki mahallelerin üzerine hücum etmişler ve Müslümanlar kaleye kapanmıştır. Sırp'lar ise Müslümanların hanelerini ateşe vermişlerdir⁴⁴ ve 84 haneden ibaret beş adet köy yanmıştır.⁴⁵ İlk bastıkları köy olan Petrac köyünün ahalisini hanelerinden zorla çıkarıp derbendden öte yakaya geçirmişler, Sokol Kalesi'ne yakın olan köylerin hepsinde aynısını yapmışlardır. Ayrıca sadece köylerde değil Sokol Kalesi'nin yakınındaki Puçye, Zakoçan, Caloğa, Kozla ve Çekki adlı mahallelerin kaleye sığınan ahalisini de *"Onlar dışarıdır, dışarılı olan kalede oturmasın, derbendden öte yakaya geçsinler"* diyerek zorla kaleden çıkarmaya kasdedip kale muhafızına teklif göndermişler ise de *"bunlar öteden beri Padişah beratlı kale neferleridir ve bunların ecdadları dahi dört yüz yıldan beri kale neferleridir. Dolayısıyla bunları kaleden çıkarmaya haddimiz yoktur"* şeklinde cevap almışlardır. Kalede beş altı bin insan böylelikle birbirisinin üzerine yığılıp, zor duruma düşmüşlerdir.⁴⁶ Fakat Sokol Kalesi tamamıyla sağlam ve sarp bir kale olup, Kara Yorgi olaylarında dahi Sırp'ların eline geçmeyip korunmuş olduğundan Sırp'lar dediklerini yapamayacaklarını anlayıp kaleden biraz geriye çekilip durmuşlardır.

Olayları haber alan Belgrad Muhafızı Mehmed Vecihi Paşa, *"kalenin etrafındaki yerlerde oturanlar sipahi ve yerli mustahfız neferleri olduğundan, bunlara dokunmak padişahın kalesine dokunmaktır"* şeklinde Miloş'a bir yazı yazıp, bunlara hiçbir şekilde müdahale etmemesini söylemiştir. Miloş ise cevap olarak yanlılık ile olduğunu belirtmiştir. Olayın aslını öğrenmek için⁴⁷ Salih Ağa Sokol'a gönderilmiş; yanmış hane sayısı, Sokol kazalı Müslümanlardan kalkıp göç edenlerden mustahfız neferlerinin sayısı ve sipahilerin sayısının ne kadar olduğu bir deftere yazılmıştır.⁴⁸ Sonuçta Miloş,

⁴³ BOA, HAT, 676/33010-M 1250.Z.29.(28.04.1835).Bu olayla ilgili ayrıntılı bilgi için (bkz. Aynı belge).

⁴⁴ BOA, HAT 676/33010-L 1250.R.05 (11.08.1834).

⁴⁵ BOA, HAT 676/33010-K 1250.R.08 (14.08.1834).

⁴⁶ BOA, HAT 676/33010-M 1250.Z.29 (28.04.1835)

⁴⁷ BOA, HAT 676/33010-K 1250.R.08 (14.08.1834)

⁴⁸ BOA, HAT 676/33010-L 1250.R.05 (11.08.1834)

Sokol Kalesi tarafında olan Sırp ları kald ır m ı ş , fakat Bosna sın ır ı olan Drin suyunun Sırp tarafında olan yerlerine M ü sl ü manlar geç ip de bir durum olmamas ı için biraz Sırp bırak m ı ş olduk lar ın ı ve Sokol'da yak ıl m ı ş olan haneler için kereste verilerek bunlar ın zayıat lar ın ın tazminin in sa ğ lanaca ğ ın ı belirt m ı ş ve olay kapan m ı ş tır.⁴⁹

Vidin Muhaf ız ı H ü sey in Pa ş a'ya Sokol ve Drin nahiyelerinden bazı etraf köylere da ğ ıl m ı ş olan M ü sl ü manlar ve Sırp lar arasındaki geç imsizli ğ in tedbirini alması ve gere ğ inin yapılması önceden yaz ıl m ı ş idi. O, cevabında bu nahiyelerin Bosna eyaleti dahilinde bulundu ğ undan ahalinin Sırp lar ın içinde durmaları veyahud ş ikayetlerinin kesilmesi için Bosna valisi tarafından memur tayiniyle emlak ve arazilerinin de ğ eriyle satt ır ıl arak kendilerinin kaldır ıl mas ı ş ık lar ın ı belirt m ı ş ve ahalinin be ş sene zarfında emlak lar ın ı satmaları ve sonra çı kmaları ş art oldu ğ una göre ç ar ç abuk kaldır ıl maları gerekmeyece ğ i gibi bunlar dahi rahatsız olup da ş imdiden gitmeyi kendileri isterlerse emlak sat ı ş lar ı yla kaldır ıl maları ş ikayetlerinin kesilmesini sa ğ layaca ğ ın ı ifade etmi ş tir. Bunlar Bosna valisine yaz ıl ıp buralar ahalisine hiçbir ş ekilde zorlama olmaksız ın, e ğ er kendilerinin ş imdiden gitmek istekleri ise memur tayiniyle emlak lar ın ın layık ı yla sat ıl mas ı , ş imdiden gitmek istemeyip be ş sene dolana kadar kalmak istediklerinde ise kendi iş leriyle me ş gul olmaları, ş ikayet getirmemeleri tavsiye edilmi ş tir.⁵⁰

H ü sey in Pa ş a, Milo ş 'a bu konuyla ilgili yaz d ı ğ ı mektupta, Milo ş tarafından adam gönderilmesiyle layık ı vechiyle zul ü msüz sat ı ş yapılmasını söylemi ş tir.⁵¹

Ancak sat ı ş iş i de kolay olmayacaktır. Ç ü nkü, Sokol tarafında ve Drin sahillerinde ve kar ş ısında Bosna topra ğ ında bulunan köylere giden ve M ü sl ü man emlak ın ın sat ı ş ı için görevlendirilen Sırp memurlarına, M ü sl ü manlar *“arazilerine bin alt ın verilse bile bir kar ı ş toprak satmayacak lar ın ı ve emlak lar ın ın tüm ün ün kaybolaca ğ ın ı bilseler bile yine raz ı olmayacak lar ın ı ve emlak lar ın ın tüm ün ün Osmanlı Devleti'nin oldu ğ unu*

⁴⁹ BOA, HAT 676/33010-K. 1250.R.08 (14.08.1834)

⁵⁰ BOA, HAT 1138/45284 1250.Z.29 (28.04.1835)

⁵¹ AC, KK, XXX, 986'den aktaran Marinkoviç, a.g.e., s.117.

ve onun kölesi olduklarını” söylemişler, satacak bir kişi bile çıkmamıştır. Durum, memurlar Hacı Hasan Efendi ve silahdarı tarafından Vecihi Paşa’ya yazılmıştır. Sonuçta, memurlar tarafından “*madem ki emlakınızı satmadınız, bundan böyle Drin nehrinin yarısı kadar beri yakaya geçmeyerek, işi olan olursa sadece Bana tabir olunan iskeleden geçmesi ve geçenlerin de Vecihi Paşa’dan buyruldu almadıkça geçmemeleri ve nehrin üzerinde bulunan değirmenlerin tümünü Müslümanların ve Sırpların kapatması ve öğütmeye kimsenin gelmemesi*” söylenmiştir.⁵²

Olaylar sadece Sokol ve Drin nahiyelerinde değil Sırbistan’ın topraklarına yeni kattığı hemen her yerde vuku bulmuştur. Alacahisar Sancağı kazalarından Perakin, Rajne ve Aleksençe (Aleksinac) ve Alacahisar kazalarının reayaları ayaklanıp kazalarındaki Müslümanları yerlerinden sürmüşlerdir. Bu Müslümanların bazıları Niş’e sığınmış, çoğu da başka yerlere gitmiştir. Olaylar, Vidin sancağındaki kazaların reayalarına da sıçramış, onlar da ayaklanıp Bana kasabası Müslümanlarını çıkarıp Niş’e götürmüş ve Gorgoşofça kasabası Müslümanlarını da çıkarıp Şehirköyü kasabasına göndermişlerdir. Yine Gorgoşofça ve Bana kasabalarına Sırp ele başlarından birer müdür oturtulmuş ve Niş ve İsfirlik kazaları sınırını kesen, Niş’e iki buçuk saat uzaklıkta Bayrı denilen yerde karakol bekletmekte olduğu duyulmuştur. Yine Vidin’e 10 saat mesafede bulunan Çernarika kazası karalarından Zayçor ve Büyük İzor köyleri arasında biraz çatışma olmuştur.⁵³

Ocak 1835’de Niş civarındaki 16 Sırp köyü ayaklanmış ve ayaklanma diğer köylere de yayılmıştır. Miloş hem ayaklanma elebaşlarına gönderdiği mektupta onları desteklemediğini belirtmiş, hem de Sırp yetkililerine isyan bölgesinden Sırp Knezliği’ne kaçanları kabul etmelerini emretmiştir.⁵⁴ Bu harekete cesaret eden reayalar çoluk çocuklarıyla Sırbistan’a geçmişlerdir. Miloş olayla ilgili olarak “*tarafınızdan bir memur giderse Niş kazasından önce ve sonra her ne miktar Sırp içine gelmiş reaya var ise teslim ederim ve siz karışmaz iseniz benim hiç vazifem değildir. Osmanlı Devleti bir memur tayin*

⁵² BOA, HAT 1221/47761 1250.Ş.29 (31.12.1834)

⁵³ BOA, HAT 686/33349-A 1250.Z.29 (28.04.1835)

⁵⁴ Hamzaoglu, a.g.e., s.338.

etsin, reayasını temin eylesin” demiş ve bu meselenin önünün kestirilmesi ve bir an önce çaresinin görülmesi için Osmanlı Devleti tarafından memur olarak Hacı Musa Ağa görevlendirilmiş ve olay bitip reaya yerlerine oturmuş, köylerine iskan olunmuşlardır⁵⁵

2.3. Emlak Meselesi

1833 Fermanı’yla, Sırp kazalarında ve Kılâ-ı Hâkâniye varoşlarında oturan Müslümanların ikamet süreleri bir yıldan beş yıla çıkarılmıştı. Beş sene dolmadan gitmek isteyenler emlaklarını menfaatlerince satıp gidebilecekler, süre dolunca da başka yerlere ve Belgrad varoşundan gayri varoşlarda bulunanları dahi Kılâ-ı Hâkâniye içlerine veyahud başka yerlere nakledilecekler, bundan sonra Sırp içinde Müslümanlar yerleşemeyecekti. Ancak önceden giden Müslümanların emlak ve arazilerinin kıymetleri Sırp tarafından ödenecekti. Fermanın bu maddesinde özellikle “*Belgrad varoşu müstesna olarak*” denilmekte ve Belgrad varoşu bu madde dışında tutulmaktaydı.⁵⁶ Çünkü varoşda bulunan Müslümanların kale içlerine nakledilmesi lazım gelse kalenin bir tarafı Tuna nehri ve bir tarafı dahi Sırp ile çevrilmiş olarak muhafız paşa ve mustahfız askeri ve diğer oturanlar orada mahbus ve mahsur kalacaklar ve taşraya çıktıklarında Sırp engelleseler (taşrada yerleri yurtları olmayacağından) cevap veremeyeceklerdi. Mülk ile arazi Osmanlı Devleti’nin iken kendi mustahfızlarının yer ve ikametlerini sınırlama ile her şey Sırp rızasına bağlı olacağından ayrıca Belgrad gibi hükümet merkezi ve başkent olan beldenin her tarafını Sırlara teslim etmekle kale namıyla kuşatılmış taş duvarları beklemekten bir menfaat olamayacağından Belgrad varoşuna özel önem verilmiştir.⁵⁷

Sırp, Belgrad ve çevresinde yayılmak için müslümanların evlerini satın almayı ve onları Belgrad’dan uzaklaştırmayı amaç edinmiş⁵⁸ ve Miloş, 1833 Fermanı’nın ilanından sonra Belgrad’a gelerek Belgrad Muhafızı Vecihi

⁵⁵ BOA, HAT 1118/44896-A 1250.Z.10 (09.04.1835)

⁵⁶ BOA, Y.EE. 32/7 1249.B.10 (23.11.1833), BOA, Y.EE. 41/139, 1327. R.06 (27.04.1909), Belgradî Raşid, a.g.e., s.239-240.

⁵⁷ BOA, HAT 1117/44846 1249.Z.29 (09.05.1834)

⁵⁸ Altay Suroy Recepoğlu, *Belgrat Camileri*, Prizren, 2004, s.14.

Paşa ile görüşmüştür⁵⁹ Miloş, fermana göre Belgrad'da olan Sırlar ve Müslümanların birbirlerine hane satışında engel olunmaması gerektiğinden bahisle şimdiye kadar Müslümanlardan hanelerini satmak isteyenlere mani olduğundan bundan böyle engellenmemesini istemiştir. Vecihi Paşa tarafından ise *“fermanda Belgrad varoşundaki Müslümanların eskisi gibi ikameti buyurulmuştur. Müslümanlar hanelerini satınca nerede ikamet ederler? Bundan kasdolunan şey, herkes hanelerini satsın demek olmayıp yani İslam ve Sırlar bir yerde ikamet edeceklerinden bir Müslümanın kendisine lüzumundan fazla iki, üç dükkân ve hanesi olup da bunları satmak isterse ve Sırlardan dahi bunun gibi han, hamam ve hane gibi satacakları olur ise engellenmeyip, daima bir yerde bulunacaklarından aralarında bu gibi şeylerde ayrılık ve gayrılık olmaması sureti demektir ve bu gibilere tarafımızdan engel olunmaz. Ancak bir adamın bir hanesi varsa satsın nerede otursun?”* şeklinde cevap verilmiştir.

Vecihi Paşa ayrıca *“herkesin hanelerini satmasına ruhsat verilirse Sırların paradan kaçınmayıp vereceklerini ve Müslümanların dahi bazı türden gönül kızgınlığı olduğundan buralarda oturmayı istemeyeceğini ve sonra tabiatıyla Sırların Belgrad'ı ele geçirecekleri”* şeklindeki kendi görüşünü de kapı kethüdasına belirtmiştir.⁶⁰

Vecihi Paşa'dan sonra Belgrad muhafızı olan Yusuf Muhlis Paşa da *“Belgrad varoşunda bulunan Müslümanların eskisi gibi ikametlerinin şarta bağlanmış olduğunu ancak buradaki Müslümanları git gide dağıtmak ve perişan edip hanelerini zapt ederek Belgrad'ı Müslümanlardan tahliye etmek Sırların en son gizli emelleri olduğundan bunun çaresine bakılması gerektiğini”* söylemiştir. O, selefi Vecihi Paşa zamanında Belgrad muhafızlarına haber verilmedikçe emlak satılmaması ve senet verilmemesi tenbihleri yapıldığını ve Vecihi Paşa tarafından uygulanmasına dikkat edildiyse de Sırların gizli emellerini artırdıklarından ve aralık aralık Müslümanlardan bazılarına gizlice fazla para verip hanelerini satın aldıklarından bahsetmiştir.

⁵⁹ BOA, HAT 533/26256-D 1249.Ş.23 (05.01.1834)

⁶⁰ BOA, HAT 533/26256-E 1249.Ş.23 (05.01.1834)

Yusuf Muhlis Paşa bu emlak meselesinin bir an önce bir çaresinin bulunması için de mesela Belgrad'da mevcut olan bütün emlak önce Sırların malum istilasında sahiplerinin idaresinden çıkmış ve sonradan Belgrad feth ve ele geçirilince bu emlaklar Osmanlı Devleti'nin açık mülkü olmuş olup gerçi Osmanlı Devleti'nin merhameti ve şanı üzerine sonradan toplanan ve başka mahalden gelip yerleşen Müslümanların oturmaları için terk buyurulmuşsa da şer' en bu Müslümanların söylenilen emlakla alakaları olmayıp hakikaten devlet emlakı olduklarını belirtmiştir. Dolayısıyla kendisinin yazısı zikr olunmadan bu hususun beyan edilmesini, ayrıca muhafızların bazı devlet binalarının satışında rüşvet yemeleri işitilmiş olduğu açıklanarak bundan sonra Belgrad'da olan Müslümanların eskisi gibi hanelerinde oturup ancak içlerinden birisi hane ve dükkan gibi emlak satacak olursa Osmanlı Devleti'nden izin verilmedikçe satılmamasının tenbihlenmesi için kendisi ve memleket hakimi ve belde ileri gelenlerine hitaben bir kıta emir çıkarılarak gönderilmesini ve bunun Miloş Bey'e sağlam ifade edilmesini istemiştir. Bunun Müslümanların hane ve emlaklarının Sırlara geçmemesine kuvvetli sebep olacağından, bundan başka iyi bir çare bulunamayacağını da eklemiştir.⁶¹

Yusuf Muhlis Paşa'nın istediği emir II.Mahmud tarafından kendisine gönderilmiştir. II.Mahmut emrinde *"Belgrad varoşunda bulunan Müslümanlardan bazıları oturdukları ve kullandıkları hane ve emlakı reayadan şuna buna sattıkları bundan önce bildirildiğinden dolayı bundan böyle Belgrad muhafızı bulunanlara haber verilmeksizin o gibi emlak satışı yapılmamasına ve şeyhülislam tarafından yazılıp gönderilen senet ve hüccet verilmemesine dair tenbihnameye aykırı hareket olduğu bu defa işitilmiş ve araştırılmıştır. Halbuki zikr olunan haneler vesair mülkler önceden padişahlığım mülküne iade ve ilhakında yüce saltanatıma layık ve emrim olduğu üzere o tarafta toplanmış olan gerek başka mahalden gelip yerleşmek isteyen Müslümanlara lütfen ve merhameten terk ve ihsan olunmuş iken şimdi bu müsaadenin kadrini bilmeyerek bunların iş bu yasak emre cüretleri*

⁶¹ BOA, HAT 592/29026-A 1251.C.26 (19.10.1835)

şer-i şerifin zıttı ve benim rızama aykırı ve zararlı bir iş ve bu suret haber alındığına göre bazı muhafızların kayıtsızlığından ve dikkatsizliğinden meydana geldiği delillerden anlaşıldığından dolayı bundan sonra Belgrad varoşunda olan Müslümanlar eskisi gibi oturdukları haneleri ve sair emlaki reayaya satmayacaktır. Diyelim ki içlerinden gerçek muhtaçlık ile satmaya mecbur olanlar olursa tarafımdan izinle o konuda ruhsatı içeren mülkname çıkarılmadıkça satışına kesinlikle ruhsat verilmemek üzere zabıtânın idaresine idhali hususuna tenbihan iş bu yüce emrim çıkarılmış ve gönderilmiştir” demiştir. Ayrıca II.Mahmud, Yusuf Muhlis Paşa’ya “Siz ki vezirimsiniz, bu fermanım mahkeme siciline kayıttan sonra lazım gelenlere ifade edilsin ve bundan böyle rızama zıt harekete cür’et eden olursa o gibilerin terbiye edilmelerine sûratle başlanılacağı gereği gibi anlatılsın ve bu maddede siz dahi mes’ûl olacağınızı bilin ve buna göre davranın” diye de belirtmiştir.⁶² Bu emrin gelişine Miloş gücenip feshine ve başka emr elde etmeye çalışmışsa da Yusuf Muhlis Paşa zamanında bunun çaresini bulamamıştır.⁶³

3. Miloş’a Muhalefet ve 1835 Anayasası

Miloş’un altı nahiyeyi alması ve sınırlarını genişletmesi Sırp halkını memnun etmişse de halkın bu memnuniyeti uzun sürmemiş, bir müddet sonra Miloş kendisine karşı muhalefetle karşılaşmıştır.⁶⁴ Bu muhalefetin özünü mevkilerinin ve varlıklarının güvende olmadığını anlayan, Miloş’un hizmetindeki insanlar oluşturuyordu. Bunlar arasında hayal kırıklığına uğramış, mal varlıklarıyla ilgili endişe duyan ve başknezin keyfi hareketlerine karşı olan tüccarlar, yerel büyükler ve daha zengin köylüler vardı ki köylüler bile toprakları için yasal korumalarının olmadığını ve daha ağır vergiler ödediklerini düşünmeye başlamışlardı.⁶⁵ Haksız da sayılmazlardı. Çünkü Miloş, mutlak varis başknez olarak yerleştirdiği düzenle keyfi bir yönetim kurmuş ve uzun yıllar boyu çalışarak elde ettiği gücü paylaşmak

⁶² BOA, Y.EE. 41/139 1327.R.06 (27.04.1909). Bu emrin tarihi Evahir-i Ramazan 1251(10-19.01.1836)dır.

⁶³ Belgradî Raşid, a.g.e.,s.123.

⁶⁴ Jakşiç-Stranjaković, a.g.e., s.53.

⁶⁵ Pavlowitch, a.g.e., s.36.

istememiştir.⁶⁶ Oysa ki 1830 Fermanı'nın 3. maddesine göre “*başknez iç işlerini Sırbistan eşrafından oluşan meclise uygun olarak idare etmeliydi*”. Miloş ise bunu dikkate almamış, kendi kurallarını uygulamaya devam etmiştir. Sırp dilbilimci Vuk Karaciç 18 Nisan 1832'de Miloş'a bir mektup yazmış ve “*kimse senden memnun değil, can ve mal güvenliği olmadığına dair şikayetler var, en yakınların bile senin yanında yaşamının tehlikeli olduğunu söylüyorlar. Değişiklik yapmalısın; görevlilerin güvenliğini sağlamalısın iyi memurlar yetiştirmelisin, ticarete müdahale etmeyi durdur, yurtdışında daha fazla mülk edinme, özel yaşamını geliştir, eleştirilere toleranslı ol*” diyerek uyarılarda bulunmuştur.⁶⁷

Belgrad Muhafızı Vecihi Paşa da Miloş'tan şikayet ederek, Miloş'un zulmünün yalnızca Müslüman haklarına olmayıp Sırp reayasını dahi kendi esiri hükmünde tutmakta ve birkaç yerde yaptırmakta olduğu konak ve diğer binaların işlerinde parasızca kullanmakta olduğunu, reayayı kendisiyle ilgili her işte angarya suretinde kullanıp reayanın kendi işlerini görmeye vakitleri olmadığını, bu sebeplerle Sırp reayasının Miloş'a son derece kırgın olduğunu belirtmiştir. Ayrıca serbestiyet maddesi bütün Sırp reayaları hakkında iken Miloş'un bunu yalnızca kendisi ve hizmetindeki kapudanlar, knezler ve akrabalarına mahsus gibi tutup reayanın öncekinden kat be kat fazla masrafa ve rahatsızlığa uğramış olmalarından dolayı Sırp reayası arasında dedikodunun çoğaldığını ifade ederek meselenin iyi bir şekilde düzenlenmesi mümkün iken bir de Miloş'a başknezlik verilip, bu konu ailesine tahsis edildiğinden Miloş'la akran knez ve kapudanların “*Osmanlı Devleti tarafından buna ruhsat var*” diyerek mecburen boyun eğdiklerini, Miloş'un da yaptığı mezalimi “*Osmanlı Devleti'nin emriyle yapıyorum*” diyerek herkese çatmaya başladığını ve Miloş'a başknezlik verilmesinin çok uygunsuz düştüğünü belirtmiştir.⁶⁸

Neticede muhalefet 1835 yılının Ocak ayında Stojan Simiç'in evinde toplanmış ve bir ayaklanma için görüşmeler ve hazırlıklarda bulunulmuştur.

⁶⁶ Nevill Forbes, Arnold J.Toynbee, D.Mitrany, D.G.Hogarth ; **The Balkans: A History of Bulgaria, Serbia, Greece , Rumania, Turkey**, AMS Pres, New York, 1970, s.119.

⁶⁷ Stavrianos, **a.g.e.**,s.252.

⁶⁸ **BOA, HAT 676/33010-B 1250.R.07 (13.08.1834)**

Toplantıda şu çekirdek kadro ortaya çıkmıştır: Stojan Simić, Avram Petronijević, Miroslav Zdavković-Resovaç, Milete Radojković, Ranko Majstorović.⁶⁹ Beklenen halk ayaklanması bu toplantıdan sonra çıkmış ve Milete Radojković'in liderliğinden dolayı "*Mile'nin Ayaklanması*" adını almıştır.⁷⁰ Miloş kendisine karşı bu ayaklanmadan dolayı Osmanlı Devleti'ne yazdığı yazıda ayaklanma sebebi olarak "*kendi zulmünden kaynaklanıyor*" demeyip "*İstanbul'a gelmek için niyetlendiğimden dolayı çıkmıştır*" diye ifadede bulunmuştur. Oysa ki bu ifade bazı knez ve kapudanlara sorulup, bunun Miloş'un İstanbul'a gelmesiyle alakasının olmadığı, tamamiyle Miloş'un kendi zulmünden meydana geldiği anlaşılmıştır.⁷¹

3.1.1835 Anayasası'nın İlanı

Bu ayaklanmadan sonra Miloş, yönetiminin anayasayla sınırlanması gerektiğini kabul etmiş ve anayasa 2 Şubat 1835 yılında millet meclisi önünde okunup, tartışmasız olarak kabul edilmiştir.⁷² Anayasa 14 bölümden ve 142 maddeden oluşmuştur. "*Sretenj Anayasası*" olarak da bilinen bu anayasanın 1.maddesiyle "*Sırbistan Padişah II.Mahmud ve Rus İmparatoru I.Nikola tarafından tanınan bir knezliktir*" deniliyor, 2.maddesiyle Sırbistan bölgelere, kazalara, belediyelere ayrılıyor, 3.maddesiyle Sırp bayrağı tarif ediliyordu.⁷³ Anayasayla başknez dışında devlet konseyi de büyük yetkiye sahip olmuştur. 49.maddeye göre "*her Sırp yönetiminin başknezi devlet konseyine bağlıdır*". Devlet konseyi başkneze kanun ve genelgeleri tavsiye eder, yayınlar, memur atamalarını kararlaştırır ve başknezin meclisle bağlantısını kurardı. Millet meclisi her yıl toplanır ve her bölgeden gelen milletvekillerinden oluşur, meclis bütçe ve vergi artışını onaylardı. Meclis başknez ve devlet konseyine şikayet ve istekleri sunar, kanunların durdurulmasını ve yeni kanunların çıkarılmasını talep edebilirdi. Bu

⁶⁹ Radomir J.Popović, "*Ustavobranitelyiska Generacija-Garašaninova (1835-1858)*" (Anayasa Savunucuları Nesli-Garaşanin (1835-1858), *Sırske Političke Generacije (1788-1918)*, C.15, SANU, Beograd, 1998, s.89.

⁷⁰ Jakšić-Stranjaković, **a.g.e.**, s.53.

⁷¹ **BOA, HAT 907/39751 1250.Z.29** (28.04.1835)

⁷² Vasa Čubrilović; *İstoriја Političke Misli u Srbiji XIX Veka (XIX.yy'da Sırbistan'da Politik Düşünceler Tarihi)*, Beograd, 1958, s.141.

⁷³ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.329.

anayasayla Sırp milletinin eğitim ve kültür hakları düzenlenmiştir.⁷⁴ Marinkoviç'e göre Avrupa'da en hür düşünceli olan bu anayasayla feodalizm de kaldırılmış ve Sırbistan'ın ekonomik ve kültürel açıdan ilerlemesi istenmiştir.⁷⁵ Oysa ki Miloş, bu anayasadan hiç memnun olmamış, mecbur kaldığı için kabul etmiş ve hayata geçmemesi için elinden geleni yapmıştır.⁷⁶

Nitekim 17 Mart 1835 tarihine kadar bütün müdürleri görevden almış ve yetkilerini kısıtlayan bu anayasayı da yürürlükten kaldırmıştır.⁷⁷

3.2. Miloş'un İstanbul'a Gidişi

Anayasayı yürürlükten kaldırdıktan sonra Miloş, 1833 Fermanı'yla ilgili teşekkürlerini sunmak için İstanbul'a doğru yola çıkmıştır. Yolculuk esnasında kendisine mihmandarlık etmek üzere İstanbul'dan memuren Miralay Kamil Bey gönderilmiş, Miloş gereken Sırp reislerini yanına alarak, Niş, Şehirköy, Sofya, Filibe ve Edirne yoluyla İstanbul'a varmıştır.⁷⁸ Kendisi İstanbul'da çok iyi karşılanmış, Vidin Muhafızı Ağa Hüseyin Paşa'nın yalısında misafir edilip, padişahın pırlantalarla süslü resmi; kıymetli taşlarla bezeli kılıç; mücevher kopçalı sırmalı harvani⁷⁹ ve donanmış at verilerek Miloş onurlandırılmıştır. Dönüşünde de bunlardan başka ikişer adet⁸⁰ çarha topu ve kopuz topları

⁷⁴ Çubriloviç, **a.g.e.**, s.142.

⁷⁵ Marinkoviç, *a.g.m.*, s.76. Ahmed Lütfi Efendi de, Miloş ve ahalinin aralarında Sırbistan idaresine dair yemin ederek kararlar aldıklarını belirtir. Bu kararlar şunlardır: 1) Sırp milleti cizye ve zecriye ve diğer vergilerine bedel olarak her bir hane için senelik altı adet riyal verip, bundan fazla hiçbir şekilde akçe alınmayacak. 2) Angarya usulü bütünüyle kaldırılacak. 3)Ticaret ve zanaatça tekel kaidesi kaldırılıp, tüm ahaliye ticarete serbestlik verilecek. 4) Koru, mera ve sahipsiz araziye Miloş tarafından müdahale olunmayıp, bulundukları civar ve yer ahalisine tahsis edilecek. 5) Miloş'un yanında milletvekilleri bulunmadıkça ve bu vekillerin oyu olmadıkça Miloş kendi başına bir hareket yapamayacaktır. (Ahmed Lütfi Efendi, **a.g.e.**, C.4, s.831).

⁷⁶ Çubriloviç, **a.g.e.**, s.143.

⁷⁷ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.331.

⁷⁸ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.113. Bu yolculuk 19 Temmuz 1835'de başlamış, 5 Ağustos 1835'te İstanbul'a ulaşılmış, 6 Ekim 1835'te de Sırbistan'a dönmüştür. (Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.306).

⁷⁹ Harvani: 1828 yılında elbise nizamnamesi çıkarılıp devlet adamlarınının kürk giymesi usulü terk edildikten sonra giyilen yakası sırma işlemeli çuhadan yapılan üst elbisesi. (Sertoğlu, **a.g.e.**, s.139).

⁸⁰ Belgradî Raşid bu sayıyı altı adet vermekte ve "iç asayişin sağlanması için Sırp milletinin namına verilmiştir" demektedir. (Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.114).

verilmiştir.⁸¹ Miloş, bu topraklarla birlikte Rumeli'den geçerek yanında yine Kamil Bey olduğu halde Sırbistan'a geri dönmüştür.⁸²

Miloş'un dönüşünden sonra, II.Mahmud tarafından memleket ve millet işlerinin düzenlenmesi hususunda Sırp milleti başknezi Miloş ile millet reislerinin birlikte hareket etmelerine dair bir emir çıkarılmıştır. II.Mahmud emrinde, Miloş'un Sırp milletinin teşekkür ve sadakatlerini sunmak için İstanbul'a geldiğinden bahisle, millet reislerine *"bundan böyle kulluk ve sadakatlerinin gereği olarak Miloş'la ittifak halinde bulunarak Sırp milletinin asayiş hallerine fazlasıyla özen ve dikkat göstermelerini ve bunun zıddından uzak durmalarını"*, Miloş'a ise *"knezlik merkezine ulaşınca milletin asayiş ve istirahatlerini sağlamasını ve ülkesinde hepsini hoşnutluklarıyla beraber padişah tarafına çekmesini"* belirtmiştir.⁸³

Miloş ise İstanbul ziyaretinin bitiminde II.Mahmud'a yazdığı teşekkürde *"İstanbul'a gelip yüz sürmek şerefine nail olduğunu ve ailesi için ihsan buyurulan nişanlar ve iltifatların binde birinin teşekkürü hususunda aciz olduğunu ve milleti ile dünya durdukça ve ömrü oldukça itaat ve sadakatten ayrılmayacağını"* ifade etmiştir.⁸⁴

Yine Miloş, İstanbul gezisi sırasında Eflak ve Boğdan ve Sisam Prenslikleri gibi Sırbistan'a dahi denizler ve nehirlerde çekmek üzere Osmanlı Devleti tarafından uygun resimde bandıra verilmesini istemiştir.⁸⁵ Bununla ilgili II.Mahmud bir emir çıkarmıştır ve emrinde Miloş'un bu isteğinden bahisle, *"bundan önce Eflak ve Boğdan memleketleri ve Sisam ceziresi reayası tüccar gemilerine verildiği gibi, Sırlara da üstü kırmızı, ortası mavi ve aşağısı beyaz renklerle boyalı bayrak verilmesi hususunun uygun bulunduğunu, bundan sonra bu renklerle boyalı bayrak ile Osmanlı Devleti*

⁸¹ Ahmed Lütfi Efendi, **a.g.e.**, C.5, İstanbul, 1999, s.856-857.

⁸² Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.114.

⁸³ **BOA, Y.EE.** 41/139, 1327.R.06 (27.04.1909) Bu emrin tarihi Evahir-i Cemaziyelahir 1251 (13-22.10.1835)dir.

⁸⁴ AC, KK, XXX, 1090'dan aktaran Marinkoviç, **a.g.e.**, s.148

⁸⁵ Ahmed Lütfi Efendi, **a.g.e.**, C.5, s.857.

iskelelerine gelecek Sırp tüccar gemilerine, Osmanlı Devleti memurlarının asla karışmayarak, haklarında gereken korumanın yapılacağını" belirtmiştir.⁸⁶

3.3. Şehirköy Ayaklanması

Bu sıralarda yine Berkofça (Berkovica) ve Şehirköy (Piro) reayaları ayaklanmışlardır. Olaylarda Miloş'un tahriki olduğu anlaşılmıştır.⁸⁷ Bunun üzerine Belgrad Muhafızı Yusuf Paşa tarafından buralara özel memur gönderilmiştir. Durumu öğrenen Miloş ise, kethüdası Avram Petronijević'i buralara gönderip *"böyle Sırbistan sınırı civarında ayaklanma olamaz ve devlete itaat etmek lazımdır ve şimdi dahi vakti değildir"* diye reayaya nasihat ettirmiş ve kendi tahriklerinin üstünü örtmeye çalışmıştır.⁸⁸ Yine Miloş, Vidin Muhafızı Hüseyin Paşa'ya gönderdiği mektubunda *"olayların bu yerlerin voyvodalarının mezalimlerinden çıktığını ve kendisinin olayları ortadan kaldırmaya çalıştığını"* belirtmiştir.⁸⁹

Miloş, Pertev Efendi'ye de bir mektup göndererek *"Berkofça'daki ayaklanmada güya aralarında Sırlardan tahrik edenler varmış diye Bâb-ı Âlî'de söylentiler olduğunu, kendisinin Osmanlı Devleti'nin sadık kullarından bulunduğunu ve olayların yatıştırılması için kethüdasını gönderdiğini ve can-ı gönülden sadık olarak dikkat ve gayret gösterdiğini, bunun oraların ahalisinin Müslüman ve reayasından hatta Rumeli valisinden araştırılabileceğini, onların aralarında Sırlardan önce ve sonra fitneci tek bir ferdin bulunmadığını"* belirtmiştir. Ayrıca Miloş mektubunda zalim bir kimsenin Berkofça'ya voyvoda gönderildiğini ve olayların bu kişinin zulmünden bu dereceye vardığını, kendisi hakkında söylenenlerin esasının olmadığını ve kendisini hüznlendirdiğini, böyle aykırı hareketleri kabul etmeyeceğini, hiçbir vakitte doğru yoldan dönmeyeceğini belirterek *"Ben Fenerli değilim türlü türlü söz bilmem, verdiğim sözüm üzerinde de ömrümün sonuna kadar sebat eder"*

⁸⁶ BOA, Y.EE. 41/139, 1327.R.06 (27.04.1909) Bu emrin tarihi Evasıt-ı Şaban 1251 (1-10.12.1835)dir

⁸⁷ Ahmed Lütü Efendi, a.g.e., C.4, s.800, Belgradî Raşid, a.g.e., s.122.

⁸⁸ Belgradî Raşid, a.g.e., s.122.

⁸⁹ Ahmed Lütü Efendi, a.g.e., C.4, s.801.

dururum” demiş ve bundan böyle hakkında bu gibi esası olmayan sözlere hakikat anlaşılmadan itibar edilmemesini istemiştir.⁹⁰

Oysa ki Miloş sadece buraları değil, Rumeli ve Bosna ahalilerini de kışkırtmıştır. Miloş'un “*Sırbistan ahalisi bir müddet kan döktü ve bununla imtiyaza nail oldu, sizlerde aralık aralık kalkıp ayaklanın ve işinizi Avrupa'ya beyan edin, sonunda hükümet Müslümanların elinden kurtarılır ve bizim Sırbistan ile birleşip (Kosova) da önceden kaybetmiş olduğumuz Slavon yani Sırbistan Kraliyeti'ni sonunda ele geçiririz ve kazanmış oluruz*” gibi nasihatler verdiği araştırmalar sonucu anlaşılmıştır.⁹¹ Kendisi kışkırtma için buralara papazlar da göndermiş, bu papazlar yakalanınca da “*Sırp tebaası değildir*” diyerek inkar etmiştir.⁹² Miloş bu ikiyüzlü politikasını her zaman sürdürecektir ve tüm ayaklanmalarda kışkırtmacılığa devam edecek ancak Osmanlı Devleti'ne hep sadık olduğunu iddia edecektir.

Bu konuda Sırp eşkiya takımının aralarında ettiği yemin de gayet manidardır. Yemin metninde eşkiya “*mezhep ve vatanına gereken sadakatte sabit olarak, vatanının serbestisi için tüm hristiyan kardeşleriyle tek gönül olarak kanının son damlasına varıncaya kadar dökeceğini, hatta vatanına hainlikde bulunursa kardeşini bile öldüreceğini, elebaşlarına her şekilde itaat edeceğini, bir Hristiyan tarafı onlara zulmedenlere hücum ederse aynı şekilde silaha sarılıp, tüm bildikleri ve dostlarını tahrik edeceğini, Müslümanlardan olan düşmanlarına daima nefret ile bakarak vatanını serbest ve düşmanlarını tamamen mağlup görmedikçe tüfeğini ölmeden bırakmayacağını ve mezhebinin düşmanlarıyla savaşarak kanını dökeceğini*” söyleyerek “*eğer bunları yapmazsam son nefesimde Hristiyanlık mezhebinin esrarından mahrum kalayım*” diyerek yeminini bitiriyordu.⁹³

⁹⁰ AC, KK, XXX, 1417'den aktaran Marinkoviç, **a.g.e.**, s.133-134.

⁹¹ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.122.

⁹² Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.122, Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.338.

⁹³ BOA, HAT 1124/44942, 1250 Z.29 (28.04.1835)

4. 1838 Fermanı ve Türk Anayasası

4.1. 1838 Fermanı Öncesi Gelişmeler

1835 Anayasası'nın ilanı sırasındaki anayasa sorunlarına büyük güçler de dahil olmuşlardır. Çünkü onlar Sırbistan'ın kendi iç sorunlarını Belgrad'daki konsoloslukları vasıtasıyla takip edebiliyorlardı. 1835 yılında Avusturya, 1837'de İngiltere ve 1838 yılında Fransa Konsoloslukları açılmıştır. Rusya'nın ise knezlikte hep bir temsilcisi olmuştur.⁹⁴ Ancak resmen Rus Konsolosluğu 1837'de açılmış⁹⁵ ve Ada-i Kebir (Adakale)'de ikamet etmek üzere bir konsolos tayin olunmuştur.⁹⁶

Miloş, bu konsoloslardan özellikle İngiltere Konsolosu Hodges ile çok iyi ilişkiler kurmuş⁹⁷ ve Belgrad'a gidip sık sık konsolos ile görüşmüş, konuşmuştur.⁹⁸ Hatta İngiliz konsolosuyla birlikte, Belgrad Muhafızı Yusuf Paşa aleyhine işbirliği yapıp, ortamı germek için çabalamış, ancak başarılı olmamıştır.⁹⁹ Miloş'un İngiliz konsolosuyla bu yakınlığı Rusya'nın da hoşuna gitmemiş ve Başyaver Dolguroki'yi Sırbistan'a gönderip ağır sitemlerde bulunmuştur.¹⁰⁰ Dolguroki, Miloş'a Sırp halkının onu zulmünden şikayetçi olduğunu, Rusya'ya şimdiye kadar bununla ilgili üç-beş yüz yazı gelmiş olduğundan artık bundan sonra milletin asayışı hakkında kanun hazırlanması gerektiğini, meşveret meclisinin toplanıp ittifakla kanunun kabul edilmesini ve imzalanmasını ve bu kanunu beraberinde götüreceğini söyleyerek, ısrar etmiştir. Miloş ise *"hemen kanunu yapıp meydana çıkarsam mutlaka zorla yapılmıştır denilerek millet arasında itibarım kalmaz"* diye itiraz etmiş ve üç ay zaman istemiştir. Ayrıca millet reislerinden 13 kişiyi meşveret erbabı olarak tayin etmiştir. Dolguroki, üç aydan sonra bir kanun yapıldığında birer sureti Osmanlı Devleti ve Rusya tarafına takdim olunarak, devletler arasında kararlaştırıldıktan sonra kanunnamenin üzerine hatt-ı hümayun çekilerek ilan edilmek üzere kabulünü içeren bir senedi Miloş'tan alıp Rusya'ya dönmüştür.

⁹⁴ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.267.

⁹⁵ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.325.

⁹⁶ AC, KK, XXX, 1535'ten aktaran, Marinkoviç, **a.g.e.**, s.137.

⁹⁷ Jorga, **a.g.e.**, C.5, s.321.

⁹⁸ BOA, HAT 1119/44901-Ç 1253 L.14 (11.01.1838)

⁹⁹ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.124-125.

¹⁰⁰ Jorga, **a.g.e.**, C.5, s.321.

Miloş, bu kanun hazırlanması konuşmaları sırasında, kanunun kendi gönlünün istediği gibi yapılması, bundan sonra dahi kendisinin korunması ve kendisine sahip çıkılması ricasıyla Dolguroki'ye on bin Macar altını vaad etmiş, ancak Dolguroki'nin bu parayı reddettiği, gideceği zaman kendisine verilmek istenen hediyeleri de kabul etmediği millet reislerinin bazısından sırren duyulmuştur.¹⁰¹

Dolguroki'nin Miloş'a uyarıları haksız sayılmazdı. Çünkü Sırp milletinin Miloş'tan şikayetleri had safhaya varmıştı. 1835 Anayasası'nı iptalinin ardından Miloş Sırbistan'da tek otorite olarak istediğini yapmaya başlamıştı. Sırp ileri gelenlerinden Stoyan Simiç, Vidin Muhafızı'na verdiği yazıda maddeler halinde Miloş'un uygulamalarından bahsederek, neler yapılması gerektiğini belirtmiş ve bunları millet ve kocabaşların gözyaşlarıyla yazıp rica ettiklerini de eklemiştir. Onun açıklamaları Miloş ve milleti arasındaki ilişkileri göstermesi bakımından önemlidir.

Stoyan Simiç'in yazdıklarına göre; Miloş, Sırp milletine düşman olmuş, nikahlı kadını kocasından ayırıp zorla başkasına verip, birkaç günden sonra tekrar eski eşine zorla vererek, keyfi ne isterse onu yapmaya başlamıştır. Sırp kocabaşları Miloş'a defalarca ettiği zulmden vazgeçmesini rica etseler de Miloş, onları dinlememiştir. 3 sene önce de, millet ve kocabaşlar toplanarak, *“senin bu zulmüne takat getiremiyoruz, hatt-ı şerif gereğince millete hükmet”* demişler, o da bir kanunname yapıp milleti inandırarak başından defetmiştir. Sonra tekrar kocabaşları Karaguyefçe'ye toplayıp, namesini okumuş¹⁰² ve yazdığı kanunnameyi Mihail Kerman İstanbul'a götürmüş, ancak Osmanlı Devleti ve Rusya tarafından beğenilmemiştir.¹⁰³ Böylelikle Miloş, işin kolayını bulup, Sırp milletine rahat vermeyip, hatt-ı şerif gereğince nail oldukları hakları vermemiştir. Bundan sonra olayları araştırmak üzere memuren Osmanlı Devleti tarafından Nabi Efendi¹⁰⁴ ve

¹⁰¹ BOA, HAT 1120/44916-A 1253.Ş.29 (28.11.1837)

¹⁰² BOA, HAT 1121/44925-I 1253.Z.29. (26.03.1838)

¹⁰³ BOA, HAT 1117/44871 1250 Z.29 (28.04.1935), HAT 1121/44925-I 1253.Z.29. (26.03.1838) .

¹⁰⁴ Nabi Efendi, 28 Şubat 1835'de Karaguyefçe'ye ulaşip Miloş ile görüşmüştür. (Ahmed Lütfi Efendi, a.g.e., C.4, s.831).

Rusya tarafından da Baron Rekman¹⁰⁵ gelmişlerdir. Sırp milleti kocabaşları, Miloş'un millete zulmünü her ikisine de anlatmışlardır. Bu durumu ayrıca bundan önce Belgrad Muhafızı Vecihi Paşa'ya ve Vidin Valisi Hüseyin Paşa'ya şikayet etmişler ve Nabi Efendi'den de hallerini padişaha iletmesini istemişlerdir. Sırp kocabaşlarına Nabi Efendi durumu anlatacağını ve Miloş'un İstanbul'a gitmeye razı edilmesini istemiştir. Sırp milleti Miloş'a İstanbul'da sıkı tenbih edilip, zulmüne son vermesini beklerken Miloş kendisini sevdirep, Osmanlı Devleti tarafından kendisine top verilmiş ve Miloş da Sırbistan'a getirdiği bu toplarla milleti korkutup, zulmüne karşı durulmasını istemiştir. Sırp kocabaşları bu defa şimdiki Belgrad Muhafızı Yusuf Paşa'ya Miloş'un zulmünden şikayet etmişlerdir ki hallerini Osmanlı Devleti'ne bildirsin. Ancak yine yardım göremeyip, sıkıntılarından hallerini Rusya'ya bildirip, rica etmişlerdir ki Rusya, Osmanlı Devleti'ne hatırlatsın ve Sırp milleti doğruluk ve rahat üzere olsun.

Stoyan Simiç, yine yazısında Osmanlı Devleti'nden ve Rusya'dan hallerini görmeleri için memur gönderilmesini rica etmekte ve bu iki memurun birleşerek durumu açığa çıkaracaklarını belirtmektedir. Ayrıca o, milletin kocabaşlarından akıllı ve doğru 10 kişinin seçilip meclis yapılarak, Miloş'un onları istediği gibi değiştirememesi ve Osmanlı Devleti ve Rusya memurlarıyla, milletin bu mecliste bir kanunname yapmasını, bunun padişaha gösterildikten sonra, memurların milleti toplayıp kanunnameyi ifade etmelerini, bir kocabaşının emrinde kaç kişi olacağını, milletin hazineye ne kadar vereceğini, kaç kişinin mecliste başknez ile beraber olacağını bildirilmesini istemiştir. Son olarak Stoyan Simiç, millet ihtiyarlarının Miloş'u şikayet için alenen İstanbul'a gitmekten korktuklarını, eğer padişah Miloş'un şimdiye kadar ettiği suçları affedip yine Miloş millet üzerinde kalırsa fenalıklarını sürdüreceğini ve ihtiyarları idam edeceğini, şimdiye değin nicesini inat için idam ettiğini belirterek kendisini herkesten büyük gördüğünü; etraftaki Osmanlı Devleti reayalarını Müslümanların üzerine fesada götürüp,

¹⁰⁵Baron Rekman, Sırbistan'ın 1835 Anayasasına itiraz etmek üzere Belgrad'a gelen Von Ruckmann olsa gerektir. (Jorga, **a.g.e.**, C.5, s.320).

Arnavutluk ve Bosna'yı devlet üzerine kışkırttığını belirterek,bütün bunları padişaha millet ve kocabaşların gözyaşlarıyla yazıp rica ettiklerini, padişahın yüzünü Sırlara çevirip merhamet nazarıyla bakarak, Sırları rahatlatmasını istemiştir.¹⁰⁶

Miloş'un yaptıklarıyla ilgili kethüdası Avram Petronijević de kendisinin ele verilmemesi ricasıyla Vidin Muhafızı Hüseyin Paşa'ya bir mektup vermiştir. Bu mektuba göre; Miloş İngiltere konsolosuyla görüştüktan sonra sonra Karaguyefçe'ye gelip Sırp meclis erbabından olanlara cevaben, *"İngiltere ve Fransa'nın kendisinin her bir işine yardım edeceğini ve Avusturya'nın dahi kendisine yardım ederek, İngiltere ve Fransa ile tek yürek ve tek taraf olarak bu devletler her şekilde kendisine yardım edeceğinden bundan sonra Osmanlı Devleti ve Rusya'ya ihtiyacı kalmadığını ve kendisi bundan böyle müstakil gospodar¹⁰⁷ sayıldığından kimsenin nasihatına itibar eylemeyeceğini ve yüz bin can düşmeyince hiç kimsenin kanunu altına girmeyeceğini, artık dilediği gibi davranacağını"* söylemiştir. Bundan sonra Miloş, milletin meclisinden izin istemeksizin millet hazinesinden bir defada nahiyelerdeki kapudanların senelik tahsis olunan maaşlarına beş yüz, üç yüz veya ikişer yüz riyal rütbelerine göre zam yapmış ve bunların senelik maaşlarının vakti gelmeksizin hazineden üçer aylık peşin göndermiş ve kendisinin emirlerine uyarlarsa maaşlarının üzerine bir kat daha vereceğini açıklamış, bundan başka köyler ve kasabalarda yazılıp, hazır olan sultatların¹⁰⁸ hepsini hatta hasta olanlarını da arabalara yükleyerek yanına çağırılmış ve Sırp meclisinin haberi olmaksızın yeniden hayli sultat yazmaya başlamıştır ki Sırp milletin meclis erbabları bunu kendi gözleriyle görmüşlerdir.¹⁰⁹

Yine Avram Petronijević'in mektubunda belirttiğine göre, Miloş'un bu hareketlerine karşı İngiliz Konsolosu Belgrad'da görüştüklerinde ona şöyle

¹⁰⁶ BOA, HAT 1121/44925-I 1253.Z.29(26.03.1838)

¹⁰⁷ Gospodar: Sahip, mal sahibi; efendi; ağa,derebeyi. (Sırpça Sözlük, Haz. Şakir Bayhan, Ankara, 2004, s.53).

¹⁰⁸ Sultat: Nizam askeri. (Belgradî Raşid, a.g.e., s.130).

¹⁰⁹ BOA, HAT 1119/44901-Ç 1253 L.14 (11.01.1838)

söylemiştir: “*senin milletin ile arandaki soğukluğun günden güne artması dolayısıyla, durum tehlikeli bir hal alacağından ve bu hareketlerin İngiltere ve Fransa tarafından bilindiğinden gereken nasihatleri vermek ve milletinle aranı düzeltmek üzere memuren geldim. Bu devletlerin tenbihlerinden biri şudur ki, hepsinden önemli olan elinde bulunan hatt-ı şerif gereğince hareket edip, hükümlerini milletin arasında uygulaman öncelikli işlerden olmakla, uygulanmadığı takdirde, uygulatmaya Osmanlı Devleti hükmedici ve Rusya da koruyucu olduklarından işlerin düzenlenmesi bu iki devlet arasına düşürülmemelidir. Çünkü meydana gelen işlerin düzeltilmesi iki devlet arasında görüşülüp karar verilmesi lazım gelirse senin milletin yüz bulup ondan sonra olan işlerin düzenlenmesine Osmanlı Devleti’nden bilgili olurlar ve o zaman da senin şimdiki nüfuzunun azalır, buna da İngiltere ve Fransa’nın rızasının olmadığı açıktır ve bu devletler daima senin milletin üzerinde kuvvetinin artmasını isterler, sen dahi tarifim üzere milletinle yakınlaşma ve kardeşlik edersen etkin artar. Ben sana şimdiden vaad ederim ki Avusturya’yı dahi İngiltere ve Fransa tarafına çevirip ve onlarla ittifakıyla 2-3 seneye varır varmaz Sırbistan dahilinde bulunan kalelerin hepsi yavaş yavaş boşalttırılıp sana teslim olunur bilesin!” .*

Ayrıca konsolos bunlardan başka Mora işlerini gizli olarak çeşitli şekillerde söylemiş ve bundan önce de yine gizli olarak Miloş’a bir şey söylemiş, o da onun sözünü tamam sayıp hükümdarlık davasına düşmüştür. Avram Petronijeviç, bu bilgileri verdikten sonra, Miloş’un bunları yaparken hiç düşünmediğini, hükümdarlığı kendisinden gidip yerine Efrenç taifesinden biri gelirse Kapo Distriya gibi olacağına şüphe olmadığını belirterek, Osmanlı Devleti’nin her ne çeşit tedbir alacaksa Rusya ile ittifakla gerekli düzenlemelerin yapılmasını ve bu işlerin iki devlet arasında olursa gayet iyi olacağını yazmıştır.¹¹⁰

O sıralarda İngiltere sefiriyle Hariciye Nazırı’nın konuşmasında, söz Miloş’a gelip Miloş’un uygunsuz halleri ortaya konulunca İngiltere sefiri cevaben, “*İngiltere’nin Belgrad konsolosu tarafından Lord Palmerston’a*

¹¹⁰ BOA, HAT 1119/44901-Ç 1253 L.14 (11.01.1838)

yazılan mektupta, Miloş'un Osmanlı Devleti'ne itaat edeceğini ancak Rusya tarafından taciz edilip korkutulduğunun belirtildiğini, Lord Palmerston'un cevabında da Miloş'un tâbi olduğu Osmanlı Devleti'ne sadık oldukça Rusya'dan şüphesi olmamasını, şayet Rusya'dan bir saldırı görürse İngiltere tarafından korunacağını Miloş'a söylenmesini Belgrad konsolosuna yazdığını" ifade etmiştir.¹¹¹

Görüldüğü üzere İngiltere ve Fransa Miloş'u ve onun mutlak yönetimini desteklerken, Rusya Miloş'a muhalif olanları tutmaktaydı.¹¹² İngiltere'nin Belgrad konsolosu raporunda *"Rusya'nın niyetinin Sırbistan'da kendi hakimiyetini sağlamak olduğunu ve bunun için de Miloş'u kendi ajanlarından oluşan bir konsey kurmaya zorladığını"* bildirmekteydi.¹¹³

Miloş'a muhalefetin başını Toma Vuçiç Perişç çekmekteydi. Muhalifler, Miloş'un güçlerini sınırlayan ve ülkenin ileri gelenlerinin yönetime ortak olduğu bir anayasanın kabulünü amaçlamaktaydı. Sonunda Miloş, muhaliflerin baskısıyla, hükümet şeklinde değişikliği kabul etmek zorunda kaldı ve bir Sırp heyeti İstanbul'a gönderildi.¹¹⁴

11 Nisan 1838 tarihinde İstanbul'a gönderilen heyet Y.Petroniyeviç, Y.Jivkoviç ve Yovanço Spasiç'ten oluşuyordu¹¹⁵ ve hazırladıkları anayasa tasarısını Bâb-ı Âlî'nin onayına sundular. Buna göre; Sırpların ve Sırp başknezinin istekleri bu tasarıda yer almakta, Sırp başknezi Padişah II.Mahmud'dan başka hiçbir hükümdarı tanımamakta, başknez Rusya, Almanya, Fransa ve İngiltere'nin Sırp içişlerine karışmasına izin vermemekte ve bu ülkeler padişahla dostluk içinde oldukça, Sırbistan da onlarla dostluk içinde olacağını belirtmektedir. Bâb-ı Âlî'nin de sunulan tasarıyı ferman vererek onaylaması istenmektedir.¹¹⁶

¹¹¹ Ahmed Lütfi Efendi, **a.g.e.**, C.5, s.943.

¹¹² Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.267.

¹¹³ Stavrianos, **a.g.e.**, s.253.

¹¹⁴ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.267.

¹¹⁵ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.332 Belgrad muhafızı tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen tahriratda İstanbul'a gönderilecek heyetteki kişiler Miloş'un kethüdası Avram Petroniyeviç, Miloş'un başkatibi Covanoviç ve Böğürdelen Kapudanı Yovançe olarak verilmiştir. Muhtemeldir ki bu belgedeki kişiler, bu kişilerle aynıdır. **BOA, HAT** 1118/44898-B 1254.M.26 (21.04.1838).

¹¹⁶ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.332.

4.2. 1838 Fermanı'nın İlanı

İstanbul'da müzakereler yapılmış ve padişah bu anayasa ile ilgili 24 Aralık 1838 tarihinde ferman vermiştir.¹¹⁷ Bu fermanla Sırbistan'da "*Türk Anayasası*" diye bilinen anayasaya geçilmiştir ve Miloş'un nüfuzu kısıtlanmıştır.¹¹⁸

1838 Fermanı'na göre;

1) Sırbistan'ın başknezliğinin önceki fermanla Miloş'a ve ailesine verilerek memleketin işlerinin Miloş'a bırakıldığı, Miloş'un özel masrafları için senelik dört bin kese maaş tahsis edildiği, memleketin çeşitli hademelerinin tayini, kanun ve hükümlerin uygulanması, memleketin asayişinin sağlanması için lazım olan mustahfız neferlerinin başbuğluğu, memleketin vergilerinin tahsili ve kanunen cezalandırılmaları hükm olunmuş suçluların cezalarının onayı veyahut aflarının Miloş'a ihale edildiği belirtilmiştir.

2) Sırp Knezliği'nin tahsis olunan mürettebat ve memleketin güzel idaresi için merkezi hükümet memleketi birleştirecek ve dahiliye, maliye ve hukuk davalarıyla meşgul olacak üç müdür seçilerek tayin edilecek,

3) Sırp Knezliği için bir kançılarya¹¹⁹ tahsisıyla prestavnik¹²⁰ vasıtasıyla idare olunup, pasaport verilmesi ve Sırp'ların ecnebi memurları ile olan muamelaatının idaresi prestavnik denilen bu memura verilecek,

4) Sırp memleketinde milletin ileri gelenlerinden bir konsey kurulacak, bu konseyin üyeleri biri konsey reisi olmak üzere 17 kişiden ibaret olacak, 35 yaşından küçük ve aslında Sırp milletinden olmayan kişiler konseye katılamayacaklardı. Konseyin üyeleri ve reisi Sırp milleti içinde iyi bilinen ve

¹¹⁷ Stavrianos, a.g.e., s.253, Jorga, a.g.e., C.5, s.321.

¹¹⁸ Çubrilović, a.g.e., s.143-144., John K.Cox; *The History of Serbia*, Greenwood Pres,2002,s.42 ,Zivan Zivanović ;*Politička İstoriја Srbije u Drugoj Polovini Devetnaestogveka (Sırbistan Siyasi Tarihi, 19.Yüzyıl İkinci Yarısı)*, Belgrad, 1923, s.22.

¹¹⁹ Kançelarija: Büro, ofis, yazıhane, çalışma odası (*Sırpça Sözlük*, s.79)

¹²⁰ Predstavnik: Belirli durumlarda başknez vekili ve Kançılarya başkanı ve ayrıca Hariciye Müdürü'dür; Hariciye Müdürlüğü mevkisinde, Bâb-ı Âli ve yabancı konsoloslarla yapılan tüm yazışmaları o yürütür. (*British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, The Otoman Empire in the Balkans, 1856-1875, Part 1, Series B, Vol.1*, General Ed. Kenneth Bourne and D.Cameron Watt, Ed.Davit Gillard, University Publications Of America, 1984, Doc. 24 ve 25, Dalyell'den Lord J.Russell'a, 13 Şubat 1860, s.145-150).

haklarında genel kabul bulunan adamlardan olmak şartıyla Miloş tarafından seçilecek ve işe başlamadan önce metropolidin karşısında yemin edecekler,

5) Kanun konulması ve yeni bir teklifin düzenlenmesi öncelikle konsey tarafından kabul edilip onaylanmadıkça uygulanmayacak,

6) Üyelerin maaşları Miloş tarafından oybirliği ile uygun şekilde belirlenecek,

7) Konsey, memleketin usul ve kanunları, hükümetleri ve davaları ve vergiye dair olan maddeleri ve meselelerin düzenlenmesi için çalışacak, konseyin memlekete yararlı sayacağı düzenlemeleri Miloş'a arz etmeğe hakkı olacaktır. Ancak Osmanlı Devleti'nin meşru hükümdarlık haklarına asla dokunulmayacak,

8) Konsey, zikredilen üç müdürünün bir sene boyunca yaptıkları işlerinin özetlerini Mart ve Nisan aylarında talep edebilecek; dahiliye, maliye ve hukuk davaları müdürleri ve knezlik kançılaryası müdürü memuriyetleri boyunca yeminle konseye girebilecekler, 17 kişilik konsey üyeleri Osmanlı Devleti nezdinde suçları ve kanuna aykırı hareketleri olmadıkça, azl edilemeyecekler,

9) Sırp milletinin işlerini padişahın rızasına ve Sırp memleketinin milli imtiyazlarına uygun idare için devamlı İstanbul'da oturmak üzere Sırlardan bir kapı kethüdası seçilip tayin olunacak,

10) Her çeşit angarya Sırp memleketinde yasak olacak ve Sırlara angarya teklif edilmeyecek,

11) Cizye ödeyen reayadan olan Sırp milleti Hristiyan kaideleri üzere şark mezhebi tabir olunan Rum mezhebi Hristiyanlarından sayıldığından dolayı bu mezhebin reisi olan İstanbul'daki Rum patrikine tâbi olarak metropolit ve piskoposları kendi içlerinden seçilmek üzere, Sırp milletine tam serbestlik verilecek, mezhep ayinleri ve kilise işleri politikaya dokunmadıkça ruhban reisleri tarafından bağımsızca idare edilecekler,

12) Sırp memleketinde sipahilik, tımar ve zeamet iptal edildiğinden bu gibi eski adetler yenilenmeyecek ve her bir Sırp küçük ve büyük vergi ödemeye tâbi olacak, memleket işlerinde çalışan rütbeli Sırlar ise tasarruf

hakkına sahip oldukları emlak ve arazilerine nispetle münasip hisselerini ödeyecek ancak ruhban taifesi teklifden ayrı tutulacaktı.¹²¹

Ferman, Belgrad'daki Kalemeydanı'nda toplanan on bin kadar Sırp'ın huzurunda¹²² 11 Ocak 1839'da ilan edilmiştir.¹²³ Miloş, Hariciye Nezareti'ne yazdığı 14 Ocak 1839 tarihli mektubunda, Sırp milleti hakkındaki kanunlar ve usul üzerine kendisine verilen kanunnameden dolayı teşekkür etmekte ve millete ilan edilip duyurulduğunu belirtmektedir. Ayrıca Miloş, idaresindeki subaylar tarafından kanunnameye itaat edileceğini söyleyerek bağlılığını bildirmektedir.¹²⁴ Viyana Sefiri Refet Bey de gönderdiği mektupta, Sırp memleketi hakkındaki kanun ve düzenin Avrupaca dahi bağımsızlığın son raddesini ve padişahın büyüklüğünü teyid ettiğini yazmaktadır.¹²⁵ Bu anayasa ile, knezlikte yönetimi başknez ve ömür boyu göreve seçilen konsey (Sovjet) üyeleri paylaşmıştır. Konsey üyeleri de anayasaya göre Osmanlı Devleti'nin rızası olmadan değiştirilemeyecekti.¹²⁶ Anayasanın hükümleriyle konsey, yasama ve yürütmeyi eline almış, diğer hükümlerle de serbest ticaret, kamu güvenliği ve insan hakları hayata geçirilip, memurların güvenliği sağlanmıştır.¹²⁷

Konsey üyeleri kendilerine “*Ustavobranitelj*” yani “*Anayasa Koruyucuları*” ismini vermiş, Miloş anayasada değişiklik yapılmasını isteyince buna karşı çıkmış ve Miloş'a muhalefet yürütmüşlerdir.¹²⁸

1839 yılında muhalefete baktığımızda şu kişileri görürüz: Jevrem Obrenoviç, Milutin Saviç, Milete Radojkoviç, Lazar Todoroviç, Miroslav Zdravkoviç, Metaja Nenadoviç, Toma Vuçiç Perişçiç, Stojan Simiç, Corce

¹²¹ BOA, İ.HR. 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860), BOA, Y.EE. 41/144 1254.L.20 (06.01.1839), BOA, Y.EE. 32/8 1254.L.20 (06.01.1839), Belgradî Raşid, a.g.e., s.242-251

¹²² Belgradî Raşid, a.g.e., s.127. Belgradî Raşid, Miloş'un fermanın ilan edilecek tercümesinin değiştirilmesi ve kendi istediği gibi gösterilmesi için 1000 kese akçeyi Belgrad Muhafızı Yusuf Muhlis Paşa'ya teklif ettiğini ancak kabul ettiremediğini yazmaktadır.(Belgradî Raşid, a.g.e., s.126).

¹²³ Hamzaoglu, a.g.e., s.334.

¹²⁴ BOA, HAT 1118/44886-A 1254.Z.29 (15.03.1839)

¹²⁵ BOA, HAT 1118/44887 1254.Za.29 (13.02.1839)

¹²⁶ Çubriloviç, a.g.e., s.144, Dragnich, a.g.e., s.27, Jelavich, a.g.e., C.1, s.268.

¹²⁷ Çubriloviç, a.g.e., s.144.

¹²⁸ Zivanoviç, a.g.e., s.22, Dragnich, a.g.e., s.28.

Protić, Stefan Stefanović-Tenka, Cvetko Rajović, Ranko Majstrovic, Vule Gligorijeciv, Ilija Popović, Janiçije Curić, G. Petrović.¹²⁹

Miloş ve muhalefet arasındaki anlaşmazlık o derece artmıştır ki, bunun sebeplerinin araştırılması ve aralarının düzeltilmesi için Rusya İmparatoru, Sırbistan'a bir özel memur göndermiştir. Böyle bir özel memurun da Osmanlı Devleti tarafından gönderilmesi Rusya Maslahatgüzarı Baron Rekman tarafından istenmiştir. Ancak bu anlaşmazlık önceden de bilinip, İstanbul'daki Sırp vekili Sava'ya sebebi sorulmuş ve Miloş'a mektup gönderilmiştir. Miloş'un mektubunun gelecek cevabından ve Rus özel memurunun dönüşünde İstanbul'a uğraması umulduğundan onun ifadelerinden gerekli görülürse memur gönderilmesi düşünülmüştür.¹³⁰

Sırbistan'daki bu olaylarla ilgili İstanbul'daki Rus sefiri ise Bâb-ı Âlî'ye gönderdiği mektubunda Sırbistan'daki İngiltere konsolosunun, Miloş'un dilediği gibi idaresinden dolayı gereken sorumluluktan aklanmış olması için, İngiltere'ye müracaat etmesine Miloş'u meyl ettirmeye çalıştığını belirterek, İngiltere konsolosunun perde arkasında fesat işler çevirdiğini, oysa ki Sırbistan işlerinin Rusya ve Osmanlı Devleti arasında akdedilen muahedenameler ile düzenlenmiş olduğundan bu memleketin idaresine dair üçüncü bir devlet olarak İngiltere'nin müdahalesine izin verilmeyeceğini ifade etmiştir.¹³¹

İngiltere sefiri ise, Bâb-ı Âlî'ye Rusya konsolosunun Miloş'un etrafını kışkırtarak kendisine çektiğini belirtmekte ve Miloş okuma yazma bilmediğinden, kendisine gizlilik gerektiren şey yazılmasından sakınılmasının uygun olduğunu söylemektedir.¹³²

Devletler arasındaki çekişme böyle sürerken, yetkilerinin sınırlanmasına dayanamayan Miloş, Nisan 1839'da Sırbistan'dan kaçmış fakat aynı ay içinde geri dönmüştür.¹³³ Ancak Miloş için şartlar daha da

¹²⁹ Popović, *a.g.m.*, s.88.

¹³⁰ BOA, HAT 1117/44874 1254.Z.29 (15.03.1839)

¹³¹ BOA, HAT 1118/44898-A 1254.Z.29 (15.03.1839)

¹³² BOA, HAT 1174/46429-İ 1254.Z.29 (15.03.1839)

¹³³ Dragnich, *a.g.e.*, s.28. Hamzaoglu, Miloş'un Avusturya'nın Zemun şehrine kaçtığını belirterek, 12 Nisan 1839 tarihi vermektedir. (Hamzaoglu, *a.g.e.*, s.334).

zorlaşınca Haziran 1839'da tahttan çekilmiş ve sürgüne gitmiştir.¹³⁴ Onun sürgüne gönderildiği yer Memleketeyn idi ve yanında küçük oğlu Mihail de bulunmaktaydı.¹³⁵

5. Miloş'un Sırbistan'daki İcraâtı

1830 Fermanı'yla muhtar bir idareye sahip olan Sırbistan'ı 1839'daki ayrılışına kadar yöneten Miloş¹³⁶ tüm otoriteyi elinde bulunduran bir yönetici olmuştur.

Otoritesini, babaların çocuklar üzerindeki otoritesine benzeten Miloş, halkını çocukları, kendisini de onların babası gibi görmüştür.¹³⁷ Sırbistan'ı büyük bir köy ailesini yönetir gibi yönetmiştir.¹³⁸ Onun otoritesi kaba ve ilkeldi, ayrıca insanların güvenilmez ve vaatlerle kandırılır olduğuna inanmıştı. İnsanlardan “*nankör köpek*” ve “*kuyruksuz çiftlik hayvanları*” diye bahsetmiştir.¹³⁹ Kendisi, memurlarını da bir hizmetçiden biraz daha fazlası olan kişiler olarak görmüştür. Öyle ki Avram Petronijeviç'e de “*boynuzsuz Vuçiç*” ve “*budala*” olarak hitap etmekteydi.¹⁴⁰

Tüm bu kaba ve ilkel, hatta baskıcı yönetimine rağmen Miloş, çağdaş Sırp devletinin temellerini atmıştır.¹⁴¹ O, Osmanlı Devleti içindeki Sırbistan'ın statüsünü düzenlemiş, sınırlarını belirlemiş, iç işleri için gerekli çerçeveyi oluşturmuştur. Devlet bürokrasisi için kurumlar oluşturulmuştur. 1839'da devlet memurlarının sayısı 672'ye varmıştı ve bunların 201'i polis idi.¹⁴²

¹³⁴ Pavlowitch, **a.g.e.**, s.37, Stavrianos, **a.g.e.**, s.253. Miloş, can korkusuyla istifaya mecbur kaldığını söylemektedir. **BOA, İMSM.** 53/1565 1256 M.06 (10.06.1840)

¹³⁵ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.130. Belgradî Raşid, Miloş'un tahtan çekilmesi ve sürgüne gitmesine sebep olarak, Miloş'un gelişmeleri hazmedemeyip, konsey üyelerinin bulundukları yerleri bastırıp, hepsini öldürtmeyi planlamasını göstermektedir. Planı haber alan konsey üyeleri Belgrad'a kaçıp Belgrad Muhafızı Yusuf Paşa'ya Miloş'u şikayet etmişlerdir. Miloş her ne kadar inkar etse de olay bu raddeye geldiğinden, Miloş'un Belgrad'dan sürülmesi ve Memleketeyn'e gönderilmesiyle yerine oğlu Milan'ın başknez olmasına karar verilmiş ve hükümet merkezi Karaguyefçe'den Belgrad'a taşınmıştır.

¹³⁶ Aslında Miloş'un iktidarı 1815 yılındaki II.Sırp İsyanı ile başlasa da, konumuz 1830 'daki muhtariyetle birlikte başladığı için, burada Miloş'un 1830-1839 yılları arasındaki iktidarında yaptıkları ele alınacaktır.

¹³⁷ Dragnich, **a.g.e.**, s.25.

¹³⁸ Marinkoviç, *a.g.m.*, s.77.

¹³⁹ Dragnich, **a.g.e.**, s.25.

¹⁴⁰ Popoviç, *a.g.m.*, s.88.

¹⁴¹ Cox, **a.g.e.**, s.42.

¹⁴² Jelavich, **a.g.e.**, s.268.

1830'lu yıllarda ilk defa olarak Sırp gazeteleri, tiyatrolar, ilköğretim okulları ve kütüphaneler kurulmuştur. İlk kez ders kitapları hazırlanmıştır. Miloş, tüm bunları yaparken Preçani¹⁴³ Sırlarının desteğini almıştır. Miloş ayrıca Bâb-ı Âlî ile yaptığı bir antlaşmayla Sırp kilisesini de bağımsızlığa kavuşturmuştur.¹⁴⁴ Fener Patrikhanesi ile uzlaşılan Ocak 1832 tarihli antlaşma ile başknez ve halkın metropolit ve piskoposlarını kendilerinin seçmesi sağlanmıştır.¹⁴⁵ 1838 Anayasası tarafından onaylanan bu antlaşmayla birlikte Sırlar bir Ulusal Kilise elde etmişlerdir, böylece İstanbul Patriği'nin Başpiskopos ve Yardımcı Piskopos seçimlerine herhangi bir müdahalede bulunması engellenmiş ve hakları belirli bir yıllık para ödenmesi durumuyla sınırlanmıştır.¹⁴⁶ Ulusal kilise, 1833'ten 1859'a kadar başpiskoposluk yapan Petar Jovanoviç'in idaresindeki Belgrad Metropolitliği tarafından yönetilmiştir.¹⁴⁷

Miloş, Sırbistan az nüfuslu ve az ekili olduğundan göçmenler için cazip hale getirmiş ve göçmenlere bedava toprak vermiş ve geçici vergi istisnaları getirmiştir.¹⁴⁸ Bu göçmenler için Miloş'un toprak dağıtmasının yanı sıra, Sırbistan'ın doğal ve ekonomik koşullarının uygunluğu ve Sırbistan'ın Balkanlar'ın diğer bölgelerinde kötü muamelelere uğrayan Hristiyanlar için daha demokratik bir çevre sunması etken olmuştur. Bu dönemde (1815-1833) Sırbistan'ın nüfusu epey artmıştır.¹⁴⁹

Miloş döneminde toprak düzeninde de önemli değişiklikler olmuştur. 1833'de tımar rejimi kaldırılmıştır. Sırbistan'dan çıkarılan Müslümanların mülkleri isyan liderlerinin ellerine geçmiştir ve Müslümanların arazilerine

¹⁴³ Preçani: Irmakların ötesinden, yani Avusturya'dan gelen Sırlara denir. Onlar, daha zengin ve daha eğitimliydi (Cox, **a.g.e.**, s.42).

¹⁴⁴ Cox, **a.g.e.**, s.42.

¹⁴⁵ Castellan, **a.g.e.**, s. 310.

¹⁴⁶ **British Documents**, Vol.1, Doc.25 "Report on the Principality of Servia", s.150

¹⁴⁷ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.268.

¹⁴⁸ Pavlowitch, **a.g.e.**, s.34.

¹⁴⁹ Milan St. Protić; "*Migrations Resulting From Peasant Upheavals in Serbia During The 19th Century*", **Migrations In Balkan History**, Belgrad, 1989, Ed.Ivan Ninić, s.93. 1815-1833 arası dönemde Sırbistan'a üç büyük etnik grup gelmiştir. Bunlar Bosna'dan Eski Sırbistan'dan Rumeli'den Makedonya'dan Epir'den Teselya'dan ve Bulgaristan'dan gelen Hristiyanlar, Türk Bölgelerinden gelen Ulahlar ve Yunanlılar ve Eflak'tan gelen Çingeneler ve Ulahlar'dır. 1815'te Sırbistan'da Osmanlı Devleti'ne vergi veren kişi sayısı 43.527 iken, bu sayı 1833'te 177.427'e yükselmiştir (bkz. Aynı makale s.93-94).

kimlerin sahip olacağı önemli bir sorun haline gelmiştir. Miloş, arazileri “*toprak işleyenindir*” diyerek köylülere dağıtmıştır.¹⁵⁰ Böylelikle, yeni gelişmeye başlayan bir aristokrasinin önünü Miloş köylülerin yanında yer alarak kesmiştir. Yerel beylerin büyük arazilere sahip çıkma gayretlerini engellemiştir. Çünkü Miloş, iktidara ulaşmanın, toprağı ve gelirlerini denetim altında tutmakla mümkün olduğunu anlamıştır. 1835’de eyalet yöneticilerinin, bedelsiz ırgat çalıştırmasını yasaklamış, 1836’da da köylülerin çiftlik ve müştemilatına el konamayacağı hakkında bir kararname yayınlamıştır.¹⁵¹

Miloş ticaret de yapmış, domuz ihracatı işinin büyük bölümünü kontrolü altına almış, büyük servet yapmıştır ve bu servetini Romanya mülkleri ve Viyana bankalarına yatırmıştır.¹⁵² Miloş’un bu uygulamalarıyla hem ticaretin nimetlerinden, hem de topraklarda köylülere kulluk yaptırma hakkından mahrum kalan zümreler Miloş’a muhalefeti oluşturacaklardır.¹⁵³

Sonuç olarak Miloş’un keyfi otoritesine Türkler kapılarda olduğu müddetçe katlanılmıştı. Ancak Sırbistan’ın statüsü yerleştirilip, daha eğitilmiş insanların ortaya çıkmasıyla Miloş, modası geçmiş olarak görünmeye başlanmıştı. Memnuniyetsizlikler büyümüş ve Miloş muhalefetle yüzleşmek zorunda kalmıştır.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Aslantaş, *a.g.m.*, s.479.

¹⁵¹ Michael Palaiet, **Balkan Ekonomileri 1800-1914**, Çev.Ayşe Edirne, İstanbul, 2000, s.99-100.

¹⁵² Pavlowitch, *a.g.e.*, s.34.

¹⁵³ Aslantaş, *a.g.m.*, s. 479.

¹⁵⁴ Pavlowitch, *a.g.e.*, s.35-36.

II. BÖLÜM

MİHAİL OBRENOVIÇ'IN I. DÖNEMİ (1839-1842)

1. Mihail'in Başknez Oluşu

Miloş'un büyük oğlu Milan adına tahttan çekilip Memleketeyn'e gitmesiyle, Milan başknez olmuş¹, ancak Milan tutulduğu hastalıktan kurtulamayarak hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine Sırp memleketine yeni başknez tayinine kadar geçici olarak, Sırp ileri gelenlerinden Avram Petronijević, Jevrem Obrenović ve Toma Vučić Perišić naip tayin edilmişlerdir.² Yeni başknez olarak ise Milan'ın çocuğu olmadığından, Miloş'un küçük oğlu Mihail seçilmiştir. Seçilmesini bildiren yazıyı takdim için Mihail, annesi Ljubica ile birlikte Aleksı Simić tarafından İstanbul'a getirilmiştir.³ İstanbul'a gelince Mihail'e padişah tarafından nişan verilmiştir.⁴ Ayrıca kendisi ve annesi de çeşitli hediyeler vermişlerdir. Mihail, kendisine verilen beygirin götürülmesiyle görevli Cemil Bey ve diğerlerine para göndermiş⁵, yine İstanbul'a gelişinde kendisini karşılayan Fuad Efendi'ye taşlı bir kutu vermiş,⁶ annesi ise Hariciye Nazırı Reşid Paşa'nın evine gittiğinden, onun eşine bir kıta elmas çiçek göndermiştir.⁷ Bütün bu hediyeler resmi hediye olduğundan kabul edilmesinde bir beis olmadığına karar verilmiştir.

Bu sıralarda Sırp başknezliğinin değişmesi olayında başknezlik beratı verilmesine bir teşekkür olarak devlet hazinesine yüz bin guruş verilmesi Sırpların kanun hükümleri gereğinden olduğu için, Sırp kapı kethüdası meblağı Hariciye Nezareti'ne getirip teslim etmiştir.⁸

¹ Nevill Forbes vd., **a.g.e.**, s.120.

² **BOA., İ.HR.** 332/21394.1277 M.16 (04.08.1860) Bu emrin tarihi Evası-ı Cemaziyelevvel 1255 (22.07.1839-02.08.1839)'dir.

³ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.131-132

⁴ **BOA., İ.HR.** 2/81 1255.Za.20 (25.01.1840), Ahmed Lütü Efendi, **Vakanüvis Ahmed Lütü Efendi Tarihi**, C.6, İstanbul, 1999, s.1031.

⁵ **BOA., İ.HR.** 2/58 1255 Za.02 (07.01.1840)

⁶ **BOA., İ.HR.** 2/57 1255 Za.04 (09.01.1840)

⁷ **BOA., İ.HR.** 2/76 1255 Za.20 (25.01.1840)

⁸ **BOA., İ.HR.** 2/78 1255.Za.20 (25.01.1840)

Daha sonra Mihail, İstanbul'dan mihmandar olarak kendisine verilen Mustafa Efendi ile Sırbistan'a dönmüş ve Belgrad'daki Kalemeydanı'nda başknezlik beratı okunarak, kutlamalar yapılmıştır.⁹

İstanbul ziyaretinde Padişah, Mihail'in Osmanlı Devleti tarafından onaylanıp atanan iki danışmanının olmasını istemiştir.¹⁰ Dolayısıyla Mihail'in yaşı küçük olduğundan¹¹ kendisine muavin olarak padişah tarafından Avram Petronijević ve Toma Vučić Perišić görevlendirilmişlerdir.¹² Avram Petronijević Hariciye Müdürü; Toma Vučić Perišić ise Sırp Seraskeri ünvanını almışlardır. Ancak Mihail, bu kişileri tanımayarak kendi başına hareket etmeye başlamış, evraklara basılmak üzere birer mühür kazıtıp üzerlerine Sırbistan kraliyet alametini nakşettirmiş, gazetelerin yalnız iç işleri hakkında yazmalarına müsaade varken, bunlara tam serbestlik verip her şeyi yazmalarına izin vermiştir. Bu uygunsuz tavrı Belgrad muhafızı protesto etse de Mihail oralı bile olmamıştır.

Mihail'in amacı da babası Miloş gibi bağımsızlıktı ve babasının intikamını almak istiyor, Rusya yanlısı politika izliyor ve Osmanlı Devleti'ne isyan için etrafa fesad veriyordu. Bu konuda danışıp talimat aldıkları ise, Rusya konsolosu Vaşçenko, annesi Ljubica , amcaları Jevrem ve Jovan, ayrıca Mikik Kaptan, Böğürdelenli Miloş ve Radiçovik ve Yagodinalı Milete gibi kişilerdi.¹³

1.1. Mihail'e Muhalefet

Mihail'in bu hareketlerine karşı çıkan Avram Petronijević ve Toma Vučić Perišić ve ayrıca Rosavce, Milutin, Valjevolu Proto, Negotinli Tenko, Köse, İlija Garašanin, Simikler, Böğürdelenli Lazo, Pozarofçalı Paçok ve Nenad gibi kişiler ve Sırp ileri gelenleri, gidişatı beğenmeyip, Mihail'e nasihat verseler de yararlı olamamışlardır.

Mihail kendisine tehdit olarak gördüğü bu kişileri Sırbistan'dan atmadıkça rahat edemeyeceğini anladığından çeşitli yerlerin sırlarını

⁹ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.138.

¹⁰ Nevill Forbes vd., **a.g.e.**, s.120.

¹¹ Mihail'in yaşı bazı kaynaklarda 16, bazılarında ise 17 olarak verilmektedir.

¹² Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.138, Jorga, **a.g.e.**, C.5, s.342.

¹³ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.138-139.

ayaklandırarak 3000 kişi toplanmış ve bunları öldürtmeyi planlamış, durumu öğrenen bu kişilerse kaleye kaçıp, Belgrad muhafızına sığınmışlardır. Mihail ise, imtiyaz fermanının zıddına olarak bunları azledip, yerlerine başka memurlar tayin etmiştir.¹⁴

Bütün bu olaylar üzerine, gerek Belgrad ve Vidin muhafızları Hüseyin ve Hüsrev Paşalar ve gerek Belgrad'da bulunan Avram Petronijević ve diğer millet reisleri durumu Bâb-ı Âlî'ye bildirmişlerdir. Buna göre olay; Miloş'un ve taraftarlarının yalnız Sırp milleti hakkında karara bağlanmış olan milli kanunlar ve kanun hükümlerinin imha ve iptaliyle, kendilerinin bağımsız keyfi idarelerini elde etmek istemesinden kaynaklanmıştır. Avram Petronijević'in maruzatında, Sırbistan'a biraz nizamiye askeri gönderilmesi bildirilmiş ise de, öncelikle hakimane tedbirlerle olayın ortadan kaldırılmasının en doğrusu olacağı düşünülmüştür ve bu konuyla ilgili Musa Safveti Efendi memur tayin edilmiştir.¹⁵ Musa Efendi 2-11 Haziran 1840 günü Belgrad tarafına doğru yola çıkmıştır.¹⁶

Musa Safveti Efendi'nin memuriyeti dolayısıyla çıkan emrinde Padişah Abdülmecid, Mihail Obrenović'e hitaben *"şu aralık bazı serseri kişilerin Sırbistan'a ihtilal telkin ettiklerini ve kendi kendilerine cemiyet tertibiyle, kanun ve düzen zıddına yolsuz hareketlere giriştiklerini duyduğunu ve sadık tebaasından olan Sırp milletinin bu ihtilaline rızasının olmadığını"* belirtmiştir. Olayı araştırmak için Meclis-i Ahkam-ı Adliye Azasından Musa Safveti Efendi'yi tayin ettiğini ve İstanbul'daki Sırp Kapı Kethüdası Knez İliç'in refakatinde vapurla Vidin'e gönderdiğini, uygunsuzluğun araştırılmasıyla, ihtilalin defedilmesi ve asayiş ve rahatın millete iadesi için, gerek Musa Safveti Efendi'nin ve gerek Belgrad Muhafızı Hüsrev Paşa'nın millet reisleriyle ittifakla çalışıp, acil tedbirleri alacaklarını ifade ederek, Mihail'e de hiçbir zaman memleket kanunlarına aykırı ve ihtilalci zararlı hareketler meydana gelmemesi ve emrin kuvvetli maddeye bağlanıp, sağlamlaştırılması ve gereken sadakat ve anlayışın gösterilmesini tenbihen bu emrin

¹⁴ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.139-143.

¹⁵ **BOA, İ.MSM.** 53/1569 1256.R.15 (18.05.1840), Ahmed Lütü Efendi, **a.g.e.**, C.6, s.1058.

¹⁶ Ahmed Lütü Efendi, **a.g.e.**, C.6, s.1058.

çıkarıldığını ve Musa Safveti Efendi'yle gönderildiğini, memur, muhafız ve kendisinin birlikte çalışmalarını belirtmiştir.¹⁷

Bu sırada Mihail, gönderdiği mektupta olaylarla ilgili suçsuzluğunu ispata çalışmıştır. Ancak olaylar Miloş'un tahriklerinden ve Mihail'in de körü körüne onun usulünce yolsuz hareketlerinden çıktığından Miloş'un Sırbistan'a dönüşü¹⁸ ise yine eski usulü ve zulm idaresini ortaya çıkaracağından, tekrar Sırbistan'a gelmesi uymayacağından ve buna Rusya Sefareti tarafından da izin verilmemekte olduğundan mektubun bir sureti Musa Safveti Efendi'ye gönderilmiş ve görevine özen ve dikkat göstermesi istenmiştir. Mihail'e de kalede bulunan Avram Petronijević ve Toma Vuçiç Perişic'in başka Sırplar ile görüşmemesi için kale kapılarına üç dört pandor yerleştirmesinin yakışksız olduğuna dair azarlayıcı mektup yazılmıştır.¹⁹

Neticede Musa Safveti Efendi Belgrad'a gelmiş ve Mihail'le resmen görüşmüş ve sohbetleri esnasında kaleye sığınan Sırp reisleri ile aralarındaki anlaşmazlığın giderilmesi için geldiğini açıklamıştır. Mihail ise cevaben *"kendisinin onlarla davası olmadığını, davacıların Sırp milleti olduğunu"* söyleyerek, vekillerin gelmesini istemiştir. 2000 kişi kadar Sırp da reisleriyle birlikte gelmişler ve kendi rızalarıyla kaleye sığınanları azlettiklerini, Mihail'in hareketinden hoşnut olduklarını belirterek onların öncelikle kendi mahkemelerinde duruşma olmalarını istemişlerdir. Musa Safveti Efendi de getirdiği fermanın okunmasından sonra işe girişeceğini söylemiştir.²⁰ Sonunda fermanın Tuna kenarında ve istihkam yakınındaki muhafız çayırında okunmasına karar verilmiştir ve o yere gidilip ferman okunmuş, Musa Safveti Efendi de açıklayıcı konuşma yapmıştır. Böylelikle durumu anlayan Sırplar imtiyaz kanunnamesinin hiçbir maddesinin değiştirilmesine razı olmadıklarını ve ihsan buyurulan imtiyaz ve serbestliğin teşekkürüne de aciz olduklarını söylemişlerdir.

¹⁷ BOA, İ.HR..332/21394 1277.M.16 (04.08.1860). Bu emrin tarihi Evassıt-ı Rebiü'l-ahir 1256 (11-21.06.1840) olarak verilmektedir.

¹⁸ Miloş'un Sırbistan'a gelişi yasaklanmıştı. Ancak Sırbistan dışındaki Osmanlı memleketlerinden istediği yerlerde gezisi serbestti. BOA, İ.MSM. 53/1565 1256.M.06 (10.03.1840)

¹⁹ BOA, İ.MSM. 53/1570 1256.R.28 (29.06.1840)

²⁰ Belgradî Raşid, a.g.e., s.144-146.

Ancak bu durum Mihail'in hoşuna gitmemiştir.²¹ Musa Safveti Efendi de Mihail'e nasihatlerinin tesir etmediğini, babasının ve bazı kışkırtıcıların teşvikleri olduğunu ve şimdilik onun muhaliflerinin Sırbistan'dan güzel bir şekilde çıkarılıp, Mihail'in bu şekilde gönlünün çekilmesi ve olayın pek de uzatılmaması gerektiğini bildirmiştir. Böylelikle Avram Petronijeviç, Toma Vuçiç Perişçi ve diğerlerinin Sırbistan'dan çıkarılarak, bir müddet istedikleri yerde oturmalarıyla memuriyet maaşlarının kesilmeden eskisi gibi verilmesi, kimse tarafından bir şey denilmeden ailelerinin evlerinde oturmaları, ileride milletle aralarının düzelmesine Mihail tarafından gayret olunup bu mümkün olmayıp hane ve emlakları satılarak ailelerini başka yere nakl edecek olurlarsa emlakları değerleriyle millet sandığından haksızlık olmadan satın alınması ve kalede bulunan diğer rütbeli rütbesiz kişiler ve bunların dengi bazı kara ahalisinin hepsine bundan sonra bir şey denilmeden ve bir ferdi rencide ettirilmeden ve bundan böyle kanunname gereğince hareket olunup, kanunnamenin bir harfi değiştirilip, bozulmamasına itina edilmesi- şimdiye kadar bey ve meclis takımının Belgrad veya Topçudere'de oturmalarına alışıldığından yine oralarda oturulup, şayed milletçe Karaguyefçe'ye gidilmek istenirse Bâb-ı Âlî'den izin alınmadıkça başka yere gidilmemesi- konularında Mihail'in söz verdiğini fakat maaş maddesini meclis erbabıyla görüşerek, yapılmasına gayret edeceğini belirttiğini ve bu sözleşilen şeyler için Mihail tarafından bir sened oluşturulacağından, uygun görülürse bir emr ve irade buyurularak dönmek üzere yola çıkacağını mektubunda yazmıştır.²²

Musa Safveti Efendi'ye cevaben gelen emirnamede, kaleye sığınan 40'dan fazla Sırbistan reislerinin hepsini alarak birazını Vidin'de bıraktıktan sonra, Avram Petronijeviç, Toma Vuçiç Perişçi ve daha bazı kimseleri İstanbul'a getirmesi emredilmiştir. Musa Safveti Efendi de emre uyararak, reislerin hepsini alarak Tuna nehri yoluyla Vidin'e uğrayıp orada kalması irade olanları orada bıraktıktan sonra, diğerleriyle İstanbul'a dönmüştür.²³ Musa Safveti Efendi görevi esnasında Mihail'in hareketlerinden dolayı gözün

²¹ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.147-150.

²² **BOA, İ.MSM.** 53/1573. 1256.Ş.13 (10.10.1840)

²³ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.151.

açık tutulması gerektiğini Bâb-ı Âlî'ye bildirmiş ve Bâb-ı Âlî de o bölge valilerine açığöz olunmasıyla ilgili gerekli uyarıyı yapmış ve konu böylelikle kapanmıştır.²⁴

2. 1841 Niş İsyanı ve Sırplar

Mihail'in muhalifleri Sırbistan'dan çıkarıldıktan sonra Mihail'e gün doğmuş ve o da Rumeli'deki Niş, Şehirköy, Leskofça (Leskovac), Sofya, Tırnova, Manastır, Vidin ve Siroz reayası ile bağlantıya geçerek, gizli ittifaklar oluşturmuştur. Bu durum anlaşılınca, Arif Hikmet Bey Rumeli müfettişliği göreviyle Niş'e gitmiştir.²⁵

Belgrad'ın fethini takiben Osmanlı ordularının Batı'ya seferlerinde Sofya'dan sonra önemli bir karargah olan Niş, bir ara Avusturyalıların eline geçse de yine Osmanlı idaresine katılmış ve XVIII.yy ile XIX.yy başlarında çıkan isyanlarda devlete sadık kalmış idi. Çünkü buradaki Müslümanlar ve Bulgarlar birbirleriyle iyi geçinmekteydiler. Ancak Sırbistan'ın muhtariyeti ile birlikte dengeler değişmiştir.²⁶ Sırp başknezi Miloş'un 1833'de Timok vadisini knezliğine ilhakı bir nevi dönüm noktası olmuştur. Bu olay çevredeki Bulgar reaya arasında Sırp nüfuzunu arttırmıştır. Ayrıca ilhak edilen yerlerden Niş, Vidin ve Şehirköy'e gelen Müslümanlar da buralardaki hoşnutsuzluğun artmasına sebep olmuşlardır. Nihayet 1841 yılı başlarında (Şubat 1257) Milyo²⁷ isimli bir Kocabaşı'nın tahrikiyle Niş, Leskofça ve Şehirköy kazaları ayaklandılar.²⁸ Ayaklanmanın merkezini Zagorje dağları, Berkofça ve Kula çevresi hatta Vidin'in çevresindeki köyler oluşturmaktaydı.²⁹

Asiler, Niş yakınlarındaki Kotina Boğazı isimli yere toplanarak İstanbul'a giden yolu kesmişler, değirmenleri zaptederek Müslümanları öldürmeye başlamışlardır. Başlarında Milyo vardı ve yollar kesildiğinden

²⁴ Ahmed Lütfi Efendi, **a.g.e.**, C.6, s.1058.

²⁵ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.159.

²⁶ A.Cevat Eren, "Niş", **İslam Ansiklopedisi**, C.9, İstanbul, 1964, s.295-296.

²⁷ Belgradî Raşid, isyan için özellikle İstanko isminde bir haydudun adını vermektedir ve tüccarlar, papazlar ve kocabaşların tüm Rumeli'yi ayaklandırmak için gün kararlaştırdığını ancak Niş, Şehirköy ve Leşkofça nahiyeleri papazları ve kocabaşlarının acele ederek 15 gün önceden isyan ettiklerini belirtmektedir (Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.159).

²⁸ Halil İnalcık, **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**, İstanbul 1992, s.28-29.

²⁹ Vladimir Stojançević, **Srbija i Bugari 1804-1878 (Sırbistan ve Bulgarlar 1804-1878)**, Belgrad, 1988, s.115.

yardım gelmesi zordu. Niş Valisi Sabri Paşa'nın ise az askeri olduğundan, Arif Hikmet Bey ile görüşmüş, onun da fikri alınarak Kosova, Yegovitsa ve Ürgüp (Prokuplje)'den 1500 kadar Arnavut askeri çağırılmıştır. Onlara yağma yapmayacaklarına dair yemin ettirilerek, 18 Nisan 1841'de hareket edilmiş ve 25 Nisan 1841'de de asilerin merkezleri Kamaniça ve Mutaftça karyeleri ele geçirilmiş, Milyo ölmüştür. Halk da böylelikle dağılmıştır. Fakat Arnavutlar yeminlerini bozarak yağmaya girişmişlerdir. Arnavutlardan korkan Sırp sınırına komşu 28 köy sınır boyuna kaçıp orada toplanmışlar ve Sırp başknezi Mihail de bunların çocuklarını ve hayvanlarını içeriye almış ve asker sevk edilecek olursa kendilerine yardım edeceğini belirtmiştir.

Asilerin hala Niş'e gelerek orayı basmak niyetinde olmalarından dolayı Bâb-ı Âlî, Rumeli Valisi Dilaver Paşa, Edirne Valisi Yakup Paşa, Üsküp Nazırı Hıfzı Paşa, İvranyalı Hüseyin Paşa, Priştineli Abdullah Paşa ve Vidin Valisi Ağa Hüseyin Paşa'yı görevlendirmiştir.³⁰ Edirne Valisi Yakup Paşa, suçluların cezalandırılması, ahalinin rahatının sağlanması ve olayın araştırılması için emrine yeterli miktarda asker verilerek, Tevfik Bey'le birlikte Niş'e hareket etmiştir.³¹ Arnavut askerlerini kullanarak yağmaya yol açan Sabri Paşa azledilmiştir. Yakup Paşa Niş'e geldikten sonra ortalık yatışmış, Sırbistan'a geçen çoluk çocuk ve hayvanlar iade edilip yerlerine gönderilmiştir. Başlıca suçlular ve Niş Valisi Sabri Paşa yargılanmak üzere İstanbul'a çağırılmıştır.³²

2.1. İsyanın Sebepleri

Rumeli müfettişi Arif Hikmet Bey'e göre isyanda tahrikler önemli rol oynamıştır. Özellikle de Milyo adlı Sırpın tahrikleri vardır. Niş ve çevredeki kazaların köylerine gönderilen tahrikatçı kişiler vergileri sebep gösterip ayaklanmışlardır. Edirne Valisi Yakup Paşa'ya göre; isyanın ana sebebi vergiyle ilgilidir. Ancak başka bazı durumlar da isyanın yayılmasına sebep olmuştur. Ona göre zengin bağ ve bahçelere sahip olan Mutaftça ve Kamaniçe köyleri reayasına, Tanzimatla birlikte *"herkesin hal ve tahammülüne göre, kâr ve kazancına göre vergi tayin olunması"*

³⁰ İnalçık, a.g.e., s.29-31, Ahmed Lütü Efendi, **Vakanüvis Ahmed Lütü Efendi Tarihi**, C.7, İstanbul, 1999, s.1170-1174, **BOA, C.DH.** 153/7629 1257.Ra.29 (21.05.1841)

³¹ Ahmed Lütü Efendi, a.g.e., C.7, s.10, **BOA, C.DH.** 37/1810 1257 Ra.29 (21.05.1841)

³² İnalçık, a.g.e., s.31.

kararlaştırıldığından, fazla vergi düşmüştü. Eskiden fakirler kadar vergi veren bu köyler, yeni duruma tepki göstermişlerdir. Yakup Paşa, aslında Niş reayasının zaten isyan hazırlığını yaptığını, bahane beklediğini, onların 1835-1836 isyanlarından beri aynı düşüncede olduklarını belirtmiştir. Tevfik Bey'e göre ise isyanın sebebi Sırp tahriki ve Hristiyan reayanın, nüfus fazlalığını kullanarak bağımsızlık kazanma düşüncesinde olmalarıdır. Çünkü Niş'te 20.000 gayrimüslüm, 1500 Müslüman yaşıyordu, Şehirköy'de ise 5000 gayrimüslim, 800 müslüman vardı. Vergi konusunda ise yine az vergi veren veya hiç vermeyen Mutafta ve Kamaniçe köyleri zenginlerinin artık çok vergi verecek olmaları sorunu tetiklemiştir. Devlet görevlilerine göre isyanın sebepleri bu şekilde açıklanmaktadır.

Reaya açısından isyanın sebeplerine bakar isek, padişahın reayasını teslim ettiği kimselerin zulüm ve baskısı ana sebeptir. Bu baskılar en çok vergi konusunda görölüyordu. Niş Valisi Sabri Paşa'nın haksız vergi topladığı, uygunsuz hareketlerde bulunduğu, Leskofça'da ise İsmail Paşa'nın halkı huzuruna toplayarak kendisine borçlarının olduğunu bildirdiği, oysa ki öyle bir borcun olmadığı iddia ediliyordu.³³ Niş karantina hekimi, yazdığı mektupta isyanın sebebini , Niş ahalisinin Niş muhassılı ve hakiminden³⁴ hoşnutsuzluğu olarak göstermektedir. Bu durumun Meclis-i Ahkam-ı Adliye'de muhakemeye doğruluğunun araştırılması için muhassıl ve hakim ve onların aleyhinde bulunanlardan 3-4 kişinin çağırılması düşünülmüş ve bu sırada Niş muhassıllığına ahali arasında hatırı sayılan Sofya Muhassılı Kapucu Osman Bey'in vekalet etmesi ve yerine vekil bırakarak Niş'e gitmesi, isyanın neden ortaya çıktığı ve kimlerin sebep olduğunu araştırarak bildirmesiyle oranın maliye işlerini düzeltmesi istenmiştir.³⁵

Sırbistan meclis üyesi Milte'ye göre ise isyan sebebi, fazla vergi toplanmak istenmesi ve yasak olmasına rağmen vergi tahsildarlarının tüm ihtiyaçlarını bedelsizce halktan karşılamalarıdır. Devlet görevlileri reayayı

³³ Ahmet Uzun, **Tanzimat ve Sosyal Direnişler-Niş İsyanı Üzerine Ayrıntılı Bir İnceleme (1841)**, Yay. Haz. Muhittin Salih Eren, İstanbul, 2002, s.45-50. Ayrıntılı bilgi için (bkz. Aynı eser).

³⁴ Niş muhassılı (vergi tahsildarı) Mustafa Efendi'dir. Niş hâkimi ise, Niş Valisi Sabri Paşa'dır. (Uzun, **a.g.e.**, s.46).

³⁵ **BOA, İ.MVL.** 17/273 1257 M.15 (09.03.1841)

suçlarken, reaya da bu olaylarda devlet görevlilerini suçlayarak, baskı gördüklerini iddia etmektedirler. Bu iki grup dışında bireysel mektuplarıyla olayı açıklayan kişiler ise Sırp tahriklerini anlatmaktaydılar. Örneğin Niş'te yaşayan ve Sırp bölgelerine ticaret yapan Mustafa adlı kişi, Sırp'ların Ürgüp, Leskofça, Niş, Üsküp, Şehirköy kazaları reayalarına birlikte ayaklanmaları için haber gönderdiğini bildirmektedir. Boğdanlı iki kişi de mektuplarında papazların tahrikleri olduğunu, papazlar önderliğinde ayaklanma kararı alan reayaların, bunu duyurmak için de bir papazı Sırbistan'a gönderdiklerini ve onun Mihail'le görüşüp güvence aldığını belirtmektedirler.³⁶

2.2. İsyana Dış Tepkiler

Niş isyanı yüzünden ilk tepki gösteren devletlerden birisi Avusturya idi. Prens Metternich, gönderdiği tepki yazısında Bulgaristan'da ortaya çıkan olayın insanın tüylerini ürperttiğini ve insanların ne derece fenalıklar yapabileceğini gösterdiğini ve üstelik, bu olayın da Afrika derinlerinde değil Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya yakın bir yerinde meydana geldiğini belirtmiştir. Prense göre olay, başı bozuk askerlerin düzensizliğinden olmuş ve bu tip askerlerin serbest kaldıklarında her çeşit fenalığı yapacaklarını ifade etmiştir. O asıl sorumluların, devlete olan güven ve emniyet beklentilerine aykırı davrananların olduğundan bahisle bunun daha büyük fenalıklara sebebiyet vermeden, gereken tedbirlerin alınmasını istemiştir.³⁷

Rusya da isyana tepki göstermiş ve Niş İsyanı'nı Osmanlı Devleti'nin işlerine karışmak için fırsat bilmiştir. Çar, Osmanlı hükümetine gönderdiği yazıda Bulgarların memurların kötü hareketlerinden dolayı isyan ettiklerini, üzerlerine gönderilen askerle isyan bastırılrsa da bunun şiddetle ve zulümle yapıldığından halkın nefretle tekrar isyanına sebep olacağından, gerekli tedbirleri yerinde dolaşarak tespit edecek bir memur göndermeye karar verdiğini bildirmiştir. Ancak bu Bâb-ı Âlî'nin hoşuna gitmemiştir. Çünkü bu şekilde dış müdahalenin önü açılacak ve asiler de cesaret alacaklar ve olay büyüyecekti. Bunun için Rusya'nın memur göndermesini engellemeye çalışmıştır. Ancak memurun yola çıktığı anlaşıldığından, ahaliyle

³⁶ Uzun, a.g.e., s.51-54.

³⁷ Uzun, a.g.e., s.87-88.

görüşürülmeden, Niş'ten geçip İstanbul'a gelmesi kabul edilmiştir.³⁸ Rus memuru Kornîç³⁹ bir süre sonra İstanbul'a ulaşmış ve izlenimleri rapor halinde Bâb-ı Âlî'ye sunulmuştur.⁴⁰

O sıralarda Sırbistan'a gelen Prens Lieven⁴¹ Rusya kabinesine sunulan ve sonradan Bâb-ı Âlî'ye de ulaşan yazısında Sırbistan'da ikameti ve Bulgaristan'ı dolaşması dolayısıyla Osmanlı Devleti'ndeki Hıristiyanların yaşadıkları olumsuz koşulları gördüğünü, bunların devlet memurlarından zulüm gördüğünü belirterek, bu zulüm hadiselerinin daha çok Niş, Prizren, Leskofça ve Berat'ta olduğunu bildirmiştir.

Kont Nesselrode ise Rusya Sefareti tarafından 20 Mayıs 1841'de ulaşan yazısında, olaylardan duyulan üzüntüyü belirtmiş, gasp, yağma, adam öldürme gibi hareketlerin halkı isyana davet ettiğini, memurların zalimce hareketlerinden adaletin tesis edilemediğini, bundan dolayı memur tayinine dikkat edilerek özellikle Bulgaristan coğrafyasında memur tayinin reayaya zulmü önleyecek şekilde kurallara bağlanmasını bildirmiştir.⁴²

Görüldüğü üzere bu yazılarda tüm sorumluluk devlet görevlilerine yüklenmiş, halkın tahrik edilmesi üzerinde durulmamıştır. Bu da Batılı devletlerin olayları o zaman da tek taraflı olarak gördüğünün kanıtıdır.

Rusya'nın memur gönderme olayı ile diğer devletler de harekete geçmişlerdir. Fransa ve Avusturya da Niş'te tahkikat yapmak istemişler ve Fransa, Akademi azasından M.Blanqui'yi Bulgaristan'a göndermiştir.⁴³ Ancak alınan tedbirlerle meselenin büyümesi engellenmiştir.

Niş İsyanı'ndan sonra da sular durulmamış, bu sefer de Memleketeyn ve Besarabya'daki Bulgar muhacirleri Bulgaristan'da genel bir isyan çıkarmak amacıyla çeteler halinde Tuna'yı geçmek istemişler (1841) ve Eflak Beyi Aleksandr Kiga'dan da bunun için izin istemişlerdir. Ancak Kiga buna izin

³⁸ İnalçık, **a.g.e.**, s.32, Ahmed Lütfi Efendi, **a.g.e.**, C.7, s.1167-1169, Uzun, **a.g.e.**, s.89-92.

³⁹ Kornîç, Stojanceviç'in eserinde Kodineç olarak geçmektedir. (Stojanceviç, **a.g.e.**, s.115).

⁴⁰ Uzun, **a.g.e.**, s.92.

⁴¹ Stojanceviç, **a.g.e.**, s.115.

⁴² Uzun, **a.g.e.**, s.88.

⁴³ Belgradî Raşid, bu konuda Avusturya'dan da özel görevle General Haver adında bir kişinin Zemun'a gelip her gün Belgrad'a geçerek Belgrad Muhafızı Kamil Paşa ile görüştüğü ve bu kişinin Prens Metternich'in terbiyesinden geçen meclis üyelerinden biri olduğunu belirtmektedir. (Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.162-163).

vermemiş ve Tuna üzerinde askeri tedbirler almıştır. Bulgarların Tuna'yı geçmesi silahla engellenmiştir.⁴⁴ 13 Temmuz 1841'de Eflak Beyliği sınırları içinde olan İbrail'de bir isyan çıkmıştır. 280 kişilik bir asi grubu ile askerler arasında çıkan çatışmalar güneşin batışından gece yarısına kadar sürmüş, iki taraftan da ölen ve yaralananlar olmuş, bazıları canlı yakalanmış ve 200 kişi kaçmak isterken Tuna Nehri içinde boğulmuştur. Ertesi gün güneşin doğuşuyla, elebaşları olan Sırp Tatiç ile birlikte etrafları çevrilen 50 asi teslim olmuştur. Olayları böylelikle 16 Temmuz 1841 tarihli mektubunda anlatan Eflak Beyi Aleksandr Kiga, isyanın sona erdirilmesiyle fitne tohumunun başka yerlere yayılmasının engellendiğini, yakalanan eşkiyaların soruşturması için Askeri İşler Müdürü Kolonel Odoysiko ve Dahiliye Müdürü Yankomano'nun gönderildiğini ve özellikle bu eşkiyalar ile Tuna nehrinin öte yakasında bulunan Bulgar grubu arasında haberleşme ve münasebetin olup olmadığının araştırıldığını ve şimdiye kadar böyle bir şeyin oluşu dışarıya çıkmadığından başka eşkiyanın karşı yakaya geçmekten asıl maksatlarının oradaki rahat halli Bulgar grubunu da kışkırtıp, onları Yunan gibi zorla kendileriyle birleştirmek olduğunu belirtmiştir.⁴⁵

İbrail'de 21 Şubat 1842'de aralarında Rumların da bulunduğu bir Bulgar çetesi tekrar karışıklık çıkardıysa da yine Rumenler tarafından püskürtülmüşlerdir. Yapılan araştırmada, Fransa'dan silah getirtildiği ve Bükreş'teki tüccarların isyan için para temin ettiği anlaşılmıştır. Bu olay da Yunan meselesiyle ilgiliydi. Yunanlılar, Mısır buhranını fırsat bilerek topraklarını genişletmeye çalışmış ve Girit'e göz dikmişti.⁴⁶ Hatta Girit'i ayaklandırdığı gibi şimdi de Rumeli'de fitne ve fesad uyandırmayı huy edinmiş ve Yunan memleketine gelecek Osmanlı Devleti reayasına mükafatlar ve haneler ve Meclis-i Mebusanda millete bakanlıklar ve milletvekilliği vereceğini vaad etmişti. Ayrıca Yunanistan; Bulgaristan ve Sırbistan toprakları namıyla propaganda ilan etmekteydi.⁴⁷

⁴⁴ İnalçık, **a.g.e.**, s.32-33.

⁴⁵ **BOA, İ.HR.** 12/582 1257.C.25 (13.08.1841)

⁴⁶ İnalçık, **a.g.e.**, s.33-34.

⁴⁷ **BOA, HAT** 1242/48286 1256 Z.29 (22.01.1841)

Aslında Niş İsyanına ve Rumeli'deki diğer isyanlara baktığımızda Yunan meselesindeki Etery'a gibi, kökü Rusya'da ve birçok kolları Memleketeyn, Sırbistan ve Bulgaristan'da olan cemiyetlerini görürüz ki bu cemiyetler 40-50 seneyi aşkındır devam ederek, planlananın gerçekleşmesi için çaba göstermekteydiler.⁴⁸

Özellikle fesadın kökü, Bucak, Eflak ve Boğdan idi. Bucak'ta Bulgarlar ve Boğdan'da Sırlar arasında bir takım cemiyetler kurulduğu ve Osmanlı Devleti toprağı olan Boğdan taraflarının zihninin bulandırıldığı ve Tuna'nın beri yakası Bulgarlar ile haberleşilerek fitne ve karışıklık çıkarılmasına çalışıldığı öğrenilmiş, bu da Bucak müdürü, Kefelik beğlerbaşı ve Yaş'daki Rusya konsolosuna bildirilmiştir. Gerekli tedbirlerin alınmasıyla bunların kökünden yok edilmesine çalışılacağı ve Rusya'nın böyle şeylere meydan vermeyeceğı Rusya Sefareti'nin yazısında belirtilmiştir.⁴⁹

Yine buralarda bazı Lehlilerin çalıştığını görmekteyiz. Fransa ve İngiltere'de bulunan bazı Lehlilerin eski İngiltere Sefaret Serkatibi David Orkart ile birleşerek, Çerkezistan, Eflak, Boğdan ve Sırbistan taraflarında karışıklık çıkarmak istedikleri, özellikle Eflak, Boğdan ve Sırbistan'da cemiyet kurmak niyetinde olduklarından gerekli tedbirlerin alınması yoksa gelecekte zararlı olacakları ile vergi maddesinden ve sair reaya düşüncelerinden dolayı bazı yerlerde uygunsuz olaylara eğilim görüldüğünden tedbirli olunması gerektiğı ifade edilmiştir.⁵⁰ Zaten, Paris'teki Leh ihtilalcileri ve özellikle de Leh İhtilal Komitesi Reisi Prens Adam Czartoryski Sırp devlet adamlarıyla bağlantıda idi ve Sırbistan'ı bütün Güney Slavlarını toplayacak bağımsız büyük bir Slav devletinin çekirdeğı olarak görüyorlardı ki⁵¹ bu konu ayrıntılı olarak ileride incelenecektir.

2.3. İsyan Sonrası

Niş İsyanı'ndan sonra Sırbistan'a firar eden reayanın yerlerine döndürölüş süreci başlamıştır. Bunun için Yakup Paşa, Mühürdarı Ferhad Efendi'yi görevlendirmiş ve Belgrad Muhafızı Kamil Paşa'ya göndermiştir.

⁴⁸ Ahmed Lütü Efendi, **a.g.e.**, C.7, s.1102.

⁴⁹ **BOA, A.DVN.DVE.** 1/31 01.Ra.1258 (13.04.1842)

⁵⁰ **BOA, İ.HR.** 10/506 1257.Ra.11 (03.05.1841)

⁵¹ İnalçık, **a.g.e.**, s.41.

Onun aracılığıyla Mihail'le konu görüşülmüş, o da *“kendileri dönmek isterlerse kimseye mani olunmayacağını, can kurtarmak için gelen insanları mecburen muhafaza etmek maksadıyla Sırbistan’a kabul ettiğini”* söylemiştir. Reayaların affedildiğine dair, Yakup Paşa tarafından Ferhad Bey, Kamil Paşa tarafından Raşit Bey ve Mihail tarafından da Miloş Bey görevlendirilerek Aleksençe’ye gönderilmiştir. Burada reaya toplanarak padişahın fermanı ve Yakup Paşa’nın buyrulduzu okunmuştur. Reaya da geri dönme konusunda söz vermiş ve senet imzalamıştır.⁵² Böylelikle Sırbistan’a firar edenler köylerine dönmeye başlamışlardır.⁵³ Onları Sırp sınırı yakınlarında tertip olunan zaptiyeler karşılayarak, takım takım köylerine götürmüşlerdir.⁵⁴ Mihail, bu reayanın yerlerine iadesi için nasıl gayretle çalıştığını İstanbul’a gönderdiği arızasında ifade etmiştir.⁵⁵

Reayalar yerlerine dönünce, ordu da Niş’ten dönmüş ve Yakup Paşa ve Tevfik Bey de İstanbul’a gitmişlerdir.⁵⁶

Niş ve çevresinde böylelikle asayiş sağlandıktan sonra, reaya arasında emniyetsizlik kalmamış ise de yine de reaya ve Müslümanlar arasında tekrar bir tatsızlık çıkacak olursa, Niş ahalisi, silah kullandığından, yeterli miktarda askerin bulunması ve Niş’de bulunan ahalinin çoğu Sırbistan’a katılan altı nahiyeden Niş’e gelip yerleşen muhacirlerden olduğundan munasip miktarda askerin burada bırakılarak dikkatli olunup, aykırı hareketlerin meydana gelmemesi Niş Feriki İsmet Paşa’ya bildirilmiştir.⁵⁷

3. Mihail’in Sırbistan’daki İcraâtı

Mihail tahta çıktıktan sonra babasını aratmamıştır. O, memurlarına öncelikle Müslümanlardan hane ve emlakların satın alma yoluyla veya bir şekilde zappedilmesini, istihkam içindeki boş arsalara el konulmasını, Müslümanların davaları olduğunda mahkemelerde haksız çıkarılmalarını ve Müslümanların rencide edilerek sonunda Belgrad’dan hicret etmelerine

⁵² Uzun, **a.g.e.**, s.74-77, Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.164-167.

⁵³ **BOA, İ.MSM.** 85/2423 1257.C.08 (27.07.1841)

⁵⁴ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.167.

⁵⁵ **BOA, İ.MTZ.GR.** 3/23 1257.Ca.29 (19.07.1841)

⁵⁶ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.168.

⁵⁷ **BOA, C.AS.** 810/34400 1257.L.23 (8.12.1841)

çalışılmasını tenbihlemiştir. Ayrıca Sırların Belgrad muhafızları bir yerden geçerken saygı göstermemesi, kalelere dışarıdan Müslüman gelip yerleşmemesi, Sırlardan silahı olmayanların hayvanlarını satarak silah alması, 10 yaşından büyük Sırlarda bir çift tabanca, bir bıçak, bir tüfek bulunması ve beşer deste fişek, iki çift çarık ve bir arka torbası her an bulundurulması ve üç ayda bir kere bu silahların yoklanması talimatlarını vermiştir. Ayrıca Bosna ve Rumeli reayalarının da tahrik edilmesini istemiştir.⁵⁸

Muhallifleri olan kişiler de İstanbul'a gidince kendisine karşı çıkacak kimse kalmamıştır. O, resmi elbiseleri de değiştirerek, fesleri çıkarıp kayık gibi renkli şapkalar giydirmiş⁵⁹ ve nizamiye askerlerini dahi Rusya askeri heyetine dahil etmiştir.⁶⁰ Hatta Belgrad Kalesi varoşundaki boş bir arsanın 1000 Macar altını karşılığında kendisine verilmesini de istemiştir. Ancak Kılâ-i Hâkâniye'den hangisi olursa olsun, yakınına ve civarına binalar inşa edilemeyeceğinden, üstelik Mihail, kargir büyük bir konak yapmak için bu arsayı istediğinden izin verilmemiştir.⁶¹

Mihail Müslümanlar ve Sırların birbirlerine hane, dükkan ve emlak satmasına engel olunmaması için çok çalışmış ve neticede bu serbest bırakılmıştır. Böylelikle eski Belgrad Muhafızı Yusuf Paşa zamanında yasaklanan bu iş, serbest kalmıştır. Ancak bu iş çok tehlikeli olduğundan, ahali ileri gelenlerinden bir meclis oluşturularak önemli olaylar buraya havale edilmeye başlanmıştır. Emlak satışı meselesinde meclise müracaat etmek ve oradan uygun görülürse muhafız tarafından ruhsat verilmesi usulü getirilmiştir. Meclis de satışlara onay vermeyerek, olayın önü alınmıştır.⁶²

⁵⁸ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.143-144.

⁵⁹ Eflak ve Boğdan Voyvodalarının da resmi günlerde başlarına tüylü Rusya şapkası giydikleri, ancak bunların Osmanlı Devleti'ne tâbi olmalarından dolayı resmi elbiselerini yabancı devletlere uydurmalarının yakışksız olduğu ancak açıktan açığa yasaklanmasının da uymayacağı belirtilmiştir. Oysa ki Mihail'e beratını almak için İstanbul'a gittiğinde müşirlere mahsus bulunan nişana benzer bir fes alameti yaptırılıp, fesiyle beraber kendisine verildiği ve artık resmi günlerde onu giyeceği, Eflak ve Boğdan voyvodalarına da bir aralık böyle birer alamet gönderildiği ifade edilmiştir. **BOA, İ.HR** 2/81 1255.Za.20 (25.01.1840)

⁶⁰ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.152.

⁶¹ **BOA, İ.MVL.** 24/381 1257.Ca.27 (17.07.1841)

⁶² Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.156-157.

Ayrıca, babası Miloş Sırbistan'dan sürgüne gittiği Eflak'ta boş durmayıp, Bulgar Komitecileri ile görüşüp Tuna ötesi Slavlarının ayaklanmasıyla güçlü bir Güney Slav devletinin başına geçmeyi düşünürken⁶³ Mihail de boş durmayıp Niş ve civarını ayaklandırmak için ittifaklar yapmış ve bu iş için amcası Jevrem Obrenoviç'in damadı Böğürdelenli Miloş'u görevlendirerek Aleksence'ye göndermiştir.⁶⁴ Özellikle Mihail, topraklarına gelen Bulgarları kabul etmekteydi. Bulgarlar ona dilekçeler ve şikayet mektupları göndererek koruma talep etmekte ve paşaların halka iyi davranmasını istemekteydiler. Ayrıca kendi okul ve kiliseleri için kitap basan Bulgar yayınevlerine Mihail ve Metropolit Petar yardım malzemesi vermektedir.⁶⁵

Mihail, Bulgarlara böyle yardımda bulunurken Müslümanlar da o sıralarda Mihail'den ve memurlarından çektikleri eziyetleri muhafız paşalara anlatarak şikayetde bulunuyorlardı.⁶⁶ Zaten Müslümanlar ve Sırlar arasında ceza gerektirecek şekilde anlaşmazlıklar oluyor ve bazen ölümle neticelenebiliyordu.⁶⁷

Sırp tacizleri durmuyordu. Bu sefer de Şehirköy kazasından olup, Sırbistan sınırıyla bitişik olan köylere Sırların el uzattığı haber alınmıştır. Gerekli uyarılar ve tenbihler Mihail'e yapıldığında, olaydan bilgisinin olmadığını bildirmiştir.⁶⁸ O, olayı araştırarak, engellenmesi için hem kendi tarafından, hem de Belgrad Muhafızı Kamil Paşa tarafından memurlar gönderilmesini ve bu konunun Niş valisine de yazılacağını belirtmiştir.⁶⁹ Mihail, bu iş için Negotinli Köse ve mühendis Yankola'yı; Kamil Paşa ise Raşid Bey'i görevlendirmiştir. Niş valisi de ayrı bir memur görevlendirerek, Şehirköy müdürü ve birkaç kişi Müslüman ve Hristiyanla olay yerine gidilip, el uzatılan arazi meydana çıkarılmıştır. Sırp mühendisinin yaptığı harita Kamil

⁶³ İncalcık, **a.g.e.**, s.41.

⁶⁴ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.160.

⁶⁵ Stojançević, **a.g.e.**, s.115.

⁶⁶ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.168.

⁶⁷ **BOA, İ.MVL.** 22/341 1257.Ra.26 (18.05.1841)

⁶⁸ Belgradî Raşid, Şehirköy sınırında ve Timok nehrinin kaynağı çay kenarına yakın Bandirala adındaki yer civarındaki birçok araziye Mihail'in zaptederek, Sırbistan'a kattığını belirtmektedir. (Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.170).

⁶⁹ **BOA, İ.HR.** 15/701 1257.L.17 (02.12.1841)

Paşa'ya gönderildiğinde bu arazideki tarla ve çayırların, taşlık ve ormanlık ve lüzumsuz boş arazi olarak ve ayrıca önceden buraların Sırp sınırı içerisindeymiş gibi gösterildiği anlaşılmıştır. Olayın açığa kavuşturulması için Mihail'in konağında araziye giden memurlarla toplantı yapılmışsa da, herkesin ifadesi farklı olduğundan iş çözülememiş, Raşid Bey oradaki memuriyetinde yaptığı takribi haritayı göstermişse de olaya netice verilememiştir. Araziler böylelikle Sırlarda kalmıştır.⁷⁰

4. Sırp İhtilali ve Mihail'in Kaçışı

Mihail'le anlaşamayıp İstanbul'a giden ve sonra geri dönen Sırp reislerinden bazıları Mihail'in hizmetine girmiş ise de Avram Petronijević, Toma Vuçiç Perişić, Niko, İlija Garašanin ve Paçoka gibiler alınmamış idi. Bunlar döndüklerinde Sırbistan'daki Müslümanlar da Mihail'den çektiklerini İstanbul'a anlatmayı tasarlamaktaydılar. Sırlar da Mihail'in uygun olmayan hareketlerinden dolayı başlarına bir felaket geleceğini anladıklarından Mihail'in görevden atılmasına ve Kara Yorgi'nin oğlu Aleksandr'ın seçilmesine karar vermişlerdi. Ancak bunun Avrupaca taşkınlık olarak değerlendirilmemesi için Osmanlı Devleti tarafından bir memur gelmesini istemekteydiler. Bu isteklerini içeren dilekçeyi İstanbul'a gönderen Sırlar "*bir müddet ertelenmesi*" cevabını aldıklarını ancak "*vaktin uygun olduğunu*" Belgrad muhafızına bildirmişlerdir. Müslümanlar da "*şimdi sırasıdır*" diyerek hallerini anlatan dilekçeyi İstanbul'a göndermişlerdir.⁷¹ Neticede tüm olanları öğrenmek için özel görevle Memleketeyn'de bulunan Şekip Efendi görevlendirilmiş ve Belgrad'a gelmiştir.⁷²

Şekip Efendi'nin Belgrad'a gelişini müteakip bir ihtilal baş göstermiştir.⁷³ İhtilalin başındaki kişi Toma Vuçiç Perişić idi.⁷⁴ Toma Vuçiç Perişić , Şekip Efendi'nin gelmesinden sonra Karaguyefçe'ye gitmiş ve önceden anlaştığı Guruja nahiyesi Sırları da kendisine katılarak, kasaba topçubaşısı ve nizamiye subaylarıyla çatışarak ve bunun sonucunda

⁷⁰ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.171-172.

⁷¹ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.168-172.

⁷² Ahmed Lütü Efendi, **a.g.e.**, C.7, s.1132.

⁷³ **BOA, İ.MSM.** 55/1591 1258.Ş.07 (13.09.1842)

⁷⁴ Nevill Forbes vd., **a.g.e.**, s.120, Jorga, **a.g.e.**, C.5, s.342.

toplarını zaptederek, burayı kendisine merkez yapmıştır. Toma Vuçiç Perişić'in Karaguyefçe'ye gittiğini duyan Mihail ve yanındakiler 19 Ağustos 1842'de Belgrad'dan hareket etmişlerse de, Toma Vuçiç Perişić'in Karaguyefçe'yi onlardan önce zaptettiğini öğrenip bir mevkiye çekilmişlerdir. Mihail'in ve Toma Vuçiç Perişić'in orduları karşılaşmış ve Mihail yenilip, kaçarak geceyarısı Belgrad'a dönmüş ve Topçuderesi'ne gelmiştir. Mihail gelince Rusya konsolosu Vaşçenko ile görüşmüş ve ne yapması gerektiğini sormuştur. Vaşçenko ise Avusturya'ya kaçmasını söylemiştir.⁷⁵ 26 Ağustos 1842 tarihinde⁷⁶ Mihail, Belgrad'dan Avusturya'ya Zemun tarafına kaçmıştır.⁷⁷

⁷⁵ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.173-177. Jorga ise bu konuda tam tersini söyleyerek Rus konsolosunun lehte hiçbir harekette bulanmayarak, Mihail'e Belgrad Kalesi'ne kaçmasını tavsiye ettiğini belirtmektedir. (Jorga, **a.g.e.**, C.5, s.342). Yalnız burada Jorga, Miloş ve Mihail'i karıştırmış, Mihail yerine Miloş demiştir. Oysa ki bahsedilen dönem Mihail dönemidir. Yine bir belgede Mihail'in kaleye sığınmayıp, başka toprağa kaçmasının kibrinden kaynaklandığı belirtilmektedir. **BOA, İ.MSM.** 55/1594 1258.Ş.16 (22.09.1842)

⁷⁶ Zivanoviç, **a.g.e.**, s.22.

⁷⁷ **BOA, İ.MSM.** 55/1592 1258.Ş.13 (19.09.1842)

III. BÖLÜM

ALEKSANDR KARACORCEVIÇ DÖNEMİ (1842-1858)

1. Aleksandr'ın Başknez Oluşu

Mihail'in kaçıışıyla yönetime Sırp reislerinin birinin geçmesi ve naip olarak tayin edilmesi durumu ortaya çıkmıştır. Ancak bu duruma karşı çıkan Rusya Maslahatgüzarı Titof, bunun başknezin sürgün ve kovulması demek olacağını, muhaliflerden Avram Petronijeviç ve diğerlerinin başknezlik iddiasına kalkışacaklarından, başknezin yerinde kalmasına ve hükümetinin desteklenmesine çalışılmasını istemiştir. Ancak zaten Mihail'in Belgrad'dan ayrılışı muhaliflerinin galibiyetini gösterdiğinden bu istek dikkate alınmamıştır.¹

Mihail'in kaçmasından sonra Toma Vuçiç Perişić, ordusuyla birlikte Belgrad'a gelmiştir. Vuciç, Petronijeviç ve Simiç'ten oluşan geçici bir hükümet kurulmuş ve milli bir meclis toplanmıştır.² Bu meclisin başkanlığına Avram Petronijeviç, milletin başkanlığına ise Toma Vuçiç Perişić seçilmiştir. Bu meclisten çıkacak bütün emirleri, resmi senetleri ve evrakları bu ikisinin imzalaması kararlaştırılmıştır.³ Sırp milleti Mihail'in yakışıksız hareketleri ve milleti hakkındaki zulümlerini⁴ açıklayarak bundan sonra o aileden kimsenin başknezliğe getirilmeyip, Aleksandr Karacorceviç'in Sırp başknezliğine seçiminin kabul edilmesini isteyen bir dilekçeyi Şekip Efendi'ye vermişlerdir.⁵ Aleksandr'ın seçilmesini bildiren on beş-yirmi bin imzalı bir seçim belgesini de İstanbul'a göndermişlerdir.⁶ Beklenen berat-ı şerif 8 Ekim 1842'de⁷

¹ BOA, İ.MSM. 55/1592 1258.Ş.13 (19.09.1842)

² Jorga, a.g.e., C.5, s.342.

³ BOA, İ.MSM. 55/1594 1258.Ş.16 (22.09.1842)

⁴ Millet Mihail'in tavırlarından hoşnut değildi ve bu hoşnutsuzluk Mihail'in ihtilal esnasında korkutmak amacıyla 80'den fazla suçsuz kişiyi idam etmesiyle nefrete dönmüştür. BOA, İ.MSM. 55/1594 1258.Ş.16 (22.09.1842).

⁵ Ahmed Lütfi Efendi, a.g.e., C.7, s.1133.

⁶ Belgradî Raşid, a.g.e., s.181.

⁷ I.Abdülmecid, bu tarihi 1258 yılı Ramazan'ın 3.günü olarak belirtmektedir. BOA, Y.EE. 32/9 1258.N 10 (15.10.1842).

verilmiş ve beratta Mihail'in kanunlara aykırı uygunsuz hareketleri dolayısıyla azledildiği, yerine meclis ve millet ittifakıyla seçilen Aleksandr Karacorceviç'in milletin hayrına aykırı bir hareketi olmadıkça, bağlılık ve sadakatten ayrılmadıkça azl olunmamak üzere başknez tayin olunduğu belirtildi.⁸ Beratı Sırbistan'a Tercüme Odası memurlarından Emin Efendi getirmiştir.⁹ Emin Efendi ayrıca Belgrad'a Mihail'in sahip olduğu nişanlarını alma göreviyle de gelmiştir ve Zemun'da Avusturya generali vasıtasıyla Mihail'in nişanları alınmıştır. Kendisi de yanındakilerle burada bırakılmayıp, Novi Sad'a götürülmüştür. Berat-ı Şerif ise Kalemeydanı'nda Sırlara okunup Aleksandr'a teslim edilmiştir.¹⁰

Aleksandr'ın başknezliğe gelmesi, Rusya'nın hiç hoşuna gitmedi, Protesto için Prens Lieven İstanbul'a geldi. Rusya, Sırbistan'daki başknez seçiminin geçersiz sayılmasını ve tekrar bir seçim yapılmasını ayrıca da paşanın azlini ve yönetimdeki naiplerin de uzaklaştırılmasını istedi.¹¹ Rusya ayrıca yeni seçim yapılmadan önce Toma Vuçiç Perişiç, Avram Petronijeviç ve İlija Garašanin'in Sırbistan'ı terk ederek seçimde bulunmamalarını, Mihail ve sonradan Avusturya'ya geçenlerin de seçimde olmalarını ve Aleksandr'ın azlini istedi.¹² Buna binaen, Avram Petronijeviç ve Toma Vuçiç Perişiç, Sırbistan'dan çıkmak arzusunda bulundular ise de orada kalmalarının mümkün olduğu belirtildi.¹³ Yine de seçim sırasında onlar Karaguyefçe'ye gittiler. Oradan da tekrar dönmek üzere Vidin'e geçtiler.¹⁴ Bâb-ı Âlî şartları mecburen kabul etti. Kamil Paşa'nın yerine Anadolu'nun eski seraskeri Hafız Paşa getirildi.¹⁵ Yeni seçimde millet çoğunluğunu sağlarsa tekrardan başknez olmak üzere Aleksandr azledildi ve yeni başknez tahta çıkana kadar üç adet naip seçmesi emredildi. Belgrad Muhafızı Hafız Paşa'dan Aleksandr'ın azlini

⁸ BOA, Y.EE. 32/9 1258.N 10 (15.10.1842)

⁹ Ahmed Lütfi Efendi, a.g.e., C.7, s.1132.

¹⁰ Belgradî Raşid, a.g.e., s.182

¹¹ Jorga, a.g.e., C.5, s.343, Belgradî Raşid, a.g.e., s.184.

¹² Belgradî Raşid, a.g.e., s.184.

¹³ BOA, İ.HR. 21/996 1259.R.02 (03.05.1843)

¹⁴ Belgradî Raşid, a.g.e., s.188-189.

¹⁵ Jorga, a.g.e., C.5, s.343.

ilan etmesi ve naiplerin de memleketi güzelce idare etmeleri istendi.¹⁶ Rusya tarafından istenen yeni seçim 15 Haziran 1843'de yapıldı. Seçimlerde Rusya'yı temsilen Belgrad'a gelen Prens Lieven vardı.¹⁷ Sırp Milleti, Aleksandr'ı tekrar başknez seçti ve tekrardan Aleksandr'a berat-ı şerif verildi.¹⁸

1.1. Aleksandr'a Muhalefet ve İsyan

Mihail'in kaçıışı ve Aleksandr'ın başknez oluşuyla; iki hanedanlık ortaya çıkmıştır. Siyasi Partiler daha sonra bu hanedanlıkların adıyla "*Obrenoviçler*" ve "*Karacorçeviçler*" olarak anılacaklardır. Bu iki hanedanın çekişmesi Sırbistan tarihine damgasını vuracaktır.¹⁹

Aleksandr'ın yönetime geçişi, Mihail taraftarlarının isyanlarına sebebiyet vermiştir.²⁰ Miloş, bu olaylarda baş tahrikçi olmaktan geri durmamıştır. Onun reayayı kışkırtmak amacıyla Bosna'ya gönderdiği kişilerden bir kaçı yakalanmıştır. Bu kişiler Avusturya ve Rusya'nın birleşerek Miloş'u veya oğlu Mihail'i Sırp başknezliğine getirecekleri yalan haberlerini yaymış ve Bosna'ya yakın olan Böğürdelen nahiyesi Sırplarından bazıları da aralarında böyle konuşurken, bunlar korkutma ve terbiye amaçlı olarak hapse atılmışlardır.²¹ Çok geçmeden yine Miloş'un tertiplediği 40 kişi ve bir papaz katana²² elbiseleri giyerek, Stoyan Cokiç önderliğinde, Böğürdelen Kalesi yakınlarından Avusturya'dan Sırbistan'a geçmişlerdir. Hızla Böğürdelen varoşuna girip Sırp hükümet konağını basarak, Böğürdelen naçalniğini²³ bağlayıp, naçalnik muavini Ninik'i ve mahkeme reisini öldürmüşlerdir. Oradaki taraftarlarını da çağırarak, Sırp hükümeti aleyhine ayaklanılmasını ve Miloş'un da gelmek üzere olduğunu bildiren ilannameler dağıtmışlardır.

¹⁶ BOA, İ.HR. 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860) Bu emrin tarihi Evahir-i Rebiülahir 1259 (21-30.05.1843)dur.

¹⁷ Jorga, a.g.e., s.343.

¹⁸ Belgradî Raşid, a.g.e., s.188-192.

¹⁹ Zivanoviç, a.g.e., s.22.

²⁰ Nevil Forbes vd., a.g.e., s.120.

²¹ BOA, İ.MSM. 55/1610 1259.M.21 (22.02.1843)

²² Katana: Macarca katona, Asker (Türkçe Sözlük, C.2, İstanbul, 1992, s.755).

²³ Naçalnik: Baş, başkan; amir (Sırpça Sözlük, s.118).

Ayrıca Miloş'un kardeşi Jevrem Obrenoviç'in damadı Miloş Burik'i de ortaya zabıt tayin ederek kendileri de Sırları toplamak üzere ayrı ayrı dağılmışlardır. Bütün bu olaylar Belgrad'da duyulunca Aleksandr, Rusya konsolosu ve Sırp ileri gelenleriyle müzakere ederek, olayların bastırılması için Toma Vuçiç Perişiç'i görevlendirmiştir.²⁴ 1844 Katan Ayaklanması olarak bilinen bu ayaklanmayı Toma Vuçiç Perişiç kanlı bir şekilde bastırmıştır.²⁵ Olaylarla ilgili olarak yakalananlardan bazıları şunlardır:

- 1) Böğürdelen Vladikası²⁶ Mefsim
- 2) Eski Askeri Papaz Prote Yovan
- 3) Eski Böğürdelen Naçalniki Mesatbe Semik
- 4) Adı geçen naçalniğin eski muavini Milko Markopek
- 5) Eski Dahiliye Müdürü Sotko Rayovik
- 6) Eski meclis üyesi Petar Tosakovik
- 7) Eski Semendire Naçalniki Piro Popovik
- 8) Eski Belgrad Naçalniki Lazo Yavonovik
- 9) Karaguyefçe kazasında eski nahiye reisi Zivayno Yoksimovik
- 10) Eski meclis üyesi Anto Perotikin oğlu
- 11) Semendire'deki tüccardan Acı Miya.

Belgrad'daki Fransa konsolosuna göre Miloş taraftarı bu kişilerin amaçları 1842 İhtilali'nde bulunan memurları ve rütbe sahiplerini her tarafta birden öldürerek harekete başlayıp, ondan sonra Belgrad'a hücum etmekti. Bu kişilerin dışında da Böğürdelen, Karaguyefçe, Köprü (Cuprija) ve

²⁴ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.199-200.

²⁵ Zivanoviç, **a.g.e.**, s.23.

²⁶ Vladika: Piskopos (**Sırpça Sözlük**, s.298).

Belgrad'da da bazı kişiler tutuklanmış ve hapsedilmişlerdir. Belgrad'da hapsedilenlerin en önemlisi Mösyö Bayeviç isimli kişidir ki kendisi Mihail döneminde Dahiliye memuru olup, 1842 İhtilali'nde uzun süre hapiste kalmıştır. Daha sonra Aleksandr'ın iltifatına nail olmuştur.²⁷ Ancak Mösyö Bayeviç, hemen her gece meclisinde bulunan Aleksandr'ı kahvesine zehir koydurarak öldürtmek istemiş, ihaneti ortaya çıkınca da hapsedilmiştir.²⁸ Tüm bu hapistekileri kurtarmak niyetiyle harekete geçmek üzere olan bazı kişiler de yakalanmışlardır.²⁹ Bunlar Karaguyefçe kazasının Oraştı köyünde bir papaz, bir kasap ve bir arabacıdır. Köy ahalisinden bir miktar kişiyi “*Karaguyefçe'den naçalnik ve sudya*³⁰ *istedi*” diyerek kandırmış iseler de, Karaguyefçe yakınlarında bir yerde hepsi de yakalanmışlardır. Araştırma sonucu kandırılan kişilerin olayın aslından haberleri olmadığı anlaşılrsa da yirmişer otuzar değnek vurularak salıverilmelerine karar verilmiştir.³¹ Diğer ele başı üç kişinin ise idamları hükm olunmuştur.³² Özellikle Aleksandr , bu idamlara karşı çıkan Rusya'nın Belgrad konsolosuna “*onları ben değil kanun öldürüyor. Metropolid ve vladikalar ittifak ettiler. Memleketi bozacak adamlar papazlığa layık değildir*” diye cevap vermiş ve konuyu kapatmıştır.³³

Aleksandr'a karşı olan bu ayaklanmalarda Miloş'un tahrikleri bulunduğundan, onun şimdiki hallerine dikkat edilerek, kendisine nasihatde bulunulması ve böyle şeylere karışmaması uygun lisanla Avusturya Sefareti'ne ifade edilmiştir.³⁴ Ancak Miloş 12 Ekim 1844'de Prens Metternich'e yazdığı mektupta “*benim tahriklerim ile Sırbistan'da yeni bir ihtilal olduğu ve benim ihtilalcilere 4000 Macar altını verdiğim ifadesi iftiradır*” diyerek Sırbistan'daki düşmanlarının, her kötü olayda ismini kullandığını, bazı hükümete kırgın kişilerin de kendi ismiyle etki etmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Ayrıca bu ihtilalden kesinlikle haberi olmadığını ve üç aydır

²⁷ BOA, İ.HR. 25/1144 1260.M.15 (05.02.1844)

²⁸ BOA, A.DVN.DVE. 8/29 1260.Z.29 (09.01.1845)

²⁹ BOA, HR.MKT. 2/61 1260.S.22 (13.03.1844)

³⁰ Sudija : Yargıç, hakim; hakem (Sırpça Sözlük, s.251).

³¹ BOA, HR.MKT. 2/55 1260.S.20 (11.03.1844)

³² BOA, HR.MKT. 3/7 1260.Ra.13 (02.04.1844)

³³ BOA, HR.MKT. 2/55 1260 S:20 (11.03.1844)

³⁴ BOA, İ.HR. 25/1144 1260.M.15 (05.02.1944)

yabancılarla görüşmediğini çünkü vücut bakımı için Bohemya'da bulunduğunu söylemiştir.³⁵

Bütün bu olaylardan sonra Mihail, kaçtığı Avusturya'dan Atina'ya gelmiştir. Yunan Başbakanı'nı, Avusturya ve Rusya sefirlerini ziyaret etmiştir. Ayrıca Yunan bozgunculuğunun elebaşları ve kaptanları ile dostluk etmiş ve ahalinin zihinlerini bozmak için Mihail'in gelişine dair Yunan gazetelerinde çeşitli sözler yayınlanmıştır. Mihail, Yunan kralıyla görüşmek istese de, kendisi Osmanlı Devleti tebaasından olduğu için öncelikle izin alması gerektiğinden bunda başarılı olamamış, Paris ve İngiltere'ye gitmek üzere Yunanistan'dan ayrılmıştır.³⁶

Sonuçta, iki hanedan arasındaki mücadele Aleksandr'ın tahtta olduğu 16 yıl boyunca sürecektir, Sırbistan sık sık isyan ve tahrik girişimleriyle karşılaşacaktır.

2. İlija Garaşanin ve “Naçertanije”

Aleksandr Karacorceviç'in iktidar dönemi (1842-1858), Anayasa Koruyucuları (Ustavobranitelji)'nin etkisinde geçti ve Sırbistan'da liberal ve milliyetçi fikirler etkili oldu.³⁷ Bu grubun lider kişileri Toma Vuçiç Perişçiç, Avram Petroniyeviç ve İlija Garaşanin idi.³⁸ İçlerinden özellikle İlija Garaşanin(1812-1874) önemlidir. Çünkü 1844-1852 yılları arasında Dahiliye Müdürü olarak görev yapan Garaşanin, Sırbistan'ı geliştirmek ve çağdaş bir Avrupa devletine dönüştürmek için çalışmalar yaptı. Öncelikle disiplinli bir bürokrasi oluşturdu ve yeni bir polis teşkilatı kurdu. Ancak onun asıl şöhreti, bizzat yazdığı “Naçertanije”³⁹ adlı programdan dolayıdır. Bu programla İlija Garaşanin, Sırbistan'ın uzun vadeli dış politika hedeflerini ortaya koymuştur.⁴⁰ Bu programa göre Anayasa Koruyucuları rejimi dış politikada

³⁵ BOA, İ.HR. 27/1282 1260.L.22 (03.11.1844)

³⁶ BOA, HR.MKT. 8/79 1261.Ra.15 (25.03.1845)

³⁷ Aslantaş, a.g.m., s.479.

³⁸ Jelavich, a.g.e., C.1, s.269.

³⁹ Sırpça kelime anlamı “taslak”tır.

⁴⁰ Judah, a.g.e., s.56.

Batı'ya yönelmeliydi. Onları Batı'ya yönelim konusunda etkileyen Paris'te bulunan Prens Adam Czartoryski'nin önderliğinde yapılan Polonya göçüydü.⁴¹ 1833 yılında Paris'e yerleşip bir Polonya devletinin kurulması için Avrupa çapında geniş ilişkiler ağı ören Adam Czartoryski, 1843 yılında "*Sırbistan'ın İzleyeceği Gidişat Hakkında Öneriler*" adlı bir muhtırayı İlija Garašanin'e vermiştir.⁴² Muhtıra şunlara dikkati çekmekteydi:

1) Sırbistan'ın etrafında Güney Slavları'nın olacağı büyük bir Slav devletinin kurulması ve Sırbistan'ın Fransa'ya ve İngiltere'ye dayanma zorunluluğu,

2) Fransa'nın Rusya tarafından yürütülen Asya Panizlavizmine karşı olan, uygarlık ve özgürlüğe dayalı Avrupa Slavizminin bayrağını taşımak misyonu ile görevlendirilmesi.

Bu muhtıradan bir yıl sonra da, Adam Czartoryski'nin vekili ve Çek mültecisi Frantisek Zach, Sırbistan'ın dış politikasıyla ilgili bir memorandum yazmıştır. Buna göre ise;

1) Karacorceviç hanedanının yönetimi altında bir Slav birliği sağlanacak.

2) Bosna ve Sırbistan birleştirilecek.

3) Ortodokslar ve Katolikler uzlaştırılacak.

4) Sırbistan, ortaya çıkmakta olan Güney Slav (Yugoslav) devletinin diplomatik ve askeri çekirdeği olacaktı.

Frantisek Zach, daha geniş düşünmekteydi. Çünkü o "*İlliryanistler*" denilerek Hırvatistan ile Dalmaçya'da etkili olan ve bir Güney Slav Devleti kurmayı düşünen gruplarla da ilişkideydi. Ancak bu gruplar devleti, Habsburg

⁴¹ Vasilj Popoviç, *Evropa; Srpsko Pitanje u Periodu Osloboenja, 1804-1918* (Avrupa ve Sırp Sorunu 1804-1918), Belgrad, t.y., s.84.

⁴² Jean-Paul Bled, "*La France et la Serbie Du Nacertaniye Au Prince Michel*", *Susret ili Sukob civilizacija na Balkanu*, C.16, Ed.Slavenko Terzic, Belgrad, 1998, s.290, Judah, a.g.e., s.57, Pavlowitch, a.g.e., s.45.

İmparatorluğu üzerinde kurmayı düşünüyorlardı.⁴³ Oysa ki, İlija Garašanin Güney Slav dayanışmasını isteyen Hırvat İlliryanist düşüncesini kabul etmiyordu. Frantisek Zach, daha geniş kapsamlı düşünüp geniş Slav dünyasıyla uyumlu bir büyük Sırbistan isterken İlija Garašanin daha dar anlamda düşünmekteydi. Bunun için, Zach'ın memorandumundaki Hırvat İlliryanist hareketi ve Çeklerle işbirliği yapılması üzerine olan bölümleri çıkartmıştır. Bu yüzdendir ki Frantisek Zach'ın dökümanını kendisine göre uyarlamıştır. Sırp merkezli düşündüğü Nacertanije'yi Sırbistan'ın sınırları dışında yaşayan tüm Sırp halkları da kapsayabilmesi için yeniden gerekçelendirmiştir.⁴⁴ Onun amacı bütün Güney Slavların değil, bütün Sırp'ların birleştirilmesiydi. Ortaçağ Sırp Krallığı'nın topraklarını geri elde etmekte.⁴⁵ Bu topraklar Bosna-Hersek, Karadağ, Voyvodan ve Kuzey Arnavutluk idi.⁴⁶

İlija Garašanin her şeyden önce Osmanlı egemenliği altındaki toprakları hedef almıştır. Ancak onun bu fikirleri Balkanlarda emelleri olan iki devletin hoşuna gitmeyebilirdi ki bunlar Avusturya ve Rusya idi.⁴⁷ Bu sebeple Sırbistan ekonomik yönden güçlenerek Avusturya ve Rusya bağımlılığından kurtulmalıydı.⁴⁸ İlija Garašanin Osmanlı'nın çökeceğini ve bu çöküşten sonra Avusturya ile Rusya'nın Sırp topraklarını kendi aralarında bölüşeceklerini düşünüyordu.⁴⁹ Bundan dolayı "*Sırbistan, programının başarılı olması için Balkanlarda çıkarı olmayan İngiltere ve Fransa gibi devletlere dayanmalıdır*" diyordu.⁵⁰ İlija Garašanin, Osmanlı'nın zayıflamasının kullanılmasını, Sırbistan'ın Osmanlı'dan taş taş söküp, eski krallığının temellerini oluşturmasını ve yeni krallığını kurmasını istiyordu. Yeni oluşacak krallık da

⁴³ Judah, **a.g.e.**, s.57.

⁴⁴ İvo Banac, "*Sırbistan'da Milliyetçilik*", **Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar**, Yay.Haz.Kemali Saybaşı-Gencer Özcan, İstanbul, 1997, s.95-96

⁴⁵ Charles Jelavich, **South Slav Nationalisms-Textbooks and Yugoslav Union Before 1914**, Ohio State University Press, 1990, s.8.

⁴⁶ John K.Cox, **The History of Serbia**, Greenwood Press, 2002, s.43

⁴⁷ Bled, *a.g.m.*, s.289.

⁴⁸ Pavlowitch, **a.g.e.**, s.45.

⁴⁹ Popovic, **a.g.e.**, s.84, Banac, *a.g.m.*, s.96.

⁵⁰ Bled, *a.g.m.*, s.289, Pavlowitch, **a.g.e.**, s.45.

güneyde tüm sınırları kontrol altına alacak ve Rusya ile Avusturya arasında durabilecek şekilde çok güçlü olacaktı.⁵¹

Neticede İlija Garašanin'in Naçertanijesi; *“sınırları Sırpların yaşadığı tüm alanları kapsayacak şekilde geniş bir yeni Sırbistan oluşturulması ve tek Sırbistan devleti içerisinde tüm Sırpların kurtuluşu ve birliğini”* ifade ediyordu. Ancak Naçertanije'deki ideoloji, asimile etmek ve yayılmaktı. Sırpların XX.yy'da yaptıklarına bakınca bunu uyguladıklarını görürüz.⁵² Bu yüzden de İlija Garašanin'e çağdaş Sırp milliyetçiliğinin babası denilebilir.⁵³

3. 1848 İhtilalleri ve Sırplar

3.1. 1848 İhtilalleri Öncesi Sırbistan'ın Durumu

Aleksandr, 1842'de başknez seçilmişti ancak hâlâ İstanbul'a gidip padişahın huzuruna çıkmamıştı. Bundan dolayı İstanbul'a gitmek için Osmanlı Devleti'nden izin istedi.⁵⁴ Bu sırada ise Sultan Abdülmecid, Rumeli tarafına seyahate niyetlenmiş ve 29 Nisan 1846 da İstanbul'dan hareket etmişti.⁵⁵ Padişah, Edirne, Eskizağra, Kızanlık, Gabrova, Tırnova gibi yerlere giderek Rusçuk, Silistre, Şumnu güzergahıyla bir aylık seyahatini tamamlayarak İstanbul'a dönmüştü.⁵⁶ Padişah bu seyahatinde Kızanlık'a geldiğinde, Aleksandr da yanında Sırp reisleriyle birlikte oraya gelerek padişahın huzuruna çıkmış ve kendisinden önceki başknezlerin yaptığını yapmıştır.⁵⁷

Aleksandr, Kızanlık'tan Sırbistan'a döndükten sonra, tekrar Miloş ve kendisine muhalefet tehlikesiyle yüzleşmek zorunda kalacaktır.

⁵¹ Popovic, **a.g.e.**, s.84.

⁵² Banac, *a.g.m.*, s.94-97.

⁵³ Judah, **a.g.e.**, s.59.

⁵⁴ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.214.

⁵⁵ Ahmed Lütü Efendi, **Vakanüvis Ahmed Lütü Efendi Tarihi**, C.8, İstanbul, 1999, s.1218-1219.

⁵⁶ İncalcık, **a.g.e.**, s.43.

⁵⁷ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.214.

Öteden beri Sırbistan'a girmek fikrinde olan Miloş yine boş durmayarak Niş'te olan reyalara ve Arnavutlara bol para göndererek tahrik etmeye çalışmıştır. Hatta Sırp reislerinin ileri gelenlerini ve Toma Vuçiç Perişić'i bile kendisine çekmiştir. Tüm bunlardan Aleksandr'ın haberi olmamıştır. Avusturya devleti bile Aleksandr'ın yönetiminden memnun olmadığından Miloş'un bu hareketlerine göz yummuştur.⁵⁸

Toma Vuçiç Perişić'in amacı ise, Miloş'u Sırbistan'a getirmek ve bu sırada karışıklık çıkarıp, onu öldürterek, kendisini başknezliğe seçtirmek idi. Bunun için Miloş taraftarlarıyla gizlice işbirliği yapmıştır.⁵⁹ Ayrıca o, Avusturya tebaasından olup da, Sırp hükümeti hizmetinde çalışan Avusturyalıların uzaklaştırılması ve bütün hizmetlerde münasip Sırp'ların istihdam edilmesi iddiasında bulunup Sırp Knezliği'yle bozuşmuştu.⁶⁰ Toma Vuçiç Perişić'in bu tavrı, halk arasında da bölünmelere sebep olmuş, halk hükümet aleyhine davranmaya başlayıp, Miloş ve Mihail taraftarları da uyanıp, Sırbistan karşılıklığa sürüklenmeye başlamıştı.⁶¹ Bununla ilgili olarak Belgrad Muhafızı Mehmed Paşa , yazdığı yazısında; Toma Vuçiç Perişić'in Miloş tarafına meyilli olduğunu ve bu durumun Aleksandr ve Avram Petronijević arasında fikir anlaşmazlığına yol açtığını, bunların dikkate değer önemli şeyler olduğunu belirtmiştir.⁶² Toma Vuçiç Perişić, Miloş taraftarlarıyla işbirliği yapıp, Viyana'ya giderek Miloş'la görüşmüş ve onu Sırbistan'a dönerek, başknez olmak için ikna etmiştir. Bu görüşmeyi de Sırbistan'a yaymış ve Miloş taraftarına kuvvet kazandırmıştır.⁶³ Miloş da Viyana'dan hareket etmiştir. Oğlu Mihail ise Petersburg'dan Agram'a⁶⁴ dönerek Belgrad'a gideceğini söylemiştir. Miloş taraftarları da, Rusya ve Osmanlı Devleti'nin izniyle Obrenoviç familyasının hükümeti defedeceği yalan haberlerini yaymaya başlamışlardır. Hatta Böğürdelen ve Semendire taraflarında da Miloş'un

⁵⁸ BOA. İ.MSM. 35/983 1263 C.08 (23.05.1847)

⁵⁹ Belgradî Raşid, a.g.e., s.221.

⁶⁰ BOA, HR MKT. 21/60 1264.L.01 (31.08.1848), Belgradî Raşid, a.g.e., s.222

⁶¹ Belgradî Raşid, a.g.e., s.223.

⁶² BOA, A.AMD. 4/80 1264.B.19 (22.06.1848)

⁶³ Belgradî Raşid, a.g.e., s.223.

⁶⁴ Agram: Zagreb

oğluyla birlikte Sırbistan'a gireceğiyle ilgili yazılar sokaklarda dağıtılmaya başlanmıştır.⁶⁵ Çok geçmeden Miloş Avusturya sınırındaki Vinkofça'ya gelmiştir. Durumu haber alan Aleksandr, bundan hiç hoşlanmayarak hemen Sırbistan sınırı boyundaki Sava ve Tuna nehirleri kenarlarının muhafazası için çok miktarda Sırp askeri sevk etmiş ve gelip geçmeleri yasaklamıştır.⁶⁶ Ayrıca Aleksandr, tedbir olarak milletten ve askerlerden bir orduyu da Karaguyefçe'de toplamıştır. Rusya konsolosu, bu sırada sınırda bulunan Mihail'e konsoloshane başkatibi ile bir mektup göndererek, Viyana'ya dönmesini tavsiye etmiş, Mihail ise nasihatı dinlemiş ve Agram'a gideceğini bildirmiştir.⁶⁷ Bu olaydan sonra Aleksandr, kimseye güvenmemeye başlamıştır. Toma Vuçiç Perişić ise birden hareket tarzını değiştirerek Miloş'la aralarındaki düzenlemeleri kesmek için bir millet meclisi açılmasını ve böylelikle Sırp başknezliğine seçilmeyi tasarlamıştır.⁶⁸ Aleksandr, bu sıralarda Toma Vuçiç Perişić'ten iyice şüphelenmeye başlamış ve ona emniyeti tamamen kaybolmuştur. Toma Vuçiç Perişić ise Miloş'la irtibatını inkar ederek gizli ve açık onunla hiçbir sohbette bulunmadığını beyan etmiştir. Ancak yine de Aleksandr ve Toma Vuçiç Perişić arasına soğukluk girmiştir.⁶⁹

Toma Vuçiç Perişić'in açılmasını istediği millet meclisi 1848'de⁷⁰ Karaguyefçe'de toplanmıştır.⁷¹ Meclisin toplanması Osmanlı Devleti'nce pek uygun görülmemiş ve Aleksandr'a bunun önlenmesi için yazı yazılmışsa da, bu meclis önceden ilan olunup, kazalara da haberler gönderildiğinden, ilan geri alınmasının mümkün olmayacağı bildirilmiş ve meclisin toplanma sebebinin Sırp ahalisinin bir takım birikmiş işlerinin neticeye bağlanması olduğu da eklenmiştir. Durum böyle olunca, meclisin açılması ve Sırbistan'da bir uygunsuzluk olmaması için dikkatli olunması Aleksandr'a söylenmiştir.⁷²

⁶⁵ BOA, HR.TO. 284/78 18.05.1848

⁶⁶ Belgradî Raşid, a.g.e., s.224-225.

⁶⁷ BOA, HR.TO. 284/78 18.05.1848

⁶⁸ Belgradî Raşid, a.g.e., s.224-225.

⁶⁹ BOA, HR.MKT. 21/60 1264.L.01 (31.08.1848)

⁷⁰ Dragnich, a.g.e., s.32.

⁷¹ BOA, A.AMD. 5/25 1264.Ş.23 (25.07.1848)

⁷² BOA, A.MKT. 139/61 1264.Ş.11 (13.07.1848)

Bu mecliste, Aleksandr ve Toma Vuçiç Perišiç arasındaki soğukluğun giderilmesi de konuşulmuş ve meclis üyelerinin yarısı da bunun çaresine bakılmasının milletçe ve kendilerince hayırlı olduğunu belirtmişlerdir. Aleksandr ise, Toma Vuçiç Perišiç taraftarı bazı naçalnik ve kaza kapudanlarının memuriyetlerini değiştirip, Toma Vuçiç Perišiç'e zarar vermek istemişse de, knezlik reisleri ve bazı ileri gelir tüccarlar barıştırılmalarını istemişlerdir. Toma Vuçiç Perišiç, özür dilemiş, Aleksandr da özrünü kabul etmiştir.⁷³

Bu sırada Belgrad Muhafızı Kıbrıslı Mehmet Paşa, Fransa Sefareti'ne müşir olarak tayin edilip, yerine ikinci kez Hafız Ahmet Paşa atanmıştır. Hafız Ahmed Paşa daha Belgrad'a gelmeden,⁷⁴ buradaki nizamiye askerlerinden bir onbaşı, Sırlardan birisiyle tartışarak, onu bıçakla yaralamış ve bunun üzerine bazı uygunsuzluklar olmuştur.⁷⁵ Olayı duyan Sırlar silahlanıp, onbaşının görev yaptığı Varoş Kapısı Karakolu'nun önünde toplanmış ve saldırıya geçmeye hazırlanırken, içerdeki askerler de buna karşı koymak için hazırlanmaya başlamışlardır.

Belgrad'ın Müslüman ahalisi de, karakolun basıldığını duyunca oraya gitmeye başlamışlardır. Bu olay, yine daha büyük bir olaya sebebiyet vereceğinden henüz Belgrad'dan ayrılmamış olan Muhafız Kıbrıslı Mehmed Paşa, Sırp Knezliği'nden toplanan kalabalığın dağıtılmasını istemiş ve olacak olaylardan sorumlu olmayacağını belirtmiştir. Askerin Sırlara teslimiyle, karakol önünde idam edilmesini teklif eden Rusya konsolosuna da, karma bir komisyon kurulmadan ve olayın aslı anlaşılmadan bunun yapılmayacağını belirterek karşı çıkmıştır.⁷⁶ Belgrad Zaptiye Konağı'nda, Belgrad Muhafızlığı ve Sırp Knezliği tarafından gerekli kişiler, hekim ve cerrahlar toplanarak, yaralı buraya çağırılmış ve yarasının kapanalı 15 gün olduğu görülmüştür. Yaralının cerrah masrafı ödenmek istemişse de cerrah, karşıya gittiğinden

⁷³ BOA, HR MKT. 21/60 1264.L.01 (31.08.1848)

⁷⁴ Belgradî Raşid, a.g.e., s.226.

⁷⁵ BOA, HR.MKT. 21/60 1264.L.01 (31.08.1848), Belgradî Raşid, a.g.e., s.226.

⁷⁶ Belgradî Raşid, a.g.e., s.226.

bulunamamıştır. Böylelikle uygunsuz hareketler yatıştırılmış ve olay kapanmıştır.⁷⁷

Hafız Ahmed Paşa'nın Belgrad'a gelişinden birkaç gün önce de, Varoş Kapısı Karakolu'ndaki nizamiye askerleri aniden kaldırılmış ve yerine Sırp zaptiye askeri konulmuştur.⁷⁸ Üstelik bundan böyle karakola Osmanlı askeri değil, Sırp Knezliği'nden asker konulmasını istemişlerse de bunun çok uygunsuz olduğu söylenilmiştir. Karakola da yine eskiden olduğu gibi yeterli miktarda asker gönderilmiş ve yerleştirilmiştir.⁷⁹

Aleksandr, başknezliği boyunca hem içte, hem de dışta pek çok güçlkle karşılaşacaktır.

3.2. 1848 İhtilalleri ve Sırp'ların Avusturya'daki Soydaşlarına Yardımları

İlk olarak Sicilya'da başlayan ve Şubat 1848'de Paris'le devam eden 1848 İhtilalleri⁸⁰ Mart ayında Macaristan'dan, Alman kent devletlerine, İtalya'dan İskandinavya'ya kadar geniş bir alana yayılmıştır(1848 İhtilalleri, her ne kadar kısa sürede bastırılrsa da, en çok endüstrileşmenin sancılarını yaşayan ve milliyetçiliğin yayıldığı yerlerde başarılı olmuştur).⁸¹

13 Mart 1848'de Viyana'da halk hükümete karşı ayaklanmış, Metternich azledilmiştir.⁸² Bu ayaklanmayla ilgili, Osmanlı Devleti'nin Viyana Sefiri Şekip Efendi 14 Mart 1848 tarihli, Hariciye Nazırı Ali Paşa'ya yazdığı tezkiresinde *"Avrupa'nın bu taraflarında zuhur eden serbestiyet modası, sonradan Paris İhtilali üzerine çarçabuk Viyana'ya dahi geldi"* diyerek, Viyana

⁷⁷ BOA, HR.MKT. 21/60 1264.L.01 (31.08.1848)

⁷⁸ BOA, HR.MKT. 21/60 1264.L.01 (31.08.1848), Belgradî Raşid, a.g.e., s.229.

⁷⁹ BOA, HR.MKT. 21/60 1264.L.01 (31.08.1848). Belgradî Raşid, her iki olayda da Toma Vuçič Perišić'in tahriki olduğunu belirterek, niyetinin varolan hükümeti sona erdirmek olduğuna dikkat çekmektedir. (Belgradî Raşid a.g.e., s.228-229).

⁸⁰ Coşkun Üçok, **Siyasal Tarih (1789-1960)**, Ankara, 1978, s.96-97.

⁸¹ Funda Soysal, *"150.Yıldönümünde 1848 Devrimleri"*, **Toplumsal Tarih**, Sayı 54, Haziran 1998, s.26

⁸² Jelavich, a.g.e., C.1, s.338, Üçok, a.g.e., s.103, Bayram Nazır, **Macar ve Polonyalı Mülteciler: Osmanlı'ya Sığınanlar**, İstanbul, 2006, s.21.

halkının edepsizliklerini ve Prens Meternich'in istifasının nasıl olduğunu anlatır.⁸³ Böylelikle Viyana'nın usul ve durumu bütünüyle değişmiş⁸⁴ ve ayaklanma hızla Macaristan'a yayılmıştır. Avusturya İmparatorluğu içinde bir nevi muhtar durumda olan Macarlar, Avusturya İmparatoru Ferdinand'dan yalnız Macarlardan oluşan bir kabine istemişler ve Ferdinand da bunu kabul etmiştir.⁸⁵ Ancak bu şekilde etnik Macar kimlikli yeni yönetimi, buraya dahil edilen Hırvat, Rumen ve diğer Slav azınlıklar tanımak istememişlerdir.⁸⁶ Çünkü Macarların, Macaristan'daki diğer ırklara karşı olan kibirli tavırları nefret uyandırmaktaydı.⁸⁷ Böylelikle Macarlara karşı hem Sırlar ve hem de Hırvatlar silahlanarak, ayaklanmışlardır.⁸⁸ Ayaklanan Hırvat ve Sırp gruplarını yönetenler ise, Hırvat General Josip Jelacic, Sremski Karlovci'nin Sırp Metropoliti Josif Rajacic ve gönüllü askerleri toparlayan Sırp Djordje Stratimirovic idi.⁸⁹

Sırp ve Hırvatların Macarlara karşı bu ayaklanmaları, Osmanlı Devleti tebaası olan ve Sırp Knezliği'nde yaşayan Sırları da etkileyecektir. Sırbistan'ın asayışı bu sıralarda yerinde olsa da, Macarlara tâbi bu milletler yolsuz hareketlerde bulunmakta ve Osmanlı Devleti'nden toplananlar olursa onlara yardım edileceğini gazetelerinde yayınlayarak halkı aldatmaya ve Osmanlı Devleti mülküne kötülük sokmaya çalışmaktaydılar.⁹⁰ Nihayetinde Sırp Knezliği'nin Sırları, karşı kıyıda ki kardeşlerine yardım etmek için sınırı geçmeye başlamışlardır.⁹¹ Özellikle Belgrad gençliği bu konuda çok heyecanlanmışlardır. Onlar da milli kurtuluş, Osmanlı'dan bağımsızlık, siyasi özgürlük istemeye başlamışlar ve Güney Slav toprakları için de Bulgaristan

⁸³ Hamdi Can Tuncer, “*Osmanlı Sefiri Şekip Efendi'nin Gözüyle 1848 Devrimi: Viyana Halkının Edepsizlikleri*”, **Toplumsal Tarih**, Sayı 54, Haziran 1998, s.34-35.

⁸⁴ **BOA, HR.MKT.** 20/34, 1264.Ca.29 (04.05.1848)

⁸⁵ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C.V, Ankara, 1994, s.213.

⁸⁶ Soysal, *a.g.m.*, s.30.

⁸⁷ Stephen J.Lee, **Avrupa Tarihinden Kesitler, 1789-1980**, Dost Kitabevi Yay., Çev.Savaş Aktur, Ankara, 2004, s.79.

⁸⁸ Stavrianos, **a.g.e.**, s.255, Pavlowitch, **a.g.e.**, s.46.

⁸⁹ Cox, **a.g.e.**, s.44

⁹⁰ **BOA, A.MKT.MHM.** 4/54 1264.Ca.15 (20.04.1848), **BOA, HR.MKT.** 20/12 1264.Ca.09 (14.04.1848)

⁹¹ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.270.

ve Hırvatistan'dan gelecek bir müdahale talep etmişlerdir.⁹² Hatta, Belgrad'da Panslav bir kulüp kurulmuş ve 24 Mart 1848'de bu kulüp bir bildiri yayınlayarak, bütün Güney Slavların Osmanlı Devleti'nden kurtulmaları ve Aleksandr Karacorceviç'in bayrağı altında toplanarak Sırbistan, Bosna, Bulgaristan, Hırvatistan ve Slavonya, Syrmia, Dalmaçya ve Güney Macaristan'dan oluşan bir Yugoslav Krallığı kurmaları çağrısında bulunmuştur.⁹³ Hatta Hırvatistan'dan Sırbistan'a özel bir Hırvat gönderilip, Bosna ve Bulgaristan reayasını kendilerine bağlayarak, hepsi birleşip birlikte bağımsız olmaları için Sırp reisleriyle haberleşmeyi talep etmişlerdir. Gerçekte istekleri ise Sırp'ların Bosna üzerine hücum etmeleri ve Hırvatistan'dan sevk edilecek askerin ikişer aylıklarının peşinen Sırp hazinesinden verilmesi idi. Ancak bu istekleri Aleksandr tarafından reddedilmiş ve şahıs uzaklaştırılmıştır. Bundan birkaç gün sonra da “*şimdi vaktidir*” diyerek Sırbistan'daki Müslümanların kovulmaları, Bosna ve Bulgaristan'ın zaptedilerek birlikte bağımsız olmaları, eğer Aleksandr bunu yapamayacaksa, Mihail'in hazır olduğuyla ilgili yazılar yazılıp, gece Aleksandr ile Toma Vuçiç Perişić ve Avram Petroniyeviç'in konaklarına ve Sırbistan Askeri Kışlası'na bırakılmıştır. Hatta, Aleksandr'ın çocuklarına Fransızca öğreten Hırvat olan Bain isimli kişi de uygunsuz tavırları yüzünden karşı kıyıya kovulmuşken, Bosna reayasını karıştırmak için yanında hayli parayla Zemun'dan Hırvatistan'a gitmiştir.⁹⁴

2 Haziran'da Prag'da bir Slav Kongresi toplanmış ve bağımsız bir Çek Devleti'nin kurulmasını görüşmüştür. Ancak çok kısa sürede bu kongre, Avusturya ordusu tarafından dağıtılmıştır.⁹⁵ Bu olaydan bir kaç ay sonra Miloş, Prag'a gitmiştir.⁹⁶ Miloş'un Viyana'dan ayrılışı Osmanlı Devleti'nin hoşuna gitmemiş ve Miloş'un muhafazasına Avusturya memurlarının gayretle çalışması gerekirken, salıverilmesinin layıksız ve çirkin olduğu söylenerek,

⁹² Pavlowitch, **a.g.e.**, s.46.

⁹³ Stavrianos, **a.g.e.**, s.255.

⁹⁴ **BOA, A.MKT.MHM.** 4/54 1264.Ca.15 (20.04.1848)

⁹⁵ Üçok, **a.g.e.**, s.103.

⁹⁶ **BOA, HR.MKT.** 21/62 1264.L.06 (05.09.1848)

daha dikkatli olunması istenmiştir.⁹⁷ Gerçi Prag, Sırbistan'a uzak sapa bir yer olsa da Miloş'un orada da bir karışıklık çıkarmasından ve oğlunun da Viyana'ya gitmeyip Macaristan ve Hırvatistan'da gezmesinden endişe edilmiştir.⁹⁸

Tekrar yardım konusuna dönersek; Aleksandr ve Sırp hükümeti olaylarda resmen tarafsız kalmıştır. Ancak nehrin öbür tarafındakilere silah ve gönüllü geçişi devam etmiştir.⁹⁹ Sırp Knezliği görünüşte tarafsız kalsa da, el altından destek vermiştir veya en azından göz yummuştur. 10.000¹⁰⁰ Sırp gönüllü başlarında bir Sırp subayla sınırı geçmişlerdir. Buna izin veren ise Sırp hükümetidir.¹⁰¹ Belgrad Muhafızı Mehmed Paşa, bu konuda hep Aleksandr'ı ve Sırp yönetimini suçlamış ve bu suçlama onun azline sebep olmuştur. Mehmed Paşa mektuplarında Sırların Avusturya'da görülen Slav hareketine arkadaş ve ortak olmak üzere karşıya geçmelerinden bahisle bunun zararlı olmasına rağmen knezlik tarafından yasaklanmak şöyle dursun belki de desteklendiğini ve knezliğin savaş hazırlıklarına girdiğini bildirmiştir. Konu, Sırp kapı kethüdasından sorulunca, bunları inkar ederek bazı Sırlar karşıya geçse de bunların knezlikten izinli olmadığını söylemiştir.¹⁰² Bunun üzerine Sırp kapı kethüdasına, bu taraftan oralara hiç kimsenin geçmemesine ve buna sebebiyet verilmemesine dair tenbihde bulunulmuştur.¹⁰³

Oysa ki, yardımlar devam etmiştir. Hatta Sırlar ve Macarlar arasında Bölüçirkove palankasında olan savaşta Sırbistan'dan giden Sırlardan

⁹⁷ BOA, HR MKT. 21/43 1264.N.10 (11.08.1848)

⁹⁸ BOA, HR.MKT. 21/62 1264.L.06 (05.09.1848)

⁹⁹ Stavrianos, a.g.e, s.255; Pavlowitch, a.g.e, s.46

¹⁰⁰ Belgradî Raşid, bu gönüllü sayısını 15.000 olarak vermekte ve güya komşuluk olarak Avusturya'ya yardım amacıyla, Millet Meclisi üyelerinden Kaniyeke, polis memuru Nikokeçe ve Köprü kazası naçalniğinin knezlik hizmetinden istifa ettirilerek gönüllülere kumandan tayin edildiğini belirtmektedir. Ayrıca Raşid, Macar isyanlarında Sırp Knezliği politikasının, Avusturya tebaası olan, ve Hırvatistan ve civar yerlerde yaklaşık 2 milyon nüfuslu Sırp ile birleşmek ve Sırp Kraliyeti'ni meydana çıkarmak olduğunu da ifade etmektedir. (Fatma Erten, **Vaka-i Hayret-nüma Belgradî Raşid Paşa**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991, s.45-46).

¹⁰¹ Charles Jelavich, a.g.e., s.10.

¹⁰² BOA, A.AMD. 4/93 1264.Ş.01 (03.07.1848)

¹⁰³ BOA, HR.MKT. 21/43 1264.N.10 (11.08.1848)

260'ının yaralanıp öldüğü Belgrad'da duyulmuştur. Bunun üzerine tekrar asker hazırlanarak, Kıpti Haraccı Taso'nun 500 kişi süngülü ve süvari Kıpti ile karşıya geçmesi Sırp Knezliği tarafından istenmiştir. Taso da, Toma Vuçiç Perişić'e gelerek bu işe Osmanlı Devleti'nin rızası olup olmadığını sormuş ve Toma Vuçiç Perişić de rızası olmadığını belirterek gitmesine izin vermemiştir. Taso oradan Belgrad Muhafızlığı'na da giderek durumu söylemiş, önceden knezlik için 48.000 demir misket, kazma kürek, demir uçlu süngüler imal ettirdiğini ve bunların da karşıya gönderildiğini belirterek gitmemesinin çaresini ve bu konudaki fikirlerini sormuş, Toma Vuçiç Perişić gibi düşünüldüğü cevabını almıştır. Avram Petronijević'e de Taso ele verilmeden ölen Sırlardan bahsedilerek Sırp yardımının açığa çıktığı ve artık Osmanlı Devleti'nin rızası dışında halkı zorla karşıya sevk etmekten vazgeçmeleri söylenilip, ölen Sırların ailelerinin davaya kalkışacaklarına dair nasihatde bulunulunca, Avram Petronijević cevaben asla kimseyi zorla göndermediklerini ve gidenlerin de serseri ve kimsesiz takımından olup davaya kalkışacak kimseleri olmadığını belirtmiştir. Muhafız Hafız Ahmed Paşa bunların yardımdan vazgeçmeyeceklerini ve kendilerinde hiçbir şekilde mesuliyet korkusu olmayıp, yardım konusunda cesaretli göründüklerini bildirmiştir.¹⁰⁴ Gerçekten de Sırlar yardımdan vazgeçmeyip, yine gizlice 100 bin altın ve hayli silah ve cephane göndermişlerdir. Ancak, Macarlara karşı savaşıyan Avusturya Sırları ve Hırvatlarına yardım eden sadece Sırbistan Sırları değildir. Karadağlıların ve Rusyalıların dahi el altından yardım ettikleri söylenmiştir. Rusların yardım sebebi de Macarların bağımsız idare oluşturmalarından sonra Transilvanya tarafından yardım istenmesidir.¹⁰⁵

Yine Belgrad'ın Avusturya Konsolosu Mayerhoft yanında Avram Petronijević ile Zemun'a gitmiş ve Karlofça geçici meclisinde tayin olunan Patrik Rajacic ile görüşmüştür. Rajacic'e, eski yüzbaşılardan yine yüzbaşılıkta kullanılarak Macarlar üzerine sevk edilecek askerin bunların kumandasına verilerek sevk edilmesini içeren kral emirnamesini götürmüştür. Ancak

¹⁰⁴ BOA, HR MKT. 21/60 1264.L.01 (31.08.1848)

¹⁰⁵ BOA, HR.MKT. 21/62 1264.L.06 (05.09.1848)

Rajacic, “önceden yüzbaşılara bu konuda beraber olmalarını teklif ettiklerini ancak onların bu teklifi reddettiklerini ve bu yüzden onları hapsederek yerlerine çavuşlardan başkalarını tayin etmelerinden dolayı artık bunların yüzbaşılıkta kullanılamayacakları” şeklinde cevap vermiştir. Konsolos da oradan Gradaşka ve Berod kasabalarından iki alay Hırvat askerini kaldırıp Osek ve Vikodar taraflarındaki Macarların üzerine sevk edeceğini belirterek ayrılmıştır.¹⁰⁶

Şurası da ilginçtir ki, Sırp Knezliği’nin, karşı kıyıdaki Sırlara yardım ettiği yetmezmiş gibi, Avram Petronijević Hariciye Nezareti’ne mektup yazarak güya knezliğe ve memleket idaresine içte millet, dışta Macarlardan herhangi bir düşmanlık olursa kendilerini savunmak üzere Osmanlı Devleti’nden emaneten veyahud bedelen 5000 tüfek gönderilmesi için izin istemiştir. Ayrıca böyle bir hücum olursa top ve cephane ile yardım ve kendilerinin kaleye kabulleri ve korunmaları için de izin istemişlerdir. Ancak Slavların Macarlarla düşmanlıkları ve Sırbistan Sırlarının onlara açık yardımı ortadayken, bu tüfeklerin verilmesi Macarlara ve Avusturya’ya dokunacağından izin verilmemiştir. Red olunması ise, haklarında güvensizlik doğuracağı ve bu da Sırbistan idaresini dehşete düşüreceğinden uygun bulunmamıştır. Nihayetinde ikisinin ortası olarak tüfeklerin Belgrad Kale’sine gönderilmesi ve orada tutulup korunması, herhangi kötü bir şey olursa yardım için Sırp Knezliği’ne verilmesi, böyle kötü bir durumda da, başı dara gelip kaleye sığınanların kabul edilip korunması hakkında irade çıkarılmıştır.¹⁰⁷

Sırbistan’ın o sıradaki asayışı ve rahatı aslında karşı kıyıda Macarlara karşı savaşı ve onların egemenliğini tanımayan kardeşleri için de imrenilecek bir durumdu. Öyle ki, Avusturya tebaası olan bu Sırlar, milletlerinin asayişinin devamı için kuvvetli ve itibarlı bir devletin hükmü altında bulunmayı aralarında müzakere etmişler ve diğer devletlerden ise Osmanlı Devleti’nde karar kılmışlardır. Hem sınır komşusu olması dolayısıyla hem de tebaası hakkındaki şefkati ve Sırbistan’ın emniyeti, rahatı, özel

¹⁰⁶ BOA, HR.MKT. 21/60 1264.L.01 (31.08.1848)

¹⁰⁷ BOA, A.MKT.MHM. 6/95 1264.Za.05 (04.10.1848)

imtiyazı görüldüğünden Osmanlı Devleti'ne sığınmak ve onun tebaasından sayılmak istemişlerdir. Eğer istekleri kabul edilmezse de Sırbistan Sırpları gibi içlerinden bir münasibinin başknez tayin edilerek, özel imtiyaz verilmesini Avusturya Sırplarının patriki¹⁰⁸ ifade etmiştir.¹⁰⁹ Hatta, kale ve istihkamlarını Osmanlı Devleti'ne teslim etmeyi ve maktu vergi vermeyi dahi aralarında sözleşip, niyazname şeklinde bir dilekçeyi Sırp meclis üyesi Nikola'ya vermişler, o da Belgrad Muhafızı Hafız Ahmed Paşa'ya takdim etmiş ve Bâb-ı Âli'ye gönderilmesini istemişlerdir. Ancak, Osmanlı Devleti, onların bu isteklerine işin sonu kötüye gideceğinden itibar etmemiştir.¹¹⁰

Avusturya Sırpları bu sırada Macarlara da yenilmeye başlamışlardır. Macarlar Sırpların cemiyetlerini dağıtmış ve bir takım kasabalarını da zaptederek "*Pançova'ya da geleceğiz*" diyerek gitmişlerdir.¹¹¹ Dedikleri gibi de Belgrad'a üç saat uzaklıktaki Pançova'ya gelip orayı zaptetmişlerdir.¹¹² Macarlar, Viyana'dan gelen Avusturya askerini de Macaristan sınırında karşılayıp perişan etmişlerdir. Bunun üzerine Avusturya Sırplarının patriki, Sırp Knezliği'ne bir yazı göndererek, Macarların yine bu tarafa geleceklerini ve Avusturya'nın sınırı olan Fethülislam karşısındaki sınır başına değin bozacaklarını ve bunun iki taraf Sırplarına da zarar vereceğini belirtmiştir. O, yazısında Sırbistan Sırplarının yardımının hiçbir zaman unutulamayacağından, bundan sonra da eskisi gibi yardım edilirse çok hayırlar göreceklerini söyleyerek, sekiz kişisi piyade ve sekizi süvari olmak üzere Sırbistan'daki her kaza ve nahiyedeki nüfusun belirli bir yüzdesinin asker olarak yazılmasını ve kendilerine gönderilmesini rica etmiştir. Bu ricası için her tarafa memurlar gönderilip, Sırbistan meclisi üyelerinden iki kişi dahi seçilip gönderilmiştir.¹¹³

¹⁰⁸ Josif Rajacic: Avusturya Sırplarının Patriki

¹⁰⁹ BOA, A.MKT.MHM. 7/9 1264.Za.19 (18.10.1848)

¹¹⁰ Erten, a.g.t., 47-49.

¹¹¹ BOA, A.MKT. 166/41 03.S.1265 (30.12.1848)

¹¹² Erten, a.g.t., s.56.

¹¹³ BOA, A.MKT. 166/41 03.S.1265 (30.12.1848)

Sırbistan Sırpları, kardeşlerinin yardımına koşarken, Rusyalılar da onlara yardım etmekteydi. Şöyle ki; Rusya Sırbistan'a 10 bin tüfek göndermişti. Güya Sırpların asla haberinin olmadığı bu tüfeklerin 3 bini hediye ve 7 bini de parasıyla idi. Osmanlı Devleti tâbiyetinde olan bu yere, hem de nazik bir zamanda böyle çok silah gönderilmesi dostluk usullerine aykırı olduğundan¹¹⁴ Rusya protesto edilmiştir.¹¹⁵

Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'ın yardımlarını önleme konusunda çaresiz kaldığını, bir şey yapamadığını görürüz. Hatta Aleksandr'ın da hem içte kendisine karşı olan Obrenoviç taraftarlarıyla, hem de dışta bu karşı kıyıya yardıma gidenlerle uğraştığı aşikardır. Zaten Aleksandr kişilik olarak güçlü olmadığından duruma da hakim olamamıştır.¹¹⁶ Osmanlı Devleti de, Aleksandr'ın tarafını tutmuş, bu yardım hareketlerinin millet tarafından yapıldığını ve Aleksandr eğer bunları tamamen yasaklasa, bir ihtilal çıkacağından ve Miloş ailesi ve taraftarları da bundan yararlanacağından Aleksandr'ın mazur görüldüğünü ve yardıma göz yumulduğunu Belgrad muhafızına belirtmiştir.¹¹⁷ Ayrıca Aleksandr ve memurlarının hakkındaki beğeniden bahisle, her kim başkneze muhalif olursa¹¹⁸ ve ona sadakatle hizmet eden memurlara iftira ederse Osmanlı Devleti nezdinde itibarını yitirmiş olacağı da Sırp kapı kethüdasına söylenmiştir.¹¹⁹

Aleksandr'ın ve saygın memurlarından Avram Petronijeviç ve Dahiliye Müdürü İlija Garašanin'in kendilerinin her şekilde korunacağını garantisinin verilmesi ve karşıya yardımlarına dair olacak tebligatın gayet nazik ve onları ürkütmeyecek şekilde yazılması istenmiştir.¹²⁰ Osmanlı Devleti'nin korkusu, Sırpların Tuna'nın öte yakasına durmadan yaptıkları para ve asker yardımı değildir. Avusturya, ülkesinde olan Slavları, Macarlarla döğüştürmek için

¹¹⁴ BOA, İ.HR. 50/2358 1265.Ra.06 (31.01.1849)

¹¹⁵ İnalçık, a.g.e., s.12.

¹¹⁶ Jelavich, a.g.e., C.1, s.270.

¹¹⁷ BOA, A.MKT.MHM. 11/50 1265.R.09 (05.03.1849)

¹¹⁸ BOA, İ.HR. 50/2358 1265.Ra.06 (31.01.1849)

¹¹⁹ BOA, HR.MKT. 23/94 1265.Ra.22 (16.02.1849)

¹²⁰ BOA, A.MKT.MHM. 12/42 1265.Ca.19 (13.04.1849), BOA, A.MKT.MHM. 11/50 1265.R.09 (05.03.1849)

kendilerine birçok yeni imtiyazlar vaat ettiği halde, vaatlerini tutmayacağına dair Slavlar şüphelenmeye başlayıp Avusturya'ya olan kalpten bağlılıkları azalmıştır. Dolayısıyla, Slavların Macarlara olan düşmanlıkları Avusturya'ya yönelirse, Osmanlı Devleti Sırları'nın da bunlarla hareket etmesi, Sırp beldeleri ve civarında bulunan diğer Osmanlı eyaletlerini büyük tehlikeye atacağından ve bu da Osmanlı Devleti'nce hoş görülemeyeceğinden öncelik bu hususa verilmiştir. Yardım konusunda ise yardımın hakim bir üslupla yavaş yavaş men edilmesi ve Sırbistan'ın tarafsız kalmasının daha hayırlı olacağı Sırp hükümetine ifade edilmiştir.¹²¹ Ancak, ne yapılırsa yapılsın yardımlar durdurulamayacaktır.

Bu sırada yapılan çarpışmalarda Avusturyalılara karşı Macar kuvvetleri üstünlük sağlamıştır. General Arthur Görgey'in kumandasında asıl ordu Macaristan'a hakimken, Polonyalı General Jozef Bem'in kumandasındaki 2.ordu da Erdel'i ele geçirmişti.¹²² Özellikle Görgey, 1849 Nisan ayında Avusturyalılara karşı zaferler kazanmıştır.¹²³ Peşte şehri dışında iki ordu karşılaşmış ve epeyce ölen olmuş, hatta Vendec Garec¹²⁴ dahi yaralanarak Peşte içine dönmüştür. Savaşı Macarlar kazanmıştır.¹²⁵

Macarlar, Zemun yakınlarına kadar olan yerleri de ele geçirmişler ve Zemun ahalisi de korkuya kapılıp Macarlara tabi olmak istemişse de Avusturya Sırp Patriği razı olmayıp, sonunda Rusya askeri getirmeye karar verilerek Eflak'a patrik tarafından adamlar gönderilmiştir.¹²⁶ Macar zaferleri arttıkça, karşı kıyıdaکی Voyvodina Sırları, Macarlara karşı yine Sırp hükümetinden yardım istemişlerdir. Sırp hükümeti de 10 bin gönüllüyü başlarında bir Sırp subayıyla göndermiştir. Hükümetin amacı buradaki Sırlara yardımdı, yoksa Güney Slavları davasına yardımcı olmak değildi. Kısa bir süre sonra gönüllüler geri çağrılrsa da¹²⁷ 7 binden fazlası geri

¹²¹ BOA, A.MKT.MHM. 11/50 1265.R.09 (05.03.1849)

¹²² Jelavich, a.g.e., C.1, s.339.

¹²³ Nazır, a.g.e., s.25.

¹²⁴ Vendec Garec, Avusturyalı General Alfred Windischgratz olsa gerektir. (Nazır, a.g.e., s.24).

¹²⁵ BOA, İ.HR. 52/2454 1265.Ca.09 (03.04.1849)

¹²⁶ BOA, A.MKT.MHM. 12/42 1265.Ca.19 (13.04.1849)

¹²⁷ Charles Jelavich, a.g.e., s.10.

dönmemiştir. Bunların bazıları üç, bazıları beş ay alamadıkları maaşlarını almak ve sonradan yerlerine gitmek üzere hepsi toptan Zemun'a gelmişlerdir. Ancak maaşlarını vermeden bunların dağıtılmaları mümkün olamayacağından Sırp Knezliği maaşlarını Zemun'a göndermiştir. Sırp patriği bu askerlerin bin tanesinin aylıkları kendisi tarafından ödenmek üzere Macar tehdidine karşı kalmasını Sırp Knezliği'nden istemiş ve izin verilmiştir. Knezlik, Bosna ve diğer yerlerin bekarlarından bin kadar kişiyi seçerek karşıya göndermiştir. Bunu da Belgrad muhafızına bildirmiştir. Diğer eksik askerler de beş gün Zemun'da durarak Belgrad'a gelmişlerdir. Sırbistan Sırplarının karşı kıyıdaki Sırlara yardımları muhalefetle de karşılaşmıştır. *"Karşı Sırlarına yardım etmek bizlere ne lazımdı? Nüfus ve mühimmatca bu kadar can kaybı ve harcama olmuştur, karşı tarafa asker sevkine sebep olunup ne cevap vereceklerdir ve bu masrafları kimler verecektir?"* şeklinde bazı muhalifler yardımları sorgulayıp, her yerde konuşmuşlardır.¹²⁸ Çok geçmeden Macarlar Zemun yakınlarına kadar gönderilmiştir.¹²⁹ Ancak Avusturya Sırları da Macarlar karşısında duramayarak, Güney Macaristan'da yenilmişlerdir. Macarlar zaferler kazanırken, 15 Nisan 1849'da da bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.¹³⁰ Fakat bu bardağı taşıran son damla olmuştur ve Avusturyalılar Ruslarla anlaşıp, Ruslar 200.000¹³¹ kişilik bir orduyu Macaristan üzerine göndermiştir.¹³² Macarlar yenilmiş ve Ağustos ayında da Macar topraklarında yeniden Avusturya hakim olmuştur.¹³³

Aleksandr 1848 İhtilalleri sırasında resmi olarak tarafsız kaldığından Rusya ve Avusturya ona madalyalar göndermiştir.¹³⁴ Hatta, Osmanlı Devleti de kendisine beğenilen hizmetlerine ödül olarak bir imtiyaz nişanı ve berat vermiştir.¹³⁵

¹²⁸ BOA, İ.HR. 52/2454 1265.Ca.09 (03.04.1849)

¹²⁹ BOA, A.MKT.MHM. 12/42 19.Ca.1265 (13.04.1849)

¹³⁰ Nazır, a.g.e., s.25.

¹³¹ Bu sayıyı Belgradî Raşid 120.000, Barbara Jelavich ise 150.000 olarak vermektedir

¹³² Cevdet Paşa, Tezâkir 1-12, Yay.Cavid Baysun, Ankara 1991, s.12.

¹³³ Jelavich, a.g.e., C.1, s.340.

¹³⁴ Stavrianos, a.g.e., s.255.

¹³⁵ BOA, HR.MKT. 26/40 1265.B.23 (15.06.1849)

3.3. 1849 Bosna İsyanı ve Sırp İlişkisi

1848 İhtilali sırasında, Osmanlı Devleti için bir diğer önemli bölge de Bosna idi. Devlet ihtilalin burayı da etkilemesinden korkuyordu ve karışıklık çıkmaması için de Tanzimat yeniliklerini bile erteliyordu.¹³⁶ Ancak, Bosna Valisi Tahir Paşa, Bosna'da Tanzimat yeniliklerini uygulayabilmek istemiş, bu da tepkiye yol açmış, Bosnalı beyler ayaklanmışlardır.¹³⁷ Beyler ve reaya arasında anlaşma yapıp, beyler angaryadan vazgeçmişlerdir. Yalnız artık, ürünün beşte bir veya dokuzda biri yerine üçte birini alacaklardı. Ancak, beyler kaybettiklerinin kazançlarından fazla olduğunu anlayınca, anlaşmayı bozmaya ve ortalığı karıştırmaya başlamışlar, 1849 yılında da Saraybosna ve Bihke taraflarında bir isyan başlamıştır.¹³⁸ Müslüman çiftlik sahiplerinin başını çektiği ayaklanmayı fırsat sayan Avusturya, Sırbistan ve Karadağ gibi komşu devletler de Bosna'yı Osmanlı Devleti'nden ayırmak için kışkırtıcılık yapmışlardır. Sırp gazetelerinde *“eyalet erkanının padişahın ve valilerin emirlerini dinlemediğini, baskılarını artırdığını belirterek eyalet reayasına tamamiyle bağımsızlık verilmezse de Sırp hükümeti gibi özerklik istenmelidir”* diyerek Bosnalılara yol gösterilmekteydi. Belgrad Muhafızı Hasan Paşa da raporunda, Sırp'ların amacının Hırvatlar ve Slovenler ile birleşerek, Bosna, Bulgaristan ve Karadağ reayalarını da kendilerine katarak Sırbistan'da bağımsız krallık kurmak olduğunu belirterek Macar İhtilali dolayısıyla Rusya'nın Erdel'e girişinin Sırp'lar tarafından sevinçle karşılandığını da eklemiştir.¹³⁹ Sırp'lar aynı zamanda Rus ordusunun Boğdan'da kalışına da sevinmişlerdir.¹⁴⁰

Sırp gazetelerinde ise Bosna'daki reayanın Müslümanların yanısıra Rum patriği tarafından da zulme uğradığı, patriği şikayet için reayaların

¹³⁶ İnalçık, **a.g.e.**, s.13.

¹³⁷ Palaiet, **a.g.e.**, s.152.

¹³⁸ İnalçık, **a.g.e.**, s.13-14.

¹³⁹ Zafer Gölen “*Sırp'ların 1849 Bosna İsyanı'na Etkileri*”, **Toplumsal Tarih**, Şubat 1998, Sayı 50, s.43-47.

¹⁴⁰ **BOA, HR MKT. 21/60 1264.L.01 (31.08.1848)**

İstanbul'a gittiği ancak dönüşte hapse atılıp bazılarının orada öldüğünü, patriğin Slavları yok etmek için görevlendirildiği şeklinde haberler yayınlanmıştır. Sırp başknezi Aleksandr ise, kendisinden haberler ile bilgi istenince, bu yalan haberlerin kaynağının Avusturya olduğunu bildirerek, Sırp gazetesinde papazı şikayet edenlerin öldürüldüğüne dair olan haberlerin yalan oluşuyla ilgili tekzip yayınlattır. Sırlar, Bosna'nın bağımsızlığı, hiç olmazsa özerkliği için Bosnalıları kışkırtmışlardır.¹⁴¹ Bu isyanın bastırılması için devlet Rumeli Ordu Müşiri Ömer Paşa'yı olağanüstü yetkilerle donatıp 1850 Haziran'ında Bosna'ya göndermiştir.¹⁴² Ömer Paşa da asileri yenip, liderleri olan Rıdvanzade Ali Paşa'yı da idam ettirerek, 1851 ilkbaharında ayaklanmayı tamamen bastırmıştır.¹⁴³

4. 1850 Vidin İsyanı ve Sırlar

4.1. İsyan Öncesi

1848 İhtilalleri, Bulgarları da etkilemiş, bunu fırsat bilen ve ortamın uygun olduğunu düşünen Bulgarlar isyan etmişlerdir.¹⁴⁴ 1849 Nisan'ında Vidin civarındaki Boynitza köyünde başlayan isyanı, Sırbistan'dan gelen tahrikçiler başlatmıştır. “*On bin Sırp askeri geliyor*” diye halkı ayaklandıran bu kişiler kendilerine katılmazlarsa köylerinin yakılacağı tehdidinde de bulunmuşlardır. Halk dehşetle, Vidin dağlarına toplanıp, başka köyler de asilere katılmıştır. Olayın ciddiyeti üzerine Vidin defterdarı Niş Valisi Vasıf Paşa'dan yardım istemiştir. Ayaklananlar nasihatle yatıştırılmış ve üç kişi yakalanıp, hapsedilmiştir. Ancak asıl Sırbistan'dan gelen tahrikçiler, Sırbistan sınırına gitmişler ve bazı reayaları da yanlarına götürerek sınırı geçmişlerdir. Sınırı geçmeyenlerse geri dönmeye razı edilememişlerdir. Sırbistan'la bağlantıya geçilince, Sırp Hariciye Müdürü Avram Petronijeviç, bu kişilerin sınırı geçerlerse hemen hapsedilmeleri ve bırakılmamaları için kazalara emirler gönderileceğini bildirmiştir. Oysa ki bunlar Sırbistan'a kaçmışlar ve

¹⁴¹ Gölen, *a.g.m.*, s.46-48.

¹⁴² İnalcık, *a.g.e.*, s.14.

¹⁴³ Jorga, *a.g.e.*, C.5,s.349.

¹⁴⁴ Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.VII, Ankara 1995, s.89.

Zayçar naçalniki de bunları kabul etmiştir. Durum böyle olunca, diğer köyler de cesarete gelip, karışıklık çıkarmaya başlamışlarsa da, naçalnik kaçakları geri iade etmiştir. Tahrikçiler hapse atılmış, olay yatıştırılmıştır.¹⁴⁵ Hatta olayların başka yerlere yayılmamasından ve sarf ettikleri gayretlerden dolayı Vidin defterdarı ve Niş valisine teşekkür edilmiş ve onların isteğine binaen Vidin'e bir tabur asker gönderilmiştir. Vidin valiliği de önce Yakup Paşa'ya verildiyse de onun hasta oluşu dolayısıyla Ziya Paşa'ya verilerek böyle nazik bir mevki uzun zaman valisiz bırakılmamıştır.¹⁴⁶ Reayaya bu uygunsuzluğun sebebi sorulunca, reaya da kendilerini bu harekete kötü idare ve zalimce muamelenin mecbur ettiğini bildirmiştir. Bundan dolayı olacak ki Ziya Paşa'ya mutedil şekilde hareket etmesi ve halkın fikirlerine dikkat etmesi tenbih edilmiştir.¹⁴⁷

Her ne kadar iyi niyetle hareket edilip, tedbirler alınsa da bu işin sonu gelmeyecek ve daha büyük bir isyan patlak verecektir.

4.2. İsyanın Başlaması ve Gelişmesi

13 Mayıs 1850 tarihinde Vidin çevresindeki Sahra nahiyesinin 80 köyünün, Begradcık ve Lom kazalarının da birçok köyünün de harekete geçmesiyle çok büyük çapta bir ayaklanma çıkmıştır. Asiler'in ilk olarak öldürdükleri de köy ağaları, subaşılar, vergi tahsildarları ve nahiye memurları olmuştur. Ayrıca Müslümanları da kadın erkek ayırt etmeden öldüren asiler, tüm önemli yol, geçit ve boğazları ele geçirerek, İstanbul'la bağlantıyı kesmişlerdir. Vidin'in etrafındaki kuşatmayı da gitgide daraltan asilerin amacı isyanı genişletmektir. Sayıları yaklaşık 10.000 olan asiler başka yerleri de isyana teşvik etmişlerdir. Niş mutasarrıfı Berkofça ve Şehirköyü'ne de gelen bu tahrikçilere karşı Sofya'dan ikişer bölük süvari askeri getirtmiştir. İsyan haberleri Rumeli'ye abartılı şekilde dağılırken asiler iyice Vidin'e yaklaşmışlardır. Bunun üzerine Vidin meclisi karar alarak, halk arasından başıbozuk kuvvetleri oluşturulmasını sağlamıştır. 18 Haziran'da Vidin'den

¹⁴⁵ İnalcık, a.g.e., s.45-47.

¹⁴⁶ BOA, A.MKT.MHM. 13/10 1265.C.19 (13.05.1849)

¹⁴⁷ BOA, A.MKT.MHM. 15/97 1265.Ş.29 (20.07.1849)

yola çıkan başıbozuk kuvvetleri asiler üzerinde başarılı olup, Lom ve Belgradçık ele geçirilmiştir. İsyan böylelikle kısmen bastırılmıştır.¹⁴⁸

4.3. İsyanı Osmanlı Devleti'nin Tutumu

İsyan, Vidin'de duyulunca Vali Ziya Paşa, amaçlarını anlamak ve nasihat etmek için asilere bir heyet göndermiştir. Asiler, heyetten kabul ettikleri kişilere dertlerinin mültezim, köy ağası ve subaşılarından olduğunu belirterek şikayetlerini söylemişlerdir. İstanbul'dan bir memur isteyip, Vidinlilerle konuşmayacaklarını da belirtmişlerdir. Vidin makamları da, mevkiden dolayı zor kullanmak istememişler ancak ihtiyaten İstanbul'dan iki tabur piyade ve bir alay süvari kuvveti istemişlerdir.¹⁴⁹ Durumu Vidin ve Silistre valililerinden öğrenen Bâb-ı Âlî her türlü sağlam tedbir uygulanması mümkün ise de, Vidin ve civarının nezaketinden dolayı olayın alevlenmeksizin derhal bastırılmasını istemiştir. Ayrıca mahalli tedbirlerin de etraflıca tutulması Vidin valisine bildirilmiştir.¹⁵⁰

İsyanla ilgili yeni haberler alındıkça İstanbul'da 22 Haziran 1850'de bir Meclis-i Meşveret toplanmıştır. Sonuçta, Silistre, Şumnu ve Rusçuk'tan Vidin'e nizamiye askerleri gönderilmesi, Bükreş'ten bir tabur asker ve Yergöğü'nden bir bölük topçunun gerektiğinde Vidin'e geçmek için Kalafat'a gitmesi gibi kararlar alınmıştır.¹⁵¹ Yine aynı tarihlerde Vidin valisinin değiştirilmesi gündeme gelmişse de Rıza Paşa'nın Vidin'e varıp araştırmalarının sonucuna bakılarak bir kez daha görüşülüp, değerlendirilmesi uygun bulunmuştur.¹⁵² Rıza Paşa ki, isyanı yatıştırmak için Vidin'e gönderilecektir. Görevinde öncelikle kan dökülmeden ve şiddete başvurulmadan bu isyanı yok etmesi istenmektedir. Eğer bundan netice alınamazsa askeri kuvvet kullanılması, son olarak ise de isyanın sebepleri, Sırpların durumunu ve Bulgaristan'ın halini de araştırması Rıza Paşa'dan

¹⁴⁸ İnalcık, a.g.e., s.47-55.

¹⁴⁹ İnalcık, a.g.e., s.50-51.

¹⁵⁰ BOA, A.AMD. 19/15 1266.Ş.09 (20.06.1850), BOA, İ.MTZ (04). 2/21 1266.Ş.21 (02.07.1850)

¹⁵¹ İnalcık, a.g.e., s.51.

¹⁵² BOA, A.AMD. 19/17 1266.Ş.11 (22.06.1850)

istenmiştir.¹⁵³ Devlet, isyan üzerine başka yerlerdeki reayaların durumlarına fazlasıyla dikkat edilmesini ve ipucu verilmemesini de isteyerek¹⁵⁴ gayet uyanık olunmasını da ihtar etmiştir.¹⁵⁵

Devlet isyanın hep yumuşaklıkla ve bir an önce bastırılmasına çalışsa da bu mümkün olmayacak, iyi niyetten anlamayan asiler zorla yatıştırılacaklardır.

4.4. İsyanın Bastırılması

Başı bozukların harekatiyle isyan kısmen bastırılsa da, tamamen son bulmamış, bazı reayalar köyüne dönse de, bazıları ormanlara sığınmıştı. Dağlık yerlerin ahalisi de tam boyun eğmeyerek, bazı reayalar da Sırp sınırına kaçmıştı. Bunların da tam itaat altına alınması zaman alacaktır. Özel memuriyetle Vidin'e gönderilen Rıza Paşa öncelikle Rusçuk'a gelmiş, İstanbul'dan ve Şumnu'dan asker alarak Vidin'e geçmiş, Lom'a ve Belgradçık'a asker göndermiştir. O, dağılmayan itaatsiz reyanın böylelikle dağıtılacağını düşünmekteydi. Ancak Sırbistan sınırında toplanan reaya bir türlü dağıtılamamıştır.¹⁵⁶ Bu nasihatdan anlamayan ve zor kullanılacak olursa, Sırbistan'a kaçacak reayaların Sırbistan tarafından kesinlikle içeriye alınmayacağı ve hatta uygunsuzluk bertaraf oluncaya kadar bunların çitin dışında durdurulacakları Sırbistan tarafından bildirilince¹⁵⁷ reayalar hep beraber dönüp af dilemişlerdir.¹⁵⁸ Bir müddet sonra Rıza Paşa da Vidin'de emniyetin sağlandığı ve reyanın yerlerine dağıldığını, dağ içinde ve Belgradçık kazasının dağ köylerinde toplanmış olan reyanın dahi işlerine döndüklerini bildirmiştir.¹⁵⁹ Böylelikle, 31 Temmuz 1850 tarihiyle isyan tamamen bastırılmıştır.¹⁶⁰

¹⁵³ İncalcık, a.g.e., s.52-53.

¹⁵⁴ BOA, İ.MTZ (04). 2/21 1266.Ş.21 (02.07.1850)

¹⁵⁵ BOA, A.MKT.UM. 21/80 1266.Ş.25 (06.07.1850)

¹⁵⁶ İncalcık, a.g.e., s.55-57.

¹⁵⁷ BOA, İ.MTZ (04). 2/21 1266.Ş.21 (02.07.1850)

¹⁵⁸ İncalcık, a.g.e., s.57.

¹⁵⁹ BOA, A.AMD. 19/29 1266 Ş.26 (07.07.1850)

¹⁶⁰ İncalcık, a.g.e., s.57.

4.5. İsyanda Sırpların Tutumu

1841 Niş İsyanı'nda Sırp yardımı alan Bulgarlar bu kez umduklarını bulamamışlardır. Mihail Obrenoviç'in tahtına mal olan bu yardımı, halefi Aleksandr Karacorceviç yapmamıştır. Aleksandr, kendisini tahta geçiren Osmanlı Devleti'ne mümkün olduğunca sadık kalmıştır. Bu davranışında haksız da sayılmazdı. Çünkü isyanın genişlemesi kendisini de yerinden edebilirdi. Sırplar isyanla heyecana kapılırlarsa kendisini devirip Obrenoviçleri getirebilirlerdi. Ancak, isyancılar arasında Sırpların da görülmeleri ve Sırpların 1848 İhtilalleri'nde Macarlara karşı Tuna ötesindeki soydaşlarına yardımları ve hükümetin bunu engelleyememiş olması endişe uyandırıyordu. Osmanlı Devleti bu endişelerinde haksız da sayılmazdı.¹⁶¹ Çünkü Macarlara karşı savaşan ve Avusturya'dan imtiyaz nişanı olan Kaniçe isimli knezin Sırplar tarafından Bulgarlara başbuğ tayin edilmesi ve Sırp sınırı ile Vidin arasındaki bir yerde 12.000 Sırp askerinin Bulgar asilere yardım etmek üzere toplanması gibi duyumlar¹⁶² bu endişeyi destekler nitelikteydi. Ancak Sırp Knezliği, asiler Sırbistan'a kaçarlarsa Sırp memurları tarafından içeri alınmaması ve Sırbistan'dan da o yerlere kimsenin salıverilmemesi konusunda sınırda bulunan kaza naçalniklerine sıkı tenbihde bulunmuştur.¹⁶³ Hatta aslen Niş ve Leskofçalı olup Sırbistan'ın Bana ve Yagodina kazalarına kaçan¹⁶⁴ Çavko ve Çono adlı iki kişiyi, Aleksandr Vidin'e göndermiştir.¹⁶⁵

Osmanlı Devleti, asilerin iltica etmesi durumunu görüşmek için Aleksandr'dan bir memur isteyince o, Adliye Müdürü Aleks Simiç'i göndermiştir ve Sırbistan'a geçen kişilerin nereleri gezip ne yaptıklarının mürûr tezkelerinde kayıt altına alınmasını Aleks Simiç kabul etmiştir. Aleks Simiç, Sırp sınırına yığılıp dağılmayan ve Aleksandr'dan yardım isteyen Bulgarların yatıştırılması için de bir subay ve millet meclisinden bir kişiyi göndermeyi teklif etse de ,Ömer Paşa bunu reaya Sırlara meyledeceğinden

¹⁶¹ İnalçık, a.g.e., s.59-61.

¹⁶² BOA, İ.MTZ (04). 2/22 1266.Ş.28 (09.07.1850)

¹⁶³ BOA, İ.MTZ (04). 2/21 1266.Ş.21 (02.07.1850)

¹⁶⁴ BOA, İ.MTZ.(04). 2/24 1266.N.09 (19.07.1850)

¹⁶⁵ BOA, İ.MTZ (04). 2/40 1266.Z.03 (10.10.1850)

kabul etmemiştir.¹⁶⁶ Netice de bu hareketleri terk etmeleri için kendilerine yapılan vasiyetler ve tebliğlerden anlamayan reayalara askeri kuvvet kullanılmış ve dağıtılmışlardır. Bunların Sırbistan'a kaçamamaları için de, her ne kadar Sırp Knezliği tarafından kabul edilmeyecekleri meydanda ise de yine de imtiyaz hattında bulunan memurlara haber verilip, suçlarından dolayı kabul edilmemeleri istenmiştir.¹⁶⁷

Bu isyan sırasında Sırlardan yardım görünmemekle beraber Rusların dahli olduğu kuşkusuzdur. Öyle ki isyan sırasında kılık değiştiren Rus subayları görünmüştür.¹⁶⁸ Hatta Rusya tarafından, kılık değiştirmiş üç casus gönderilmiştir. Rusya zaten Bulgaristan'ı tahrik niyetiyle casuslar göndermekte ve Sırbistan'daki fesatçılara da talimatlar vererek Niş, Şehirköy, Berkofça ve Sahra nahiyesi ve Belgradcık, Lom kazalarında bulunan reayanın fikirlerinin değiştirilmesine gayret etmekteydi. Bu casusların ele geçirilmesine çalışılırken¹⁶⁹ Kalafat'tan Bulgar kıyafetindeki bir Rus Bulgaristan'a girmiş ve çeşitli köylerden ikişer Bulgarı yanına almış ve Eflak'a dönmüştür. Eflak'ta kuvvetleri bulunan Rusların¹⁷⁰ generallerinden biri de Ferik Halim Paşa'ya gelerek Türklerin köylerdeki reayayı sıkıştırdığını ve bazılarını da öldürdüğünü, bunun engellenmesini yoksa reayanın vatanlarını terk ederek Eflak'a sığınacaklarını bildirmiştir.¹⁷¹ Bunun gibi olaylar da bize isyanda Rusya'nın dahlini göstermektedir.

Vidin İsyanı'nın bastırılmasından sonra reayayı öyle bir harekete mecbur eden durumların yok edilmesine çalışılmıştır. Kaldı ki bu da, gospodarlık rejimidir. Gospodarlık olarak nam salan köy ağalarının ve onların kullandıkları adamların zulümlerinden şikayetçi olan reaya¹⁷², 1851 Ocak ayında gospodarlık arazilerinin reayaya satılması hakkındaki iradenin

¹⁶⁶ İncalcık, a.g.e., s.62-63.

¹⁶⁷ BOA, A.MKT.MHM. 23/15 1266.N.13 (23.07.1850)

¹⁶⁸ Jorga, a.g.e., C.5, s.349.

¹⁶⁹ BOA, İ.MTZ (04). 2/24 1266.N.09 (19.07.1850). İncalcık, a.g.e., s.70.

¹⁷⁰ İncalcık, a.g.e., s.70-71.

¹⁷¹ BOA, İ.MTZ (04). 2/22 1266.Ş.28 (09.07.1850), İncalcık, a.g.e., s.71.

¹⁷² BOA, A.MKT.MHM. 24/84 1266.Z.16 (23.10.1850)

Vidin'de ilanıyla rahatlamıştır.¹⁷³ Bulgaristan'ın emniyeti için de Vidin, Rusçuk ve Niş civarında, Eflak karşısında ve Sırbistan dolaylarında uygun yerlere ve nazik mevkilere yeterince asker konulmuş ve gerektirdiği şekilde güçlendirilmiştir.¹⁷⁴

Vidin isyanı sonrasında, Sırp başknezi Aleksandr'a bir senedir Sırbistan civarında ihtilaller olmasına rağmen, Sırları yolunda idare ettiği için ve bir hadise olmamasından dolayı sadakati için bir imtiyaz nişanı verilmesine karar verilmiştir.¹⁷⁵

5. 1853 Kırım Savaşı ve Sırlar

5.1. Kırım Savaşı Öncesi Sırbistan

Kırım savaşı öncesinde 1848 İhtilallerinin etkisi hala tam olarak silinememişti. Avusturya ülkesinden olan Kurvaçya, Dalmaçya ve Islavenya gibi yerlerin ahalisi Macaristan'ın muhafazakar takımıyla birleşip, Avusturya'ya karşı ayaklanma niyetindeydiler.¹⁷⁶ Avusturya ve Eflak'ın asayişini bozacak fesadlara cüret edecek bazı kişiler de Silistre ve Rusçuk'ta toplanmaktaydılar. Sahte pasaportlu bu kişiler Bükreş'e gitmek istemekteydiler. Bunların oralardan çıkarılması ve Belgrad ile Bosna'ya gidişlerine asla izin verilmemesi, Silistre valisine bildirilmiştir. Bunların Bükreş'deki arkadaşlarına yazdıkları mektuplar ele geçirilmiş ve Sırbistan'a gitmek için yollara dair açıklamalara rastlanmıştır. Sırbistan'da birkaç Macar milliyetçisi kovulmuştur.¹⁷⁷ Her ne kadar bu gibi zararlı şahısların Sırbistan'a girmemesine çalışılsa da, zararlı neşriyatlar Sırbistan'a girmiştir. Zagreb Gazetesi'nde basılan kitaplardan birinden alınan haberler Sırp gazetesinde yayınlanmıştır. Reayanın zihinlerini yanıltacak şekildeki bu gibi uydurma ve yalan haberlerin kaynağı araştırılınca, kitap her ne kadar Zagreb'te basılsa da yazarının Bosna'da Benaluka kazasından bir papaz olduğu ortaya

¹⁷³ İnalcık, a.g.e., s.105. Gosподarlık rejimi ile ilgili ayrıntılı bilgi için (bkz. Aynı eser).

¹⁷⁴ BOA, A.MKT.UM. 41/29 1267.M.27 (02.12.1850)

¹⁷⁵ BOA, A.AMD. 22/68 1266.Z.29 (05.11.2850)

¹⁷⁶ BOA, İ.HR. 79/3898 1267.Za.15 (12.09.1851)

¹⁷⁷ BOA, HR.MKT. 41/19 1268.Ra.04 (27.12.1851)

çıkıştır. Konu Sırp Knezliği'nden sorulmuş¹⁷⁸ ve bundan böyle Sırp gazetelerinde yalan haber yazdırılmayacağını Sırp Knezliği katiyen ifade etmiştir.¹⁷⁹

Aynı zamanda Toma Vuçiç Perişić de, Sırbistan'ı karıştırmak için boş durmamaktaydı. İşbirliği yaptığı kişiler ise Avusturya ve Rusya konsolosları idi. Sırbistan'da bir millet hastanesi inşa edilmesi lüzumuna dair ahaliyi toplamış ve bu meclisde ileri gelenler, konsoloslar da bulunmuştur. İnşaat için 1000 Macar altını vermiş ve ahaliye de Miloş'un iyiliklerinden bahisle "*bizleri asıl kurtaran Miloş Bey'dir*" diyerek Sırp Knezliği'nin Miloş'a veya oğluna verilmesi için ahaliyi tahrik etmiştir. Kendisi Aleksandr ve Avram Petronijeviç'e dargın olduğundan Miloş taraftarları da ondan istifade etmişlerdir. Fakat bütün bunlar Aleksandr tarafından bilindiğinden¹⁸⁰ Toma Vuçiç Perişić'e hiçbir şekilde meydan verilmemiştir.¹⁸¹ Bu sıralarda Belgrad Muhafızı Mehmet Vasıf Paşa'nın kayınpederi Ağa Hüseyin Paşa vefat etmiş ve Vasıf Paşa'nın mal paylaşımı için İstanbul'a gitmesi gerekmiştir.¹⁸² Bu konuda gerekli izin Vasıf Paşa'ya verilmiş ve Sırbistan'ın durumunun görüşülmesi için Avram Petronijeviç'in de gelmesinin uygun olacağı bildirilmiştir.¹⁸³ Vasıf Paşa ve Avram Petronijeviç İstanbul'a gitmişler ancak Avram Petronijeviç'e felç gelerek İstanbul'da ölmüştür.¹⁸⁴ Onun ölümüyle Hariciye Müdürlüğü'ne, Dahiliye Müdürü olan İlija Garaşanin tayin edilmiştir. Osmanlı Devleti'ne sadık görünen adamlardan olan İlija Garaşanin¹⁸⁵ ne Rusya ne de Avusturya'ya boyun eğmemiş, hatta Avusturya kendisine bir kıta nişan verse de kabul etmeyip, iade etmiştir. Rusya ve Avusturya'nın politikalarını tamamiyle kesmeye çalışan İlija Garaşanin¹⁸⁶ göreve geldiğinde III.Napolyon'u ziyaret etmiştir. Onun Fransa sempatisi Rusya'yı rahatsız

¹⁷⁸ BOA, İ.HR. 79/3852 1267.L.15 (13.08.1851)

¹⁷⁹ BOA, A.MKT.UM. 75/39 1267.Za.18 (15.09.1851)

¹⁸⁰ BOA, İ.HR. 79/3898 1267.Za.15 (12.09.1851)

¹⁸¹ BOA, İ.HR. 92/4509 1269.S.12 (24.11.1852)

¹⁸² Erten, a.g.t., s.71.

¹⁸³ BOA, A.MKT.UM. 74/30 1267.Za.11 (18.09.1851)

¹⁸⁴ Erten, a.g.t., s.71.

¹⁸⁵ BOA, HR.MKT. 51/3 1269.M.29 (12.11.1852)

¹⁸⁶ BOA, İ.HR. 92/4509 1269.S.12 (24.11.1852)

edecektir.¹⁸⁷ Nitekim, Aleksandr ve İlija Garaşanin görüş ayrılığına düşeceklerdir. İlija Garaşanin, Aleksandr'ın müdürlerin tavsiyelerini dinlemesini; Aleksandr da müdürlerin kendisinin emirlerini yerine getirmesini isterken ortam gerilecek¹⁸⁸ her ne kadar Osmanlı Devleti İlija Garaşanin'in hizmetten çıkarılmamasına çalışsa da¹⁸⁹, Rusya'nın müdahalesiyle İlija Garaşanin azledilecektir. Konseye de geri dönmek istemediğinden ona emekli maaşı bağlanacak ve Paris Barışı'ndan sonra ancak Konsey'e dönüp tekrar dahiliye müdürü olabilecektir.¹⁹⁰

Aynı tarihlerde yabancı devletlerin memurlarıyla Sırp milleti ileri gelenlerinden bazıları Sırbistan hakkında ihtilal kararı vermişlerdir.¹⁹¹ Ayrıca ortalığı karıştırmak için fesatçı kişiler Aleksandr'a Osmanlı Devleti'nin itimadı olmadığını söyleyerek Sırp ahalisinden Aleksandr'a muhalif olan kişileri de tahrik etmekteydiler.¹⁹² Bu gibi hareketler Aleksandr'ın tahttan indirilişine kadar sürecektir.

5.2. Savaşın Sebepleri

Osmanlı Devleti ve Rusya arasında XIX.yüzyılda yapılan savaşlardan üçüncüsü olan Kırım Savaşı iki ana nedene dayandırılabilir. Bunlardan birincisi Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı XVII.yüzyıldan beri izlediği saldırgan ve yayılmacı siyaseti, ikincisi ise, Kutsal Yerler Sorunu'dur.¹⁹³ Osmanlı Devleti'nin ölmek üzere olduğunu ve mirasının Avrupa devletleri arasında paylaşılması gerektiğini 1844'de İngiltere'ye yaptığı gezide dile getiren Rus Çarı I.Nikola, İngilizlerden yüz bulamamıştır. Ancak 1852

¹⁸⁷ Bled, *a.g.m.*, s.289.

¹⁸⁸ Dragnich, *a.g.e.*, s.35.

¹⁸⁹ BOA, A.MKT.UM. 126/15 1269.Ca.07 (16.02.1853)

¹⁹⁰ Dragnich, *a.g.e.*, s.36.

¹⁹¹ BOA, A.MKT.UM. 135/10 1269.Ş.05 (14.05.1853)

¹⁹² BOA, İ.HR. 328/21204 1269.Ş.18 (27.05.1853)

¹⁹³ Mustafa Gencer, “*Alman Basınında Kırım Savaşı*”, **Savaşın Barışa: 150.Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)**, 22-23 Mayıs 2006, Bildiriler, İstanbul, 2007, s.155.

yılından itibaren tekrar aynı öneriyle ortaya çıkan Çar¹⁹⁴, İngiliz Sefiri Lord Seymour ile görüşmüş ve “*hasta adam*” ölünce ne yapılacağı hakkında İngiltere ve Rusya’nın anlaşması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Çar, Lord Seymour’a İstanbul’un İngiltere, Fransa ve Rusya’ya verilmeden sadece Memleketeyn, Sırbistan ve Bulgaristan’ın Rus himayesinde bağımsız olmalarını istemiş ve karşılığında İngiltere’ye Girit ve Mısır’ı önermiştir.¹⁹⁵ Önerisi yine reddedilen Rusya bu konuya tek başına çözüm bulmaya karar vermiş ve Kutsal Yerler Sorunu’nu hareket noktası yapmıştır.¹⁹⁶

Hristiyanlar için kutsal olan Kudüs, yine hristiyanlarca kutsal olan birçok mekanı ve yeri içinde barındırmaktaydı. Bu kutsal mekanların korunması, yönetilmesi ve onarılması Hristiyanlar için çok önemliydi. Bu yüzden Latinler ve Ortodokslar arasında rekabet oluşuyordu. İstanbul’un fethiyle Osmanlı Devleti de Kutsal Yerler Sorunu’na ortak olmuştur. 1453’ten itibaren Latin Katolik Kilisesi ve Ortodoks Kilisesi Kutsal Yerler’de kiliseler kurmak bunların sahibi olmak ve himaye etmek için Osmanlı Devleti’nden izin elde etmede birbirleriyle yarışmışlardır. XVII.yüzyıldan itibaren Fransa, Yakındoğu’daki Latinlerin; Rusya da Ortodoksların haklarının savunucusu olmuştur. 1740 tarihinde kapitülasyonlar son kez yenilendiğinde ve kesinlikle bağlandığında Katoliklerin kutsal yerlerdeki ayrıcalıkları da açıklanarak onanmıştır. Fransa, Viyana Kongresi’nden sonra bu ayrıcalıklardan yararlanmak isteyince karşısında Ortodoksların koruyucu Rusya’yı bulmuştur.¹⁹⁷ Rusya, 1774 Küçük Kaynarca Muahadesi’yle İstanbul’da Rus sefirinin himayesinde bir Ortodoks Kilisesi kurdurmuştu ve Rus hacılarının serbestçe Kudüs’e gidişlerini sağlamıştı. Fransa’nın devrimden sonraki laik politikası da, Rusya’nın işine gelmiş ve Osmanlı Devleti’ndeki Ortodoksların koruyucusu rolüyle Rusya, Fransa’ya üstünlük sağlamıştır.¹⁹⁸

¹⁹⁴ A.Haluk Ülman, **I.Dünya Savaşı’na Giden Yol ve Savaş**, Ankara, 2002, s.123-124.

¹⁹⁵ Üçok, **a.g.e.**, s.113.

¹⁹⁶ Karal, **a.g.e.**, C.V, s.222.

¹⁹⁷ Hüner Tuncer, **Doğu Sorunu ve Büyük Güçler (1853-1878)**, Ankara, 2003, s.48-49.

¹⁹⁸ Karal, **a.g.e.**, C.V, s.225.

1850’de Fransa Cumhuriyeti’nin başkanı Luis Napolyon 1740 yılında Latinlere verilen ayrıcalıkların yeniden ilan edilmesini ve uygulanmasını Osmanlı Devleti’nden istemiştir. 1851 sonbaharında bütün kiliselerin ve kutsal mekanların Katolik ve Ortodoksların ortak mülkiyetine geçmesi önerisini Fransa kabul etmiş ancak Rusya reddetmiştir. Çar Kutsal Yerlerdeki statükonun korunmasını istemiştir.¹⁹⁹ Sonra Rusya, Ortodoksların olan yerlerin ve hakların bir fermanla belirtilmesini istemiştir. Bu ferman da Katoliklerin haklarına ters düşmüştür. Rusya fermanının resmen ilan edilmesini isterken, Fransa ilan edilmemesini istemiştir. Sonunda Bâb-ı Âli, 15 Aralık 1852’de fermanın Kudüs’te resmen okunmasına; Katoliklere de Doğuş kilisesinin anahtarlarından birinin teslim edilmesine karar vermiştir. Bu kararı Fransa kabul etse de, Rusya yine kabule yanaşmamıştır.²⁰⁰ Daha sonra Ortodoks hristiyanların taleplerini güvenceye almak için Çar’ın özel temsilcisi Prens A.Mençikov İstanbul’a gönderilmiştir. 28 Şubat 1853’te İstanbul’a gelen Mençikov²⁰¹ 19 Nisan’da bir nota ile çeşitli taleplerde bulunmuştur. Kutsal Yerlerdeki durumu açıklayıcı bir ferman çıkarılması, Kamame kilisesinin onarımının yalnız Rum patriğine verilmesi ve Ortodoks kilisesinin ayrıcalıklarının senetle belirtilmesini istemiştir. İlk iki konuda birer ferman çıkartılsa da senet verilmemiştir.²⁰² Bunun üzerine Mençikov, 5 Mayıs’ta Osmanlı Devleti ve Rusya arasında bir antlaşma imzalanmasını ve imparatorluktaki Ortodoks hristiyanların haklarının garantiye alınmasını istemiştir ve beş gün süre vermiştir. Bu ise, Rusya’nın Osmanlı İmparatorluğu tebaası Ortodoksların korunması hakkı ve Osmanlı’nın içişlerine karışması demek olacağından Bâb-ı Âli reddetmiştir.²⁰³ Rusya, bunu ilişkilerin kesilmesi için sebep saymış, 19 Mayıs’ta Rusya ile ilişkilerin kesildiği ilan edilmiş ve 21 Mayıs’ta da Mençikov İstanbul’dan ayrılmıştır.²⁰⁴

¹⁹⁹ Anderson, **a.g.e.**, s.135.

²⁰⁰ Üçok, **a.g.e.**, s.112.

²⁰¹ Anderson, **a.g.e.**, s.138-139.

²⁰² Üçok, **a.g.e.**, s.114.

²⁰³ Anderson, **a.g.e.**, s.140.

²⁰⁴ Karal, **a.g.e.**, C.V, s.230.

5.3. Savaşın Başlaması, Gelişmesi ve Savaşta Sırbistan

Rusya ve Osmanlı Devleti'nin ilişkilerinin kesilmesiyle ve Rusya'nın da sınıra yakın yerlerde kara ve denizden çok hazırlığının olması dolayısıyla Osmanlı Devleti de tedbir olarak Rumeli'de Tuna sahilleriyle Balkan taraflarında ve Anadolu'da da Erzurum dolaylarında askeri kuvvet toplanmaya başlamıştır.²⁰⁵

1853 yılı itibariyle imparatorluğun çeşitli yerlerinden gelen 60.000 kişilik kuvvetler Karadeniz Boğazı'ndan sessizce Varna'dan Tuna boyunca dağıtılmış ve Balkanların başka önemli yerlerine de gönderilmiştir. Yine Silistre, Ruşçuk ve Vidin kalelerinin kuvvetlendirilmesi için mühendisler ve Erzurum, Kars ve Trabzon için de muhasara toplarıyla sahra bataryaları gönderilmiştir.²⁰⁶ Bu sıralarda Rusya da, İbrail Kalesi sahillerine asker sevk etmeye başlamış ve Eflak, Boğdan ve Sırbistan taraflarına dahi bir takım askeri kuvvetlerini geçirmeyi tasarladığı haberleri alınmıştır.²⁰⁷ Çok geçmeden 26 Haziran'da Çar, bir bildiriyle savaş yapmak istemediğini, ancak Ortodoks kilisesini korumak için birliklerini Memleketeyn'e sokmaya karar verdiğini açıkladı ve 2 Temmuz'da Rus orduları Prut'u geçti. Buna rağmen Osmanlı Devleti savaş açmayıp, olayı protesto etti.²⁰⁸ Avusturya ve Prusya da protestoda bulundular. İngiltere ve Fransa ise savaş açılması taraftarı değillerdi ve anlaşmazlığın Viyana'da bir konferans toplayarak çözülmesine karar verdiler.²⁰⁹

Avusturya, Rusya'nın bu hareketi sonucu, Bosna-Hersek ve Sırbistan'da bir karışıklık olmasından ve kendi ülkesine de yayılmasından korktuğunu ve Osmanlı Devleti'ne yardım edeceğini açıklayarak Memleketeyn'e asker göndermiştir.²¹⁰ Avusturya'nın Sırbistan'a dahi asker

²⁰⁵ BOA, A.MKT.MHM. 56/37 1269.N.3 (11.06.1853)

²⁰⁶ Karal, a.g.e., C.V, s.231.

²⁰⁷ BOA, HR.MKT. 60/59 1269.N.12 (20.06.1853)

²⁰⁸ Üçok, a.g.e., s.115.

²⁰⁹ Karal, a.g.e., C.V, s.232.

²¹⁰ Erten, a.g.t., 111-112.

göndereceği anlaşılınca²¹¹ Sırp başknezine uyanık bulunması ve bu aralık Sırbistan durumuna fazlasıyla dikkat etmesi tenbihlenmiştir.²¹² Osmanlı Devleti toprağından olan Sırbistan'a hiçbir devletin askerinin girmesine razı olunmayacağı ve oranın güvenliği için gerekli tedbirlerin alınarak bu asker sokma işinin Osmanlı Devleti'nce iyi karşılanmayacağı Avusturya sefirine belirtilmiştir. Ayrıca Sırp başknezine de, kendisi ve mileti hakkında iyi niyet ve itimadın mükemmel olduğu ve Sırbistan'ın şimdiki halinin ve başknezin ve hükümetinin korunması için her türlü çabanın gösterileceği bildirilmiştir. Böyle yapılmasının nedeni Avusturya'nın Sırbistan'a asker sokmayı Sırbistan'da bir karışıklık çıkmasına bağlı olarak tasarlamasıdır. Asayişin korunması ve sağlamlaştırılmasıyla Avusturya'ya bir küçük ipucu verilmemesi de Aleksandr'a bildirilmiştir. Bu nazik ve önemli meseleden dolayı Şekip Efendi Belgrad'a memuren gönderilmiş²¹³ ve Sırbistan da silahlanmaya başlamıştır. Fransa'dan 22 bin tüfek satın alınmak için sipariş verilmiştir. Ancak, Osmanlı Devleti bunun 5 binine izin vermiştir.²¹⁴ Hatta Aleksandr, Osmanlı Devleti'nden top da istemiştir. Şekip Efendi'nin Belgrad'a vardığında bunları Aleksandr'la konuşması ve Sırbistan ve başknezin korunması gereğince topların ve diğer yardımların esirgenmemesi kararlaştırılmıştır.²¹⁵ Ayrıca Bosna Valisi Mehmed Hurşit Paşa da, Bosna'da yoğun hazırlıklara başlamış²¹⁶ ve Rumeli Ordusu Müşiri Ömer Paşa da lüzum gördüğü yerleri kuvvetlendirmeye girişmiştir.²¹⁷

Sırbistan'da durumlar böyle nazikken, Sırp'ların Rumlara verilen mezhep imtiyazından faydalanamadıklarından sözederek, bazı mezhep özel imtiyazlarına nail olmak için milletçe meclis kurma niyetinde oldukları duyulmuştur. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin verdiği mezhep imtiyazlarının kavmiyet ve milliyete ait olmayıp, dinle ilgili olduğu ve Sırp'larla

²¹¹ BOA, A.AMD. 48/27 1269.L.01 (08.07.1853)

²¹² BOA, A.AMD. 46/52 1269.L.04 (11.07.1853), BOA, A.MKT.UM. 139/25 1269.L.08 (15.07.1853)

²¹³ BOA, A.MKT.UM. 140/27 1269.Za.03 (08.08.1853)

²¹⁴ BOA, İ.HR. 100/4871 1269.L.03 (10.07.1853)

²¹⁵ BOA, HR.MKT. 63/4 1269.Za.18 (24.08.1853)

²¹⁶ Erten, a.g.t., s.112.

²¹⁷ BOA, A.AMD. 48/84 1269.Za.26 (31.08.1853), BOA, İ.HR. 101/4960 1269.Z.07 (11.09.1853)

Rumlar farklı kavimlerden olsa da mezhep birliğinden dolayı bu imtiyazlardan hem Rumların hem de Sırp'ların faydalanabileceği, Sırp'ların da ayrıca bir imtiyaz talebine ihtiyaçları olmadığı Sırp kapı kethüdasına söylenmiştir. Belgrad muhafızına da, her ne zaman mezhep imtiyazlarından dolayı bir meclis kurulması düşünülürse buna fırsat verilmemesi tenbihlenmiştir.²¹⁸

Viyana'da toplanan Fransa, İngiltere ve Prusya temsilcileri, bir nota hazırlamışlardır. Rus çarlarının Osmanlı Devleti'ndeki Rum Ortodoks kilisesinin ayrıcalıklarının korumasına özen gösterdiği ve Osmanlı Padişahlarının da bu hakları resmi sözleşmelerle yeniden tanımaktan geri durmadığı şeklindeki metni Rusya kabul etmiştir. Osmanlı Devleti de sadece Rusya'nın değil Osmanlı Devleti'nin de Rum-Ortodoks kilisesinin haklarını koruduğu ve bunu resmi sözleşmelerde yeniden tanıdığını, metin bu şekilde değiştirilirse kabul edeceğini bildirmiştir.²¹⁹ Osmanlı Devleti'nin Viyana'da yapılan düzenlemeyi aynen kabul etmemesinden dolayı Kont Buol²²⁰ teessüflerini belirtmiş, Rusya ise Osmanlı Devleti'nin yapılmasını istediği değişikliği kabul etmemiştir.²²¹ Bunun üzerine 25 Eylül'de Mustafa Reşid Paşa başkanlığında bir meclis toplanmış ve savaşa karar vermiştir. 29 Eylül'de Abdülmecid bu kararı onaylamış ve 4 Ekim'de de Rusya ile savaş başlamıştır.²²²

Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş ilanından birkaç gün önce, Rus imparatorunun küçük oğlu da maiyyetindeki mühendis ve subaylarla Sivastopol'a ve oradan Hocabey'e gelmiştir. Rusya'nın İsmail ve Bolgrad'da biraz askeri olup, çoğu Hocabey'de idi. Rusya, İsakçı ve İbrail'de büyük hazırlıklar yapmıştır. İsakçı önüne 800 asker, İbrail'e ise 2000 asker ve yirmi

²¹⁸ BOA, İ.HR. 329/21234 1269.L.04 (11.07.1853), BOA, A.MKT.UM. 139/26 1269.L.08 (15.07.1853), BOA, A.AMD. 46/471269.N.29 (07.07.1853)

²¹⁹ Mehmet Yıldız, "Kırım Savaşı'nda Yapılan Baskıların Müteazzir, Garip ve Müstesna Eseri: 1856 Islahat Fermanı", *Savaşın Barışa: 150.Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, 22-23 Mayıs 2006, Bildiriler, İstanbul, 2007, s.207.

²²⁰ Avusturya Dışişleri Bakanı

²²¹ BOA, A.MKT.UM. 142/64 1269.Z.22 (26.09.1853)

²²² Karal, a.g.e., C.V, s.233-234.

kıta top getirmiştir.²²³ Rusların savaş planına göre ordunun ilk hedefi Vidin olmalıydı. Çünkü bu şehir ele geçirilirse Niş-Sofya yolu Ruslara açılmış olacak ve böylelikle Ruslar Balkanları çevirmiş olacaklardı.²²⁴ Bu sebeple olsa gerek, Rusya'nın Sırbistan'a gönderdiği iki memurdan, askeriye ile görevli olan Baron Ofonberk Balkan tarafının yani Sofya ve Niş yollarıyla, Şıpka'ya doğru olan gizli yolları, gezdiği yerlerin ahalisine sorup, araştırmıştır.²²⁵ Yunanlıların çoğunluk olduğu vilayetlerle bağlantı kurup, Yunanistan'la işbirliği yapmak, Sırp'ları ve Bulgar'ları da ayaklandırarak kendisiyle beraber savaşa sokmak da Rus planı dahilindeydi.²²⁶ Bu sıralarda Rumca gazeteler de Sırp, Bulgar, Karadağ ve Yunanlıları İslam milleti aleyhine silaha davet etmekteydiler. Atina'nın her yerinde *"dinimizin düşmanı Türkler din kardeşlerimizi telef etmek üzere hücum ediyorlar. Hayden palikaryalar ne durursunuz, zalimlerin üzerine hücum edelim"* denilerek, kendilerince talimler yapılmaktaydı. Bu gibi davranışları da Yunan vekilleri hükümetin bütün ahalinin ağzını kapayamayacağı şeklinde açıklama getirip adeta teşvik etmişlerdir. Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki bu meselenin Yunan Devleti'ne dokunur bir şey olmadığını söyleyen İngiltere ve Fransa sefirleri ise Yunanlıların tarafsız ve akıllıca davranmalarını Yunan Kralı'na belirtmişlerdir²²⁷ ki Yunanlılar da savaşta tarafsız kalmışlardır.²²⁸

Rusya, savaş başlayınca Sırp başknezi Aleksandr'a da gizlice özel bir memur göndermiş ve Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanarak savaşa girişmelerini teklif etmiştir. Ancak, Aleksandr bu teklifi, Osmanlı Devleti'nin kendilerine verdiği imtiyazlardan memnun olduklarını ve bunu kaybetmek istemediklerini belirterek reddetmiştir.²²⁹ Her ne kadar İlija Garaşanin kendi döneminde Rusya himayesinden Sırbistan'ı kurtarmak istemişse de, Aleksandr ile anlaşmazlığa düşüp görevden azledilince Rus taraftarları

²²³ BOA, İ.HR. 330/21296 1269.Z.21 (25.09.1853)

²²⁴ Karal, a.g.e., C.V, s.234.

²²⁵ BOA, HR.MKT. 63/100 1269.Z.14 (18.09.1853)

²²⁶ Karal, a.g.e., C.V, s.234.

²²⁷ BOA, HR.MKT. 65/29 1270.M.14 (17.10.1853)

²²⁸ Üçok, a.g.e., s.117.

²²⁹ Erten, a.g.t., s.108-11.0

kuvvet bulmuşlardır. Bunlar Rusya'nın Sırbistan'a gönderdiği Fonton adlı memurla da görüşerek *"hamimiz olan İmparatora dua ediyoruz ve İmparator'dan başka kimseyi bilmeyiz ve tanıyacak dahi değiliz"* demişlerdir. Fonton da, Belgrad'a gelmeden önce geçtiği Köprü palanka yakınlarındaki bir kilisede ayin yapmak için toplananlara *"Rusya imparatoru beni size özel gönderdi. Ancak çalıştığı sizin din, vatan ve rahatınız içindir. Bütün askerini uğrunuza koymuş ve hazinesini dahi açmıştır. Yalnız sizin serbest ve güçlü olmanız içindir. Bilesiniz ki Avusturya sizin ülkenizde bir adım gidemez ve geçemez ve karışmaya dahi hiç hakkı olmadığını size işte resmen bildiririm"* diyerek bir konuşma yapmıştır.

O sıralarda Zemun kazasında ve sınırında 15.000 ve Sava boyuyla Transilvanya'da 35.000 Avusturya askeri bulunmaktaydı²³⁰ ve Avusturya Sırbistan'a ihtiyaten asker göndermek istemekteydi. Osmanlı Devleti her ne kadar çıkabilecek bir karışıklık durumunda bunu engelleyebilecek gücünün olduğunu ve Avusturya'nın Sırbistan'a asker sokmasına hiçbir şekilde rızası olmadığını belirtse de²³¹ Avusturya'nın asker sevki teklifinden Aleksandr korkuya kapılmış ve millet telaşa düşmüştür. Olay esnasında Sırbistan'da olan Fonton yine Avusturya'yı kınayarak, Sırbistan'a asker sevk etmeye hakkı olmadığını, Sırbistan'ı hamisi ve mezhepdaşı olan Rusya imparatorunun her sıkıntıdan koruyacağını ve Avusturya'nın da İmparatorun izni olmadan asker sevk edemeyeceği gibi uydurma teminatlar vermiştir. Bu sayede Aleksandr ve Sırpları Osmanlı Devleti'ne sadakatden ayırmak istemiş ve Sırbistan kazalarını gezme bahanesiyle dolaşmaya başlamıştır.²³² Ayrıca Fonton'un aldığı talimata göre Aleksandr ve Sırbistan reisleriyle Zayçar ve Alacahisar kazalarına ve civarındaki yerlere fazlaca silah ve mühimmat nakli ve yazılan askerin taraf taraf oralara sevki hakkında görüşmeler yaptığı, Rusya ile savaş esnasında buralara civar bulunan Belgradcık ve Kurşunlu kazalarını tahrik etmek üzere Aleksandr'dan söz aldığı gibi kendisinin de başknezliğin evladiyet kaydıyla Rusya tarafından Aleksandr'a verilmesine dair söz verdiği

²³⁰ BOA, HR.MKT. 63/100 1269.Z.14 (18.09.1853)

²³¹ BOA, A.MKT.UM. 142/64 1269.Z.22 (26.09.1853)

²³² BOA, A.MKT.NZD. 94/122 1270.M.05 (08.10.1853)

söylentileri çıkmıştır ki bunun Fonton'un Sırbistan'a geldiğinde çıkan haberlerden olduğu anlaşılmıştır.²³³ Fonton Sırbistan'ın yanı sıra Karadağ'a da gitmiş ve Rusya tarafından verilen nişanları götürmüştür.²³⁴

Rusya'nın bu sıralarda Küçük Eflak taraflarına asker sevkiyle Sırbistan'dan ve Karadağ'dan asker almak veya Sırlarla birleşip Bosna üzerine ve Karadağ tarafından da Hersek'e hücum eylemek fikrinde bulunduğu haber alınmıştır.²³⁵ Bunun üzerine Sırbistan ile Karadağ arasında olan Yenipazar'dan Vişegrad'a değin caddenin muhafazasında görevli memurlara bu iki taraftan gelip geçenlere layıkıyla dikkat etmeleri tenbihlenmiştir.²³⁶ Avusturya ise Zemun'a 1500 askerini yığmıştır.²³⁷ Bosna'daki Vişegrad'dan da Sırbistan sınırı yakınlarına bir miktar Osmanlı askeri gelmiştir. Durum Uziçe kazası müdürü tarafından Sırbistan Dahiliye Müdürü'ne bildirilmiştir.²³⁸ Avusturya'dan dolayı zaten tedirgin olan Sırlar bu olayla iyice korkuya kapılıp, silah ve zahire hazırlığına başlamışlardır.²³⁹ Sınırın bazı yerlerindeki ormanları da kesip yakarak, ahaliden silah edinemeyenleri baltacı ve kürekçi yazmışlardır.²⁴⁰ Hatta, Aleksandr da Karaguyefçe'de top döktürmeye ve geceleri gizlice Belgrad'dan savaş aletlerini Karaguyefçe'ye nakletmeye başlamıştır. 12 adet top döktüren Aleksandr'ın bu tavrı, Belgrad muhafızı tarafından garip ve ters bulunmuş olduğundan, o da Belgrad Kalesi'nde olan toplar eski olduğundan, 50 adet yeni top istemiştir. Bu topların kış günü İstanbul'dan gelişi zor olacağı ve masraflı olacağından Viyana yakınlarındaki fabrikalarda döktürülmesi uygun bulunmuştur.²⁴¹ Sırların, Avusturya korkusundan dolayı hazırlıkları dönem dönem böyle devam edecektir.

²³³ BOA, A.MKT.UM. 148/57 1270.S.29 (1.12.1853)

²³⁴ BOA, İ.HR. 103/5040 1270.M.29 (1.11.1853)

²³⁵ BOA, İ.HR. 331/21328 1270.S.23 (25.11.1853), BOA, A.MKT.UM. 148/57 1270.S.29 (1.12.1853)

²³⁶ BOA, İ.HR. 331/21328 1270.S.23 (25.11.1853)

²³⁷ BOA, A.MKT.UM. 148/57 1270.S.29 (1.12.1853)

²³⁸ BOA, HR.MKT. 66/63 1270.S.09 (11.11.1853)

²³⁹ BOA, İ.HR. 331/21328 1270.S.23 (25.11.1853)

²⁴⁰ BOA, A.MKT.UM. 148/57 1270.S.29 (1.12.1853) ,BOA, İ.HR.331/21328 1270.S.23 (25.11.1853)

²⁴¹ BOA, A.MKT.NZD. 101/99 1270.S.22 (24.11.1853) Erten, a.g.t., s.292-293.

Rusya ile Osmanlı Devleti arasında savaş başlayınca, iki devlet arasındaki bütün anlaşmalar fesh olunduğundan Sırbistan'a verilen imtiyaz da fesh olunmuştur. Bundan dolayı durumlarının ne olacağına dair Sırlar şüpheye düşmüş ve imtiyazın tekrar verilip tasdik mi edileceği yoksa savaş sonrası eskiden olduğu gibi tebaalığa mı dönüleceğini resmen sormuşlardır.²⁴² Sırlar imtiyaza nail oldukları günden beri yılbaşlarında Belgrad'daki kilisede önce Rusya imparatoruna sonra da Osmanlı padişahına dua etmişlerse de 1854 senesi yılbaşında Aleksandr, imparatoru anmayıp padişaha galibiyet temennisinde bulunmuştur²⁴³. Belgrad muhafızı da Sırların imtiyazlarının sağlamlaştırılması için süratle bir ferman çıkarılması ve gönderilmesini bildirmiştir. Buna binaen, Osmanlı Devleti'nin kendi özgür izniyle Sırbistan'a verdiği imtiyazlar ve iyilikleri imha etmemek için²⁴⁴ Sırlara verilen imtiyazın devam edeceği ve daima icra olunacağı belirtilerek, imtiyazları teyid etmek üzere bir ferman²⁴⁵ Ferik Edhem Paşa vasıtasıyla²⁴⁶ 16 Ocak 1854 günü Sırbistan'a gönderilmiştir.²⁴⁷

Fermanın geldiği duyulunca Rusya taraftarları ve ayaklanmak isteyen Sırlar bu fermanın kabul edilmemesini Aleksandr'a söylemişlerdir.²⁴⁸ Hatta konsoloshanesi kapatılınca, Avusturya tarafına geçen²⁴⁹ ve Aralık'ta Zemun'a gelip bir ev tutarak ifsad çalışmalarına başlayan²⁵⁰ Rusya konsolosu Mevhin, imtiyazatın teyidi için çıkarılan fermanın Sırbistan'da duyurulmaması için gizlice Belgrad'a gelmiş ve entrikalar çevirmiştir.²⁵¹ Bunu takiben Sırp kapı kethüdası Nikola Eviç Hariciye Nezareti'ne gelip²⁵² verilen fermanın dolayı Sırp hükümet ve milletin teşekkür ettiklerini ancak Rusya taraftarlarının

²⁴² Erten, **a.g.t.**, s.113.

²⁴³ **BOA, HR.MKT.** 68/54 1270.R.01 (01.01.1854)

²⁴⁴ **BOA, A.MKT.UM.** 150/71 1270.R.09 (09.01.1854)

²⁴⁵ Ferman metni için bkz. **BOA., İ.HR.** 332/21394.1277.M.16 (04.08.1860) Bu fermanın tarihi evahir-i Rebiülevvel 1270 (21-31.12.1853) tir.

²⁴⁶ **BOA, A.MKT.UM.** 150/63 1270.R.09 (09.01.1854)

²⁴⁷ **BOA, A.MKT.UM.** 150/90 1270.R.16 (16.01.1854)

²⁴⁸ Erten, **a.g.t.**, s.114.

²⁴⁹ Erten, **a.g.t.**, s.111.

²⁵⁰ **BOA, A.MKT.UM.** 150/71 1270.R.09 (09.01.1854)

²⁵¹ **BOA, A.MKT.NZD.** 109/63 1270.R.24 (24.01.1854), **BOA, A.AMD** 50/54 1270.R.19 (19.01.1854)

²⁵² **BOA, A.AMD.** 50/54 1270.R.19 (19.01.1854)

arasında Rusya himayesinin tamamen kaldırıldığı gibi bir dedikodu olmaması ve kendilerinin de Rusya'ya karşı zor durumda kalmamaları için bu fermanın Sırbistan'a duyurulmasının ertelemeğini söylemiştir. Fakat teşekkür edilen böyle bir yardımın dedikoduya yol açacağı söylemi kabul edilmeyip, fermanın gizlenmesi ve Rusya'nın fesadetine bakılarak duyurulmaması ise asla caiz ve uygun bulunmamıştır.²⁵³ Neticede ferman okunmuş ve Ethem Paşa'dan da Osmanlı Devleti'nin Sırbistan hakkındaki lütufları üzerine bundan böyle Sırp başknezi ve icab edenlere telkinlerde bulunarak doğru yol üzerinde olmalarına çalışması istemiştir.²⁵⁴

Fermanın okunmasının ertesi günü Aleksandr ve Sırp reisleri teşekkür etmek için Belgrad muhafızıyla ve Edhem Paşa'yla görüşmüşlerdir. Bu görüşmede Rusya konsolosunun Belgrad'a gelip gitmesi, Sırp gazetelerine zararlı şeyler yazdırmasına²⁵⁵ değinilmiş ve İlija Garašanin'in yine hizmetde istihdam edilmesi, Avusturya'nın Zemun'a ve diğer sınırlara asker sevk etme işi görüşülmüştür. Konsolosun ayağının kesilmesi ve gazetelerde zararlı makaleler yazılmaması belirtilmiş, sınırdeki askeri kuvvetlerden dolayı Sırlara teminat verilmiştir.²⁵⁶ Aleksandr, fermanının ne şekilde ilan edildiğini ve teşekkürlerini belirten bir de mektup yazmış²⁵⁷ ve Edhem Paşa ve onun hareketlerinden hoşnutluğunu beyan ederek, Edhem Paşa'nın memuriyetini iyi şekilde yerine getirerek döndüğünü ifade etmiştir.²⁵⁸

Tekrar Osmanlı-Rus Savaşı'na dönersek; Osmanlı Devleti ve Rusya arasında devam eden savaşta dönüm noktasını 30 Kasım 1853'te Sinop'taki Osmanlı donanmasının, Rusya'nın Karadeniz donanması tarafından yok edilmesi oluşturmuştur. Bu olay, İngiltere'de hain bir saldırı olarak yorumlanmıştır. Çünkü Çar, Osmanlılarla savaşta savunmada kalmaya söz

²⁵³ BOA, A.MKT.NZD. 109/63 1270.R.24 (24.01.1854), BOA, A.AMD 50/54 1270.R.19 (19.01.1854)

²⁵⁴ BOA, A.MKT.UM. 152/24 1270.Ca.21 (20.02.1854)

²⁵⁵ Bu sıralarda Sırp gazeteleri Osmanlı Devleti aleyhinde Rusya'yı büyüten yazılar yazmaktaydılar. BOA, HR.MKT. 66/14 1270.S.03 (05.11.1853).

²⁵⁶ BOA, A.MKT.UM. 153/37 1270.C.05 (05.03.1854)

²⁵⁷ BOA, A.AMD. 50/92 1270.C.20 (20.03.1854), BOA, HR.MKT. 73/36 1270.C.28 (28.03.1854)

²⁵⁸ BOA, A.AMD. 50/92 1270.C.20 (20.03.1854)

vermişti. Nitekim, 4 Ocak'ta İngiliz ve Fransız donanmaları Karadeniz'e çıkmıştır. Çeşitli diplomatik girişimlerden sonuç alınamayınca da İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti ile 12 Mart'ta bir antlaşma imzaladılar ve Osmanlı topraklarını Ruslara karşı savunmayı üstlendiler, 28 Mart 1854'de de Rusya'ya resmen savaş ilan ettiler. Bu arada 20 Nisan 1854'de Prusya ve Avusturya aralarında bir antlaşma imzaladılar ve ülkelerinin saldırıya uğraması halinde işbirliği yapmayı ve Rusya'yı Tuna Prenslikleri'ni boşaltmaya zorlamayı kararlaştırdılar. 14 Haziran'da da Osmanlı Devleti ve Avusturya arasında bir antlaşma yapılarak, Osmanlı Devleti Eflak-Boğdan'daki egemenlik haklarını barış antlaşması imzalanana kadar Avusturya'ya devretti.²⁵⁹ Bunun üzerine Varna'ya çıkan 50.000 kişilik İngiliz-Fransız kuvvetlerinden ve Avusturya'nın da Eflak'a girmesinden korkan Rusya, Temmuz ve Ağustos'ta Eflak-Boğdan'ı boşalttı. Ağustos sonunda da Türk ve Avusturya birlikleri, Eflak'a girdi. Fransa ve İngiltere de Kırım'a saldırmaya karar verdi ve Rumeli savaş alanı olmaktan çıktı.²⁶⁰

Tüm bunlar olurken Sırlar var güçleriyle hazırlıklarına devam ediyorlardı. Niş ve Yenipazar arasındaki Priştina ve Vulçitrin kazalarına yakın olup Sırbistan içinde bulunan Alacahisar'da Sırların biraz asker toplayarak meşveret etmekde oldukları duyulmuştur. Bu tedbirlerin ve hazırlıkların niçin olduğu anlaşılamamış olup, Osmanlı Devleti aleyhine mi veya kendi şimdiki idarelerinin bir çeşit karışıklık belirtilerini önleme düşüncesinden dolayı mıdır bilinmemiştir. Hatta Rusya'nın savaş ilanından önce Osmanlı Devleti reayası hakkındaki kışkırtmalarının zararlı neticesi olması dahi beklenilmiştir.²⁶¹ Sırlar ayrıca ikisi Bosna ve Niş taraflarına sevk edilmek ve diğeri ihtiyat merkezi kabul edilecek bir yerde olmak üzere üç takım askeri kuvvet tertip etmişler ve silahı olmayanların silah edinmeleri knezlik tarafından tenbih edilerek, bir taraftan da toplanmaya başlanmıştır. Askeri kuvvetten başka mevcut Sırp nüfusunun üç bölükten bir bölüğünün herhangi bir saldırı olursa savunmak üzere hazır bulunması ve herkesin

²⁵⁹ Anderson, **a.g.e.**, s.147-148.

²⁶⁰ Üçok, **a.g.e.**, s.118-119.

²⁶¹ **BOA, A.MKT.NZD.** 111/108 1270.Ca.18 (17.02.1854).

kukuruz²⁶² toplamaları da tenbih edilmiştir. Tüm bunlara karşılık Osmanlı Devleti Sırp'ların bu korkusunu alevlendirmeyecek ve onları ürkütmeyecek şekilde gizlice ve gürültüsüzce gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir.²⁶³ Aslında Sırp'lar bu hazırlıklarında haksız da sayılmazlardı. Sürekli olarak Avusturya'nın Sırbistan'a asker geçireceği haberleri alınıp, bazı yerlere köprü yapacak aletler ve mühimmat nakl etmesinden Sırp'lar aşırı telaşlanmışlardı. Bu haberler resmi gazete olmasa da Avusturya'nın Osterreg'in Korpondens adlı gazetesinde de yer almıştı. Eğer böyle bir şey olursa Sırp'ların, Avusturya askerini kabul etmeyip savaşmaları da beklenir idi.²⁶⁴ Keza Sırp'lar, Sırbistan'a Rus askeri de kabul etmeyeceklerine ve zorla girmek isterse de karşılayıp savaşacaklarına dair söz vermişlerdi.²⁶⁵ Avusturya Osmanlı-Rus Savaşı'nın başından beri Sırp Knezliği'ne sınırlarının koruması için yardım vaadlerinde bulunmuş, Sırp Knezliği tarafından davet edilmemesine rağmen Sırp sınırına pek çok asker yığmıştı.²⁶⁶ Avusturya, Sırbistan ve Bosna sınırlarına asker sevkedeceği haberlerini ortaya yayarak, İslam tebaada düşmanlık uyandırıp, onları harekete geçirmeyi ve böylece asker sokmayı amaçlamıştır. Bu sebeple Bosna valisine uyanık olması ve ahalinin fikirlerini idare edip, Avusturya'ya bir haksız şikayet sebebi verilmemesi tenbihlenmiştir.²⁶⁷

14 Haziran'da Osmanlı Devleti ve Avusturya arasında yapılan antlaşmadan sonra ortalık nispeten yatışmıştır. Sırp hükümeti de Belgrad'da Sırp memurlarına hitaben bir ilanname yayınlayıp, *“savaşın başından beri Sırbistan'ın bütün sınırını çevreleyen yabancı askerlerin yer değiştirmesi ve savaş yerinin uzaklaşması dolayısıyla vatanlarını tehdit eden tehlikelerin atlatılmış olduğu ve yabancıların istila ve hücumundan vatani korumak için alınan tedbirlerin azaltılmasının Başknez Aleksandr tarafından da uygun bulunduğu”* açıklanmıştır. Böylelikle ahalinin çiftçiliğine zaman bırakmak için

²⁶² Kukuruz: Mısır (Sırpça Sözlük, s.95).

²⁶³ BOA, İ.HR. 106/5221 1270.C.01 (01.03.1854)

²⁶⁴ BOA, İ.HR. 107/5287 1270.B.13 (12.04.1854)

²⁶⁵ BOA, A.MKT.UM. 154/91 1270.C.27 (27.03.1854)

²⁶⁶ BOA, HR.TO. 418/236 17.04.1854

²⁶⁷ BOA, A.MKT.UM. 156/53 1270.Ş.04 (02.05.1854)

haftada üç gün olan talimler bir güne indirilmiştir.²⁶⁸ Sırbistan'a Avusturya askeri gireceğinden bahsedildiği sıralarda Sırp Knezliği tarafından Bâb-ı Âli'ye bir layiha verilmiştir. Avusturya'ya dokunacak bazı sözler içeren bu layiha, daha sonra gazetelerde de yayınlanmıştır. Avusturya bu durumdan şikayetlerini bildirmiş²⁶⁹ ve gerekli tedbirlerle bu olayın önünün alınmasını istemiştir. Sırp başknezi tarafından bir adamın Viyana'ya gönderilerek, üzüntülerini bildirmesiyle bu işin bitirilmesi kararlaştırılmıştır. Avusturya bu konuyu araştırmış ve layihayı önceden Sırbistan'a gelerek dolaşan Rusyalı Fonton ile sonradan Sırbistan'dan çıkarılan Rusya konsolosu Mösyö Mevhin'in tertib ettikleri ve Osmanlı Devleti'ni şüpheyne düşürerek, Avusturya ile bozuşturmayı amaçladıkları anlaşılmıştır. Ayrıca Avusturya, sefirine talimat göndermiş ve Sırp'ların Rus askerinin Sırbistan civarına asker indirmesinden dolayı asker ve mühimmat hazırlıkları gerektiğinde savunmak niyetli olup, artık Rusya askeri oralardan çekilip Avusturya askeri de uzaklaştığından Sırp'ların hazırlıklarına son vermeleri istenmiştir.²⁷⁰ Bunun üzerine Sırp başknezine mektup gönderilip artık uygulanmasına lüzum kalmayan askeri girişimlerin terk edilmesi istenmiştir.²⁷¹ Aleksandr da cevaben talimlerin tamamen terk edildiğini bildirmiştir.²⁷²

Rusya, Kırım Savaşı sırasında halk arasında Slav sempatisini canlandırmaya ve halkı Osmanlı Devleti'ne ve Avusturya'ya karşı kıskırtmaya çalışmıştır. Bunun için altın dağıtmış ve vaatlerde bulunmuştur. Ancak Sırbistan akıllıca tutumundan şaşmamıştır.²⁷³ Her ne kadar Negotin kazası naçalniği gibi Rusya'ya casusluk yapanlar olsa da bunların buralarda durdurulmamaları ve def edilmeleri Sırp başknezine bildirilmiştir.²⁷⁴

Karadeniz'deki Rus deniz gücünü imha etmek amacıyla Kırım'a saldırı, 1854 Eylül'ünde 50.000 İngiliz ve Fransız askerinin Kara'ya çıkışıyla

²⁶⁸ BOA, HR.MKT. 79/33 1270.N.26 (23.06.1854)

²⁶⁹ BOA, İ.MMS. 2/45 1270.L.14 (10.07.1854), BOA, HR.MKT. 80/55 1270.L.17 (13.07.1854)

²⁷⁰ BOA, İ.MMS. 2/45 1270.L.14 (10.07.1854)

²⁷¹ BOA, HR.MKT. 80/55 1270.L.17 (13.07.1854), BOA, İ.HR. 112/5489 1270.Za.19 (13.08.1854)

²⁷² BOA, İ.HR. 112/5489 1270.Za.19 (13.09.1854)

²⁷³ BOA, HR.TO. 156/4 14.11.1855

²⁷⁴ BOA, A.MKT.UM. 155/77 1270.B.14 (13.04.1854)

başlamıştır. 2 Aralık'ta İngiltere, Fransa ve Avusturya arasında Eflak ve Boğdan'ı savunmak amaçlı bir anlaşma yapılmıştır.²⁷⁵ 26 Aralık'ta da Avusturya resmen ittifaka katılmış, bunu 26 Ocak 1855'te ittifaka katılan Sardunya izlemiştir.²⁷⁶ 2 Mart 1855'te Çar I.Nikola'nın ölümüyle yerine barış eğilimli Çar II.Aleksandr geçmiştir. Böylelikle Viyana'da İngiltere, Fransa, Avusturya, Rusya ve Osmanlı Devleti'nin katıldığı konferanslar toplanmaya başlamıştır. Burada amaç, Rusların Karadeniz'deki güçlerinin sınırlandırılması idi. Buna dair öneriler sunulsa da reddedilmiş ve konferans sonuç alınamadan dağılmıştır.²⁷⁷

5.4. Savaşın Sona Ermesi ve Paris Barış Antlaşması

1855 yılının başlarında 140.000 kişilik bir orduyla tekrar saldırıya başlayan müttefikler, Rusları ezmeye başlamışlar ve önce Sivastopol'u savunan Malakof tabyaları ele geçirilmiştir.²⁷⁸ Arkasından da 10 Eylül 1855'te Sivastopol'a girilmiştir. Bu sırada Ömer Paşa da Kafkas cephesinde Ruslar'ı bozguna uğratmıştır. Böylelikle Ruslar savaşı kaybetmeye başlamışlardır. Ancak Ruslar sadece Kars'ı 25 Kasım'da alarak bir başarı göstermişlerse de,²⁷⁹ Avusturya 16 Aralık 1855'te Rusya'ya bir ultimatö vermiş ve 4 maddelik koşullar ileri sürerek Rusya'yı barışa davet etmiştir. Bunlar, Eflak-Boğdan üzerinden Rus himayesinin kalkması, Tuna ve ağzının serbestliği, Karadeniz'in tarafsızlığı ve hristiyanların Osmanlı Devleti'nde Müslümanlarla eşit haklara sahip olmaları idi. Rusya bu koşulları 16 Ocak 1856'da kabul etmiş ve 25 Şubat 1856'da Paris'te bir barış kongresi toplanmıştır.²⁸⁰ Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere, Fransa, Sardunya, Avusturya ve Prusya'nın katıldığı kongre, 30 Mart 1856'da barış antlaşmasının imzasıyla sona ermiştir.²⁸¹ Paris Barış Antlaşması²⁸² sonucunda Osmanlı Devleti

²⁷⁵ Anderson, **a.g.e.**, s.151-152.

²⁷⁶ Yıldız, *a.g.m.*, s.208.

²⁷⁷ Üçok, **a.g.e.**, s.119-120.

²⁷⁸ Karal, **a.g.e.**, C.V, s.240.

²⁷⁹ Yıldız, *a.g.m.*, s.208.

²⁸⁰ Üçok, **a.g.e.**, s.120.

²⁸¹ Karal, **a.g.e.**, C.V, s.242.

Avrupa Devletleri Topluluğu'na üye olmuş, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü de Avrupa'nın güvencesi altına alınmıştır. Kırım Savaşı'nı yenik bitiren Rusya, Ortodoksların hamisi olmak durumundan çıkmıştır.²⁸³ Karadeniz, tarafsız ve silahsızlandırılmış bir hale getirilmiş, tüm ticaret gemilerine açık ancak tüm savaş gemilerine kapalı olması kabul edilmiştir. Eflak ve Boğdan'daki Rus himayesine son verilmiş ve Eflak-Boğdan muhtar hale getirilmiştir.²⁸⁴ Tuna üzerinde ulaşım serbestliği sağlanmış, Boğazlar üzerinde de Osmanlı egemenliği pekiştirilmiştir.²⁸⁵

Paris Antlaşması'nın Sırp larla ilgili olan 28. ve 29. maddeleriyle ise, Sırp Knezliği'nin bundan böyle antlaşma devletlerinin ortak garantisiyle, haklarını belirleyen imparatorluk hatları gereğince Osmanlı Devleti'ne tâbiliğinin devam edeceği, ayrıca knezliğin milli müstakil idaresiyle kanun ve mezhep işlerinin, ticaret ve gemi seyri serbestliğini koruyacağı, Osmanlı Devleti'nin asker bulundurması hakkının önceki düzenlemelerdeki haliyle yerinde bırakıldığı ve antlaşma devletleriyle önceden ittifak olmadan Sırbistan'da hiçbir silahlı müdahale olamayacağı belirlenmiştir.²⁸⁶ Böylelikle Sırbistan Avrupa devletlerinin koruması altına girmiş ve Sırbistan'daki Rus vesayeti son bulmuştur.²⁸⁷

Paris Antlaşması'nın akabinde Eflak ve Boğdan kaymakamlarına²⁸⁸ ve Sırp başknezine birinci rütbeden bir mecidiye nişan verilmiştir.²⁸⁹

²⁸² 34 maddelik antlaşmanın tam metni için (bkz. **Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856)**, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s.66-79, Erim, **a.g.e.**, s.341-353).

²⁸³ Kutlu, **a.g.e.**, s.79-80.

²⁸⁴ Alan Palmer, **Son Üç Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu**, Çev.Belkıs Çorakçı Dışbudak, İstanbul, 2002, s.136, Anderson, **a.g.e.**, s.159.

²⁸⁵ Kutlu, **a.g.e.**, s.80.

²⁸⁶ **BOA, Y.EE.** 32/6 1245.Ra.15 (14.09.1829), **Osmanlı Belgelerinde....**, s.77, Erim, **a.g.e.**, s.351

²⁸⁷ Aslantaş, **a.g.m.**, s.480, Pavlowitch, **a.g.e.**, s.49.

²⁸⁸ **BOA, A.AMD.** 73/35 1273 (02.09.1856-20.08.1857)

²⁸⁹ **BOA, A.DVN.** 122/25 1273.B.26 (23.03.1857), **BOA, A.AMD.** 73/35 1273 (02.09.1856-20.08.1857)

6. Aleksandr'ın Düşüşü

Kırım Savaşı sırasında, kamuoyu Rusların tarafında olsa da Aleksandr bunları dizginlemeyi bilmiş ve savaş boyunca tarafsız kalmıştır. Bunda haksız da sayılmazdı çünkü sınırlarında Avusturya ve Osmanlı askerleri yığılmıştı. Aleksandr'ın bu tutumu Sırplar'da ona karşı bir tepki oluşturmuştur. Aynen 1848 İhtilalleri'nde Avusturya Slavlarını terk ettikleri gibi, savaş süresince de Rusya'yı terk ettiklerini düşünmelerine sebep olmuştur.²⁹⁰ Bir diğer sorun da Aleksandr ve konsey arasındaki çatışmaydı. Yönetim üzerindeki hakimiyetten dolayı Aleksandr ve konsey arasında çekişme vardı. 1838 Anayasası'na göre yönetim, bu ikisi arasında paylaşılmıştı ve 17 üyelik konsey başknez tarafından halk arasında itibarlı olan kişiler arasından seçilirdi. 1839 yılında bir düzenleme yapılarak, konsey tarafından önerilmeyen bir kişinin başknez tarafından seçilmesi imkansız hale getirilmişti. Aleksandr ise 1850'lerin ortalarına gelmeden, konseyin tavsiyesi olmaksızın konsey dışı müdür atayabileceğini açıklamış ve çatışma da buradan patlak vermiştir.²⁹¹

Aleksandr bazı müdürlerini serbestçe seçip atamak istemiş ve konsey üyeleri ise memuriyetlerde bulunacak kimselerin kendi içlerinden seçilmesini istemişlerdir. Ayrıca konseye üye tayin olunacağı zaman da başknez uygun gördüğü kişileri atamak istemiş, konsey üyeleri de buna karşı çıkarak üyelerin seçim ve tayininin kendilerine ait olduğunu ve başknezin yetkisinin sadece bu seçilenleri kabul ve tasdik etmekten ibaret olduğunu iddia etmişlerdir. Bu karışık durumu böylelikle açıklayan Avusturya'nın Belgrad konsolosu bu konuda başknezin haklı olduğunu çünkü 1838 Fermanı'na göre, memleket ve ahalinin iyi idaresinin tüm haklarına aid olup ahaliden dahiliye, maliye ve hukuk işleri ile meşgul olacak üç kişi seçerek bunları buyruğu altında olarak tayin edebileceğinin yazılı olduğunu belirtmiştir. Yine konsey üyeleri seçiminin de başknezin hakkı olduğunu çünkü yine 1838 Fermanı'na göre konseyin reisi ve üyelerinin başknez tarafından, ahalinin ileri gelenlerinden ve liyakat sahibi olanlardan seçilmelerinin belirtildiğini ifade etmiştir. Her ne

²⁹⁰ Stavrianos, **a.g.e.**, s.255-256, Pavlowitch, **a.g.e.**, s.49.

²⁹¹ Dragnich, **a.g.e.**, s.33-34.

kadar konsey, 1839 yılında konsey tarafından hazırlanmış bir açıklama ve ilaveyi öne sürerek iddialarını isbata çalışsalar ve bu ilave Miloş tarafından imzalsansa da, Osmanlı Devleti'nce onaylanmamıştır. Oysa ki böyle resmi olmayan bir belgeye dayanarak konsey başknezi karıştırmadan Miralay Davidoviç ve Mösyö Raje Damjedoviç isimli iki kişiyi, konsey üyeliğine tayin etmişlerdir. Aleksandr bu kişileri onaylamış ancak kendisi de geçici olarak müdür olan Nenadoviç adındaki kişiyi maliye müdürlüğüne tayin ederek rütbesini yükseltmiştir. Olay da böylece kalmıştır. Tüm bu olanları bu şekilde anlatan Avusturya'nın Belgrad Konsolosu, Sırp nizamnamesiyle ilgili her çeşit değişikliğin Osmanlı Devleti'nden yapılmadıkça hükümsüz olacağını da eklemiştir.²⁹²

Çatışma, başknezin yüksek mevkilere karısının akrabalarını getirmesiyle iyice artmıştır. Neticede 1857 yılında başkneze yönelik bir suikast ortaya çıkarılmıştır.²⁹³ Sırp reislerinden Miloş taraftarı olanlar aralarında gizli bir ittifak yaparak, Aleksandr'ı öldürmek istemişler ve yerine Aleksandr'ın kardeşinin oğlu olan ve Sırp tüccarlarının ileri gelenlerinden Mişo Kaptan'ın damadı Köko'yu geçirmeyi planlamışlardır. Amaçları, bu isimle işe başlayıp, uygun zamanda Miloş'u başa geçirmektir. İttifaka Toma Vuçiç Perişçi'i de dahil edip, Mişo Kaptan'ın diğer damadı Maliye Müdürü Rayo'yu da aralarına katmışlardır. Bu ittifakın lideri olan Konsey Senatörü Negotinli Tanko ve Maliye Müdürü Rayo ve Adliye Müdürü Paçoka ve konsey üyelerinden Svetko Rayeviç ve Çarıkçı Miloş ve bir papaz aslen Avusturya tebaasından olan haydut birini bulup, 1000 altın vaadiyle Aleksandr'ı öldürmesini istemişlerdir. Onun kabul etmesiyle 200 altın, bir çift piştov ve bir şeşhane²⁹⁴ ve bir bıçak vermişlerdir. Ancak suikastçinin, Aleksandr'a giderek durumu anlatmasıyla iş ortaya çıkmış, Toma Vuçiç Perişçi ve tüccar Mişo dışındaki kişiler bağlanarak hapse atılmış, daha sonra prangaya vurulup

²⁹² BOA, HR.TO. 157/3 12.01.1856

²⁹³ Dragnich, a.g.e., s.34.

²⁹⁴ Şeşhane: Şişane, namlusunda 6 yivi bulunan tüfek veya top. (Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Haz.Ferit Devellioğlu, Ankara, 2007).

Gorgoşofça kasabasında kaleye kapatılmışlardır.²⁹⁵ Bu suikast olayında Avusturya'dan alınan bilgilerden, Mihail'in komploya yabancı kaldığı fakat Miloş'un suç ortaklığı yapmasında kuşku olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Miloş'un Eflak'ta ikamet ettiği sürece, kendi entrikalarını örgütlemeye ve yönetmeye devam edeceği bildirilmektedir.²⁹⁶

Aleksandr kendisine yönelik suikast girişiminden sonra, konsey tavırlarını sertleştirdi. İstifa etmezlerse tutuklanacakları şeklinde tehdit edilen konsey üyelerinden altısı istifa etti, dördü kovuldu ve böylelikle Aleksandr'a sadık üyelerden oluşan bir konsey meydana geldi. Konsey dışında kalanlarsa, konseyden kovulmalarının başknez tarafından yapılmış bir darbe olduğunu, bunun da 1838 Anayasası'na aykırı olduğunu belirterek bir muhalefet oluşturdular.²⁹⁷ Toma Vuçiç Perişiş, İlija Garaşanin ve tüccar Mişo, Aleksandr'ın kendi kendine uygulamaları yani hapis ve kovulmalar imtiyaz kanunnamesine aykırı olduğundan kanun hükümlerinin uygulanması için İstanbul'dan bir özel memur gelmesini istemişlerdir. Bunun üzerine eski Hariciye Nazırı İbrahim Ethem Paşa ve Hariciye Müsteşarı Mehmed Kabuli Efendi olayın araştırılması için görevlendirilmişlerdir.²⁹⁸ Öncelikle Aleksandr tarafından kendi kendine yargılamaları icra olunan konsey üyelerinin dava kağıtlarının Osmanlı Devleti'nin tasdikine sunulması ve ikinci olarak da hapsedilen adamların kurtarılıp Osmanlı Devleti'nin başka taraflarında yerleştirilmesi hususları Edhem Paşa'ya verilen talimatlardandı. Ayrıca başknez ile ona muhalif olanların barıştırılması da Edhem Paşa'nın görevlerindendi.

Osmanlı Devleti bu olayın büyümesinden ve yabancı devletlerin müdahalesinden çekindiği için bir an önce ortalığın yatıştırılmasına çalışıyordu. Bir de başkneze muhalif olanlar Sırp milletinin en önde gelir adamları olduğundan onları da kırmak ve Osmanlı Devleti'nden meysus etmek

²⁹⁵ Erten, **a.g.t.**, s.154-157.

²⁹⁶ **BOA, HR.SYS.** 206/20 14.11.1857

²⁹⁷ Dragnich, **a.g.e.**, s. 34.

²⁹⁸ Erten, **a.g.t.**, s.158-159.

istemiyordu.²⁹⁹ Neticede hapiste bulunan kişilerin çıkarılması ve Niş tarafına gönderilmesi için Edhem Paşa, emrindeki Miralay Osman Bey'i Gorgoşofça'ya göndermiştir. Hapistekiler çıkarılıp, Niş'e getirilmişlerdir. Daha sonra da kendi isteklerine binaen Rusçuk'a nakl edilmişlerdir.³⁰⁰ Başknez ve ona muhalif olan reisler de uzlaşmış, hatta İlija Garaşanin ve Toma Vuçiç Perişiç dahi başknezle barışıp, istifa edenler de konseye geri dönmüşlerdir.³⁰¹ Başknez, konseyi muhalefetinden ötürü ve konsey de başknezi kanuna aykırı eylemlerinden ötürü affetmişlerdir.³⁰² İmtiyaz gereğince hükmetme yetkisi konsey üyelerinin eline verilip, üyelerin Osmanlı Devleti'ne karşı bir suçları olmadıkça azl ve hapsolunmamaları maddesi kuvvetlendirilmiştir. Böylelikle üyeler bu maddeye dayanarak Osmanlı Devleti'ne baş eğer duruma gelmişlerdir.³⁰³ Fakat bu durum Toma Vuçiç Perişiç ve İlija Garaşanin'in işine gelmemiştir. Meclis üyeleri ve diğer reislerin böylelikle Osmanlı Devleti tarafına dayanmaları ortaya çıkmıştır.³⁰⁴ Onlar ise hâlâ Aleksandr'ın bir şekilde defedilmesini düşündüklerinden, planlarını uygulayabilmenin tek yolunun millet meclisinin onu devirmesi olduğunu anladılar. Ancak millet meclisinin toplanması için geçerli bir neden yoktu.³⁰⁵ Ayrıca böyle bir toplanma için Osmanlı Devleti'nden izin alınması ve bir özel memur bulunması gerekliydi. Bu yüzden Toma Vuçiç Perişiç ve İlija Garaşanin, Belgrad Muhafızı Osman Paşa'ya giderek, gerekli iznin verilmesini ve bir memurun gelmesini rica etmişlerdir. Osmanlı Devleti aleyhine hiçbir şey yapılmayacağını, Aleksandr'ın azline dair bir söz bile söylenmeyeceğini sadece nizamlarının değiştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.³⁰⁶ Osman Paşa da bu isteği dikkate alarak, milletin bazı şikayetlerini beyan etmek ve istedikleri ıslahatı sunmak üzere millet fertlerinden oluşan Skupştina adlı meclisin kurulmasını istediklerini Bâb-ı

²⁹⁹ BOA, İ.HR. 154/8170.1274.Ş.26 (11.04.1858)

³⁰⁰ Erten, a.g.t., s.160-161.

³⁰¹ BOA, İ.HR. 154/8170.1274.Ş.26 (11.04.1858)

³⁰² Dragnich, a.g.e., s.35.

³⁰³ Erten, a.g.t., s.161.

³⁰⁴ Erten, a.g.t., s.168.

³⁰⁵ Dragnich, a.g.e., s.36.

³⁰⁶ Erten, a.g.t., s.169

Âli'ye bildirmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin hukukuna dokunacak ve memleketin asayişini ihlal edecek bir durum olmayacağına dair Toma Vuçiç Perişić ve İlija Garašanin gibi ileri gelenlerin söz ve senet verip vermeyecekleri sorulmuştur.³⁰⁷ Bu sırada böyle bir millet meclisi toplanması konseyde görüşülüp kabul edilmiş ve Aleksandr da kabul edip onaylamıştır. Toma Vuçiç Perişić ve İlija Garašanin ise bu mecliste Osmanlı Devleti hukuku ve Müslüman ahalinin bahsolunmayacağını ve memleketçe bir ihtilal ve savaş olmayacağına dair söz vermişler, senet vermenin faydasız olduğunu belirtmişlerdir.³⁰⁸

Durum Paris Antlaşması hükümleri gereğince ilgili devlet sefirlerine de bildirilmiştir. Rusya sefiri meclis toplanmasını uygun bulmuş³⁰⁹, Avusturya ise meclisin aleyhinde olup, reddedilmesini istemiştir. İngiltere ve Fransa ise bu meclisin kabul edilmesini çünkü kabul edilmezse Sırbistan'da bir ihtilal çıkması ve halkın Osmanlı Devleti'ne olan meyl ve kalbi irtibatlarına zarar gelmesinin de muhtemel olabileceğini belirtmişlerdir. Sırp kapı kethüdası vekili de Bâb-ı Âli'ye gelerek, bu meclis toplanmazsa, milletçe fesadı doğuracağını ve bu sefer geçmişte olduğu gibi bütün halk çağrılmayıp ahali tarafından münasip sayıdaki vekillerin toplanması ve bunların seçilmesi olacağından bunlar hakkında önce bir nizamname yapılması kararlaştırıldığından böylelikle önceki mahzurların kalmayacağını söylemiştir. Konu meclis-i meşveretde görüşülmüş ve Osmanlı Devleti'nce bu meselede dikkat edilecek noktaların;

1) Kendi hukukuna aykırı bir şey söylenmemesi,

2) Miloş ve ailesinden olanların başknezliğe gelememesi

3) Memleketçe bir ihtilal olup da sonra birçok iç ve dış zorluğa yol açmaması

³⁰⁷ BOA, A.AMD. 90/13 1275.S.28 (07.10.1858)

³⁰⁸ BOA, A.MKT.UM. 326/98 1275 (11.08.1858-30.07.1859)

³⁰⁹ Erten, a.g.t., s.170.

4) Devletlerin çeşitli fikirleri birbirine uyacak şekilde bir yol tutulması, ortasının bulunması olduğu anlaşılmıştır.

Sınırlı sayıda üyeden oluşan bir mecliste söz geçirilebileceği ve bu sınırlı meclisin, genel meclis gibi bir ihtilal çıkmasına sebep olmayacağı açılardan şartlı olarak kabul edilmesinde oy birliği sağlanmış, fakat bu şartlı kabul açıklanmayıp, onay sonraya bırakılmıştır.³¹⁰ Sonradan da bu cemiyetin tamamen engellenemeyeceği halin gidişinden anlaşılıp, düzenlenen ve gönderilen nizannamenin esası ehven görülmüştür.³¹¹ Böylelikle gerekli izin verileceği Aleksandr'a ve Belgrad muhafızına bildirilmiştir.³¹² Millet meclisinin toplanması ve vazifelerini yapması sırasında herhangi bir uygunsuzluk olursa, Osmanlı Devleti'nin hukukunu ve memleketin asayişini koruyup gözetmek için Hariciye Kâtibi Kabuli Efendi'nin Sırbistan'a gönderilmesi uygun bulunmuştur.³¹³ Kabuli Efendi'nin bu memuriyetinde daha önce Edhem Paşa ile birlikte Sırbistan'a gitmesi ve Sırbistan'ın durumunu öğrenmiş olması etkili olmuştur. Kendisine elli bin guruş harcırah ve yirmi bin guruş maaş tahsis edilmiştir.³¹⁴

Kabuli Efendi Belgrad'a gelince Belgrad Muhafızı Osman Paşa, Aleksandr, Sırp reisleri ve yabancı devlet konsoloslarıyla görüşmüştür. Onun gelişiyile ve millet meclisinin Belgrad'da toplanmasına izin verişiyile gerekli duyurular Sırp ahalisine yapılmış, seçilen vekiller de Belgrad'da toplanıp Sava mahallesindeki Pivovara adlı yerde meclis kurulmuştur. Bu meclisin sadece görevini yapması ve konsey tarafından yapıp Aleksandr tarafından onaylanan nizamnameye³¹⁵ göre hareket etmesi, bunun dışında bir şeye karışmaması maddelerle belirlenmiştir.³¹⁶ Nizamnameyle ise, her vergi veren 350 kişiden bir milletvekili seçileceği, bir reis, bir reis vekili ve iki katip

³¹⁰ BOA, A.AMD. 90/13 1275.S.28 (07.10.1858)

³¹¹ BOA, A.AMD. 90/19 1275.Ra.10 (18.10.1858)

³¹² Erten, a.g.t., s.171.

³¹³ BOA, A.AMD. 90/21 1275 Ra.12 (20.10.1858)

³¹⁴ BOA, A.AMD. 90/19 1275.Ra.10 (18.10.1858)

³¹⁵ Sırp Millet Meclisi Nizamnamesi'nin tam metni için bkz. BOA, A.DVN.MHM. 28/57 1275 (11.08.1858-30.07.1859)

³¹⁶ Erten, a.g.t., s.176.

olacağı, cinayetle mahkum olmamış ve 30 yaşında olan kişilerin milletvekili seçilebileceği³¹⁷ konsey üyeleri ve diğer memurların seçime aday olamayacakları, millet meclisinin reis ve reis yardımcısının üyeler arasından seçileceği belirlenmişti.³¹⁸

Meclis reisi olarak Misa Anastasijeviç seçilmiştir. Milletvekili seçilenlerin çoğu, Obrenoviç taraftarıydı ve Aleksandr'ın karşısındaydı. Ancak, Aleksandr karşıtları arasında da onun yerine kimin geçirileceği hususunda bir birlik yoktu. Liberaller, güçlü bir parlamento kurulmasını sağlamaları kaydıyla Obrenoviçlere destek vereceklerdi. Toma Vuçiç Periş-iç-İlija Garaşanin askeri gücü ise Miloş'un dönmesini istemiyordu.³¹⁹ Çünkü onlar ayrı ayrı kendilerinin başknezliğe seçilmesini arzuluyorlardı.³²⁰ Zaten Kabuli Efendi, gönderdiği telgrafnamesinde Aleksandr'ın başknezlikte duramayacağını anlaşıldığını ve başknezliği arzulayanlardan Toma Vuçiç Periş-iç'in Rusya tarafından, İlija Garaşanin'in ise Fransa tarafından desteklendiklerini belirtmiştir. Bu meselede üç yön olduğunu ifade eden Kabuli Efendi ilkinin Aleksandr'ın yerinde kalması için Osmanlı Devleti'nin yardımı, ikincisinin başknez düşerse Toma Vuçiç Periş-iç'in başknezliğe seçilmesine çalışılması ve üçüncüsünün de İlija Garaşanin'in başknez olması meyline kuvvet vermek olduğundan, bunlardan en hayırlı yol olarak Aleksandr'ın yerinde kalmasına çalışılması görüldüğünü bildirmiştir. Ancak müdürlerin ve diğer nüfuzlu kişilerin başknezin aleyhinde bulunduğunu da eklemiştir.³²¹

Nihayet 10 Aralık 1858'de Andre Yortusu günü toplanan millet meclisinin³²² müzakeresinde vatanın asayişinin ve saadet halinin temini için Aleksandr'ın istifasını rica eden bir özel yazı ile bazı milletvekillerinin Aleksandr nezdine gönderilmesine karar verilmiştir.³²³ Aynı gün mecliste

³¹⁷ BOA, A.DVN.MHM. 28/57 1275 (11.08.1858-30.07.1859)

³¹⁸ Dragnich, a.g.e., s.37, BOA, A.DVN.MHM. 28/57 1275(11.08.1858-30.07.1859)

³¹⁹ Dragnich, a.g.e., s.37-38.

³²⁰ Erten, a.g.t., s.177.

³²¹ BOA, A.AMD. 90/37 1275.R.25 (02.11.1858), BOA, İ.HR. 332/21386 1275.R.26 (03.11.1858)

³²² St.Andrew Meclisi'ne 439 temsilci katılmıştır. (Jelavich, a.g.e., C.1, s.271).

³²³ BOA, A.DVN. 137/48 1275.C.5 (11.01.1859)

konuşan Sima Protić de anayasaya ve halkın çıkarlarına ters eylemlerde bulunan başknez ve konseyden halkın hesap sorma hakkının olduğunu belirtmiştir.³²⁴

Aleksandr'ın istifası için yazılan istifanameyi imzalatmak için görevlendirilen 20 kadar üye Aleksandr'a gönderilmiş, Aleksandr da 24 saat süre istemiştir.³²⁵ Bu olayın gecesi saat 4'de Aleksandr, yanında İlija Garaşanin olarak Belgrad Kalesi'ne gelip sığınmıştır.³²⁶ Kabuli Efendi, kendisine *"hiçbir taraftan suikasd yapıldı veya silah kaldırıldı mı?"* diye sorunca *"bunların olmadığını ancak istifasını istediklerinden Osmanlı Devleti'ne sığındığını"* söylemiştir.³²⁷ Bu olay üzerine Osmanlı Devleti'nce knezliğin geçici idaresinin millet meclisi reisi Misa Anastasijević'e havalesi ve Miloş ailesinin başknezliğe kabul edilmemesi uygun görülmüş iken³²⁸ sabahleyin millet meclisi toplanmış ve reis geceki olayı haber vermiştir.³²⁹ Bunun üzerine Aleksandr'ın başknezlikten düştüğü ilan edilmiş ve memleketi reissiz bırakmamak için başknezliğe Miloş Obrenoviç'in getirilmesi oy birliği ile kararlaştırılmıştır(11 Aralık 1858). Böylece hükümet millet meclisinin eline geçmiştir.³³⁰ Her ne kadar reis ve akli başında adamlar bunu önlemeye çalışmışlarsa da susturulmuşlar, Toma Vuçiç Perişić ve İlija Garaşanin'in nasihatları da tesir etmemiştir.³³¹ Böylelikle 11 Aralık 1858 tarihinde sadece bir rejim değil bir hanedanlık da düşürülmüş, Obrenoviçler ve hanedanlıkları ise geri getirilmiştir.³³²

Kabuli Efendi bu olanlar üzerine Toma Vuçiç Perişić ve İlija Garaşanin, Adliye müdürü, konsey ikinci reisi ve meclis reisi Misa Anastasijević'i kaleye çağırıp, Osmanlı Devleti'nden talimat gelinceye kadar millet meclisinin tüm

³²⁴ Zivanoviç, **a.g.e.**, s.23.

³²⁵ İ.HR. 163/8742 1275.Ca.20 (27.12.1858), Erten **a.g.t.**, s.180-181.

³²⁶ Olayın ayrıntılarıyla ilgili (bkz.Erten, **a.g.t.**, s.181-183).

³²⁷ **BOA, İ.HR.** 163/8742 1275.Ca.20 (27.12.1858)

³²⁸ **BOA, İ.HR.** 332/21388 1275.Ca.24 (31.12.1858), **BOA, A.AMD.** 90/44 1275.Ca.20 (27.12.1858)

³²⁹ **BOA, İ.HR.** 332/21388 1275.Ca.24 (31.12.1858)

³³⁰ **BOA, A.DVN.** 137/48 1275.C.05 (11.01.1859)

³³¹ **BOA, İ.HR.** 332/21388 1275.Ca.24 (31.12.1858)

³³² Zivanoviç, **a.g.e.**, s.23.

hareketlerini gayri meşru sayıp, hiç makamında tuttuğunu bildirmiştir.³³³ Ertesi gün emniyet ve asayiş daha da sağlamlaştırmak için üç üyeden oluşan bir geçici idare kurulmuştur.³³⁴ Tüm bu olanları kabul etmeyen asker ise ayaklanıp Aleksandr'ı istemiş³³⁵ “*Yaşasın Aleksandr Bey*” diyerek kışlalarının önünde duran sekiz kıta süvari toplarını hazırlayıp, meclisi dağıtmak istemiş ve de Aleksandr'ı alıp kışlalarına getirmek için süvariler göndermişlerse de, Aleksandr kaleden çıkmamıştır. Hem buna cesaret edememiş hem de çıkarsa kan döküleceğini bildiğinden çıkamayacağını söylemiştir. Askerler böylelikle üç gün beklemiş, sonra İlija Garaşanin kışlaya gitmiştir.³³⁶ İlija Garaşanin ordudan barış içinde kalmalarını istemiştir. Millet meclisinden ise yasalar çerçevesinde kalmasını istemiştir. Böylelikle İlija Garaşanin ordu ve millet meclisi arasındaki askeri bir çatışmayı önlemiştir.³³⁷

Bu sıralarda Aleksandr'ın azli ve Miloş'un nasbı için bir dilekçe³³⁸ hazırlanarak İstanbul'a gönderilmiş ve Miloş'un davet edilmesi için de Bükreş'e meclis üyelerinden bir takım adamlar³³⁹ gönderilmiştir.³⁴⁰ Osmanlı Devleti her ne kadar Aleksandr'ın yerinde kalması için uğraşsa da artık gidişatdan onun başknezlikte tutulamayacağı anlaşılmış ve meselede dört yön görünerek bunları göz önüne almak gerekmiştir. Öncelikle bir çeşit ihtilal hali ile meydana gelen olayları meşru surete koymak, ikincisi Miloş'un dönmesi hakkındaki talebi def ederek bir başkasını seçtirmek, üçüncüsü kullanılacak tedbir ne ise uygulamak için zor kullanmak derecesinden kaçınmak, dördüncüsü de mümkün merteye yabancıların resmi müdahaleleri olmasını engellemek maddeleridir. Ancak ilk ikisine imkan olmadığı ve bu yapılmaya çalışılırsa zor kullanmaya kadar gidilip, işin yabancı müdahalesine

³³³ BOA, İ.HR. 332/21388 1275.Ca.24 (31.12.1858)

³³⁴ BOA., A.DVN. 137/48 1275.C.05 (11.01.1859)

³³⁵ BOA, İ.HR. 332/21388 1275.Ca.24 (31.12.1858)

³³⁶ Erten, a.g.t., s.188-189.

³³⁷ Dragnich, a.g.e., s.39.

³³⁸ Millet Meclisi'nin hazırladığı 26 Aralık 1858 tarihli dilekçenin tam metni için bkz. BOA, A.DVN. 137/48 1275.C.05 (11.01.1859).

³³⁹ Millet Meclisi'nin gönderdiği bu adamlar, mevcut üyelerden her bir kazadan bir kişi, bir vladika ve iki papazdır (Erten, a.g.t., s.191).

³⁴⁰ BOA, İ.HR. 332/21389 1275.Ca.30 (06.01.1859), BOA, A.AMD. 91/33 1275 (11.08.1858-30.07.1859)

düşürülmesini ve büyük bir felaketi doğuracağından nihayetinde Miloş'un Sırbistan'a dönüşü Osmanlı Devleti'nce istenmese de, bunu reddetmek de çeşitli felaketler doğuracağından çaresiz kalınmış ve Miloş'un dönüşünde engellenmemesi düşüncesi ağır basmıştır.

Rusya Miloş'u isterken, Fransa İlija Garaşanin'e meyilli olduğundan Miloş def edilip yerine başkası gelirse çok memnun olacaklar ise de bunu açıkça belirtmemişlerdir. Avusturya ve İngiltere ise, felaketi büyütmek ve dış müdahalelere yer bırakmamak için Miloş'un dönüşüne ve nasbına muhalefet edilmemesini gizlice nasihat etmişlerdir. Sardunyalılar bu işe karışmamış, Prusyalılar ise Avusturya ve İngiltere gibi düşündüğünden mecburen Miloş'un dönüşü kabul edilse bile nasbıyla ilgili irade buyurulmadan önce olduğu yerde kalıp iradenin gelişini beklemesi Miloş'a bildirilmiştir. Bu konuda yani Miloş'un red edilmesinde sakıncalar gören devletlerin sefirlerinin çoğu da Miloş'un Osmanlı Devleti'nden tayin edilmedikçe Sırbistan'a gitmemesi ve belki de en önce İstanbul'a gidip sonradan oraya gitmesi düşüncesinde bulunmuşlardır.³⁴¹ Bunun üzerine Miloş da Osmanlı Devleti'nin izni olmadan Belgrad'a gitmeyeceğinin güvencesini vermiştir. Ancak yaşından ve mevsimin kış olmasından dolayı İstanbul'a da gidemeyeceğini belirtmiştir.³⁴² Aleksandr ise, kendisine artık başknezlikte durması mümkün olmadığından istifasını verir ise hem Osmanlı Devleti hem de kendisi için daha hayırlı olacağı bildirildiğinden³⁴³ başknezlikten istifa etmiş ve Zemun tarafına geçmiştir.³⁴⁴ Kendisine İstanbul'a gitmesi teklif edildiyse de kabul etmeyip, Zemun'dan Peşte'ye gitmiş ve başknezliğe mahsus nişanları da alınmıştır.³⁴⁵ Böylelikle, Sırbistan gibi Bosna ve Bulgaristanla çevrili bulunan nazik bir yerin meselesi, fazla büyümeden halledilmiştir.³⁴⁶

³⁴¹ BOA, İ.HR. 332/21389 1275.Ca.30 (06.01.1859)

³⁴² BOA, HR.TO. 486/91 04.02.1859

³⁴³ BOA, A.AMD. 90/50 1275.C.06 (12.01.1859), BOA, İ.MMS. 132/5668 1275.C.06 (12.01.1859), BOA, İ.HR. 332/21389 1275.Ca.30 (06.01.1859)

³⁴⁴ BOA, İ.MMS. 132/5668 1275.C.06 (12.01.1859)

³⁴⁵ Erten, a.g.t., s.195.

³⁴⁶ BOA, İ.MMS. 132/5668 1275.C.06 (12.01.1859)

7. Aleksandr'ın Sırbistan'daki İcraâtı

Toma Vuçiç Perişić, Avram Petronijević ve İlija Garašanin'in etkili olduğu Anayasalcı Parti'nin kontrolünde geçen Aleksandr döneminde yapılan en önemli icraat³⁴⁷ 25 Mart 1844'de Medeni Kanun'un çıkarılmasıdır. Avusturya hukukundan uyarlanan bu kanun ile³⁴⁸ şahsi mülkiyet hakkı garanti altına alınıp, kanuna duyanan bir idare kurulmasına çalışılmıştır. Memurlar ve başknez arasındaki ilişki düzenlenip, memurların hakları da güvenceye alınmıştır.³⁴⁹ Çünkü resmen hiçbir belirli iş, hiyerarşi ve belirli bir maaş kadrosu yoktu. Konsey, mevkileri ve maaş kadrolarını belirlemiştir. Kamu görevlilerinin işten çıkarılamamaları fakat nakil edilebilmeleri getirilmiştir. Yine bu görevlerin ünvanları ve üniformaları olmuş, başka işlerle uğraşmaları yasaklanmıştır. Adli alanda ise ilk kez mahkemeler arasında bir hiyerarşi kurulup, adli güç başknezden ayrılmıştır. Eski usul (ata erkil) mahkemelerin yerine modern Avrupa mahkemeleri kurulmak istenmiştir.³⁵⁰ 1850'deki bir yasayla ise ceza usulü hukuku düzenlenmiştir.³⁵¹ Bu yapılan düzenlemelerden sonra yeni adli ve idari teşkilatları yönetecek eğitimli kadrolara ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için eğitime önem verilip, bir bürokrasi sınıfı oluşturulmaya çalışılmış, okullar açılmıştır.³⁵² 1836'da ilkokul sayısı 72 iken, 1857-58'de bu sayı 343'e yükselmiştir.

1853'te Milli Kütüphane kurulmuştur.³⁵³ Yine aynı yıl Topçudere'de bir ziraat okulu açılmıştır.³⁵⁴ Ayrıca Aleksandr, Mihail'in inşasına başladığı Tophane ve Dökümhane'yi Karaguyefçe'ye taşıyıp Berlin'den üstadlar ve makine getirtip top, şeşhane, gülle ve kapsül fabrikalarını kurmuş ve baruthane de yaptırmıştır. Belgrad'da Harp Okulu da inşa ettirmiştir. 50 kadar Sırp çocuğunu Viyana, Londra ve Berlin'deki okullara gönderdiği gibi birkaç

³⁴⁷ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.269.

³⁴⁸ **British Documents**, Vol.1, Doc.25, Report on the Principality of Servia, s.151.

³⁴⁹ Aslantaş, *a.g.m.*, s.480.

³⁵⁰ Dragnich, **a.g.e.**, s.30-31

³⁵¹ **British Documents**, Vol.1, Doc.25, Report on the Principality of Servia, s.151.

³⁵² Pavlowitch, **a.g.e.**, s.42.

³⁵³ Aslantaş, *a.g.m.*, s.480.

³⁵⁴ **British Documents**, Vol.1, Doc.25, Report on the Principality of Servia, s.154.

kişiyi de İstanbul'a katiplik (kitabet) öğrenmeleri için göndermiştir.³⁵⁵ İlk kez 1839'da on öğrencinin Paris, Viyana ve Peşte'ye gönderilmeleriyle başlayan bu süreçte³⁵⁶ yıl 1858'e geldiğinde 200 kişi yurt dışında eğitilmiştir. Bu insanlar Sırbistan'daki yerli aydınların başlangıcı olacaktırlar.

1843'de Avusturya tarafından posta hizmeti getirilmiş, 1855'te de telgraf yoluyla Belgrad'ın Avrupa ile bağlantısı sağlanmıştır. 1850'lerde Avusturyalı ve Macar mimarlar tarafından Avrupa tarzı mimarlık getirilmiş, tahta kulübeler yerlerini sağlam malzemeli evlere bırakmıştır.³⁵⁷

Bu gelişme sürecinden nasibini alamayan grup çiftçiler olmuştur. Çiftçiler topraklarının sahibi olsalar da anaparaya sahip değillerdi, kredi alma imkanları da sağlanmamıştı. Oysa ki vergi ödemek ve kendi üretmediklerini satın almak için çiftçilerin paraya ihtiyaçları vardı. Küçük arazi sahipleri günden güne borçlanan ve gittikçe fakirleşen çiftçiler haline gelmişler³⁵⁸, kredi imkanı da olmadığından tefecilerin eline düşmüşler, borçlu köylüler önemli sorunlardan biri olmuşlardır.

Bu dönemde ticaret, tarım ve hayvancılıkta pek önemli gelişmeler sağlanmamıştır.³⁵⁹

8. Aleksandr Döneminde Sırbistan Türklüğü

Miloş dönemine nazaran bu dönem Müslümanlar açısından daha sakın geçmiştir.³⁶⁰ Zaman zaman Sırlar ve Müslümanlar arasında anlaşmazlıklar olsa da bunlar sonunda yatıştırılmıştır.³⁶¹ Ancak 1848 İhtilalleri sırasında Macarlara karşı savaşan Avusturya Sırlarına yardıma kalkışan Sırbistan Sırları kendi ülkelerindeki Müslümanlar içinse, çarşı, pazar ve kahvehanelerde “*Müslümanları kovalım*” gibi sözler söylemeye

³⁵⁵ Belgradî Raşid, a.g.e., s.194-195.

³⁵⁶ Gale Stokes; Vladimir Jovanovic and The Serbian Omladina: Liberalism, Nationalism and the Beginnings of Modern Politics in Nineteenth Century Serbia, Indiana University, 1970, s.1.

³⁵⁷ Dragnich, a.g.e., s.31-32.

³⁵⁸ Pavlowitch, a.g.e., s.44.

³⁵⁹ Aslantaş, a.g.m., s.481.

³⁶⁰ Popovic, a.g.e., s.191

³⁶¹ Belgradî Raşid, a.g.e., s.192-194.

başlamışlardır. Bu yüzden Niş tarafına asker sevki gündeme gelmiş, durumu öğrenen Aleksandr ise Osmanlı Devleti'ne sadakatinden bahisle kendisi hayatta oldukça Sırbistan'da bir sızıltı meydana gelmeyeceğini bildirmiştir.³⁶² Hatta, bu kardeş Sırlara yardım bahanesiyle Avusturya tarafına geçen Sırbistan Sırlarından Irşova kazası halkı korkuya kapılarak, bunlar kasabalarını basacak olurlarsa aileleriyle birlikte Adakalesi'ne³⁶³ sığınmak istediklerinden bu konuda kale muhafızı Miralay Osman Bey'den izin istemişlerdir.³⁶⁴ Kendilerine gerekli izin verilmiş ve Sırların karşıya geçip eşkiya yardımcısı olmaları uygun olamayacağından bunun önlenmesi hususu da Sırp Knezliği tarafına kati suretle bildirilmiştir.³⁶⁵

Yine Belgrad Muhafızı Mehmed Vasıf Paşa, Sırların Böğürdelen kasabasının İslam mahallesi ve kabristanına domuz sürdüğünden Sırlar ve Müslümanlar arasında anlaşmazlıklar olduğundan bahisle Bare suyunda ölmüş olan bir Sırp çobanının, boğulmasında ve ölümünde kimsenin müdahalesi olmadığını, anlaşmazlıklara Sırların sebebiyet verdiğinin anlaşıldığını bildirerek, Belgrad civarındaki kalelere de uygun miktar asker ve nizamiye ile kolağalık rütbesine sahip birer subay tayin edilmesini istemiştir.³⁶⁶ Sokol Kalesi Müslümanlarıyla Sırlar arasında arazi anlaşmazlığı da yaşanmış ancak sonra giderilmiştir.³⁶⁷

³⁶² BOA, A.MKT.MHM. 4/54 1264.Ca.15 (20.04.1848)

³⁶³ Adakale hakkında (bkz.Helmuth Von Moltke, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, Çev.Hayrullah Örs, İstanbul, 1999, s.19-20).

³⁶⁴ BOA, A.AMD. 5/68 1264.L.04 (03.09.1848)

³⁶⁵ BOA, HR.MKT. 21/77 1264.L.12 (11.09.1848), BOA, A.AMD. 5/68 1264 L.04 (03.09.1848)

³⁶⁶ BOA, A.MKT.UM. 23/76 18.N.1266 (28.07.1850)

³⁶⁷ BOA, A.AMD. 85/51 1274 (21.08.1857-10.08.1858)

IV.BÖLÜM

MILOŞ OBRENOVIÇ'İN II. DÖNEMİ (1858-1860)

1. Miloş'un Dönüşü ve Başknez Oluşu

Aleksandr'ın istifası dolayısıyla, Miloş'un seçim maddesi Bâb-ı Âlî tarafından kabul edilmiş ve onaylanmıştır.¹ Miloş'un Sırp başknezliğine dair beratı 14 Ocak 1859 tarihinde çıkarılmış² ve berat Mektepler Miralayı Mustafa Bey ile Bükreş'e gönderilmiştir. Miloş, Mustafa Bey ile birlikte Tuna nehrini geçip Sırbistan'a gelmiştir.³ Miloş, Sırbistan'a geçince İlija Garaşanin'in kendisini karşılamaya Pozorofça (Pozarevac) kasabasına gelmesini emretmiş⁴, İlija Garaşanin gelince de aşırı iltifatlar etmiştir. Miloş'u karşılamaya Belgrad muhafızı tarafından ise oğlu Rauf Bey ve meclis üyelerinden Ahmet Bey; Kabuli Efendi tarafından ise Arzuman Efendi gönderilmiştir. Sonra Pozorofça'dan vapura binilip, Semendire'ye gidilmiş ve oradan Belgrad'a gelinmiştir. Belgrad'da Miloş'u Muhafız Paşa ve Kabuli Efendi birlikte karşılamışlardır. Miloş buradan kiliseye gitmiş, kilise dönüşünde de konağına gelince tuz, ekmek ve şarapla karşılanmıştır.⁵ Üç gece şehir donanması olmuş, üçüncü günü beratın okunması için Kalemeydanı'nda bir köşk yapılmış ve dost devletlerin konsolosları da hazır bulunarak Kabuli Efendi tarafından berat okunmuştur⁶. Sonra da Sırpça tercümesi okunmuştur. Miloş bu sırada fes giymeyip, başında samur kalpak olarak tüm ahaliyle kiliseye gitmiş, oradan Miloş'un konağına geçilmiştir. Her ne kadar beratta yer alan "*Aleksandr Bey istifa ettiğinden Miloş'un başknezliğe tayin edildiği*" ifadesinden dolayı ve beratta evladiyet sözü yazılmadığından millet meclisi memurları rahatsız olmuşlar ve kabul edilemez bulmuşlarsa da bir sonuç elde edememişlerdir.⁷

¹ Erten, **a.g.t.**, s.194-195.

² **BOA, İ.HR.** 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860)

³ Erten, **a.g.t.**, s.197.

⁴ Erten, **a.g.t.**, s.201-202

⁵ **BOA, A.MKT.UM.** 343/73 1275.B.08 (12.02.1859); Erten, **a.g.t.**, s.202-205

⁶ Beratın tam metni için bkz. **BOA, İ.HR.** 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860).

⁷ **BOA, A.MKT.UM.** 343/73 1275.B.08 (12.02.1859), Erten, **a.g.t.**, s.205-207

Miloş başknezliğe geldikten sonra ilk iş olarak kendisini yıllar önce tahttan çekilmeye zorlayan eski düşmanlarını hapse atmıştır.⁸ Her kim Miloş ve Mihail'in zıddında idiyse kovarak intikam almaya başlamışlardır. Bunlardan özellikle Toma Vuçiç Perişić; kendi hanesinde gözaltına alınıp, bir kimse ile görüşmesine izin verilmemiştir.⁹ Toma Vuçiç Perişić'ten sonra sıra İlija Garašanin'e gelmiş ve o da bulunduğu görevden atılmış¹⁰ ve evinde ikametini tenbihlenmiştir. Fakat Miloş, İlija Garašanin Fransa Konsolosu tarafından korunduğu için ona bir şey yapamamıştır. Miloş bazı konsey üyelerini de kovmuştur. Hariciye Müdürlüğü'ne Svetko Rayeviç'i, Maliye Müdürlüğü'ne eski hazinebaskarı Pavla'yı tayin etmiştir.¹¹ Dahiliye Müdürlüğü'ne ise Stefço'yı getirmiştir. Miloş'un bu hareketlerinden dolayı Sırp ileri gelenleri korkmaya başlamış ve hem Müslümanlarla hem de birbirleriyle görüşmeye bile cesaret edemez hale gelmişlerdir.¹²

Miloş, 1839'dan beri çok fazla değişmediğini böylelikle göstermiş ve konseyi de iptal etmek istemiştir. Ancak bunu başaramayınca etkisiz hale getirmeye çalışmış, kendine uygun yaşlı ve eğitimsiz ve sıradan vatandaşları konseye seçmiştir.¹³ Konsey üyelerinden Yovça ve Tatar İnce Miloş'un bu tavırlarını beğenmeyip ve hatta korkuya kapılıp Belgrad Kalesi'ne sığınmışlar ve muhafız paşa tarafından da İstanbul'a gönderilmişlerdir. Fakat Miloş, bunu öğrenince arkalarından İstanbul'a adam göndermiş ve Tatar İnce'yi öldürtmüştür. Bu olay, ona duyulan korkuyu daha da artırmıştır. Miloş, yine kendi işine gelmeyen bazı kişileri kendisini öldürecekleri iftirasıyla hapse atmıştır. Mahkemede bunların suçsuzluğu anlaşılıp, serbest bırakılınca, bu

⁸ Stavrianos, **a.g.e.**, s.256.

⁹ **BOA, A.MKT.UM.** 343/73 1275.B.08 (12.02.1859) Toma Vuçiç Perişić, daha sonra tutuklanıp, hapse atılacak ve işkenceyle öldürülecektir. Geniş bilgi için (bkz.Erten, **a.g.t.**, s.211-214).

¹⁰ İlija Garašanin Aleksandr'ın son döneminde Dahiliye Müdürü olarak görev yaparken, Miloş'un gelişine yakın hastalığını öne sürerek görevinden istifa etmiş ve Konsey'e geçmek istemiştir. (Erten, **a.g.t.**, s.200).

¹¹ Erten, **a.g.t.**, s.210-215.

¹² **BOA, A.MKT.UM.** 343/73 1275.B.08 (12.02.1859)

¹³ Dragnich, **a.g.e.**, s.41.

kişiler de Belgrad Kalesi'ne sığınıp oradan İstanbul'a gönderilmişlerdir. Miloş, kanuna aykırı işlerini böylelikle göstermiştir.¹⁴

1.1. Miloş'un Askeri Hazırlıkları ve Alınan Tedbirler

Miloş tahta çıktığında, dünyada da farklı gelişmeler yaşanıyordu. İtalya'yı birleştirmek için Avusturya'yı yenmeyi hedefleyen Sardunya Kralı Vittorio Emanuele ve onun başbakanı Conte di Cavour, bu hedefi gerçekleştirmek için Fransa'nın yardımını almaya karar verdiler. Fransa İmparatoru III.Napoleon ve Cavour, 25 Temmuz 1858'de Plombieres'de buluşarak, Avusturya'ya savaş açılması konusunda anlaştılar. Sardunya, hızla silahlanırken ve seferberlik yaparken, Avusturya askeri kuvvetlerin barış durumuna getirilmesini istedi. İsteği reddedilince de 1 Mayıs'ta Sardunya sınırını geçtiler. 14 Mayıs'ta da Fransa savaşa katıldı.¹⁵ 4 Haziran 1859'da Magenta'daki ilk savaşı ve 24 Haziran'da da Solferino'daki ikinci savaşı Avusturya kaybetti. Bu zaferler, İtalya birliğinin kurulmasında çok belirleyici olmuş ve 17 Mart 1861'de II.Victor-Emmanuel, İtalya Kralı ilan edilmiştir.¹⁶

İtalya ve Avusturya'nın savaşa başlamalarını fırsat olarak gören Miloş da, Bosna'ya gözünü dikmiştir. Bu civara saldırı fikrinde olan Sırlar, bunu açıktan açığa yapmayıp, verilen zarar ve ziyan olaylarından sonra hep haberleri olmadığını, bazı uygunsuz adamların kendi içlerinde de olduğunu ve bunları bulunca terbiyelerini vereceklerini söylemişlerdir. Bosna valisi de bunları bildirerek, Sırp Knezliği'ne bu adamlarla ilgili uyarı yapılmasını, eğer bu uyarıdan sonra da bir uygunsuzluk olursa Belgrad Kalesi'nden karşılık verileceğini ve şehirde de taş taşın üzerinde kalmayacağını Sırp başknezine söylenmesini istemiştir. Çünkü Belgrad'ın zengin ve kıymetli bir yer olduğunu da eklemiştir.¹⁷ Belgrad muhafızı da 19 Mayıs 1859 tarihinde Hariciye Nezareti'ne gönderdiği telgrafnamede Fransa ve Avusturya'nın İtalya'da savaşa gireceklerini ve Avusturya galip gelemez ise, Miloş'un aniden Avusturya'daki Sirem ve Banat taraflarına asker sevk edip, hatta Bosna ve Yenipazar'a da saldırarak Karadağ'la birleşip Dalmaçya ve Hırvatları

¹⁴ Erten, **a.g.t.**, s.224-227

¹⁵ Üçok, **a.g.e.**, s.124-127.

¹⁶ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.294-297.

¹⁷ **BOA, A.MKT.UM.** 349/84 1275.L.14 (17.05.1859)

ayaklandırmak ve güya Rusya askeri de Besarabya'dan Memleketeyn'e gireceklerinden onlarla da birleşip bir büyük gaile çıkarmak fikrinde olduğundan bahisle, dört gün önce de Karaguyefçe'den on yedi parça top ve biraz askerin Yenipazar sınırına gönderildiğini bildirmiştir.¹⁸ Miloş'un bu kötü niyetlerinden dolayı giriştiği hazırlıkların önlenmesi için Sırbistan'ın askerce korunması tedbirinin artırılmasına ihtiyaç görünmüştür.¹⁹ Ayrıca İtalya-Avusturya Savaşı'nda Avusturya'nın Macar, Erdel ve Dalmaçya taraflarında bir karışıklık çıkarsa kıvılcımları her tarafa yayılacağından, Bosna, Sırbistan ve Bulgaristan taraflarını korumak için Osmanlı Devleti'nin de kuvvetli bulunmasının gerektiği, hatta Yunanlılar dahi bu buhranlı vakitlerden faydalanmak isteyeceğinden Yunan sınırının iyi şekilde korunması için çağrılacak 25 bin redif askeri yetmeyeceğinden, bunun artırılması kararlaştırılmıştır.²⁰ Miloş'a ise gerekli nasihatleri içeren bir mektup gönderilmiştir. Miloş da sadakatten ayrılmayacağı hususunda sağlam teminat vermiştir.²¹ Ancak yine de Sırbistan içinde hazırlıklar an be an artmış ve Bosna sınırındaki karakolların aralarına bir karakol daha inşa edilerek sağlamlık verilmeye başlanmıştır.²²

Miloş tüm bu askeri hazırlıkları inkar ederek, Yenipazar sınırına bazı toparlarla beraber dört bin asker sevk edildiği haberlerinin yalan olduğunu, Sırp milletinin imtiyazlarından memnun olduğunu belirterek yine bağlılığını bildirmiştir.²³ Oysa ki Sırbistan'dan dönen casusun araştırmaları bunu yalanlanmıştır. Şöyle ki, Sırp ahalisi arasında ve tüccarlar ve kendini bilir kişiler arasındaki konuşmalarda Miloş'un emriyle teşebbüs olunan hazırlıkların ve toplanmaların gerçek sebebinin ne olduğunun tartışıldığı, eğer bunların sebebi Osmanlı Devleti'ne suikast fikri ise, kendilerinin bunca zamandır Osmanlı Devleti'nden zarar ve ziyarı olmadığını ve kendi geçimleriyle uğraşırken, şimdi lüzumsuzca bir dehşet haline düşmüş gibi

¹⁸ BOA, İ.MMS. 15/624 1275.L.20 (23.05.1859)

¹⁹ BOA, İ.MMS. 15/624 1275.L.20 (23.05.1859), BOA, A.AMD. 90/87 1275 (11.08.1858-30.07.1859)

²⁰ BOA, A.AMD. 92/87 1276 (31.07.1859-19.07.1860)

²¹ BOA, İ.HR. 168/9041 1275.Za.03 (05.06.1859)

²² BOA, İ.HR. 168/9041 1275.Za.03 (05.06.1859)

²³ BOA, HR.TO. 486/79 27.05.1859

hepsinin silah altına alınma sebebini sorduklarını casus belirtmiştir. Osmanlı Devleti'ne vergilerini aksatmadıkları ve insanlığa aykırı bir hareketleri olmadığı sürece Osmanlı Devleti'nin üzerlerine asker sevk etmeyeceğini ve kendilerinin de beyhude yere mal ve ailelerini perişan etmek fikir ve emellerinde olmadıklarını, böyle nazik vakitte bu hareketlerin sınırlarında bulunan Bosna eyaletiyle diğer yerlerde bildirilip, yığılan askeri kuvvetlerin belaya düşmelerine sebebiyet vereceği şeklinde ve buna benzer dedikodular çıkmıştır. Bu dedikoduları duyan Miloş, işin sonunda millet arasına bozukluk girip iki gruba ayrılacaklarından ve kendisini pek büyük bir fitneye düşüreceklerinden topladığı ahaliyi teselli etmek için şimdilik toplanmayı gerektirecek bir şey olmadığını açıklayarak ahalinin evlerine dönmelerini istemiştir. Fakat sınırdaki karakolların korunmasına daha fazla önem verilmesini de istemiştir.²⁴

Miloş'un davranışlarından ve casusun bu araştırmalarından sonra, alınan tedbirlere öncekinden daha fazla özen gösterilmesi ve son derece uyanık olunması durumu ortaya çıkmıştır.²⁵ Özellikle ahalsinin çoğunluğu Hristiyan olan ve nazik yerler olan İzvornik sancağındaki Gradacac, Perçka, Belene, İzvornik, Srebreniça kazaları Avusturya sınırıyla Sırp imtiyaz hattında bulunup beri taraf sınırında ise karakollar olmadığından buralar ahalsi bazen gizli ve açık, ara sıra iskelelerin başka yerlerinden geçip öte taraf ahalsiyle görüştüklerinden, mevcut olan zaptiye askerleriyle de düzen sağlanamadığından Sava ve Drin nehirleri boyuyla gereken yerlere karakollar inşa edilmesi ve asker yerleştirilmesi İzvornik kaymakamı tarafından bildirilmiştir.²⁶ Sırbistan'ın durumu dolayısıyla mustahfız neferlerinin olmadığı İzvornik kalelerinde 70 ve Srebreniça kalelerinde 30 kişi ahalden hazırlanarak, dönüşümlü şekilde nöbet tutturulmaya başlanmıştır. Srebreniça, İzvornik, Belene, Perçka ve Gradacac kazalarında bulunan Drin

²⁴ BOA, A.DVN. 142/26 1275.Za.27 (29.06.1859)

²⁵ BOA, A.MKT.UM. 355/82-2 1275.Za.28 (30.06.1859)

²⁶ BOA, A.MKT.MVL. 106/37 1275.Ş.26 (01.04.1859)

boyunda ve geçit yerlerinde de zaptiye askeri istihdam edilmesine dair Bosna ve İzvornik meclisleri karar almışlardır.²⁷

Sınırlardan geçişlere özellikle Sırp memurları göz yummuşlardır. Haydutların bazıları Sırp sınırından Osmanlı Devleti tarafına geçerken yakalanmışlar, kaçanlar ise Sırp memurlarına sorulunca, “*öyle adamlar bizim tarafa gelmedi*” cevabı verilmiştir. Oysa ki Sırp karakolları birbirine çok yakın olup, aralarında da Sırp pandorları gezdiği için onların onayı olmadan hiç kimsenin geçemeyeceği açıktı. Sonuçta eğer imtiyaz hattının geçişi yasak olan yerlerinden Osmanlı Devleti tarafına her kim geçer ise def edileceğinden, böyle bir olay olduğunda sebebinin sınır civarında olan Sırp memurları üzerinde kalacağı belirtilmiştir. Miloş da bunun üzerine sınır memurlarını değiştirmeye ve yerlerine yenilerini tayin etmeye başlamıştır.²⁸

Tüm bu olaylar devam ederken Miloş, Karaguyefçe’de bir millet meclisi toplamıştır.²⁹ Bu toplantıya Rusya Konsolosu da, Sırbistan’ı gezmek bahanesiyle Belgrad’dan çıkıp oraya giderek katılmıştır. Meclis kararıyla Sırbistan Seraskerliği Mihail’e verilmiş, gazetelerin serbest olarak Osmanlı Devleti’nin reayalarının zihinlerini bozacak şeyler yazmalarına karar verilmiş ve daha başka Osmanlı Devleti’nin rızasına aykırı kararlar alınmıştır.³⁰ Miloş, bu mecliste kendisinin asıl emel ve arzusunun memleketin düzeni ve mülk genişletme hususundan ibaret bulunduğunu tartışmaya açmış ve milletin onayına müracaat etmiştir. Bu teşebbüs ve fikirlerine Rusya tarafından izin verildiğini belirtmiştir. Miloş’un bu emellerine meclisçe onay verilmiş ve öncelikle Küçük İzvornik’i zapt etmek düşünülmüştür.³¹

Mecliste kararlaştırılıp uygulanan şeylerden asıl önemlisi Bosna, Karadağ, Bulgaristan ve Arnavutluk ahalisinden iki yüzden fazla bozguncu toplanarak, bunlara knezlik tarafından para verilip, civar sınırlarda oturtularak Osmanlı ülkesinde bir umumi fesad koparılmasıdır. Miloş bunlara yardım edeceğine söz vermiş olup, gereken yerlere cephane gönderilmeye

²⁷ BOA, İ.DH. 437/28866 1275.Z.04 (05.07.1859)

²⁸ BOA, A.MKT.UM. 356/83 1275.Z.15 (16.07.1859)

²⁹ BOA, A.MKT.UM. 376/15 1276.R.09 (06.11.1859), BOA, A.MKT.UM. 377/19 1276.R.13 (10.11.1859), Erten, a.g.t., s.227.

³⁰ Erten, a.g.t., s.227-228.

³¹ BOA, A.MKT.UM. 377/19 1276.R.13 (10.11.1859)

başlanmıştır.³² Dolayısıyla, Sırbistan'la sınırda olan Bosna ve diğer vilayetlerden geçen bir takım bozguncular Sırbistan'ı bozgunculuk merkezi olarak görmeye başlamışlardır.³³ Bunlardan Yenipazar sancağındaki Seniçe'den olan Papaz İlya ve diğerleri yakalanmışlardır.³⁴ Halkı tahrik etmek için çeşitli yalan haberler yayılmaya ve Sırbistan matbaalarında Osmanlı Devleti aleyhinde nice evrak ve risaleler basılmaya başlanmıştır.³⁵ Hatta açıktan açığa çarşı ve pazarlarda bile bu saçmalıklara ve zihin bulandırmaya girişip, risaleler basmaya devam etmişlerdir.³⁶

Böylelikle Sırların ve Miloş'un vaziyet ve hareketleri imtiyaz dairesine sığmaz bir mertebeye varıp, Osmanlı Devleti ile olan tabiiyet bağıını kırarak açıktan isyan belirtileri göstermeye ve Bulgaristan taraflarını dahi tahrike başlamışlardır. Miloş'un bu tavır ve teşebbüslerinde dış tahriklerin olduğu açıktır. Belgrad'da bulunan Rusya beyzadelerinden Prens Dolguroki'nin bu işte başı çekmekte olduğu ve Rumeli tarafından Sırbistan'a kaçıp, toplanmış olan bozguncuların ona müracaat ettikleri anlaşılmıştır. Osmanlı Devleti bu durum karşısında artık Sırların herhangi bir saldırı hareketleri olduğunda, beklemeksizin askeri kuvvetlerini Sırbistan'ın içine gönderip terbiyelerine bakacağını belirtmiştir. Ayrıca Miloş'un bu hoş gitmeyen tavırları devam ederse, Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'a verdiği imtiyazı korumak ve memleket asayişini sağlamak için şiddete başvurmada sorumlu olamayacağı Paris, Londra, Viyana, Berlin sefaretlerine ve devletlerin kabinetolarına yazılmıştır. Petersburg Sefiri Derviş Paşa'ya da durum bildirilip Rusya'ya dahi münasip tebligat yapılması istenmiştir. Gereken tedbirler de alınmış ve Miloş'a devletler tarafından yapılacak nasihatın tesiriyle isyan fikrinin durdurulması ümit edilmiştir.³⁷ Ancak, Sırlar yine bozuk hareketlerde bulunmaktan vazgeçmemişlerdir.

Miloş, Sırp milletine tenbihte bulunarak Drin nehri kenarındaki ovalarda olan zahirelerini evlerine kaldırmalarını istemiştir. Ayrıca Miloş,

³² BOA, A.MKT.UM. 376/15 1276.R.09 (06.11.1859)

³³ BOA, İ.MMS. 16/694 1276.C.10 (05.01.1860)

³⁴ BOA, A.MKT.UM. 357/34 1275.Z.24 (25.07.1859)

³⁵ BOA, İ.MMS. 16/694 1276.C.10 (05.01.1860)

³⁶ BOA, A.MKT.UM. 386/23 1276.Ca.24 (20.12.1859)

³⁷ BOA, A.AMD. 92/27 1276.Ş.12 (06.03.1860)

Sokol Kalesi ahalisinin nahiyelere çıkıp alış veriş yapmalarını da yasaklamıştır. Sırlar silah ve cephane edinip, hazırlanarak, Böğürdelen Kalesi için üç bin, Seniçe ve Uziçe palankaları için de biner kişi asker tertip etmişlerdir.³⁸ Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin Üsküp'te dahi bir ihtiyat kuvveti hazırlanması gerekmiştir. Üsküp eyaletinden önceden hazırlanan altı bin neferin, Hersek'e gönderilen iki bininden geriye kalan dört bin neferin üzerine dört bin nefer daha eklenip on bin nefer asker hazırlanmıştır.³⁹ Üsküp'te böyle bir kuvvet hazırlanması da, Üsküp eyaletinin, Bosna'nın boğazı ve kilidi olan Yenipazar ve Vişegrad taraflarına civar olması sebebiyledir.⁴⁰ Sırlar, aslen Karadağlı olup Sırbistan'a göçen Karadağlılara da rahat vermemişler ve Lofça kapudanı marifetiyle onların köylerine beş yüz kişilik eşkiya grubu topladıkları gibi uzak dağlarda da Bulgaristan'a yardım kastıyla toplanmaktan geri durmamışlardır.⁴¹ Sırbistan'ın Gorgoşofça köyünde de iki yüzden fazla kişi toplanarak, ahaliyi kışkırtmaya çalışmışlardır. Şehirköy kazasından Hristo Çorbacı'ya da Bulgarca bir mektup göndererek üç bin guruh istemişlerdir. Bu eşkiya grubunun elebaşları Niş ve Şehirköy kazalarından olup, buralarda bazı uygunsuzluklar yaparak Sırbistan'a kaçmışlardır.⁴²

Miloş bu sıralarda Böğürdelen'de, on sekiz-yirmi senedir Rumeli, Bosna, Arnavutluk, Karadağ ve diğer taraflardan Sırbistan'a gelen bekar ve ipsiz takımını deftere kaydedip yazmış olduğundan bu sayı on beş bini bulmuştur. Bunların on binini Karadağ'dan gelen işe yarar 10 adet binbaşının emrine vermeyi kararlaştırmıştır. İzvornik sınırından Lozniçe ve Seniçe ve diğer gerekli yerlere bin kişi bir Karadağlı binbaşı emrinde olarak sonradan icap ederse Bosna'ya ve gerekli yerlere gönderilmek üzere ve Bosna'dan Sırbistan'a asker gönderilecek olursa onlar da Bosna'ya geçmek üzere hazırlanmışlardır. Bosna'ya geçmeyi ve padişah askerini şaşırtıp bozgunluk vermeyi ve Miloş'a Osmanlı Devleti sorarsa, "*bekar askeri izinsiz Bosna'ya*

³⁸ BOA, A.MKT.UM. 400/91 1276.Ş.25 (19.03.1860)

³⁹ BOA, A.MKT.UM. 401/16 1276.Ş.26 (20.03.1860), BOA, İ.MMS. 17 716 1276.C.29 (24.01.1860)

⁴⁰ BOA, İ.MMS. 17/716 1276.C.29 (24.01.1860)

⁴¹ BOA, A.MKT.UM. 401/72 1276.Ş.O (24.02.-23.03.1860)

⁴² BOA, A.MKT.UM. 403/4 1276.N.29 (21.04.1860)

geçip asıl vatanlarına gitmek istemişler, yoksa benim iznim yoktur” diye cevap vermeyi amaçlamışlardır.⁴³ Nitekim Bosna reayalarını ayaklandırmak için iki yüzden fazla haydut Drin nehrinin öbür tarafına gönderilmiştir.⁴⁴ Lozniçe ve Böğürdelen taraflarından gelen bu haydutların haylisi ele geçirilmiştir. Sırlar bunun üzerine Bosna valisi ve İzvornik kaymakamına *“haydutlar kendiliklerinden Bosna sınırına çıkmıştır ve buna Miloş Bey razı değildir, haberiniz olsun”* diye haber göndermişlerdir. Bir de Bosna’ya geçemeyenlerden 25 haydutu, herkesin görüp Bosna’ya giderek söylemeleri için Böğürdelen’e götürerek elişer değnek vurdurmuş ve *“bunlar Bosna’ya gideceklerdi, Miloş Bey haber aldı, böyle cezalandırıyor”* diye söylemişlerdir.⁴⁵ Dövülen haydutlar *“bizi karşıya gönderen, para ve silah veren sizler iken şimdi neden dövüyorsunuz”* dediklerinde, *“kendi suçlarını Sırp hükümetine yüklüyorlar”* diyerek bunları prangaya bağlamışlardır.⁴⁶

Kaçakların merkezi olan Sırbistan’a Leskofça kazası Hristiyan ahalisinden ve bozguncu takımından olan 9 kişi de kaçmıştır. Buradan yanlarına arkadaş bularak tekrar Leskofça’ya dönüp haydutluğa başlayan bu kişiler yakalanmışlar ve buraya on süvari ve yirmi piyade zaptiyesi kötülüğün önlenmesi için gönderilmiştir.⁴⁷

Miloş’un Sırbistan’a tekrar başknez oluşu ve bu uygunsuz hareketleri Bosna, Karadağ, Bulgaristan, Tırnova ve bazı yerler reayalarını da harekete geçirmiş ve onlar Miloş ve Mihail’e bazı dilekçeler getirip, sunmaya başlamışlardır.⁴⁸ İzvornik sancağında olan kazaların Hristiyan ahalisinden iki yüzü aşkın kişinin de isyan etmek için Miloş’tan yardım isteyen dilekçeleri ele geçirilmiştir.⁴⁹ Yine Sırbistan’a geçirilmek istenen silahları ise Avusturya engellemiştir. Buna, Miloş karşı koysa da⁵⁰ ve ısrarla davacı olsa da, Avusturya silah ve mühimmatı sınırda alıkoymuştur. Bu yüzden Osmanlı

⁴³ BOA, A.MKT.UM. 404/46 1276.L.17 (09.05.1860)

⁴⁴ Erten, a.g.t., s.235.

⁴⁵ BOA, A.}M... 22/49 1276.Za.24 (14.06.1860)

⁴⁶ Erten, a.g.t., s.236.

⁴⁷ BOA, A.MKT.UM. 410/52 1276.Za.26 (16.06.1860)

⁴⁸ Erten, a.g.t., s.233.

⁴⁹ BOA, A.MKT.UM. 417/89 1277.M.12 (31.07.1860)

⁵⁰ Stavrianos, a.g.e., s.256.

Devleti, Viyana Sefiri Kalimaki Bey⁵¹ vasıtasıyla Avusturya Devletine memnuniyetlerini iletmiştir.⁵²

1.2. Deputasyo'nun İstanbul'a Gönderilişi

Miloş, 1860 yılı Mart'ında İstanbul'a çeşitli talepleriyle ilgili görüşmeler yapmak için bir heyet göndermiştir.⁵³ İstanbul'a giden Deputasyo'nun yani özel memurların⁵⁴ kimler olduğunu, Miloş sadrazamlığa gönderdiği 12/24 Mart 1860 tarihli mektubunda açıklamıştır. Buna göre Hariciye Müdürü Mösyö Rayeviç, konsey üyelerinden Mösyö İvanoviç ve baş rahip Mösyö Pavloviç'ten oluşan bu gruba başkatip olarak da Dahiliye Kalemi Müdürü Mösyö Ristiç katılmıştır.⁵⁵ Deputasyo'nun başkanı olarak da Hariciye Müdürü Svetko Rayeviç belirlenmiştir.⁵⁶

Deputasyo İstanbul'a gelince, bir kral tarafından gönderilmiş gibi tavırlarda bulunup, Osmanlı Devleti alameti olan feslerle değil, Miloş'un giydirdiği samur kalpaklarla Bâb-ı Âlî'ye taleplerini iletmişlerdir.⁵⁷ Deputasyo'nun talepleri ise, Sırp Knezliği'nin veraset yoluyla Miloş'un ailesine verilmesi, Sırbistan'ın bazı yerlerinde bulunan Müslüman ahalinin kalede ikamet ettirilmesi ve mevcut anayasa kanunlarının millet tarafından düzeltilmesine izin verilmesiydi.⁵⁸

Bu talepler ve Miloş'un umulmadık iddiasının ne derece boş ve gerçek dışı olduğunu meydana koymak için Berlin Sefiri Aristaki Bey, Prusya Dışişleri Bakanı'yla görüşmüştür.⁵⁹ İstanbul'a heyet gönderip, taleplerde bulunmak için koşullar Miloş'a uygun görünse de, bu hareket Rusya'ya zamansız görünmüştür. Fransa da, Rusya gibi düşünmüştür. İngiltere ve

⁵¹ 1847-1911 yılları arasında yabancı ülkelere atanan elçiler ve maiyyetindekilerin listesi için (bkz.Hüner Tuncer, **19.Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri**, Ankara, 2000, s.107-157).

⁵² **BOA, İ.HR.** 172/9388 1276.Ca.08 (04.12.1859)

⁵³ Grgur Jakşiç-Vojislav J. Vučkoviç, **Spoljna Politika Srbije za vlade Kneza Mihaila: Prvi Balkanski Savez (Prens Mihail Yönetimi Döneminde Sırbistan Dış Politikası)**, Belgrad, 1963, s.530.

⁵⁴ Erten, **a.g.t.**, s.258.

⁵⁵ **BOA, İ.HR.** 175/9584 1276.N.25 (17.04.1860)

⁵⁶ Erten, **a.g.t.**, s.258.

⁵⁷ Erten **a.g.t.**, s.261.

⁵⁸ **BOA, A.MKT.UM.** 419/26 1277.M.20 (08.08.1860), Jakşiç-Vučkoviç, **a.g.e.**, s.530., **BOA, İ.HR.** 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860)

⁵⁹ **BOA, HR.TO.** 28/91 09.05.1860

Avusturya ise, Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'daki otoritesinin zayıflatılmasını istememişlerdir.⁶⁰ Neticede, Deputasyo'nun isteklerine izin verilmemiş⁶¹ ve bununla ilgili cevap Miloş'a yazılmıştır.⁶² Cevapta Sırbistan'a verilen imtiyazın ortaya konulup, uygulanmayan işleri tarafların uygulaması konusunda bir komisyon kurularak, bir memurun gönderilmesine karar verildiği ve tarafların arasındaki anlaşmazlık davalarıyla, zarar, ziyan ve hukuklarına bakılacağı bildirilmiştir.⁶³

Deputasyo'nun bir iş göremeyip bir de memurun gönderilmesine sebep olunması Miloş'a çok ağır gelmiştir Çünkü *"Mihail'in başknezliği zamanında Şekip Efendi de İslam davalarının söylentisi için gelmişti. Ancak başka iş meydana çıktı, bu da onun gibidir"* diyerek şüphelenmiştir.⁶⁴ Hatta, Mihail dahi, *"Deputasyo'nun İstanbul'a gönderilmesinden vazgeçilmesini ve vaktinde gönderilmesini babama söylemiştim. Fakat anlatamamıştım. Şimdi işin böyle oluşuna kimin ne kabahati vardır"* diyerek yorumlarda bulunmuştur.

Osmanlı Devleti'nin red cevabı, devlet taraftarı olan Sırp'ların hoşuna gitmiş, muhaliflerin ise işine gelmemiştir.⁶⁵ Böylelikle Sırp'lar kendi aralarında taraflara ayrılmıştır. Memurun gelmesi görünüşte İslam arazisi üzerine olup, halbuki Sırp milletine verilen imtiyazın ismi yok derecesine gelmiş olduğundan ve bu da Osmanlı Devleti'nin Sırbistanca olan hukukuna dokunduğundan Osmanlı Devleti'ne sadık olan Sırp'lar *"öncelikle imtiyaz tamamen millet arasında uygulansın, ondan sonra arazi hususuna bakılmaya vakit olur"* diyerek söylenmeye başlamışlar ve derecesiz memnun olmuşlardır.⁶⁶ Miloş ise Deputasyo İstanbul'dan Sırbistan'a dönünce, memurun gelmemesi ve komisyon kurulmaması için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Karadağlılarla işbirliği yapıp, Bosna ve Bulgaristan'dan gelen fesadçılarla etrafı tahrike başlamış ve gazete haberleriyle de zihinleri yanıltmaya çalışmıştır. Tüm bu yaptıklarıyla da hedef saptırıp işin ileriye

⁶⁰ Jakšić-Vučković, a.g.e., s.530-531.

⁶¹ BOA, A.MKT.UM. 418/22 1277.M.14 (02.08.1860)

⁶² BOA, A.MKT.UM. 419/26 1277.M.20 (08.08.1860), BOA, HR.TO. 54/6 24.08.1860

⁶³ Erten, a.g.t., s.267.

⁶⁴ BOA, A.MKT.UM. 425/64 1277.S.21 (08.09.1860)

⁶⁵ BOA, A.MKT.UM. 418/22 1277.M.14(02.08.1860)

⁶⁶ BOA, A.MKT.UM. 425/64 277.S.21 (08.09.1860)

varmamasını amaçlamıştır.⁶⁷ Deputasyo'nun, bu uygulamanın ertelenmesi ve ileride bakılmak üzere olduğu gibi bırakılmasını rica ederek döndüğü, Bâb-ı Âlî'den Belgrad muhafızına bildirilmiş⁶⁸ ve bu mesele halledilmeden kalmıştır.⁶⁹

2. Miloş Döneminde Sırbistan Türklüğü

Miloş, II. yönetimi sırasında, 1830 yılında göç etmeleri garanti altına alınan Türk nüfusunu⁷⁰ Belgrad'dan ve Sırbistan'dan çıkarmaya çalışmıştır.⁷¹ Bu dönemde Türklerden özellikle de Belgrad'daki Türklerden tamamen kurtulmak istenmiştir.⁷² Bunun için çeşitli girişimlerde bulunulup, Müslümanlara eziyetler artırılmıştır. Belgrad'daki Müslüman tüccarların, gerek Sırp'ların özel geceleri ve gerek Pazar günlerinde Sırp'lar gibi mahzen ve dükkanlarını kapatması Sırp polisi tarafından bildirilmiş, uymadıkları takdirde Sırp'lar hakkındaki kanunların onlara da uygulanacağı açıklanmıştır. Bu durum, Belgrad Muhafızı Osman Paşa tarafından Miloş'a protesto edilmiş ve geri adım attırılmıştır.

Miloş, bu kez de Belgrad'ı altı bölüme ayırıp, buralara polis yerleştirmeye çalışmıştır. Bu ise, Müslüman ahaliyi ve ev ve dükkanlarını abluka altına almak demek olacağından ve buralar Sırp polisi elinde oldukça Müslüman ahali hakkında zararı dokunacağından durum yine Belgrad muhafızına bildirilmiştir.⁷³ Muhafız bu polislerin engellenmesi için resmi yazıyla iki kişiyi Miloş'a gönderdiyse de, Miloş yanlış anlaşıldığını, hırsızların çoğalmasından dolayı İslam polisiyle işbirliği yapılmasını ve hırsızların yakalanmasını tenbih ettiğini ifade etmiştir. Ancak birkaç gün sonra bu polislere dair nizamname hazırlayıp, gazetede de yayınlatınca, bunun tercümesini muhafız paşa Bâb-ı Âlî'ye göndererek Miloş'un yaptıklarını

⁶⁷ Erten, **a.g.t.**, 269.

⁶⁸ Erten, **a.g.t.**, 267.

⁶⁹ Hamzaoglu, a.g.e., s.365.

⁷⁰ 1830'da Sırbistan'da müslüman nüfus yaklaşık 9000 idi. Bunların 4000'i Belgrad'da, 2000'i Uziçe'de, 1500'ü Köprü'de, 800'ü Semendire'de, 500'ü Böğürdelen ve 200'ü ise Hasan Paşa Palanka'da yaşamaktaydı. (Aleksandre Popovic, **Balkanlarda İslam**, Çev.Komisyon, İnsan Yay., İstanbul, 1995, s.190).

⁷¹ Nevill Forbes vd., **a.g.e.**, s.121.

⁷² Popovic, **a.g.e.**, s.191.

⁷³ Erten, **a.g.t.**, s.252-254.

ayrıntılı şekilde bildirmiştir. Buna karşılık Miloş'a bir emirname gelip, Miloş uyarılmıştır.⁷⁴ Fakat, bu da Miloş'a etkili olmamış, o bildiğinden şaşmayarak, Belgrad'da Sırları Müslümanlara sataştırarak iki taraf arasında bir arbede çıkmasına çalışmıştır.⁷⁵

Bunun tesiriyle Belgrad'da canbaz seyreden bazı Müslüman çocuklarını ve asker neferlerinden bazılarını birkaç Sırp dövmüşlerdir.⁷⁶ Dövdüklerinden biri de Asakir-i Şahane Kolağalarından Hüseyin Ağa'dır ki durum protesto olursa da bir sonuç alınamamıştır.⁷⁷ Böylelikle, jandarma, pandor ve bazı şahıslara Sırp hükümeti tarafından yüz vermeye başlanmıştır.⁷⁸ Dolayısıyla bundan güç alarak açıkça rastladıkları Müslümanlara sataşmaya ve azıtmaya başlamışlardır. Bunlardan aslen Podgoriçeli olan Kasap Mehmed bin Süleyman din değiştirip, İlya adını almış ve Belgrad'daki hemşehrisi Aşçı Mehmed'i bularak "*sana garazım vardı, şimdi pandor oldum, elimden nasıl kurtulacaksınız*" diyerek yaralamıştır. Aşçı Mehmed de onu bıçaklamış ve iki yaralı yakalanıp İlya kendi polisine, Mehmed de kaleye götürülmüştür.⁷⁹

Olay böylelikle iki kişi arasında kalıp bastırılmışken, Sava İskelesi'ndeki bir İslam kahvehanesi önüne gece yarısı gelen Sırlar, burada kalan hamal, kayıkçı ve gariplerden olan 19 Müslümandan kapıyı açmalarını istemiş, onlar da bunu reddedince, kahveyi çevirip kapısını, camını kırarak üzerlerine saldırmışlardır.⁸⁰ Silahsız olan Müslümanlardan 10'unu öldüren Sırlar diğerlerini de yaralamışlardır. Sonra da, suçu Müslümanlara yükleyerek, Sırların üzerine hücum ederken yaralandıklarını belirtmiş ve Müslümanları hapse atmışlardır.⁸¹

⁷⁴ Erten, **a.g.t.**, s.256-257.

⁷⁵ **BOA, İ.HR.** 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860)

⁷⁶ **BOA, İ.HR.** 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860), **BOA, A.MKT.UM.** 418/22 1277.M.14 (02.08.1860)

⁷⁷ **BOA, A.MKT.UM.** 418/22 1277.M.14 (02.08.1860), Erten, **a.g.t.**, s.264.

⁷⁸ **BOA, A.MKT.UM.** 418/22 1277.M.14 (02.08.1860), **BOA, İ.HR.** 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860), **BOA, İ.HR.** 178/9776 1277.S.1 (19.08.1860)

⁷⁹ **BOA, İ.HR.** 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860), **BOA, İ.HR.** 178/9776 1277.S.1 (19.08.1860).

⁸⁰ **BOA, İ.HR.** 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860)

⁸¹ Erten, **a.g.t.**, s.262.

Bu olay üzerine Belgrad muhafızı Belgrad'daki büyük devlet konsoloslarını çağırıp, görüşmüş ve neticede ahalinin emniyetinin sağlanması ve olayın araştırılması için İslam ve Sırp memurlarından oluşan bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.⁸² Komisyonda ortaya çıkacak suçlarına göre de mutlaka şiddetlice terbiye edilecekleri ve böyle bir olay tekrarlanacak olursa da kaleden karşılık verilip, saldırganların silahla def edileceğinin Sırp başknezine yazıyla bildirilmesi ve kapı kethüdasıyla, konsoloslara açıkça ifade edilmesi Belgrad Muhafızı Şerif Osman Paşa'dan istenmiştir.⁸³ Komisyon kurulmasına Sırp Knezliği de razı olmuş ve konsoloslar tarafından da şahadetname verilmiştir.⁸⁴

Sadece Belgrad da değil, Sırbistan'ın her yerinde Sırlar Müslümanlara türlü eziyetler edip, sebepsizce katletmeye başlamışlardır.⁸⁵ Örneğin Fethülislam Kalesi yakınındaki bostan bekçisi Müslümanlara, sekiz on Sırp saldırıp beş kişiyi öldürmüşler, halk korkuya kapılıp kale dışına çıkamaz olmuşlardır.⁸⁶ Yine Böğürdelen Kalesi varoşunda yerleşmeye çalışan Müslümanları da, Sırlarla en küçük bir anlaşmazlıkları olunca Sırp hükümeti derhal hapse atmaya başlamıştır. Ayrıca Bosna tarafına çıkarılan şahısların görüşme mevkisi Böğürdelen ve Böğürdelen'e yakın köyler olup, bu durum görüldüğünden bir olay çıkartarak, sebebinin Müslümanlardan olması için geceleri Müslüman mahalleleri arasında silahlı bekarlar gezdirilmeye başlanmış, korkuya kapılan halk da Böğürdelen Kalesi'ne sığınmışlardır. Ertesi gün de ikna edilerek geri yerlerine gönderilmişlerdir.⁸⁷ Sırların tüm bu eziyetlerine Müslümanlarca bir karşılık verilmemiş ve sabredilip tahammül gösterilmiştir.⁸⁸ Ancak Uziçe ahalisinden ve ileri gelenlerinden birkaç kişiyi daha Sırlar sebepsizce öldürüp, bazılarını da yaralamaya başlayınca ve şikayetler dikkate alınmayınca Müslüman ahali

⁸² BOA, İ.HR. 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860)

⁸³ BOA, İ.HR. 178/9776 1277.S.1 (19.08.1860)

⁸⁴ BOA, A.MKT.UM. 425/67 1277.S.22 (09.09.1860)

⁸⁵ BOA, A.MKT.UM. 425/64 1277.S.21 (08.09.1860)

⁸⁶ BOA, A.MKT.UM. 423/36 1277.S.10 (28.08.1860), BOA, A.MKT.NZD. 323/22 1277.S.14 (01.09.1860)

⁸⁷ BOA, A.MKT.UM. 418/22 1277.M.14 (02.08.1860)

⁸⁸ BOA, A.MKT.UM. 425/64 1277.S.21 (08.09.1860)

iyice ümitsizliğe kapılıp, karşılık vermeğe niyetlendilerse de, kendilerine nasihat edilip, sabretmeleri istenmiştir.⁸⁹

Olaylar, Deputosyo'nun İstanbul'a gönderilmesiyle de ilgilidir. Çünkü bazı kişiler "*Miloş Bey'in İstanbul'a gönderdiği Deputasyo işleri görüp geliyor ve bütün Türkleri kalelerden çıkaracaklardır*" diye söylenmekte olduklarından ve bunlara da Sırp hükümeti tarafından yüz verildiğinden⁹⁰ sebepsizce nüfusu öldürmeye cesaret etmişler ve Müslümanları hapse atmaya ve Sırlara uyguladıkları kanunları onlara da uygulamaya başlamışlardır. Müslümanlar Belgrad varoşu dışına dahi çıkmaya cesaret edemeyip, kuşatma altına girmiş gibi olsalar da Müslümanlardan bir şey meydana çıkmaması için sabır ve tahammül göstermeye devam etmişlerdir.⁹¹ Miloş ise Bulgaristan ve Bosna'yı karıştırmak için risale ve gazeteler neşredip, Bosna ve Karadağ'dan Sırbistan'a kaçan suçlulardan ve bizzat Sırlardan haydut grupları oluşturarak, ellerine silah ve para verip, berilere çıkarıp asayiş bozmaya çalışmıştır.⁹² Ayrıca Rumeli'de bir ayaklanma çıkarmak için buralara ve Niş'e doktor, öğretmen kıyafetinde, seyyah ve papaz tarzında casuslar göndermiştir. Bu casuslar kaza ve şehirleri dolaşıp, tebaanın zihnini karıştırarak mahalli hükümetin idaresinden şikayet eden dilekçeler toplamışlar⁹³ ve Osmanlı Devleti'ne sadakat ve ihanet içinde olanları araştırıp, hallerini ve isimlerini içeren defterler yapmışlardır.⁹⁴

Miloş, böylelikle ihanetçileri parayla ve vaadle, bir kat daha ihanete sevk edip, Osmanlı Devletine sadık olanları bir şekilde öldürterek, asayiş bozmaya çalışmaktan vazgeçmemiştir.⁹⁵ Sırları kışkırtmak ve Bosna, Arnavutluk ve Rumeli taraflarının zihnini yanıltmak için Sultan Murat'ın Kosova'da şehit olduğuna dair ve Sırların nasıl gayret ettiklerini ve çeşitli hakaretleri içeren bir resimle yine Karadağ viladikasının ölümüne dair ve

⁸⁹ Erten, **a.g.t.**, s.267-268.

⁹⁰ **BOA, A.MKT.UM.** 418/22 1277.M.14 (02.08.1860)

⁹¹ **BOA, A.MKT.UM.** 425/64 1277.S.21 (08.09.1860)

⁹² **BOA, İ.HR.** 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860)

⁹³ **BOA, A.DVN.** 155/53 1277.S.1 (19.08.1860)

⁹⁴ **BOA, İ.HR.** 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860)

⁹⁵ **BOA, A.DVN.** 155/53 1277.S.1 (19.08.1860), **BOA, İ.HR.** 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860)

Müslümanlara olan cesaretiyle ilgili bir resim hazırlanıp etrafa göndermeye başlamışlardır.⁹⁶

3. Miloş'un Ölümü

Miloş, iktidarında sadece Müslümanlara zulmetmekle kalmamış, entrikalarını yürütebilmek amacıyla Sırbistan'daki Osmanlı Devleti'ne sadık grupları dağıtıp, kendi taraftarlarını öne çıkarmış ve birçok kişinin şiddete başvurarak mal ve eşyalarını müsadere etmiştir. Onun bu hareketleri ileri gelir ahaliyi kendisinden nefret ettirmiş ve Sırbistan'da taraftarlıklar artmaya başlamıştır.⁹⁷ Bunlardan İlija Garašanin tarafı günden güne kuvvet bulup, Mihail taraftarı olduklarını açıklayarak birleşmekte, diğer taraf ise Stefço tarafı olup bunlar da, Miloş'un azli ve vefatı durumunda Mihail'e galip gelip Miloş'un kardeşinin oğlunu seçtirmek ve kendisi vasi olmayı istemektedir. Bunların karşısında ise Aleksandr tarafı yer alarak, bu taraf da güçlenmekte ve Aleksandr'ın oğlunu istemektedirler.⁹⁸

Miloş bu sıralarda hastalanıp, hastalığına çare bulunamayacağı duyulunca, Sırp lar arasında dolaşan bu politikalar ve taraftarlıklar artmış, Mihail de askeri kuvvetleri elinde bulundurduğundan bu politikaları çevirenleri hapse atarak duruma hakim olmuştur. Miloş da, on sekiz gün hastalık çekerek,⁹⁹ 26 Eylül 1860 tarihinde vefat etmiştir.¹⁰⁰ Miloş'un cenazesi bir törenle mezarına götürülmüştür. Cenaze töreninde Sırp reisleri ve tüccar, esnaf ve diğer Sırp ahali si siyah elbiseleriyle grup grup dizilmiş, onların arkasında okul çocukları, papazlar ve ondan sonra da bir tabur askerleri, üç tane çarha topu ve müzikleriyle hüznü lü gazeller söyleyerek ilerlemişler¹⁰¹ ve tören için iki bölük Osmanlı asker iyle, muzika da hazırlanmıştır.¹⁰² Kortejin ortasında Miloş'un cenazesinin olduğu köşk olup, bunun arkasından da

⁹⁶ BOA, A.MKT.UM. 425/64 1277.S.21 (08.09.1860)

⁹⁷ BOA, İ.HR. 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860)

⁹⁸ BOA, A.MKT.UM. 425/64 1277.S.21 (08.09.1860)

⁹⁹ Erten, a.g.t., s.274.

¹⁰⁰ BOA, İ.HR. 179/9858 1277.Ra.15 (01.10.1860), Aslantaş, a.g.m., s.481, Jakşiç-Vučkoviç, a.g.e., s.532.

¹⁰¹ Erten, a.g.t., s.275.

¹⁰² BOA, İ.HR. 179/9858 1277.Ra.15 (01.10.1860)

muhafız paşa, meclis üyeleri, konsoloslar ve Sırp ileri gelenlerinin aileleri dizilerek, Miloş'un cenazesi kiliseye getirilip, mezarlığa defnedilmiştir.¹⁰³

¹⁰³ Erten, **a.g.t.**, s.275-276.

V.BÖLÜM

MİHAİL OBRENOVIÇ'İN II. DÖNEMİ (1860-1868) VE OSMANLI DEVLETİ'NİN SİRBİSTAN'DAN ÇEKİLMESİ

1. Mihail'in Başknez Oluşu

Miloş'un vefat etmesi üzerine Belgrad Muhafızı Şerif Osman Paşa, resmi elbiseleriyle knezlik konağına giderek Mihail'le görüşmüş ve kendisinin Osmanlı Devleti tarafından Sırp başknezliğini tasdik ve tebrik etmiştir.¹ Mihail de “*Osmanlı Devleti'ne sadakat üzere bulunduğuma ben de söz veririm*” diyerek teşekkür etmiştir.² Başknezliğin resmen onaylanmasıyla Sırp kışlasından yirmi bir pare top atılarak herkese ilan edilmiştir. Bu ilanla dost devletler konsolosları resmi elbiseleriyle Mihail'e gidip, başknezliğini tebrik etmişlerdir.³

Mihail'in Sırp başknezliğine dair beratı 20 Ekim 1860'da verilmiş⁴ ve berat, Miralay Enis Bey ile Belgrad'a gönderilmiştir.⁵ Berat gelince, usulü üzere Kalemeydanı'nda okunması ve Sırp reislerinin orada bulunmaları Mihail'e söylenince, beratın okunmasına gerek olmadığını, çünkü zaten kendisinin başknezliğinin önceden pederine verilmiş olan evladiyet fermanının içinde açıklandığını ve gelen beratın da bu fermanı sağlamlaştırdığını belirterek reddetmiştir. 21 Kasım 1860 (1277.Ca.07) tarihinde de askeri yaver eşliğinde bazı kişileri iki faytonla Belgrad muhafızına göndermiş ve Belgrad muhafızı ile beratı getiren Miralay Enis Bey, Liva Ethem Paşa ve ileri gelen kişiler resmi elbiseleriyle faytonlara binerek Mihail'in konağına gitmişlerdir. Bu heyeti iki yaver karşılayıp, salonda ise resmi elbiselerini giymemiş olan Sırp konseyi, dost devlet konsolosları, birkaç tüccar ve birkaç başka reis bulunup Mihail dahi, Macar elbisesine

¹ Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi bu konuda, Sırların imtiyazları gereğince, başknezlik makamının ahalinin seçimi üzerine Osmanlı Devleti'nce verildiğinden ve Miloş'un sağlığında oğlu Mihail'in tayini de ahalice istendiğinden dolayı Mihail'in Osmanlı Devleti tarafından önceden namzet tayin edilerek, bu konuda Belgrad Muhafızı'na memuriyet verildiğini belirtmektedir. (**Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi**, C.X, Yay.Haz.Münir Aktepe, Ankara , 1988, s.22).

² **BOA, İ.HR.** 179/9858 1277.Ra.15 (01.10.1860)

³ Erten, **a.g.t.**, s.275.

⁴ **BOA, A.DVN.MHM.** 31/36 1277.R.04 (20.10.1860)

⁵ Erten, **a.g.t.**, s.277; **Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi**, C.X, s.23.

benzer bir elbiseyle heyetin karşısına çıkmıştır. Miralay Enis Bey, beratı Mihail'e vermiş ve Raşid Bey beratı okumuştur.⁶ Sonra da Sırpça tercümesi okunmuştur. Böylelikle Belgrad Kalesi'nden yirmi bir pare top atılıp, Sırp kışlasından da yirmi bir pare top atılarak ilan edilmiştir. Mihail, Sırp başknezliğine özel müşir fesini ve nişanını takmayarak ve kimseye resmi elbise giydirtmeyerek berat-ı şerife saygısızlık etmiş ve bu da ilerideki hareketleri için bir ipucu olmuştur.⁷

1.1. Avrupa İle İlişkiler

Mihail, ikinci kez tahta çıktığında 37 yaşında idi ve hemen hemen tüm Avrupayı dolaşmıştı. Daha eğitilmiş ve daha tecrübeliydi.⁸ Mihail'in ana düşüncesi Sırbistan'ı bağımsızlığa kavuşturmaktır. Ancak bunun için tüm gücün kendi elinde toplanmasını sağlayacak bir anayasa değişikliği yapılmalıydı. Böylelikle, içteki muhalefetle uğraşmadan askeri ve diplomatik hazırlıklara başlayabilirdi. Ancak bu reformlardan önce büyük devletlerin Sırbistan'ın talepleri konusundaki fikirlerini öğrenmeliydi. Bunun için Kasım 1860'da Jovan Marinoviç'i görevlendirdi. O, Viyana, Petersburg, Berlin ve Paris'teki temaslarında Müslüman ahalinin tahliyesi ve anayasa tadili konularını görüştü. İlk konu için büyük devletler Sırbistan'a Bâb-ı Âlî ile yeni müzakerelere başlamasını tavsiye etmişler, 2.konuyu ise bir kenara bırakmalarını belirtmişlerdir.

Jovan Marinoviç, Petersburg'daki görüşmelerinde, Sırbistan'ın askeri hazırlıkları karşılayabilecek gücünün yetersizliğinden bahsetmiş ve Rusya'dan 300.000 Avusturya dukası borç istemiştir. Gorchakov da paranın verileceğini taahhüt etmiştir ve Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'ndeki Hristiyan halkları için önemli bir rol oynamaya namzet olduğunu belirtmiştir. Paris'teki görüşmelerinde ise Marinoviç⁹ ; Mihail'in bir mektubunu sunmuştur ve buna göre Sırbistan siyasetini Fransa ile uzlaşarak yürüteceğine söz vermiştir. Fransa Dışişleri Bakanı Thouvenel ise buna karşılık, Fransa'nın desteğinin

⁶ Beratın tam metni için (bkz. **BOA, A.DVN.MHM.** 31/36 1277.R.04 (20.10.1860), Erten, **a.g.t.**, s.296-297).

⁷ Erten, **a.g.t.**, s.277-281.

⁸ Jakşiç-Vučkoviç, **a.g.e.**, s.532; Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.271.

⁹ Jakşiç-Vučkoviç, **a.g.e.**, s.532-533.

sağlandığını ancak yapılacak reformların ihtiyatla yürütülmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁰ Mihail, bir mektup da Prusya'nın kral vekiline yazarak Sırp Knezliği'nin kendisine verildiğini belirtmiş ve Prusya Devleti'nin himayesini istemiştir.¹¹

1.2. Karadağ İle İlişkiler

Avrupa ile bu temaslardan başka diğer Balkan halklarıyla da temasa geçilmiştir. Yine Kasım 1860'da yazar Vuk Karadçiç, Mihail tarafından Karadağ Prensi Nikola'nın tahta çıkışını tebliğ etmek bahanesiyle Çetine'ye gönderilmiştir. Gerçekte ise Vuk Karadçiç, ortak ulusal propaganda ve büyük silahlanma programı gibi Sırp planlarını sunmuştur¹² ve Sırbistan, Prens Nikola'ya para yardımıyla bulunmuştur.¹³

Karadağ bu sıralarda 1858 yılında başlayan ve tam sona eremeyen Hersek İsyanı'nın kışkırtıcılığına devam etmekteydi. Sadece onun değil, Sırbistan ve Rusya'nın tahrikleri ve Avusturya'nın asileri himaye etmesi de söz konusuydu.¹⁴ Bosna ve Hersek Hristiyanları Sırbistan ve Karadağ'ın tahriklerinden dolayı o bölge Müslümanlarını da rahatsız etmekteydiler.¹⁵ Bu yüzden Bosna valisine Sırbistan ve Karadağ'ın durumlarından dolayı ve Bosna'daki hristiyanların tahrik edilmelerinden dolayı dikkatli olması talimatı verilmekteydi.¹⁶ Ancak tahriklerin ardı arkası kesilmemiştir. Ahaliyi tahrik etmek amacıyla Sırbistan'dan çıkıp İzvornik sancağındaki dağlarda gezinen sekiz kişi yakalanmıştır. Bunların reislerinin Avusturya tebaasından Deste Bovicic olduğu anlaşılıp, her ne kadar niyetlerini inkar etseler de¹⁷ Deste Bovicic Avusturya konsolosuna teslim edilip, Osmanlı sınırlarından çıkarılmış, diğerleri de Kütahya'ya sürgüne gönderilmişlerdir.¹⁸ Tüm bu tahrikler

¹⁰ Bled, *a.g.m.*, s.290-291.

¹¹ BOA, HR.TO. 28/98 05.12.1860

¹² Jakšić-Vučković, *a.g.e.*, s.534.

¹³ Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, Çev.Ayşegül Yaraman-Başbuğu, Milliyet Yay.,İstanbul, 1993, s.320.

¹⁴ Zafer Gölen, “*Osmanlı İdaresinde Bosna-Hersek*”, *Balkanlar El Kitabı*, C.I, s.378-379.

¹⁵ BOA, A.AMD. 93/41 1277.R.1.(17.10.1860)

¹⁶ BOA, A.MKT.UM. 431/65 1277.Ra.26 (12.10.1860)

¹⁷ BOA, A.MKT.MVL. 121/6 1277.Ra.28 (14.10.1860), BOA, A.MKT.MVL. 125/78 1277.Ş.24 (07.03.1861)

¹⁸ BOA, A.MKT.MVL. 125/78 1277.Ş.24 (07.03.1861)

sonucunda 1861'de Hersek İsyanı'nın ikinci safhası başlamıştır.¹⁹ Karadağ'ın bu isyana gerek çeteler halinde, gerekse bu çetelerin Hersek asileriyle işbirliği şeklindeki müdahaleleri 1861 Şubatı'nda artmıştır.

Osmanlı Devleti buna karşılık, bölgede askeri hazırlıklar yapmış ve Sırbistan sınırları üzerinde ihtiyati tedbirler alınmıştır.²⁰ Sırbistan da bu durumda gizlice hazırlıklara ve mühimmat ikmaline başlayıp, Sırp başknezi sınır ve istihkamlara iki mühendis ve bir özel memur göndermiştir. Ayrıca Niş tarafındaki reyalardan şikayet mektupları alınmasını da taraftarlarına gizlice bildirmiştir.²¹ Niş valisine Sırp'ların bu tahriklerine meydan verilmemesi ve dikkatli olunması tenbihlenmiştir.²² Sırp'ların bu kötü niyetlerine karşılık Niş, Şehirköy ve Leskofça gibi yerlere piyade ve süvari askeri düzenlenip, başlarına bir subay konulmuştur.²³

Sırbistan'da Osmanlı taraftarlarını çoğaltmak için ve Sırbistan'daki bozgunculuk girişimlerine son vermek için icap eden kişilere para verilmesi Belgrad muhafızına yazılmıştır.²⁴ Gelen cevapta bu paranın aylık şeklinde olmasından ziyade sadık kişilerin görecekları hizmet ve gayrete göre altın olarak nakden verilmesi daha yararlı görülmüştür. Zaten Sırbistan Knezliği'nin taraftarı olanların bir çoğu bekar ve öteden beriden tahrik sonucu gelenlerle, maaşla han köşelerinde bulunan bir takım bozgunculardı.²⁵ Knezlik tarafından maaş verilen bu firarilerden²⁶ Sırbistan'daki Bulgar firarileri ve bekarlardan 1000 kadar silahlı adam hazırlanarak haydutlukla Drin nehri boyundan Bosna ve Bulgaristan tarafından geçirilip ahaliyi tahrikle bir isyan çıkaracakları anlaşılmıştır.²⁷ Yine Sırbistan'daki Yagodina kasabasında birkaç bin kişilik eşkıya toplanarak, Osmanlı topraklarına sızmaya

¹⁹ Gölen, *a.g.m.*, s.379.

²⁰ Jakšić-Vučković, *a.g.e.*, s.534-535.

²¹ BOA, A.MKT.UM. 455/15 1277.Ş.4 (15.02.1861)

²² BOA, A.MKT.UM 457/54 1277.Ş.15 (26.02.1861)

²³ BOA, A.MKT.UM. 464/85 1277.N.27 (09.04.1861)

²⁴ BOA, A.MKT.UM. 457/73 1277.Ş.15 (26.02.1861)

²⁵ BOA, A.MKT.UM. 463/50 1277.N.16 (29.03.1861)

²⁶ BOA, A.MKT.UM. 465/31 177.L.2. (13.04.1861)

²⁷ BOA, A.MKT.UM. 465/32 1277.L.3 (14.04.1861)

çalışacaklarını ve Sırbistan'ın bunlara yardım edeceğini Niş valisi bildirmiştir.²⁸

Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'a komşu olan taraflarının rahatını bozacak ve ahaliyi tahrik edecek hareketlerin Sırbistan'da hazırlanması ve bozguncuların orada toplanıp, türlü türlü yalan haberlerle, çeşit çeşit kötülük icad ederek, öte taraflara atmaları dolayısıyla Sırbistan, bozgunculuğun fabrikası makamına gelmiştir. Bu sebeple fevkalade ihtiyatlı olunması ve hiç ipucu verilmemesi tenbihlenmiştir.²⁹ Bu bozguncu takımları genelde sınır boylarında gezerek eşkiyalık yapmaya fırsat gözetdiklerinden ve karşı taraf ahalisini tahrike çalıştıklarından, bunların önlenmesi için sınır boylarında uygun şekilde karakol gezdirilmesi, Bosna, Niş, Vidin, Prizren, Üsküp valileriyle Hersek ve Sofya mutasarrıflarına bildirilmiştir.³⁰ Gerekli görülen yerlere de karakollar inşa edilmiştir.³¹

Bosna ve Hersek'e sadece Sırbistan'dan değil Avusturya'dan da bazı bozguncular firar ederek gitmeye başlamışlardır.³² Bunlardan, Avusturya ordusundan firar eden Macar bir teğmenle, beş çavuş Sırbistan'a gelmişlerdir. Oradan da Karadağ'a gitmek üzere Belgrad'dan hareket etmişlerdir.³³ Benaluka'da bulunan bazı Sırp bozguncular da, Sava nehri sahillerindeki Hristiyan ahaliyi tahrik etmeye başlamışlar ve karşı Avusturya ülkesi dahi Sırlarla ittifaka çalışmıştır.³⁴ Gradiška'nın karşısındaki Avusturya'da Sırp milleti bulunduğundan Sırbistan ile ittifak yapmaları Sırbistan başknezi tarafından teklif edilmiş ve onlar da 12.000 askerle yardım edeceklerini ve birlikte Bosna'ya hücum edeceklerini taahhüd ederek ittifakı kabul ettikleri duyulmuştur. Bundan dolayı bunlar Sava sahilleriyle hristiyan ahaliyi kışkırtmaya girişeceklerinden, buralarda yeterli sayıda asker bulundurulması ve İzvornik sancağının da Drin boyunda yapıldığı gibi seyyar

²⁸ BOA, A.MKT.UM. 468/46 1277.L.17 (28.04.1861)

²⁹ BOA, A.MKT.UM. 465/31 1277.L.2 (13.04.1861)

³⁰ BOA, A.MKT.UM. 465/32 1277.L.3 (14.04.1861)

³¹ BOA, A.MKT.UM. 470/73 1277.L.27 (08.05.1861)

³² BOA, A.MKT.UM. 465/32 1277.L.3 (14.04.1861)

³³ BOA, A.MKT.UM. 471/36 1277.Za.1 (12.05.1861)

³⁴ BOA, A.MKT.UM. 471/99 1277.Za.3 (14.05.1861) , BOA, A.MKT.MHM. 219/76 1277.Za.09 (20.05.1861)

askerlerle korunmasına dikkat edilmesi bildirilmiştir. Sadece Benaluka değil, Bihke sancağına da Sırbistan'dan yedi sekiz kişi gelip, Hristiyanlara *“Sırbistan'dan beş altı güne kadar asker, cephane ve silah geleceğini”* söyleyerek konuşurlarken bunu zaptiyeler haber alınca karşıya kaçmışlardır.³⁵

Sırbistan; Karadağ ve Bosna firarilerini kaydederek, lazım gelen tarafları karıştırmak için sevk etmeye başlamıştır. Bunları Bosna kıtasına geçiremediklerinden Sokol ve Uziçe kaleleri civarına göndermiş ve bir karışıklık çıkarmaya çalışmışlardır.³⁶ Ancak bunlar yani 221 silahlı Karadağlı başarılı olamamışlardır.³⁷ Burada amaç, *“Karadağlılar silahlı olarak Sırbistan'a geçerek halkı kışkırtacaklar, sonunda bir fenalık olursa sorumlusu Bosna tarafındaki memurlardır”* diyerek kendi hilelerini örtmek ve *“Karadağlılar Sırbistan'a bunu açmışlar”* diyerek o bahaneyle ayaklanmak ve haydutluk etmektir.³⁸ Sırbistan'a 300'den fazla Karadağ eşkiyası geçip, Sırp lar da asker yazmaya başlayıp her milletten 500 asker yazmışlardır. Bir fırsatını buldukları an Bosna'ya geçip reayayı ayartmayı amaçlamışlardır. Karadağlılar önceden de Sırbistan'dan asker istemişler ve Mihail de verebileceğini ve onlarla beraber olduğunu bildirmiştir. Tüm bu hazırlıklardan dolayı, Drin nehrinin Sırbistan imtiyaz hattını ayıran Vişegrad kazasından, Sava nehriyle birleştiği Raça'ya kadar gümrük ve geçit olan yerler merkez olarak, kordon şeklinde asker yerleştirilmiştir. Yine Seniçe ve Yenipazar kazaları için de bunun gibi bir kordon yapılması kararlaştırılmıştır.³⁹

Sırp lar, çete toplamayı ve bu hareketlerin sebebini beri taraftan saldırıya uğrama korkusu olarak gösterdiklerinden, onlara bu yönde bir bahane verilmemesi ve Sırp sınırında bir mesele çıkmamasına dikkat edilmesi Bosna valisine bildirilmiştir.⁴⁰ Yine Sırbistan'da da herhangi bir uygunsuz hareketin ortaya çıkmasına göz yumulmaması istenmiştir.⁴¹ Ancak

³⁵ BOA, A.MKT.UM. 471/99 1277.Za.03 (14.05.1861)

³⁶ BOA, A.MKT.UM. 479/5 1277.Z.17 (26.06.1861)

³⁷ BOA, A.MKT.UM. 478/54 1277.Z.13 (22.06.1861)

³⁸ BOA, A.MKT.UM. 479/5 1277.Z.17 (26.06.1861)

³⁹ BOA, A.MKT.UM. 487/1 1278.M.19 (28.07.1861)

⁴⁰ BOA, A.MKT.UM 483/7 1278.M.01 (10.07.1861)

⁴¹ BOA, A.MKT.UM. 485/88 1278.M.12 (21.07.1861)

Bosna-Hersek ahalisini sadece Sırp ve Karadağlılar değil, Fransızlar, Ruslar ve Avusturyalılar da kışkırtmıştır. Şöyle ki; Belgrad'daki İngiltere konsolosu Longworth, Sir Henry Bulwer'e bir mektup yazarak Tuna nehrindeki Fransız buharlı gemilerinden birinin, nehrin buzlu olması dolayısıyla Bosna sınırındaki iki kentte durarak, deneme gezisi yaptıklarını bildirmiştir. Bu geminin kaptanı Fransız Magnon'un buralardaki Hristiyan ahalile ilişki kurarak, onları kışkırttığı ve ahalinin de Osmanlı Hükümeti aleyhine dilekçeler vermeye başladığı, Magnon'un da bu dilekçeleri Paris'e ileteceğinin öğrenildiğini, ayrıca Osmanlı Hükümeti'ne karşı, ahalinin toptan isyan etmesini ve hristiyan ülkeler tarafından destekleneceklerini vaad ettiğini de bildirerek, tüm Avrupa'ya yayılmış Fransız ajanlarının olduğunu ve İşkodra (Scutari) ve Karadağ'da bulunan ve karışıklıklar çıkartan Fransız konsoloslarının buna örnek olduğunu eklemiştir.⁴²

Gizli araştırma için Sırbistan'a gönderilen papaz Dimitri de Aleksençe'de firarilerin elebaşlarıyla görüşmüştür. Bunlar da Dimitri'ye kendilerini Belgrad'daki Rusya ve Fransa konsoloslarının çağırarak bazı vaadlerde bulunduklarını, toplanan vergi, aşar ihalesi ve asker yardımı kalkmadıkça ve on yedi parça çiftlikat dahi köy şekline konulmadıkça geriye dönmeyeceklerine dair kendilerinden senet aldıklarını, ayrıca bu konuların neticeye bağlanması için yerlerine iki kişiyi vekil tayin ettirip kendi adamlarından biriyle İstanbul'a gönderdiklerini söylemişlerdir.⁴³ Avusturya konsolosunun bozgunculukta iştiraki de şaşkınlığa yol açmış ve açıklama talep edilmiştir.⁴⁴

1861 Hersek İsyanı, Karadağ'ın yardımları dolayısıyla kesin şekilde bastırılamamıştır. Ayrıca Karadağ kendisi de silahlandığından, Osmanlı Devleti önlemler alma yoluna gitmiştir. İsyanı bastırmakla Ömer Paşa'yı görevlendirmiş ve Hersek asilerinin Karadağ'dan yardım almalarını engellemek için de Karadağ sınırında geçici sınır devriyeleri kurulmuştur.

⁴² BOA, HR.TO. 238/5 22.06.1861

⁴³ BOA, A.MKT.UM. 488/35 1278.M.24 (02.08.1861)

⁴⁴ BOA, A.MKT.UM. 465/31 1277.L.2 (13.04.1861)

Karadağ limanları da abluka altına alınmıştır.⁴⁵ Hem Karadağ'a-bağımsızlık elde etme ve memleketini genişletme niyetlerinden dolayı- hem de Karadağ ahalisinin tahrik ve yardımlarıyla isyan eden yerlere askeri hareket yapılması kararlaştırılmıştır. Karadağ prensi büyük devletlerin nasihat ve tenbihlerini de dinlemeyerek, kendisi bağımsız bir hükümet reisiymiş gibi davranmış,⁴⁶ Osmanlı Devleti'nin, silahsızlanması konusundaki isteğini de reddetmiştir. Böylelikle askeri hareketi hak etmiştir.⁴⁷ Karadağ'a Kataro ağzı ahalisinden 5000 kişi yardıma gelmiştir.⁴⁸ Uziçe'den de cephane, silah ve toplar Karadağ'a ulaştırılmaya çalışılmıştır.⁴⁹ Karadağ'la ilgili asıl hareket, Ömer Paşa'nın 21 Kasım 1861'de Hersekli isyancıları Piva'da kesin olarak yenmesinden sonra yapılmıştır. Osmanlı ordularının Karadağ üzerindeki zaferiyle 31 Ağustos 1862'de İşkodra Antlaşması imzalanmış, Karadağ Hersekli asilere yardımdan vazgeçmiştir.⁵⁰

Sırbistan başknezi Mihail ise Osmanlı Devleti'ne karşı direkt bir saldırıda bulunmamıştır. Bunun sebebi ordusunun yetersiz olmasıdır.⁵¹ O, isyanları el altından desteklemiştir. Belgrad'da basılan gazetelerde bile Bosna ve Bulgaristan ahalisini tahrik edecek ve isyana teşvik edecek yalan haberler yazılmıştır.⁵² Bu gazetelerin sınırlardan içeri girmemesi için Bosna, Niş ve Üsküp valilerine ihtarda bulunulmuştur.⁵³ Sırbistan, Bosna'ya çeteler göndermekten de geri durmamıştır. Bunun için Sırbistan'ın Bosna sınırındaki Çaçka'da Sırp memurları tarafından bazı firariler ve bekarlar toplanmış ve bazı seri hazırlıklar yapılmıştır. Srebreniçe'ye de Drin nehri sınırından çeteler çıkarılmaya ve ahaliyi tahrik ederek bir arbede çıkmasına çalışılmıştır.⁵⁴ Bihke sancağından Sırbistan'a ve Avusturya'ya kaçan hristiyanlardan ve Sırbistan'dan gelen tahrikçilerden oluşan bozguncular, Bihke sancağının

⁴⁵ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C.VII, Ankara, 1995, s.4-5 Gölen, *a.g.m.*, s.379.

⁴⁶ **BOA, A.AMD.** 94/80 1278.M.29 (07.08.1861)

⁴⁷ Karal, *a.g.e.*, C.VII, s.4.

⁴⁸ **BOA, A.MKT.UM.** 482/51 1277 (20.07.1860-09.07.1861)

⁴⁹ **BOA, A.MKT.UM.** 505/7 1278.R.04 (09.10.1861)

⁵⁰ Gölen, *a.g.m.*, s.379.

⁵¹ Jakšić-Vučković, *a.g.e.*, s.536.

⁵² **BOA, A.MKT.UM.** 505/7 1278.R.04 (09.10.1861)

⁵³ **BOA, A.MKT.UM.** 508/44 1278.R.16 (21.10.1861), **BOA, A.MKT.UM.** 505/7 1278.R.04 (09.10.1861)

⁵⁴ **BOA, A.MKT.UM.** 505/7 1278.R.04 (09.10.1861)

Avusturya sınırı boyunca dolaşıp, ahaliyi kışkırtmaya çalışmışlardır.⁵⁵ Buralar ahalisine Sırbistan aynı zamanda silah ve barut da göndererek, onları silahlandırmıştır.⁵⁶ Bihke ve Benaluka'da ormanlar içine saklanan ve Hristiyanlara dağıtılan bu silahlar ortaya çıkarılmış ve Bihke kalesi cephanesine konulmuştur.⁵⁷ Buraların askeri kuvvetleri de takviye edilmiştir.⁵⁸

Sırpaların dağıttığı bu silahlardan önce ve sonra ele geçirilenlerin sayısı 2.042 adete ulaşmıştır.⁵⁹ Böyle silah ve cephane gelince yakalanması için gerekli tedbirlerin alınması istenmiş, ancak hristiyan ahali bunun için fazlaca sıkıştırılırsa Avusturya'ya kaçabileceğinden⁶⁰ ahaliyi korkutup, ürkütmeden, dehşete düşürmeden akılcıca davranılması tenbihlenmiştir.⁶¹ Bunun üzerine ahaliye gerekli nasihatlar yapılmış, onlar da ellerindeki silahları getirip teslim etmeye başlamışlardır.⁶² Bu toplanan silahlar saklanarak, kimlerden alındığını ve miktarını gösteren senet şeklinde mazbatalar yapılmıştır. Silah dağıtımında parmağı olanlar da yakalanmış ve asayiş sağlanmıştır.⁶³ Ancak Sırpalar kendileri Bosna sınırına silah ve cephane yollamaktan vazgeçmemişlerdir. Bosna sınırı civarındaki Valyevo'ya yirmi bin deste fişenk gönderildiği gibi, Karaguyefçe'den de beş adet top alınarak Bosna sınırındaki yerlere gönderilmiştir.⁶⁴ Sırpalar Karadağlılarla işbirliği içinde olarak⁶⁵ Bosna'yı tahrik etmeye devam etmişler ve hiçbir zaman düzgün durmamışlardır.⁶⁶ Sırpalar, fırsatını bulunca kendisinin parmağı yokmuş gibi görünmek için ve sorulunca “engellemedim” demek için eşkiyalardan asker çıkarmaya

⁵⁵ BOA, A.MKT.UM. 512/4 1278.R.26 (31.10.1861), BOA, A.MKT.UM. 517/20 1278.Ca.13 (17.11.1861)

⁵⁶ BOA, A.MKT.UM. 522/34 1278.Ca.30 (3.12.1861), BOA, A.MKT.UM. 525/9 1278.C.12 (15.12.1861), BOA, A.MKT.UM. 519/69 1278.Ca.22 (26.11.1861)

⁵⁷ BOA, A.MKT.UM. 519/69 1278.Ca.22 (26.11.1861)

⁵⁸ BOA, A.MKT.UM. 525/67 1278.C.14 (17.12.1861)

⁵⁹ BOA, A.MKT.UM. 529/29 1278.C.29 (01.01.1862), BOA, A.MKT.UM. 533/2 1278.B.15 (17.01.1862)

⁶⁰ BOA, A.MKT.UM. 525/9 1278.C.12 (15.12.1861), BOA, A.MKT.UM. 529/55 1278.B.01 (03.01.1862), BOA, A.MKT.UM. 533/2.1278.B.15 (17.01.1862)

⁶¹ BOA, A.MKT.UM. 528/62 1278.C.28 (31.12.1861), BOA, A.MKT.UM. 525/9 1278.C.12 (15.12.1861), BOA, A.MKT.UM. 529/55 1278.B.01 (03.01.1862)

⁶² BOA, A.MKT.UM. 533/2 1278.B.15 (17.01.1862)

⁶³ BOA, A.MKT.UM. 539/27 1278.Ş.09 (09.02.1862)

⁶⁴ BOA, A.MKT.UM. 492/96 1278.Ş.12 (12.02.1862)

⁶⁵ BOA, A.MKT.UM. 552/79 1278.L.9 (09.04.1862)

⁶⁶ BOA, A.MKT.UM. 530/7 1278.B.03 (05.01.1862)

devam etmiştir. Karadağlılara bile el verip, onlarla birleşebilmesi kuvvetle muhtemel görüldüğünden ve Yenipazar Boğazı da Karadağ ve Sırbistan'ın karşılaşma yolu olabileceğinden, bu boğazda biraz fazla asker bulundurulmaya başlanmıştır⁶⁷ ve Sırbistan'la ilgili gereken tedbirler alınmıştır.⁶⁸

Sırp başknezi Mihail, Küçük İzvornik'i de işgal etmek emelini taşıyordu.⁶⁹ Sırlar, Küçük İzvornik'te sınırı aştığından, Sırlar ve Müslümanlar arasında tarla ve arazi anlaşmazlıkları ortaya çıkmıştır.⁷⁰ Yine Sırlar, Küçük İzvornik'te sınırı 80 adım geçerek karakol yapmaya başlamışlardır. Bu karakol yapmaktan amaçları, buranın Müslüman ahalisinin geçim kaynağı olan ziraat yaptıkları topraklarını almak ve daha önce birkaç defa sınırı aştıklarından dolayı burayı ilerideki tecavüzleri için bir mevki elde etmektir. Bu karakolun yıkılması, bu mümkün olmazsa da, karakolun karşısına uygun mesafede karakollar inşası Osmanlı Devleti tarafından uygun bulunmuştur.⁷¹

1.2.1. Bosna-Hersek Olaylarında Papazların Etkisi

Yukarıda değinildiği üzere 1858'de başlayıp 1861'de ikinci safhasına geçilen Hersek Ayaklanması'nda Sırbistan'ın, Karadağ'ın, Rusya'nın tahriklerinin yanı sıra papazların etkisi de vardır. Şöyle ki; Bosna'daki Gradacac kazasının köylerinin papazları, halkı kışkırtmaya ve aldatmaya çalışmışlardır. Onları yönlendirence Bosna'daki ihtilalde Sırbistan'a kaçan ve orada yaşayan Papaz Peroto'dur.⁷² Gradacacılı Papaz Peroto, kendisi gibi Sırbistan'a kaçanlardan topladığı 36 kişiye silah ve cephane vererek, İzvornik sancağındaki hristiyanları ayaklandırmak için buraya göndermiştir. Osmanlı askeri ile çıkan çatışmada bunlar kısırılıp, elebaşları ve birkaçı öldürülmüş, birazı kaçmış ve 19'u da yakalanmıştır. Yakalananlar da Vidin kalesinde yedi yıl kürek cezasına çarptırılmışlardır. Peroto'nun da İzvornik'e

⁶⁷ BOA, İ.MMS. 24/1074 1278.L.28 (28.04.1862)

⁶⁸ BOA, A.MKT.NZD. 416/44 1278.Za.5 (04.05.1862)

⁶⁹ Jorga, a.g.e., C.5, s.425.

⁷⁰ BOA, A.MKT.UM. 520/85 1278.Ca.25 (29.11.1861)

⁷¹ BOA, A.MKT.UM. 569/45 1278.Za.28 (27.05.1862)

⁷² BOA, A.MKT.MVL. 122/14 1277.R.23 (08.11.1860)

geçecek olursa yakalanması ve Vidin'e gönderilmesi ve ele geçirilmesi tenbihlenmiştir.⁷³

Bosna'daki Yeni Pazar sancağındaki Seniçe'den olup Sırbistan'da bulunan Papaz İlya da, bozguncu fikirlerle İvanca köyünde 250'şer gurus maaşla gönüllü olarak bir takım şahısları toplamaya ve kaydetmeye başlamıştır.⁷⁴ Bosna hristiyanlarını yanındaki deftere kaydeden bir başka papaz ise Sırp milletinden olan Kasrenne'dir. Kasrenne Bosna'da dolaşarak, ahaliyi tahrik etmeye çalışmış ve yanında da bolca zararlı evrak getirmiştir. Onun Bihke sancağında da bozgunculuk yapamaması ve yakalanması için çalışılmış ve nihayetinde⁷⁵ yakalanarak, Bosna merkezine gönderilmiştir.⁷⁶ Sırbistan'dan Benaluka sancağına, silah ve cephane geçiren ve bunları halka dağıtan Papaz Simon da, 14 arkadaşıyla birlikte yakalanmıştır. Ağaç altlarına ve dağlara saklanan silahların bir kısmı da açığa çıkarılmıştır.⁷⁷ Papaz Simon'un arkadaşları, Ergani'de beş yıl kalebendlikle cezalandırılmışlar,⁷⁸ kendisi ise ömür boyu Amasya'ya sürgün edilmiştir.⁷⁹ Papazın bu cezayı almasına sebep ise Avusturya'dan Sırbistan'a imdad için çok asker geleceği ve Müslüman ahaliyle savaşılacağı şeklinde gayrimüslimleri kışkırtması ve bu amaçla silah dağıtmasıdır. Böylelikle *"rahatını alemin rahatsızlığıyla hasıl olur zanneden bir takım asayiş-i umum düşmanları"* yakalanarak gerekli cezalara çarptırılmıştır.⁸⁰

⁷³ BOA, A.MKT.MVL. 123/79 1277.C.10 (02.01.1861)

⁷⁴ BOA, A.MKT.MHM. 220/32 1277.Za.13 (24.05.1861)

⁷⁵ BOA, A.MKT.UM. 519/70 1278.Ca.22 (26.11.1861)

⁷⁶ BOA, A.MKT.UM. 521/95 1278.Ca.28 (02.12.1861), BOA, A.MKT.UM. 519/70 1278.Ca.22 (26.11.1861)

⁷⁷ BOA, İ.MVL. 459/20664 1278.C.27 (30.12.1861)

⁷⁸ BOA, A.MKT.MVL. 139/50 1278.B.11 (13.01.1862)

⁷⁹ BOA, A.MKT.UM. 538/79 1278.Ş.06 (06.02.1862), BOA, A.MKT.MVL. 139/50 1278.B.11 (13.01.1862)

⁸⁰ BOA, A.MKT.MVL. 139/50 1278.B.11 (13.01.1861)

1.3. Bulgaristan İle İlişkiler

Sırplarla Bulgarların ilişkisi Belgrad'da bulunan Georgi Rakovski⁸¹ aracılığıyla sağlanmıştır.⁸² 1860 yılında Belgrad'a gelen Rakovski burada Osmanlı Devleti ile Rum milleti aleyhine yayınlar yapmaya başlamıştır.⁸³ Belgrad'da "*Dunavski Lebed (Tuna'nın Kuğusu)*" adlı gazete çıkararak⁸⁴ Bulgaristan'ın siyasi kurtuluşu için çalışmalarına hız vermiştir.⁸⁵ 1861'de silahlı bir hareket öngören "*Bulgaristan'ın Özgürleşmesi Projesi*"ni yazmıştır ki buna binaen 1862'de de Bulgar Lejyonu'nu oluşturacaktır.⁸⁶ Rakovski, Bulgaristan'da bir ayaklanma çıkarmayı ve böylelikle büyük güçlerin himayesini kazanmayı amaçlıyordu.⁸⁷ Bu sıralarda Bulgaristan topraklarında da Ruslar görünmüşlerdir. Rusya tebaasından dokuz kişi, Yergöğü'nden Rusçuk'a geçerek Zıştovi, Rahova, Tırnova, Servi, Gabrova, Sofya, İvraca'dan sonra Şehirköyü'ne gelmişlerdir. Bunlardan önce geleni Vidin yoluyla Eflak'a gideceğini söylese de yine de hareketlerine dikkat için gizli bir memur görevlendirilmiştir.⁸⁸

Sırbistan da Bulgaristan'ı tahrikten geri durmamış, bekar ve Bulgar firarilerinden bin kadar silahlı adam hazırlayıp, Drin nehri boyundan Bosna ve Bulgaristan'a geçirerek oralar ahalisini kışkırtmaya ve asayiş bozmaya çalışmıştır.⁸⁹ Han köşelerinde olan bu bekar ve firari takımlarını gönderirken de sınırlarını korumayı bahane etmiştir.⁹⁰ Yine aynı bahaneyle

⁸¹ Georgi Stoykoy Rakovski (1821-1867), Kazan'da doğmuş, Karlova'da ve İstanbul'da Kuruçeşme'deki Rum okulunda okumuştur. 1841'de Atina'ya giderek orada "*Makedonya Derneği*" adlı gizli bir derneğin kuruluşunda rol almış. 1842'de de İbrail'e geçerek oradaki Bulgarlar arasında çetecilik hazırlıkları yapmıştır. Kırım Savaşı'nın çıkmasıyla İstanbul'da Rusya için casusluk yapacak bir gizli örgüt kurmuş ve casus şebekesi oluşturmuştur. Türk ordusuyla ilgili bilgi toplayıp Ruslara iletmek amacıyla Şumnu Türk ordusunda tercüman olarak görev almış ancak casusluğu anlaşıp yakalanmış, İstanbul'a götürülürken kaçmış, 1858-1860 yılları arasında Odesa'da bulunmuştur. Kendisini Bulgar tarihçileri milli kurtuluş hareketinin ilk organizatörü olarak adlandırırlar. (Bilal N.Şimşir, **Rumeli'den Türk Göçleri**, C.II, Ankara, 1989, s.LXII-LXIII, Şentürk, **a.g.e.**, s.182-183)

⁸² Jakşiç-Vučkoviç, **a.g.e.**, s.534

⁸³ BOA, A.MKT.UM. 418/22 1277.M.14 (02.08.1860)

⁸⁴ Şentürk, **a.g.e.**, s.183.

⁸⁵ Şimşir, **a.g.e.**, s.LXIII, Şentürk, **a.g.e.**, s.183.

⁸⁶ Castellan, **a.g.e.**, s.327.

⁸⁷ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.375.

⁸⁸ BOA, A.MKT.UM. 452/38 1277.B.20 (01.02.1861)

⁸⁹ BOA, A.MKT.UM. 465/32 1277.L.3 (14.04.1861)

⁹⁰ BOA, A.MKT.UM. 465/89 1277.L.05 (16.04.1861)

Karaguyefçe'den Belgradçık ve Sahra sınırına süvariler göndermiştir.⁹¹ Sırbistan, bu gibi tüm uygunsuzluklarını açıktan açığa yapmayıp⁹² Osmanlı Devleti'ne itaat eder görünse de gizli perdeler arkasında bozgunculuk teşebbüslerine devam etmiştir.⁹³

Bosna ve Bulgaristan ahalisini kışkırtmak için ve Sırları da gayrete getirmek için Belgrad'daki gazeteler yalan haberler yazmışlar, gizli onayı da Sırp hükümetinden almışlardır.⁹⁴ Sırlar, hep hileli bir şekilde, direkt düşmanlık ilan etmeden, haydutluk suretiyle sınırları dışına eşkiya geçirmiş ve halkı kışkırtmaya çalışmıştır. Ancak 6 Ağustos 1861'deki millet meclisi toplantısında Mihail; Sırların serbest hal ve idarelerinden bahsederek, Bulgaristan'daki hristiyanları mezalim altından kurtarmak niyetinde olduğunu açıklamıştır. Bunun için asker ve silah hazırlığı kararı alınmıştır.⁹⁵ Bundan güç alan haydutlar da Niş, Şehirköyü, Leskofça ve İvranya ahalisini ayaklandırmak için aniden buralara geçme niyetlerini artırmışlardır.⁹⁶ Nitekim, 1861 Kasım başlarında Sırbistan'dan çıkan Bulgar haydutları, Niş kazası köylerini basmak ve devlet taraftarı Bulgarlarla, Niş Zaptiye Mülazımı Mehmet Ağa'yı katletmek için harekete geçmişlerdir. Asıl amaçları, devlete sadık Bulgarlara gözdağı vermek, kendilerine engel olabilecek kişileri yok etmek ve sonunda Sırbistan'daki silahlı Bulgar komitelerinin de gönderilmesiyle Bulgaristan'ı ayaklandırmaktı. Ancak amaçlarını gerçekleştirememişler, zaptiyelerle karşılaşp çıkan çatışmalarda bazıları öldürölüp, bazıları da kaçmışlardır. Yakalananlar da, yargılanıp idam edilmişlerdir.⁹⁷

Bulgar haydutlar sadece Niş'e değil Vidin'e de geçmişlerdir. Bunlardan Vidin'deki Sahra kazasından olup, birkaç yıl önce Sırbistan'a göç etmiş olan Esbas isimli kişi, Bulgarları tahrik ederek Sırbistan'a firar ettirmek amacıyla

⁹¹ BOA, A.MKT.UM. 472/32 1277.Za.4 (15.05.1861)

⁹² BOA, A.MKT.UM. 472/71 1277.Za.8 (19.05.1861)

⁹³ BOA, A.MKT.UM. 476/24 1277.Za.27 (07.06.1861)

⁹⁴ BOA, A.MKT.UM. 505/7 1278.R.04 (09.10.1861)

⁹⁵ BOA, A.MKT.UM. 506/81 1278.R.10 (15.10.1861)

⁹⁶ BOA, A.MKT.UM. 506/81 1278.R.10 (15.10.1861), BOA, A.MKT.UM. 508/65 1278.R.16 (21.10.1861)

⁹⁷ Şentürk, a.g.e., s.140-141.

yanındaki sekiz kişiyle geceleyin ve silahlı olarak sınırı geçmiştir. Ancak, burada zaptiyelerle karşılaşp çatışmış, kendisi yakalanıp arkadaşları kaçmıştır.⁹⁸ Vidin için, Deliorman taraflarından biraz asker gönderilmesi ve ihtiyaten de Vidin’de Pomak askeri tertip olunması istenmiştir.⁹⁹ Ayrıca Sırbistan’ın hal ve hareketleri üzerine gayet uyanık olunması Niş ve Vidin valilerine bildirilmiştir.¹⁰⁰ Yine Vidin, Niş valileriyle, Belgrad muhafızına gönderilen şifreli telgrafnamede, Sırların Vidin tarafında sınırı ne kadar asker sevk ettikleri ve nasıl hareket ettiklerinin araştırılması için Sırbistan’a casuslar gönderilmesi ve birlikte hareket edilerek alınan haberlerin bildirilmesi istenmiştir.¹⁰¹ Bu casuslardan olup Niş’e ve oradan Aleksence’ye ve daha içerilere geçen biri verdiği ifadesinde Sırların her kazadan asker topladıklarını ve sınırlardaki çitleri güçlendirdiklerini gördüğünü ve Sırların memleketleri dahilindeki her yere gizli olarak cephane gönderdiklerini duyduğunu belirtmiştir.¹⁰²

Vidin Valisi Süleyman Paşa da Sırbistan’da her köyden hayvanat hazırlamasının emredildiğini, her evde asker olabilecek ve silah kullanabilecek kaç kişi varsa hazır olmalarının ve sonradan yoklama yapılırca kim silahsız bulunursa beş sene prangaya vurulacağını ilan edildiğini bildirmiştir. Vidin’den Sırbistan’a firar edenlere daima sınırı geçip çalıp çırpımlarının tenbih edildiğini, yalnız yakalanıp vurulurlarsa kendilerini kurtaramayacaklarının da belirtildiğini, Süleyman Paşa gönderdiği telgrafa eklemiştir.¹⁰³ Sırların bu hazırlıkları ve hareketleriyle Vidin halkını şüpheye düşürmeye ve bazı bozguncuların da yardımıyla halkı tahrik etmeye çalıştıklarını belirten Süleyman Paşa, Bulgarların bu tahriklere kapılmamaları için, sınırdaki asker sayısının artırılıp, Osmanlı Devleti kuvvetlerine, değil

⁹⁸ BOA, A.MKT.MVL. 135/44 1278.Ca.10 (14.11.1861)

⁹⁹ BOA, A.MKT.UM. 520/22 1278.Ca.24 (28.11.1861)

¹⁰⁰ BOA, A.MKT.UM. 520/43 1278.Ca.24 (28.11.1861), BOA, A.MKT.UM. 520/22 1278.Ca.24 (28.11.1861)

¹⁰¹ BOA, A.MKT.UM. 552/7 1278.L.7 (07.04.1862)

¹⁰² BOA, A.MKT.UM. 552/79 1278.L.9 (09.04.1862)

¹⁰³ BOA, A.MKT.UM. 553/61 1278.L.13 (13.04.1862)

Sırpların bütün Bulgaristan halkının karşı koyamayacağıının anlatılmasını istemiştir.¹⁰⁴

1862 yılının Haziran ayına gelindiğinde ise Belgrad Vakası¹⁰⁵ patlak vermiş¹⁰⁶ ve bundan sonra Rakovski, Belgrad'da Bulgar lejyonunu kurmuştur. Sayıları yaklaşık 300 kişiye ulaşan bu lejyon, Belgrad'dan Aleksençe'ye gönderilmiş ve sınırı geçmek emrini beklemeye başlamışlardır.¹⁰⁷ Ancak öncelikle Rakovski, Haçi Stavri adındaki bir haydudu, Bulgaristan'da ayaklanma zeminini hazırlamak üzere Sırbistan'dan Tuna Vilayeti'ne göndermiştir. Stavri'ye Bulgaristan'da ayaklanma çıkınca, Sırp askerinin ve Sırbistan'daki Bulgar gönüllülerinin de yardıma gelecekleri söylenmiştir. Tırnova, Gabrova, Elena ve Dranova taraflarında dolaşp adam toplamaya başlayan ve 150 kişilik bir çete de oluşturan Stavri ayaklanmayı başlatamamıştır. Çünkü Türk makamları olayı öğrenip, tedbir aldıklarından çete dağılmış, Haçi Stavri de Eflak'a kaçmıştır.¹⁰⁸ Ancak Bulgaristan'ı ayaklandırma niyetlerinden hiç vazecmemişlerdir. Rakovski'nin arkadaşlarından 15 kişi Kalafat'a gelmişler, ikisi üçü Zıştovi'ye gitmiş, bunların ilk baharda Eski Zağra ve Karlova taraflarına gelerek, tahrike çabalayacakları haber alınmıştır.¹⁰⁹ Yine Rakovski'ye gönderilmek üzere Bulgarların daima zulüm altında bulundurulduklarına dair mektup yazan ve Rakovski'nin adamı Nikola Hristo ile görüşen, onun yakalanmasıyla da suçu ortaya çıkan Tulçalı manifaturacı Dimitri Tured, Diyarbakır'da kalebend olarak 10 yıl hapse çarptırılmıştır.¹¹⁰

1.3.1. Bulgarların Göç Ettirilmeleri

Vidin ve Niş Bulgarları isyan etmeleri için kışkırtıldığı gibi, göç etmeleri için de kışkırtılmışlardır. Vidin'de bazı bozguncular "*Sırbistan isyan edecek ve Osmanlılar hareket eyleyecek, sizler ayak altında çiğneneceksiniz, ailenizi*

¹⁰⁴ BOA, A.MKT.UM. 555/38 1278.L.16 (16.04.1862)

¹⁰⁵ Belgrad Vakası: Belgrad'da bir Sırp çocuğun Osmanlı askeri tarafından yaralanmasıyla Sırp ve Müslümanlar arasında meydana gelen olaylardır. İleride ayrıntılı olarak ele alınacaktır

¹⁰⁶ Şentürk, a.g.e., s.141.

¹⁰⁷ Jakşiç-Vučkoviç, a.g.e., s.539, Bulgar çete hareketleri, bu lejyonun kuruluşuyla başlatılmaktadır.(Şimşir, a.g.e., s.LXII).

¹⁰⁸ Şimşir, a.g.e., s.LXII, Şentürk, a.g.e., s.185.

¹⁰⁹ BOA, A.MKT.MHM. 251/55 1279.B.07 (28.12.1862)

¹¹⁰ BOA, İ.MVL. 480/21762-M 1279.B.17 (07.01.1863)

Sırbistan'a göndererek siz de hazır olun" diyerek halkı aldatmaya çalışmışlardır.¹¹¹ Bunun üzerine Vidin'den on beş hane aile tüm eşyaları ve hayvanlarıyla Sırbistan'a kaçmışlardır. Bunların Rakoviçe-i Kebir ahalisinden olabileceklerini belirten Belgrad muhafızı, kabul edilmemelerini Sırp Knezliği'nden istediye de, knezlik "*Gorgoşofça naçalnikinin bunların ölürüz de dönmeyiz diyerek geldiklerini yazdığını*" belirtmiştir.¹¹² Zaten Rakoviçe-i Kebir köyünde ve Niş'de yazın bir ayaklanma çıkmasına çalışılmaktaydı.¹¹³ Belki ayaklanma çıkmamıştır ama 1862 yılı ilkbaharında bu köyden 63 Bulgar, Sırbistan'dan gelen tahrikçilere uyup, Sırbistan'a göçmüşlerdir.¹¹⁴ Belgrad muhafızı, Sırbistan'ın bu firarileri kabul etmesi engellenmedikçe, firarların günden güne artacağını bildirmiştir.¹¹⁵ Sırbistan Vidin'den geçen 15 aileyi süratle iade etmiştir. Ancak bu sefer 100 kadar aile tüm eşya ve hayvanlarıyla Sırbistan'a geçmiştir. Bunun üzerine Sırbistan "*işte bizler iade ediyoruz, onlar zulümden yine firar ediyor, niye kabul etmeyelim? Elbette bir çare bulunana kadar oturmalarına engel olamayız*" cevabını vermiştir.¹¹⁶ Bunun üzerine Vidin valisine, Sırbistan'a geçmek isteyenlere izin verilmemesi, ancak Rusya'ya göç etmek isteyenlerin ise engellenmemesi tenbihlenmiştir.¹¹⁷

Niş'te ise, Niş'in Sırbistan'a ilhak edileceği söylentileri çıkmış ve 1861 yılı başından itibaren pek çok Bulgar Sırbistan'a göçmüştür. Sırbistan sınırındaki köylerdeki göç etmemiş Bulgarlar da, sınırdan geçen Bulgar eşkiyaları tarafından ya zorla, ya da çeşitli vaatlerle göç ettirilmişlerdir.¹¹⁸

Sırp tahrikçilerinin yanı sıra Vidin'deki Rus konsolosu da tahriklerde bulunuyordu¹¹⁹ ve Bulgar reayayı vatanlarını terk etmeleri için kışkırtıyordu.¹²⁰ Ayrıca Bulgarlar, Rusların zulmünden kaçan Tatar ve Çerkes

¹¹¹ BOA, A.MKT.UM. 465/89 1277.L.05 (16.04.1861)

¹¹² BOA, A.MKT.UM. 465/9 1277.N.28 (10.04.1861)

¹¹³ BOA, A.MKT.UM. 465/32 1277.L.3 (14.04.1861)

¹¹⁴ Şentürk, a.g.e., s.149.

¹¹⁵ BOA, A.MKT.UM. 465/9 1277.N.28 (10.04.1861)

¹¹⁶ BOA, A.MKT.UM. 468/90 1277.L.19(30.04.1861)

¹¹⁷ BOA, A.MKT.UM. 468/89 1277.L.19 (30.04.1861)

¹¹⁸ Şentürk, a.g.e., s.150.

¹¹⁹ BOA, A.MKT.UM. 465/9 1277.N.28 (10.04.1861)

¹²⁰ Nedim İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Trabzon, 2006, s.270

muhacirlerinin bir bölümünün Bulgaristan'a yerleştirilmesinden memnun değillerdi.¹²¹ Hatta altmış kadar Bulgar, Bükreş'e gidip, Tatar muhacirlerinin kendilerine verdiği rahatsızlıklardan dolayı Rusya konsolosuna şikayette bulunmuşlar ve sonunda vatan ve ailelerini terk ederek emniyetli bir yere gideceklerini belirtmişlerdi. Bunun üzerine konsolos, onların Sırbistan veyahud Rusya tarafına göç edebilmeleri için gerekli iznin Osmanlı Devleti'nden istenmesini kendi devletinden rica etmiştir. Bulgarlar bu isteklerinin Fransa ve İtalya konsolosları tarafından da desteklenmesini, Rus konsolosu aracılığıyla rica etmişlerdir. Bunlardan birçok aileler de Sırbistan'a gidip yerleştiklerinden Sırbistan'ın bu olayda parmağı olduğu anlaşılmıştır.¹²²

Tahrikler hiç durmamış, bu sefer de Rumeli'deki Bulgarların Rusya'dan Osmanlı Devleti'ne geçen muhacirlerin yerlerine gideceklerine dair yalan haberleri yayılmaya başlamıştır.¹²³ Basılı ve sözlü olarak yayılan ve Kırım Türkleriyle Bulgarların mübadele edileceği şeklindeki bu söylentilere¹²⁴ aldanan Bulgarlar vatanlarını terk etmek haline düşmüşlerdir.¹²⁵ Her şekilde bu göç olaylarını kışkırtan Rusya ve Sırbistan'ın amaçları, Osmanlı idaresi altında Hristiyanların yapılan zulümlere dayanamayarak vatanlarını terk ettiklerini ve kendilerine sığındıklarını Avrupa'ya ve Dünya'ya yaymak ve bu durumu Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmaktı.¹²⁶ Bu amaca hizmet eden Belgrad'daki Sırp gazeteleri de aynı söylemlerde bulunup, Sırbistan'ın insanlık namına Bulgar göçmenlere yardım ettiğini yazıyorlardı. Gerçekte ise durum hiç de böyle değildi. Sırbistan'a göçen Bulgarlar neye uğradıklarını şaşırılmış ve pişman olmuşlardır.¹²⁷ Bunlardan olan Niş'deki Bala ve Zir Korice köyü ahalisi Sırlardan zulüm

¹²¹ Şentürk, **a.g.e.**, s.184. Bulgarların yanısıra Sırlar da Çerkes muhacirlerinden memnun değillerdi ve Çerkesleri sürerek Sırları zor duruma düşürdüğüne dair Rusya'ya mektup yazmışlardı (bkz. Murat Papşu, **Vatanından Uzaklara Çerkesler**, İstanbul, 2004, s.81-82).

¹²² **BOA, A.MKT.UM.** 485/48 1278.M.10 (19.07.1861)

¹²³ **BOA, A.MKT.UM.** 527/91 1278.C.24 (27.12.1861), **BOA, A.MKT.UM.** 528/74 1278.C.28 (31.12.1861)

¹²⁴ İpek, **a.g.e.**, s.270-271.

¹²⁵ **BOA, A.MKT.UM.** 528/74 1278.C.28 (31.12.1861)

¹²⁶ Şentürk, **a.g.e.**, s.161.

¹²⁷ Şentürk, **a.g.e.**, s.150-151.

görmüşler¹²⁸, yiyeceklerini ve hayvanlarına otlarını dahi parayla alarak, ellerindeki neleri varsa satıp yemişlerdir. Böylelikle aldatıldıklarını anlamış, geri dönmek isteyince de Sırp tarafından daha içerilere gönderilmiş veya hapsedilmişlerdir. Bazıları kaçarak Osmanlı karakollarına sığınmışlar, kalanlar da feryada başlamışlardır. Sırp da bunları iadeye mecbur olmuştur.¹²⁹ Neticede Sırbistan'a gidenler *“Osmanlı devleti'nde buldukları huzur ve rahatı hiçbir yerde bulamayacaklarını anladıklarından”* geri dönmüşlerdir.¹³⁰ Vidin'den Sırbistan'a giden Bulgarlar da geri dönmeye başlamışlardır.¹³¹ Vidin'den Rusya'ya gidenler de umduklarını bulamamış, pişmanlıkla geri dönmüşlerdir.¹³²

1.3.2. Bulgaristan Olaylarında Papazların Etkisi

Bulgaristan'ı ifsad için Sırbistan sadece silahlı çeteler değil, kitaplar da göndermiştir. Miloş'un tarihine ve Rusların geçmiş savaşa niçin ve ne suretle başladıklarına dair iki çeşit olan, 500 cilt kitabın Niş'ten Sofya'ya kadar dağıtılmak üzere Sırp başknezi tarafından güya hediye olarak gönderileceği haber alınmıştır. Niş için olanların okul idarecilerine; Sofya için olanların ise Sofya'daki okul hocası Filaret'e gönderileceği ve ele geçirilmesine çalışılacağı Niş Valisi Osman Paşa tarafından bildirilmiştir.¹³³ Yine aynı vali, Sırbistan'dan dönen Ustrumcalı bir papazın elinde Sırp Tarihi olduğunu ve Sırbistan'ın istiklaline dair Miloş'un vasiyetnamesinin basılarak ileri gelen herkese verildiğini de bildirmiştir.¹³⁴ 1862 yılının Temmuz ayında Tırnova kazasının Gabrova Balkanında toplanan ve Bulgar köylerini ayaklandırmak için hazırlanan asiler arasında Gabrova mektebinin hocası Daskal¹³⁵ Nikola ve bir Bulgar papazı da vardır.¹³⁶ Tam bunlar da bize gerek papazların, gerek

¹²⁸ BOA, A.MKT.UM. 508/65 1278.R.16 (21.10.1861), BOA, A.MKT.UM. 506/81 1278.R.10 (15.10.1861)

¹²⁹ BOA, A.MKT.UM. 506/81 1278.R.10 (15.10.1861)

¹³⁰ Tercüman-ı Ahval, Sayı 70, 18.S.1278 (25.08.1861), BOA, A.MKT.UM. 543/89 1278.Ş.26 (26.02.1862)

¹³¹ BOA, A.MKT.UM 555/38 1278.L.16 (16.04.1862)

¹³² Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için (bkz. Şentürk, a.g.e., s.152-162, İpek, a.g.e., s.270-283).

¹³³ BOA, A.MKT.UM. 454/9 1277.B.29 (10.02.1861)

¹³⁴ BOA, A.MKT.UM. 458/46 1277.Ş.17 (28.02.1861)

¹³⁵ Daskal: Öğretmen (İnalcık, a.g.e., s.45).

¹³⁶ Şentürk, a.g.e., s.141.

mektep hocalarının Bulgaristan'ı ayaklandırmak için işbirliği içinde olduklarını göstermektedir.

1.4. Yunanistan İle İlişkiler

Yunanistan ile görüşmeler, 1861 yılında Yunan Kralı Otto zamanında başlamıştır.¹³⁷ İlija Garaşanin, Atina'nın İstanbul temsilcisiyle görüşmeler yapmıştır.¹³⁸ Temsilci Marc Renieris, zaten bu göreve gelirken bir ittifak antlaşması tasarısı da getirmiştir. İlija Garaşanin'le yaptığı görüşmelerinde, Bulgaristan ve Makedonya konularında anlaşamamışlardır. Yunanlılar, Makedonya'nın tümünü kendilerine isterken, Bulgaristan'ın paylaşılmasını ve Balkan dağlarının kuzeyinin Sırbistan'a ve güneyinin de Yunanistan'a verilmesini öneriyorlardı. İlija Garaşanin ise Makedonya'nın paylaşılmasını ve Bulgarların bağımsızlık hakkının tanınmasını istemiştir. Antlaşma imzalanması durum böyle olunca ertelenmiş, sadece Dışişleri bakanları arasındaki bir mektup alışverişiyle yetinilmiştir.¹³⁹

1862 Haziran'ındaki Belgrad Vakası'ndan sonra, 1862 Temmuz'unda Atina'ya Yunan asıllı Belgradlı bankacı Jovan Kumanudi gönderilmiş ve Kral Otto'ya Başknez Mihail'in Sırbistan'dan bütün Türkleri tahliye etmek ve gerekirse bunu Yunanistan'ın dahil olacağı bir savaşla yapmak konusundaki isteği bildirilmiştir. Ancak, Yunanistan askeri yöndeki zayıflığını ve yardıma gelmek konusundaki güçsüzlüğünü belirtmiştir.¹⁴⁰ Sadece, Sırbistan'a gemilerle silah ve mühimmat göndermiştir.¹⁴¹ Bu gemiler Vidin civarında yakalanmış ve içindeki mühimmat Vidin hükümetine teslim olunmuştur.¹⁴² Yine Sırbistan'a ve Bulgaristan'a geçirilmek için Besarabya'dan Memleketeyn'e çok fazla silah ve mühimmat sokulmuştur. Osmanlı Devleti topraklarına savaş eşyası sokmak her zaman yasak olduğundan bu durumdan bazı bozguncuların Rumeli'de bir ihtilal çıkarmak niyetinde

¹³⁷ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.363.

¹³⁸ Castellan, **a.g.e.**, s.320.

¹³⁹ Jakşiç-Vučkoviç, **a.g.e.**, s.535-536.

¹⁴⁰ Jakşiç-Vučkoviç, **a.g.e.**, s.538.

¹⁴¹ BOA, A.MKT.MHM. 248/48 1279.C.08 (30.11.1862), BOA, A.MKT.MHM. 249/30 1279.C.14 (06.12.1862)

¹⁴² BOA, A.MKT.MHM. 249/30 1279.C.14 (06.12.1862)

oldukları anlaşılmış ve fevkalade dikkat edilmesi Vidin ve Silistre valilerine tenbihlenmiştir.¹⁴³

2. Sırp Hükümetinin Bâb-ı Âlî ile Müzakereleri

Sırp başknezi Mihail, tahta geçişinde ve başknezlik fermanının okunması sırasında sergilediği uygunsuz tavırlarıyla kendi yönetimiyle ilgili ipucu vermişti. Her ne kadar resmen Belgrad Kalesi'ne gelip iade-i ziyaret yapmış olsa da¹⁴⁴ Türklerin Sırbistan'da bulunmasından ve Sırbistan'daki ikili idare sisteminden rahatsız oluyordu ve bütün sorunların bundan kaynaklandığını düşünüyordu.¹⁴⁵ Bunun için Sırbistan'daki Müslümanların kaleler dışında ikametleri konusunu tekrar gündeme getirdi.¹⁴⁶ Babası gibi, Müslümanların kaleler dışından ve Belgrad varoşundan çekilmeleri veyahud oralarda yerleşmiş bulunan Müslüman ahalinin idaresinin Belgrad muhafızlığından alınıp Sırp kanun ve nizamlarına verilmesi tekliflerini yineledi. Ayrıca varoş konusunu aydınlatmak için de, güya orada iki cins polis ve idare olmasının çeşitli güçlükler ve Müslümanlar ile Sırp'lar arasında düşmanlık doğuracağından, eğer bu hal böyle devam ederse ileride büyük mahzur ve tehlikeler olacağını da ekledi.¹⁴⁷ Bu konulara çözüm bulmak amacıyla 1861 yılı başlarında Bâb-ı Âlî ile müzakerelere başlandı¹⁴⁸ ve Sırp ileri gelenlerinden İlija Garaşanin İstanbul'a gönderildi.¹⁴⁹

İlija Garaşanin'in İstanbul'a gönderilmesiyle, bu konuda milletin fikrini bozucu ve kışkırtıcı sohbetler ve hareketler yapılmaya başlanmıştır. Sırp'lar, Müslümanlarla bir uygunsuzluk çıkmasına sebep aramaya başlamışlardır.¹⁵⁰ İslam çarşısında Dört Yol ağzı denilen yerde açtıkları polis karakoluna Sırp Başknezliği alametini asmışlardır.¹⁵¹ Karadağ, Bosna, Hersek, Arnavutluk ve

¹⁴³ BOA, A.MKT.MHM. 248/48 1279.C.08 (30.11.1862), BOA, A.MKT.MHM. 249/30 1279.C.14 (06.12.1862)

¹⁴⁴ BOA, A.MKT.UM. 458/60 1277.Ş.18 (06.12.1862)

¹⁴⁵ Hamzaoglu, a.g.e., s.355.

¹⁴⁶ BOA, İ.HR. 183/10201 1277.L.11 (22.04.1861), BOA, İ.HR. 333/21408 1278.Ca.14 (18.11.1861)

¹⁴⁷ BOA, İ.HR. 333/21408 1278.Ca.14 (18.11.1861)

¹⁴⁸ Hamzaoglu, a.g.e., s.355.

¹⁴⁹ BOA, İ.HR. 183/10201 1277.L.11 (22.04.1861), BOA, İ.HR. 333/21408 1278.Ca.14 (18.11.1861), BOA, A.MKT.UM. 469/86 1277.L.24 (05.05.1861)

¹⁵⁰ BOA, A.MKT.UM. 468/90 1277.L.19 (30.04.1861)

¹⁵¹ BOA, A.MKT.UM. 468/90 1277.L.19 (30.04.1861), Erten, a.g.t., s.282-283.

Rumeli taraflarından firar ederek gelenleri de jandarma olarak yazmış¹⁵² ve gündün günde jandarma sayısını artırmışlardır. Bunlar her bir köşede ve İslam mahalleleri arasında gündüz ve gece silahlı olarak gezmeye başlamışlardır. Yanlarına gece ve gündüz bir iki kişi Osmanlı askeri almadan gezemeyeceklerinden, burada bir uygunsuzluk çıkmasını arzuladıkları anlaşılmıştır.¹⁵³ Belgrad Muhafızı Hurşit Paşa Sırların, Belgrad Kalesi hakkında da kötü niyetleri olduğunu bildirerek¹⁵⁴ Sırların yortularında kaleler ve asker karakolları ve İslam haneleri üzerine hücum edecekleri haberleri alındığını belirtmiştir.¹⁵⁵

Sırlar ayrıca Semendire Kalesi ahalisinin ziraat yaptıkları Tuna nehri kenarındaki araziye de İslam hükümetini tanımayarak Semendire varoşu Sırlarına taksim etmişlerdir.¹⁵⁶ Sokol Kalesi'ne kaçan haydutların yakalanmasını da bahane eden Sırlar, Sokol sınırını kapayıp giriş çıkışları yasaklamışlar ve haydud diyerek bir kişiyi öldürmüşlerdir. Oysa ki Sokol kalesi Müslümanları alış veriş için Sırp köylerinde dolaşmakta olup, öldürülen kişinin üzerinde de yol tezkiresi bulunmuştur.¹⁵⁷ Fethülislam Kalesi'nde de, Sırp subayları Müslüman ahaliye un ve odun satılmasını yasaklayarak satanların prangaya vurulacağını ilan etmişlerdir.¹⁵⁸ Sırp Knezliği memurları da kalelerdeki Müslümanların Sırlarla görüşmelerini engelleyerek, soğuk muamelelerde bulunmaya başlamışlardır.¹⁵⁹ Sırların tüm bu hareketlerinde amaçları, öncelikle Müslümanları korkuya ve ümitsizliğe düşürüp, rahatlarını bozarak tahammül edemez hale getirip Belgrad'dan ve Sırbistan'dan göç etmelerini sağlamaktır.¹⁶⁰ Ancak, bu konuda bir olay çıkarak sebebinin Müslümanlara yüklenmemesi için tahammül edilip, Sırların eline koz verilmemesi istenmiştir.¹⁶¹

¹⁵² Erten, **a.g.t.**, s.284.

¹⁵³ **BOA, A.MKT.UM.** 468/90 1277.L.19 (30.04.1861)

¹⁵⁴ **BOA, A.MKT.UM.** 470/61 1277.L.26 (07.05.1861)

¹⁵⁵ **BOA, A.MKT.UM.** 514/79 1278.Ca.06 (10.11.1861)

¹⁵⁶ **BOA, A.MKT.UM.** 468/90 1277.L.19 (30.04.1861)

¹⁵⁷ **BOA, A.MKT.UM.** 475/57 1277.Za.23 (03.06.1861)

¹⁵⁸ **BOA, A.MKT.UM.** 519/25 1278.Ca.20 (24.11.1861)

¹⁵⁹ **BOA, A.MKT.UM.** 518/90 1278.Ca.18 (22.11.1861)

¹⁶⁰ Erten, **a.g.t.**, s.284-285.

¹⁶¹ **BOA, A.MKT.UM.** 518/90 1278.Ca.18 (22.11.1861)

İlija Garašanin'in getirdiği Sırp teklifleri defalarca görüşülerek, Sırbistan'ın diğer yerlerinde ve eldeki kalelerin dışında Müslüman iskanı önceden verilmiş olan vaad ve taahhüde aykırı olduğundan, bu isteklerin geçirilmesine imkan olmadığı anlaşılmıştır. Ancak oradaki Müslümanların Sırp kanunlarının idaresine verilmeleri de caiz olmayacağından ve şimdi kalelerin etrafında oturan Müslümanların mustahfızı oldukları kalelerin içlerine nakledilmeleri lazım gelse sığışamayacakları ve perişan olacakları belli olduğundan, nüfusları da ancak birkaç binden ibaret bulunduğu bu Müslümanların oralardaki sahip oldukları yerler satdırılıp, kendilerinin münasip miri arazilere yerleştirilmek üzere, isteklerine göre Bosna ve Niş taraflarına nakledilerek, kaleler muhafazası için münasip miktar asker konulmasına karar verilmiştir. Bu işlerin güzelce yerinde halledilmesi için iki taraf memurlarından oluşan bir komisyon kurulması uygun bulunmuş, ancak Belgrad varoşunun tahliyesi ve orada yerleşik Müslümanların Sırp kanunlarına tabi olmasına onay verilmemiştir.

Varoştaki iki cins subay olmasıyla ilgili mahzurları bertaraf etmek için de Belgrad muhafızı ve knezlik arasında karışık bir meclis yapıp, Sırplar ve Müslümanlar arasındaki cinayetlerin, o mecliste Osmanlı Devleti ceza kanunnamesine göre yargılanması ve iki tarafın polislerini bu meclisin denetlemesi uygun bulunmuştur. Bu kararlar İlija Garašanin'e bildirilmiş, o da Belgrad varoşu konusundaki teklifi kabule izinli olmadığını ancak, komisyonun memur olacağı işlerin üç ay içinde halledilmesine çalışılacağını belirterek geri dönmüştür.¹⁶² Kurulacak komisyon için memur olarak Ali Bey¹⁶³ tayin edilmiştir.

3. Millet Meclisi'nin Toplanması ve Sırp Ordusu'nun Kuruluşu

Miloş'un ikinci başknezlik döneminde yani 1859'da alınan bir kararla millet meclisinin her üç yılda bir toplanması ve icra değil danışma kurulu olması belirlenmişti.¹⁶⁴ Mihail'in başknezliğe gelişinden sonra da Ağustos'ta

¹⁶² BOA, İ.HR. 333/21408 1278.Ca.14 (18.11.1861)

¹⁶³ BOA, A.MKT.UM. 519/26 1277.Ca.20 (24.11.1861), BOA, A.MKT.UM. 518/90 1278.Ca.18 (22.11.1861)

¹⁶⁴ Jelavich, a.g.e., C.1, s.271.

meclisin açılması kararlaştırılmış¹⁶⁵ ve 6 Ağustos 1861'de Karaguyefçe'de millet meclisi açılmıştır. Başlıca konusu beş maddeden ibaret olan meclis nizamnamesiyle; ilk olarak bundan böyle açılacak millet meclisinin üyelerinin azaltılıp, sınırlandırılması, 2.olarak esasen ve imtiyazen olagelen nüfuz ve kuvvetinin lağvı, 3.olarak verginin zam ve ilavesi, 4.olarak millet namına 50.500 nefer askerin yazılmasıyla talim etdirilerek hazır bulunması, 5.olarak knezlik verasetinin başknezin fikrine havale edilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak konsey ve asker maddeleri imtiyaz kanununa ve Osmanlı Devleti'nin meşru hukukuna ters düşmüştür.¹⁶⁶ Çünkü 1838 Türk Anayasa'sına göre Sırp Konseyi'nin 17 üyesinin atamasını sadece Osmanlı Devleti yapıyordu ve yine bu anayasaya göre Sırbistan'da düzenli ordu kurulamıyordu.¹⁶⁷ Oysa ki, millet meclisinde alınan bu kararlarla konseyin imtiyazca olan kuvveti tamamen lağv edilmiş ve Mihail, konseyin kendisinin emrinde olması ve istediği gibi azledip tayin edebilmeyi, maliye ve gümrüklerin kendi denetiminde olmasını amaçlamıştır.

Sırp milleti Mihail'in bu hareketlerinden dolayı ve özellikle verginin zammı ve elli bin guruşun lüzumsuzca bir esas olarak yazılması¹⁶⁸ ile asker hazırlanması ve yazılması maddeleri sebebiyle nefret etmiştir. Hatta halk, *"bu başknezin yirmi sene önce düşmesi vergiye bir talir zammı maddesinden değil miydi? Bu konuyu zihninden çıkardı mı?"* diye söylenmeye başlamıştır.¹⁶⁹ Ayrıca önceden de, Mihail'in hareketlerini, açıkca beğenmediklerini ve imtiyaza aykırı gidişlerinin layık olmadığını da söyleyen millet, kendi arasında dört gruba ayrılmış, Mihail'e muhalefet büyümüştür.¹⁷⁰ Bu gruplardan en kuvvetlisi Aleksandr'ın taraftarları ve Mayör Mişo'nun taraftarları olup, İlija Garaşanin'in taraftarları da Mayör Mişo'nun taraftarlarıyla birlikte hareket etmeye başlamışlardır.¹⁷¹ Aleksandr'ın

¹⁶⁵ BOA, A.MKT.UM. 478/74 1277.Z.15 (24.06.1861), BOA, A.MKT.UM. 479/5 1277.Z.17 (26.06.1861)

¹⁶⁶ BOA, İ.HR. 188/10474 1278.Ra.28 (04.10.1861)

¹⁶⁷ Hamzaoglu, a.g.e., s.357.

¹⁶⁸ BOA, A.MKT.UM. 503/88 1278.Ra.30 (05.10.1861)

¹⁶⁹ BOA, İ.HR. 188/10474 1278.Ra.28 (04.10.1861)

¹⁷⁰ BOA, A.MKT.UM. 478/74 1277.Z.15 (24.06.1861)

¹⁷¹ BOA, A.MKT.UM. 479/5 1277.Z.17 (26.06.1861)

tarafatları onun oğlunu; İlija Garaşanin tarafatları Garaşanin'i; Mayör Mişo tarafatları da Mişo'nun damadı olan Aleksandr'ın kardeşinin oğlunu istemekte idiler. Dördüncü grup ise millet kimi ister ise seçilsin demektedirler.¹⁷² Bu vergi zammı ve asker yazılması kararları da, Mihail'e duyulan tepkiyi daha da artırmıştır.

Sırp Millet Meclisi'nde alınan bu kararlarla Sırp Knezliği'nin gizli emelleri bütünüyle açığa çıkmış ve bağımsızlık şöyle dursun neredeyse kraliyet gibi davranmaya başlamış ve Osmanlı Devletini hiçbir şeyde tanımayarak imtiyaz kanunu fesh edilmiştir. Bunun üzerine Mihail'e, kendisinin başknezliğinin imtiyaz beratı sayesinde olup, berata aykırı davrandığı takdirde başknezlikten düşmüş olacağı hakkında Bâb-ı Âlî'den bir emirname gönderilmiştir.¹⁷³ Bu konuda, Belgrad'da bulunan büyük devlet konsoloslarından Fransız konsolosu dışındakiler de, Sırp Knezliği'nin bu hareketini beğenmemişler ve İngiliz konsolosu da Mihail'in artık bundan sonra yerinde kalmasının caiz olamayacağını ve İngiltere, Prusya, Avusturya ve Rusya'nın da Bâb-ı Âlî'yi destekleyeceklerini belirtmiştir.¹⁷⁴ Prusya'nın Dışişleri Bakanı Tol Vüzaj da, Mihail'in ve millet meclisinin hareketlerinin kanuna uygun olmadığını ve hiçbir sebebe dayanmayan bu gibi değişikliklerin Paris Antlaşması'nı imzalayan devletlerin onayı olmadan uygulanamayacağını ifade ederek, Mihail'in yabancı karşısında bir bağımsız idare tavrında bulunma konusundaki eğilimini de eklemiştir.¹⁷⁵

Avusturya ve İngiltere de, Sırbistan'ı protesto etmişler ve başknezin ve meclisin izinsiz yaptıkları anayasa değişikliklerini iptal etmesini ve eski kanunlarla anayasayı yeniden yürürlüğe koymasını istemişlerdir. Sırlar ise, hem Bâb-ı Âlî'nin hem de bu devletlerin gösterdiği tepkiye karşılık Türkofil olan İlija Garaşanin'i¹⁷⁶ yeni bir hükümet kurması için 21 Aralık 1861'de göreve getirmişlerdir.¹⁷⁷

¹⁷² BOA, A.MKT.UM. 478/74 1277.Z.15 (24.06.1861)

¹⁷³ BOA, A.MKT.UM. 503/88 1278.Ra.30 (05.10.1861)

¹⁷⁴ BOA, İ.HR. 188/10474 1278.Ra.28 (04.10.1861)

¹⁷⁵ BOA, HR.TO. 28/117 18.12.1861

¹⁷⁶ Hamzaoglu, a.g.e., s.357-358.

¹⁷⁷ Jakšić-Vučković, a.g.e., s.536.

3.1. Sırp Ordusu'nun Kuruluşu ve Tepkiler

17 Ağustos 1861 tarihli “*Halk Ordusu Kanunu*”, Bâb-ı Âlî'yi en çok rahatsız eden kanun olmuştur.¹⁷⁸ Çünkü, Sırbistan Osmanlı Devletinin mülkü olduğundan, Sırbistan'a saldırı olduğunda Osmanlı Devleti ile savaş demek olacağından ve Osmanlı Devleti de Sırbistan'a yardım edeceğinden ve Sırbistan'ın işlerinin düzeni için de oradaki asker yeterli olduğundan böyle daha ileriye yönelik asker alımı Sırbistan'ın bağımsızlığı hükmünde bulunmuştur.¹⁷⁹ Halk Ordusu Kanunu'nu ana hatlarıyla maddelersek;

- 1) 20 yaşından 50 yaşına kadar her Sırp askere alınacak,
- 2) Yalnız papazlar ve vücudu tahammül edemeyecek hasta ve sakatlar bundan muaf olacak,
- 3) Ordu iki sınıfa ayrılıp 1.sınıf her zaman kalkmaya hazır olup, 2.sınıf da sıracı hazır bulunacak,
- 4) Nahiye naçalnikleri köy kethüdalarının yardımıyla bu gençleri belirleyerek, deftere kaydedip dahiliye müdürlüğüne gönderecek ve bu işler gelecek mart başına kadar bitirilecek,
- 5) Ordu piyade, süvari, topçu ve istihkam askerinden oluşacak,
- 6) Ordu on yedi alay, on yedi eskadron¹⁸⁰ alayı, on yedi takım istihkam ve altı bataryaya ayrılacak ve Drina-Sava, Doğu Morova, Timok, Kuzey Morova ve merkez olarak beş komutanlıktan oluşacak,
- 7) Her bir tabur ve alayın kendilerine özel Sırp Knezliği armasıyla birer bayrakları olacak,
- 8) Ordunun başkumandanları başknez tarafından atanıp, büyük ve küçük subayları millet arasında saygın ve vatanına sevgili, başkneze ve vatanına sadık adamlardan seçilecek,
- 9) Talimler yalnız Pazar ve yortu günleri olup, gerekirse bir iki defa Pazar ve yortu haricinde talim de yapılabilecek,
- 10) Bölükleri hazır olunca subaylar ve erler beye sadakat üzere bulunacaklarına yemin edeceklerdi.¹⁸¹

¹⁷⁸ Hamzaoglu, a.g.e., s.357.

¹⁷⁹ BOA, A.MKT.UM. 503/88 1278.Ra.30 (05.10.1861)

¹⁸⁰ Eskadron: Süvari bölümü (Sırpça Sözlük, s.44).

Sonuç olarak, Sırp ordusu 50.500 kişiden oluşacak¹⁸² ve bunların 45.844'ü piyade, 2467'si süvari, 1200'ü topçu, 985'i mühendis olacaktı.¹⁸³ Bu esas kuvvetin yanı sıra yedekte de 40.000 kişi bulunacaktı.¹⁸⁴ Böylelikle Sırbistan 90.000 kişilik bir ordu oluşturmuştur.¹⁸⁵ Bu orduyu örgütleme görevi de Fransız Yarbay Hippolyte Mondain'e verilmiştir¹⁸⁶ ki Mondain, 1861 yılından 1865'e kadar harbiye müdürü olarak görev yapacaktır.¹⁸⁷

Sırp Ordusu Kanunu halk tarafından iyi karşılanmamıştır. Çünkü köylüler orduya kaydedilip, askeri eğitim alma konusunu, çift ve çubuklarını bırakıp bir nevi "*kulluk*" gibi algılamışlardır.¹⁸⁸ Ayrıca ordunun masrafları için de bir gelir vergisi getirilmiştir.¹⁸⁹ Bu kanunun çıkarılmasının hemen akabinde uygulanmasına girişilmiş ve kazalarca asker yazılmaya başlanmış¹⁹⁰ hatta köylerden de her köyden on beşer, yirmişer kişiyi asker yazmaya girişilmiştir. Belgrad'da bile Belgrad'ın hissesine düşen sayıda kişiyi yazmaya başlamışlardır.¹⁹¹ Her yerde silah, at ve hatta çapa ve küreğe kadar her bir malzemeyi hazırlamaya girişilmiştir.¹⁹²

Ancak bu askere alıştan hoşlanmayan halk firar etmeye başlamıştır. Kaçanlardan Vidin'e gelenler pek çok kişinin firar edeceğini de bildirmişlerdir.¹⁹³ Nitekim, Sırlardan Belgrad Kalesi'ne sığınmayı isteyenler artmış ve Pozorofça nahiyesinden olan Sırp sultanlarından bir çavuş da karısıyla birlikte İslamiyet isteğiyle gelip, kaleye sığınmıştır. Bu kişi Avusturya vapuruyla İstanbul'a gönderilmiştir.¹⁹⁴

Askerlik yasasından sadece Sırlar değil ticaret için Sırbistan'a gelmiş olan reaya da nasibini almıştır. Sırlar, bu kişileri de asker yazmaya

¹⁸¹ BOA, İ.HR. 188/10474 1278.Ra.28 (04.10.1861)

¹⁸² BOA, A.MKT.UM. 516/70 1278.Ca.13 (17.11.1861), BOA, İ.HR. 188/10474 1278.Ra.28 (04.10.1861)

¹⁸³ Hamzaoglu, a.g.e., s.357.

¹⁸⁴ Pavlowitch, a.g.e., s.52.

¹⁸⁵ Glenny, a.g.e., s.119, Jelavich, a.g.e., C.1, s.271, Karal a.g.e., C.VII, s.14.

¹⁸⁶ Castellan, a.g.e., s.314, Jakšić-Vučković, a.g.e., s.536.

¹⁸⁷ Bled, a.g.m., s.291.

¹⁸⁸ Aslantaş, a.g.m., s.482.

¹⁸⁹ Stavrianos, a.g.e., s.257.

¹⁹⁰ BOA, İ.HR. 188/10474 1278.Ra.28 (04.10.1861)

¹⁹¹ BOA, A.MKT.UM. 514/34 1278.Ca.04 (08.11.1861)

¹⁹² BOA, İ.HR. 188/10474 1278.Ra.28 (04.10.1861)

¹⁹³ BOA, A.MKT.UM. 515/2 1278.Ca.06 (10.11.1861)

¹⁹⁴ BOA, İ.HR. 188/10474 1278.Ra.28 (04.10.1861)

girişmişlerdir.¹⁹⁵ Hatta bu girişimlerden ürken Niş, Bosna ve Vidin'den Sırbistan'a gelmiş olan köyler bile *"bizi askere alacaklar ve müslümana kırdıracaklar"* korkusuyla, kaçarak geldikleri yere dönmeye başlamışlardır.

Sırlar her ne kadar Halk Ordusu Kanunu'nun başında, ülke muhafazası için ordu kurulduğunu¹⁹⁶ ve bir kimseyle savaş için değil, topraklarını korumak için asker alımı yapıldığını¹⁹⁷ belirtseler de hiç de iyi niyetli olmayan bir şekilde silahlanmaya başladılar.¹⁹⁸ Bunun için 50.000 tüfek yapılması sipariş verilmiş¹⁹⁹ ve Belgrad fişekçilerine de 2000 dizme kurşunlu fişek bağlatılmıştır. Bu fişeklerin her bir dizmesi onar bin desteden yirmi bin deste fişek karayoluyla Bosna sınırındaki Valyevo'ya gönderilmiştir.²⁰⁰ Sırlar Karaguyefçe'de de kılıç yaptırmaya ve 100 kadar da top bulundurmaya başlamışlardır.²⁰¹

Sırların kendi silahlanmalarının yanı sıra üzerinde Rusya damgası bulunan silahlar da gizlice Sırbistan'a gönderilmeye başlanmıştır.²⁰² Hatta bunlardan Rusya tarafından Karaguyefçe'ye gönderilen on bin çakmaklı tüfek, atölyelerde kapsüllü şeşhaneye çevrilmiştir.²⁰³ Sırbistan'a silah sokulmasıyla ilgili Rusya Dışişleri Bakanı Prens Gorchakov, İngiltere Sefiri ile olan sohbetlerinde Sırbistan'ın arazisine olabilecek saldırıların önlenmesi için silahlı durmaya hakkı olduğunu bildirmiştir. Bu konuda, Hükümet Reisi İlija Garašanin ise, Belgrad'daki İngiltere konsolosuna Sırbistan'ın olabilecek saldırılara karşılık vermeye daima hazır bulunması gerektiğini söylemiştir. Mihail ise, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafında silahların satın alınmasının yalnız iç gerekliliklere dayandığını belirtmiştir. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Russell ise bu iki ifadenin zıtlığını ortaya koyarak, Prens Gorchakov'un bahsettiği saldırıların Avusturya'dan mı yoksa Osmanlı Devleti

¹⁹⁵ BOA, A.MKT.UM. 561/62 1278.Za.06 (05.05.1861), BOA, A.MKT.UM. 503/88 1278.Ra.30 (05.10.1861), BOA, İ.HR. 188/10474 1278.Ra.28 (04.10.1861)

¹⁹⁶ BOA, İ.HR. 188/10474 1278.Ra.28 (04.10.1861)

¹⁹⁷ BOA, A.MKT.UM. 514/34 1278.Ca.04 (08.11.1861)

¹⁹⁸ BOA, İ.MMS. 24/1074 1278.L.28 (28.04.1862)

¹⁹⁹ BOA, HR.TO. 28/117 18.12.1861

²⁰⁰ BOA, A.MKT.UM. 492/96 1278.Ş.12 (12.02.1862)

²⁰¹ BOA, A.MKT.UM. 551/22 1278.L.03 (03.04.1862)

²⁰² BOA, HR.TO. 86/8 19.01.1862

²⁰³ BOA, A.MKT.UM. 551/22 1278.L.03 (03.04.1862)

tarafından mı yapılacağından korkulduğunu sormuştur.²⁰⁴ İngiltere ve Avusturya Sırların hazırlıklarını iyi karşılamamışlar, Bâb-ı Âlî'de Sırların silah satın alması ve asker sayısını artırması dolayısıyla tepki göstermiştir. Ayrıca Sırlar, komşu Türk sancaklarına da silahlı çeteler gönderdiklerinden gerginlik gitgide tırmanmıştır.²⁰⁵

4. 1862 Çukurçeşme Olayları ve Kanlıca Konferansı'nın Toplanması

4.1. Çukurçeşme Olayları Öncesinde Sırbistan

1862 yılı başından itibaren Sırbistan'da ortam çok gerginleşmiş, Sırlar ve Türkler arasındaki anlaşmazlıklar silahlı çatışmalara dönmüştür. Şahinyuvası, Uziçe ve Böğürdelen'de Sırlar'ın Türkleri öldürdüğü olaylar meydana gelmiştir.²⁰⁶ Belgrad'da ise durum bundan farksızdı. Ocak 1862'den itibaren Sırp hükümeti Belgrad'daki jandarma kuvvetlerinin sayısını artırmaya başlamış,²⁰⁷ hatta büyük kasabalara ve köylere bile 2000 kadar jandarmanın gönderilmesine niyet edilmiştir.²⁰⁸ Belgrad'daki jandarma teşkilatı Miloş tarafından 1859'da kurulmuştur ve önceleri 120 kişiden oluşmuştur -bundan önceki yirmi yılda, Sırp polis teşkilatı pandor adı verilen 30 askerden oluşmaktaydı- Millet Meclisi'nin son toplantısından sonra bu jandarmaların sayısı iki katına çıkarılmış, silahlanmaları ve örgütlenmeleri tamamlanmış, askeri tatbikatlara ve disipline tabi tutulmuşlardır. Temel görevi Türk nüfusunu yıldırma olan bu jandarma birliklerine Karadağ ve Bosna mültecileri de alınmıştır. Türklerden öç alma duygusuyla dolu olan bu kişiler zorba karakterdeydi.²⁰⁹ Bu eşkiyaların jandarma birliklerine alındıklarını Bâb-ı Âlî de tespit etmiştir.²¹⁰

1862 yılının Ocak ayında Belgrad'ta bir Türk öldürülmüş, Şubat ayında da Sırlar ve Türklerin karşılıklı saldırıları artmıştır. Jandarma sayısını artıran

²⁰⁴ BOA, HR.TO. 86/8 19.01.1862

²⁰⁵ Hamzaoglu, a.g.e., s.359-360.

²⁰⁶ Hamzaoglu, a.g.e., s.360.

²⁰⁷ Karal, a.g.e., C.VII, s.14.

²⁰⁸ BOA, İ.HR. 188/10474 1278.Ra.28 (04.10.1861)

²⁰⁹ British Documents, Vol.1, Doc.81, s.216-217. Başkonsolos Longworth'dan Sir H.Bulwer'e, 3 Temmuz 1862.

²¹⁰ Karal, a.g.e., C.7, s.14.

Sırp Hükümeti, Jandarmanın yanında Simeon Neşiç adlı bir Türkçe tercümanıyla Milan Sretenoviç adlı bir katibin dolaşmasını emretmiştir. Bu iki kişinin görevi Türklerin yaptığı konuşmaları bildirmektir. Bu olay Türkleri rahatsız etmiş ve çatışmalar artmıştır.²¹¹ Nihayetinde 23 Mayıs'ta İstanbul Kapı'da, Türk ve Sırp polisleri arasında çatışma meydana gelmiştir. Kasabadaki Türk polis merkezine iki Türk'ü götüren Türk subayı onları nöbetçiye vermeye reddedince, Karadağlı olan bir Sırp jandarması tarafından vurulmuştur.²¹²

Türkleri Sırp adaletine tâbi kılmaya çalışan Sırplar²¹³ gelecekte Türklerin Sırp karakollarına götürülmesini ve Sırp mahkemelerince yargılanmaları gerektiğini söylemişlerdir. Belgrad muhafızının soruşturma isteğini reddettikleri gibi, üstüne üstlük bir de tazminat talep etmişlerdir.²¹⁴ İlija Garaşanin, olaylarla ilgili Türkleri suçlayarak Türklerin hızla silahlandıklarını belirtmiş ve Türklerle Sırplar arasındaki artmaya başlayan bu olaylarla ortaya çıkacak karışıklıkların sorumluluğunu knezlik hükümetinin üstlenmeyeceğini ifade etmiştir.²¹⁵ Karşılıklı suçlamalar devam etmiş, İlija Garaşanin Türklerden adaletin sağlanamayacağını, Belgrad muhafızı da adaletin Sırp hükümetinden olamayacağını belirtmiş ve delil olarak da kendisinin Belgrad muhafızlığına tayin edildiğinden beri meydana gelen on adet katliamı göstermiştir.²¹⁶ Gerçekten de İlija Garaşanin'in iddia ettiği Türklerin silahlandıkları doğru değildi. Asıl jandarmalar Türkleri öldürmeye başlamışlardı ve 25 Mayıs'da bir kayıkçı bıçaklanarak öldürülmüştü. Arkasından 5 Haziran'da bir pandor Türk subayına ateş etmiş ve Avusturya

²¹¹ Hamzaoglu, a.g.e., s.362.

²¹² **British Documents**, Vol.1, Doc.81, s.217. Başkonsolos Longworth'dan Sir H.Bulwer'e, 3 Temmuz 1862.

²¹³ **British Documents**, Vol.1, Doc.57, s.195. Başkonsolos Longworth'dan Sir H.Bulwer'e, 2 Haziran 1862

²¹⁴ **British Documents**, Vol.1, Doc.81, s.217. Başkonsolos Longworth'dan Sir H.Bulwer'e, 3 Temmuz 1862.

²¹⁵ **British Documents**, Vol.1, Doc 84, s.223. Bay Garaşanin'den Başkonsolos Longworth'a 25 Mayıs 1862.

²¹⁶ **British Documents**, Vol.1, Doc.57, s.195. Başkonsolos Longworth'dan Sir H.Bulwer'e, 2 Haziran 1862.

hükümetinin bir tatarını öldürmüştür.²¹⁷ İstanbul Kapı yakınındaki bir dükkanda olan bu olayda, pandor herhangi bir tahrik olmadan subaya ateş etmiş, onun kaçmasıyla da ikinci silahını ateşleyip tatarı vurmuştur. İstanbul Kapı'daki Türk askerlerinin gözü önünde olan bu olaydan dolayı, Türk nöbetçiler kapıyı kapamış ve paşadan emir gelinceye kadar da açmayı reddetmişlerdir.²¹⁸ Fransız konsolosu eşliğinde gelen Dahiliye müdürüne de nöbetçiler kapıyı açmamış ve paşadan emir gelinceye kadar açmayı reddetmişlerdir. Bunu bahane eden Sırlar kargaşaya sebep olan katliamlardan bahsetmeyip, Türk otoritelerine saldırıya geçmişlerdir. İlija Garaşanin, varlıkları tehlikeyeymiş gibi Avrupa'nın bütün garantör güçlerine yardım çağrısında bulunmuştur.²¹⁹ İlija Garaşanin bu şikayetleri yaparken İngiltere'nin Belgrad Başkonsolosu John Augustus Longworth "*Sırların tek amacı sonra olabilecek bir karışıklık için sorumluluğu reddederek, Türk otoritelerini suçlamayabilmektir. Bu da Sırp hükümetinin yabancı hükümet ajanlarından aldığı cesaretin doğal sonucudur*" demektedir.²²⁰

4.2. Çukurçeşme Olayları ve Belgrad'ın Bombalanması

15 Haziran günü, ilk olay Türkler ve Yahudiler arasında meydana gelmiştir. Yahudi bir fırıncı ile Türkler arasında bir baca kavgası olmuştur. Bunun ardından esas olay meydana gelmiş ve güya bir Sırp çocuğu çeşme başında öldürülmüştür.²²¹ Çukurçeşme'deki çeşmeden su almaya gelen bakkal çırağı Sava Petravies'i, sonradan çeşmeye gelen Türk askerleri itmişler ve testisini kırmışlardır. Çeşme başında ölmek üzere bulunan Sava, kendisini üç Türk askerinin öldürdüğünü söylemiştir.²²²

²¹⁷ **British Documents**, Vol.1, Doc.81, s.217-218. Başkonsolos Longworth'dan Sir H.Bulwer'e, 3 Temmuz 1862.

²¹⁸ **British Documents**, Vol.1, Doc.58 s.195-196. Başkonsolos Longworth'dan Sir H.Bulwer'e, 6 Haziran 1862.

²¹⁹ **British Documents**, Vol.1, Doc.81 s.217. Başkonsolos Longworth'dan Sir H.Bulwer'e, 3 Temmuz 1862.

²²⁰ **British Documents**, Vol.1, Doc.58, s.196. Başkonsolos Longworth'dan Sir H.Bulwer'e, 6 Haziran 1862.

²²¹ **British Documents**, Vol.1, Doc.81, s.217. Başkonsolos Longworth'dan Sir H.Bulwer'e, 3 Temmuz 1862.

²²² Bu olayla ilgili Sırp tarafının anlatımı için (bkz. **British Documents**, Vol.1, Doc.82, s.219-222. Belgrad'daki Son Olayların Tarihi Özeti, 19 Haziran-1 Temmuz 1862).

Oysa ki bu öldürölme hadisesi doğru değildir. Türk askeri Sırp çocuğun başına indirdiği testiyle onu sadece yaralamış ve çocuk kafası sarıldıktan sonra evine götürülmüştür. Ancak, bu olayın haberi “*Türkler, Çukurçeşme’de Sırp çocuğunu öldürdüler*” şeklinde Belgrad’a yayılınca Sırlar, silahlanarak Çukurçeşme’ye gelmeye başlamışlardır. Olaya müdahale etmek isteyen Yüzbaşı İbrahim Bey ve birkaç Türk askerini Sırlar tutuklamış,²²³ Sırp jandarmaları tarafından zorla Sırp polis merkezine götürölmek istenen Türk askerleri direnince de Sırp tercüman Simeon Neşiç’in emriyle ateş açılmıştır. Bir Türk askeri, jandarmalar tarafından vurulmuştur. Bunun üzerine Türk askerleri de tercümanı öldürmüşlerdir.²²⁴ Olaylar büyümüş, Sırlar her tarafta saldırıya geçmiş, Türkler ise savunmada kalmışlardır .Şehirde barikatlar da yapılmıştır. Yabancı konsolosların aracılığıyla Sırp makamları ve Belgrad Muhafızı Aşir Paşa görüşmelere başlamışlardır.²²⁵ 16 Haziran’da İlija Garaşanin ve Belgrad Muhafızı arasında anlaşma imzalanmış ve bu anlaşmayı konsoloslar da imzalamışlardır.²²⁶ Anlaşmaya göre, Belgrad’daki Türk askeri birlikleri ve Türk halkı kaleye çekilecek, Türklerin kalan mal, mülkleriyle, şehirde kalacakların korumasını da Sırp makamları sağlayacaktı.²²⁷

Sırlar anlaşmaya uymamış ve tekrar Türklere saldırmışlardır.²²⁸ Türklerin cesetlerini kaleye taşıyan atlı yük arabalarının gerisindeki Türk kadınlarıyla dolu araba parçalanmıştır. Türk ve Yahudi bölgeleri yağmalanmıştır.²²⁹ Sırlar bunun dışında Kale’deki Türk Garnizonu’na da saldırmışlardır.²³⁰ Bunun üzerine Aşir Paşa 17 Haziran’da Belgrad’ı topa tutmuştur²³¹ . Bu olaylarda Sırlar tüm suç Türklerdeymiş gibi göstermeye

²²³ Hamzaoglu, a.g.e., s.364 .

²²⁴ **British Documents**, Vol.1, Doc.81, s.216. Başkonsolos Longworth’dan Sir H.Bulwer’e, 3 Temmuz 1862.

²²⁵ Karal, a.g.e., C.VII, s.14.

²²⁶ Jakşiç-Vučkoviç, a.g.e.,s.537.

²²⁷ Karal, a.g.e., C.VII, s.14.

²²⁸ Hamzaoglu, a.g.e., s.364.

²²⁹ **British Documents**, Vol.1, Doc.81, s.218. Başkonsolos Longworth’dan Sir H.Bulwer’e, 3 Temmuz 1862.

²³⁰ Hamzaoglu, a.g.e., s.365.

²³¹ Karal, a.g.e., C.VII, s.14.

çalışsalar da²³² Başkonsolos Longworth²³³,un deyimiyle “*Türkler kendi hayatlarını, kalplerini ve mülklerini savunmak için savaşımlardır, Sırlar ise saldırgandır.*”²³⁴

Belgrad bombalandığında Mihail Belgrad’da değildi. Valyevo, Lozniçe ve Böğürdelen’e 10 günlük bir geziye çıkmıştı.²³⁵ Bombardımanın ertesi günü Mihail, Böğürdelen’den Belgrad’a dönmüş ve olağanüstü hal ilan etmiştir. Askeri hazırlıklar başlamış ve Belgrad’daki Sırp askerlerine gönüllüler de katılmıştır. Bu gönüllüler için kamplar kurulmuştur.²³⁶ Sırlar Niş sınırına da asker göndermiştir. Bunlar Müslüman karakolu olan yerlerde çit kenarına gelip, çeşitli sözlerle halkı kızdırmaya çalışsalar da, Müslümanlara gerekli tenbihler yapılmıştır. Sırlar, Yenipazar sınırına da bir gecede 500 asker getirip, istihkam yapmaya başlamışlardır. Bunun üzerine Üsküp ve Niş valilerine, Sırlar sınır içinde durdukça bir şey yapılmaması, ancak bir saldırı olursa da bunun defedilmesi tenbihlenmiştir.²³⁷ Sırların bu hareketlerine karşı tedbir olarak Priştina’nın askeri kuvveti artırılmış²³⁸ Sofya, Niş ve Yenipazar’a da yeni kuvvetler gönderilmiştir. Vidin’deki kuvvetlere de ilaveler yapılmıştır.²³⁹

Osmanlı Devleti Belgrad olaylarına bir son vermek ve bu olaylardan dolayı dehşete kapılan ahali ve askerin dehşetini gidermek için Sırbistan meselesine memur Ali Bey’i Belgrad’a göndermeye karar vermiştir.²⁴⁰ Ayrıca kaleye kapanan Müslümanların ihtiyaçlarının karşılanması²⁴¹ ve gerekli araştırmanın yapılarak asayişin sağlanması için Divan-ı Muhasebat Reisi²⁴²

²³² **British Documents**, Vol.1, Doc.82, s.219-222. Belgrad’daki Son Olayların Tarihi Özeti, 19 Haziran-1 Temmuz 1862.

²³³ Uygur Kocabaşoğlu, **Majestelerinin Konsolosları, İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu’ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)**, İstanbul, 2004, s.100.

²³⁴ **British Documents**, Vol.1, Doc.81, s.218. Başkonsolos Longworth’dan Sir H.Bulwer’e, 3 Temmuz 1862,

²³⁵ **British Documents**, Vol.1, Doc.59, s.196, Başkonsolos Longworth’dan Sir H.Bulwer’e, 11 Haziran 1862,

²³⁶ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.366.

²³⁷ **BOA, A.MKT.UM.** 572/12 1278.Z.25 (23.06.1862)

²³⁸ **BOA, İ.DH.** 491/33281 1278.Z.25 (23.06.1862), **BOA, İ.DH.** 491/33295 1278.Z.27 (25.06.1862)

²³⁹ **BOA, İ.DH.** 491/33295 1278.Z.27 (25.06.1862)

²⁴⁰ **BOA, A.MKT.NZD.** 425/70 1278.Z.20 (18.06.1862)

²⁴¹ **Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi**, C.X, s.73.

²⁴² **BOA, İ.MMS.** 25/1084.1278.Z.25 (23.06.1862), Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.14-15.

Ahmet Vefik Efendi özel görevle Belgrad'a gönderilmiştir.²⁴³ Yanına da altın olarak bin kese akçe verilmiştir.²⁴⁴ Ahmet Vefik Efendi Belgrad'a gidince Sırp idaresiyle önceki halin iadesi üzerine görüşmüş ve Belgrad'da eski halin iadesi sağlanmıştır.²⁴⁵

4.3. Kanlıca Konferansı'nın Toplanması

Belgrad'ın bombalanması, Mihail'e Sırp taleplerinin gerçekleştirilmesi konusunda bir fırsat vermiştir. Bu olayla, Müslümanların ve Türk garnizonlarının tahliyesini büyük devletlerin kabul edeceği umuduna kapılmışlardır.²⁴⁶ Prens Gorchakov da, Belgrad'ın topa tutulmasının büyük bir tedbirsizlik olduğunu ve bunun Sırlara bazı tekliflerin uygulanması için hak kazandıracağını, şimdi Sırların bu kaleyi başları üzerinde bir tehdit gibi göreceğini belirtmiştir. O, kendi görüşüne göre, Sırbistan'daki içinde asker bulunan bazı küçük kalelerin boşaltılması, Belgrad Kalesi ile şehri arasındaki hisarların kaldırılması ve varoşda asker elinde bulunan bazı kalelerin terk edilmesiyle Sırbistan'da Müslümanların ikameti meselelerinde Osmanlı Devleti'nin güçlük çıkarmasını anlayamadığını da eklemiştir.²⁴⁷ Böylelikle, Prens Gorchakov, Sırların alışılmış taleplerine izin verilmesine dair bir dil kullanmıştır.²⁴⁸ Sonuçta Fransa'nın teklifiyle Sırp sorununun çözümü için İstanbul'da uluslararası bir konferansın düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.²⁴⁹ Konferansın, Osmanlı Devleti'nin Belgrad Kalesi'ni dahi Sırlara terk etmesine karar vermesi için Rusya'nın ısrar edeceğini Prens Gorchakov söylemiştir.²⁵⁰ Sırbistan'daki Kılâ-ı Hâkâniye'nin Belgrad Kalesi'ne varıncaya kadar, bütünüyle tahliyesini teklif etmek üzere Rusya ve Fransa gizlice anlaşmışlardır²⁵¹ ve 8 Temmuz 1862 tarihli bu anlaşmayla iki devlet

²⁴³ BOA, İ.DH. 1291/101552 1279.M.01 (28.06.1862), BOA, İ.MMS. 25/1084 1278.Z.25 (23.06.1862), BOA, A.MKT.UM. 519/80 1278.Ca.22 (26.11.1861)

²⁴⁴ Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi, C.X, s.73.

²⁴⁵ BOA, İ.DH. 1291/101552 1279.M.01 (28.06.1862)

²⁴⁶ Jakşiç-Vučković, a.g.e., s.537.

²⁴⁷ BOA, İ.HR. 194/10980 1279.S.03 (30.07.1862), BOA, HR.TO. 507/9 30.06.1862

²⁴⁸ BOA, HR.TO. 55/24 07.07.1862

²⁴⁹ Hamzaoglu, a.g.e., s.367, Karal, a.g.e., C.VII, s.15.

²⁵⁰ BOA., HR.TO. 55/24 07.07.1862

²⁵¹ BOA., İ.HR. 194/10980 1279.S.03 (30.07.1862), BOA, HR.TO. 507/9 30.06.1862

İstanbul'daki konferansta ortak bir tutum izlemeye karar vermişlerdir.²⁵² Fransa, bu anlaşmaya karşılık Rusya'nın İtalya'yı tanımasını istemiştir.²⁵³ Bu konuda tereddüt göstermekte olan Rusya da, bunun üzerine İtalya'yı tanımıştır.²⁵⁴

Sırp Meselesi'nde Mösyö Thouvenel²⁵⁵ Sırbistan'da bulunan diğer kalelerin tahliyesini nasihat ederek, Belgrad Kalesi içinse Bâb-ı Âlî'nin bu konuda onayının sağlanamayacağını bildiğinden bunun istisnası lüzumunu ilan etmiştir.²⁵⁶ Yine Prusya Dışişleri Bakanı Kont Berestrof da Sırbistan'daki kalelerde Osmanlı askeri bulunmasının tehlikeli çekişmelerin kaynağı sayıldığını ve bu kaleler asayişin korunmasına yardımcı olacak derecede bulunmadıklarından bunlardan bazılarının terk ve tahliye edilmesini, ancak Belgrad Kalesi'nin bunlardan müstesna tutulmasını ifade etmiştir.²⁵⁷ Lord Russell²⁵⁸ ise Sırbistan'da yerleşip kaleler içinde oturmayan Müslümanların Sırp Knezliği tarafından tazminatları verilerek memleketi terk veyahud orada kalmak isterlerse Sırp kanunlarına uymaları konusunda konferansa teklif sunmak niyetindeydi.²⁵⁹ Bu Müslümanların ya tazminatla memleketi terki veya Sırp kanunlarına itaatleri Lord'un konferansta kabulünü görmek istediği karardı. Lord Russell ayrıca tüm kalelerin Osmanlı Devleti'nde kalmasının - Paris Antlaşması gereğince- tamamen uygun olduğunu ve bu konuda Avusturya ile birlikte olduğunu bildirmiştir.²⁶⁰

Osmanlı Devleti, Fransa, İngiltere, Rusya, Prusya, Avusturya ve İtalya temsilcilerinin katıldığı İstanbul Kanlıca'daki²⁶¹ konferanslara 22 Temmuz 1862 tarihinde başlanmış ve bu durum kefil devletlerin Belgrad'daki konsoloslarına bildirilmiştir.²⁶² Dokuz kere toplantı yapılarak, Sırp meselesi her açıdan tartışılmış, Rusya'yı Prens Lobanof, Fransa'yı Marquis de

²⁵² Jakşiç-Vučkoviç, **a.g.e.**, s.537.

²⁵³ **BOA, İ.HR.** 194/10980 1279.S.03 (30.07.1862), **BOA, HR.TO.** 507/9 30.06.1862

²⁵⁴ **BOA, İ.HR.** 194/10966 1279.M.29 (26.07.1862)

²⁵⁵ Edouard Thouvenel: Fransa'nın İstanbul Sefiri

²⁵⁶ **BOA, HR.TO.** 55/24 07.07.1862

²⁵⁷ **BOA, İ.HR.** 194/10980 1279.S.03 (30.07.1862)

²⁵⁸ Earl Russell : İngiltere'nin Dışişleri Bakanı

²⁵⁹ **BOA, İ.HR.** 194/10966 1279.M.29 (26.07.1862)

²⁶⁰ **BOA, HR.TO.** 55/24 07.07.1862

²⁶¹ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.367.

²⁶² **BOA, İ.HR.** 333/21423 1279.S.01 (28.07.1862)

Moustier, İngiltere'yi Henry Bulwer, Avusturya'yı Baron Prokesch²⁶³, Prusya'yı Baron Werthern ve İtalya'yı da Bella Di Carracciolo temsil²⁶⁴ etmişlerdir.²⁶⁵ Konferanslarda Fransa ve Rusya, Sırların Belgrad Kalesi'nden üzerlerine atılan toplardan dolayı ürkütüklerini ve orası kendilerine verilmedikçe emin olamayacaklarını belirterek, Belgrad Kalesi'nin Sırlara verilmesi için çabalasalar da, Osmanlı Devleti bunu kabul etmemiştir. İngiltere ve Avusturya da Osmanlı Devleti'ni desteklemişlerdir.²⁶⁶ Ancak, aynı zamanda kalede gerekenden fazla kuvvet bulunmamasını ve sadece kendini savunma durumunda kalırsa kaleden top atılmasını ve bunu yapmadan önce de Belgrad'daki konsoloslarla görüşülmesini ifade etmişlerdir.²⁶⁷ Sırp meselesinde İngiltere ve Avusturya Osmanlı Devleti'nin yanında, Fransa, Rusya ve İtalya ise Sırbistan'ın yanında yer almışlardır.²⁶⁸

Kanlıca Konferansı, 4 Eylül 1862'de bir protokol imzalanmasıyla sona ermiştir.²⁶⁹ 12 maddelik bu protokolün içeriğini, Padişah Abdülaziz çıkardığı fermanla hem Mihail'e hem de Belgrad Muhafızı Raşid Paşa'ya bildirmiştir.²⁷⁰ Protokolün maddeleri şunlardır:

1) Osmanlı Devleti, Sırlar ve Müslümanların birlikte kaldıkları yerlerde çatışma çıkmaması için Müslümanların Belgrad varoşundaki gayrimenkullerini, bedelleri Sırp Knezliği'nce ödenmek üzere Sırlara bırakmıştır. Vidin, Sava, Varoş ve İstanbul Kapıları'nı da, bu hendek, sur, kapı ve duvarlar yıkılmak üzere yine Sırlara bırakmıştır.

²⁶³ Bu konudaki tartışmalar ve devletlerin tutumları için (bkz. “*Ali Paşa'nın kaleme aldığı Sırbistan meselesine dair mazbata*”, Cevdet Paşa, **Tezahir 13-20**, Yayınlayan: Cavid Baysun, Ankara, 1991, s.113-126).

²⁶⁴ Bu temsilciler ilgili devletlerin İstanbul elçileridir

²⁶⁵ **British Documents**, Vol.1, Doc, 122, 4 Eylül 1862'de İstanbul'da Yapılan Konferansın Protokolü, s.259-261.

²⁶⁶ Cevdet Paşa, **a.g.e.**, s.118-119, Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.15.

²⁶⁷ Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.15.

²⁶⁸ Cevdet Paşa, **a.g.e.**, s.115-120.

²⁶⁹ **British Documents**, Vol.1, Doc.122, 4 Eylül 1862'de İstanbul'da Yapılan Konferansın Protokolü, s.259, **British Documents**, Vol.1, Doc 179, Belgrad Kalesi'nin Osmanlı Tarafından Boşaltılmasına İlişkin Muhtıra, s.345, **BOA, Y.EE.** 32/11, 1279.Ra.10 (04.09.1862), Hamzaoğlu, **a.g.e.**, s.369.

²⁷⁰ **BOA, Y.EE.** 32/11 1279.Ra.10 (04.09.1862)

2) Belgrad Kalesi'nin korunmasını sağlamak ve kale dışını düzenlemek amacıyla Müslüman mahallesi istikametinde genişletmeye hak kazanmıştır.

3) Müslümanların kaleye çekildiklerinde ev ve dükkanlarında kalan eşyalarının tazmini Sırp idaresi tarafından yapılacaktır. Aynı şey Sırp için de Osmanlı Devleti açısından geçerlidir. İki hükümet bu konuda anlaşacaklardır.

4) Osmanlı Devleti memleketin korunmasına mahsus olan Belgrad Kalesi'ni Sırp Knezliği'ne karşı kullanmayacak, toplarıyla korkutmayacaktır.

5) Belgrad Kalesi'nin genişletme sınırını hem kefil devletler, hem de Osmanlı Devleti'nin subaylarından oluşan bir Karma Askeri Komisyon belirleyecektir. Osmanlı Devleti ve Sırp idaresi tarafından atanacak üyelerden oluşan bir sivil komisyon ise, emlak satışı ve tazminat verilmesi konularını düzenleyecektir. Bu komisyon görevini dört ayda bitirecektir.

6) Osmanlı Devleti, Sokol ve Uziçe Kaleleri'ni yıkacak, ancak savunmasının vazgeçilmezi olan Fethülislam, Böğürdelen, Semendire Kaleleri'ni elinde bulunduracaktır.

7) Osmanlı Devleti Belgrad, Fethülislam, Böğürdelen, Semendire Kaleleri'nde ihtiyaç olandan fazla asker bulundurmayacaktır.

8) Sırbistan'daki Müslümanlar emlaklarını satacaklar ve en kısa zamanda Sırbistan'dan çekilecekler. Bu meseleyi Belgrad'a gönderilmiş olan Osmanlı Devleti'nin komiseri 5.maddedeki sürede bitirecektir.

9) Belgrad muhafızı, şehrin ve knezliğin işlerine karışmayacak, aynı şey Sırp başknezi için de geçerli olacak ve diğer üç kalenin kumandanları ve Sırp memurları arasında da geçerli olacaktır.

10) Sırbistan'da yabancılardan askere alınmış askeri birlikler dağıtılacaktır.

11) Osmanlı Devleti, kalelerde ancak gerekecek kadar asker bulunduracak, Sırp Knezliği de memleketin asayiş için gerekenden fazla asker bulunduramayacaktır.

12) Sırlar, Osmanlı Devleti'ne ileride olacak isteklerine daima hakkınca itibar edeceklerdir.²⁷¹

Kanlıca Protokolü dışında, Belgrad muhafızına Sırbistan'ın içişlerine karışmaması, Sırp yönetimiyle uyumlu olmaları ve karşılıklı saygı göstermeleri, Belgrad Kalesi dışında hiçbir müslümanın oturmasına izin vermemesi, topların kaleye ciddi saldırı olmadan kullanılmaması ancak kullanılacak olursa da önce Belgrad'daki yabancı konsolosların uyarılması konularında talimatlar da verilmiştir.²⁷²

Sırbistan meselesinde verilen kararlar ilgili Padişah Abdülaziz'in çıkardığı ferman, maiyyet acizi yaverlerinden Şahin Bey'e verilerek süratle Sırbistan'a gönderilmiştir.²⁷³ Gönderilen bu fermanı Mihail, knezlik konağında kabul etmiştir. Her ne kadar Sırbistan meselesinde verilen karar bazı Sırların ve özellikle Mihail'in hoşuna gitmese de ve bu karar aleyhinde bulunsalar da, konferans kararına göre Belgrad'da yapılan istihkamların bozulacağını İlija Garaşanin bildirmiştir.²⁷⁴ Çok geçmeden de istihkamlar yıkılmaya başlanmış ve durum sakinliğini korumuştur.²⁷⁵

4.4. Türklerin Sırbistan'dan Çıkarılması

Osmanlı Devleti, Sırbistan'da Belgrad'dan başka Kıla-i Hakaniye varoşlarında bulunan ahalinin oralardan çıkarılmaları²⁷⁶ ve bu göç ettirilen Müslümanların orada kalacak emlaklarının tazminatı için Amedi Hülafasından Ali Bey'i komiser tayin etmiştir. Bu işin birlikte sonuçlandırılması oradaki Miralay Mehmed Ali Bey'e de bildirilmiştir.²⁷⁷ Belgrad ve diğer kalelerden göç edecek Müslümanlar isteklerine göre Bosna ve Vidin'e yerleştirileceklerinden onlara buralarda yerler hazırlanmıştır. Belgrad Kalesi'nde oturan ahalden de

²⁷¹ BOA, Y.EE. 32/11 1279.Ra.10 (04.09.1861), **British Documents**, Vol.1, Doc.122, 4 Eylül 1862'de İstanbul'da Yapılan Konferansın Protokolü, s.259-261, Hamzaoğlu, a.g.e., s.369-371.

²⁷² **British Documents**, Vol.1, Doc.123, Belgrad Muhafızı'na Önerilen Talimat, s.262, Hamzaoğlu, a.g.e., s.371.

²⁷³ BOA, İ.DH. 497/33753 1279.Ra.27 (21.09.1862)

²⁷⁴ BOA, İ.HR. 195/11090 1279.R.11 (05.10.1862)

²⁷⁵ Tasvir-i Efkar, Sayı 33/2 25.R.1279 (20.X.1862)den aktaran Necdet Hayta, **Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Tasvir-i Efkar Gazetesi (1278/1862-1286/1869)**, Ankara, 2002, s.157.

²⁷⁶ **Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi**, C.X, s.16.

²⁷⁷ BOA, İ.MMS. 132/5689 1281.C.15 (15.11.1864)

gitmek isteyenlere izin verilmesi ve Uziçe ve Sokol ahalilerinin emlaklarının da vekil tayin ettikleri birkaç kişi huzurunda satılarak, buradan kurtarılımları ve kalelerin yıkımına başlanması ve Ali Bey'le görüşerek icabının yapılması Belgrad Muhafızı Raşid Paşa'ya bildirilmiştir.²⁷⁸ Ali Bey ve İlija Garašanin bir anlaşma yapmışlar ve Türklerin Uziçe ve Sokol'dan çıkarılmasından sonra buradaki kalelerin yıkılmasını kararlaştırmışlardır. 13 Eylül 1862'de Ali Bey'in başkanlığındaki komisyon Uziçe'ye gitmiş ve 18 Eylül'de de Türklerle, Bosna'ya göç etmeleri gerektiğini bildirmiştir.²⁷⁹ 19 Eylül'de ise 400 kişilik ilk grup şehri terk etmiştir.²⁸⁰ Bu sırada dükkan ve binalarının çoğu Müslüman malı olan boş çarşı ve bazı mahalleler yanmaya başlamıştır. Söndürmek üzere gelen Sırlara da Müslümanlar engel olmuşlardır. Daha sonra bu Müslümanlar Bosna'ya göç etmeye başlamışlardır.²⁸¹ Böylelikle, "*Küçük İstanbul*" olarak adlandırılan ve XIX.yy'ın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'daki en büyük yerleşim yerlerinden olan Uziçe'den 2917 erişkin ve 917 çocuk göç etmiş ve Uziçe'nin Müslüman nüfusu erimiştir.²⁸²

Sokol Türklerinin göç ettirilmesine de Uziçe Türkleri'nden bir ay sonra başlanmış ve 28 Ekim 1862'de onların son grubu da Bosna'ya gitmiştir.²⁸³

Karadağ galibiyeti ve Sırp meselesinin sona ermesi²⁸⁴ ve Sırbistan'daki Müslüman ahalinin göç ettirilmeleriyle²⁸⁵ ihtiyaten Sırp sınırına başka yerlerden gönderilen askerler yerlerine iade edilip, eski düzene geçilmiştir.²⁸⁶ Ayrıca, geçici görevli memurların da geri dönmesinin uygun olduğu bildirilmiştir.²⁸⁷

²⁷⁸ BOA, A.MKT.MHM. 244/38 1279.R.25 (19.10.1862)

²⁷⁹ Hamzaoglu, a.g.e., s.372.

²⁸⁰ Erhan Türbedar, "*Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim*", Uluslararası Suçlar ve Tarih, Sayı 1, Ankara 2006, s.188.

²⁸¹ BOA, A.MKT.MHM. 243/12 1279.R.15 (09.10.1862)

²⁸² Türbedar, a.g.m., s.188.

²⁸³ Hamzaoglu, a.g.e., s.375.

²⁸⁴ BOA, İ.AMTZ. 13/360 1279.R.18 (12.10.1862), BOA, A.MKT.UM. 240/46 1279.Ra.23 (17.09.1862), BOA, A.MKT.MHM. 242/54 1279.R.10 (04.10.1862)

²⁸⁵ BOA, A.MKT.MHM. 243/1 1279.R.14 (08.10.1862), BOA, A.MKT.MHM. 243/61 1279.R.19 (13.10.1862)

²⁸⁶ BOA, A.MKT.MHM. 243/81 1279.R.21 (15.10.1862), BOA, A.MKT.MHM. 243/31 1279.R.17 (11.10.1862)

²⁸⁷ BOA, A.MKT.MHM. 242/54 1279.R.10 (04.10.1862)

Sırbistan ve Karadağ meselelerinin sonuçlanmasından dolayı, İngiltere de Osmanlı Devleti'ni tebrik etmiştir. Lord Russell, bu konuda Sir Henry Bulwer'e mektup yazarak İngiltere devleti adına padişahı tebrik etmesini istemiştir.²⁸⁸ Osmanlı Devleti'nin Londra Sefiri Kostaki Bey de, Sırp meselesindeki yardımlarından dolayı Lord Russell'a teşekkür etmiştir.²⁸⁹ İngiltere Kraliçesi de, Sırp meselesinin iyi neticelenmesinde sefiri Henry Bulwer'in de ortak olmasından sevinç duyduğunu belirterek Osmanlı Devleti'nin bağımsızlık ve mutluluk halinin devamlı olmasının emeli olduğunu bildirmiştir.²⁹⁰

1863 yılı başında, Mehmet Ali Bey, İngiliz ve Rus temsilcilerinin tanıklığında Uziçe ve Sokol Kalelerini dinamitlemiştir.

Uziçe'den çıkarılan Türklerden kalan gayrimenkulleri konusunun halledilmesi için bir komisyon kurulmuştur. Türklerden ve Sırlardan oluşan komisyon, bu gayrimenkullerin listesini yapmış ve sahiplerini tespit etmiştir. Gayrimenkullerin satışı için Osmanlı Devleti'nin Sırbistan Komiseri Ali Bey, Yüzbaşı Salih Bey ve Teğmen Mustafa Efendi'yi görevlendirmiştir. Sırp yöneticiler de Türk gayrimenkullerinin kimlerce nasıl ve ne fiyata alınacağını planlamışlardır. Gayrimenkullerin hepsi 1867 yılı sonuna kadar satılmıştır.

Semendire'deki Türkler Vidin'e, Böğürdelen Türkleri de Bosna'ya göç etmişlerdir.²⁹¹

Belgrad Türklerinin de bazıları Niş'e²⁹², bazıları da Vidin'e göç etmişlerdir.

1862 Belgrad Bombardımanı'ndan sonra Belgrad varoşundan şehre 600'den fazla Türk taşınmıştır. Varoştan Türklerin çıkmasıyla yerlerine Sırlar yerleştirilmiş ve varoшта Sırlar; Belgrad surları içinde yani şehirde ise Türkler kalmıştır.²⁹³

²⁸⁸ BOA, HR.TO. 239/5 22.10.1862, BOA, İ.HR. 196/11135 1279.Ca.03 (26.10.1862)

²⁸⁹ BOA, İ.HR. 196/11127 1279.R.26 (20.10.1862)

²⁹⁰ BOA, HR.TO. 239/20 02.12.1862

²⁹¹ Hamzaoglu, a.g.e., s.373-377.

²⁹² BOA, A.MKT.MHM. 259/37 1279.L.15 (04.04.1863) Bu belgede göçmenlerin sayısı 2100 olarak verilmektedir.

²⁹³ Hamzaoglu, a.g.e., s.380.

Belgrad Bombardımanı'ndan sonra şehirdeki Müslüman, Sırp ve Yahudilere ait ev ve dükkanların sayısı ise şu şekildeydi:²⁹⁴

<u>EV</u>	<u>DÜKKAN</u>	
Müslüman = 730	Müslüman = 317	= 1047
Yahudi = 190	Yahudi = 46	= 236
Sırp = 364	Sırp = 478	= 842
Çingene = 3		= 3
		2.128

Belgrad varoşunda kalan Müslüman emlaklarının değerlerinin tespiti için Osmanlı Devleti Ali Bey'i Komiser olarak ve Miralay Mehmet Ali Bey'i de onunla birlikte görevlendirmiştir.²⁹⁵ 1863 yılında Türkler ve Sırlardan oluşan bir özel komisyon kurulmuş ve Sırları bu komisyonda Devlet Konseyi üyelerinden Dimitriye Tsrnborats ve Gaya Yeremiç²⁹⁶, Osmanlı Devleti'ni ise Ali Bey ve Mehmet Ali Bey temsil etmiştir.

Belgrad Karma Komisyonu'nun toplantılarında Ali ve Mehmet Ali Beyler, tazminat meselesinin sonuçlanması için bilirkişilerden oluşan bir karma heyet kurulmasını teklif etmiştir. Ancak Sırp temsilcileri bu teklifi kabul etmeyerek, Kanlıca Mazbatası hükümlerini başknezin emrine koymak niyetinde olmuşlardır. Emlak kıymeti hakkında iki taraf tahminleri arasında çok fark olmuştur.²⁹⁷ Emlak sahipleri 36.000 kese (18 milyon gurus) talep ederken, Sırlar 6.000 kese (3 milyon gurus) vermişlerdir. Bu konu iki taraf arasında epey tartışıldıktan sonra Osmanlı komiserleri 18.000 keseye (9 milyon gurus) inmiş, Sırlar da 12.000 keseye (6 milyon gurus) çıkmıştır. Böylelikle konunun artık orada sonuçlanamayacağı anlaşıldığından Ali Bey, İstanbul'a çağırılmıştır. Sırp Knezliği de 15.000 keseye (7.5 milyon gurus) çıkmıştır ve sonucu Osmanlı Devleti'ne bırakmıştır. Bunun üzerine de göç

²⁹⁴ **British Documents**, Vol.1, Doc. 114-115, s.249-250, Başkonsolos Longworth'dan Sir H.Bulwer'e, 7 Ağustos 1862. Hamzaoglu ise bu sayıyı şu şekilde vermektedir. Ev= Müslüman: 730, Hristiyan-Yahudi:536, Kipti:3, Dükkan= Müslüman:517, Hristiyan-Yahudi:519 (Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.380).

²⁹⁵ **BOA, İ.MMS.** 132/5689 1281.C.15 (15.11.1864)

²⁹⁶ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.379.

²⁹⁷ **BOA, HR.TO.** 489/64 10.05.1864

edenlere Osmanlı Devleti bedava arazi verip, haneler inşa ettiğinden ahali zararlı çıkmayacağından, 7.5 milyon guruşa yarım milyon guruş eklenerek, 8 milyon guruşla (16.000 kese) işin sonuca bağlanması kararlaştırılmıştır. Yalnız bu tazminatın mümkünse peşin, değilse yarısının peşin ve kalanının kısa süreli taksitlerle alınarak hissedarlara devletçe dağıtılması uygun görülmüştür.²⁹⁸ Sırp hükümeti de 8 milyon guruş tazminatı kabul ettiğinden anlaşma sağlanmıştır.²⁹⁹ Kanlıca Konferansı kararlarına binaen, Sırbistan'dan birkaç yıl içinde yaklaşık 8000 Türk ayrılmıştır³⁰⁰ Böylece, Belgrad Kalesi ve diğer kalelerde mustahfız askerlerinden başka yerleşmiş Müslüman kalmamıştır³⁰¹

4.5. 1862 Kanlıca Konferansı'ndan Sonra Sırbistan

1862 Kanlıca Konferansı kararları her ne kadar olası bir Osmanlı-Sırp Savaşı'nı engellese de ilişkiler yine de bir düzene oturmamıştır.³⁰² Sırlar, Belgrad Kalesi'nin Türklerde kalmasından memnun olmamış, Mihail kalelerin kendisine verilmesi için Osmanlı Devleti nezdinde girişimlerde bulunmuştur³⁰³. Osmanlı Devleti ise buna karşılık kaleler üzerinde daha da ısrarcı olmuştur. Böylelikle Sırlar silahlanmaya ağırlık vermişler, Türkler de buna karşılık kaleleri takviye etmişlerdir. 1862'den 1867'de kalelerin tamamen bırakılmasına kadar gerginlik sürecektir.

Osmanlı Devleti, Romanya üzerinden silah kaçakçılığı yapılmasına itiraz etse de, Sırbistan ve Romanya kaçakçılığı bu kez de gizli yürütmeye başlamışlardır.³⁰⁴ Bu sırada 1800 sandık silahın Sırbistan'a geçirilmek üzere Eflak içinden nakledileceği orada haber alınınca Bükreş'deki İngiltere ve Avusturya konsolosları, Fransa konsolosuyla birlikte, silahların alıkonulmasını Eflak Prensiği'ne bildirmişlerdir. Bunun üzerine Mihail, kefil devletlerin hükümetlerine telgraf yazarak, bu silahların alınmasının Osmanlı Devleti'ne

²⁹⁸ BOA, İ.MMS. 132/5689 1281.C.15 (15.11.1864)

²⁹⁹ Hamzaoglu, a.g.e., s.380.

³⁰⁰ Popovic, a.g.e., s.191.

³⁰¹ Vakınevîs Ahmet Lütî Efendi Tarihi, C.X, s.79.

³⁰² Pavlowitch, a.g.e., s.54.

³⁰³ Karal, a.g.e., C.VII, s.15.

³⁰⁴ Pavlowitch, a.g.e., s.54.

suikasd niyetiyle olmayıp, yalnız Sırbistan'ın iç emniyetinin sağlanması için hazırlanan millet askeri için olduğunu belirtmiştir. İngiltere konsolosu, silahların çokluğu ve gizlice nakledilmesinin İngiltere devletini şüpheye düşürdüğünü ve bu silahlar memleketin iç emniyetini sağlamak için alınıyorsa, önce Bâb-ı Âlî'ye söylenerek Osmanlı Devleti'nin onayını almaları gerektiğini bildirmiştir. Fransa ise, Bükreş'deki Fransa konsolosunun silahlara müdahalesinin konuda bilgisi olmadığından, konuyu öğrenmek maksadına dayandığını, yoksa Fransa'nın Sırbistan hakkındaki dostluğundan dönmediğini belirtmiştir. İtalya da Fransa'nın düşüncesinde bulunmuştur. Silahların 60.000 tüfekten ibaret olduğu rivayet edilmiştir ve bu tüfeklerin Sırbistan'a naklini kolaylaştırmak için Eflak Prensiği tarafından gerekli miktarda asker hazırlanmıştır. Silahların satın alınabilmesi için de Sırp Knezliği 300.000 Macar altını borç para almıştır.³⁰⁵

Sırbistan'a silahları gönderenin ise Rusya olması muhtemeldir. Çünkü Rusya, cephanelerindeki fazla silahların satışına karar vermiş³⁰⁶ ve Sırbistan'a da eski model 30.000 kadar savaş tüfeği satmayı vaat etmişti.³⁰⁷ Silahlar için Rusya, Miralay Seloçeki'yi görevlendirmiş ve 1862 Mart'ında bu kişi Kefe ve Kerson'a giderek, buraların askeri memurlarıyla görüşüp bir takım silahlar alıp bazı şahıslara teslim etmiştir. Kerson'dan 3000 kapsüllü şeşhane, 25.000 kapsüllü ve 11.000 çakmaklıdan kapsüllüye çevrilmiş tüfek ve 3.000 kılıç almıştır. Bu silahlar da sandıklara konulurken bazı memurlar her sandıktan biraz tüfek çalmış ve sayısı 5.000'e ulaşan bu çalıntı tüfekler Lehlilere satılmıştır.³⁰⁸ Memleketeyn'den geçirilip Sırbistan'a naklolunan bu silahları ihbar eden Osmanlı Devleti taraftarlarına dördüncü rütbeden bir mecidiye nişanı verilmesi istenmiştir.³⁰⁹

Sırbistan'ın bu şekildeki askeri hazırlıkları ve Mihail'in öteden beri istenilen şeklin dışındaki davranışlarından dolayı³¹⁰ Rahova, Niğbolu ve Plevne'deki zaptiye neferlerinin Vidin'e gönderilerek yerlerine geçici olarak

³⁰⁵ BOA, A.MKT.MHM. 252/73 1279.B.22 (12.01.1863)

³⁰⁶ BOA, HR.TO. 86/21 15.04.1863

³⁰⁷ Jakşiç-Vučkoviç, a.g.e., s.538.

³⁰⁸ BOA, HR.TO. 86/21 15.04.1863

³⁰⁹ BOA, İ.HR. 199/11336 1279.L.12 (01.04.1863)

³¹⁰ BOA, İ.HR. 202/11510 1280.M.13 (30.06.1860)

yeni neferler istihdam edilmesi uygun görülmüş³¹¹ ve sonradan Vidin'e bir tabur daha gönderilmiştir.³¹² Sırbistan Meselesi ve Yunanistan İhtilali'nden dolayı ilkbahar mevsiminde ihtiyatlı bulunulmak için de Rumeli'nin dört noktasında askeri kuvvet hazırlanması sınır boylarına yazılmıştır. Bu noktalardan birisi de Niş mevkiidir. Bu tedbir uygulanmaya başlanınca da Niş'in askeri kuvvetinin artırılması gerekeceğinden buna göre gereğinin yapılması istenmiştir.³¹³ İzvornik kaymakamından da Sırların hareketleri ve hazırlıklarının bundan sonra da izlenerek, öğrenilen durumların merkeze bildirilmesi istenmiştir.³¹⁴ Bosna valisine de Sırbistan'ın hazırlıklarına karşı Bosna'da yapılmasına lüzum görünen şeyler, alınacak tedbirler bildirilmiştir.³¹⁵

Her ne kadar Osmanlı Devleti çeşitli tedbirler almaya çalışsa da Sırbistan bir kaygı sebebiydi. Çünkü o, Bosna ve Bulgaristan'da propagandalar yapıyor, Bulgar siyasi kaçaklarına faaliyetleri için ekonomik yardım yapıyor ve ayaklanmalara katılacak gönüllülere eğitim veriyordu. Sırbistan böylelikle karmaşık ittifakların ve planların merkezi haline gelmiştir.³¹⁶ Bundan dolayıdır ki, Belgrad'a gelerek birkaç gün kalan ve Mihail ile de görüşen Melzik Petre adındaki bir Rus, sonra Karadağ'a geçmiştir. Bu kişinin asıl memuriyeti araştırıldığında, memuriyetinin Sırlar ve Karadağlıları birleştirmek ve eski Karadağ vladikasının ailesi ve taraftarlarını bir vesileyle toplattırıp öldürtmek ve büyük bir kar yağdığında Karadağlıların ayaklarına "kazbile" denilen kasnaklı çarıklar giyerek birden oradaki Osmanlı askerine hücum etmelerini Karadağ prensine tebliğ etmekten ibaret olduğu anlaşılmıştır.³¹⁷

Sadece Ruslar değil, İngiliz Protestan misyonerleri de Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek ve Arnavutluk'ta faaliyetlere girişmişlerdir. Bunlardan İngiliz Protestan Bakan Bay Comren Sırbistan ve Hersek'ten Ragusa'ya

³¹¹ BOA, A.MKT.MHM. 252/19 1279.B.17 (07.01.1863)

³¹² BOA, A.MKT.MHM. 254/98 1279.Ş.14 (03.02.1863)

³¹³ BOA, A.MKT.MHM. 257/36 1279.N.13 (03.03.1863)

³¹⁴ BOA, A.MKT.MHM. 257/15 1279.N.11 (01.03.1863)

³¹⁵ BOA, A.MKT.MHM. 268/75 1280.M.21 (08.07.1863)

³¹⁶ Pavlowitch, a.g.e., s.55.

³¹⁷ BOA, A.MKT.MHM. 256/17 1279.Ş.27 (16.02.1863)

gelmiş ve oradan da Arnavutluk'a geçmiştir. Bu kişi Mostar ve Saraybosna'ya da İncil hediye etmiştir. Bulgaristan'a da Bayan Sily ve Bayan Meckings adlı İki İngiliz gelmiştir. Yine bir İngiliz bayanın da Karadağ ve Bosna-Hersek vilayetlerini ziyaret edeceği haber alınmıştır.³¹⁸ Bosna, Niş ve Vidin Hristiyanları da Mihail'e arzuhalder sunmaya başlamışlardır. Bunlar "*Bosna, Bulgaristan, Hersek ve Eski Sırbistan'da bulunan bıçare kardeşlerinin Müslümanlardan gördükleri zulümlerden bahisle artık kurtuluşun çaresini aradıklarını ve Müslümanların esirliğinden kurtulmaya ve Sırbistan ile bir olmaya yemin ettiklerini*" belirtmişlerdir. Bunun olabilmesi için de "*silah ve akçe yardımı istemişler ve reissiz kaldıklarından Sırbistan'a güvendiklerini, yardım ederlerse Osmanlıların ay ve yıldızını yere atıp, Obrenoviç silsilesi ile tekrardan eski hale döneceklerini*" bildirmişlerdir.³¹⁹ Mihail ise, Bosna ve Hersek hristiyanlarına silah verdiği gibi, bunların isyan etmesi için de haydut çeteleri çıkarmıştır.³²⁰

Sırbistan'ın durumunu Bosna-Hersek müfettişi Ahmet Cevdet Paşa başkumandanlığa bildirmiştir.³²¹ Bunun üzerine her hafta Cuma günleri merkez alanda ve gerekli görülecek yerlerde uygun miktarda nefer toplanarak talim yapmaları ve istihkamların düzenlenmesi gibi tedbirler alınmıştır.³²² Ayrıca Bosna halkının da işe yarar bir durumda bulunmaları için düzenlenmesi kararlaştırılan millet askerinin icrası yolunda ahalinin yoklamaları yapılmıştır. Kosova'da mükemmel bir askeri kuvvetin oluşturulması ve Niş etrafındaki yerlere de lazım olan istihkamların yapılması ve Niş'e iki tabur daha ilave edilmesi uygun görülmüştür.³²³ Vidin valisine de Sırbistan'ın hareketlerinden dolayı uyanık bulunması tenbinlenmiştir.³²⁴ Aynı yıl yani 1864'de Sırbistan'da kurulan bir Bulgar çetesi de Bulgaristan'a girmiştir. Bu çeteyi kuran da 1863'de Sırbistan'a geçen Panayot Hitov

³¹⁸ BOA, HR.SYS. 207/51 11.08.1863

³¹⁹ BOA, A.MKT.MHM. 296/11 1280.L.26 (03.04.1864)

³²⁰ BOA, İ.MMS. 28/1212 1280.Za.07 (14.04.1864)

³²¹ BOA, A.MKT.MHM. 294/53 1280.L.09 (17.03.1864), BOA, A.MKT.MHM. 295/5 1280.L.14 (22.03.1864)

³²² BOA, A.MKT.MHM. 294/53 1280.L.09 (17.03.1864)

³²³ BOA, İ.MMS. 28/1212 1280.Za.07 (14.04.1864)

³²⁴ BOA, A.MKT.MHM. 297/102 1280.Za.12 (19.04.1864)

adındaki Bulgardır. 15 kişilik çetesiyle Bulgaristan'a geçerek bir postaya saldırmış bir Türk ve bir Arnavut'u öldürmüştür. Sonra Sırbistan'a dönmüş ve çetesi dağılmıştır.³²⁵

Sırlar, askeri hazırlıklardan hiç vazgeçmemişlerdir. Kendi askerlerine gizli gizli talim yaptırmışlar ve Bosna sınırına çok sayıda silah getirmişlerdir ki bunların muhtemelen Bosna reayasına verileceğini Ahmed Cevdet Paşa belirtmiştir. Rusya'dan Sırbistan'a otuz bin şeşhaneli tüfek gönderilmiş ve Sırbistan ahalisine dağıtılmıştır. Uziçe'ye de on altı tane şeşhaneli top geldiğini ve 200-300 kadar da top beygiri olduğunu Uziçe tüccarından birisi haber vermiştir. Sırların dört yerde asker toplayarak Sırbistan'daki Belgrad, Böğürdelen, Semendire ve Fethülislam kaleleri üzerine saldıracakları ve Bosna'ya da geçecekleri söylentileri çıkmıştır.³²⁶ Bir müddet sonra yine Belgrad'a bir çok silah gelip, Sırp ahalisine dağıtılmıştır. Seksen araba cephane de Lozniçe'ye gitmiştir. Valyevo taraflarında ise Bosna, Bulgaristan ve Karadağ Hristiyanlarından 250 gönüllü bulunmuştur. Buralardaki her bir ahali de silah, cephane ve çarık ile hazır bulunup, her zaman torbasında da üç okka ekmeği hazır tutmuştur. Bu hazırlığın sebebini ise her şeyleri hazır olduğunda Bosna'ya saldıracakları şeklinde açıklamışlardır ve saldırı zamanlarının da belli olmadığını belirtmişlerdir.³²⁷

Mihail tarafından gönderilen ileri gelir bir kişi ve arkadaşları da Karadağ'ın merkezi Çetine'ye gelmiş ve birçok görüşmelerde bulunup bazı yerlerde kuleler inşa edilmesini istemişlerdir. Bu kulelerin inşası için büyük devletlerin bazıları Karadağ'a para vermiş ve dört bin şeşhane de hediye etmiştir. Bunlar ilk bahara doğru Bosna'ya çeteler gönderip, bir olay çıkmasını amaçlamışlardır.³²⁸ Yine Sırp hükümetinin gönderdiği üç ajan da Ragusa civarında bulunup, ajanlardan adı Aleksiç olan Kataro'da Prens Nikola ile görüşmek istese de yerel yönetim bunu engellemiştir.³²⁹

³²⁵ Şimşir, **a.g.e.**, C.II, s.LXIV, Şentürk, **a.g.e.**, s.186.

³²⁶ **BOA, İ.MMS.** 28/1212 1280.Za.07 (14.04.1864)

³²⁷ **BOA, A.MKT.MHM.** 307/28 1281.Ş.22 (20.01.1865)

³²⁸ **BOA, A.MKT.MHM.** 328/65 1281.Za.09 (05.04.1864)

³²⁹ **BOA, HR.SYS.** 208/56 08.06.1865

Sırbistan'ın bu hareketlerinde Mihail'in ileride Osmanlı'ya karşı kuracağı Balkan İttifakları'nın izlerini görmek mümkündür. 1866'da bu konuda çeşitli plan, anlaşma ve protokoller hazırlanacaktır.³³⁰

Sırlar, Bosna gayrimüslim ahalisinin de Müslümanlardan ve mahalli hükümetten zulüm gördüklerini iddia edip, Sırp Knezliği Hariciye Müdürlüğü'nden tasdik edilen bir raporu Rusya'ya sunmuşlardır.³³¹ Ayrıca, Sırp Knezliği ilannameler bastırarak, bunları alışveriş bahanesiyle Bosna'ya giden Sırp pasaportlu kişilere vermiş ve Bosna Hristiyan ahalisini Sırbistan'a göç ettirmeye çalışmıştır. Bu ilannamelerde buralardan Sırbistan'a göç edenlere Sırp Knezliği tarafından arazi, çift aletleri, üçer odalı hane ve koyun, keçi, araba ve arazilerden mahsul alana kadar bedava kukuruz ve para verileceği; beş senelik vergi ve on seneye kadar da asker alınmayacağı; gelenlerin nakil masraflarının ödeneceği belirtilmekteydi. Gitmek istemeyenlere de Bosna'ya on bin hane Çerkes muhaciri gönderileceğinden bahisle, arazilerine bu muhacirlerin yerleştirileceği ve kendilerinin açıkta bırakılacağı şeklinde korkutuyorlardı. Tüm bunlara inanan İzvornik, Benaluka ve Bihke ahalisinden bir takımı firar etmişlerdir.³³²

5. Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'daki Kalelerden Çekilişi

Yegane amacı Türk birliklerinin kalelerden çekilmesi ve böylelikle Sırbistan'ın kurtuluşunu sağlamak olan Mihail, uygun fırsatı 1866'da ele geçirecektir. Çünkü 1866'da Avusturya'nın Prusya'ya yenilmesi ve Girit İsyanı dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin kendisini Yunanistan'la savaşın eşiğinde bulması Mihail'in harekete geçmesini sağlamıştır.³³³ Sırbistan içindeki kalelerde bulunan Osmanlı askerini Sırbistan için bir tehdit olarak gören Mihail, bir gün bu tehdidin topraklarından kalkacağını ve bunun için çalışıp o vakti gözetmekte olduğunu belirtmiştir. Bunun için de 17 Ekim 1866'da Sırbistan'daki kalelerin ya Sırlara terk edilerek bırakılmasını veyahud

³³⁰ Pavlowitch, **a.g.e.**, s.55.

³³¹ **BOA, A.MKT.MHM.** 334/96 1282.M.18 (12.06.1865) Bu konuda yazılan Sırpça mektubun tercümesi için (bkz. Aynı belge).

³³² **BOA, A.MKT.MHM.** 336/64 1282.S.10 (03.07.1865)

³³³ Stavrianos, **a.g.e.**, s.256-257.

yıkılmasını Bâb-ı Âlî'ye arz etmiştir.³³⁴ Ekim sonunda da, bütün kalelerin boşaltılması için İstanbul'daki adamı Jovan Ristiç görüşmelere başlamıştır.³³⁵ Bu sırada büyük devletlerin durumlarına gelirsek; İngiltere iç işlerinde bazı değişiklikler ile meşguldü ve Amerika'dan çekinmekteydi. Ayrıca kendisine doğrudan doğruya dokunmayan politik konulara müdahaleden çekinmekteydi. Fransa ise İtalya, Almanya ve Meksika işlerinde umduğunu bulamadığından içte ve dışta zorluklar içinde bulunmaktaydı. Avusturya ise uğradığı büyük yenilgiden dolayı dış konulara karışmaktan kendini men etmişti. Prusya ve İtalya ise nail oldukları büyük kanunların hâlâ düzenlenmesi ile uğraşmaktaydı. Rusya içişlerinde tam rahat değilse de Lehistan ve Çerkesistan sıkıntılarını bitirmiş olduğundan, kaleler maddesinden dolayı Sırp'ları; Girit, Tırhala ve Yanya için de Yunanlıları ve Hristiyan tebaayı kışkırtmakta, Hristiyanların Müslüman mezaliminde esir oldukları şeklinde tahriklere devam etmekteydi.

Büyük devletlerin Sırp'ların kaleler konusundaki istekleri hakkındaki düşüncelerine gelirsek; Fransa öteden beri bu kalelerin Osmanlı Devleti'ne gerekli olmadığını ve kalelerin böyle kalmasının Sırp'ların ürkmesini ve çeşitli kötülöklere girişmelerini sağladığından bahsederek terklerinin daha iyi olacağını belirtmekteydi.³³⁶ Fransa, bunun Paris Antlaşması hükümlerine uymadığını kabul etmesine rağmen, yine de Osmanlı Devleti'nin büyük bir fırtınaya tutulmuş bir gemi durumunda olduğundan emin bir liman bulmak için direk kesmek ve yük atmak gibi bazı fedakarlıklara mecbur olduğunu ve Sırp'ların sözlerine bakılıp da istekleri yerine getirilirse, Yunanlılarla birliktelikleri kırılmış ve Rusların da tahriklerinin semeresiz bırakılmış olacağını bildirmekteydi.³³⁷ İngiltere de aynı şekilde düşünüp, bu durumun tehlikesi büyük ve acil olduğundan, bir an önce bitirilmesini ihtar etmekteydi. Prusya ve İtalya da bunların görüşlerini onaylamaktaydı. Rusya ise, Osmanlı Devleti'nde böyle muallak meselelerin devamı kendisine daha çok

³³⁴ BOA, A.MKT.MHM. 379/96 1283.Z.19 (24.04.1867)

³³⁵ Anderson, a.g.e., s.181.

³³⁶ BOA, İ.HR. 224/13080-2 1283.Ş.09 (16.12.1866), BOA, Y.EE. 90/3 08.L.1283 (13.02.1867), BOA, Y.EE. 91/12 1283.L.10 (15.02.1867)

³³⁷ BOA, İ.HR. 224/13080-2 1283.Ş.09 (16.12.1866), BOA, Y.EE. 90/3 08.L.1283 (13.02.1867), BOA, Y.EE. 91/12 1283.L.10 (15.02.1867), Karal, a.g.e, C.7, s.16

yarayacağı için, kaleler Sırlara verilirse elinden büyük bir tutamağı kaçıracağını anlamış olup mesele hakkında susmaktaydı. Avusturya ise kalelerin Osmanlı Devleti elinde bulunmasını ister ve Sırlara terkine karşı çıkarken sonradan fikrini değiştirip; Sırlara red cevabı verilmesinde zamanın şartlarına göre çok sakıncalar gördüğünü söyleyerek³³⁸ Osmanlı Devleti kaleleri terk etmediği halde hiçbir taraftan yardım göremeyeceğini belirtmiştir. Avusturya'nın bu görüşte olmasının sebebi ise, diğer büyük devletlerin rızasına zıt olan bir görüşü desteklemeye gücünün olmaması ve kendi iç politikası icabınca Macarlara karşı İslavları yanına almaya mecbur olmasıdır.³³⁹

Sonuç olarak, kefil devletlerin hiçbirinden Osmanlı Devleti'ne yardım edilemeyeceği anlaşılmıştır. Eğer, Sırların isteği reddedilirse ve Sırlar da kalelere saldırırsa olacak bir savaşta Sırların yaklaşık 100.000 asker çıkarabileceği ve Yunanlılar, Karadağlılar, Bosna Hristiyanları ve Bulgaristan ahalisinin de onlarla ittifak edecekleri belli idi. Böyle bir savaş çıkması ve Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'a asker sokması durumunda bütün devletlerin *“biz size bu işin tatlılıkla bitirilmesini ve bitirilmezse kötü olacağını söylemiştik”* diyerek müdahale edecekleri de açıktı. Ayrıca Belgrad, Fethülislam, Böğürdelen ve Semendire kaleleri içinde kaleye benzer yalnız Belgrad Kalesi olduğundan ve diğerleri en zayıf düşmana bile beş gün dayanamayacaklarından, büyük tehlikeleri göze alacak kadar maddi faydaları olmadığı meydana çıkmıştır. Kalelerin bırakılması sadece manevi anlamda bir kayıp olacaktı. Bu sebeplerle Sırp isteklerinin reddedilmesine imkan kalmadığından, beş şık belirlenmiştir. Bunlar;

1) Kalede bulunan Osmanlı askerinin, sancağın eskisi gibi kalması ve kale kumandasının Sırp başknezine verilmesi,

2) Kumanda Sırp başknezinde olmak üzere, mustahfız askerinin Müslüman ve Sırlardan oluşması ve kaleye Osmanlı Devleti sancağı ve Sırp bayrağı çekilmesi,

³³⁸ BOA, İ.HR. 224/13080-2 1283.Ş.09 (16.12.1866), BOA, Y.EE. 90/3 08.L.1283 (13.02.1867), BOA, Y.EE. 91/12 1283.L.10 (15.02.1867)

³³⁹ BOA, HR.TO. 106/69 20.12.1866

3) Kaleler eskisi gibi Kılâ-i Hâkâniye'den olarak kalıp, muhafazalarının Sırp başknezine verilmesi ve Osmanlı Devleti sancağının da çekilmesi,

4) Kalelerin yıkılmasıyla yerlerinin terki,

5) Silah ve mühimmatları alınarak kalelerin Sırlara terk edilmesi,

Belirlenen bu şıkların son ikisinde kaleler resmen ve tamamen elden çıkmış olacağından bu iki şıktan daha hafif ve zararsız bir sonuç bulunması için görüşmeler yapılmıştır. 1. ve 2. şıklar öncelikle teklif edilir de kabul ettirilemezse, 3.şıkkın yani kaleler eskisi gibi Kılâ-i Hâkâniye'den olarak kalıp, burçlarına Osmanlı ve Sırp bayrakları çekilip, koruma ve idarelerinin Sırp başknezine verilmesi ile mustahfız askerlerinin kaldırılmasının teklif edilmesi herkes tarafından kabul edilmiştir.³⁴⁰ Sonradan 1.ve 2.şıkların beyanından tamamen vazgeçilmiş ve doğrudan doğruya 3.şıkkın yazılan cevapnamede Sırp başknezine bildirilmesine karar verilmiştir.³⁴¹ 3 Mart 1867 tarihinde Sırp Başknezi Mihail'e gönderilen emirnamede, isteklerinin kabul edildiği ve Osmanlı askerinin Sırp askeriyle değiştirilmesi ile Sırp bayrağıyla Osmanlı sancağının beraber çekilmesi bildirildi.³⁴² Ayrıca beratın yenilenmesi ve sadakatini sunması açısından öncelikle İstanbul'a gelmesi için davet edildi.³⁴³ Meselenin bu şekilde halledilmesinin Osmanlı Devleti'nin bir fedakarlığı olduğunu ve bu fedakarlığın da Osmanlı Devleti'nin diğer taraflarındaki müşkilatı ağırlaştıracak sıkıntıları savuşturacağından dolayı İngiltere, Osmanlı Devleti'ni tebrik etmiştir.³⁴⁴

Sırp Başknezi Mihail, 14 Mart 1867'de Sırlara yayınladığı bir bildiriyle Sırp bayrağı yanında Osmanlı sancağı da çekilmesi şartıyla kalelerin kendilerine bırakıldığını ve bu ihsan üzerine teşekkür etmek için İstanbul'a gideceğini bildirmiştir.³⁴⁵ Her ne kadar İstanbul'a gitmek üzere 20 Mart'ta Belgrad'dan hareket edeceği söylenmiş³⁴⁶ ve bu konuda basında çeşitli

³⁴⁰ BOA, İ.HR. 224/13080-2 1283.Ş.09 (16.12.1866), BOA, Y.EE. 90/3 08.L.1283 (13.02.1867), BOA, Y.EE. 91/12 1283.L.10 (15.02.1867)

³⁴¹ BOA, Y.EE. 91/12 1283.L.10 (15.02.1867), BOA, Y.EE. 90/3 1283.L.08 (13.02.1867)

³⁴² BOA, A.MKT.MHM. 379/96 1283.Z.19 (24.04.1867)

³⁴³ BOA, İ.HR. 224/13080-2 1283.Ş.09 (16.12.1866), BOA, Y.EE. 90/3 08.L.1283 (13.02.1867), BOA, Y.EE. 91/12 1283.L.10 (15.02.1867)

³⁴⁴ BOA, İ.HR. 225/13144 1283.Z.20 (25.04.1867)

³⁴⁵ BOA, A.MKT.MHM. 379/96 1283.Z.19 (24.04.1867)

³⁴⁶ BOA, İ.HR. 225/13144 1283.Z.20 (25.04.1867)

haberler çıkmışsa da³⁴⁷ Sırp başknezini İstanbul'a getirecek olan Sultaniye vapuru ancak 1 Nisan 1867'de Varna'ya gönderilmiştir.³⁴⁸ 2 Nisan 1867 günü İstanbul'a gelen Mihail, doğruca Mabeyn-i Hümayun'a giderek padişahın huzuruna çıkmış³⁴⁹ ve kendisine tahsis edilen Necip Paşa Konağı'na geçmiştir.³⁵⁰ Mihail ile birlikte Belgrad Muhafızı Ali Rıza Paşa da İstanbul'a gelmiştir.³⁵¹ Ertesi gün Mihail, Bâb-ı Âlî'ye giderek nazırlara resmi ziyarette bulunmuştur.³⁵² Bu ziyaret esnasında yaptığı konuşmada Osmanlı Devleti'nin sadık kullarından bulunduğu bahisle, Osmanlı Devleti hukukunca olan görevini yapmada bütün Sırbistan ahalisi ile özen göstereceğine ve sadakatten ayrılmayacağına söz vermiştir.³⁵³ Mihail'e İstanbul'da Avusturya, Rusya Sefarethaneleri ile; Hariciye nazırı tarafından da ziyafetler verilmiştir.³⁵⁴

11 Nisan 1867 tarihinde ise Mihail, veda için Mabeyn-i Hümayun'a gitmiş ve kendisine iltifat edilerek beş Arap atı verilmiş ve kendisi aynı gün Belgrad'a dönmüştür.³⁵⁵ Sadece Mihail'e değil, maiyyetinde bulunanlara da çeşitli ihsanlarda bulunulmuştur. Bunlardan Hükümet Başkanı ve Hariciye Müdürü Garaşanin ve Konsey Başkanı Marinoviç'e 1.dereceden, Kapı Kethüdası Ristiç ve Harbiye Müdürü Balaznavac ve Meclis Üyelerinden Zarnobirac'a 2.dereceden, Mihail'in Yaveri Miralay Zobrac ve Kaymakam Markoviç ve Rahip Paniç'e 3.dereceden ve diğer memurlara da 4.ve 5.derecelerden mecidiye nişanları verilmiştir.³⁵⁶

³⁴⁷ Bu konuda (bkz. **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 615 12.Za.1283 (19.03.1867), Sayı 617 14.Za.1283 (21.03.1867), Sayı 620 19.Za.1283 (26.03.1867), Sayı 622 21.Za.1283 (28.03.1867), Tasvir-i Efkâr, Sayı 469/2 18.Za.1283 (24.03.1867)'den aktaran Necdet Hayta, a.g.e, s.159).

³⁴⁸ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 624, 25.Za.1283 (01.04.1867)

³⁴⁹ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 625 26.Za.1283 (02.04.1867)

³⁵⁰ **Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi**, C.XI, Yay.Haz.Münir Aktepe, Ankara 1989, s.41, **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 620, 19.Za.1283 (26.03.1867)

³⁵¹ **Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi**, C.XI, s.41, **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 625 26.Za.1283 (02.04.1867)

³⁵² **Ruzname-i Cedire-i Havadis**, Sayı 626 27.Za.1283 (03.04.1867)

³⁵³ **Ruzname-i Ceride-i Havadis** Sayı 630 4.Z.1283 (09.04.1867)

³⁵⁴ **Ruzname-i Ceride-i Havadis** Sayı 631 5.Z.1283 (10.04.1867), **Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi**, C.XI, s.41.

³⁵⁵ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 632 6.Z.1283 (11.04.1867), **Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi**, C.XI, s.41.

³⁵⁶ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 643 27.Z.1283 (02.05.1867)

Mihail İstanbul'dan ayrılmadan önce, 10 Nisan 1867 tarihinde Sultan Abdülaziz kendisine fermanı vermiş ve böylelikle Belgrad, Fethülislam, Semendire ve Böğürdelen Kaleleri'nin muhafızlığı Mihail'e bırakılmış, bunların korunmaları da Sırp askerine devredilmiş, yalnız Sırp bayrağıyla beraber Osmanlı sancağının da kale burçlarına çekilmesi şart koşulmuştur.³⁵⁷

Ferman 18 Nisan 1867'de Belgrad'ın Kalemeydanı'nda Belgrad Muhafızı Ali Rıza Paşa ve Mihail'in huzurunda okunmuş³⁵⁸ Türk ve Sırp askerlerinin katıldığı bu törenle Ali Rıza Paşa Belgrad'ın anahtarlarını, Mihail'e teslim etmiştir.³⁵⁹ Kaleden çıkan Türk askerleri yerine Sırp askerleri girmiş ve Osmanlı sancağı yanında Sırp bayrağı da çekilmiştir. 24 Nisan'da Belgrad Garnizonu'ndan son Türk askerleri de ayrılmış bunu birkaç gün sonra Semendire, Böğürdelen ve Fethülislam garnizonlarındaki askerler takip etmiştir.³⁶⁰ Böylelikle Sultana vergi verdiği için hala Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Sırbistan, bağımsızlık yolunda en önemli adımı atmış ve Mihail büyük bir zafer kazanmıştır.³⁶¹

Kalelerin Sırp Knezliği'ne bırakılmasından sonra Muhafız Ali Rıza Paşa bu kalelerdeki mühimmatların ve eşya ve askeri levazımatların ne kadarının bırakılıp, ne kadarının nakl edildiğini bildirmiştir.³⁶² Kalelerin bırakılmasıyla Sırbistan'da az sayıda Müslüman kalmıştır ve kurulan Türk-Sırp komisyonu tarafından da kalan Türk gayrimenkullerinin listeleri yapılmış ve değerleri belirlenmiştir.³⁶³ Bu ahalinin emlak bedellerinin Sırp Knezliği'nce tazmin olunması kararlaştırılmıştır.³⁶⁴ Buna rağmen Türklerden kalan emlak

³⁵⁷ Fermanın tam metni için bkz. BOA, Y.EE. 32/12 05.Z.1283 (10.04.1867)

³⁵⁸ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.4, İstanbul, 1961, s.216, Milan Vanku, "Emancipation de la Serbie et des principautés Roumaines au temps du Tanzimat(1856-1875)", *Tanzimatın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu (31 Ekim- 3 Kasım 1989)*, Ankara, 1994, s.211.

³⁵⁹ Ahmed Lütfi Efendi, kalenin tesliminde Mihail'in Ali Rıza Paşa'ya kırk bin ve mevcut olan askerlere birer aylık maaşlarınca para verdiğini ve devletin bu fedakarlığına karşılık ihtiyaç olduğunda 10.000 askerle yardım edeceğini vaat ettiğini bir Belçika gazetesinin o zaman yazdığını belirtmektedir (*Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C.XI, s.41).

³⁶⁰ Hamzaoglu, a.g.e., s.385.

³⁶¹ Nevill Forbes vd., a.g.e., s.122.

³⁶² BOA, A.MKT.MHM. 383/95 1284.S.03 (06.06.1867)

³⁶³ Hamzaoglu, a.g.e., s.386.

³⁶⁴ BOA, A.MKT.MHM. 386/96-1 1284.Ra.04 (06.07.1867), BOA, A.MKT.MHM. 383/95 1284.S.03 (06.06.1867)

sorunu uzun zaman sürmüş ve Türk-Sırp diplomasisini meşgul etmiştir.³⁶⁵ Ayrıca Sırlar, Sırbistan'da kalan Müslümanların yönetimiyle ilgili düzenlemeler de yapmışlardır. 10 ve 18 Mayıs 1868 tarihlerinde Sırbistan'da İslamiyet'in resmen tanınmasına dair ilk kararnameler yürürlüğe konulmuştur. Belgrad'daki Bayraklı Camii'nin imam ve müezzin ve tüm giderlerinin de Sırp devletince karşılanması Mihail ve Sırp Konseyi arasında kararlaştırılmıştır.³⁶⁶

6. Mihail ve Balkan İttifakları

Mihail döneminde izlenen politikaların en önemlisi, Balkan halklarıyla Osmanlı karşıtı ittifaklar yapılmaya çalışılmasıydı³⁶⁷. Balkan devletleri gereken fırsatı 1866 yılında ele geçireceklerdir. Memleketeyn'de Şubat ayındaki bir isyanla Aleksandr Cuza devrildi. Prusya, Sırp yayılmacılığının en büyük engeli Avusturya'yı yendi. Aynı zamanda Girit'te bir isyan başladı.³⁶⁸ Tüm bunlardan güç alan Balkan hristiyanları da genel bir ayaklanma çıkarmak için hazırlıklara giriştiler. Sırbistan hızla silahlanarak, Balkan halklarıyla ittifaklar kurmaya başladı.³⁶⁹ Bu ittifak planları sadece Mihail'in değil Hükümet Reisi olan İlija Garaşanin'in de çalışmalarının sonucudur³⁷⁰ ki İlija Garaşanin 1862'de tekrar iktidara gelişinden düşüşüne kadar Nacertanije'yi yeniden şekillendirmeye çalışmıştır. Yunanlıların, Bulgarların ve Bosna-Hersek halklarının başkaldırısı için bir Sırp komitesi oluşturulmuş, Bulgar milliyetçisi Rakovski Belgrad'da bir Bulgar lejyonu hazırlamış, silahlanmalar artmıştır. Hırvat Ulusal Partisi ve başkanı Piskopos Strossmayer ile de ilişkiye geçilmiştir. 1866'da Avusturya'ya da Türkiye'ye bağımlı olmayan bir Yugoslav devleti kurulması için anlaşılmış ve Bosna ve Hersek'te de birlikte bir ayaklanma hazırlanmıştır. Ayaklanmaya katılacaklarını bildiren Kuzeyli Arnavutlarla da temas kurulmuştur.³⁷¹ Bu ayaklanma Belgrad ve Zagreb tarafından ortak yönetilip, Osmanlı yönetimi

³⁶⁵ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.386.

³⁶⁶ Popovic, **a.g.e.**, s.193, Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.386-387.

³⁶⁷ Anderson, **a.g.e.**, s.181.

³⁶⁸ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.364.

³⁶⁹ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.381.

³⁷⁰ Anderson, **a.g.e.**, s.181.

³⁷¹ Castellan, **a.g.e.**, s.319.

altında, Sırbistan'la birleşme talebinde bulunacak bir yerel yönetim kurulmasıyla sonlanacaktı. Amaç gelecekte Avusturya ve Osmanlı Devleti'nde yaşayan Güney Slavlarından oluşan federal bir yapıya yol açmaktı.³⁷²

Sırbistan, Balkan İttifakları'na dair ilk antlaşmayı 5 Ekim 1866'da Karadağ ile imzalamıştır.³⁷³ Anlaşma, Mihail ile II.Nikola arasında ortak bir askeri hareketi ve Türkiye'ye karşı bir isyan için birlikte çalışmak adına yardımı içeriyordu.³⁷⁴ Zaten bu sıralarda hem Sırbistan ve hem de Karadağ askeri hazırlıklarda bulunup, savaş malzemesi sağlamaya ve bazı yerlerde asker bulundurmaya girişmişlerdir.³⁷⁵ Ayrıca Karadağlılar, Yakova Malisörleri reislerini de kendilerine çekmek için yoğun şekilde çalışmaktaydılar.³⁷⁶ Çetine'de imzalanan antlaşmada iki ülkenin büyük bir Sırp devleti içinde birleşmesi de öngörülmüyordu.³⁷⁷

Mayıs 1867'ye gelindiğinde de Bulgarlar Mihail ile antlaşma imzalamışlar ve Osmanlı Devleti ile yapılacak bir savaştan sonra Sırp-Bulgar birliğinin kurulmasını amaçlamışlardır.³⁷⁸ Bu ortak Sırp-Bulgar devletinin başında Mihail olacak³⁷⁹ ve sınırları içinde Sırbistan, Bulgaristan, Trakya ve Makedonya bulunacaktı.³⁸⁰ 26 Ağustos 1867'de ise Viyana yakınlarındaki Voeslau'da Yunanistan ile ittifak anlaşması imzalanmış³⁸¹ ve iki devlet Osmanlı Devleti'ne karşı birbirlerine yardım etmeyi hatta savaşmayı kararlaştırmışlardır; Sırlar Bosna-Hersek'i , Yunanlılar ise Epir ve Teselya'yı alacaktı.³⁸² İttifak anlaşması 5 Ekim'de Belgrad'da, 22 Ocak 1868'de ise Yunanistan'da onaylanmıştır.³⁸³

³⁷² Pavlowictch, **a.g.e.**, s.55-56.

³⁷³ Dimitrije Djordjević, **Revolutions Nationales Des Peuples Balkaniques 1804-1914**, Belgrad, 1965, s.118.

³⁷⁴ Stokes, **a.g.e.**, s.155.

³⁷⁵ **BOA, İ.MMS.** 32/1322 02.Ca.1283 (12.09.1866)

³⁷⁶ **BOA, A.MKT.MHM.** 378/16 1283.Za.25 (01.04.1867)

³⁷⁷ Castellan, **a.g.e.**, s.320.

³⁷⁸ Anderson, **a.g.e.**, s.181.

³⁷⁹ Mihailo D. Stojanović, **The Great Powers and the Balkans 1875-1878**, Cambridge University Press, 1968, s.4.

³⁸⁰ Pavlowictch, **a.g.e.**, s.55.

³⁸¹ Djordjević , **a.g.e.**, s.117.

³⁸² Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.364.

³⁸³ Djordjević , **a.g.e.**, s.117.

Memleketeyn ile yapılan görüşmeler ise sürdürülüyordu. Hatta Memleketeyn maslahatgüzarı özel görevle gelip gizlice Mihail'le görüşmüş ve bir gün içinde geri dönmüştür. Sonra Mihail'e Memleketeyn idaresinden şifreli bir mektup gelmiştir.³⁸⁴ 1 Şubat 1868'de de Memleketeyn ile bir dostluk antlaşması Bükreş'te imzalanmıştır.³⁸⁵

Balkan İttifakları, 1868 yılı Haziran'ında Mihail'in öldürülmesiyle son bulmuştur.

7. Mihail'in Öldürülüşü

Kalelerin Sırlara bırakılışından sonra Kasım 1867'de, İlija Garaşanin hükümetten düşmüştür. İlija Garaşanin'in bu düşüşüne, Mihail'in tekrar evlenmek istemesi, onun da buna karşı çıkması sebep olmuştur.³⁸⁶ Mihail'in başarısız evliliğindeki eşi, bir Macar Katolikti ve çocukları yoktu. Eşinin Macar ve Katolik olması millet içinde hoş karşılanmıyordu.³⁸⁷ Ancak yine de millet daha büyük şoku Mihail'in karısı Julia'dan boşanıp kuzeni Katarina Konstantinoviç ile evlenmek istediğinde yaşamıştır.³⁸⁸ Bu olay hem müdürler arasında hem de Sırbistan'da ciddi sıkıntıya yol açmıştır. Müdürler boşanmasından ziyade, Mihail'in kuzeniyle evliliğine karşı çıkmışlardır. İlija Garaşanin de buna karşı çıktığından hükümetten ayrılmıştır.³⁸⁹

10 Haziran 1868 gününe gelindiğinde ise³⁹⁰ Mihail, Belgrad'daki Topçudere (Topçider) Parkı'nda Katarina Konstantinovic ve ailesiyle gezerken,³⁹¹ üç saldırgan tarafından vurularak öldürülmüştür.³⁹² Yanında bulunanlardan evleneceği kızın annesi de öldürülmüş, evleneceği kız³⁹³ ile yaveri olan İlija Garaşanin'in oğlu da yaralanmıştır.³⁹⁴ Bu suikastın

³⁸⁴ BOA, A.MKT.MHM. 358/19 1283.M.28 (12.06.1866)

³⁸⁵ Djordjeviç , a.g.e., s.119.

³⁸⁶ Pavlowitch, a.g.e., s.57.

³⁸⁷ BOA, A.AMD. 92/27 1276.Ş.12 (06.03.1860), Dragnich, a.g.e., s.46; Cox, a.g.e., s.47.

³⁸⁸ Cox, a.g.e., s.47.

³⁸⁹ Dragnich, a.g.e., s.47.

³⁹⁰ Stavrianos, a.g.e., s.258, Forbes vd., a.g.e., s.122, Stokes, a.g.e., s.184. Bu tarihi Dragnich ve Castellan 29 Mayıs 1868 olarak vermektedir.

³⁹¹ Cox, a.g.e., s.47, Dragnich, a.g.e., s.48.

³⁹² BOA, İ.HR. 232/13676-1 1285.S.23 (15.06.1868), Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 922 20.S.1285 (11.06.1868), Pavlowitch, a.g.e., s.57

³⁹³ BOA, İ.HR. 232/13676-1 1285.S.23 (15.06.1868)

³⁹⁴ Ruzmane-i Ceride-i Havadis, Sayı 923, 22.S.1285 (13.06.1868)

gerçekleşmesinde öncelikle ilk eşinden şüphelenilmiş³⁹⁵ ve sonra da Mihail'in yaptığı politika değişikliği ile topladığı askeri dağıtmayı ve Osmanlı Devleti'ne uymayı düşündüğünden buna karşı çıkanlar tarafından öldürüldüğü gazetelerde yazılmıştır.³⁹⁶

Suikastın ertesinde İlija Garašanin hemen müdürleri toplamıştır. Geçici bir idare kurularak, yeni başknez seçimi için milli meclisin toplanması, suikastın davası için mahkemeler kurulması gibi kararlar alınmıştır.³⁹⁷ Belgrad'daki büyük devletler konsoloslarına Mihail'in vefatı³⁹⁸ ve geçici idare kurulunun oluşturulduğu bildirilmiştir.³⁹⁹ Aynı konu Bâb-ı Âlî'ye de haber verilmiş⁴⁰⁰ ve Bâb-ı Âlî de Sırp başknezinin seçimi için gerekli millet meclisinin toplanmasıyla seçime girişilmesi ve sonucunun bildirilmesini ve memleketin asayişinin korunmasına gayret edilmesini geçici idare üyelerine cevaben bildirmiştir. Bu cevabın bir sureti de kefil devletlerin İstanbul sefirlerine gönderilmiştir.⁴⁰¹ İngiltere, Bâb-ı Âlî'nin Sırbistan'daki duruma dair bu hareketini memnuniyetle karşılamış,⁴⁰² Avusturya tebrik etmiş⁴⁰³ ve bu devletlerin yanısıra Fransa ve Rusya da bunu takdir etmişlerdir.⁴⁰⁴

Mihail sağlığında çocuğu olmadığından amcasının oğlunu manevi evlat olarak kabul etmiş ve ölümünden az önce de Sırp başknezliğine onun geçmesini vasiyet etmiştir. Bu sırada Milan Obrenoviç, Paris'te öğrenim görmekteydi⁴⁰⁵ ve sadece 14 yaşındaydı.⁴⁰⁶ Mihail'in Milan Obrenoviç'in başknez olarak seçilmesini vasiyet ettiği Sırbistan Harbiye Müdürü tarafından hemen askere ilan edilmiştir. Subay ve erler tarafından buna memnuniyet gösterilmiştir.⁴⁰⁷ Harbiye Müdürü Milivoye Blaznavac, orduya Milan'a sadık

³⁹⁵ BOA, İ.HR. 232/13676-1 1285.S.23 (15.06.1868), Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 923, 22.S.1285 (13.06.1868)

³⁹⁶ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 923 22.S.1285 (13.06.1868)

³⁹⁷ Dragnich, a.g.e., s.48.

³⁹⁸ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 924, 24.S.1285 (15.06.1868)

³⁹⁹ Tasvir-i Efkar, Sayı 598/2, 24.S.1285 (16.06.1868)'den aktaran Hayta, a.g.e., s.159.

⁴⁰⁰ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 924, 24.S.1285 (15.06.1868)

⁴⁰¹ BOA, İ.HR. 232/13676-1 1285.S.23 (15.06.1868)

⁴⁰² BOA, HR.TO. 244/45 13.06.1868, İ.HR 232/13690 1285.Ra.09 (30.06.1868)

⁴⁰³ BOA, İ.HR. 233/13765 1285.Ca.11 (30.08.1868)

⁴⁰⁴ BOA, İ.HR. 232/13671 1285.S.29 (21.06.1868)

⁴⁰⁵ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 925, 25.S.1285 (16.06.1868)

⁴⁰⁶ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 937, 13.Ra 1285 (04.07.1868)

⁴⁰⁷ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 925, 25.S.1285 (16.06.1868)

kalacaklarına dair yemin de ettirmiştir.⁴⁰⁸ O, böyle yapsa da 2 Temmuz 1868 günü millet meclisinin toplanması ve seçimi yapması kararlaştırılmıştır.⁴⁰⁹

Mihail'in cenazesi 15 Haziran 1868'de kabrine götürülmüş ve cenaze törenine Avusturya tarafından Mareşal Gablens; Macaristan tarafından ise Kont Zichy gönderilmiş ve Belgrad'daki konsolosların tümü törende hazır bulunmuşlardır.⁴¹⁰

Paris'te bulunan Milan, kendisini almaya gelen Sırp kapı kethüdasıyla beraber Paris'ten ayrılmış⁴¹¹ ve 23 Haziran 1868'de Belgrad'a ulaşmıştır. Milan, halk ve memurlar tarafından karşılandıktan sonra kiliseye giderek ayin yapmış ve sarayına gitmiştir.⁴¹² 2 Temmuz 1868 günü, başknez seçimi yapılacağından meclis üyeleri de Belgrad'da toplanmaya başlamışlardır.⁴¹³ Millet meclisinin toplanacak olması ve bu sebeple Sırp milletinin heyecana kapılabilmesi ihtimaline karşı imtiyaz hattı boyunca uyanık davranılması memurlara gizli talimatla bildirilmiştir.⁴¹⁴

Millet meclisinde Milan Obrenoviç başknez seçilmiş⁴¹⁵ ancak Milan daha 14 yaşında olduğundan buluğ çağına erinceye kadar knezliğin işlerine bakmak için Harbiye Müdürü Milivoje Blaznavac, millet meclisi üyelerinden Gavrilovic ve Jovan Ristiç tayin edilmişlerdir.⁴¹⁶ Milan'a vasi tayin edilen bu heyet, knezliğin Milan Obrenoviç'e verilmesi dolayısıyla gereken beratın çıkarılması için Osmanlı Devleti'ne resmi mektup göndermiştir.⁴¹⁷ Yalnız Milan'ın başknezliğe gelmesi seçim sonucu gibi gösterilmemiştir. Hicri 1246 tarihli Miloş Obrenoviç'in başknez oluşunda verilen berat ile Sırp Knezliği'nin Obrenoviç familyasına irsen geçmesi ihsan buyurulmuş ve bunun için de

⁴⁰⁸ Dragnich, **a.g.e.**, s.49 Bu olayla ilgili olarak Slobodan Jovanovic, Blaznavac'ın siyasi problemi çözmek için askeriyei kullanan ilk insan olduğunu ve bu örneğin yayıldığını söylemiştir.

⁴⁰⁹ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 933, 5.Ra.1285 (29.06.1868), **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 925, 25.S.1285 (16.06.1868)

⁴¹⁰ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı: 926, 26.S.1285 (17.06.1868)

⁴¹¹ **BOA, HR.TO.** 117/47 18.06.1868

⁴¹² **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 931, 3.Ra.1285 (24.06.1868)

⁴¹³ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 933, 5.Ra.1285 (29.06.1868)

⁴¹⁴ **BOA, A.MKT.MHM.** 413/48 1285.Ra.22 (13.07.1868)

⁴¹⁵ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 937, 13.Ra.1285 (04.07.1868), **BOA, A.MKT.MHM.** 413/48 1285.Ra.22 (13.07.1868), **BOA, HR.TO.** 298/27 05.07.1868, Tasvir-i Efkar, Sayı 611/1, 13.Ra.1285 (04.07.1868)'den aktaran Hayta, **a.g.e.**, s.160.

⁴¹⁶ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 937, 13.Ra.1285 (04.07.1868)

⁴¹⁷ **BOA, İ.HR.** 232/13712-1 1285.Ra.23 (14.07.1868), **Takvim-i Vekayi**, Sayı 978, 27.Ra.1285 (18.07.1868), **BOA., HR.TO.** 298/27 05.07.1868

milletçe özel kanun yapılmış olduğundan ve Milan da bu ailesinin varisi bulunduğundan başknezliğinin ilan edildiği belirtilmiştir.⁴¹⁸ Oysa ki, Miloş'dan sonra iki oğlu verasetle başknezliğe geçmiş ve beratları verilmiş olduğu halde, sonradan Mihail'in memleketçe hükümetten atılmasıyla başknezliğin Aleksandr Karacorceviç'e verilmesinde ve sonra Miloş ve oğlu Mihail'in hükümete dönüşlerinde bu veraset usulü susmayla geçirilmiştir. Tekrardan bu veraset usulünün iadesi gelen mektupta istenmiştir. Bu yüzden asıl istenen şey, başknezleri doğrudan doğruya İstanbul'dan tayin etmekse de bu olamayacağından ve irsen geçiş veya seçim usulü arasında devletçe büyük bir fark olmamasından dolayı bu isteğin kabul edilip, ahaliye bir iyilik yapılması uygun bulunmuştur.⁴¹⁹ Böylelikle Milan'a Sırp Knezliği veraset usulünce verilmiş ve beratı da gönderilmiştir.⁴²⁰

Millet meclisi, dağılmadan önce yedi karar almıştır. Bunlar;

- 1) Başknez seçilen Milan Obrenoviç, henüz buluş çağına ulaşmadığından o zamana kadar her sene mebusan meclisinin toplanması,
- 2) Mihail zamanında tayin edilen müdür ve memurların azledilip, değiştirilmeden yerlerinde bırakılması,
- 3) Mihail'in öldürüldüğü Topçudere Parkı'na masrafları millet tarafından karşılanmak üzere bir heykelinin dikilmesi,
- 4) Mihail zamanında girişilen askeri ıslahatlara özen gösterilmesi,
- 5) Mihail'in suikastını engelleyemeyen Belgrad polis memurlarının yargılanmaları için bir sorgu komisyonunun oluşturulması,
- 6) Başknez Milan'a ahaliden birinin zarar verememesi için Sırp ahalisinin her birinin hayatının korunması için kefil olması,
- 7) Mihail zamanında yabancı devletlerle olan ilişkiler ne şekildeyse yine o şekilde uygulanmasıdır. Ayrıca suikastın sebebinin eski başknez Karacorceviç olduğunun anlaşılmasıyla ona ve Nenadoviç'e ve bunların akrabalarına kiliselerde lanet ve beddua edilmesiyle, evlad ve torunlarından hiç kimsenin hiçbir zaman knezlik hizmetinde kullanılmaması ve başknez

⁴¹⁸ BOA, İ.HR. 232/13712-1 1285.Ra.23 (14.07.1868), BOA, HR.TO. 298/27 05.07.1868

⁴¹⁹ BOA, İ.HR. 232/13712-1 1285.Ra.23 (14.07.1868)

⁴²⁰ Takvim-i Vekayi, Sayı 978, 27.Ra.1285 (18.07.1868)

namıyla anılmaması ve Karacorceviç'in bulunduğu yerden talep edilerek yargılama ve sorgusunun yapılması da alınan kararlardandır.⁴²¹

Mihail'in öldürülmesinden sonra, suikastçılardan Rabec yakalanmış, onun yanı sıra Maric ve Radovanoviç kardeşlerin de katillerden olduğu ortaya çıkmıştır. Bunların knezliği ele geçirmek isteyen servet sahiplerinden Yorgoviç taraftarı oldukları anlaşılmış ve bunlardan başka olayda parmağı olan 15 kişi daha yakalanmıştır.⁴²² Katillerin yargılanmasına 26 Haziran 1868 günü başlanmış ve oradaki 13 suçlu Karacorceviç'in teşvikiyle bir gizli cemiyet kurduklarını⁴²³ ve Pier Karacorceviç'i Sırbistan başknezi yapmak amacıyla bu işe giriştiklerini ifade etmişlerdir.⁴²⁴ Katillerin polis dairesinde ve Nikola Stapanoviç'in başkanlığındaki yargılamalarında, bu suikastta dört kişinin olduğu ve başkanlarının da Karacorceviç'in adamlarından Pavle Radovanoviç olduğu, bunun suikast edecek kişiye tabanca verdiği ancak suikastçinin korkaklık göstermesiyle, kardeşi Kosta Radovanoviç'in bu göreve tayin edildiği, Nisan ayından beri bunların Mihail'i öldürmek için arkasında dolaştıkları ancak uygun zaman ve yer bulamadıkları anlaşılmıştır.⁴²⁵ Oysa ki, Mihail'e suikast olunmadan önce öldürüleceğine dair kendisine ve müdürlerine imzasız mektuplar gönderilmiş, müdürleri tarafından uyanık davranması konusunda uyarılsa da Mihail, bunlara itibar etmeyip önemsememiştir.

Kosta Radovanoviç, Mihail'i tabanca ile vurmuş⁴²⁶ ve arkadaşları da ateş etmişlerdir. Kadınlardan Anike katillerden birinin yakasına sarılınca ona da ateş edilmiş ve Katarina ile yaver ve uşağa da ateş edilerek, ormana kaçmışlardır.⁴²⁷ Mihail'e sekiz kurşun isabet etmiş ve başını da bıçakla vücudundan ayırmışlardır.⁴²⁸ Aslında suikastçılar, Belgrad'a gelip millet meclisi üyelerinden Blaznavac ile Kristiç'i öldürüp, kendilerinden olan

⁴²¹ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 946, 25.Ra.1285 (16.07.1868)

⁴²² **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 928, 29.S.1285 (20.06.1868)

⁴²³ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 933, 5.Ra.1285 (29.06.1868)

⁴²⁴ Tasvir-i Efkar, Sayı 607/2, 8.Ra.1285 (29.06.1868)'den aktaran Hayta, **a.g.e.**, s.159.

⁴²⁵ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 937, 13.Ra.1285 (04.07.1868)

⁴²⁶ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 933, 5.Ra.1285 (29.06.1868)

⁴²⁷ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 937, 13.Ra.1285 (04.07.1868)

⁴²⁸ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 925, 25.S.1285 (16.06.1868)

Merzaloviç isimli subay da polis mahallini zapt ettikten sonra bir karışıklık çıkarmayı umdularsa da, Mihail'in öldürülmesi haberi bunlardan önce Belgrad'a gelince, gerekli tedbirler alınmış ve bunlar da yakalanmışlardır.⁴²⁹ Katiller, suikastın sadece Mihail'e değil, bütün akrabalarına da yapılmasının kararlaştırıldığını ve başknez seçilen Milan Paris'te öğrenim gördüğünden ihtilalciler grubundan Yoko adında birisinin dahi onu öldürmek için Paris'e gönderildiğini ancak onun, gittiğinin ertesi günü rahatsızlanıp ölmesiyle suikast gerçekleşemediğini belirtmişlerdir.⁴³⁰

Karacorceviç ise tüm bunlara karşın gazetelerdeki haberlerin kendisini ve ailesini lekelemek için düşmanlarının yaydığı bir yalan haber olduğunu belirterek protesto etmiştir.⁴³¹ Bu protesto ise, suikastçilere gösterilince, onlar da bazı şeyleri iyice açıklamışlardır.⁴³² Hatta Karacorceviçin kethüdasının evindeki altınlara kadar açıklanmış ve 5000 altın ele geçirilmiştir.⁴³³ Karacorceviç'in katibi Tefkovik de tutuklanmıştır.⁴³⁴

Suçluların sorguları ve yargılamaları 28 Temmuz 1868 günü bitirilmiş⁴³⁵ ve idamlarına karar verilenler kurşuna dizilmişlerdir.⁴³⁶ Tuna nehri kenarında tahsis edilen bir yerde ve ahaliden de çok kimsenin katılımıyla suçlu 14 kişi kurşuna dizilmişlerdir. Karacorceviç'in başkatibiyle bir kişinin 20 yıl, bir diğer kişinin de 5 yıl müddetle prangaya vurulmaları kararlaştırılmıştır.⁴³⁷ Aleksandr Karacorceviç de 20 yıl hapse çarptırılmışsa da, kendisi olayın bizzat faili olmayıp, Belgrad'da bulunmadığından yerel hükümetin geçerli olan kanunlarına uyularak hapis cezasına çarptırılmasına karar verilmiş,⁴³⁸ Peşte'de ikamet eden Karacorceviç, Peşte Cinayet Meclisi'nin verdiği karar üzerine 8 Ağustos'da polis tarafından tutuklanarak

⁴²⁹ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 937, 13.Ra.1285 (04.07.1868)

⁴³⁰ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 946, 25.Ra.1285 (16.07.1868)

⁴³¹ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 931, 3.Ra.1285 (24.06.1868)

⁴³² **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 934, 9.Ra.1285 (30.06.1868), **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 946, 25.Ra.1285 (16.07.1868)

⁴³³ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 946, 25.Ra.1285 (16.07.1868)

⁴³⁴ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 948, 29.Ra.1285 (20.07.1868)

⁴³⁵ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 954, 8.R.1285 (28.07.1868)

⁴³⁶ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 956, 10.R.1285 (30.07.1868), **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 960, 16.R.1285 (05.08.1868)

⁴³⁷ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 960, 16.R.1285 (05.08.1868)

⁴³⁸ **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, Sayı 965, 23.R.1285 (12.08.1868)

hapsedilmiştir.⁴³⁹ Bunun üzerine Karacorçeviç'in oğlu⁴⁴⁰ Macaristan Adliye Bakanı'na arzuhal verip, babasının rahatsız olması dolayısıyla hapis müddetini evinde geçirmesini ve o sırada kendisiyle görüşebilmesine izin verilmesiyle, yargılaması sırasında avukatının hazır bulunmasını istemiştir. Buna karşılık olarak Karacorçeviç'e iddia olunan konunun cinayete aid olmasından dolayı buna cevabın davaya bakacak mahkemeye bağlı olduğu bildirilmiştir.⁴⁴¹

Karacorçeviç hapishanede hastalanmış ve yargılamasının bir an önce yapılması ve ondaki evrakların eksiksiz olarak alınması için Sırp Knezliği tarafından Peşte'ye özel bir memur gönderilmiştir.⁴⁴² 20 Ağustos 1868'de Karacorçeviç'in yargılanmasına başlanmış⁴⁴³ ve onun Peşte'den Zemun'a gönderilerek orada hapiste bulunan diğer suçlularla yüzleştirilerek sorgusu yapıldıktan sonra yine Peşte'ye iadesine karar verilmiştir. Sırp Knezliği tarafından giyabında yargılanıp 20 yıl hapse çarptırılan Karacorçeviç'in cezası Peşte'de dahi onaylanmıştır.⁴⁴⁴ Karacorçeviç'in Memleketeyn'de ve Sırbistan'da olan bir çok mülküne Sırp Knezliği tarafından el konulmuş⁴⁴⁵ ve Macaristan'daki mal ve mülklerinin dahi bu şekilde müsadere olunması knezlik tarafından tebliğ edilmiştir.⁴⁴⁶

Mihail'in bir milyon Macar altını ve on üç milyon Macar altını değerinde diğer para, nakit ve senetleri çıkmıştır.⁴⁴⁷ Bunun beş milyon Macar altını Milan'ın hissesine düşmüştür.⁴⁴⁸ Ayrıca Mihail'in Bükreş'deki çiftliklerinden 1.500.000 franklık mücevherleriyle saray takımı, araba ve hayvan gibi 4.500.000 franklık eşyası Milan'a ve mevcut nakitleriyle senetleri tamamen millete verilmiştir.⁴⁴⁹

⁴³⁹ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 969, 29.R.1285 (18.08.1868)

⁴⁴⁰ Pier Karacorçeviç: Aleksandr Karacorçeviç'in oğlu

⁴⁴¹ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 971, 2.Ca.1285 (20.08.1868)

⁴⁴² Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 973, 6.Ca.1285 (24.08.1868)

⁴⁴³ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 974, 7.Ca.1285 (25.08.1868)

⁴⁴⁴ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 998, 11.C.1285 (28.09.1868)

⁴⁴⁵ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 973, 6.Ca.1285 (24.08.1868)

⁴⁴⁶ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 992, 2.C.1285 (19.09.1868)

⁴⁴⁷ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 943, 22.Ra.1285 (13.07.1868)

⁴⁴⁸ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 945, 27.Ra.1285 (18.07.1868)

⁴⁴⁹ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 977, 11.Ca.1285 (29.08.1868)

VI. BÖLÜM

MİLAN OBRENOVIÇ DÖNEMİ (1868 -1878¹) VE SIRBİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMASI

1. Milan'ın Başknez Oluşu

Millet Meclisi tarafından başknez seçilen Milan'ın istenilen beratı çıkarılmış ve beratı götürmek üzere de Hariciye Mektupçusu Kamil Bey görevlendirilmiştir.² 16 Temmuz 1868'de Belgrad'a gelen Kamil Bey'in getirdiği berat³, 18 Temmuz 1868 tarihinde⁴ Milan'ın konağında⁵ konsey üyeleri, Belgrad metropoliti, büyük devlet konsolosları ve diğer ileri gelen kişilerin huzurunda⁶ okunmuştur.⁷ Görevini iyi bir şekilde yapan ve Sırbistan heyetinin zihinlerini temin yolunda güzel konuşan⁸ Kamil Bey de Belgrad'dan ayrılarak İstanbul'a dönmüştür⁹.

2. 1869 Anayasası ve Sırplar

Başknez Mihail'in öldürülmesinden sonra Milan Obrenoviç'i seçen Millet Meclisi; Milivoje Blaznavac, Jovan Ristiç ve Jovan Gavriloviç'i başknezin naipieri olarak atamıştır.¹⁰ Millet Meclisi aynı zamanda, basın özgürlüğü, jüri huzurunda yargılama ve müdürlük yetkileri gibi konularda da

¹ Milan Obrenoviç Dönemi 1889'a kadar sürse de (1868-1882:Knez, 1882-1889:Kral), Sırbistan 1878'de Osmanlı Devleti'nden ayrılıp bağımsız olduğundan konumuz dahilindeki süreç ele alınmıştır.

² BOA, İ.HR. 232/13708 27.Ra.1285(18.07.1868), Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 949, 1.R.1285 (21.07.1868), Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi, C.XII, Yay. Haz. Münir Aktepe, Ankara, 1989, s.20-21, BOA, İ.HR. 233/13755 02.Ca.1285 (21.08.1868)

³ BOA, İ.HR. 233/13735 10.R.1285 (30.07.1868)

⁴ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 962, 19.R.1285 (08.08.1868)

⁵ BOA, İ.HR. 233/13735, 10.R.1285 (30.07.1868), Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 962, 19.R.1285 (08.08.1868)

⁶ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 962, 19.R.1285 (08.08.1868), Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi, C. XII, s.21

⁷ Beratın tam metni için bkz. BOA, C.HR. 93/4645 29.Ra.1285 (20.07.1868)

⁸ BOA, İ.HR. 233/13755 02.Ca.1285 (21.08.1868)

⁹ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı 973, 6.Ca.1285 (24.08.1868)

¹⁰ Çubriloviç, a.g.e., s.321, Stokes, a.g.e., s.191.

gelişme talep etmiştir.¹¹ Naiplik makamı da bunu dikkate alarak, yayınladığı ilk resmi tebliğinde ülkede anayasal düzenlemelerdeki yanlışlıkların düzeltileceğini belirtmiştir.¹² Aslında naipliği anayasa çıkarmaya iten sebepler, ülkenin içinde bulunduğu siyasi durum ve halkın tehdit edici boyuta varan memnuniyetsizliği idi.¹³ Mihail döneminden memnun olmayan birçok insan, reform isteklerini dile getiriyorlardı. Bu dönemde, Sırbistan toplumunda iç siyaset açısından iki akım göze çarpıyordu. Bunlar;

1) Daha güçlü bir devlet idaresi oluşturmak isteyen ve halk özgürlüğünü sınırlandırmaya çalışan muhafazakâr-burjuva akımı.

2) 1848 İhtilali'nin ilkelerini takip eden insanların ve partilerin oluşturduğu, liberal burjuva yapısı ve parlamenter monarşinin meydana getirilmesini savunan liberal-burjuva akımı ki Sırbistan'da, bunun gerçekleşmesi için liberaller mücadele ediyordu (Daha sonra da Radikal Parti mücadele edecekti).¹⁴ Ayrıca, bir diğer sebep, Mihail'in öldürülmesiyle Obrenoviç hanedanlığının zayıflamış olmasıydı. Hanedan düşmanları sadece sürülerek etkisiz hale getirilemeyeceğinden, onların çalışmalarını zayıflatmak gerekiyordu. Bunun için de anayasal reform gibi olumlu bir hareket yeni başkneze bağlanacaktır. Anayasanın çıkarılmasının Jovan Ristiç açısından da bir sebebi vardı ki o da Sırp başknezlik tahtı geleneğinde anayasa özelliğinde olan Veraset Kanunu'nun 20 Ekim 1859 tarihli hükmüne göre, başknez naiplerinin üç yıl süreyle seçilmeleri idi. Aynı kişiler üç yılın sonunda tekrar seçilemiyordu. Milan, 4 yıl sonra iktidara geçeceğinden, vekalet süresini dört yıla uzatmak isteyen Jovan Ristiç ve diğer naipler bunun için anayasanın çıkarılmasını istiyorlardı.¹⁵

Yeni bir anayasa yapılmasının önünde ise iki engel vardı. Bunların ilki; Osmanlı Devleti'nin böyle bir anayasa yapımına, Sırp'ların bağımsızlık

¹¹ Stokes, **a.g.e.**, s.192, Dragnich, **a.g.e.**, s.53.

¹² Stokes, **a.g.e.**, s.192.

¹³ Dragoslav Jankoviç, **Istorija Države i Prava Srbije XIX veka (19.Yüzyıl Sırbistan Gerçekliği ve Devlet Tarihi)**, Belgrad, 1960, s.114.

¹⁴ Çubriloviç, **a.g.e.**, s.322.

¹⁵ Jankoviç, **a.g.e.**, s.114.

hakkına sahip oldukları anlamına geleceği için karşı çıkacak olmasıydı. Ancak, Osmanlı Devleti'nin Girit meselesinde yenilmesi ve 1867'de Sırbistan'daki kalelerden Türk askerinin çıkarılmasından dolayı ödün verilmesi gerekti. Osmanlı Devleti de, naipliğin Sırp gümrüklerinin padişahın kontrolü altında kalmasına karşılık anayasa yazımına müdahale etmeyeceği konusundaki teklifini kabul etti. İkinci engel ise Başknez Mihail'in naiplik dönemlerinde anayasal değişiklik yapılmasını yasaklamasıydı. Bu da Mihail'in bu emri görmezden gelinerek aşıldı.¹⁶

Naiplik, yeni anayasa hakkında çalışacak bir kurul oluşturulacağını ilan etmişti¹⁷ ve 76 üyeli kurul, çalışmalarına 6 Aralık 1868 tarihinde başlamıştır. Svetonikoljski Kurulu¹⁸ olarak adlandırılan bu kurul, ilk önce “*anayasa ülke için bir ihtiyaç mıdır?*” ve “*bunun zamanı mıdır?*” gibi sorulara cevap aramış ve olumlu görüş belirtmiştir. Ardından anayasa ile ilgili meselelere geçilmiş ve yasama yetkisinin nasıl düzenleneceği, müdürlerin çalışmalarından dolayı sorumlu olup olmayacakları, basın özgürlüğü ile ilgili kanun çıkarılıp çıkarılamayacağı tartışılmıştır. Bunlara da kurul olumlu cevap vermiştir. Çalışmalar 19 Aralık 1868'de son bulmuştur.¹⁹ Kurulun raporunu sunmasından sonra anayasal reform konusu bir daha gündeme gelmemiş ve bir ön hazırlık taslağı da ortaya çıkmamıştır.

Yeni anayasanın ilanından önce tüm tartışmalar liberallerce yapılmıştı. Liberaller anayasanın sivil serbestileri korumasını, konuşma ve basın özgürlüğü, sınırlı ve sorumlu hükümet ve bağımsız yargı getirmesini istiyorlardı. Bu istekleri Jedinstvo'da Stojan Boskovic; Zastava'da Vladimir Jovanovic; Srbija adlı makalesinde Ljubomir Kaljevic dile getiriyorlardı.²⁰ Yine, Jedinstvo'da Stojan Veljkovic, anayasa değişikliğini savunuyor; Novisad Bayrağı'nda Svetozar Miletić anayasaya kabul edilmesi için maddeler

¹⁶ Stokes, **a.g.e.**, s.213.

¹⁷ Stokes, **a.g.e.**, s.192.

¹⁸ Anayasa çalışmalarının başladığı gün olan 6 Aralık, Aziz Nikola Günü olduğundan kurulun adı da Svetonikoljski Kurulu olmuştur. (bkz. Janković, **a.g.e.**, s.114).

¹⁹ Janković, **a.g.e.**, s.114.

²⁰ Stokes, **a.g.e.**, s.214.

öneriyordu.²¹ Ancak, liberallerin bu çabaları sonucu hükümet kendi önerilerini hiç belirtmediği gibi, liberallere de cephe almıştır, dolayısıyla anayasa üzerinde liberallerin çok az etkileri olmuştur. Anayasal meclise seçimler ise 6 Haziran 1869 da yapılmaya başlanmıştır. Bunda da liberaller yıkıma uğramışlardır. Meclise sadece üç delege gönderebilmişlerdir.²²

Meclis, toplantılarını Karaguyefçe'de 10 Haziran - 29 Haziran 1869 tarihleri arasında yapmıştır. Ristiç'in Svetonikoljski Kurul'un toplantılarından sonra yaptığı ve kurulun tespitlerin hiçbir şekilde dikkate almadığı anayasa projesi, meclis toplantısında okunmuştur. Sonuçta 29 Haziran 1869'da anayasa meclis tarafından çıkarılmıştır.²³

10 bölümden ve 133 maddeden oluşan 1869 Anayasası²⁴ ile meclis artık bir danışma organı olmaktan çıkmış²⁵ ve yasama organı haline gelmiştir. Anayasa ile millet meclisinin onayı olmadan hiçbir kanunun çıkarılamayacağı, iptal edilip, değiştirilemeyeceği belirtilmiştir.²⁶ Ancak, meclisin bu onay gücüne rağmen, yine de yasalardaki birçok boşluktan dolayı, hükümet istediklerini yapabilecekti ve başknezin elinde hâlâ fazlasıyla yetki vardır. Başknez, tüm devlet memurlarını atamakta, yasaları onaylamakta ve yasama yetkisini elinde tutmaktaydı. Hükümeti atayıp, reisini seçmekteydi.²⁷ Müdürler çalışmalarından dolayı hem başkneze hem de meclise karşı sorumlu idiler. Yine Devlet Konseyi'nin üyeleri de başknez tarafından tayin edilmekteydi.²⁸ Meclisin dörtte birini de başknez belirlemekte ve buranın reisi olan memuru da başknez atamaktaydı²⁹ ve bunları azletme yetkisi de başknezdeydi. Meclisin geri kalan dörtte üçü ise seçilecekti.³⁰

²¹ Jasa M.Prodanoviç, *Ustavni razvitak i ustavne borbe u Srbiji (Sırbistan'da Anayasa Gelişmesi ve Mücadelesi)*, Belgrad, 1936, s.203-204.

²² Stokes, *a.g.e.*, s.215-217.

²³ Jankoviç, *a.g.e.*, s.114-115.

²⁴ Hamzaoglu, *a.g.e.*, s.335.

²⁵ Jankoviç, *a.g.e.*, s.115, Stokes, *a.g.e.*, s.218.

²⁶ Jankoviç, *a.g.e.*, s.115, Dragnich, *a.g.e.*, s. 53.

²⁷ Stokes, *a.g.e.*, s.218.

²⁸ Jankoviç, *a.g.e.*, s.115, Stokes, *a.g.e.*, s.218.

²⁹ Stokes, *a.g.e.*, s.218.

³⁰ Jelavich, *a.g.e.*, C.1,s.272.

1869 Anayasası ile konuşma özgürlüğü, konut dokunulmazlığı gibi kişisel hak ve özgürlükler teminat altına alınmıştır. Ancak birlikler kurma yani organize olma gibi haklara değinilmemiştir. Ayrıca anayasada, belirli durumlarda bütün anayasal hakların durdurulması da yer almıştır³¹ ki bu da özgürlüklerin sadece görünüşte olduğunu göstermekteydi. 1869 Anayasası her şeye rağmen Stokes'a göre Sırbistan'da parlamenter siyasetin gelişmesine zemin hazırlamıştır ve 1838 Anayasası ve 1861 kanunlarına göre, liberal bir belgedir.³²

1867'de Osmanlı Devleti Sırbistan'daki kalelerden çekildiği için, 1869 Anayasası'nda padişahın ve Osmanlı Devleti'nin adları geçmemiş ve Sırbistan'ın bir Osmanlı toprağı olduğuna da değinilmemiştir. Bu anayasa ile 1838 Türk Anayasası da yürürlükten kalkmıştır.³³

3. Küçük İzvornik Meselesi

Sırp başknezi Milan, 22 Ağustos 1872'de reşit olup, hükümet idaresini ele almıştır.³⁴ İlk olarak da, Milivoje Blaznavac'ı hükümet reisi, Jovan Ristiç'i de Hariciye Müdürü olarak atamıştır. Ancak 1873 yılı Mart'ında Milivoje Blaznavac'ın ölümü üzerine Jovan Ristiç hükümet reisi olmuştur.³⁵ Fakat, 1873 Ekim'inde Milan, Ristiç liberallerini görevden alarak muhafazakârları iktidara getirmiş ve Jovan Marinoviç'i hükümet reisi yapmıştır.³⁶

Başknez Milan ve Marinoviç döneminde Küçük İzvornik meselesi tekrar gündeme getirilmiştir. Naiplik döneminde de Milivoje Blaznavac, bu meseleyi, Belgrad'a gelen Peşte başşehbenderine³⁷ açmış ve Belgrad Kalesi'nin terki esnasında Küçük İzvornik'e dair Bâb-ı Âlî'den alınan vaadi gündeme getirmesini ondan rica etmiştir. Küçük İzvornik'in Osmanlı Devleti

³¹ Jankoviç, **a.g.e.**, s.116, Stokes, **a.g.e.**, s.219.

³² Stokes, **a.g.e.**, s.220.

³³ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.335.

³⁴ **BOA, HR.TO.** 298/59 20.08.1872, **BOA, HR.TO.** 298/60 20.08.1872, **BOA, İ.HR.** 256/15279 1289.B.16 (19.09.1872).

³⁵ Dragnich, **a.g.e.**, s.52.

³⁶ Jankoviç, **a.g.e.**, s.126.

³⁷ Şehbender: Konsolos (Devellioğlu, **a.g.e.**,984).

açısından asla büyük bir kayıp olmadığını fakat kendilerince şan ve övünç kaynağı olacağını ve Sırp milleti meşru isteklerine tamamiyle nail edilerek, karışıklık ve fesatların önüne geçileceğini iddia etmiştir.³⁸

Milan , hem kendisinin ve hem de knezlik idare heyetinin Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerindeki eğilimlerini belirtmek, hem de sonuçlanmamış bazı meselelerin müzakere edilmesi için, memuren Eğitim ve Mezhepler Müdürü Mösyö Hristic'i, İstanbul'a göndermiştir.³⁹ Bu sonuçlanmamış meseleler iki tane olup, biri Küçük İzvornik, diğeri ise Rumeli demiryolunun Sırp demir yollarıyla birleştirilmesi idi.⁴⁰ Knezlik açısından ise daha önemli olan Küçük İzvornik meselesi olduğundan Mösyö Hristic görevlendirilmişti. Mösyö Hristic, Küçük İzvornik meselesinin, knezlik idaresine verilen arazi ve yerlerdeki Müslümanların çıkarılması hakkındaki 1830 ve 1833 tarihli hatt-ı hümayunların hükümlerinin uygulanmasını istemekten ibaret olduğunu belirtmiştir. Müslümanların tahliyesine 1834'de Osmanlı Devleti ve Sırp Knezliği tarafından tayin olunan komiserlerce başlandığını, Yadar ve Raçovine nahiyeleri dahilinde olan Küçük İzvornik ve Sakar köylerinden başka her tarafın tahliye edildiğini, bu köylerin istisna olduğuna dair hatlarda hiçbir bilgi olmadığını ifade etmiştir. 1833 yılı hatt-ı hümayununda da böyle bir istisna olmadığını ve bu köylerin tabî bulunduğu Yadar ve Raçovine'den oluşan Drin nahiyelerinin Sırp Knezliği'ne ilhakının açık olduğunu da eklemiştir.⁴¹

Her ne kadar 1833 Fermanı'nın altı nahiyenin Sırbistan'a ilhakıyla ilgili maddesinin *"bundan önce bahsedilen Sırbistan'dan ayrılan nahiyeler, Sırbistan'ın diğer nahiyeleri gibi Miloş tarafından idare olunacaktır. Bu nahiyeler ise yerine gönderilen komiserlerce araştırılıp, ispat olunduğuna ve düzenlenen haritalarda gösterdiğine göre Kalyoç dahil olduğu halde, Kranya, Gorgoşofça ve Bana ve İsfirlik dahil olarak Çernarika ve Perakin ve Rajne ile Aleksençe'den Kruşevaç veya Alacahisar'dan ve Beravnik ismiyle bilinen*

³⁸ BOA, HR.TO. 328/66 7.04.1869.

³⁹ BOA, HR.TO. 298/64 11.12.1873.

⁴⁰ BOA, İ.MMS. 48/2070 1291. S.17 (04.04.1874).

⁴¹ BOA, HR.TO. 298/64 11.12.1873.

Yenipazar'ın bir kısmı dahil olarak, İstar Eflak nahiyesinin bir parçasından ve Yadar ile Raçovine'den oluşan Drin nahiyelerinden ibarettir" şeklinde olduğu iddia edilse de⁴² fermana ilgili madde "iş bu nahiyelerin Sırp idaresi altına geçmesi için Vidin ve Niğbolu sancakları mutasarrıfı Hüseyin Paşa tarafından memur tayin edilerek ve Miloş tarafından seçilen memurlar ile beraber yerlerine gidip, bu işin görülmesi için civarda bulunan diğer vali ve memurlar tarafından bunlara gereken yardımlar yapılarak icabettiği gibi araştırılması için zikrolunan haritanın Hüseyin Paşa'ya verilen nüshası tayin olunacak memura verilerek nahiyeler ortaya çıkarılıp tahsis olunacaktır" şeklindedir.⁴³

Hristic, 1834 yılında tayin olunan karışık komisyonun⁴⁴ işlerine bakıldığında, Küçük İzvornik ve Sakar köylerinin tahliye edilememesinin orada yaşayan Müslümanların muhalefet etmelerinden kaynaklandığını da belirterek, buralar Müslümanlarının knezlik komiserleri üzerine silahla saldırdıklarını ve arazi satın alımı için yanlarında bulunan 10 bin Macar altını⁴⁵ gasp ettiklerini ve Osmanlı Devleti komiserlerinden Hasan Efendiyi de döverek ağırca yaraladıklarını, Osmanlı komiserlerinin de Miloş'tan zor kullanarak memuriyetlerine yardımcı olmasını istediklerini bildirmiştir. Miloş'un ise Müslümanlar ve Sırlar arasında kan dökülmemesi için yumuşaklık yolunu tutarak, silaha davranmaktan ise Müslümanların Küçük İzvornik'den gidişlerinin ertelenmesini tercih ettiğini de eklemiştir.⁴⁶ Oysa ki göçlerin olmadığı bu iki köyde Miloş silah kullanmaya karar vermiştir ve iki köy, Sırp toplarının hedefleri arasındaydı. Ayrıca Drin nehri boyunca kontrol

⁴² BOA, HR.TO. 513/4 30.11.1873, BOA, HR.TO. 514/8 18.05.1874.

⁴³ BOA, İ.HR. 332/21394 1277.M.16 (04.08.1860), BOA, Y.EE. 32/7, 1249.B.10 (23.11.1833), BOA, Y.EE. 41/139 1327.R.06 (27.04.1909) Belgradî Raşid, a.g.e., s.239.

⁴⁴ Altı nahiye'nin Sırp idaresine geçmesi ve sınırların belirlenmesi gözetimi 1833 Fermanı ile Vidin Valisi Hüseyin Paşa'ya verildiğinden, Türk-Sırp komisyonuna Hüseyin Paşa'nın görevlendirdiği Hacı Hasan Efendi ile Miloş'un görevlendirildiği Toma Vuçiç Perişic ile iki Sırp reisi katılmıştır. Ayrıca Belgrad Muhafızı Vecihi Paşa tarafından Silahdar Salih Ağa ve Memur Lebib Efendi tarafından da bir mühendis ve bir memur görevlendirilerek Bosna tarafında belirlenecek sınıra gönderilmişlerdir. (Belgradî Raşid, a.g.e., s.107).

⁴⁵ Belgradî Raşid, bu altın sayısını 8 bin altın olarak vermektedir. (Belgradî Raşid, a.g.e., s.108).

⁴⁶ BOA, HR.TO. 298/64 11.12.1873.

noktaları oluşturulmuş ve askerler konulmuştur.⁴⁷ Dolayısıyla Hristic'in bu iddiası doğru değildir.

Türk-Sırp Komisyonu, Küçük İzvornik ve Sakar'da Müslümanların saldırısına uğrayınca, Lozniçe'ye gelerek İzvornik Mutesellimi İzvornikli Mahmud Paşa'ya durumlarını anlatmışlardır. Mahmud Paşa da, Küçük İzvornik'in nahiyeler arazisinden sayılmadığını, Kara Yorgi zamanında da buranın kuşatma altına alınsa da Sırların eline geçmediğini ve dolayısıyla Sırp eline geçmemiş bir yerin Bosna ahalisi tarafından terk edilemeyeceği cevabını vermiştir. Sırp memurları da Küçük İzvornik'in Sırbistan tarafında kalması için oradan geçmediklerini sadece başka bir taraftan yol bulamadıklarından dolayı mecburen geçtiklerini belirtmişlerdir. Daha sonra sınır buraları kapsamayacak şekilde çizilmiştir.⁴⁸

1831 yılında Koçeb'in yaptığı haritada Sakar ve Küçük İzvornik köyleri Sırp topraklarında gösterilmişti.⁴⁹ Hristic de bu haritada Drin nehrinin sağ tarafının Sırp Knezliği'nin Bosna tarafından sınırı olarak, Yadar ve Raçovine'nin de Drin nehrinin sağında yer aldığını belirtmiştir. Ayrıca Hristic, bu meselelerinin bu derece uzun sürmesinin nedeninin Mihail'in ikinci kez başknez oluşuna değin süren Sırbistan'ın içişlerindeki karışıklıklar olduğunu vurgulayarak, bu tarihten beri Osmanlı Devleti'ne bu isteklerini arz ettiklerini, aslında Küçük İzvornik maddesinin meseleden bile sayılamayacağını ancak knezliğin kazanılmış fakat uygulanamamış bir hakkının uygulanmasını istediklerini ifade etmiştir.⁵⁰

3.1. Milan'ın İstanbul Ziyareti

Hristic, Küçük İzvornik meselesi dolayısıyla İstanbul'da bulunurken, Milan da, Sultan Abdülaziz'e bağlılık ve sadakatini sunmak için 1874

⁴⁷ Jakšić-Stranjaković, **a.g.e.**, s.51.

⁴⁸ Belgradî Raşid, **a.g.e.**, s.109-110.

⁴⁹ **BOA, HR.TO.** 513/4 30.11.1873, **BOA, HR.TO.** 514/8 18.05.1874.

⁵⁰ **BOA, HR.TO.** 298/64 11.12.1873.

Mayıs'ında⁵¹ Varna yoluyla İstanbul'a gelmiştir.⁵² Yanında Mösyö Marinoviç⁵³ ve kendi eşi Natali Kreşko ile maiyyeti olan Milan, Abdülaziz'in huzuruna çıkmıştır. Milan kendisinin ve milletin bağıllık ve sadakatini bildirdikten sonra memleketin darlığı ve yoksulluğundan bahsederek hayatının ve başknezliğin güvenliğinin tehlikede olduğunu belirterek knezlik arazisinin genişletilmesini istemiştir.⁵⁴ Hatta Küçük İzvornik'in terkinin talep etmiştir.⁵⁵ Sultan Abdülaziz cevaben knezlik topraklarının genişletilmesi Osmanlı Devleti zararına olacağından milletin buna müsaade etmeyeceğini ve başknez ile knezliğin güvenliğinin Osmanlı ordusu tarafından sağlanacağını belirtmiştir.

Milan ve eşi Natali Kreşko, İstanbul'da çok güzel ağırlanmış⁵⁶ ve çeşitli hediyelerle Belgrad'a dönmüşlerdir.⁵⁷ Hatta Milan'a birinci rütbeden bir Osmanlı nişanı verildiği gibi⁵⁸ maiyyetindeki 23 kişiye de çeşitli derecelerden nişanlar verilmiştir.⁵⁹ Milan da; kendisine gösterilen hürmetten dolayı, Bükreş'ten yazdığı mektubunda şükranlarını sunmuş⁶⁰ ve kendisine hürmetin Rusçuk'tan ayrılınca kadar geçtiği tüm yerlerde aynı şekilde gösterildiğini belirtmiştir. Ayrıca henüz sonuçlanmamış bazı işler hakkında Sırbistan'ın fikir beyan edişine, doğru niyetinin ve Osmanlı Devleti'ne Sırp Knezliği'nin yararını sağlama arzusunda oluşunun delili olarak bakılmasını istemiştir.⁶¹ Ancak, Milan döndükten sonra, Küçük İzvornik meselesinde başarı sağlayamadıkları ve bir şey elde edemeden döndükleri için muhalefet partileri

⁵¹ Mehmet Süleymanpaşic, "Osmanlı Sarayında Konser Veren Sırp Prensleri", **Varlık**, C.9, Sayı:156, 30.12.1939, s.318. Mehmet Süleymanpaşic, bu tarihi Mayıs 1869 olarak vermiştir. Ancak doğrusu Mayıs 1874 olsa gerektir. Gerek Milan'ın 22 Ağustos 1872'de reşit olması ve gerek daha sonraki evliliği ve belgelerimizden anladığımız kadarıyla Milan'ın İstanbul ziyaretinin Mayıs 1874'te olması kuvvetle muhtemeldir.

⁵² **BOA, İ.DH.** 705/49349 1292.C.26 (29.07.1875).

⁵³ **BOA, HR.SYS.** 158/96 24.06.1874.

⁵⁴ Süleymanpaşic, *a.g.m.*, s.318.

⁵⁵ **BOA, HR.TO** 108/4 16.07.1874.

⁵⁶ Başknez Milan'ın İstanbul'da kalış müddetinde yiyecek, içecek masrafı dokuz bin yirmi dört Osmanlı lirası, doksan iki gurus ile yirmi bin yüz elli altı gurus on sekiz para metalik akçe tutmuştur. **BOA, İ.HR.** 264/15797-M 1291.Ca.21 (05.07.1874).

⁵⁷ Süleymanpaşic, *a.g.m.*, s.319.

⁵⁸ **BOA, İ.DH.** 683/47621 1291.Ra.13 (30.04.1874).

⁵⁹ **BOA, HR.TO.** 502/99 2.05.1874.

⁶⁰ **BOA, HR.TO.** 514/13 08.05.1874, **BOA, İ.HR.** 263/15759 1291.R.18 (03.06.1874).

⁶¹ **BOA, HR.TO.** 514/13 08.05.1874.

ona ve Mösyö Marinoviç'e ateş püskürtmeye başlamışlar ve kışkırtıcı davranışlara girişmişlerdir. Hatta olayı, bu mesele halledilemezse bunu Türkiye'ye karşı yapılacak bir savaş nedeni olarak göstereceklerini söylemeye kadar vardırırmışlardır.⁶²

Jovan Marinoviç, daha sonra Milan'la Viyana'ya yaptıkları ziyarette bu durumu itiraf edip, aslında Milan'ın İstanbul'a gitmesi Küçük İzvornik'i elde etme fikrinden dolayı olmadığını, başknezin buna Osmanlı Devleti'nden onay verilmeyeceğini bildiğini söylemiştir. Bununla beraber o şekilde bir teşebbüste bulunmazsa, Sırbistan ahalisinin kendisine gücenip ayaklanarak, knezliğine girememek tehlikesi ortaya çıkacağından istemeyerek Küçük İzvornik'in terkinin talep etmeye mecbur olduğunu, yoksa burasını hile veya zor kullanarak zapt etmeyi düşünmediklerini ifade etmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin bu meselede Sırbistan hakkında yanlış düşünüp Küçük İzvornik tarafına asker yığmasının da telaş ve endişeyi artırarak bazı büyük felaketlere yol açacağını, halkın *"Osmanlılar önce bize saldıracaklar bizim de karşı koymak için savaş hazırlıklarını başlatmamız lazımdır"* denilerek kışkırtılacağını, böyle bir sıkıntı olmaması için zor zapt ettikleri millet taraftarı partisinin kışkırtmalarını engellemek için, Bâb-ı Âlî'nin buna bir son vermesini de istemiştir.⁶³

Maalesef savaş taraftarları uygun fırsatı 1875 Hersek İsyanı'ndan sonra bulacaklar ve hep istedikleri savaşı Osmanlı Devleti'ne karşı başlatacaklardır.

⁶² BOA, HR.SYS. 158/96 24.06.1874.

⁶³ BOA, HR.TO. 108/4 16.07.1874.

4. 1875 Hersek İsyanı ve Sırplar

4.1. İsyan Öncesi Gelişmeler

Mihail'in ölümüyle Balkan İttifakları son bulmuş gibi görünse de, aslında son bulmamıştır. Naiplik döneminde de devam etmiştir ve Rum, Sırp, Ulah ve Bulgarların ittifak yaparak komiteler kurup silahlandıkları ve Memleketeyn'de Osmanlı Devleti aleyhine ayaklanma hazırlıkları olduğu bildirilmiştir. Yaş yoluyla İsmail'e; Fokşan yoluyla da Kalas ve İbrail'e silah ve cephane geldiği, Besarabya sınırında da Rum ve Bulgarların toplanarak fırkalar kurdukları, Transilvanya'ya Eflak subaylarından bir çok kişinin Macar askerlerini aldatıp, Avusturya'dan nefret ettirerek ihtilal çıkarmak göreviyle gönderildiği, amacın burayı Eflak'ın istila etmesi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Rusya'dan Yovan Daspira adlı birinin Bükreş'e gelip, Rum ve Bulgar komitelerine başkan olduğu da bildirilmiştir. Son olarak Minister Bratianu'nun⁶⁴ ileri gelen Ulahları toplayarak; bir konuşma yaptığı ve konuşmasında Rum Devleti'nin Osmanlı Devleti ile savaşa kalkıştığı, Sırbistan'ın da bu yolda hazırlıklı olduğu, kendilerinin de Avusturya Slavlarıyla Türkler arasında ezildiğini, Prensları Şarl'ın Ulah milletinin bağımsızlığı için söz verdiğini ve Slav kardeşlerinin de bunu tasdikle gereken yardımı yapacaklarını söylediği de ifade edilmiştir. Ayrıca Bratianu, "*Osmanlı Devleti'nin meşgul olduğu şu sırada herkes silahlanarak maksadımızı gerçekleştirmeli ve Ulah, Yunan ve Sırp olarak üçümüz ittifak yapmalı, böylelikle milliyet ve medeniyetimizi korumak için bağımsız olmalıyız*" demiştir.⁶⁵

Bu sıralarda Sırbistan'da çıkan Vidovdan adlı gazetede ise Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında bir savaş çıkarsa, bütün meseleleri bozacak surette Şark'ta bir buhran hali meydana geleceği ve Sırpların da çağrıldığı yere toplanıp, kanını dökmeye hazır bulunacağı yani rahat durmayacakları

⁶⁴ Ian Bratianu: Romen hükümetinde bakan.

⁶⁵ BOA, A.MKT.MHM. 431/98 1285.L.05 (19.01.1869).

yazılmıştır.⁶⁶ Aleksoviç adlı bir Sırp da Atina'ya gidip sabıkalı bazı bozguncularla görüşmüş ve ihtilal erbabını kışkırtmayı amaçlamıştır.⁶⁷ Yine Rusya tarafından kışkırtılan Sırbistan'ın Bosna ve Karadağ topraklarının ilhakı vaadiyle, Osmanlı Devleti ve Avusturya aleyhinde Rusya, Prusya ve İtalya ile ittifak kurduğu haberleri alınmıştır. Bu ittifaka Eflak da Transilvanya'nın ilhakı vaadiyle dahil edilmiştir. Böylelikle Sırplar tüm dikkatlerini Bosna'ya yöneltmiş⁶⁸ ve naiplik Bosna'da ayaklanma çıkarmak için çalışmaya başlamıştır.⁶⁹ Komiteler kurulup örgütlenmesi Belgrad ve Çetine tarafından yürütülmüştür. Belgrad'daki komitenin başında Papaz Niçifor Duçiç, Miço Lyubibratiç ve Niko Okan bulunmaktaydı. Ayrıca bunlardan başka Risto Yeiç de vardır. Tüm bu kişiler maaşlarını da Belgrad hükümetinden almaktaydılar.⁷⁰ Teşkilat, naip Jovan Ristic ile temastaydı.⁷¹ Blaznavac, Osmanlı Devleti ve Batılı Devletlerin Sırplar hakkındaki iyi niyetleri olduğundan ilişkileri bozmama taraftarıyken, Jovan Ristic Rusya taraftarıydı⁷² ve dış politikada milliyetçi bir çizgi takip edilmesini istiyordu. O, bütün Sırpları birleştirmek için askeri güç kullanılmasına öncelik veriyor⁷³ ve milli birleşmenin elde tüfekte olabileceğini söylüyordu. Voyvodina Sırpları da Türkleri milli bir ayaklanmayla dışarı atmak şeklindeki geleneksel politikalarını sürdürüyor ve Sırp hükümetine Balkan Hristiyanları arasında milliyetçi hareketleri desteklemesi için silahlı çeteler kurmasına dair baskı yapıyordu.⁷⁴

Bosna'da ayaklanma çıkarmak için Belgrad'daki komitede planlar hazırlanıyordu. 1868'de Niko Okan'ın hazırladığı plana göre, ayaklanma önce Hersek'te patlak verecek ve Sırbistan'da eğitilmiş olan birliklerin sızmasıyla Bosna'ya yayılacaktı.⁷⁵ Sırp Knezliği de bu isyancılara yirmi beş bini yeni

⁶⁶ BOA, A.MKT.MHM. 434/60 1285.L.26 (09.02.1869).

⁶⁷ BOA, HR.TO. 6/31 24.04.1872.

⁶⁸ BOA, A.MKT.MHM. 430/26 1285.N.05 (20.12.1868).

⁶⁹ Djordjeviç, a.g.e., s.126.

⁷⁰ Kemal Baltalı, "1875-1878 Balkan Buhranı", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, C.IX, Sayı:68-69, 1982, s.50.

⁷¹ Djordjeviç, a.g.e., s.126.

⁷² BOA, A.MKT.MHM. 430/26 1285.N.05 (20.12.1868).

⁷³ Cox, a.g.e., s.51-52.

⁷⁴ Stokes, a.g.e., s.207-208.

⁷⁵ Djordjeviç, a.g.e., s.126; "Baltalı, 1875-1878..." , s.50.

usulde olmak üzere altmış bin tüfek ile altmış bin gönüllüyü silahlandırmak için gereken silahları verecekti. Silahlar da gerekli yerlerde hazır olacaktı. Karadağ idaresinin de on beş bin dağlı askerinden başka on bin gönüllü için silahları ve daha başka savaş mühimmatı bulunacaktı. Sırp gönüllüleri imtiyaz hattını birkaç taraftan geçince, Karadağlılar da Nikşiç'e yürüyeceklerdi. İhtilal, Mostar'da bulunan Osmanlı hapishanesini ateşe vermekle başlayacaktı. Bunun ardından birçok gönüllü, Nikşiç, Trebin, İstolça, Belagi, Yenipazar, Vişegrad, İbraçaniçe, Benaluka ve Travnik taraflarında toplanacaktı. Bu ihtilal başlar başlamaz Kataro kazası gönüllüleri de Dalmaçya'yı istila etmek ve Avusturya'da isyan edecek olan Slav eşkiya komitesi askeriyle birlikte hareket etmek için Sitorina ve Trebin gönüllüleriyle birleşeceklerdir.⁷⁶ Bosna'da geçici hükümet kurulup, Sırbistan ile Karadağ da savaşa girecek⁷⁷ ve çetelerle birleşip Bosna-Hersek'in kurtuluşu büyük devletlere kabul ettirilecekti. Bu planı gerçekleştirmek için hem Katolikler hem de Müslüman beyleri ile işbirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Katoliklerle papazları aracılığıyla çalışılmış, bazı Nikşik beyleri de 1869'da Belgrad'a çağırılmıştır.⁷⁸

Memleketeyn ve Sırbistan tarafında olan hareketlerden haber alınması için vasıtalara tedarikine girişen ve uygun miktarda para ayıran Osmanlı Devleti de⁷⁹ eşkiya reislerinin Sırbistan bozguncu komitesi reisi ve vesayet meclisi üyelerinden Ristiç, Belgrad Rusya devleti konsolosu Çiçkin, Karadağ'da Prens Nikola, Bosna ve Hersek'te Rusya konsolosları, Ragusa'da Rusya konsolosu ve başkatibi olduğunu bilmektedir. Yine diğerleri Belgrad'da Arşimandrit Nisefor Duçiç ile Rusya Konsolosunun hafiye memuru Medkoviç, Çetine'de Papaz Londoviç ile Bozoptroviç'dir. Bosnasaray'da reis olmayıp, Hersek'te ise Jitomisliç Arşimandriti Serafim Proviç ve Ragusa'da Joj ve Bazil Alaviç isimli kardeşlerdir. Bu yerlerin birbirleriyle haberleşmesinde görevli olanlar ise Piyer Petroviç, Jozef Kovaçoviç, Piyer

⁷⁶ BOA, HR.TO. 510/21 26.01.1869.

⁷⁷ Djordjeviç, a.g.e., s.126.

⁷⁸ Baltalı, "1875-1878...", s.50.

⁷⁹ BOA, İ.DH. 591/41162 1286.M.29 (11.05.1869).

Ramadonoviç ve Arşimandrit Serafim'in kardeşi Jan Proviç'tir. Para yardımında bulunanlar ise Ragusa ve Bosnasaray'daki Rusya konsolosları idi.⁸⁰ Ancak Rus destekli bu Slav tahrikçilerinin bulunması için Osmanlı Devleti harekete geçmiştir. Özellikle de Mostar yakınındaki Jitomisliç Ortodoks Manastırı'ndaki Sırp propagandasının peşine düşülmüş⁸¹ ve ihtilalcilerden birkaçının yakalanmasıyla isyan girişimi sonuçsuz kalmıştır.⁸² Yine de, planlar hazırlanmaya devam etmiştir. Katolik Keşiş Gırğa Skriç 1869-1870 yılı için, Yüzbaşı Oreškoviç de 1870 yılı için ayaklanma planları yapmıştır.⁸³

Planların ve kurulan gizli örgütlerin yanı sıra yeni bir hareket daha vardı ki o da 1866 yılında kurulan Sırp Gençlik (Omladinist) Hareketi idi.⁸⁴ Omladina⁸⁵ Ortaçağ Sırp Krallığı'nın yeniden kurulmasını hedefliyordu.⁸⁶ Sırp, özerk Sırbistan dışında, Habsburg İmparatorluğu'nda, Karadağ'da, Bosna ve Hersek'te ve Eski Sırbistan'da yaşadıklarından⁸⁷ Omladina, Bosna ve Hersek'i Sırbistan'a ilhak etmek istiyor⁸⁸ ve Eski Sırbistan ve Makedonya'yı da ilhak ederek Karadağ'la bir birleşme de öngörüyordu.⁸⁹ Sv. Miletic önderliğindeki bu hareket 1871 sonbaharında Hersek'te ve sonra Bosna'da başlayacak bir ayaklanmayla Karadağ, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Bulgaristan'ı kapsayacak büyük bir bağımsız devlet kurma planı yapmıştır. Plan, Sırp hükümetine bildirilip, onlarla işbirliğine geçilmeye çalışılmış⁹⁰ ve Sırbistan'ın gerektiğinde harekete geçmesi istenmiştir. Yapılacak savaşa Karadağ da katılacaktı.⁹¹ Ancak, Sırbistan ve Karadağ'ın aralarında rekabet

⁸⁰ BOA, HR.TO. 510/21 26.01.1869.

⁸¹ Malcolm, a.g.e., s.217.

⁸² Kocabaş, *Tarihte Türk...*, s.287.

⁸³ Djordjeviç, a.g.e., s.126, Baltalı, *1875-1878...*, s.50.

⁸⁴ Baltalı, *"1875-1878..."*, s.52.

⁸⁵ Omladina ile ilgili ayrıntılı bilgi için (bkz. Gale Stokes; Vladimir Jovanovic and *The Serbian Omladina: Liberalism, Nationalism and the Beginnings of Modern Politics in Nineteenth Century Serbia*, Indiana University, 1970).

⁸⁶ Charles Jelavich, a.g.e., s.11-12.

⁸⁷ Petar V. Krestić, *"Omladinska Generacija"*, *Srpske Političke Generacije (1788-1918)*, C.15, SANU, Ed. Slavenko Terzic, Belgrad, 1998, s.100.

⁸⁸ BOA, HR.TO. 328/66 7.04.1869.

⁸⁹ Charles Jelavich, a.g.e., s.12.

⁹⁰ Djordjeviç, a.g.e., s.127, Baltalı, *"1875-1878..."*, s.52-53.

⁹¹ Baltalı, *"1875-1878..."*, s. 53.

olduğundan⁹² ve Karadağ'ın ayaklanma hazırlıklarında parmağı görüldüğünden Omladina'nın bu teklifi reddedilmiştir. 1871'de "*Yugoslav Birliği Cemiyeti*" adlı yeni bir örgüt kurmak isteyen Sırp hükümeti böylelikle Omladinistlerin çalışmalarını kendi ellerine almak isteseler de, bundan memnun olmayan bazı Omladinistler, Çetine'de "*Sırların Birleşme ve Kurtuluş Birliği*"ni kurmuşlardır. Sırp hükümetinin yardımı olmadan Bosna'da ayaklanma çıkarmak ve Belgrad ve Çetine arasındaki rekabeti önleyerek, ulusal kurtuluş hareketini tek merkezden idare etmek isteyen bu cemiyet başarılı olamamıştır.⁹³

Gençlik hareketinin yanı sıra sosyalistler de çalışmalara başlamış ve Svetozar Markoviç önderliğindeki Sırp İhtilalci Partisi 1871-72'de Osmanlı topraklarında ulusal ve sosyal bir ihtilal hazırlamaya başlamıştır. (Bu partinin Rus ihtilalcileriyle de temasları vardı.)⁹⁴ Parti, ayaklanmayı kendileri çıkarmayı ve Sırp ile Karadağ hükümetlerini savaşa katmayı tasarlamıştır. Diğer örgütler ise Sırbistan ve Karadağ'ın bir anlaşma yaparak savaşı beraber çıkarmalarını istiyorlardı. 1872'de "*Şumadiye Bölgesi İhtilalci Ana Komitesi*" ve arkasından Novi Sad'da "*İhtilalci Kurtuluş Merkez Komitesi*" kurulmuştur. Ancak Rusya bu komitelerin, ihtilalci harekete dönüşmesinden korktuğu için Sırp hükümetinden bunların yasaklanmasını istemiştir. Çünkü Sırp sosyalistlerinin Rus ihtilalci muhalefet çevreleriyle de bağlantısı vardı. Bundan dolayı bu örgütlerin Sırp hükümetiyle işbirliği çabaları sonuçsuz kalmıştır ve engellenmiştir.⁹⁵

Tüm bu örgütlerin çalışmalarının yanı sıra halkı kışkırtma çalışmalarından da vazgeçilmemişti. Belgrad'da ve Avusturya'nın Slav olan yerlerinde çıkan gazetelerde Bosna'nın Sırbistan'a katılacağına dair bir takım haberler çıkmış ve vilayet içinde de kargaşalıklar artmıştır. Gaçka ve Nevesin'de ortaya çıkan haydutların üzerine zaptiye sevk edilip, bazıları ele

⁹² BOA, A.MKT. MHM. 450/51 1290.M.23 (22.03.1873).

⁹³ Baltalı, "1875-1878...", s. 53.

⁹⁴ Djordjeviç, a.g.e., s.127.

⁹⁵ Baltalı, "1875-1878...", s. 53.

geçirilmiş, bazıları öldürülmüştür.⁹⁶ Bosna'nın kuzey taraflarında da ve özellikle Bihaç çevresinde bazı ihtilal belirtileri bulunduğu haberi de alınmıştır. Bazı ailelerin göç etmeye başlaması veya mahalli hükümet aleyhinde söz söylenmesi de bunu destekler mahiyette olmuştur.⁹⁷ Yine, Bosna'da Yenipazar sancağındaki kazalarda gayrimüslim halkı meşru tabiiyetlerinden soğutup, Karadağ ve Sırbistan taraflarına meylettirmek için sözle ve yazıyla ahalinin fikir ve zihinlerini bozmaya kalkışan 11 kişi yakalanmıştır. Ondandır önce de Hersek sancağının itaatkâr ahalisini kışkırtmaya çalışan Serafim, Yovan ve Nuşiye isimli rahiplerle Gavro'nun cezaları tayin edildiği gibi bunların da işe karışma derecelerine göre cezalandırılmaları uygun görülmüştür. Yakalanan bu 11 kişiden zannedilmemek için korkusundan Sırbistan'a kaçan Akova kazasına bağlı Podoyrah köyünün rahibi Nikola ise zaptiyeler tarafından yakalanmış ve önceden Karadağ eşkiyasına yataklık yaptığını belirtmiştir. Onu başka bir köye götüren Sava isimli kişi de yakalanmış ve ikisi onar sene müddetle kürek cezasına çarptırılmışlardır.⁹⁸

Osmanlı Devleti hakkında düşmanca yayınlar devam ediyor, gerek Sırp gazetelerinde gerek Belgrad'da basılan risalelerde düşmanca şeyler yazılıyordu.⁹⁹ Sırp ve Karadağ sınırındaki Osmanlı eyaletlerinde ise Slavlar entrika ve bozgunculuklarını artırıyorlardı.¹⁰⁰ Sırp sığır yetiştiricilerinin yaşadığı yerlerde ve özellikle Hersek içi, Nevesin, Stoce ve Bilece civarında çalkantı hissedilebiliyordu. 1872'de Hersekli göçmenler Belgrad'da toplandılar ve 1873'te Karadağ'ın desteğiyle bir ayaklanma başlatma kararı aldılar.¹⁰¹ Bu sırada Karadağlılar taraftar kazanmak gayretinde ve Sırlar da çoğunlukla silah ve harp mühimmatı tedarikinde bulunuyorlardı.¹⁰² Sırbistan ve Karadağ'a sokulan bu silahlar Avusturya fabrikalarında üretilmiş olup, bunun engellenmesi istenince Avusturya'da ihracatın serbest olduğu ve

⁹⁶ BOA, A.MKT.MHM. 441/106 1287. Ş.07 (31.10.1870).

⁹⁷ BOA, HR.TO. 246/49 15.12.1871.

⁹⁸ BOA, A.MKT.MHM. 458/88 1290.Ca.19 (15.07.1873).

⁹⁹ BOA, HR.TO. 88/66 17.02.1872.

¹⁰⁰ BOA, HR.TO. 107/84 27.03.1873.

¹⁰¹ Djordjeviç, a.g.e., s.128.

¹⁰² BOA, A.MKT.MHM. 450/51 1290.M.23 (22.03.1873).

hükümetin müdahalesinin ticaretle uğraşanlar tarafından kabul edilmeyeceği ve karışıklıklara sebebiyet vereceği belirtiliyordu.¹⁰³

Sırp hükümetinin Sırp ordusuna asker alımları da devam ediyordu. Belgrad'da iki ay kalıp Milivoje Blaznavac ve Jovan Ristiç ile görüşen Bükreş Bulgar komitesi üyelerinden Bay Karavelof ise Bükreş'e geri dönüyordu. Rusya ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bünyesindeki bütün Slavlar için toptan bir ayaklanma çıkarmaya hazırlanıyordu¹⁰⁴ ki zaten Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından işgal edileceği haberlerinden rahatsız olan kabile reisleri 1874'te yeni bir ayaklanma çıkarma kararı aldılar.¹⁰⁵ 1874'te hasadın iyi olmaması ve kötü ürün alınmasına rağmen¹⁰⁶ vergi tahsildarlarının köylüleri ödeme yapmaya zorlamaları, durumu körüklemiş,¹⁰⁷ 1874 yazında dağlara çıkmış ve ayaklanma başları seçilmiştir ki bunlar sonbaharda Çetine ile görüşüp yardım isteyecekler ve 1875 baharında ayaklanmayı başlatmaya karar verilecektir.¹⁰⁸

Osmanlı Devleti ise bu kaçanların affını istedikleri miri verginin bulundukları yerlerin sineklik olması dolayısıyla affedilmesi lüzumunu anlamıştır. Çünkü bunların kaçma ve isyanlarına şiddetli fakirlikleri nedeniyle bazı vergileri ödeyememelerinin sebep olduğu ve hallerini de kimseye anlatamayarak hükümete isyan etmeye mecbur oldukları anlaşılmıştır. Bunların hakkında şiddetle muamele edilirse de gerek Karadağ ahalisi ve gerek Dalmaçya sakinleri arasında heyecana yol açıp, onlar da asilere yardıma kalkışacaklarından; o zaman da iş başka renk ve şekle döneceğinden bunlar hakkında yumuşak muamele gösterilmesi ve her bir galip gelme olayında genel af ilanı ile gelip merhamet dileyenlerin haklarında kötü muamele olunmayıp hoşnutsuzluk sebepleri ve şikayetlerinin dinleneceğinin kendilerine beyan edilmesi Hersek mutasarrıflığına

¹⁰³ BOA, HR.TO. 107/64 08.02.1872.

¹⁰⁴ BOA, HR.SYS. 158/71 01.05.1873.

¹⁰⁵ Djordjeviç, a.g.e., s.128.

¹⁰⁶ Castellan, a.g.e., s.330.

¹⁰⁷ Malcolm, a.g.e., s.219.

¹⁰⁸ Djordjeviç, a.g.e., s.128.

bildirilmiştir. Ayrıca bu hadisenin etrafı kara ve nahiyelerine yayılmadan ve büyümeden bitirilmesi için gerekli tedbirlerin alınması da istenmiştir.¹⁰⁹

Yunan, Sırp, Memleketeyn ve Karadağ hükümetleri arasında bir ittifak yapıldığına dair iddialar da bu sıralarda ortaya atılmıştır. Osmanlı Devleti'nin Roma Sefareti bu ittifak iddialarını reddedip, dörtlü ittifak söylentilerinin kaynağının Küçük İzvornik meselesi ve bu mesele iyi sonuçlanırsa halkın gözündeki nüfuzunun artacağına Milan'ı ikna için tertib edilen vasıtalarla dayandığını bildirmiştir.¹¹⁰ Oysa ki Londra Sefareti Memleketeyn, Sırp ve Karadağ arasındaki ittifaka dair Lord Derby'nin bir bilgisi olmadığını, ancak gazetelerde yayınlanan bu söylentilerin büsbütün asılsız olmayıp bunlar arasında bazı fesad tertip olunabileceği düşüncesinde olduğunu söylediğini bildirmiştir. Ayrıca Bükreş'teki Avusturya konsolosunun da devletine gönderdiği mektubunda Milan'ın Bükreş'e gitmeden önce Memleketeyn ve Sırp Knezliği arasında ticaret antlaşması meselesine ve bağlı oldukları Osmanlı Devleti'ne karşı müştereken yapacakları harekete dair bir ittifak için konuşmalar yapılmakta olduğunu ve hatta bu konuşmaların pek ilerleyip, taraflarca imza olunacak bir senede yazılması derecesine geldiğini yazdığını da belirtmiştir. Yine aynı mektupta Belgrad'da bulunan Memleketeyn memurunun Karadağ prensiyle görüşmek üzere Çetine'ye gitmesinin emredildiği belirtilmiştir.¹¹¹

Memleketeyn, Sırbistan ve Karadağ ahalisinden olup, ihtilale gayret eden takımın Bulgaristan fesad erbabıyla birlikte bir ihtilal çıkarmak iddiasında bulundukları biliniyordu. Bunların Bosna ve Hersek taraflarında çok miktarda gizli silahları olduğu ve bu yolda harcamak üzere ellerinde de çok miktarda para olduğu, bu fesada Karadağ prensinin de dahil olduğuna dair ihbarlar alınıyordu. Bunun için hiçbir tarafa renk verilmeyerek gerekli tedbirlerin alınmasına çalışılıyordu.¹¹² Sırbistan ise millet askerini kuvvetlendirmeye çalışıyor, asker yazıp talimleriyle meşgul oluyordu. Şimdi

¹⁰⁹ BOA, HR.SYS. 124/28 23.07.1874

¹¹⁰ BOA, HR.TO. 120/41 12.07.1874.

¹¹¹ BOA, HR.TO. 120/44 18.07.1874.

¹¹² BOA, HR.SYS. 124/28 23.07.1874.

herhangi bir saldırı niyetleri hissedilmese bile ilkbahara saldırabileceklerini ve Sırp'ların iki grup olup birinin Aleksandr'ın oğluna, diğerinin Milan'a yönelip, Bâb-ı Âlî'nin Aleksandr'ın oğlunun knezliğe geçmesi için çalıştığı haberlerinin Belgrad'da yayıldığını Sırbistan'a gönderilen casus bildirmiştir.¹¹³ Hatta “*Gazette de la Bourse*” adlı gazetede Sırp başknezliğini kazanmak iddiasında bulunan Pier Karacorçeviç'in himaye edilmek ve karşılığında ileride Belgrad kalelerini iade etmek için Bâb-ı Âlî ile gizlice anlaştığı haberi yayınlanmış ve Belgrad'da büyük tesir oluşturmuştur.¹¹⁴ Halk arasında da Osmanlı Devleti'nin Bosna tarafından Sırbistan sınırını kuvvetlendirişinin Aleksandr'ın oğlunu knezliğe geçirmek için olduğu söylenmeye başlanmıştır.¹¹⁵

1875'e gelinirken genel tablo böyle idi.

4.2. İsyanın Başlaması ve Gelişmesi

1874 - 75 yılı kış mevsiminin başlarında Hersek'in Nevesin bölgesinin 164 sakini, evlerini terk ederek, Karadağ'a gitmişler ve birkaç ay kalmışlardı.¹¹⁶ Burada Karadağ prensine vergilerin ağırlığından ve zaptiyelerin haksızlıklarından şikayette bulunan Herseklilere Prens Nikola, “*bunları İstanbul'daki Rus elçisi Ignatiev'e yazıp, haksızlıkların araştırılmasını sağlarım*” demişti. Oysa ki hem Osmanlı Devleti'nden çekinen, hem de mültecilere bakacak gücü olmayan Karadağ, bunların memleketlerine dönmesini istemiş, Ignatiev'in arabuluculuğu ile de Hersekliler geri dönmüşlerdi.¹¹⁷ Ancak Karadağ'da bulundukları süre içinde Karadağ, Rus ve Sırp unsurlarıyla ilişkiye geçen ve isyan planları ve hazırlıkları yapan Hersekliler¹¹⁸, Nevesin'de kahramanlar gibi karşılanmışlar, Bâb-ı Âlî'nin bu affedici hareketi de zaaf gibi algılanmıştır.¹¹⁹

¹¹³ BOA, A.MKT.MHM 477/4 1291.B.26 (07.09.1874).

¹¹⁴ BOA, HR.TO. 120/68 24.08.1874.

¹¹⁵ BOA, A.MKT.MHM. 477/4 1291.B.26 (07.09.1874).

¹¹⁶ Baltalı, “1875-1878...”, s.54.

¹¹⁷ Aydın, a.g.e., s.48.

¹¹⁸ Baltalı, “1875-1878...”, s.54.

¹¹⁹ Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.VII, Ankara, 1995, s.74.

Nevesin sakinleri dönüşlerinden kısa bir zaman sonra kendilerine zulmedildiği, vergi ödemeyecekleri gibi bahanelerle ayaklanmışlar.¹²⁰ kaza müdürünü kaçırmak zorunda bırakıp, kendilerini önlemek isteyen zaptiye erlerini de öldürmüşlerdir. Yollar kesilip, köprüler tutulmaya ve müslümanlar öldürülmeye başlanmıştır. Böylelikle de isyan resmen başlamıştır.¹²¹ Asiler kendilerine katılmayanları da evlerini yakarak, tehdit ederek katılmaya zorlamışlardır.¹²²

İsyan başladıktan sonra Bosna Valisi Derviş Paşa'nın ayaklanmaya hemen müdahale edeceği yerde, Bâb-ı Âlî'nin görüşünü sorması ve takviye kuvvet beklemesi isyanın daha da genişlemesini sağlamıştır.¹²³ Sadrazam Esad Paşa ise Karadağ ve Rusya'nın müdahalesine meydan vermemek için asilere kuvvet göndermek yerine nasihatçı gönderilmesi talimatını Vali Derviş Paşa'ya vermiştir.¹²⁴ Asilerle uzlaşmak için de Haydar Bey ve Petrarci Efendi bölgeye gönderilmiştir. Ancak asilerin tavırları uzlaşma olmayacağını göstermiştir. Bunun üzerine Derviş Paşa da, ya asker kullanılmasını ya da Karadağ sınırına bir Türk komiserin gönderilmesini istemiştir. Constant Efendi ve Hasan Paşa komiser olarak görevlendirilmişler ve Nevesin'e varmışlardır. Komiserler asilere silahlarını bırakırlarsa şikayetlerinin dinleneceğini ve inceleneceğini söyleseler de asiler önce kendi şartlarının kabulünü istemişler, böylelikle de görüşmeler kesilmiştir.

Osmanlı Devleti 5 Ağustos'ta bir genel af ilan etmiş ve bir de imparatorluk yetkililerine itaat edilmesini isteyen imparatorluk resmi bildirgesi yayınlamışsa da bunlar işe yaramamıştır.¹²⁵ Kendilerine karşı kuvvet kullanılmamasından dolayı şımaran asiler isyan sahalarını daha da genişletmişler ve artık Nevesin'de başlayan isyan tüm Hersek'e ve Bosna'nın

¹²⁰ Baltalı, "1875-1878...", s.55.

¹²¹ Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.74, Gölen, *a.g.m.*, s.381. İsyanın başlama çeşitli kaynaklarda çeşitli tarihlerde verilmektedir. Örneğin Karal bu tarihi 24 Temmuz 1875 olarak verirken, Djordjeviç, 9 Temmuz 1875 olarak vermektedir.

¹²² Aydın, **a.g.e.**, s.51, Baltalı, "1875-1878...", s.55.

¹²³ **Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)**, Ankara, 1992, s.19, Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.75, Gölen, *a.g.m.*, s.381.

¹²⁴ Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.75.

¹²⁵ Aydın, **a.g.e.**, s.52-54.

bazı alanlarına da yayılmıştır.¹²⁶ Neticede durumun vehametini anlayan Osmanlı Devleti 4200 kişilik bir kuvveti bölgeye göndermiş, ayaklanmaya müdahalede geciken Sadrazam Esad Paşa azledilerek yerine Mahmud Nedim Paşa getirilmiştir. Ancak sürekli dış destek bulan Hersek İsyanı Osmanlı Devleti'ni güç duruma düşürecek ve Hersek bir savaş meydanı haline gelecektir.

4.3. İsyanı Dış yardımlar

İsyanın başından itibaren Sırbistan, Karadağ, Avusturya ve Rusya'dan sürekli destek alınmış,¹²⁷ isyan başladığında 300 kadar olan asi sayısı, Ağustos ayı başlarında silah ve cephaneyle donanmış vaziyette 7000'e ulaşmıştır.¹²⁸ Bu sayının artmasında büyük gruplar halinde Hersek'e geçerek asilere katılan Karadağlıların payı büyüktür ki bu katılım gün geçtikçe artacaktır.¹²⁹ 1875 Ağustos'unda Karadağ prensi asileri destekleme kararı almış ve hareketi Karadağ'dan yönetmek üzere Karadağlı asilerin başına üvey babası Petar Vukoviç geçmiş, Hersek'e geçecek Karadağ birliklerinin başına da Peko Pavloviç geçirilmiştir.¹³⁰ Yetmemiş Karadağ prensi kendi fiili kuvvetlerini de Hersek'e göndermiştir.¹³¹ Zaten bölgedeki Osmanlı generali Ahmet Muhtar Paşa da, Gaçkaya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne karşı asilerle birlikte savaşan 7000 civarında Karadağlı olduğunu ve bunların bir savaş düzeni içinde bulunduklarını ve Prens Nikola'nın açıktan açığa savaşa girişmiş olduğunu bildirmiştir.¹³² Konsolos Taylor da, ayaklanmayı Karadağ'ın gizlice yönettiğini belirtmiştir.¹³³ Karadağ Prensi Nikola ayaklanmaya yardım

¹²⁶ Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.75.

¹²⁷ **Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)**, s.19.

¹²⁸ **Documents Diplomatiques Français (1871-1914)**, 1^{Re} SÉRIE. (1871-1900), Tome Second (1^{Re} Juillet 1875-31 Decembre 1879), Libraire-editeur: Alfred Costes, L'europe Nouvelle, Paris, MCMXXX, s.1. General Le Flô'dan Dük Decazes'e, 5 Ağustos 1875.

¹²⁹ Aydın, **a.g.e.**, s.48.

¹³⁰ Djordjeviç, **a.g.e.**, s.129.

¹³¹ Baltalı, "1875-1878...", s.56.

¹³² Mithat Aydın, "Bosna-Hersek Ayaklanması(1875)'nda Panislavizmin Etkisi ve Sırbistan ve Karadağ'ın Rolü", **Belleten**, C.LXIX, Sayı 256, Aralık 2005, s.931.

¹³³ Aydın, **a.g.e.**, s.49.

ettiği gibi, ayaklanmanın devamı için de asilere yardımı sürdürmüş ve Hersek asilerinin ileri gelenlerine ödüller vermiştir.¹³⁴

Sırbistan'da ayaklanmaya yardım için yapılan çalışmalara gelirsek; Belgrad'da 1875 Temmuz ayı sonunda "Ayaklanmaya Yardım Genel Komitesi" kurulmuştur. Başkanlığına Metropolit Mihaylo, sekreterliğine de Coko Vlaykoviç getirilen komite para, silah, malzeme ve gönüllü toplayıp asilere göndermiştir.¹³⁵ Ağustos 1875'de 2000 kişilik bir gönüllü grubu ve üç milyon düka gönderilmiştir.¹³⁶ Ayaklanmaya maddi ve manevi destek veren Sırlar, sınırı geçerek asilerle birleşmişlerdir. Ayaklanmaya katılan Sırlar arasında eski Sırp yetkililerin bulunduğu da tespit edilmiştir. Bunlar hem asilere katılarak, hem de bağımsız müfrezeler olarak Osmanlı kuvvetleri ile çatışmalara girmişlerdir.¹³⁷ Ayaklanmada Sırp temsilcileri veya subayları olduğunu reddeden Sırbistan Hariciye Müdürü M. Boghitchevitch, gidenlerin gönüllüler olduğunu ise kabul etmiştir.¹³⁸

Oysa ki Sırp hükümeti ihtilal erbabını tahrikten ve onlara her şekilde yardım etmekten geri durmamış,¹³⁹ ahaliyi yatıştıracak yerde bölükler teşkiline çalışmıştır.¹⁴⁰ Sava Nehri üzerindeki Böğürdelen şehri toplanma yeri olduğundan memleket içinden ve Avusturya'nın Slav eyaletleri ve Hırvatistan'dan gelen gönüllüler burada toplanarak Avusturya'nın Tuna kumpanyası vapurlarına binip, oraya ulaştıklarında para ve silah verilip Drin nehrinden geçerek eşkiya fırkasına katılmak için Osmanlı eyaletine gitmişlerdir.¹⁴¹ Yine Sava nehrinden kayıklar ile Avusturya tarafına Sırp fırkaları geçirilmekte olup, asilere yardım maksadıyla Avusturya ülkesine geçen bu silahlı şahısların engellenmesi Avusturya Dışişleri Bakanlığı'na

¹³⁴ Aydın, *a.g.m.*, s.930, Kemal Baltalı, "1875 Hersek Ayaklanması Sırasında Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'ne Karşı Savaşa Girmek Amacıyla Karadağ'la Yaptığı Görüşmelere Dair Bazı Önemli Belgeler", *Belleten*, C.L, Sayı 198, Aralık 1986, s.843.

¹³⁵ Baltalı, 1875-1878..., s.58.

¹³⁶ Süleyman Kocabaş, *Avrupa Türkiyesi'nin Kaybı ve Balkanlar'da Panislavizm*, İstanbul, 1986, s.89.

¹³⁷ Aydın, *a.g.m.*, s.924.

¹³⁸ Aydın, *a.g.e.*, s.47.

¹³⁹ BOA, HR.TO. 108/19 24.02.1875.

¹⁴⁰ BOA, HR.TO. 121/47 02.09.1875.

¹⁴¹ BOA, HR.TO. 108/19 24.02.1875.

bildirilince, Hırvatistan idaresinde buna dair bir tarzda malumatı olmadığı ifade edilmiştir.¹⁴² Oysa Dalmaçya, Slovenya ve diğer Hırvatistan bölgelerinde de yardım komiteleri kurulmuştur ve Hırvatlar ayaklanmaya sempati de duymaktadırlar.¹⁴³ Hatta, İngiltere'nin Saraybosna Konsolosu Holmes da, Dalmaçya ve Hırvatistan'da büyük bir tahrik olduğunu ve Agram, Ragusa ve Trieste de yardım komiteleri kurularak, asilere önemli miktarda para toplandığını bildirmiştir.¹⁴⁴ Zadar, Trieste, Zagrep, Dubrovnik, Lyublyana komitelerinin yanı sıra İtalya'nın Roma, Milano, Bolonya şehirlerinde de komiteler kurulmuş, hatta Kuzey Amerika ve Yeni Zelanda'da yerleşmiş olan Slavlar dahi ayaklanmaya yardımda bulunmuşlardır.¹⁴⁵

Ruslar ise Hersek isyancılarına yardım kampanyası başlatmış ve 360.000 ruble toplamıştır.¹⁴⁶ Rusya'da da yardım komiteleri kurulmuş ve Odesa'daki Sloven gönüllü komitesi Bosna'dan kaçanlara yardımda bulunduğu gibi¹⁴⁷ Petersburg komitesi de Rusya'da her çeşit yardım toplamak için Çar'dan izin istemiş ve kabul edilmiştir.¹⁴⁸ Yine "*Rus Kızılhaçı*", "*Yaralı ve Hasta Askerleri Tedavi Derneği*" ve "*Petersburg Yardımseverler Derneği*" de Karadağ'daki yaralılara yardımda bulunmak üzere birlikler göndermiştir. Bu birliklerin başkanı olarak ise Vasilyçikov tayin edilmiştir.¹⁴⁹ Kendisi gelirken Rusya'dan Karadağlı asilerin ailelerine epeyce de para getirmiştir. Ruslardan önce buraya Kızılhaç adına İsviçreli doktorlar gelmiş, Ruslar gelince geri dönmüşlerdir.¹⁵⁰

4.4. İsyanda Sırbistan'ın Tutumu

Hersek İsyanı başladığı sırada Sırbistan'ın kendi içinde de karışıklıklar vardı. 1874'te yapılan seçimleri Jovan Marinoviç kaybetmiş ve Ocak 1875'te

¹⁴² BOA, HR.TO. 108/17 10.09.1875.

¹⁴³ Baltalı, "1875-1878...", s.58.

¹⁴⁴ Aydın, a.g.m., s.921.

¹⁴⁵ Bu komitelerle ilgili ayrıntılı bilgi için (bkz. Baltalı, "1875-1878...", s.58-60).

¹⁴⁶ Kocabaş, *Avrupa Türkiyesi'nin...*, s.90, Glenny, a.g.e., s.120.

¹⁴⁷ Baltalı, "1875-1878...", s.60.

¹⁴⁸ Kocabaş, *Avrupa Türkiyesi'nin...*, s.90.

¹⁴⁹ Baltalı, "1875-1878...", s.67.

¹⁵⁰ Baltalı, "1875 Hersek Ayaklanması Sırasında ...", s.841-851.

yeni kabine kurulmuştu. Ancak yeni kabinede de sorunlar olması dolayısıyla 1875 Ağustos’unda yeniden bir seçim yapılmış ve seçimden sonraki gün de kabine düşmüştü. Çünkü liberaller çoğunluğu oluşturmuştu. Stefanoviç kabinesinin yenilgisinden sonra yeni bir kabine kurulması gerekmiştir.¹⁵¹ Yeni kabineyi oluşturmak için Milan, kabine üyelerine müracaat etse de, hiç kimse bunun sorumluluğunu üstlenmek istememiştir. Çünkü üyelerin hepsi de, hem ilerisini düşünmeden girilen bir hareketle ülkeyi tehlikeye atacak bir sorumluluktan, hem de etkili olmazlarsa yöneltilebilecek milli davaya duyarsızlık suçlamalarından korkmuşlardır.¹⁵² 1874 ve 1875 seçimlerinde millet meclisinde liberaller büyük bir çoğunluk kazanmış ve bu da Milan ve liberaller arasında anlaşmazlık çıkmasına yol açmıştır.¹⁵³ Çünkü liberaller savaş yanlısıyken Milan ve muhafazakârlar buna karşıydı. Aslında esas sorun Sırbistan’ın Bosna-Hersek’teki yurttaşlarına yardım edip etmeyeceği ve Türkiye ile savaşın olup olmayacağıydı.¹⁵⁴

İsyan başladığında Milan Viyana’da idi.¹⁵⁵ Onun yokluğunda Stefanoviç kabinesi halkın yaygarasına kapılıp, mevcut durumu o kadar göz ardı etmiştir ki, neredeyse bağlı bulundukları Osmanlı Devleti ile ilişkiler tehlikeye düşmüştür.¹⁵⁶ Viyana’dan döndüğünde, Belgrad’da devlet adamları, askerler ve halk dışında bir de asker kıyafetleri içindeki gönüllü birliği tarafından karşılanmıştır. Bu gönüllü birliğinin Türklerle savaşmak isteyen çığlıklarını duyan Milan dehşete düşmüş¹⁵⁷ ve birkaç kişiye de artık kendi konumunun oldukça vahimleştiğini söylemiştir.¹⁵⁸ İşte 1875 Ağustos’undaki seçimler bu milliyetçi atmosfer içinde yapılmıştır.¹⁵⁹

¹⁵¹ Dragnich, *a.g.e.*, s.56.

¹⁵² **British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, The Ottoman Empire: Revolt in the Balkans, 1875-1876**, Part I, Series B, Vol. 2, General Ed. Kenneth Bourne and D. Cameron Watt, Ed. David Gillard, University Publications of America, 1984. Doc.38, s.69. White’tan Kont Derby’ye, 21 Ağustos 1875.

¹⁵³ Stavrianos, *a.g.e.*, s.259.

¹⁵⁴ Dragnich, *a.g.e.*, s.56.

¹⁵⁵ Glenny, *a.g.e.*, s.121.

¹⁵⁶ **BOA, HR.TO.** 330/6 17.09.1875

¹⁵⁷ Glenny, *a.g.e.*, s.121.

¹⁵⁸ **British Documents**, Vol. 2, Doc. 38, s.70. White’tan Kont Derby’ye, 21 Ağustos 1875.

¹⁵⁹ Castellan, *a.g.e.*, s.330.

Sırbistan'da sınırın karşı tarafındaki kardeşlere yardım için müthiş bir eğilim oluşmuştur¹⁶⁰ ve yeni hükümet de ahalinin heyecanını yatıştırarak yerde bölükler teşkil etmeye girmiştir.¹⁶¹ Oysa ki liberal olan hükümet her ne kadar akıllı davranıp savaş düşüncesinde bulunmuyor gibi görünse de¹⁶² isyancıları kışkırtmaktan ve onlara yardımdan geri durmadıkları gibi¹⁶³ Bosna'nın Drina ve Gradička taraflarında ellerinden geldiği kadar isyanı alevlendirmeye çalışmıştır.¹⁶⁴ Hatta eski hükümet döneminde Yenipazar tarafında sınırı geçmiş olan büyük bir fırkaya el altından yardım etmeye devam etmiş¹⁶⁵ ve bu sınırı geçen Sırp ve Karadağ eşkıyaları Müslüman köylerini yakmış ve bazılarını öldürmüşler, Hristiyan köylerini dahi kışkırtarak ayaklandırmışlardır.¹⁶⁶ Ayrıca, Belgrad'da asla talim görmemiş bir takım beygirlerle Osmanlı ülkesine saldırmak hülyasıyla at talimleri yapılmaya başlanmıştır.¹⁶⁷ Buna karşılık Osmanlı Devleti de gereken askeri tedbirleri almış¹⁶⁸ ve Sırp saldırılarına karşı Niş'e 300 zaptiyeden başka, 1000 tane de muvazzaf askeri istenmiştir.¹⁶⁹ Niş'te Osmanlı askerinin toplanmasından istifade eden Jovan Ristic ise bunu bir daimi korkutma şeklinde göstererek muhalif gruplar aleyhinde kullanmıştır.¹⁷⁰ Sırp nüfusunun bazıları da knezliğin sınırlarının çevresinde bu Türk birliklerinin hareketlerini Sırbistan için tehlike olarak görmüş ve çatışma çıkaracak nitelikte gösteriler yapmıştır.¹⁷¹ Güya Sırp Knezliği'nin de Bâb-ı Âlî'ye protestolarda bulunduğu ve bunun üzerine de askeri kuvvetlerin Sırp sınırından dokuz saat geriye çekildiği haberleri de yayılmıştır.¹⁷² Sırpların isyana ortak olmayacakları ve Bosna'ya durmadan adam ve silah göndermeyeceklerini temin etmedikçe Osmanlı Devleti'nin

¹⁶⁰ Stavrianos, a.g.e., s.259.

¹⁶¹ BOA, HR.TO. 121/47 02.09.1875.

¹⁶² BOA, HR.TO. 330/6 17.09.1875.

¹⁶³ BOA, HR.TO. 108/19 24.02.1875.

¹⁶⁴ BOA, HR.TO. 121/89 28.09.1875.

¹⁶⁵ BOA, HR.TO. 330/6 17.09.1875.

¹⁶⁶ BOA, HR.SYS. 124/30 04.10.1875.

¹⁶⁷ BOA, HR.TO. 121/89 28.09.1875.

¹⁶⁸ BOA, HR.TO. 108/19 24.02.1875.

¹⁶⁹ BOA, A.MKT.MHM. 478/86 1292.Ş.10 (10.09.1875).

¹⁷⁰ BOA, HR.TO. 108/19 24.02.1875.

¹⁷¹ Documents Diplomatiques Français (1871-1914)..., s.11. Dük Decazes'ten Fransa'nın Diplomatik Temsilciliklerine Genelge", 8 Ekim 1875.

¹⁷² BOA, HR.TO. 121/89 28.09.1875.

topladığı askeri geri çekmeyeceği haberleri duyulmuş ve bundan Sırlar dehşete kapılmışlardır.¹⁷³

Basın ve halk savaş istese de, liberaller savaş taraftarı olsa da¹⁷⁴ Milan liberallere güvenmediği gibi onlardan nefret ediyor¹⁷⁵ ve muhafazakârlarla birlikte savaş istemiyordu. Ayrıca Milan bu savaşı Sırların kazanacağını da düşünmüyordu.¹⁷⁶ Çünkü Sırbistan Harbiye Müdürü yaptığı yoklamada silahhanelerin gayet noksan olduğunu görmüş ve tüfeklerin fişeksiz, topların kundaksız ve mühimmatın da yetersiz olduğunu anlamıştır.¹⁷⁷ Bunu da daha sonra verdiği raporunda belirterek, savaş hazırlıklarının yeterli derecede olmadığını ve mevcut durum münasebetiyle savaş yapmanın mümkün olamayacağını ispat etmiştir.¹⁷⁸ Zaten, Rusya ve Avusturya Milan'ın tarafsız kalmasını istiyorlardı.¹⁷⁹ Eğer Sırp Knezliği Osmanlı Devleti hakkında bir saldırıya girişirse gerek Rusya ve gerek diğer devletler tarafından yardım edilmeyeceğini Rus İmparatoru kat'i surette bildirmiş ve Rusya konsolosu da Milan'a tarafsız kalmasını tavsiye ederek¹⁸⁰ barışçı bir tutum izlemesi hususunda baskı yapmaya başlamıştır.¹⁸¹ Avusturya da, Rusya'nın işbirliğiyle Sırbistan'a, Osmanlı Devleti ile bir bozuşması olursa, Paris Antlaşması'nın 29. maddesinden yararlanamayacağını ve Sırbistan'ın bir Türk işgalinden korunamayacağını, Paris Antlaşması'nı imzalayan devletler adına bildirmeye girişmiştir.¹⁸² Üç büyük devletin Sırbistan'a asker göndereceğine dair ettiği tehditten ve Osmanlı askerinin toplanmasından korkuya kapılan Sırbistan da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmek düşüncesinden vazgeçmiştir.¹⁸³

¹⁷³ BOA, HR.TO. 121/75 17.09.1875.

¹⁷⁴ Dragnich, a.g.e., s.56.

¹⁷⁵ BOA, HR.TO. 108/19 24.02.1875.

¹⁷⁶ Dragnich, a.g.e., s.56.

¹⁷⁷ BOA, HR.TO. 121/75 17.09.1875.

¹⁷⁸ BOA, HR.TO. 108/19 24.02.1875.

¹⁷⁹ Stavrianos, a.g.e., s.259.

¹⁸⁰ BOA, İ.DUİT. 143/10 1292.Ş.05 (05.09.1875), BOA, Y.EE. 77/5 1292.L.06 (05.11.1875).

¹⁸¹ British Documents, Vol.2, Doc. 39, s.70. White'tan Kont Derby'ye, 22 Ağustos 1875.

¹⁸² Document Diplomatiques Français(1871-1914)..., s.12. Dük Decazes'ten Fransa'nın Diplomatik Temsilciliklerine Genelge, 8 Ekim 1875.

¹⁸³ BOA, HR.TO. 121/54 06.09.1875, BOA, HR.TO. 121/50 05.09.1875.

Büyük devletlerin verdiği nasihat ve Bâb-ı Âlî'nin gösterdiği şiddet üzerine Milan, hükümeti değiştirmiştir.¹⁸⁴ Sırp müdürleri istifalarını vermişler, Milan da kabul etmiştir.¹⁸⁵ Yeni hükümet kurmakta zorlanan Milan¹⁸⁶ sonunda genç muhafazakâr¹⁸⁷ olan Lj. Kaljeviç'in¹⁸⁸ kabinesini 4 Ekim 1875'te işbaşına getirmiştir.¹⁸⁹ Kaljeviç'in genç muhafazakârlar iktidarı belediyelerin statüsü kanunu, basın kanunu ve kesin ceza hüküm işlemleri ile ilgili kanunlar yayınlamıştır. Kaljeviç, böylelikle kendisi ve grubunu güvene almak istemiştir.¹⁹⁰ Ancak ne olursa olsun, hangi hükümet gelirse gelsin çok uzun sürmeyeceği ortaya çıkmış, başknezin bile durumu tehlikeye girmiştir. Hatta bir ihtilal olmasından korkulmaya başlanmıştır.¹⁹¹ Milan da, Sırp ve Avusturya gazetelerinin aleyhinde oluşundan dolayı sonunda selefi Mihail gibi bir suikasta uğramaktan korkarak, halkın sevgisini kazanmak için kefil devletlerin bazı ayrıcalıklar sağlamasını arzu etmiştir. Neticede Milan ve müsteşarları savaş aleyhinde olsalar da, hükümetleri değiştirseler de Sırbistan'ın politikasını değiştiremeyeceklerdir¹⁹² ve Milan Sırbistan'daki bu yoğun baskıya karşı koyamayacak ve bir savaşa doğru sürüklenecektir. 1875 Kasım'ından itibaren de Karadağ prensi Nikola ile temaslarda bulunacak ve birlikte savaşa girmek için harekete geçecektir. Önce Filip Hristic Kasım 1875'te, sonra da General Ranko Alimpic Şubat-Mart 1876'da Karadağ'a gönderilecektir.¹⁹³ Beklenen savaş ise 1 Temmuz 1876'da çıkacaktır.

¹⁸⁴ BOA, HR.TO. 121/118 11.10.1875.

¹⁸⁵ BOA, HR.TO. 121/96 04.10.1875.

¹⁸⁶ BOA, HR.TO. 121/110 08.10. 1875.

¹⁸⁷ Genç muhafazakârlar, ilericiler diye bilinirler ve temel programı yasa, özgürlük ve ilerleme olan koyu liberal batı düşüncesindedirler. (Dragnich, a.g.e., s.60).

¹⁸⁸ Jankoviç, a.g.e., s.125.

¹⁸⁹ BOA, A.MKT.MHM. 450/51 1290.M.23 (22.03.1873).

¹⁹⁰ Jankoviç, a.g.e., s.125-126.

¹⁹¹ BOA, HR.TO. 121/110 08.10. 1875.

¹⁹² BOA, HR.TO. 121/118 11.10.1875.

¹⁹³ Aydın, a.g.m., s.926. Bu kişilerin görüşmelerle ilgili raporları için (bkz. Baltalı, "1875 Hersek Ayaklanması Sırasında ...", s.833-859).

4.5. İsyanda Büyük Devletlerin Tutumu ve İsyanın Uluslararası Bir Nitelik Kazanması

4.5.1. Büyük Devletlerin Tutumu

Dışarıdan destek alarak gittikçe genişleyen Hersek İsyanı'nda büyük devletlerin tutumu şu şekildeydi:

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, 1859'da İtalya'da, 1866'da Almanya'da uğradığı yenilgiler sebebiyle, genişleme ümitlerini gerçekleştirebilmek için kendisine Balkanları hedef seçmişti. Buna göre, Karadağ ve Sırbistan üzerinde himaye kurmak ve Bosna-Hersek'i topraklarına katmak Avusturya'nın hedefinin ilk aşamasıydı.¹⁹⁴ Bu hedef için İmparator Francis Joseph Nisan-Mayıs 1875'te Dalmaçya gezisi yapmış¹⁹⁵ ve gezisi sırasında Karadağ prensi ile Hersek'ten gelen Hristiyan heyetlerini kabul etmişti.¹⁹⁶ Francis Joseph uğradığı yenilgilerden dolayı yeni topraklar fethetmeye hevesli olsa da imparatorluktaki Macarlar, daha fazla Slav'ın imparatorluk nüfusuna katılmalarını istemiyorlardı.¹⁹⁷ Bunu istemeyenlerden biri de Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Julius Andrassy idi. O, daha fazla Balkan toprağı ilhakının, ülkedeki Slav nüfusu güçlendireceğini düşünüyordu ve buna cesaret edemiyordu. Aynı zamanda Bosna-Hersek'i Sırbistan'ın ele geçirmesine de karşıydı. Rusya'nın da Balkanlarda nüfuzunun artması ve Balkanlar'da büyük bir Slav devletinin kurulması da topraklarında çok fazla Slav unsur bulunan Avusturya için tehlikeliydi ve Avusturya'nın parçalanmasını getirirdi.¹⁹⁸ Kont Andrassy büyük bir Slav devleti kurulması tehlikesinin ancak Osmanlı Devleti'nin korunması taraftarı bir politika izlenerek önlenebileceğini düşünüyordu¹⁹⁹ ve 29 Ocak 1875'teki bir bakanlar konferansında da bu düşüncelerini şöyle ifade ediyordu:

¹⁹⁴ Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.77, Tuncer, **a.g.e.**, s.109, Aydın, **a.g.e.**, s.56.

¹⁹⁵ Aydın, **a.g.e.**, s.49.

¹⁹⁶ Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.77.

¹⁹⁷ Anderson, **a.g.e.**, s.197.

¹⁹⁸ Aydın, **a.g.e.**, s.56.

¹⁹⁹ Tuncer, **a.g.e.**, s.109.

*“Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan için ilahi bir fayda sağlamaktadır Osmanlı Devleti’nin varlığı bizim çıkarlarımız için gerekli. Küçük devletlerin statükosunu koruyor ve bizim çıkarımıza onların yükselme hırsına engel oluyor. Osmanlı Devleti olmasaydı, bu ağır yük bizim omuzlarımıza binecekti.”*²⁰⁰

Andrassy, Almanya ile de iyi ilişkiler kurmuştu. Çünkü Rus ilerlemesini önlemek ve Balkanlardaki amaçlarından dolayı tecrit edilmemek istiyordu.²⁰¹ Almanya da, Avusturya ve Rusya’nın Balkanlarda çıkarlarının çatışmasından faydalanıp, bu iki devletin kendisinin yardımına gerek duymasını istiyor ve Avusturya’nın Balkanlar’a yönelmesiyle, Orta Avrupa’daki siyasi etkisinin azalması ve bu etkiye Almanya’nın sahip olmasını arzuluyordu.²⁰² Ayrıca geliştirmekte olan Germen-Slav emperyalizminde Avusturya’nın genişlemesiyle saha kazanmak da Almanya’nın çıkarlarından bir diğerydi.²⁰³

Rusya ise; kendi iç politikasında Hersek İsyanı ile ilgili bölünmeler yaşıyordu. Bu bölünmelerin temsilcileri ise Gorchakov ve Ignatiev idi. Çünkü Gorchakov Balkanlar’daki konulara ne kadar temkinliyse, Ignatiev de o kadar başına buyruktu. Gorchakov’a göre Doğu sorunu Avrupa siyasetinin ayrılmaz bir parçası, uluslararası tartışma ve konferanslar tarafından belirlenmesi gereken bir konu idi. Onun bu temkinli tavrı Maliye Bakanı Baron Reutern, Savaş Bakanı Milyutin, Londra ve Viyana’daki Rus elçileri Kont P.A Shuvalov ve E.P Novikov tarafından da destekleniyordu. Gorchakov da, Shuvalov ve Milyutin’in desteğiyle Rusya’nın enerjisinin barbar ve nankör Slavlara harcanmasından ise Boğazlarda yoğunlaşmasını savunduğu²⁰⁴ gibi panislavist çabaların da Avrupa dengesini alt üst ederek yeni sıkıntılara yol açacağına inanıyordu. Ignatiev ise 1864-1877 yılları arasında İstanbul’da Rus elçisi olarak görev yapmıştı ve kendisini panislavizme adamıştı.²⁰⁵ O,

²⁰⁰ Anderson, **a.g.e.**, s.197.

²⁰¹ Aydın, **a.g.e.**, s.57.

²⁰² Tuncer, **a.g.e.**, s.110.

²⁰³ Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.77, Aydın, **a.g.e.**, s.57.

²⁰⁴ Anderson, **a.g.e.**, s.198, Aydın, **a.g.e.**, s.58-59.

²⁰⁵ Aydın, **a.g.e.**, s.59.

1870'lerde Balkanlar'da Slav tebaanın ayaklanmalarıyla Osmanlı Devleti'nin çökeceğini umut ediyor, Rusya'nın da bu konuda Yakındoğu'da bağımsız hareket etmesini istiyordu.²⁰⁶

Rusya ve Avusturya, Balkan üstünlüğü için çatışırken Almanya ise bu iki devlet arasında çatışmayı önlemeye çalışmış²⁰⁷ ve onları uzlaştırmak istemiştir. Çünkü 1870 Sedan Savaşı'ndan sonra Almanya'yı kuvvetlendirmek isteyen Bismarck, Avrupa barışı ve güçler dengesini korumaya almıştır. Yine 1875 Doğu Sorunu'nun devletler arasındaki gerginliğine de son vermeye çalışacaktır.

Fransa ise bir taraftan 1870 Sedan Savaşı'ndan sonra toparlanmaya çalışırken²⁰⁸, diğer taraftan da Rusya, Avusturya ve Almanya'nın kendisini saf dışı bırakarak, Doğu Sorununu çözmesinden korkmaktaydı.

İngiltere ise Hersek Ayaklanması'na müdahale edilmemesi taraftarıydı. Çünkü ayaklanmayı Osmanlı Devleti'nin bir iç sorunu olarak görmekteydi ve bir müdahalenin Osmanlı Devleti'nin ayaklanmayı bastırmasını önleyeceğini öne sürmekteydi.²⁰⁹

4.5.2. İsyanın Uluslararası Bir Nitelik Kazanması

Osmanlı Devleti, Hersek İsyanı'nın başında kamuoyunu endişeye düşürmemek, kan dökülmesini önlemek ve Karadağ hakkında düşmanca bir düşüncesi olduğu kanısını uyandırmamak için kuvvet kullanmamış ve önce asilere nasihatçiler göndermiştir. Ancak bundan olumlu sonuç alınamamış ve Osmanlı Devleti de Avusturya'ya başvurarak Dalmaçyalıların asilere yaptıkları yardımların önlenmesi için sınırlarında önleyici önlemler almasını istemiştir.²¹⁰ Aynı zamanda büyük devletlere de başvurup, Karadağ ve Sırp

²⁰⁶ Anderson, **a.g.e.**, s.198.

²⁰⁷ Tuncer, **a.g.e.**, s.111.

²⁰⁸ Aydın, **a.g.e.**, s.60.

²⁰⁹ Tuncer, **a.g.e.**, s.111.

²¹⁰ Her ne kadar Avusturya görünürde emirler vererek bu yardımları engellemek istemişse de, sınırlarında etkili bir teftiş uygulayamamış ve sınır boyundaki Avusturya memurları da ihtilale olan meyl ve sevgilerini gizlemeyip, emirlerin icrasında neredeyse ihtilalcilerle birliktelermiş gibi

prensliklerinin asilere yaptığı yardımların durdurulması için, bu prensliklere karşı nüfuzlarını kullanmalarını da istemiştir. Maalesef, böylelikle de ayaklanmanın uluslararası bir nitelik kazanmasına istemeyerek de olsa yardımcı olmuştur.²¹¹

Asileri Osmanlı Devleti ile görüşmeye yöneltebilmek amacıyla da Avusturya, Rusya ve Almanya hükümetleri Hersek'teki yerel konsoloslarını ayaklanma bölgesine gönderme yolunda bir öneride bulunmuş ve Osmanlı Devleti de bu öneriyi kabul etmiştir. Böylelikle de hem öneri, hem de önerinin kabul edilmesi, bir devletin kendi egemenlik haklarıyla bağdaşmamış ve Osmanlı Devleti'nin bir iç sorununa Avrupa devletlerinin müdahalesi kabul edilmiştir.²¹²

Asilerin baş şeflerine ulaşmak ve şikayetlerini anlatmalarını sağlamak için Osmanlı Devleti tarafından özel komiser olarak²¹³ Server Paşa görevlendirilmiştir.²¹⁴ Konsoloslar da Eylül ayının ilk haftasında Mostar'a ulaşmış ve asilerle görüşmek için iki gruba ayrılmışlardır. Buna göre, İngiliz, Rus ve Fransız konsolosları Nevesin; Avusturya, Alman ve İtalyan konsolosları da Dalmaçya sınırındaki asilerle görüşecekti.²¹⁵ Ancak konsoloslar, asilere silahlarını teslim etmelerini ve Server Paşa'ya şikayetlerini bildirmelerini ihtar etseler de²¹⁶ asiler bunu dinlemeyip Bosna-Hersek'in bir Hristiyan vali yönetiminde ve Osmanlı egemenliğinde özerk olmasını ve özerk oluncaya kadar da, ülkelerinin büyük devletlerin garantisine alınmasını istemişlerdir.²¹⁷ Neticede konsolosların çabası sonuçsuz kalmış ve önerilerinin asiler tarafından dinlenmediğini ve

ilgisiz davranmışlardır. Yani Dalmaçya ve Hırvatistan'da bulunan yerel memurlar aldıkları emirlerin icrasını istememiş veya bu konuda gayret etmeye kâdir olamamışlardır. **BOA, HR.TO.** 108/19 24.02.1875.

²¹¹ Baltalı, "1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslararası Bir Nitelik Kazanması", **Belleten**, C. LI, Sayı 199-201, 1987, s.205.

²¹² Tuncer, **a.g.e.**, s.111.

²¹³ **Documents Diplomatiques Français (1871-1914)...**, s.11. Dük Decazes'ten Fransa'nın Diplomatik Temsilciliklerine Genelge, 8 Ekim 1875.

²¹⁴ **Gös. Yer.**, Baltalı, "1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslararası...", s.205, Armaoğlu, **a.g.e.**, s.496, Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.79, Aydın, **a.g.e.**, s.73.

²¹⁵ Aydın, **a.g.e.**, s.73.

²¹⁶ **BOA, HR.TO.** 515/65 10.11.1875.

²¹⁷ Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.79, Armaoğlu, **a.g.e.**, s.496.

ayaklanmada değişik grupların olmasının da işi zorlaştırdığını konsoloslar anlamıştır.²¹⁸ Konsoloslar girişimi bir sonunca ulaşmadığı gibi, sorunun da büyüyerek uluslararası boyut kazanmasına neden olmuştur. Ayrıca bu uzlaşma çabaları da asileri şımartarak istediklerini elde etmede heyecan ve hırs vermiştir.²¹⁹

Asiler, ayaklanmayı daha da genişleterek bir “*Slav İhtilali*” haline getirmeye çalışmışlardır. Müslümanlara da saldırmaya başlamış, onların da karşılık vermesiyle olaylar iyice büyümüş ve bir din kavgası haline gelmiştir.²²⁰ Osmanlı Devleti de bu durumdan Avusturya, Rusya, Sırbistan ve Karadağ’ın yararlanmasını önlemek için İngiltere’nin de desteğiyle²²¹ 20 Eylül 1875 Fermanı, 2 Ekim 1875 İradesi ve 12 Aralık 1875 Fermanı’nı yayımlamıştır. Bosna’da ilan edilen ilk ferman olan 20 Eylül 1875 Fermanı’na göre özel bir Adalet Bakanlığı kurulacak, bütün halk kitlelerinin genel ve özel olarak hakları sağlanacak, mahkeme usulleri hızlandırılacak, vergi toplayanların hareketlerine dikkat edilecek ve dürüst çalışmayanlar cezalandırılacaktı.²²²

2 Ekim 1875 tarihinde ise Adalet Fermanı adını alan bir irade yayınlanmıştır. Bu ferman Islahat Fermanı ile Hristiyanlara verilen hakları sağlamlaştırıyor,²²³ vergi indirimi, inanç özgürlüğü ve kanun önünde eşitliği de getiriyordu.²²⁴

12 Aralık 1875’te de daha kapsamlı olan ferman ilan edilmiştir. Bu fermanla da, modern usullerde bağımsız mahkemelerin kurulacağı, vergilerin daha adil olması ve adil şekilde toplanması, polis kuvvetlerinin vergi alımına karışmayacakları, bazı vergilerin alınmayacağı, angaryanın kaldırılacağı, dinlerin serbest bırakılacağı, gayrimüslimlerin devlet hizmetine gireceği, 20

²¹⁸ **Documents Diplomatiques Français (1871-1914)**...,s.11. Dük Decazes’ten Fransa’nın Diplomatik Temsilciliklerine Genelge, 8 Ekim 1875.

²¹⁹ Aydın, **a.g.e.**, s.75.

²²⁰ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.496.

²²¹ Karal, **a.g.e.**, C. VII, s.80.

²²² Baltalı, “*1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslararası...*”, s.206, Aydın, **a.g.e.**, s.78.

²²³ Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.80, Armaoğlu, **a.g.e.**, s.497.

²²⁴ Aydın, **a.g.e.**, s.78.

yaşından küçük, 40 yaşından büyük Hristiyanlardan askerlik bedelinin kaldırılacağı ve köylülerin hem devletten hem de özel kişilerden toprak satın alabilecekleri öngörülyordu. Fakat Osmanlı Devleti'nin çıkardığı bu fermanlar da, Avrupa devletlerinin müdahalesini önlemekte başarılı olamayacaktır.²²⁵

4.5.3. Andrassy Notası

Avusturya, Rusya ve Almanya Hersek İsyanı'nın çözümlenmesi hususunda insiyatifin kendilerinde olmasını istiyorlardı. Bu sebeple Avusturya Başbakanı Kont Andrassy, Rusya ve Almanya başbakanlarının da onayı ile Osmanlı Devleti'ne verilmek üzere bir nota hazırlamıştır. Bu notanın hazırlanış gerekçesi olarak da Osmanlı Devleti'nin 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanı ile yaptığı vaatleri gerçekleştirememesi gösterilmiştir. Ayrıca Nota'nın Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmak amacıyla değil, Hersek İsyanı'nın çözümlenmesi için hazırlandığı da belirtilmiştir. İngiltere, Fransa ve İtalya'ya da kabul ettirilen nota 30 Aralık 1875'te Bâb-ı Âlî'ye bildirilmiştir.²²⁶ Notada önerilenler şunlardı:

- 1) Hristiyanlara dini özgürlük verilmesi,
- 2) İltizamın kaldırılması,
- 3) Çiftçilerin durumlarının düzeltilmesi,
- 4) Vergilerin yerel ihtiyaçlara harcanması,
- 5) Bu reformları denetleyecek Müslüman ve gayrimüslimlerden oluşacak bir komisyon kurulması.²²⁷

²²⁵ Baltalı, “1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslararası ...”, s.206.

²²⁶ Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.81, Armaoğlu, **a.g.e.**, s.498, Tuncer, **a.g.e.**, s.112.

²²⁷ Baltalı, “1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslararası...”, s.206, Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.81, Armaoğlu, **a.g.e.**, s.498, Tuncer, **a.g.e.**, s.112.

Osmanlı Devleti, 11 Şubat 1875'te “*vergilerin yerel ihtiyaçlara harcanması*” maddesi dışında notayı kabul ettiğini bildirmiş²²⁸ ve birkaç gün sonra da yapılacak reformları Bosna ve Hersek'te halka duyurmuştur.²²⁹

Bu reformlar evlerine dönenler için genel af sözüyle ilan edilmiş ve de reformları uygulamak için de iki komisyon kurulmuştur. Bosna'ya Haydar Efendi, Hersek'e ise Wassa Efendi atanmışlardır.²³⁰ Bâb-ı Âlî reformların uygulanmasına son derece gayretli girişmiştir ve Bosna ve Hersek memurlarını da seçerken dikkat göstermiştir. Prens Gorchakov da bu konuda “*Bâb-ı Âlî'nin reformları asi nahiyelerde uygulamaya koymak kesin niyetinde bulunduğu asla şüphemiz yoktur*” demiştir.²³¹ Ancak, Bosna ve Hersek'in Hristiyanları; reformların uygulanması konusunda Bâb-ı Âlî'ye güvenmedikleri gibi²³² asiler de reformlar büyük devletlerin gözetimi altında yapılmadıkça, gerçekleşmeyeceğini öne sürerek 28 Şubat 1876'da ayaklanmayı sürdürme kararı almışlardır.²³³

Kont Andrassy de aynı tarihlerde ihtilalin ortadan kaldırılması için çalışmalara başlamış ve Avusturya sınırından geçen asilerin geçişlerinin önlenmesi için kesin emirler verildiğini açıklamıştır.²³⁴ Sınırdaki bulunan kordonlar kuvvetlendirilmiş, Garibaldi takımıyla birçok kişi de tutuklanmıştır.²³⁵ Prens Gorchakov dahi Sırbistan ve Karadağ prensleri Osmanlı Devleti aleyhinde düşmanca bir harekette bulunurlar ise Rusya'nın yardımına güvenmemelerini kendilerine kesin surette bildirmek üzere Belgrad ve Ragusa'da bulunan konsoloslarına²³⁶ lazım gelen talimatları vermiştir.²³⁷ Prens Nikola bile gösteriş amaçlı birkaç Karadağlı'yı sınırı geçmekten men

²²⁸ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.499, Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.82, Tuncer, **a.g.e.**, s.112, Baltalı, “1875 Hersek Ayaklanması'nın Uluslararası...”, s.207. Notanın kabul tarihi Shaw ve Anderson 13 Şubat 1875 olarak vermektedirler.

²²⁹ Anderson, **a.g.e.**, s.199.

²³⁰ Aydın, **a.g.e.**, s.96.

²³¹ BOA, Y.EE. 77/15 1293.M.26 (22.02.1876).

²³² Anderson, **a.g.e.**, s.199.

²³³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.500.

²³⁴ BOA, Y.EE. 77/13 1293.M.23 (19.02.1876).

²³⁵ BOA, Y.EE. 77/15 1293.M.26 (22.02.1876).

²³⁶ BOA, Y.EE. 77/13 1293.M.23 (19.02.1876).

²³⁷ BOA, Y.EE. 77/15 1293.M.26 (22.02.1876).

etmiş ama diğerlerinin el altından yaptıkları bozgunculuğu görmezden gelmeye devam etmiştir.²³⁸ Fransa dahi, hem Karadağ prensine, hem de Sırbistan başknezi Milan'a Hersek asilerine cesaret vermemeleri; ayaklanmaya destek olmamaları konusunda uyarıda bulunmuştur.²³⁹

Kont Andrassy Sırbistan ve Karadağ'ın hareketlerinin zihnini meşgul ettiğini saklamamış²⁴⁰ ve ayaklanmanın bastırılmasını istediğini göstermek için askeri sınır bölgesi komutanı General Mollinary'ye bir talimat göndermiştir. Talimatta, ayaklanmaya yardım için kurulan komitelerin yasaklanmasını, silah ve cephane yardımı yapılmamasını, asi çetelerin dağıtılmasını, yurtlarına dönecek mültecilere yardımcı olunmasını ve bu konularda da Türk yetkilileriyle temasta bulunulmasını istemiştir.²⁴¹ Osmanlı Devleti'nin de süratle hareket etmesini, yavaş olunursa durumun daha da zorlaşacağını belirterek, askeri tedbirlerin de gevşetilmeyerek işin çabukça bitirilmesini, ateşkes yapılmamasını çünkü bunun asileri muharip sıfatıyla tanımak olacağından mümkün olmadığını ifade etmiştir. Öncelikle de komiserlerin milliyetçilerin vatanlarına dönmeleri konusuyla meşgul olmalarını istemiştir.²⁴²

Haydar Efendi ve Wassa Efendi'nin başkanlıklarındaki Bosna ve Hersek komisyonları da mültecilerin koruma altında evlerine dönmeleri, hasta olanların hastanelere yatırılmaları²⁴³ iki yıllık vergiden muaf olmaları, evlerini onarmaları için bedava kereste verileceği ve en önemlisi silahını bırakıp eve dönenlerin affedileceğini ilan etmiştir.²⁴⁴ Haydar Efendi, Bosna mültecileriyle görüşmeler yapmış, tavsiyelerde bulunmuş, onları eve döndürmeye çalışmıştır. Bosna kaçaklarının yurtlarına dönmesi için de Mollinary ile görüşüp, Avusturya sınır yetkililerinin yardımcı olabileceğini belirtmiştir.

²³⁸ BOA, HR.TO. 124/46 28.02.1876.

²³⁹ Documents Diplomatiques Français (1871-1914)..., s.44. Dük Decazes'ten Fransa'nın Londra, Viyana, Saint-Petersburg ve Berlin'deki Büyükelçileri'ne, 4 Mart 1876.

²⁴⁰ BOA, HR.TO. 124/46 28.02.1876.

²⁴¹ Baltalı, "1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslararası...", s.207.

²⁴² BOA, HR.TO. 124/46 28.02.1876.

²⁴³ Aydın, a.g.e., s.96.

²⁴⁴ Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, C.2, s.202.

Mollinary ise mültecilerin dönmek istemediklerini söylemiştir.²⁴⁵ Zaten Mollinary, Kont Andrassy'ye Hırvatistan'daki bazı milliyetçilerin; Bosna beylerinin eski çiftçileri iken birçok hayvan çalarak ve adam dahi öldürerek memleketten kaçtıklarını ve beylerin intikamından korktukları için teminat verilmedikçe dönmekten çekindiklerini ifade etmişti.²⁴⁶ Bunun yanı sıra Ahmet Muhtar Paşa da, Hersek ihtilali çıktığından beri Karadağ ve Dalmaçya'ya göç etmiş Hristiyanların²⁴⁷ onda yedi veya onda sekizinin bu durumdan memnun olmadıkları ve bunların geri dönmelerinin eşkıya tarafından engellendiğini, özellikle Karadağ'dakilerin mallarını Karadağlılara ve eşkıyaya kaptırıp sefalet içinde inlediklerini, Dalmaçya'da vatanlarına dönmeyi özleyenlerin de eve dön çağrısına red cevabı verdiklerini bildirmiştir.²⁴⁸

Kaçak göçmenlerin dönmeleri için gösterilen çabalar sonuç vermediği gibi, 22 Mart 1876'da da asilerin dört hafta içinde evlerine dönmelerini isteyen genel çağrıya da itibar edilmemiş²⁴⁹ ve ayaklanma da yatıştırılamamıştır. Asiler de yeni isteklerde bulunmuşlardır. Bunlar, aşar vergisinin kaldırılması, Türk askerinin Hersek'ten çekilmesi ve yerine Rusya ve Avusturya-Macaristan askerinin gelmesi, Müslüman halkın silahlarının toplanması, reformların bütün devletlerin gözetimi altında yapılması gibi isteklerdi.²⁵⁰ Asiler, bu istekleri 7 Nisan 1876'da bir memorandum şeklinde Dalmaçya'daki Avusturya Genel Valisi Baron Rodiç'e ve Rus Hükümeti adına gelen Veselitski Bojidaroviç'e vermişlerdir.²⁵¹ Ancak, kabul edilemeyecek düzeydeki bu istekler, Bâb-ı Âlî tarafından reddedildiği gibi²⁵² Avusturya-Macaristan

²⁴⁵ Baltalı, "1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslararası...", s.208.

²⁴⁶ BOA, HR.TO. 124/46 28.02.1876.

²⁴⁷ İhtilal sırasında Yenipazar sancağından 3150 kişi Karadağ ve Sırbistan'a; Bihke sancağından 13.500, Travnik Sancağından 490, Benaluka sancağından 8000 kişi Sırbistan'a ve Vişegrad'dan da 1000 kişi Sırbistan'a gitmiş ve Bosna-Hersek'ten kaçanların sayısı 26.140 kişiye ulaşmıştır. BOA, Y.EE. 77/16 1293, S.01 (26.02.1876)

²⁴⁸ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı 102, Haziran 1996, Ankara, 1996, s.22, Belge No: 2825.

²⁴⁹ Aydın, a.g.e., s.96.

²⁵⁰ Armaoğlu, a.g.e., s.500.

²⁵¹ Baltalı, "1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslararası...", s.209.

²⁵² Aydın, a.g.e., s.98.

tarafından da reddedilmiştir. Rusya ise istekleri desteklemiştir. Neticede Andrassy Notası'ndan bir sonuç alınamamıştır.²⁵³

Bosna-Hersek'te durum böyleyken Sırbistan'da ise yine hükümet değişmiş ve Nisan ayında liberaller işbaşına gelmişlerdir. Stevca Mihailoviç bhükümet reisi, Jovan Ristiç de Hariciye Müdürü olmuştur.²⁵⁴ Savaş taraftarı olan bu hükümetin işbaşına gelişinden kısa süre sonra da Türk-Sırp Savaşı patlak verecektir.

4.5.4. Berlin Memorandumu

Hersek ayaklanması Mayıs ayına gelindiğinde gerilla çarpışmaları biçiminde hâlâ devam ederken²⁵⁵ 2 Mayıs 1876 tarihinde de Bulgaristan'da Filibe'de bir ayaklanma çıkmıştır. Bu ayaklanmanın bastırılmasını müteakip 6 Mayıs 1876'da da Selanik Olayı meydana gelmiştir.²⁵⁶ Müslüman olmak isteyen bir Bulgar kızının Selanik'e geldiği sırada Amerikan konsolosu tarafından kaçırılmasıyla halk galeyana gelmiş ve kendilerine nasihate gelen Fransız ve Alman konsolosları öldürmüşlerdir. Bu olay, Avrupa'da büyük yankı uyandırmış ve Fransa, Almanya, Rusya, Avusturya ve İtalya, Selanik Limanı'na donanmalarını göndermişlerdir. Osmanlı Devleti de olayla ilgili olanları şiddetle cezalandırmıştır.²⁵⁷ Selanik Olayı, Rusya için bir fırsat olmuştur ve Gorchakov Berlin'e gitmiş ve Osmanlı Devleti üzerinde baskı yapılması konusunda Bismarck'ı ikna etmiştir. Görüşmelere Avusturya da katılmıştır.²⁵⁸ Gorchakov, Bismarck ve Andrassy, Osmanlı Devleti'ndeki durumu görüşmüşler ve Gorchakov tarafından hazırlanan projeyi de Berlin memorandumu şekline getirmişlerdir.²⁵⁹ Berlin memorandumu 12 Mayıs'ta hazırlanmış ve 13 Mayıs'ta da İtalya, Fransa ve İngiltere'ye sunulmuştur.²⁶⁰

²⁵³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.500.

²⁵⁴ Dragnich, **a.g.e.**, s.56.

²⁵⁵ Baltalı, "1875 Hersek Ayaklanması'nın Uluslararası...", s.212.

²⁵⁶ Aydın, **a.g.e.**, s.101, Armaoğlu, **a.g.e.**, s.501.

²⁵⁷ Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.99.

²⁵⁸ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.501.

²⁵⁹ Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.99-100.

²⁶⁰ Yücel Özkaya, "1293 (1877-1878) Osmanlı-Rus Savaşı'nda Avrupa Devletlerinin Tutumu ve Bosna Hersek Olayı", **9. Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, C.2, Ankara, 2006, s.317.

Memorandumla iki aylık bir ateşkes sürecinden sonra Bâb-ı Âlî ve isyancıların arasında görüşmelerin başlaması öneriliyordu.²⁶¹ Bu süre zarfında da şöyle bir anlaşma yapılmasına çalışılacaktır:

1) Yerlerine dönen mültecilere ve asilere; evlerini ve kiliselerini yeniden inşa etmeleri için gerekli malzeme verilecek ve kendi geçimlerini sağlayacakları zamana kadar yaşeleri temin edilecektir.

2) Yardımların dağıtımı Türk komiserinin yetkisindedir. Komiser reformların ciddi olarak uygulanması için alınacak önlemler konusunda 30 Aralık 1875 tarihli notada zikredilen karma komisyonla anlaşacaktır. Komisyona Hersekli bir Hristiyan başkanlık edecektir.

3) Türk kuvvetleri gerginlik azalınca kadar uygun görülecek bazı noktalara çekilecektir.

4) Hristiyanlar ve Müslümanlar silahlarını koruyacaklardır.

5) Reformların uygulanması ve asiler ile mültecilerin yerlerine dönüşlerinde devletlerin konsolosları veya delegeleri denetimde bulunacaklardır²⁶².

Berlin memorandumı, aslında bir tehdit içermekteydi. Çünkü bu maddelerdeki tedbirler alınmazsa ve olaylar devam ederse üç devletin de “*tesirli tedbirler*” alacakları ve başka hareketlere başvuracakları belirtiliyordu.

Memorandumu Fransa ve İtalya kabul ederken, İngiltere reddetmiştir. Memorandum kendisine danışılmadan hazırlanması, Osmanlı Devleti’nin bağımsızlığına aykırı olması reddetme sebebiydi. Ayrıca Selanik Olayları sebebiyle devletler Selanik’e donanma gönderince, İngiltere de Çanakkale’nin Beşige Koyu’na donanma göndermiştir. İngiltere, böylelikle yabancı müdahalesine karşı Osmanlı Devleti’ni savunacağını göstermiş

²⁶¹ Anderson, **a.g.e.**, s. 199., Shaw, **a.g.e.**, s.202.

²⁶² Baltalı, “1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslararası...”, s.218, Aydın, **a.g.e.**, s.105-106.

oluyordu.²⁶³ İngiltere'nin memorandumunu reddetmesi ise Avusturya ve Almanya'yı kızdırmıştır. Andrassy, Osmanlı Devleti memorandumunu reddederse, Sırbistan ve Karadağ'ın savaş açmalarının engellenemeyeceğini iddia etmiştir. Ancak, İngiltere memorandumunu reddettiği için, Berlin memorandumunu Osmanlı Devleti'ne bildirilmemiştir.²⁶⁴

Osmanlı Devleti de bu sıralarda karışıklık içindeydi. Çünkü Hersek İsyanı, yabancı devletlerin müdahaleleri, Bulgarların ayaklanması, Selanik Olayı, Avrupa kamuoyunun Türkler aleyhine dönmesi gibi sebepler Osmanlı Devleti'nin her tarafında büyük heyecana yol açmıştı. İstanbul halkı galeyandaydı. Özellikle Selanik Olayı'ndan sonra şehirde Müslümanların Hristiyanları öldürecekleri gibi söylentiler dolaşmaya başlayıp, buna Sadrazam Mahmud Nedim Paşa'nın düzeni sağlamak için Rus askeri getireceği söylentileri de eklenince²⁶⁵ 11 Mayıs'ta silahlı medrese öğrencileri gösteri yapmışlar ve şeyhülislamla birlikte Mahmud Nedim Paşa görevden alınmıştır. 30 Mayıs'ta ise Abdülaziz tahttan indirilmiş ve yerine V. Murad geçmiştir.²⁶⁶ V. Murad'ın tahta çıkışını Sırp başknezi Milan, 3 Haziran'da bir mektup göndererek kutlamış ve *"padişahın tahta çıkışı her ne kadar bazı zor durumlar sırasında olsa da, bu zorlukları aşmakta başarılı olunacağını"* belirtmiştir.²⁶⁷ Bu sıralarda, Sırbistan'da iktidarda savaş yanlısı liberaller vardı²⁶⁸ ve Sırlar bağımsızlık için uygun vakit beklemekte idiler. Nihayet konferansın akabinde Sırbistan beklemekte olduğu uygun vaktin geldiğine hükmetmiştir.²⁶⁹

5. 1876 Osmanlı - Sırp - Karadağ Savaşı

Bağımsızlık için uygun vakit gözleyen ve bunun geldiğine inanan Sırbistan, savaş hazırlıkları için 12 milyonluk bir borç para almış, ordusunun

²⁶³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.501-502.

²⁶⁴ Tuncer, **a.g.e.**, s.119.

²⁶⁵ Karal, **a.g.e.**, C.VII, s.101.

²⁶⁶ Anderson, **a.g.e.**, s.201.

²⁶⁷ **BOA, HR.TO.** 516/57 3.06.1876.

²⁶⁸ Dragnich, **a.g.e.**, s.56.

²⁶⁹ **ATASE, OSK** Kutu:8, Gömlek:2, Belge:2/2-3-4, 11.04.1292(23.06.1876)

başına da Rus Panislavist General Chernaiev'i getirmiştir.²⁷⁰ Ayrıca Karadağ ile de 26 Mayıs'ta bir ittifak antlaşması imzalamıştır.²⁷¹

Sırbistan'ın girdiği askeri hazırlıklarının çokluğu ve beri tarafa tecavüz için her türlü tedbiri icra etmekte oldukları, zaten Bosna ve Tuna vilayetlerinden ve Yenipazar kumandanlığından alınan telgraflardan da anlaşılmıştır.²⁷² Yine Belgrad'a Viyana'dan gemilerle 60 işçi gelmiş ve Sırp güçlerine katılmıştır. Belgrad milisleri de Deligrad'a doğru yola çıkmışlardır. Chernaiev ise, Sırbistan hükümetine mümkün olan en kısa zamanda sınırlardaki tahkimleri toparla takviye etmelerini söylemiş ve Milan'a da Krupp topları ve yeni buluş tüfekler olmaksızın imparatorluk ordularına karşı durulamayacağını ve bu top ve tüfekleri sağlamakta acele etmesini; aksi halde çok risk altına girileceğini bildirmiştir.²⁷³ Sırbistan'ın yanısıra, Karadağ da 1875 yılından itibaren savaş hazırlıklarına başlamıştır ve Karadağ hükümetinin de 1,5 milyonluk borç almak üzere olduğu basında yer almıştır. Bu borcun gereksizliği vurgulanarak, para ile silah ve mühimmat alınacağı da bildirilmiştir.²⁷⁴

Tüm bu olanları dikkatle takip eden Bâb-ı Âlî, 8 Haziran 1876'da Sırbistan başknezi Milan ile Karadağ prensi Nikola'ya birer telgrafla seferberliklerinin sebebini sormuştur. Bu şiddetli ihtar²⁷⁵ Sırlardan öncelikle yumuşak cevaplar gelmiş, hatta bu konuda izahat vermek için İstanbul'a bir adam göndereceklerini dahi bildirmişlerdir.²⁷⁶ General Chernaiev de, Bâb-ı Âlî'nin silahlanmalar hakkında istemiş olduğu izahat üzerine acele olarak Aleksençe'ye gitmiştir. Ancak, milislerin büyük kısmı sınırlara doğru harekete geçmiş ve 80.000 Sırp'ın civar vilayetleri, imparatorluk ordularının gelmemesi üzerine kolayca ele geçirecekleri

²⁷⁰ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C.VIII, Ankara, 1995, s.15, Jorga, **a.g.e.**, C.5, s.468.

²⁷¹ Jorga, **a.g.e.**, C.5, s.468.

²⁷² **BOA, A.MKT.MHM.** 480/65 1293.R.20 (14.05.1876).

²⁷³ **BOA, HR.SYS.** 160/9 31.05.1876.

²⁷⁴ İlhan Yerlikaya, "*Sırp-Karadağ ve 93 Savaşı'nın Vakit Gazetesinde İşleniş*", **Askeri Tarih Bülteni**, Sayı 41, Ağustos 1996, s.30.

²⁷⁵ Danişmend, **a.g.e.**, s.282.

²⁷⁶ **BOA, Y.EE.** 44/32 1293.C.01 (23.06.1876), Ahmet Mithat Efendi, **Üss-i İnkılâp**, C.1, Yay. Haz. Tahir Galip Serhatlı, İstanbul, 2004, s.305, Danişmend, **a.g.e.**, s.282.

söylenmeye başlanmıştır.²⁷⁷ Belgrad'daki Avusturya konsolosu da, silah altında 90.000 kişiden fazla adam olduğunu, Krupp topları ve her türlü askeri mühimmat ve levazımatın hazırlanmış olduğunu bildirmiştir.²⁷⁸ Hatta Sırlar, milis askerinin üçüncü sınıf redifini silah altına alırken, Osmanlı Devleti tebaası olup, aileleri Osmanlı ülkesinde bulunan ve Sırbistan'da yalnız iki üç aydır ikamet etmekte olan kişileri dahi bu sınıfa katarak askere almak istemişlerdir.²⁷⁹

Sırların saldırıya hazırlanmaları hakkındaki söylentilerden dolayı Osmanlı Devleti'nin Viyana sefiri, Kont Andrassy ile görüşmüştür.²⁸⁰ Kont Andrassy'nin Sırların bu tavır ve hareketlerinden dolayı zihninin pek meşgul olduğu da ifade edilmiştir.²⁸¹ Olaylar bu şekilde gelişirken Sırp başknezi Milan, bahsettiği delegeyi göndermediği gibi 22 Haziran'da da delege yerine ultimatom göndermiştir.²⁸² Vakıf gazetesi bu ultimatomla ilgili, *"bir devletten diğer bir devlete en son uyarı niteliğinde bir yazışma demek olan ultimatomu, Sırların kendilerini ne zannederek Osmanlı Devleti'ne gönderebildiklerini, Sırp memleketinin Osmanlı'nın bir parçası olduğunu ve bir knezlik olduğu için Bâb-ı Âlî'ye dilekçe, arzuhal, teşekkürname vb. şeyler gönderebilirse de iki devletin birbirine savaşa girmeden önce gönderdikleri ultimatomu gönderemeyeceğini"* belirtmiştir.²⁸³

Milan ise, Sırbistan sınırına doğru Bâb-ı Âlî tarafından büyük bir askeri hareket yapıldığını ve Sırbistan'ın Çerkez, Arnavut ve Kürtlerden oluşan başıbozuk kuvvetlerine yağma ettirileceğini belirterek, bu tehlikeden dolayı İstanbul'a delege göndermekten vazgeçip, doğrudan doğruya kendisi başvurmayla mecbur olduğunu bildirmiştir.²⁸⁴ Ayrıca, Hersek ve Bosna İhtilali'nin Sırbistan'ın ticaret ve menfaatlerine zarar verdiğini ve bundan

²⁷⁷ BOA, HR.SYS. 160/12 12.06.1876.

²⁷⁸ BOA, HR.TO. 124/121 20.06.1876.

²⁷⁹ BOA, HR.TO. 124/122 22.06.1876.

²⁸⁰ BOA, Y.EE. 77/52 1293.Ca.19 (11.06.1876).

²⁸¹ BOA, HR.TO. 124/121 20.06.1876.

²⁸² Danişmend, a.g.e., s.283.

²⁸³ Yerlikaya, a.g.m., s.31.

²⁸⁴ Ahmet Mithat Efendi, a.g.e., C.1, s.305-306, Milan'ın ultimatomunun tam metni için (bkz. Aynı eser, s.305-310).

dolayı Sırp milletinin savaşımadığı halde, yine savaşın bütün zararlı sonuçlarını görmekte olduklarını; Sırp sınırını geçen Osmanlı askerlerinin kiliseleri soyup, hayvanlarını zaptederek geçtikleri yerleri yakıp, ahaliyi öldürdüğünü de belirterek²⁸⁵ Bosna ve Hersek İhtilali'nin sona erdirilmesi için de bölgede asayişin Sırp askeri tarafından sağlanmasını teklif etmiştir. Bosna ve Hersek'in Sırplarla aynı ırktan olduğu için Sırp askerini iyi bir şekilde karşılayacaklarını da eklemiştir.²⁸⁶

Sırpların bu tavır değişikliklerine anlam verilemez ve bunun sebebinin ne olduğu araştırılırken, Mösyö Decazes;²⁸⁷ kendi tahminine göre sebebin, Lord Derby'nin kamaradaki konuşması olduğunu söylemiştir.²⁸⁸ Çünkü 15 Haziran 1876'daki Lordlar Kamarası'nda Lord Derby, Paris Antlaşması'nın sürüp sürmeyeceği ile ilgili bir soru karşısında Paris Antlaşması'nın geçerliliğini koruduğunu ve Paris Antlaşması'ndaki garantinin Osmanlı Devleti'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün garantisi olduğunu belirterek, Bâb-ı Âlî ile tebaası arasındaki kavgalarda da bir tarafı ya da diğer tarafı tutmalarının imkansız olduğunu açıklamıştır.²⁸⁹ Dolayısıyla Lord Derby'nin Osmanlı Devleti ile tebaası arasındaki anlaşmazlıklara dışarıdan müdahalenin caiz olmadığı açıklamasından güç alan Sırpların “*mademki dışarıdan karışan olmayacaktır, Karadağ ve Bulgaristan ile birleşerek ayaklanır ve savaşırız*” gibi düşüncelere sapmış olduklarını söyleyen Mösyö Decazes, buna rağmen başknez Milan'a nasihat etmekten geri durmadığını da belirtmiştir.²⁹⁰

Sırp isyan hevesi içinde olduklarını, Bosna tarafından Sırp sınırına yakın olan İrişmovik adlı mevkideki ihtiyat askerleri üzerine, Ridal

²⁸⁵ Mahmud Celaleddin Paşa, **Mirat-ı Hakikat**, Hazırlayanlar: İ. Miroğlu, M. Derin, M. Halacoğlu, Ö. Akdaş, İstanbul, 1979, s.208, Ahmet Mithat Efendi, **a.g.e.**, C.1, s.307.

²⁸⁶ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.16.

²⁸⁷ Dük Decazes: Fransa Dışişleri Bakanı.

²⁸⁸ **BOA, Y.EE.** 44/32 1293.C.01 (23.06.1876).

²⁸⁹ Özkaya, *a.g.m.*, s.319.

²⁹⁰ **BOA, Y.EE.** 44/32 1293.C.01 (23.06.1876).

karakolundan gereksiz yere ateş açarak göstermişlerdir.²⁹¹ Bu olaydan bir müddet sonra da Milan, yaptığı teklifin uygulamasında kararlı olduğunu belirtmek için bir mektup göndermiş ve İstanbul'daki kapı kethüdasına da senelik bir vergi karşılığında, Bosna idaresinin Sırbistan'a bırakılmasını rica etmek için memuriyet vermiştir.²⁹² Görevli kişi Bâb-ı Âlî'ye gelmiş ve mektubu okumuştur. Mektupta, Osmanlı Devleti'nin zamanın gereklerine uygun hareketle, tebaasının ihtiyaçlarına izin verme tarafına gitmeyip, pek küçük şeyleri bile onlardan sakındığı, artık zamanı geçmiş olan bir şekilde hareket ettiğini, Sırların ona her zaman sadık olsa da buna dikkat etmeyip aksine Sırbistan'ı soğutma yolunda davranıldığı, Sırp milletinin kendi milletinin parçalarından bulunan Bosna vilayeti ahalisinin felaket halini gördükçe kalbinin yaralandığı gibi, Bosna ahalisinin de Sırbistan ahalisinin rahat ve asayişine gıpta ettikleri belirtilerek Bosna vilayetini idaresinin vergiye uygun bir miktar maktu meblağ eklenerek Sırp hükümetine ihale edilirse, Osmanlı Devleti'nin oranın zor halinden kurtulmaktan başka, gerek Bosna ve gerek Sırbistan ahalisini her yönden memnun etmiş ve şimdiki felaketleri tamamen ortadan kaldırmış olacağı ifade edilmiştir.²⁹³

Sırlar bu mektuptan iki gün sonra, Osmanlı Devleti'nin cevabını bile beklemezsizin²⁹⁴, 1 Temmuz 1876'da Niş sınırını geçerek saldırılara başlamıştır.²⁹⁵ Milan da, halkına hitaben yayınladığı beyannamede, Bosna-Hersek Hristiyanlarını Türk zulmünden kurtarmak için silahlarını onların silahlarıyla birleştireceğini söyleyerek savaş ilan etmiş ve²⁹⁶ böylelikle az çok gizliden yaptığı savaşı açıklamıştır.²⁹⁷ 2 Temmuz 1876'da ise Karadağ,

²⁹¹ **ATASE, OSK** Kutu:8, Gömlek:2, Belge:2/2-3-4, 11.04.1292 (23.06.1876), Ahmet Mithat Efendi, **a.g.e.**, C.1, s.186.

²⁹² Ahmet Mithat Efendi, **a.g.e.**, C.1, s.312-313.

²⁹³ **BOA, Y.EE.** 43/117 1293.C.08 (30.06.1876).

²⁹⁴ Ahmet Mithat Efendi, **a.g.e.**, C.1, s.313.

²⁹⁵ **Documents Diplomatiques Français (1871-1914)**..., s.76, De Gontaut-Biron'dan Dük Decazes'e, 28 Haziran 1876.

²⁹⁶ Fehmi Nuza, "1293 (1877/78) Osmanlı Rus Seferi II, **Türk Kültürü**, Sayı 180, Ekim 1977, s.733.

²⁹⁷ **BOA, HR.TO.** 460/11 3.09.1876, **BOA, Y.PRK.HR.** 1/19 1293.Z.29 (15.01.1877).

Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiş ve böylelikle Osmanlı Devleti ile Sırbistan ve Karadağ arasında savaş başlamıştır.²⁹⁸

5.1. Savaşın Başlaması ve Gelişmesi

Savaş ilanı, hem Sırbistan ve Karadağ da, hem de bu iki Slav ülkesinin koruyucusu olan Rusya'da büyük heyecana yol açtı.²⁹⁹ Amaçları, Duşan zamanındaki büyük Sırbistan'ı diriltmek, yani Bosna Hersek, Karadağ, Bulgaristan, Dalmaçya, Hırvatistan ve Macaristan'ın bir parçasını ele geçirerek bir Slav devleti kurmak olan Sırplar³⁰⁰'ın başknezi Milan da ordusuna yayınladığı savaş emrinde hedef olarak Ortaçağ Sırp İmparatorluğu'nun sınırlarını göstermekteydi. Sırp kamuyu da ordularının, birkaç hafta içinde İstanbul kapılarına dayanacağını öngörüyordu. Basında da, başkentin Belgrad'dan Sofya ve Selanik'e nakledilmesi tartışmaya başlandı.³⁰¹ Avusturya ve Rusya ise savaş ilanlarıyla birlikte kendi amaçlarını görüşmek için 8 Temmuz 1876'da Bohemya'nın Reichstadt kentinde bir araya geldiler.³⁰² Aslında buna mecbur kaldılar. Çünkü Avusturya, bu savaşla Balkanların antlaşmalarla tespit edilen statükosunun alt üst olması ihtimalinden endişeleniyordu. Ayrıca Sırbistan ve Karadağ bağımsızlıklarını kazanırsa ve böylelikle Bosna-Hersek de Rus nüfuzuna girecek olursa, Avusturya-Macaristan'ın yanı başında büyük bir Slav tehlikesi belirecekti ki bu Avusturya açısından kabul edilemez bir durumdu.

Rusya ise Avusturya'nın düşüncelerini biliyordu ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti'nin yanında yer almasından endişeleniyordu. Dolayısıyla Avusturya'yı Balkanlarda tatmin etmedikçe kendisinin de Balkanlarda rahat hareket edemeyeceğini görüyordu.³⁰³ Çar II. Aleksandr ve Francis Joseph'in

²⁹⁸ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.16.

²⁹⁹ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.17, Armaoğlu, **a.g.e.**, s.505.

³⁰⁰ Bekir Sıtkı Baykal, "Şark Buhranı ve Sabah Gazetesi (1876)", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C.VI, Sayı 4, Eylül-Ekim 1948, s.231-232.

³⁰¹ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.17, Armaoğlu, **a.g.e.**, s.505.

³⁰² Shaw, **a.g.e.**, C.2, s.209, Anderson, **a.g.e.**, s.201.

³⁰³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.505.

vardıkları gizli anlaşmayla³⁰⁴ öncelikle savaşa müdahale etmemeye, ancak Osmanlılar Sırları ve Karadağlıları yenerse müdahale edip, zaferden yararlanamamasına karar verildi.³⁰⁵ Fakat asıl sorun Osmanlılar savaşı kaybederlerse ne olacağı idi ve bu konu Avusturya ve Rusya belgelerinde değişik biçimde işlenmiştir. Avusturya belgesine göre böyle bir durumda, Avusturya Bosna ve Hersek'i, Sırbistan ise yalnızca Yenipazar ile Eski Sırbistan'ı alacak, Ruslar da Besarabya ve Kuzeydoğu Anadolu'ya yerleşecekti. Rus belgesinde ise Sırlar ve Karadağlılar Bosna ve Hersek'in bazı bölümlerini, Habsburglar da yalnızca Osmanlı Hırvatistan'ı ile Avusturya sınırı yakınlarındaki Bosna topraklarını alacaklardı.³⁰⁶ Ayrıca Yunanistan'a Teselya ve Epir verilecek, Bulgaristan ve Rumeli bağımsız devletler olacak ve İstanbul da serbest şehir olacaktı.³⁰⁷

Savaş ilanı ile Rus kiliseleri Sırp zaferi için dua etmeye başlamış³⁰⁸ Moskova metropoliti Sırp ve Karadağlılara yardım için özel bir program düzenlemiştir.³⁰⁹ Yani Rusya'dan Sırbistan'a gönüllü ve para akmaya başlamıştır. Avusturya idaresindeki Slavlar da aynı şekilde yardıma koşmuşlardır.³¹⁰ Hatta Avusturya'nın sınır askeri çavuşlardan biri de üzerinde üniforması olduğu halde yaralı olarak ele geçirilmiştir.³¹¹ Ancak Macaristan hükümeti, Sırlara yardım maksadıyla kurulan Slav komitelerine dair karar almış ve yardım hareketlerine yeltenenler hakkında şiddetli cezalar verileceğini açıklamıştır.³¹² Bulgarlardan ise çok sayıda gönüllü aralarında birçok generalle birlikte, Bükreş'teki Rus konsolosunun aracılığıyla Sırbistan'a geçmişlerdir.³¹³ Memleketeyn ise savaşa karışmamış³¹⁴ ve gönüllülerin kendi toprağından geçmemelerine dikkat ediyor gibi görünse de,

³⁰⁴ Yuluğ Tekin Kurat, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinin Sebepleri, *Belleten*, C.XXVI, Sayı 103, Temmuz 1962, s.580.

³⁰⁵ Shaw, *a.g.e.*, C.2, s.209, Anderson, *a.g.e.*, s.201.

³⁰⁶ Shaw, *a.g.e.*, C.2, s.209.

³⁰⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.506, Anderson, *a.g.e.*, s.202.

³⁰⁸ Anderson, *a.g.e.*, s.202.

³⁰⁹ Kocabaş, *Tarihte Türk...*, s.298.

³¹⁰ Karal, *a.g.e.*, C.VIII, s.17.

³¹¹ ATASE, OSK Kutu:4, Gömlek:13, Belge:13-1, 24.04.1292 (06.07.1876).

³¹² BOA, HR.TO. 108/38 06.07.1876.

³¹³ Stojançević, *a.g.e.*, s.408.

³¹⁴ Shaw, *a.g.e.*, C.2, s.209.

bu sadece gösteriştten ibaret olup, gerçekte geçişlere yardımcı bile olmuştur.³¹⁵ Yunanistan ise tarafsızlık kaidesine tamamen riayet edeceğini bildirmiştir.³¹⁶

Savaş ilanı Osmanlı kamuoyunda da büyük heyecana yol açmıştır. Her tarafta hisli gösteriler yapılmaya ve gönüllü birlikleri kurulmaya başlanmıştır. Varlıklı kişilerden kendi paraları ile gönüllü taburları oluşturanlar da olmuştur.³¹⁷ Hatta Rum milletinin ileri gelenlerinden³¹⁸ Dimosteni Efendi de Hristiyanlardan gönüllü asker yazarak savaş yerlerine göndermiştir.³¹⁹ Hristiyanların bu hareketleri karşısında medrese öğrencileri de bir beyanname yayınlayarak teşekkür etmişlerdir.³²⁰ Osmanlı Devleti, halkın bu heyecanından memnun olup, bunu savaşın olumlu sonuçlanacağına dair teminat olarak görse de, yine de yabancı devletlerin müdahalesinin sonucu değiştirebileceğini biliyordu. Bu yüzden kendi hareketlerinin ve kendi yolunun doğruluğuyla ilgili hem kamuoyuna hem de ilgili devletlere açıklayıcı bilgiler vermeyi gerekli görmüştür.³²¹ Öncelikle, Sırlara bir beyanname yayınlamış³²² ve daha sonra da diğer devletlere Sırp ve Karadağ hükümetlerinin savaşa başlamalarının Osmanlı Devleti'ni kendini savunmaya mecbur bıraktığını bildiren bir beyanname göndermiştir. Bu beyanname Sırp halkına da duyurulmuştur.³²³

Osmanlı kuvvetleri beş birlik halinde teşkilatlanıp, üçü Sırbistan'a, ikisi de Karadağ'a karşı seferle görevlendirilmişlerdir. Sırbistan'a görevlendirilen birlik Vidin, Niş ve Yenipazar dolaylarında bulunuyordu ve Vidin'deki kuvvetler Osman Nuri Paşa, Niş'dekiler Ahmet Eyüp Paşa, Yenipazar'dakiler

³¹⁵ **ATASE, OSK** Kutu:8, Gömlek:2, Belge:2/2-3-4, 11.04.1292 (23.06.1876)

³¹⁶ **BOA, HR.TO.** 124/124 22.06.1876.

³¹⁷ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.16.

³¹⁸ Mahmud Celaleddin Paşa, **a.g.e.**, s.209.

³¹⁹ **ATASE, ORH** Kutu:2, Gömlek:38, Belge:38-1, 20.02.1293 (02.05.1877), Ahmet Mithat Efendi, **a.g.e.**, C.1, s.188.

³²⁰ Ahmet Mithat Efendi, **a.g.e.**, C.1, s.314-315.

³²¹ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.17.

³²² **ATASE, OSK** Kutu:8, Gömlek:2, Belge:2/2-3-4, 11.04.1292 (23.06.1876), Ahmet Mithat Efendi, **a.g.e.**, C.1, s.302-305.

³²³ Mahmud Celaleddin Paşa, **a.g.e.**, s.209. Beyannamenin tam metni için (bkz. Ahmet Mithat Efendi, **a.g.e.**, C.1, s.310-314).

de Ali Paşa ile Mehmet Ali Paşa komutasındaydı. Karadağ'a görevlendirilen iki kolordudan İşkodra kolordusu Derviş Paşa'nın, Hersek kolordusu da Mahmut Muhtar Paşa'nın komutasında bulunuyordu.³²⁴ Silah altındaki asker sayısı ise tahminen 300 bin raddelerindeydi.³²⁵ Askerlerin başında Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşa bulunuyordu.

Sırp ordusu ise Drina, Timok, İbar ve Güney Orduları olarak dört birlik halinde teşkilatlanmıştı.³²⁶ Birincisi Drina yani Yenipazar fırkası³²⁷ General Ranko Alimovic komutasındayken, ikincisi İbar fırkası da Zack³²⁸ komutasında idi. Üçüncüsü Güney Ordusu Rus Generali Chernaiev komutasında olup, dördüncüsü Timok fırkası ise General Leschanin tarafından komuta edilmekteydi.³²⁹ Sırp kuvvetleri ise muntazam ve gönüllüler olarak toplamda 150 bin kişi idi ve kuvvetlerin başkomutanı da Sırp başknezi Milan idi. Karadağ kuvvetlerinin sayısı da 40-50 bin civarındaydı. Ayrıca Sırbistan ve Karadağ Bulgarların da kendilerine katılacağını ümit ediyorlardı.³³⁰ Hatta Osmanlı askeri Sırbistan'a hücum etmeden önce Bulgaristan'ı ayaklandırmak için Belgrad matbaasında binlerce Bulgarca beyanname basılmıştır³³¹ ve Sırlar ayaklandıracağı Bulgarların büyük yardımlarına nail olacağını düşündüğünden Niş'e yaptığı saldırılarda Bulgarlara vermek için her askerin sırtına bir de büyük tüfek vermiştir.³³²

Savaş, Sırların Vidin, Niş ve Yenipazar'dan saldırıya geçmeleriyle başlamıştır. Vidin komutanı Osman Nuri Paşa, Sırları durdurup, sınırları içerisine atmıştır. Niş bölgesinde ise Süleyman Paşa ve Hafız Paşa komutasındaki kuvvetler Sırları sınırları içine çekilmeye mecbur etmiştir.

³²⁴ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.18-19.

³²⁵ **BOA, Y.EE.** 44/38 1293.C.29 (21.07.1876).

³²⁶ Nuza, *a.g.m.*, s.733-734.

³²⁷ Mahmud Celeleddin Paşa, **a.g.e.**, s.211.

³²⁸ General Zack, 20 sene önce Avusturya'dan Sırbistan'a iltica etmiştir. **ATASE, OSK** Kutu:4, Gömlek:13, Belge:13-1, 24.04.1292 (06.07.1876).

³²⁹ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.19. Bu komutanların isimlerini Mahmud Celeleddin Paşa, sırasıyla General Elçiç, General Jaç, General Çernayef ve Miralay Leşayen olarak vermektedir. (Mahmud Celeleddin Paşa **a.g.e.**, s.211).

³³⁰ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.19. Karal, Sırp beyini Mihal olarak vermiştir, doğrusu Milan olacaktır.

³³¹ **BOA, HR.TO.** 122/70 19.07.1876.

³³² **ATASE, OSK** Kutu:8, Gömlek:2, Belge:2/2-3-4, 11.04.1292 (23.06.1876).

Ancak Sırp'ların bu hezimetine rağmen³³³ Osmanlı askerinin Sırbistan'a hücum etmeyerek savunmayla yetinmesi şaşkınlığa yol açmış³³⁴ ve halk tarafından bir saldırı hareketi olmadığı için çeşitli manalar verilmeye başlanmıştır.³³⁵ Nihayet, hızlı bir şekilde Sırbistan perişan edilmez ve yavaş davranılırsa devletlerin müdahalesi olacağına ve bir mütareke teklif edebileceklerine de ihtimal verildiğinden³³⁶ Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşa'ya Belgrad üzerine yürümesi ve böylece Sırp'ları barışa zorlaması konusunda emir verilmiştir. Bu emrin yerine getirilmesi için top, cephane ve nakliye araçlarına ihtiyaç olmakla birlikte Abdülkerim Paşa, yine de kuvvetlerini iki koldan Sırp büyük kuvvetlerinin toplandığı Aleksençe'ye göndererek birçok savaştan sonra burayı kuşatmıştır. Ancak, burası güçlü bir şekilde sağlamlaştırıldığından kuşatma uzamıştır. Sırp'lar, Vidin ve Niş taraflarına saldırırken, Yenipazar bölgesine de saldırıya başlamışlardır. Fakat Müşir Derviş Paşa komutasındaki kuvvetlerle Sırp saldırıları başarısızlığa uğratılmıştır.³³⁷

Karadağ, savaşta kuvvetlerini kuzey ve güney ordusu olarak ikiye ayırmış ve bazı yerlerde başarılı olmuşsa da³³⁸ yine de Karadağ'daki savaşlardan kesin sonuç alınamamıştır. Karadağlılar gerilla harbi yaptıklarından ve arazi de buna müsait olduğundan onları klasik savaş usulleriyle yenmek mümkün olmamıştır. İki taraf da birkaç kere yenilgiye uğrasa da, bu yenilgiler savaşı durdurmaya veya sona erdirmeye yeterli olmamıştır.³³⁹

Sırp'lar her tarafta ve her savaşta perişan olurken sadece dışarıdan gelen gönüllüler değil, Sırp subay ve askerler de Sırbistan'dan kaçmaya başlamışlardır.³⁴⁰ Özellikle Avusturya ve Macaristan taraflarına kaçan subay

³³³ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.20-21, Mahmud Celaleddin Paşa, **a.g.e.**, s.211-213.

³³⁴ **BOA, Y.EE.** 44/12 1293.B.02 (23.07.1876).

³³⁵ **BOA, Y.EE.** 44/38 1293.C.29 (21.07.1876).

³³⁶ **BOA, Y.EE.** 44/11 1293.C.21 (13.07.1876).

³³⁷ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.21, Mahmud Celaleddin Paşa, **a.g.e.**, s.214-218.

³³⁸ Nuza, *a.g.m.*, s.735.

³³⁹ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.21-22.

³⁴⁰ Mahmud Celaleddin Paşa, **a.g.e.**, s.220.

ve askerler çoğaldığı gibi, askerlik hizmetinden kurtulmak için parmaklarını ve kollarını kesen askerler de çoğalmış ve bunlar ölüm cezasıyla tehdit edildikleri halde yine de fayda görülememiştir.³⁴¹ Ahaliden evlerinde kalan az miktardaki kişiler dahi çağrılıp toplanarak, Belgrad şehri kırındaki Vračar tepesinde talim ettirilmeye başlanmıştır. Ancak kendilerine silah ve elbise verilmediği gibi, hükümet de elbise ve silahları nereden edineceğini bilmemekte olduğundan mecburen ahalinin elindeki silahları toplattırmaya karar vermiştir.³⁴²

Sırp Knezliği, subay, asker, para ve savaş mühimmatı bakımından takviye kuvvet almadıkça durumunu düzeltemeyeceğini anlamıştır. Bu yüzden Sırbistan Hariciye Müdürü Ristiç; Belgrad'daki Rusya maslahatgüzarı Kartikof ile özel görüşme yaparak, Rusya'dan subay, asker ve para istemiştir.³⁴³ Bu görüşmeden birkaç gün sonra da Kartikof, devleti tarafından knezliğin isteklerinin kabul edildiğini resmen Ristiç'e bildirmiş ve böylelikle Rusya'dan para ve asker Belgrad'a yağmaya başlamıştır.³⁴⁴ Belgrad metropolidi ve başkneze seksen bin altın ve Rusya konsolosunun ismine de beş bin altın gönderilmiştir. Ayrıca general, subay ve doktorlar da gönderilmiştir.³⁴⁵ Rusya İmparatoriçesinin başkanlığı altında bulunan imdad komiteleri tarafından yaralı Sırp askerleri için 26 doktor ve 28 hastabakıcı da Peşte üzerinden Belgrad'a gönderilmiştir. Üzerlerinde Kızılhaç işareti olan bu kişilere tarafsız sayılarak, dokunulmaması ve Osmanlı askerinin bunları gördüğü yerde iyi muamele yapması Vidin, Niş, Yenipazar, Mitroviçe ve Bosna komutanlıklarına bildirilmiştir.³⁴⁶ Yine aynı komutanlıklara yapılmaması gereken işlere dair bir talimatname gönderilip, çocuk, kadın ve yaşlıların, silah bırakanların, itaat edenlerin yaralanması, öldürülmesi, mal ve eşyalarına saldırılması, esir düşenlere eziyet edilmesi yasaklanmıştır.³⁴⁷ Oysa ki

³⁴¹ ATASE, OSK Kutu:8, Gömlek:2, Belge:2/2-3-4, 11.04.1292 (23.06.1876).

³⁴² ATASE, OSK Kutu:9, Gömlek:45, Belge:45-2, 23.06.1292 (04.09.1876).

³⁴³ Mahmud Celaleddin Paşa, *a.g.e.*, s.221.

³⁴⁴ ATASE, OSK Kutu:8, Gömlek:2, Belge:2/2-3-4, 11.04.1292 (23.06.1876).

³⁴⁵ BOA, Y.EE. 44/13 1293.Ş.13 (02.09.1876).

³⁴⁶ ATASE, OSK Kutu:15, Gömlek:26, Belge:26-1, 04.06.1292 (16.08.1876).

³⁴⁷ Askeri Tarih..., s.71-72, Belge No:2835.

Karadağlılar esir ettikleri Osmanlı askerinin burun, kulak, çene ve ellerini kesmek suretiyle en vahşi hareketlerde bulunduklarından, bu olay yabancı devlet elçilerine tebliğ edilerek, gazetelerde ilan ettirilmesi ve dünya kamuoyuna da duyurulması bildirilmiştir.³⁴⁸

Sırp lar, yaptıkları saldırıların tüm bölgelerde durdurulması ve Osmanlı ordularının da savaşı Sırp topraklarına geçirerek Aleksençe'yi kuşatmalarıyla iyice ümitsizliğe düşmüşlerdir.³⁴⁹ Milan da, barışın yeniden sağlanması için büyük devletlerin iyi niyet yardımını talep etmeye karar vermiş³⁵⁰ ve 24 Ağustos'ta da altı devletin konsoloslarından Bâb-ı Âlî ile Sırbistan arasındaki düşmanca hareketlerin bir an önce tatili³⁵¹ ve iyi münasebetlerin iadesini arzu ettiğinden bu konuda aracılık yapmalarını istemiştir.³⁵² Ayrıca bu barışa Karadağ'ın da dahil edilmesini de ilave etmiş³⁵³ ve düşmanlık Sırbistan'da terk olunup da Karadağ'da devam edecek olursa barış ve asayiş amacının tam olarak sağlanamayacağını belirtmiştir.³⁵⁴

Rusya'da kamuoyu bu sıralarda Osmanlı Devleti aleyhinde olarak, tehdit edici bir hal almıştır.³⁵⁵ Osmanlı zaferlerinden dolayı Slav taraftarları ve Ruslar çok üzülmüş³⁵⁶ ve kendilerini tutamayarak alenen imparatoru ayıplamaya başlamışlardır. Hatta halk Sırp ların himayesi için Osmanlı Devleti'yle bir savaş lüzumunu pervasızca söylemeye başlamışlardır.³⁵⁷ Prens Gorchakov ise kamuoyunun Rusya'da Slavlar lehine olduğunu saklayamayacağını³⁵⁸ ancak halk ne söylerse söylesin gazeteler ne yazarsa yazsın devletin bildiği politikadan dönmeyeceğini ve bu gürültülerin önemi

³⁴⁸ ATASE, OSK Kutu:15, Gömlek:9, Belge:9-1, 2.07.1292 (14.09.1876).

³⁴⁹ Karal, a.g.e., C.VIII, s.22.

³⁵⁰ Documents Diplomatiques Français (1871-1914)..., s.84. Dük Decazes'den Fransa'nın Londra, Viyana, Petersburg ve Berlin'deki Büyükelçileri'ne, 26 Ağustos 1876.

³⁵¹ BOA, HR.SYS. 212/60 30.10.1876.

³⁵² BOA, HR.TO. 517/56 9.08.1876.

³⁵³ BOA, HR.SYS. 212/60 30.10.1876.

³⁵⁴ BOA, HR.TO. 517/56 9.08.1876.

³⁵⁵ Karal, a.g.e., C.VIII, s.22.

³⁵⁶ BOA, Y.EE. 44/84 1293.Ş.11 (31.08.1876).

³⁵⁷ BOA, Y.EE. 44/85 1293.Ş.16 (05.09.1876).

³⁵⁸ BOA, Y.EE. 44/84 1293.Ş.11 (31.08.1876).

olamayacağını söylemiştir.³⁵⁹ Ancak yine de Rusya Erzurum sınırı üzerinde askeri hazırlıklara girişmiş ve asker yığmış, bunun da Sırbistan ve Karadağ savaşlarından dolayı Anadolu'dan Rumeli'ye hayli asker geçirildiğinden, başkaca asker gönderilememesi veya ertelenmesi için olduğuna ihtimal verilmiştir.³⁶⁰ Bu sıralarda Osmanlı Devleti'nde ise taht değişikliği olmuş ve 31 Ağustos 1876'da V. Murad, sürekli delilik sebebiyle tahttan indirilmiş ve II. Abdülhamid padişah olarak ilan edilmiştir. 1 Eylül'de ise Türk kuvvetleri, Morova Vadisi'nde General Chernaiev'i ikinci defa yenmiş ve böylelikle II. Abdülhamid'in hükümdarlığı hayırlı bir olayla başlamıştır.³⁶¹

Sırbistan'da ise yine bu sıralarda ordu, asker ve subaylar Sırp başknezi Milan'ı I. Kral Milan Obrenoviç unvanıyla Sırp kralı ilan etmişler ve 50 kadar askeri papazla birlikte başpapaz da gelmiş ve bir ayin icra edilmiştir.³⁶² General Chernaiev, Milan'ın kral ilan edildiğini bildirirse de, Milan bu bildiriye kendi onayının verilmediğini söylemiş³⁶³ ve asker tarafından ne kadar ısrar edilirse edilsin yine de kral unvanını kabul etmeyeceğini belirtmiştir.³⁶⁴

Milan'ın büyük devletlerden savaşın tatili ve barışın iadesi için aracılık istemesinden İngiltere memnun olmuş ve eğer savaş devam edecek olursa, büyük devletler işe karışacağından ve bunun sonuçları da vahim olacağından Osmanlı Devleti'ne barışın sağlanması için bu fırsatın kaybedilmemesine dair Sir Henry Eliot'u görevlendirmiştir.³⁶⁵ Lord Derby de İstanbul'daki İngiliz sefiri olan Eliot'a gönderdiği yazılarda İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne sempatisinin Bulgaristan olayları nedeniyle kaybolduğunu, İngiliz toplumunda öfkenin hakim olduğunu ve Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı bir savaşa girişirse

³⁵⁹ BOA, Y.EE. 44/85 1293.Ş.16 (05.09.1876).

³⁶⁰ BOA, Y.EE. 44/89 1293.Ş.08 (28.08.1876).

³⁶¹ Armaoğlu, a.g.e., s.512.

³⁶² BOA, C.MTZ. 14/667 1293.Ş.15 (04.08.1876)

³⁶³ **British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, The Ottoman Empire: Diplomacy of the Powers, 1876-1878**, Part I, Series B, Vol. 3, General Ed. Kenneth Bourne and D. Cameron Watt, Ed. David Gillard, University Publications of America, 1984, Doc. 59, s.16. White'ten Kont Derby'ye, 20 Eylül 1876.

³⁶⁴ BOA, HR.TO. 123/24 25.09.1876.

³⁶⁵ BOA, HR.SYS. 212/60 30.10.1876.

olabilecek Avrupa savaşını İngiltere'nin önleyemeyeceğini de açıklamıştır.³⁶⁶ Mayıs ayındaki Bulgar ayaklanmasının Osmanlı Devleti tarafından şiddetli bir şekilde bastırılmasıyla ilgili hikayeler İngiliz gazetelerinde 1876 Temmuz'unda yer almış ve İngiliz kamuoyunda Türk aleyhtarlığı oluşmuştu. Bu Türk düşmanlığının öncülüğünü de liberallerin lideri Gladstone yapıyordu³⁶⁷ ve 6 Eylül tarihinde yayınladığı broşürde Türklerin Avrupa'dan kovulması gerektiğini savunuyordu. İngiltere'de durum böyleyken İngilizlerin mütareke teklifini diğer büyük devletlerde desteklemiş ve büyük devletlerin savaşın başından beri devam ettirdikleri tarafsızlıkları da sona ermiştir.

Osmanlı Devleti, Sırp Knezliği'ni kendi egemenliğinde saydığından Sırbistan'la³⁶⁸ büyük devletlerin aracılığıyla, savaşın terki ve kan dökülmesine son verilmesi için³⁶⁹ bir mütareke yapmayı kesinlikle reddetmiştir.³⁷⁰ Çünkü, böyle bir teşebbüsten istenen sonuç, savaşın Osmanlı Devleti'ne yarar şekle gelmesini engellemek ve Sırbistan'ın Osmanlı Devleti ile münasebetini savaştan önceki hale getirmektir.³⁷¹ Daha sonra yine yapılan teklif üzerine toplanan genel mecliste oybirliğiyle barışın kabulüne karar verilmiştir.³⁷² Büyük devletler ise barış şartlarının görüşülmesini mütarekenin ilanına bağlamak istemiş ve bu da zaten reddedildiğinden kabulü mümkün olmamıştır. Ancak asıl barış kararına kadar³⁷³ Osmanlı askerinin gerekli ihtiyaçlarının sağlanması ve saldırı hareketlerinin ertelenmesi için komutanlara emir verilmiştir. Bu iş için on gün müddet belirlenmiş ve bu müddet 13 Eylül'e kadar sınırlanmıştır. Karşı taraftan saldırı olmadıkça da silah kullanılmaması ve savunmada kalınması istenmiştir.³⁷⁴ Bu sıralarda Sırp'lar da kendisine yapılan şiddetli uyarılardan dolayı korkuya düşerek

³⁶⁶ Özkaya, *a.g.m.*, s.319.

³⁶⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.507.

³⁶⁸ Karal, *a.g.e.*, C.VIII, s.22.

³⁶⁹ BOA, Y.EE. 84/79 1293.Ş.24 (13.09.1876).

³⁷⁰ BOA, Y.EE. 76/81 1293.Ş.26 (15.09.1876), BOA, Y.EE. 76/82 1293.Ş.26 (15.09.1876), *Askeri Tarih...*, s.143, Belge No:2856.

³⁷¹ BOA, Y.EE. 84/78 1293.Ş.22 (11.09.1876).

³⁷² BOA, Y.EE. 76/82 1293.Ş.26 (15.09.1876), *Askeri Tarih...*, s.143, Belge No:2856, BOA, Y.EE. 84/79 1293.Ş.24 (13.09.1876).

³⁷³ BOA, Y.EE. 76/82 1293.Ş.26 (15.09.1876).

³⁷⁴ BOA, Y.EE. 76/81 1293.Ş.26 (15.09.1876), BOA, Y.EE. 76/82 1293.Ş.26 (15.09.1876), *Askeri Tarih...*, s.143, Belge No:2856, *Askeri Tarih...*, s.78, Belge No:2837.

ölçülü hareket etmeye başlamışlardır.³⁷⁵ 14 Eylül'de ise barış şartları tespit edilip büyük devletlere bildirilmiştir.³⁷⁶ Bu şartlar;

- 1) Sırp başknezinin İstanbul'a gelerek padişaha bağlılığını sunması,
- 2) Hicri 1283 tarihinde muhafızlığı Sırp başknezine bırakılan ancak sahipliği Osmanlı Devleti'nde kalan dört kaleye eskisi gibi Osmanlı askeri konulması,
- 3) Sırbistan'da millet askerinin kaldırılması ve iç güvenliğin korunması için asker sayısının 10 bini aşmaması ve iki bataryadan fazla top bulundurulmaması,³⁷⁷
- 4) Hicri 1246, 1254 ve 1259 tarihli fermanların hükümlerinden her ne eksik kalmışsa tamamlanması ve hariçten ne konulmuşsa iptal edilmesi,
- 5) Miktarı belirlenecek savaş tazminatı ödenmezse, faizinin vergiye eklenmesi,
- 6) Osmanlı hükümetinin Belgrad'ı Niş'e bağlayacak demiryolu hattını ya kendi memurları veyahut Osmanlı kumpanyası marifetiyle inşa ve idareye hak ve yetkisinin olması,³⁷⁸ idi. Bu şartlar barışın iadesi ve bu gibi olayların ileride tekrarlanmaması amacıyla belirlenmiştir.³⁷⁹ Karadağ'ın ise eski halinde kalması Bâb- ı Âlî'ce kararlaştırılmıştır.³⁸⁰ Bu şartlar kabul olduğu andan itibaren 24 saat zarfında düşmanlığa son verilecek, knezlikle barış ilişkileri kurulacak ve Bâb- ı Âlî'nin bu yumuşaklığından her taraf faydalanacaktı.³⁸¹ Ancak İngiltere bu şartları kabul edilemez bulduğunu ve diğer devletlerin de aynı fikirde olduğunu bildirerek şu şartları ileri sürmüştür.³⁸²

³⁷⁵ BOA, Y.EE. 77/24 1293.Ş.20 (09.09.1876).

³⁷⁶ Karal, a.g.e., C.VIII, s.22.

³⁷⁷ BOA, Y.PRK.HR. 1/19 1293.Z.29 (15.01.1877), Baykal, a.g.m., s.240, Karal, a.g.e., C. VIII, s.22-23.

³⁷⁸ BOA, Y.PRK.HR. 1/19 1293.Z.29 (15.01.1877) Bu maddelerin bir değişik versiyonu için (bkz. **British Documents**, Vol.3, Doc. 60, s.16-17. Kont Derby'den Sir H.Elliot'a, 21 Eylül 1876).

³⁷⁹ Baykal, a.g.m., s.240-241.

³⁸⁰ BOA, Y.EE. 84/79 1293.Ş.24 (13.09.1876), **British Documents**, Vol.3, Doc. 60, s.17. Kont Derby'den Sir H.Elliot'a, 21 Eylül 1876, Baykal, a.g.m., s.241.

³⁸¹ Baykal, a.g.m., s.241.

³⁸² **British Documents**, Vol.3, Doc. 60, s.17.Kont Derby'den Sir H.Elliot'a, 21 Eylül 1876.

1) Sırbistan ve Karadağ'ın savaştan önceki hallerinin devamı,

2) Bosna ve Hersek'te idarece bir çeşit muhtariyet verilmesi ve Bulgaristan'da olan suüstimaller için de bu gibi teminat verilmesi³⁸³ yani Bulgaristan'da da Bosna ve Hersek gibi muhtariyet kurulması,³⁸⁴

İngiltere'nin istekleriyle Osmanlı Devleti telaşa düşmüştür. Çünkü bu şartlar, Osmanlı ordularının Sırbistan'daki başarılarını olmamış gibi göstermekte ve Bosna, Hersek ve Bulgaristan'da Osmanlı egemenliğini zayıflatmaktaydı. Osmanlı Devleti bunun için teklif olunan şartları reddetmeye karar vermiştir. Aynı zamanda yabancı müdahalesine meydan bırakmamak için de meşrutiyet idaresinin kurulmasına karar vermiş ve bu kararını da ilgili devletlere bildirmiştir.

5.2. Savaşın Tekrar Başlaması

Mütareke ve barış şartlarının görüşüldüğü sırada Sırplar savaş hareketlerine tekrar başlamıştır (25 Eylül). Çünkü mütareke ve barış şartları görüşülürken Sırplar, ordularının noksanlarını tamamlamaya çalışmış, Rusya'dan silah ve savaş malzemesi getirtip, savaş mevzilerini sağlamlaştırmıştı.³⁸⁵ Zaten bu görüşmeler esnasında Sırplar, Osmanlı Devleti'nin barış şartlarını çok ağır bulup, hemen reddetmişlerdi. Rusya'da ise yine bir galeyan meydana gelmiş ve her tarafta gösteriler ve ayinler yapıldığı gibi asker ve subay binlerce gönüllü Sırbistan ve Karadağ'a akın etmeye başlamışlardı.³⁸⁶ İstifasını verip giden subayları imparator men etmek istemişse de başaramamıştır.³⁸⁷ Çünkü kamuoyu tarafından baskı üzerine bunlardan bir kısmının istifasını kabul etmek zorunda kaldığı ve Sırbistan'a giden gönüllülerin sayısının 1500'ü aşmadığının açıklandığını Petersburg

³⁸³ BOA, Y.EE. 42/74 1293.N.13 (02.10.1876), Y.EE 84/80 1293.N.10 (29.09.1876), **British Documents**, Vol.3, Doc. 60, s.17. Kont Derby'den Sir H.Elliot'a, 21 Eylül 1876.

³⁸⁴ BOA, İ.HR. 272/16447-1 1293.Za.02 (19.11.1876), BOA, Y.EE. 84/85 1293.Za.02 (19.11.1876), BOA, Y.EE. 84/82 1293.N.22 (11.10.1876), BOA, Y.EE. 77/42 1293.N.23 (12.10.1876).

³⁸⁵ Karal, a.g.e., C.VIII, s.23.

³⁸⁶ Baykal, a.g.m., s.244.

³⁸⁷ BOA, Y.EE. 44/86 1294.Ş.21 (30.08.1877), BOA, HR.TO. 123/45 20.09.1876.

Sefareti'nden Kabuli Paşa yazmıştır.³⁸⁸ Oysa ki bu sayı daha fazladır. Turnuseverin tüccar vekaletinden gelen telgrafta, savaşın başından beri Sırbistan'a gitmek için buradan geçen Rus gönüllülerin sayısının 2500 kişi olup, 200'ünün subay olduğu bildirilmiştir. Ayrıca Sırbistan'dan gelen üç Bulgar'ın ifadesine göre orada bulunan Rus gönüllülerin sayısının 400 subayla beraber 6600'e vardığı da belirtilmiştir.³⁸⁹ Birkaç gün sonra yine buradan 34'ü subay olmak üzere 324 Rus gönüllüsü geçmiştir.³⁹⁰ Çok geçmeden 180 kadar Rus subay ve askeri ile on adet vagon dolusu cephaneye Sırbistan'a geçmiştir.³⁹¹ Bükreş'ten ise 300 Rus gönüllüsüyle dolu tren geçmiş³⁹² bir müddet sonra da yine Rus gönüllülerinin olduğu 42 vagonlu iki tren Bükreş'ten Sırbistan'a gitmiştir.³⁹³

Görüldüğü gibi Rus gönüllülerinin Sırbistan'a geçişleri Memleketeyn yoluyla olmaktadır.³⁹⁴ Rusya'dan Sırbistan'a subayların ne şekilde gönderildiğiyle ilgili esir alınan bir Rus subayı bilgi vermiş³⁹⁵ ve yüzbaşı rütbesine kadar bütün taburların subaylarının Rusyalı olduğu esirlerin ifadesinden anlaşılmıştır.³⁹⁶ Böylece Sırbistan baştan başa Ruslarla dolmuş ve bir Rus vilayeti haline gelmiştir.³⁹⁷ Öyle ki, Belgrad'da bulunan Rus subayları Sırp subaylarına kendileri tarafından verilen emirlerden başkasını uygulamamaları hakkında emir vermişlerdir. Ayrıca bütün Sırbistan için de bir zabıta heyeti oluşturmak düşüncesine girmişlerdir. Bu yüzden Sırlar Jovan Ristiç'in vatanlarını Ruslara teslim ettiğinden ve Sırbistan'ın bir Rusya eyaleti; başknez Milan'ın da bir Rusya kaymakamı gibi bulunmasından dolayı çok üzölmüşlerdir.³⁹⁸ Milan'ın askeri kuvvetleri ve top, tüfek gibi askeri mühimmatı, maliyesi subayları yani Sırbistan'ın her bir kuvveti Chernaiev'in

³⁸⁸ BOA, HR.TO. 123/45 20.09.1876.

³⁸⁹ BOA, HR.TO. 122/134 15.09.1876.

³⁹⁰ BOA, HR.TO. 330/44 30.09.1876.

³⁹¹ BOA, A.MKT.MHM. 481/28 1293.N.21 (10.10.1876)

³⁹² British Documents, Vol.3, Doc. 58, s.16. Albay Mansfield'den Kont Derby'ye, 20 Eylül 1876.

³⁹³ BOA, C.HR. 104/5163 1292.M.17 (23.02.1875) Belge tarihi böyle olsa da Bükreş'ten gelen mektubun tarihi 13 Teşrin-i Evvel 1876'dır.

³⁹⁴ BOA, HR.TO. 108/70 22.10.1876, BOA, A.MKT.MHM. 481/28 1293.N.21 (10.10.1876).

³⁹⁵ ATASE, OSK Kutu:8, Gömlek:100, Belge:100-1, 12.08.1292 (24.10.1876).

³⁹⁶ ATASE, OSK Kutu:9, Gömlek:54, Belge:54-1, 13.08.1292 (25.10.1876).

³⁹⁷ Baykal, *a.g.m.*, s.244.

³⁹⁸ BOA, HR.TO. 108/56 05.10.1876.

eline geçmiştir.³⁹⁹ General Chernaiev ve Rus komutanlar Sırbistan sınırı Venedik denizinden Adalar denizine kadar genişletilmedikçe ve Rusya İstanbul ve Bulgaristan'ı ele geçirmediği barışın iadesine yer olmadığını ve bundan dolayı Osmanlı Devleti ile Rusya arasında savaşın muhakkak olacağını Sırlara açıklamaya başlamışlardır.⁴⁰⁰

Gönüllü yardımı sadece Sırbistan'da değil, Karadağ'da da görülüyordu. Karadağ, mevcut askerinin yanında eli silah tutabilen ahalisini ve Dalmaçya ile İtalya gönüllülerinden birçok eşkıyayı toplayıp, bir kısmını Hersek tarafına göndermiş ve köylere saldırtmıştır.⁴⁰¹ Sırların da teşviklerine uyup köylere saldıran Karadağlılar, Müslümanların evlerini ve ürünlerini yakmışlardır.⁴⁰² Karadağlılar, sadece Dalmaçya ve İtalya gönüllüleri değil, malisörleri de parayla ve papazlar vasıtasıyla aldatmaya ve isyan ettirmeye çalışsalar da başarılı olamamışlardır.⁴⁰³

Sırbistan'a giden gönüllülerin sadece Ruslardan ibaret olmayıp, her milletten gönüllü olduğu söylenmekteydi.⁴⁰⁴ Gerçekten de Yunanlı General Bizantiyos Sırbistan'a bir gönüllü fırkası kurmak için gitmiş, ancak Yunanistan ona derhal Sırbistan'ı terk etmesi emrini vermiş⁴⁰⁵ o da bu emir üzerine Atina'ya dönmüştür.⁴⁰⁶

Sırbistan'ın Osmanlı Devleti ile olan savaşında toplamda 15 bin Rusya gönüllüsünden, savaşın başlangıcından ateşkes akdi yapılana kadar 12 bini kalmıştır.⁴⁰⁷ En çok kayıp gönüllülerden verilmiştir. Çünkü onlar Ruslar gibi

³⁹⁹ BOA, HR.TO. 108/61 30.10.1876.

⁴⁰⁰ BOA, HR.TO. 108/70 22.10.1876.

⁴⁰¹ ATASE, OSK Kutu:16, Gömlek:243, Belge:243-1, 20.07.1292 (2.10.1876).

⁴⁰² BOA, A.MKT.MHM. 481/37 1293.L.14 (02.11.1876).

⁴⁰³ ATASE, OSK Kutu:16, Gömlek:243, Belge:243-1, 20.07.1292 (2.10.1876).

⁴⁰⁴ BOA, HR.TO. 123/45 20.09.1876.

⁴⁰⁵ BOA, HR.TO. 330/57 16.10.1876.

⁴⁰⁶ BOA, HR.TO. 108/70 22.10.1876.

⁴⁰⁷ BOA, HR.TO. 331/2 06.11.1876.

keskin rakı içip nasıl can verdiklerini dahi bilmez duruma gelmişlerdir.⁴⁰⁸ Sırp lar ise kendileri için savaşı n bu gönüllüleri terk ederek kaçmışlardır.⁴⁰⁹

Sırp ların savaşı a tekrar başlamalarından birkaç gün önce yani 23 Eylül'de Rus Çarı, Avusturya-Macaristan İmparatoru'na bir mektup gönderip, Avrupa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı ortak bir cephe kuramadığından şikayet etmiş ve Balkan krizini ve Hristiyanların katliamını önlemek için birlikte harekete geçmeyi teklif etmiştir. Ayrıca büyük bir Sırbistan kurulmasını reddettiğini belirtmiştir. Ancak imparator, bu teklifi reddetmiş ve İngilizlerin teşebbüslerinin desteklenmesi ve bir mütarekenin gerçekleşmesini istemiştir. Bütün bu teşebbüsler Osmanlı Devleti tarafından reddedilirse o zaman Avusturya ve Rusya ortak hareket edebilirdi.

İngiltere'de bu sırada meydana gelen gelişmeler de Rusya'yı korkutmuştur. Çünkü muhalefetteki Liberal Parti lideri Gladstone sürekli Bulgaristan üzerinde durup, buradaki Türk kuvvetlerinin çıkarılmasını ve bu ülkenin milletlerarası bir kuvvetin işgali altına konulmasını savunuyordu. Bunun için Çar, İngiltere'nin kendisinden önce davranıp Bulgaristan'ı kontrolüne almasından korkmuştur. Çar'ın devletlere yaptığı Osmanlı Devleti'ne denizden ve karadan baskı yapılması teklifini ise hem İngiltere hem de devletler kabul etmemişlerdir. Çar ise bunun üzerine 1876 yılı Ekim ayı başında Kırım'daki Livadya'da askeri ve sivil danışmanlarıyla toplantılar yaparak Osmanlı Devleti'ne girişilecek askeri hareketin planlarını görüşmeye başlamıştır.⁴¹⁰ Bu sıralarda zaten Rusların savaşı ilanına hazırlandığı söylenmekteydi⁴¹¹ ve Ruslar sınırlarına birliklerini yığıp, Osmanlı Devleti'ne adım adım ilerlemeye başlamıştı.⁴¹² Çar da zaten bu askeri hazırlıkları denetlemek üzere Livadya'ya gitmiştir. Nihayetinde Ekim ortalarında bir savaşı planını Çar kabul etmiştir. Bu plana göre Osmanlı Devleti'ne karşı

⁴⁰⁸ BOA, A.MKT.MHM. 481/49 1293.Za.12 (29.11.1876).

⁴⁰⁹ BOA, HR.TO. 108/72 18.11.1876.

⁴¹⁰ Armaoğlu, a.g.e., s.509.

⁴¹¹ BOA, Y.EE. 84/81 1293.N.15 (04.10.1876), BOA, Y.EE. 44/89 1294.N.25 (03.10.1877).

⁴¹² Documents Diplomatiques Français (1871-1914)..., s.93. De Sayve'den Dük Decazes'e, 29 Eylül 1876.

yapılacak hareketin amacı Bulgaristan'ı kurtarmak olacak ve İstanbul'da bu amacın gerçekleşmesi için ve son çare olarak işgal edilecekti. Ancak Osmanlı Devleti'nin yıkılması söz konusu olmayacaktı.⁴¹³

Savaş devam ederken, İngiltere ise, Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletlerinin teklif ettikleri barış şartlarını kabul etmesini en azından bir ay süreyle mütareke akdine razı olmasını ve buna da karşı çıkarsa İngiltere'nin sarf ettiği çalışma boşuna olacağından ve böyle bir karşı çıkışın zararları tahmin edilemeyeceğinden, sefirinin İstanbul'u terk etmesini emretmiştir.⁴¹⁴ Osmanlı Devleti'nde, İngiltere'nin sefirini kaldırmak derecesinde bir ısrar ile eski teklifi yine ortaya atması ve en azından resmi bir mütareke istemesi konusu uzun uzun tartışılmıştır. Osmanlı Devleti de Sırbistan ve Karadağ asilerini resmi muharip tanımadığından, Sırp ve Karadağlı adına devletlerle⁴¹⁵ altı aylık bir süre için⁴¹⁶ yani Mart ayına kadar resmi mütareke imzalamaya karar vermiştir.⁴¹⁷ Ancak bu süre zarfında Sırlar ve Karadağlılar tarafından az ve çok saldırı olmaması ve halen Osmanlı askeri elinde bulunan yerlere taarruzda bulunulmaması⁴¹⁸ ve Sırbistan ve Karadağ'a gönüllü gelişi ve silah ve mühimmat gönderilişinin yasaklanmasının devletler tarafından taahhüd olunması mütarekeye esas kabul edilmiştir.⁴¹⁹ Rusya ise altı aylık bir mütarekeyi reddetmiş ve Türkistan Hristiyanları için bir teminat verilmesini⁴²⁰ ve altı haftalık bir mütarekeyi talep etmiştir.⁴²¹ Rusya'nın altı haftalık bir mütarekede ayak diremesinin sebebi bu sürede toplanacak bir konferansta Bâb-ı Âlî'ye barış şartlarını Rusların dilediği şekilde kabul ettirmek için

⁴¹³ Armaoğlu, a.g.e., s.508-509.

⁴¹⁴ BOA, Y.EE. 84/82 1293.N.22 (11.10.1876), BOA, Y.EE. 77/42 1293.N.23 (12.10.1876).

⁴¹⁵ BOA, Y.EE. 77/42 1293.N.23 (12.10.1876).

⁴¹⁶ BOA, Y.EE. 77/42 1293.N.23 (12.10.1876), BOA, HR.TO. 123/68 14.10.1876, BOA, Y.PRK.PT. 1/1 1293.L.02 (21.10.1876).

⁴¹⁷ Documents Diplomatiques Français (1871-1914)..., s.100. De Bourgoing'den Dük Decazes'e, 10 Ekim 1876.

⁴¹⁸ BOA, Y.EE. 77/42 1293.N.23 (12.10.1876)

⁴¹⁹ BOA, Y.EE. 77/42 1293.N.23 (12.10.1876), BOA, Y.EE. 84/76 1293.N.14 (03.10.1876).

⁴²⁰ BOA, Y.PRK.PT. 1/1 1203.L.02 (21.10.1876).

⁴²¹ BOA, HR.TO. 108/61 30.10.1876.

Avrupa devletlerini kazanmaya çalışmasıdır.⁴²² Fakat Rusya'nın bu talebi İngiltere ve Almanya tarafından uygun görülmemiştir.⁴²³

Bütün bu gelişmeler yaşanırken, Osmanlı kuvvetleri 19 Ekim'de Cunis mevkisindeki Chernaiev'in kuvvetlerine saldırmış ve 29 Ekim'de de mevziler Osmanlıların eline geçmiştir. Chernaiev karşı saldırıya da geçse mağlup edilmiştir. Ayrıca aylardır direnmekte olan Aleksençe de teslim olmuş, artık Belgrad yolu açılmış ve Sırbistan'ın işgali de kolaylaşmıştır.⁴²⁴ Böyle bir durumdan Sırları ancak bir mucize kurtarabilirdi. Dolayısıyla Milan, Çar II. Aleksandr'a bir telgraf çekerek müdahale etmesini istemiştir.⁴²⁵ Bunun üzerine Rus Sefiri Ignatiev, Hariciye Nezareti'ne bir nota vererek, Osmanlı Devleti, Sırbistan ve Karadağ ile 48 saat içinde kayıtsız şartsız altı haftadan iki aya kadar bir mütareke yapmaz ve ordu kumandanına dahi askeri hareketin derhal tatili için emir vermezse bütün sefaret memurlarıyla birlikte İstanbul'u terk edeceğini imparator namına bildirmiştir.⁴²⁶ Bâb-ı Âlî bu durumda ültimatı kabul etmek veya Rusya ile savaşı göze almak şıklarından birini tercih etmek zorundaydı. Neticede böyle bir savaşta büyük devletlerin yardımını bekleyemeyeceğini bilen Osmanlı Devleti, askeri ve mali açıdan da uygun durumda olmadığından dolayı ültimatı kabul etmek zorunda kalmıştır.⁴²⁷ Sırbistan ve Karadağ ile 1 Kasım 1876⁴²⁸ da, iki aylık bir mütarekeye karar verilmiş ve mütareke hattının belirlenmesi⁴²⁹ ile mütareke esnasında taraflardan karara aykırı bir hareket olmaması için devletler tarafından memurlar tayin edilmiştir.⁴³⁰

⁴²² Baykal, *a.g.m.*, s.245.

⁴²³ Yerlikaya, *a.g.m.*, s.33.

⁴²⁴ Karal, *a.g.e.*, C.VIII, s.24.

⁴²⁵ Kurat, *a.g.m.*, s.584.

⁴²⁶ BOA, Y.EE. 84/83 1293.L.14 (02.11.1876).

⁴²⁷ Karal, *a.g.e.*, C.VIII, s.24.

⁴²⁸ Bu tarih, belgede Rumi 20 Teşrin-i Evvel Çarşamba günü olarak geçmektedir ki 20 Teşrin-i Evvel 1292 de Miladi 1 Kasım 1876'ya tekabül etmektedir. BOA, C.MTZ. 11/542 1293.Ş.18 (7.09.1876). Ayrıca Yusuf Hamzaoğlu da eserinde ateşkes tarihini 1 Kasım 1876 olarak vermektedir. (Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s.394).

⁴²⁹ BOA, C.MTZ. 11/542 1293.Ş.18 (7.09.1876).

⁴³⁰ BOA, C.MTZ. 11/542 1293.Ş.18 (7.09.1876), *Askeri Tarih...*, s.127, Belge No:2851.

5.3. İstanbul Konferansı

Mütareke imzalanmasının hemen ardından 4 Kasım'da İngiltere, Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarında ıslahat yapılması için İstanbul'da bir konferans toplanmasını devletlere kabul ettirmiştir ki konferansa Paris Antlaşması'nı imzalayan devletler katılacaktı.⁴³¹ İngiltere'nin böyle bir girişimde bulunma sebebi Rus Çarı'nın 2 Kasım'da İngiliz sefirine Balkan buhranı konusunda söylediği *“Avrupa cesaretle bir şekilde hareket etmeye hazır değilse, Rusya tek başına hareket etmek zorunda kalacaktır”* şeklindeki sözdü. Rusya'nın Balkan buhranını tek başına çözmeye kalkışması, Balkanları istilası veyahud tamamen etkisi altına alması demek olacağından ve bu durumda Hindistan yolu tehlikeye gireceğinden İngiltere endişeye kapılmıştı. 9 Kasım'da İngiliz başbakanı böyle bir duruma İngiltere'nin razı olmayacağını ve savaştan da çekinmeyeceğini belirtmiştir.⁴³² Buna karşılık Rus Çarı da 11 Kasım'da cevaben Rus halkının kanının dökülmesini engelleyeceğini, Balkanlardaki Hristiyanların barışçı bir şekilde hallerinin ıslahı için çalıştığını ve İstanbul'da toplanacak konferansta anlaşmaya varılmasını istediğini ancak anlaşma sağlanamazsa ve Osmanlı Devleti'nden istedikleri şeyler karşılanmazsa tek başına hareket edeceğini açıklamıştır.⁴³³ 12 Kasım 1876'da da kolordunun seferberliğini emretmiştir.⁴³⁴

Osmanlı Devleti, Rusya'nın savaşa bahane aradığını anlamaktaydı. Bunun için her ne kadar İstanbul'da bir konferansın toplanması, devletin içişlerine müdahale gibi algılsa da, hem Rus tehdidinden kurtulmak hem de Avrupa devletlerini gücendirmemek için İngiltere'nin konferans teklifini⁴³⁵ 18 Kasım 1876'da kabul etmiştir.⁴³⁶ Bu teklifin kabulünde Lord Derby'nin konferansla ilgili, konferansın görüşmelerinin Osmanlı Devleti'nin bağımsızlık ve milli tamamlığı esasının korunmasıyla beraber asayişin iadesi ve barış için

⁴³¹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.511.

⁴³² Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.25-26.

⁴³³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.510.

⁴³⁴ Nuza, *a.g.m.*, s.741.

⁴³⁵ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.27.

⁴³⁶ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.511.

geçen sefer teklif edilen maddelerin sağlanması konusunda olacağını belirtmesi etkili olmuştur.⁴³⁷

Ancak, Osmanlı Devleti'nin İstanbul Konferansı'na katılmasına Rusya karşı çıkmıştır. Rusya, konferansın Avrupa devletleri arasında olmasını ve Osmanlı Devleti'ne de sadece alınacak kararların bildirilmesini istemiştir. İngiltere ise Osmanlı Devleti'nin katılmasında direnmiştir. Neticede devletlerin önce kendi aralarında toplanıp, reform programlarını tespit etmesi ve sonra da Osmanlı Devleti temsilcilerinin davet edilip onlarla bu programların görüşülmesi gibi bir orta yol bulunmuştur.⁴³⁸

Her devletin iki delege tarafından temsil edileceği konferansın⁴³⁹ gündemini belirlemek üzere, Fransa, Avusturya, Almanya, İngiltere ve İtalya temsilcileri 11 Aralık'ta Rus Sefareti'nde toplanarak görüşmelere başlamışlardır.⁴⁴⁰ Rusya'yı Sefir General Ignatiev, İngiltere'yi Sömürgeler Bakanı Salisbury, Fransa'yı Kont Bourgoïn, Avusturya'yı Sefir Zichy, Almanya'yı Sefir Verter, İtalya'yı da Kont Corti temsil etmiştir.⁴⁴¹ 21 Aralık'ta görüşmeler son bulmuştur. Bu görüşmelere Osmanlı delegeleri kabul edilmemiştir⁴⁴² ki delegeler Hariciye Nazırı Saffet Paşa ve Berlin Sefiri Ethem Paşa idi. Sadrazamlığa ise 13 Aralık 1876'da Mithat Paşa getirilmişti.⁴⁴³

İstanbul Konferansı 23 Aralık 1876'da Haliç Tersanesi'ndeki Bahriye Nezareti'nde toplantılarına başlamıştır. Aynı gün Osmanlı Devleti'nde meşrutî yönetim başlamış ve Anayasa yürürlüğe konulmuştur. Meşrutiyet'in ilanının İstanbul Konferansı'nın açılış gününe denk getirilmesinin sebebi diplomatik bir taktikti. Yani devletlere, artık anayasalı bir yönetim ve bir meclis

⁴³⁷ BOA, İ.HR. 272/16447-1 1293.Za.02 (19.11.1876), BOA, Y.EE. 84/85 1293.Za.02 (19.11.1876).

⁴³⁸ Armaoğlu, a.g.e., s.511.

⁴³⁹ BOA, İ.HR. 272/16447-1 1293.Za.02 (19.11.1876), BOA, Y.EE. 84/85, 1293.Za.02 (19.11.1876).

⁴⁴⁰ Kurat, a.g.m., s.587.

⁴⁴¹ Karal, a.g.e., C.VIII, s.28, İ. Halil Sedes, 1877-1878, Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı, C.I, İstanbul, 1935, s.27.

⁴⁴² Sedes, 1877-1878, Osmanlı..., s.28.

⁴⁴³ Karal, a.g.e., C.VIII, s.27-28.

olduğundan ve bütün Osmanlı vatandaşları, mecliste temsil edileceğinden artık reformlara gerek olmadığı anlatılmak istenmiştir. Ancak, konferans delegeleri meşrutiyetin ilanını çok soğuk karşılamışlar ve Bâb-ı Âlî'nin artık konferansın devam etmesine gerek olmadığına dair iddiasını ciddiye almamışlardır.⁴⁴⁴ Konferans, Anayasa ilanına rağmen çalışmalarına devam etmiştir. Bunun üzerine II. Abdülhamid de barışçı niyetlerini göstermesi ve konferans çalışmalarına bir şekilde temel oluşturması için bir muhtıra düzenleyerek Mithat Paşa'ya göndermiştir.⁴⁴⁵ Buna göre, Bulgarların şikayetlerini incelemek ve gerekli değişiklikleri önermek için uluslararası bir komisyon kurulacak, Osmanlı hükümeti Anayasada öngörülen reformları bir an önce yerine getirecek, konferanstaki yabancı güçler de bu konuda garantör olacaklardır. Ancak bu önerileri Mithat Paşa, padişahın fikirleri olarak kabul edip, konferansa sunmamıştır ve konferansın önerilerine karşı olan sert tutumunu sürdürmüştür.⁴⁴⁶ Konferansa katılan devletler ise şu kararları almışlar ve Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek ve Bulgaristan'a ait olarak, dört bölüm şeklinde Bâb-ı Âlî'ye bildirmişlerdir.⁴⁴⁷

- 1) Sırbistan ve Karadağ'ın sınırları genişletilecek,
- 2) Bosna ve Hersek iki özerk vilayet olacak ve valiler devletlerin onayı ile atanacak,
- 3) Bosna ve Hersek'in yerli milis kuvvetleri olacak ve vergilerin üçte biri yerinde harcanacak,
- 4) Bulgaristan doğu ve batı olarak iki vilayete ayrılacak ve bu vilayetlerin başına da Hıristiyan vali getirilecek,
- 5) Bulgaristan'da da Bosna ve Hersek'teki gibi özerk yönetim uygulanacak,
- 6) Bulgaristan ve Bosna Hersek'te yapılacak reformlar yabancı devletlerin temsilcilerinden oluşan komisyonların gözetiminde yürütülecek,

⁴⁴⁴ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.512-513.

⁴⁴⁵ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.30.

⁴⁴⁶ Shaw, **a.g.e.**, C.2, s.225.

⁴⁴⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.513.

7) Bulgaristan'daki komisyonun güvenliğini sağlamak için, buraya 5.000 Belçika askeri gönderilecekti.

Konferansın bu kararlarının kabulü için Salisbury çok çabalamış, Padişah Abdülhamid'e de bir rapor sunarak bunların reddedilmesi halinde Rusya ile savaş çıkacağını ve savaşta Osmanlı Devleti'nin yalnız kalıp, parçalanacağını öne sürmüştür. Salisbury, aynı tarzda bir mektubu da Sadrazam Mithat Paşa'ya göndermiştir.⁴⁴⁸

Mithat Paşa, konferansın kararlarını incelemek üzere bütün milliyet ve mezheplerden oluşan bir büyük meclisi 18 Ocak 1877'de toplamıştır. İkiyüze yakın üyeli bu meclise yüksek mülki ve askeri kişiler, ulema, Rum ve Ermeni Patrikleri, Bulgar Eksarhı, Protestanların şefi, hahambaşı ve İstanbul eşrafından bazı kimseler katılmıştır. Meclis üyelerinin hemen hepsi konferans kararlarının reddedilmesini istemiş⁴⁴⁹ ve Osmanlı Devleti de konferans kararlarını reddetmiştir.⁴⁵⁰ Bunun üzerine İngiltere kraliçesi de tekliflerin Bab-ı Âlî tarafından kabul edilmemesinden üzüntü duyduğunu ancak konferans sonucundan Avrupa devletleri arasında bir genel ittifak mevcut olduğunun ortaya çıktığını belirtmiştir.⁴⁵¹

20 Ocak'ta⁴⁵² konferans dağılmış⁴⁵³ ve sefirler ile delegeler 25 Ocak'tan itibaren İstanbul'u terk etmeye başlamışlardır.⁴⁵⁴ Sonuçta, Osmanlı Devleti'nin Rusya ile olan ilişkileri gerginleşmiş, II. Abdülhamid de bu durumdan hoşlanmamıştır. İstanbul Konferansı'nın sonuçsuz kalmasından Mithat Paşa sorumlu tutulup, 5 Şubat'ta Brindisi'ye (İtalya) sürgün edilmiş ve yerine sadrazamlığa Edhem Paşa getirilmiştir.⁴⁵⁵

⁴⁴⁸ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.513-514.

⁴⁴⁹ Nuza, *a.g.m.*, s.744.

⁴⁵⁰ **BOA, Y.EE.** 77/46 1294.M.26 (10.02.1877).

⁴⁵¹ **BOA, HR.TO.** 125/18 08.02.1877.

⁴⁵² Kurat, *a.g.m.*, s.589, Anderson, **a.g.e.**, s.207, Shaw, **a.g.e.**, C.2, s.226.

⁴⁵³ **BOA, Y.EE.** 77/41 1294.M.09 (24.01.1877).

⁴⁵⁴ Kurat, *a.g.m.*, s.589.

⁴⁵⁵ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.514.

5.4. Sırbistan'la Barış Yapılması

Mithat Paşa azledilmeden önce, İstanbul Konferansı'na katılan devletlerin durumlarını sarsmak ve Rus tehdidini ortadan kaldırmak için Sırbistan ve Karadağ ile ayrı bir barış anlaşması yapılmasına dair görüşmelere başlamıştır.⁴⁵⁶ Hatta, konferansın dağılmasıyla Sırların barışa hazır oldukları anlaşılmış ve bundan istifade ile Bâb-ı Âlî'nin fikirlerinin gayri resmi şekilde Sırlara anlatılması için ilk mahkeme üyelerinden Pertev Efendi görevlendirilmiştir. Ancak, onun görevi gizli tutulmuştur. Gerçekte mütarekenin bitişine bir aydan az zaman kaldığı için ve mütareke bitince de Osmanlı askerinin saldırısı ile Sırbistan harap ve perişan olacağından, bu durumdan Sırbistan ve ahalisinin korunması için Sırların doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'ne özürlerini bildirmeleri halinde Sırbistan işinin iyi bir neticeye ulaşacağını bildirecek olan Pertev Efendi'ye görünüşte iki tarafta olan esirlerin değiştirilmesini Sırp hükümetine tebliğ etmek görevi verilmiştir.⁴⁵⁷ Sırbistan başknezi ve Karadağ prensine de telgraflar yazılmıştır. Sırbistan başknezi Milan, savaş haline son vermek için Bâb-ı Âlî ile doğrudan doğruya görüşmeye memnuniyetle hazır olduğunu bildirmiştir.⁴⁵⁸ Mithat Paşa'nın azlinden hemen sonra da Milan, Osmanlı koşullarını kabul etmiş⁴⁵⁹ 28 Şubat 1877'de Sırbistan'la Barış Antlaşması imzalanmıştır⁴⁶⁰ ve Sırbistan savaş öncesi duruma dönmüştür.⁴⁶¹ Bu antlaşmaya göre;

1) Osmanlı sancağı eskisi gibi Belgrad Kalesi'nin burcuna Sırp bayrağıyla birlikte çekilecek,

2) Sırp Knezliği kendi memleketi içinde komşu eyaletlerin asayişini ihlal eden silahlı fırkalar ve her çeşit gizli cemiyetler oluşmasını yasaklayacak,

⁴⁵⁶ Shaw, **a.g.e.**, C.2, s.227.

⁴⁵⁷ BOA, Y.EE. 77/41 1294.M.09 (24.01.1877).

⁴⁵⁸ BOA, Y.EE. 77/45 1294.M.13 (28.01.1877).

⁴⁵⁹ Shaw, **a.g.e.**, C.2, s.227.

⁴⁶⁰ ATASE, ORH Kutu:114, Gömlek:65, Belge:65-2, 11.12.1327 (24.02.1912). Bu tarih, belgede Rumi 16 Şubat 1292 olarak geçmektedir ki Miladi 28 Şubat 1877'ye tekabül etmektedir. Shaw, **a.g.e.**, C.2, s.227, Sedes, **1877-1878 Osmanlı...**, s.39, Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.394.

⁴⁶¹ Shaw, **a.g.e.**, C.2, s.227.

3) Ermeniler ve Museviler de Sırbistan'da ayin serbestliğine, diğerlerinin sahip oldukları haklara nail olacaklar,

4) Son olaylarda suçlu bulunan tüm Osmanlı tebaası affedildiği gibi Sırp lar da affedilecek,

5) Antlaşma tarihinden itibaren 12 gün içinde hem Osmanlı, hem de Sırp askeri tarafından imtiyaz hattı dışında zaptedilen yerler tahliye edilecekti. Bu şartlar bir an önce başkneze tasdik ettirilecek ve statükonun resmen iade edildiğine dair bir ferman da derhal Sırbistan'a gönderilecekti.

İstanbul'da Hariciye Nazırı'nın konağında⁴⁶² Sırp özel memurları Filip Hristic ve Dimitri Matic tarafından imzalanan⁴⁶³ barış maddeleri millet meclisi tarafından onaylanmıştır.⁴⁶⁴ Başknez Milan da; 3 Mart 1877 tarihli telgrafnamesinde barış esaslarını tamamiyle tasdik ve teyid ettiğini bildirmiştir.⁴⁶⁵ 4 Mart 1877'de de⁴⁶⁶ Sırbistan'a verilen fermanla savaştan önceki hali iade edilmiş ve komşu eyaletlerden Sırbistan'a giden ahaliyle, Osmanlı ülkesine sığınmış olan Sırp ahalisinin evlerine dönmelerine izin verilmiştir.⁴⁶⁷ Ayrıca komşu eyaletlerin gayrimüslimlerinden olup Sırbistan'a kaçanlar hakkında genel af da çıkarılmış, Sırp Knezliği de Sırbistan'dan beri tarafa geçenlerin dönüşlerine izin vermiştir. Durum Bosna, Tuna ve Kosova vilayetlerine bildirilmiştir.⁴⁶⁸ Bunun yanı sıra Sırbistan, Serez'deki olaylardan dolayı tek başına veya aileleriyle Sırbistan'a sığınan Osmanlı tebaasının da artık burada kalmalarını gerektiren sebepler bertaraf edildiği için vatanlarına dönmelerinin sağlanmasını istemiştir.⁴⁶⁹

Sırp ların Osmanlı Devleti ile barış yapmalarına Ruslar son derece hırslanmışlar ve topraklarında Rus gönüllüsü olduğundan “*Sırbistan bizimdir*

⁴⁶² Ahmed Mithat, *Üss-i İnkılab*, C.2, Cülus-ı Hümayun'dan Bir Seneye Kadar, İstanbul, 1295, s.265-272.

⁴⁶³ BOA, HR.TO. 554/49 03.03.1877.

⁴⁶⁴ BOA, Y.EE. 77/49 1294.S.15 (01.03.1877).

⁴⁶⁵ BOA, HR.TO. 554/49 03.03.1877.

⁴⁶⁶ Danişmend, a.g.e., s.298.

⁴⁶⁷ Ahmed Mithat, a.g.e., C.2, s.273-274.

⁴⁶⁸ ATASE, ORH Kutu: 81, Gömlek:2, Belge:2-1, 31.01.1293 (12.04.1877).

⁴⁶⁹ BOA, HR.TO 299/9 15.04.877.

ve oraya dair olan konular Rusya'ya aittir" demişlerdir.⁴⁷⁰ Karadağ ile benzeri bir barış antlaşması yapılma çabaları sonuçsuz kalmıştır. Çünkü Karadağ Rus etkisindeydi ve Çar'a doğrudan müdahale fırsatı vermek için savaşın sürmesini istiyordu.⁴⁷¹ Bu yüzden Karadağ ile mütareke 13 Nisan'a kadar uzatılmıştır.⁴⁷²

5.5. Londra Protokolü

İstanbul Konferansı'nın dağılmasından önce Viyana'daki Rus Sefiri Novikov, Andrassy ile gizli bir antlaşma yapmak için harekete geçmiştir.⁴⁷³ Çünkü, Rusya her ne kadar Avrupa devletleriyle Osmanlı Devleti'ne karşı birlikte bir cephe oluşturmak için çabalasa da, yine de Osmanlı Devleti ile tek başına savaşa girmek ihtimalini de göz önünde bulunduruyordu. Bunun için Balkanlarda kendisi gibi ilgili bir devlet olan Avusturya ile anlaşmak istemiştir.⁴⁷⁴ 15 Ocak 1877'de de iki devletin karşılıklı olarak Sırp topraklarını işgal etmemeyi taahhüt ettiği⁴⁷⁵ ve Avusturya'nın tarafsızlığı ile Rusya'nın muhtemel bir askeri hareketinin sınırlandırılmasını öngören bir anlaşma yapılmıştır. Ancak bu askeri anlaşmanın yürürlüğe girmesi, bir siyasi anlaşmanın yapılmasıyla mümkün olacaktı. Bu sebeple Rusya ve Avusturya arasındaki müzakereler sonucunda 18 Mart 1877'de siyasi anlaşma da imzalanmış, Peşte Anlaşması denilen bu anlaşmaya 15 Ocak 1877 tarihi konulmuştur. Böylelikle 8 Temmuz 1876'da yapılan Reichstadt Anlaşması da açıklığa kavuşmuştur.⁴⁷⁶ Çünkü Reichstadt Anlaşması ile Rusya ve Avusturya, Osmanlı - Sırp - Karadağ Savaşı'nda Osmanlı Devleti yenilirse ne yapacaklarını kararlaştırmışlardı. Böyle bir durumda Avusturya belgesine göre, Avusturya Bosna ve Hersek'i, Sırbistan Yenipazar ile Eski Sırbistan'ı alacak, Ruslar ise Besarabya ve Kuzeydoğu Anadolu'ya yerleşecekti. Rus

⁴⁷⁰ ATASE, ORH Defter:2-9, Belge:58, 28.12.1292 (12.03.1877).

⁴⁷¹ Shaw, a.g.e., C.2, s.227.

⁴⁷² Sedes, 1877-1878, Osmanlı..., s.39.

⁴⁷³ Kurat, a.g.m., s.590.

⁴⁷⁴ Karal, a.g.e., C.VIII, s.37.

⁴⁷⁵ Documents Diplomatiques Français (1871-1914)..., s.184. De Ring'den Dük Decazes'e, 5 Haziran 1877.

⁴⁷⁶ Armaoğlu, a.g.e., s.515.

belgesine göre ise Sırlar ve Karadağlılar Bosna ve Hersek'in bazı bölümlerini, Avusturya da Osmanlı Hırvatistan'ı ile Avusturya sınırı yakınlarındaki Bosna topraklarını alacaktı.⁴⁷⁷ Peşte Anlaşması'yla ise Avusturya Bosna-Hersek'i almakta, karşılığında da Rusya'yı Balkanlar'da serbest bırakmakta idi. Yalnız bu serbestliğin şartı Rusya'nın Balkanlar'da tek ve büyük bir Slav devleti kurmamasıydı.⁴⁷⁸

Peşte Anlaşması'na Almanya da onay vermişti. Fakat Avusturya ve Almanya ile birlikte diğer devletlerin, yani altı devletin hepsinin Bâb-ı Âlî'ye karşı birlik olmasını sağlamayı isteyen Rusya⁴⁷⁹ Mart ayında Ignatiev'i Berlin, Paris, Londra ve Viyana'ya göndermiştir. Ignatiev her başkentte, Osmanlıların seferberlikten vazgeçmeye zorlanmalarını istemiş⁴⁸⁰ ve yapmayı vadettiği ıslahatların uygulanmasını sağlamak için altı büyük devlet arasında bir protokol hazırlanmasına çalışmıştır.⁴⁸¹ Hatta, protokol hazırlanırken, Rus sefiri İngiltere devletine bir beyanname vermiş ve bu beyannamenin şartlarından ilki olarak da Karadağ ile Osmanlı Devleti'nin barış yapması belirtilmiştir.⁴⁸²

31 Mart 1877'de Londra Protokolü, İngiltere, Almanya, Avusturya-Macaristan, Fransa, Rusya ve İtalya arasında imzalanmıştır.⁴⁸³ Bu protokolde, Sırbistan'la yapılan barış senet olarak kabul edilmiş ve Karadağ'ın sınırlarının düzeltilmesi, Bosna, Hersek ve Bulgaristan'da reformların yapılması istenmiştir.⁴⁸⁴ Bu şartları yerine getireceğini Bâb-ı Âlî kabul edince de, Rusya ordusunu silahsızlandıracaktı. İstenilen sonuç alınamazsa, altı devlet, Avrupa'nın menfaati dolayısıyla gereken tedbirleri alacaklarını da ilave etmişlerdir.⁴⁸⁵ Protokol hükümleri Paris Antlaşması'nı ve

⁴⁷⁷ Shaw, **a.g.e.**, C.2, s.209.

⁴⁷⁸ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.515.

⁴⁷⁹ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.38.

⁴⁸⁰ Anderson, **a.g.e.**, s.208.

⁴⁸¹ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.39.

⁴⁸² **BOA, Y.EE.** 84/91 1294.Ra.22 (06.04.1877).

⁴⁸³ Kurat, *a.g.m.*, s. 591.

⁴⁸⁴ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.516.

⁴⁸⁵ Kurat, *a.g.m.*, s. 591.

bağımsızlığı ihlal edecek şekilde olduğundan⁴⁸⁶ Meclis-i Vükelanın toplantısında Londra Protokolü'nün reddedilmesine karar verilmiştir. 12 Nisan'da da protokolün reddi ilgili devletlere bildirilmiştir. Bu hareket ise, Osmanlı-Rus Savaşı'nın sebebini oluşturmuştur.⁴⁸⁷

6. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı

Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde Bosna'da yine iç savaş etkisini göstermeye başlamıştır.⁴⁸⁸ Bosna'nın eşkiya çeteleri itaat eden Hristiyanları ayaklandırmak için ortaya çıkmışlar ve halkı isyana zorlamaya başlamışlardır. Buna razı olmayanları korkutmaya ve bazılarını da öldürmeye girişmişlerdir.⁴⁸⁹ Sırbistan'da bulunan Rus gönüllüleri de Bosna İsyanı'na yardım için buraya gitmek düşüncesinde bulunarak⁴⁹⁰ 1500 Rus gönüllüsüyle, 5000 Sırp gönüllüsü ayaklananlarla birleşmek için Bosna'ya gitmişlerdir.⁴⁹¹ Avusturya ise buna karşılık sınır boylarında olağanüstü hazırlıklara girişmiş, eşkiya reislerinden Lafar adlı kişiyle anlaşarak Sava Nehri üzerinden Bosna'ya Avusturya askeri geçmesi için köprüler hazırlatmıştır. Lafar, Travnikli Mehmet Bey'in gayrimüslim adamına yazdığı yazıda Bosna'daki Latinlere verilmek üzere silah getireceklerini ve isyan istemeyen Latinlerin kurşuna dizileceğini belirtmiştir.⁴⁹² Viyana'dan alınan bir mektupta ise Avusturya'nın askeri takımının Bosna, Hersek ve gerekirse Sırbistan'a asker sokmak için İmparatorun onayını aldığı ancak bunun Rusya ordusu Turnuseverin'i geçip savaş ilan edildiği zaman mı, yoksa Rusya askeri ilk savaşı kazandıktan sonra mı uygulanacağını henüz tayin olunmadığı belirtilmiştir.⁴⁹³

⁴⁸⁶ BOA, Y.EE. 84/91 1294.Ra.22 (06.04.1877).

⁴⁸⁷ Karal, a.g.e., C.VIII, s.40.

⁴⁸⁸ Nuza, a.g.m., s.747.

⁴⁸⁹ Askeri Tarih..., s.147, Belge No:2857.

⁴⁹⁰ BOA, HR.TO. 331/22 20.03.1877.

⁴⁹¹ BOA, HR.SYS. 183/15 19.04.1877.

⁴⁹² Askeri Tarih..., s.147, Belge No:2857.

⁴⁹³ BOA, HR.TO. 126/18 19.04.1877.

6.1. Savaşın Başlaması ve Gelişmesi

Londra Protokolü'nün reddedilmesi üzerine Rusya aradığı savaş fırsatını bulmuş ve genel seferberlik ilan etmiştir. 19 Nisan 1877'de de Prens Gorchakov, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın nasihatlerine uymayıp, Hristiyanların durumlarını düzeltecek tedbirleri almadığından dolayı Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiğini bir beyanname ile Avrupa devletlerine bildirmiştir.⁴⁹⁴ 23 Nisan'da Rus Sefareti'nin görevlileri İstanbul'u terketmişler 24 Nisan'da da Rus birlikleri sınırı geçmiştir.⁴⁹⁵

Savaş ilanı, halk tarafından korkuyla değil, cesaretle karşılanmıştır. Çünkü, halkta Padişah Abdülaziz'in tahttan indirilişinden beri meydana gelen iç ve dış olaylardan dolayı büyük tepkiler oluşmuş ve İstanbul Konferansı ile ondan sonraki olaylar halk tarafından hassas bir şekilde izlenmiştir.⁴⁹⁶ Zaten azledilmeden önce Mithat Paşa'da, Rusya'nın olası saldırısına karşı askeri hazırlıklara girişmiştir.⁴⁹⁷ Savaşın kaçınılmaz hal almasıyla öncelikle mustahfız birlikleri silah altına çağırılmış, 32-40 yaş arasındaki yedeklere 14 gün içinde hazır olmaları emredilmiştir. Anadolu'da gönüllü kolordular oluşturulmuştur.⁴⁹⁸

Hem bu sırada hem de savaş sırasında Osmanlı ordusuna Macaristan'dan, Lehistan'dan, Fransa'dan gönüllülerin başvurusu da olmuştur.⁴⁹⁹ Macaristan'da Rus karşıtı duygular oluşmuş ve Macar başkentinde Osmanlı heyecanı ortaya çıkmıştır.⁵⁰⁰ Macaristan'dan bazı subay ve erler gönüllü olarak Osmanlı'nın yanında yer almak istemişlerdir. Ancak açıktan açığa Macarları davet etmek Avusturya'yı endişelendireceğinden, Bosna'ya gelen Macar gönüllülerin askeri hizmete

⁴⁹⁴ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.40-41.

⁴⁹⁵ Üçok, **a.g.e.**, s.152.

⁴⁹⁶ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.41.

⁴⁹⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.515.

⁴⁹⁸ Mustafa Gencer, "1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nde Alman Basınına Göre - Plevne'den Berlin Konferansı'na Osmanlı Devleti", **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi (1833-1900) Sempozyumu (5-7 Nisan 2000)**, Tokat, 2004, s.253.

⁴⁹⁹ Özkaya, **a.g.m.**, s.321.

⁵⁰⁰ **Documents Diplomatiques Français (1871-1914)**..., s.168. De Vogüe'den Dük Decazes'e, 10 Mayıs 1877.

alınmasının Bosna valisine gizlice duyurulması amaçlanmıştır. Lehliler de İstanbul'da bir gönüllüler fırkası oluşturulduğunu Bosna Komutanlığı'ndan öğrenmişlerdir.⁵⁰¹ Onlar da Osmanlı hizmetine girmeyi istemişler ve hükümetin Lehistan Lejyonu'na izin vermesiyle tümenler halinde Beyoğlu'ndaki irtibat bürolarına başvurmaya başlamışlardır. Afganistan Emiri İskender Bey de gönüllü olarak Osmanlı ordusuna katılmak istemiş ve arzusu kabul edilmiştir. Hindistan Müslümanlarının 10.000 liralık bağışı da Sultan tarafından kabul edilmiştir. Şeyh Şamil'in torunu olan ve İstanbul'da ikamet eden Gazi Şamil Bey de Kafkasya'daki yaklaşık 40-60 bin Çerkez'i ayaklandırmak için çalışmakta ve buradaki Çerkezler de Ruslara karşı savaşmak için hazır beklemekteydiler.⁵⁰² Nitekim Karadeniz'den Hazar Denzine kadar olan Kafkasya'da Dağıstanlılar, Abazalar ve Çerkezlerin Ruslara isyan ettiği Vakit Gazetesinden okuyuculara duyurmuştur.⁵⁰³ Ayrıca Anadolu'daki Çerkezlere de gerektiğinde Gazi Şamil'in önderliğinde Kafkasya'ya hareket etmek için daima hazır bulunmaları bildirilmiştir.

Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimlerden ise, haham başı sinagoglara fişek fabrikalarında çalışan Yahudilerin cumartesi günleri de çalışabileceklerini belirten bir genelge göndermiştir. Ekümenik patriği de, Rusya'nın savaşa Şark Hristiyanlığı için değil, aksine kendi amaçları için başladığını belirterek Türkiye'deki Ortodoksların Osmanlı hükümetini desteklemelerini isteyen bir bildiri yayınlamıştır.⁵⁰⁴ Yine, Osmanlı-Sırp Savaşı'nda Hristiyan gönüllü askerler yazan ve savaş yerlerine gönderen Dimosteni Efendi de; Ruslara karşı gayrimüslimlerden 3000 kişilik bir asker alayı oluşturmak isteğinde bulunmuştur. Kendisine gerekli izin verilmiştir.⁵⁰⁵

Savaşın başlamasıyla birlikte Fransa, İtalya, İngiltere ve Avusturya-Macaristan tarafsızlıklarını ilan etmişlerdir. Yalnız İngiltere, İngiltere'nin çıkarları söz konusu olduğunda yani Süveyş Kanalı ve İstanbul'un el

⁵⁰¹ Özkaya, *a.g.m.*, s.321.

⁵⁰² Gencer, *a.g.m.*, s.254.

⁵⁰³ Yerlikaya, *a.g.m.*, s.35.

⁵⁰⁴ Gencer, *a.g.m.*, s.254.

⁵⁰⁵ **ATASE, ORH** Kutu: 2, Gömlek:38, Belge:38-1, 20.02.1293 (02.05.1877).

değiştirmesi gibi konularda tarafsız kalamayacağını bildirmiştir. Buna karşılık Çar da, Süveyş Kanalı'na dokunulmayacağını ve İstanbul'u istemediğini belirtmiştir. Memleketeyn savaşın başında tarafsız kalsa da, 11 Mayıs'ta Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmiştir ki Memleketeyn zaten 16 Nisan'da Rusya ile bir anlaşma imzalamış ve Rus kuvvetlerinin topraklarından geçmesini ve yiyecek satın almasını kabul etmişti.⁵⁰⁶ Bu sıralarda Rusya'nın bütün Rumenlerin adına Prens Charles'e krallık tacını vaat ettiğine ve buna Avusturya-Macaristan'ın kendi Rumen vatandaşları yüzünden bütün gücü ile karşı çıktığına dair Bükreş'ten gizli haberler alınmıştır. Karadağ'ın da Rusya'nın desteğiyle bütün Sırları, eğer Sırbistan kendi büyük misyonundan feragat ederse birleştireceği duyulmuştur⁵⁰⁷ ki Karadağ Osmanlı Devleti ile hâlâ savaş durumundaydı. Böylelikle Rusya, Memleketeyn ve Karadağ'ın yardımından yararlanmaktaydı.⁵⁰⁸ Yunanistan ise Osmanlı Devleti'nin bu zor durumundan yararlanıp, toprak elde etmek için, Rusya'nın yanında savaşa katılmak istediye de İngiltere'nin baskısıyla bir şey yapamamıştır.⁵⁰⁹

6.2. Savaşta Sırbistan'ın Tutumu

Savaşın başlamasıyla Slavlar ve bir takım serseri grupları ortak menfaatlerini savunmak için savaşta pay sahibi olmaları dolayısıyla Sırbistan'ı hazırlamak istemişlerse de Sırp hükümeti tarafsızlığını korumuş ve sorumluluk almamak niyetinde olduğunu ilan etmiştir.⁵¹⁰ Bu konuda Fransa'nın Viyana Büyükelçisi De Vogüe de, "*Başknez Milan'ın hükümetinin hangi taraftan gelirse gelsin savaşa yol açabilecek tüm tahriklere karşı koyma kararlılığını göstereceğinden şüphem yok*" demekteydi.⁵¹¹ Ancak Avusturya Rus askeri Sırbistan'a girerse silahlı olarak bu işi engellemeye girişip, Sırp hükümetini sözünü tutmayı mecbur edeceğini Rusya ve Sırbistan'a resmen

⁵⁰⁶ Üçok, a.g.e., s.152-153.

⁵⁰⁷ BOA, HR. SYS. 183/15 19.04.1877.

⁵⁰⁸ Üçok, a.g.e., s.153.

⁵⁰⁹ Armaoğlu, a.g.e., s.518, Jelavich, a.g.e., C.1, s.388.

⁵¹⁰ ATASE, ORH Defter:1-7, Belge:537, 30.02.1293 (12.05.1877).

⁵¹¹ Documents Diplomatiques Français (1871-1914)..., s.168, De Vogüe'den Dük Decazes'e, 10 Mayıs 1877.

bildirmiştir.⁵¹² Çünkü Avusturya, Osmanlı-Rus Savaşı karşısında tarafsız kalmak için bazı şartlar öne sürmüştü ve bu şartlar gerçekleşmezse Balkan yarımadasının Batı kısımlarını işgal edeceğini Rusya'ya bildirmişti. Bu şartlar;

1) Osmanlı Devleti'nin Hristiyan halkı üzerinde hiçbir devletin tekelci himaye kuramaması,

2) Rusya'nın Tuna'nın güneyinde hiçbir toprağı işgal etmemesi, Memleketeyn'nin toprak bütünlüğüne saygı göstermesi ve İstanbul'a dokunmaması,

3) Rusya'nın Slav olmayan halklar aleyhinde hiçbir Slav devleti kurmaması, Bulgaristan üzerinde özel haklara sahip olmaması ve Bulgaristan'ın Rus veya Avusturya prensi tarafından yönetilmemesi,

4) Rusya'nın askeri hareket için Sırbistan topraklarından asker geçirmemesi idi.⁵¹³

Buna rağmen Rusya'nın, Sırbistan'ın, Negotin kasabasına bir memur gönderdiği, bu kişinin kazalar müdür ve kapudanlarını çağırıp bir meclis topladığı, mecliste bu kişilerin kazalarına dönüşte köy muhtarlarını çağırarak birinci ve ikinci rediflerin noksanlarının tamamlanmasına karar verildiği duyulmuştur. Ayrıca Rusya'dan gönderilen 1.600.000'den bir miktarının ahaliye dağıtılacağı, Banya Kasabasına da bir tabur asker geldiği ve Aleksençe'ye de 500 araba cephane ve silah geldiği ağızdan ağıza söylenmekte iken, Aleksençe'ye on yedi araba cephanenin girerken görüldüğü haber alınmıştır.⁵¹⁴ Yine, Bosna valisinden gelen şifreli telgrafta alınan havadise göre; Rusya'dan Sırbistan'a bir hayli subay gelip köylere taksim edildiği ve her bir köyde birer silah ve cephane deposu edinerek buranın kumandası subayda olarak, istedikleri anda o köy ahalisinden oluşan askerlerin bir saat içinde hazırlanıp belirlenen yere toplanıp, istenilen yere

⁵¹² ATASE, ORH Defter:1-7, Belge:537, 30.02.1293 (12.05.1877).

⁵¹³ Armaoğlu, a.g.e., s.517.

⁵¹⁴ ATASE, ORH Defter:1-7, Belge:581, 05.03.1293 (17.05.1877).

hareket etmek üzere hazır olmalarının tembihlendiği bildirilmiştir. Bunun yanında bir taraftan para yardımı toplamakta oldukları gibi eşkiya da yazdıkları ve her eşkiyaya beşer Macar altını verilmek üzere Rusya'dan on bin lira geldiği de ifade edilmiştir.⁵¹⁵

Bu sırada Milan'ın Piloşni'de Rus İmparatoru ile yaptığı görüşmede Sırbistan'ın Rusya ile ittifak yaptığı ve bunun Belgrad'da resmi surette ilan edilerek, şenlik yapıldığı haberlerinin alındığı Vidin'den bildirilmiştir.⁵¹⁶ Bu bilginin doğru olup olmadığı öğrenilmek istenmiş ve durum Viyana Sefareti'ne bildirilmiştir. Oradan gelen cevapta, Rusya İmparatorunun Milan'a nasihatının sükunet halinde davranmaktan başka bir şey olmadığı, gerçi Sırbistan'da Karacorceviç taraftarlarının galeyanı olabilirse de bunun sınır güvenliğini ihlal derecesine varmayacağı açıklanmıştır.⁵¹⁷ Ayrıca Rusya ordusunun Küçük Eflak tarafından Sırbistan'a girmemesi ve Sırp Knezliği'nin de bunun için Rusya ile birlikte bir harekete kalkışmaması konularında Rusya'dan söz alındığı⁵¹⁸, Rusların Sırbistan'a geçmek niyetinde olmadıkları ve bu konuda Avusturya devletine teminat verilmiş olduğu da Avusturya tarafından Bâb-ı Âlî'ye bildirilmiştir.⁵¹⁹ Milan'ın yeniden savaşa başlaması konusunda Macaristan'daki kamuoyu çok hassastı ve böyle bir şey olursa Belgrad'ın kraliyet ve imparatorluk ordusuyla işgalini istiyordu. Kont Andrassy de bu durum karşısında, Peşte'de durumun çok kızıştığını ancak İmparatorluk hükümetinin halkın baskısına boyun eğmeyeceğini açıklamıştır.⁵²⁰ Jovan Ristiç ise, Sırbistan'ın asla tâbi olduğu devleti aleyhinde isyan niyet ve düşüncesinde olmadığı konusunda Bâb-ı Âlî'ye sağlam teminat vermiştir.⁵²¹

⁵¹⁵ ATASE, ORH Kutu:92, Gömlek:22, Belge 22-1, 12.04.1293 (24.06.1877), ATASE, ORH Defter:4-20, Belge:447, 1293 (13.03.1877-12.03.1878).

⁵¹⁶ ATASE, ORH Defter:1-7, Belge:763, 09.04.1293 (21.06.1877).

⁵¹⁷ ATASE, ORH Defter:1-7, Belge:765, 09.04.1293 (21.06.1877).

⁵¹⁸ BOA, Y.EE. 84/98 1294.C.22 (03.07.1877).

⁵¹⁹ ATASE, ORH Defter:1-7, Belge:765, 09.04.1293 (21.06.1877).

⁵²⁰ Documents Diplomatiques Français (1871-1914)... , s.184. De Ring'den Dük Decazes'e, 5 Haziran 1877. Ayrıca Kont Andrassy, savaşın Karadağ'ın kaçınılmaz olarak büyümesine, Romanya ve Sırbistan Prensliklerinin bağımsızlığına, Epir ve Selanik'in Helen Krallığı'na katılmasına, Çanakkale Boğazı ve Boğaziçi'nin açılmasına, Bulgaristan'da az ya da çok bir özerk devletin kurulmasına neden olacağını tahmin etmekteydi. (Aynı belge)

⁵²¹ ATASE, ORH Defter:1-7, Belge:765, 09.04.1293 (21.06.1877).

Savaş, Balkan ve Kafkas cepheleri olmak üzere iki cephede yapılmaktaydı.⁵²² Rusların başlıca amacı Balkanları geçip, İstanbul ve Boğazlara yaklaşmak, diğer taraftan da Kuzeydoğu Anadolu'ya inip, Kars, Ardahan ve Erzurum'u alarak Karadeniz'de güçlenmek ve İskenderun'a çıkmaktı. Ayrıca Rusya, Balkanlardaki Slav devletlerini de Osmanlı egemenliğinden kurtarıp, kendi etkisine almayı da amaçlıyordu.⁵²³ 24 Nisan 1877'de savaşı ilan etmeleriyle birlikte Ruslar, dört koldan Memleketeyn'e girmeye başlamışlar ve Tuna'ya doğru ilerlemişlerdir. 22 Haziran'da ise, Tuna'yı geçmişlerdir. Böylelikle Ruslara Edirne ve İstanbul yolu açılmış ve bu da İstanbul'da büyük heyecana yol açmıştır.⁵²⁴ Rusların Tuna'yı geçmeleri Sırbistan'da sevinçle karşılanmış ve Belgrad kilisesinde dua edilerek, gece de şenlik yapılmıştır.⁵²⁵

Ruslar Tuna'yı geçerken Karadağlıların hali de son derece fenalaşmıştır. Hatta Karadağ prensinin barış yapmaya mecbur olacağını Çetine'den dönen Rus bir generalin ifadesinden anlaşıldığı ve Karadağlıların cesaretlerini kaybetmemeleri için dul kadınların feryat edip ağlamalarının ve savaşa dair haberlerin telgrafla yazılmasının prens tarafından yasaklandığı Ragusa Şehbenderi Daniş Efendi'nin telgrafında bildirilmiştir.⁵²⁶ Karadağlılar ve Osmanlılar arasında barış yapılması için İngiliz Konsolosu Mösyö Garin, Çetine'ye gitmiştir. Kendisine Osmanlı Devleti'nin barış şartları verilmiştir. Buna göre ilk olarak, Osmanlı Devleti savaştan önceki Karadağ'ın sınır ve vaziyetini koruyacak ve İşkodra, Hersek ve Bosna tarafları eşkiyasından vatanlarına dönmek arzusunda olan kadın ve erkeklerin arazilerine eskisi gibi sahip olmak üzere şartsız mülküne kabul edecek, ikinci olarak da Karadağlılar tarafından bu yolda pişmanlık bildiren asiler hakkında gerek fiili ve gerek vicdani bir baskı ve tehdit gösterilmeyecekti. Bu iki esas Karadağlılar tarafından resmen kabul edildiği halde barış meselesi iyi şekilde

⁵²² Armaoğlu, **a.g.e.**, s.518.

⁵²³ Shaw, **a.g.e.**, C.2, s.230, Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.45.

⁵²⁴ Kocabaş, **Tarihte Türk....**, s.319-320.

⁵²⁵ **BOA, HR.TO.** 331/48 25.07.1877.

⁵²⁶ **ATASE, ORH** Kutu:3, Gömlek:129, Belge: 129-1, 12.04.1293 (24.06.1877).

kabul edilmiş sayılacaktır. Olamadığı taktirde ise Rusya gailisinin bitişine kadar bir mütareke yapılmasına çalışılacaktı.⁵²⁷

Rusların Tuna'yı geçmeleriyle sevinen Sırbistan, ihtiyat askerlerine dairelerinden ayrılmamaları için emir vermiş ve hükümet tarafından da sınıra yüz elli araba mühimmat gönderilmiştir. Başknez Milan'a ve hükümete ise millet meclisinde sınırsız izin verilmiştir.⁵²⁸ Oysa ki tam da bu sıralarda Milan'ın her taraftan tehlike içinde bulunduğu ve Omladina Fırkasının Karadağ prensi lehinde bir fesad tertibine hazırlanmakta olduğu ve kuvvetli olan Sırp taraftarlarının Nikita'yı⁵²⁹ Sırp başknezi tayin etmek arzusunda bulundukları bildirilmekteydi.⁵³⁰ Millet meclisinde ayrıca silah altına alınması düşünülen 40 bin askerın donatım ve silahlandırılması için hükümete lazım olan meblağı karşılamak üzere de karar alınmıştır.⁵³¹ Çünkü Sırbistan, son savaşta milis kuvvetlerinin kendi beklentilerine yanıt vermediğini tespit etmiş ve askeri sistemini kökten değiştirmeyi planlamıştı. Yeniden örgütlenme modeli olarak da Prusya'yı örnek almıştı. 40 bin kişiden oluşan bu kalabalık ordu, Sırbistan'ın büyük idealini gerçekleştirmek için gereken fedakârlıklara katlanacaktı.⁵³² Dolayısıyla, zaman ve durum uygun olursa millet meclisinin, Sırbistan'ın bağımsızlığını ilan ile beraber Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edeceği muhtemeldi.⁵³³

Tuna'yı 22 Haziran'da geçen Ruslar, Zıştovi üzerine yürüyerek, burayı da almışlardır. Rus Çarı da buraya gelerek, Bulgarları yardıma çağırmıştır. Bu çağrıya uyan Bulgarlar da gönüllü taburları kurarak Rus komutanların emrine girmişlerdir. Ruslara hem casusluk yaparak, hem de ikmal ve erzak işlerini kolaylaştırarak yardımcı olmuşlardır. Rusların Bulgaristan'a girmesiyle

⁵²⁷ ATASE, ORH Kutu:6, Gömlek:45, Belge: 45-2, 28.04.1293 (10.07.1877).

⁵²⁸ BOA, HR.TO. 331/48 25.07.1877.

⁵²⁹ Bazı belgelerde ve kaynaklarda Karadağ Prensi Nikola'nın adı Nikita olarak geçmektedir. (BOA, HR.TO. 126/96 04.06.1877, Jorga, a.g.e., C.5, s.463, Danişmend, a.g.e., s.282).

⁵³⁰ BOA, HR.TO. 126/96 04.06.1877. Pier Karacorçeviç de Prens Milan'ın sallandığını ve Jovan Ristiç'in onu uzaklaştırarak yerine Karadağ prensini getirmeye çalıştığını söylemekteydi. BOA, Y.PRK.HR. 1/89 1294.L.02 (10.10.1877).

⁵³¹ BOA, HR.TO. 331/48 25.07.1877.

⁵³² BOA, HR.SYS. 183/15 19.04.1877.

⁵³³ BOA, HR.TO. 331/48 25.07.1877.

buradaki Türkler öldürülmeye başlanmıştır. Türklerden toplanan silahlar Bulgarlara verilmiş ve Bulgarlar da bu silahlarla katliam yapmışlardır. Köyler yakılmış, mallar yağmalanmıştır.⁵³⁴ Ruslar, 1 Temmuz'da Tırnova'yı, 16 Temmuz'da Niğbolu'yu, 19 Temmuz'da da Şipka Geçidi'ni ele geçirmişlerdir.⁵³⁵

Kafkas cephesinde ise Ruslar, 18 Mayıs 1877'de Ardahan'ı, 20 Haziran 1877'de de Doğu Beyazıt'ı almışlardır. Ele geçirdikleri silahlarla da Bulgaristan'da olduğu gibi buradaki Hristiyanları silahlandırıp, Müslümanlar öldürülmüştür. Ancak, Ahmet Muhtar Paşa Rus ilerlemesini durdurmuş ve Kars'ı ele geçirmiştir.⁵³⁶

Balkan cephesinde Ruslar, Temmuz ayından itibaren Gazi Osman Paşa'nın savunduğu Plevne'ye saldırıya geçmişler fakat hiç beklemedikleri bir durumla karşılaşmışlardır. Plevne'yi şiddetle savunan Osman Paşa, Rusları geri püskürtmüş ve Ruslar ağır kayıplara uğramaya başlamıştı. Çar II. Aleksandr da Plevne cephesine gelmiş ve durum karşısında "*Burada Hristiyanlık mahvoluyor*" demiştir. Türkler Plevne'yi Aralık ayına kadar elde tutacaklardır.⁵³⁷

Plevne yenilgisi Ruslara, savaşın kolay kazanılmayacağını göstermiştir. Bu durumda da Balkan devletlerinin yardımı çok önem kazanmıştır. Savaşın başında katılımlarına ihtiyaç duyulmayan Balkan devletlerinin yardımı artık başka bir boyut kazanmıştır.⁵³⁸ Memleketeyn ordusuyla Plevne kuşatmasına katılacak; Yunanistan Osmanlı ordusundan ve İngiltere'nin müdahalesinden çekindiği için Ruslardan Epir ve Teselya'nın kendilerine verileceği garantisini almadan savaşa karışmak istemeyecek ve

⁵³⁴ Kocabaş, **Tarihte Türk...**, s.321.

⁵³⁵ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.47-48.

⁵³⁶ Shaw, **a.g.e.**, C.2, s.231.

⁵³⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.518.

⁵³⁸ Jelavich, **a.g.e.**, C.1, s.387.

Sırbistan ise savaşa katılmayı kabul etse de Plevne'nin düşüşüne kadar bekleyecektir.⁵³⁹

Ruslar, Sırbistan'ı savaşa hazırlamak için sık sık Belgrad'a gidip gelmeye başladıkları gibi⁵⁴⁰, Rusya çok miktarda para ve iğneli tüfeği Sırbistan'a göndermiştir.⁵⁴¹ Ayrıca Rusya'dan gönderilen birkaç bin beygirin Belgrad'a gelmek üzere olduğu⁵⁴² ve Fethülislam'dan 60 bin kıta yeni usulde tüfek ve bir miktar hayvanat gelişinin beklendiği bildirilmiştir. Ruslardan Belgrad'a gelen General Kadif, Mösyö Vasiliç, Konsolos Hayzof, Muvarkof ve Ignatiev'in yazıcısı Prens Çeratif vesair bir takım memurlar ve subaylar, 400 bin Fransız altınını da beraberlerinde getirmişlerdir.⁵⁴³ Ancak 400 florinlik bir senedi bile ödeyemeyecek durumdaki hükümet⁵⁴⁴ borç para almayı da başaramadığından ve şimdilik Rusya'dan gelen bir miktar parada idareye yeterli olmadığından her bir kişiden on yedişer kuruş toplanmasına teşebbüs etmiştir.⁵⁴⁵

Sırbistan, Böğürdelen'den Drin'e kadar olan istihkamlarını ve köprülerini tamir edip⁵⁴⁶, Böğürdelen'den Drin'e geçmek için yeni köprüler yapmaya da girişmiştir.⁵⁴⁷ Böğürdelen'deki ordu da hayvanlarıyla birlikte dört batarya top mevcut olduğu gibi, Valyevo'da da dört batarya top ve Drin üzerinde de onbeş kıta büyük çapta top bulundurulmuştur. Alaylar teşkil etmek için bütün milliyetçiler yazılmaya başlanmıştır. Sınır devamlı silah ve mühimmat gönderilmiştir.⁵⁴⁸ Jovan Ristiç savaş hazırlıklarının sınır üzerinde bulunan Osmanlı başıbozuklarının şerrinden kendi sınırlarını korumak maksadına dayandığını açıklamış ve millet meclisinde bu surette karar verildiği yayınlanmıştır. Ancak gizli olarak sefer hazırlıklarına devam edilmiş

⁵³⁹ Shaw, **a.g.e.**, C.2, s.231.

⁵⁴⁰ **ATASE, ORH** Kutu:22, Gömlek:47, Belge: 47-4, 16.06.1293 (28.08.1877).

⁵⁴¹ **ATASE, ORH** Kutu:88, Gömlek:198, Belge: 198-1, 16.06.1293 (28.08.1877).

⁵⁴² **ATASE, ORH** Kutu:12, Gömlek:40, Belge: 40-1, 09.06.1293 (21.08.1877).

⁵⁴³ **ATASE, ORH** Kutu:22, Gömlek:47, Belge: 47-4, 16.06.1293 (28.08.1877).

⁵⁴⁴ **BOA, HR.TO.** 331/48 25.07.1877.

⁵⁴⁵ **ATASE, ORH** Kutu:12, Gömlek:40, Belge: 40-1, 09.06.1293 (21.08.1877).

⁵⁴⁶ **ATASE, ORH** Kutu:22, Gömlek:47, Belge: 47-2, 16.06.1293 (28.08.1877).

⁵⁴⁷ **ATASE, ORH** Kutu:88, Gömlek:198, Belge: 198-1, 16.06.1293 (28.08.1877).

⁵⁴⁸ **ATASE, ORH** Kutu:22, Gömlek:47, Belge: 47-2, 16.06.1293 (28.08.1877).

ve hatta millet askerinin birinci sınıfı tabur altına alındığı gibi ikinci sınıfına da silah verilmiştir. Sırların bu derece süratle hazırlıklara girişmelerinin geçen yılki gibi Belene ve İzvornik'e saldırmak ve bir kol da Yenipazar tarafından Karadağlılar ile birleşerek Bosna yolu kesilmek ve Vidin ile Niş taraflarından dahi saldırarak Bulgarları ayaklandırmak için olduğu ve gizledikleri kararı böylelikle açığa çıkaracaklarının hissedildiği Bosna vilayetinden gelen telgrafnamede belirtilmiştir. Hatta bir miktar askerin İzvornik sancağı karşısına gönderileceği söylendiği, Jovan Ristiç'in görüşlerinin tercümanı olan İstok⁵⁴⁹ gazetesinin bir müddettir Belgrad Kalesi aleyhine yazılar yazdığı ve Sırların bu defa da Osmanlı Devleti'ne isyan ettikleri taktirde Avusturya devletinin muhalefet etmeyeceği söylentisinin knezlik memurlarına cesaret verdiği de Bosna vilayetinden bildirilmiştir.⁵⁵⁰

Hırvatistan ve özellikle Agram'da ise bu sıralarda Bosna'nın iltihakı hakkında fazlasıyla heyecan vardı⁵⁵¹ ve Agram'daki insanlar da Hırvatistan'ı Doğu'daki fetihlerin öncüsü olarak düşünmekteydi. Arşidük Albert, Hırvatistan'ın garnizonlarını teftiş ederken onun geçtiği bayrakla donatılmış yollarda üç renkli Slav bayrağı her yerde imparatorluğun sarı ve siyah bayrağıyla dikilmiş, Macar bayrağı da sistematik şekilde çıkarılmıştı.⁵⁵² Aynı şekilde Sırların İstok gazetesinde Sırbistan'ın Doğu'nun Sardunyası olacağını ve Doğu'ya uygarlık getireceğini yazmaktaydı.⁵⁵³ Belgrad'daki büyük devletlerin konsolosları da Sırbistan ve Yunanistan arasında bir ittifak yapmak üzere Rusya'nın Belgrad'daki konsolosuna talimat geldiğinden haberdar olmuşlardı.⁵⁵⁴ Sırp ordularının kumandanları da tayin edilmiş olup bunlardan biri Belgrad'a çağrılan ve bazı Rus subaylarıyla Vidin civarında yapılacak olan hareket için talimat vermeye Belgrad'a gelen Miralay Horvatoviç'ti.⁵⁵⁵ Horvatoviç Timok, Şanin ve Pavor ordularına, Sehidmil

⁵⁴⁹ İstok: Doğu, gündoğusu, şark (Sırpça Sözlük, s.67).

⁵⁵⁰ ATASE, ORH Kutu:12, Gömlek:40, Belge: 40-1, 09.06.1293 (21.08.1877).

⁵⁵¹ ATASE, ORH Kutu:22, Gömlek:47, Belge: 47-2, 16.06.1293 (28.08.1877).

⁵⁵² Documents Diplomatiques Français (1871-1914)..., s.168. De Vogüe'den Dük Decazes, 10 Mayıs 1877.

⁵⁵³ BOA, HR.SYS. 183/15 19.04.1877.

⁵⁵⁴ ATASE, ORH Kutu:22, Gömlek:47, Belge: 47-4, 16.06.1293 (28.08.1877).

⁵⁵⁵ ATASE, ORH Kutu:22, Gömlek:47, Belge: 47-2, 16.06.1293 (28.08.1877).

Nikoliç ise Drin ordularına komuta edeceklerdi. Söylentiye göre ise Sırbistan ordusu da 18 Eylül günü savaş ilan edecekti.⁵⁵⁶ Ancak bunlar henüz hazır olmayıp Rusların bir büyük zaferini beklemekteydiler. Sırbistan başknezi Milan ve Hariciye Müdürü de sık sık İngiltere konsolosuyla görüşmekte ve İngiltere devleti vasıtasıyla Avrupa'nın düşüncesini Sırbistan için elde etmeye gayret sarf etmekteydiler.⁵⁵⁷

Tüm bu gelişmeler üzerine önceleri Sırbistan'ın Osmanlı Devletine düşmanlık etmek düşüncesinde bulunmadığını ve Viyana kabinesinin dahi Sırbistan'ın Osmanlı Devleti hakkında olan barışçı eğilimlerine dair teminat almış olduğunu söyleyen Lord Derby⁵⁵⁸, Sırbistan'ın tâbi olduğu devleti aleyhinde isyandan sakınması hakkında bir talimatı Belgrad'daki İngiliz konsolosuna göndermiştir.⁵⁵⁹ Sırp Knezliği'ne tebliğ edilmek üzere gönderilen talimatta Bâb-ı Âlî ile Sırbistan arasındaki düşmanlığın yenilemesi meselesine İngiltere tarafından çok önem verildiği ve Sırbistan'ın yenilgiyle düştüğü kötü durumdan kurtulması ile mütareke ve barışın sağlanması da az çok İngiltere'nin yardımıyla olduğu belirtilip, Sırbistan'ın Osmanlı Devleti aleyhinde hiçbir saldırı hareketinde bulunmaması sert şekilde istenmiştir.⁵⁶⁰

Sırpaların isyan hazırlığı içinde olmaları Vakit Gazetesi'nde de duyurulmuştur. Sırpaların bu nankörlüğünün İstanbul'daki bazı sefirleri de fazlasıyla üzdüğünü, bunları Osmanlı Devleti'nin pençesinden kurtaran Avrupa olduğu için Sırpaların yeniden isyana hazırlanmalarının Avrupa'yı dahi mahcup bırakmış olduğunu sefirlerin herkese söylemekte olduğunu gazete yazmıştır.⁵⁶¹ Budapeşte'den alınan haberlerde de, Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'nin kendisine cömertçe bahsettiği barışla ilgisini keseceği bildirilmiştir.⁵⁶² Nihayetinde Sırbistan hükümetice savaşa karar verilmiş olmakla, bağımsızlık ve savaş ilanı için Rusya'nın bir büyük zaferinin

⁵⁵⁶ ATASE, ORH Kutu:22, Gömlek:47, Belge: 47-4, 16.06.1293 (28.08.1877).

⁵⁵⁷ ATASE, ORH Kutu:22, Gömlek:47, Belge: 47-2, 16.06.1293 (28.08.1877).

⁵⁵⁸ BOA, Y.PRK.HR. 1/64 1294.Ş.18 (27.08.1877).

⁵⁵⁹ BOA, Y.EE. 77/53 1294.N.21 (29.09.1877).

⁵⁶⁰ BOA, Y.PRK.HR. 1/61 1294.Ş.13 (22.08.1877).

⁵⁶¹ Yerlikaya, *a.g.m.*, s.37.

⁵⁶² BOA, HR.SYS. 213/33 04.10.1877.

bekleneceği Zemun Şehbenderliği'nden bildirilmiştir. Ayrıca Belgrad isimli vapurun silah ve mühimmat yüklü olarak Vidin'e doğru gittiği ve Sırların Hırvatistan'daki Ruma isimli yerde Rusya lehinde miting düzenleyecekleri de eklenmiştir.⁵⁶³ Yine Zemun başşehbenderi Mösyö Fitzio, Sırbistan başknezinin, Sırp askerinin dört haftaya kadar hazır bulunacağını açıkladığını, ancak buna karşılık muhaliflerinin, isyanını göstermiş olan Sırp eşkiyasının Osmanlı Devleti'nden mazhar oldukları iyiliklerden ve bundan böyle bir hareket yapılırsa da Sırbistan'ın bütün imtiyazlarından mahrum kalacağından başka Avrupa nazarında dahi layıksız bir halde bulunacağından bahsederek tekrardan ilan edilecek savaş hakkında yardım etmesini reddettiklerini bildirmiştir.⁵⁶⁴

Rusya Milan'ı bir an önce harekete geçmesi için sıkıştırmaktaydı. Savaş hazırlıkları henüz tamamlanmamış ve Sırbistan da Rusya'nın kendisine ordularının eksikliklerini tamamlaması için gönderdiği bütün parayı harcamış olduğundan Jovan Ristiç, büyük bir sıkıntıya düşmüş ve Rusya'ya karşı verilen sözleri yerine getirmek için gerekli olan parayı nereden bulacağını bilemez hale gelmiştir. 25 milyon franklık bir borç alma sözleşmesi için yapılan çabalar da başarısızlığa uğradığından, Maliye Müdürü Belgrad'daki İsrail Evrensel İttifakı (Alliance Universelle Israelite) nın başkanı Baron de Rotschilt'e başvurarak, Paris'te bulunan ittifakın merkez komitesine 25 milyon franklık borç para için girişimde bulunmasını istemiştir. Eğer bu kabul edilirse, Sırbistan hükümetinin Sırbistan'da yaşayan İsraililere ikamet hakkı vereceği söylenmiştir. Ancak böyle bir girişimde bulunmayı Rotschilt reddetmiştir.⁵⁶⁵

Sırbistan'ın isyan etmek üzere bulunması Macaristan'da da endişe ile izlenmekteydi.⁵⁶⁶ Avusturya-Macaristan hükümetinin tutumunun Sırbistan'ı cesaretlendirdiği düşünülüp, hükümetlerinin sürdürdüğü sessizlikten dolayı

⁵⁶³ BOA, HR.TO. 128/26 31.08.1877, ATASE, ORH Kutu:110, Gömlek:113, Belge: 113-1 19.06.1293 (31.08.1877).

⁵⁶⁴ ATASE, ORH Kutu:110, Gömlek:113, Belge:113-4 19.06.1293 (31.08.1877).

⁵⁶⁵ BOA, HR.SYS. 213/33 04.10.1877.

⁵⁶⁶ BOA, Y.PRK.BŞK. 1/21 1294.Za.23 (29.11.1877).

Macarlar çileden çıkmaktaydılar. Eğer Avusturya-Macaristan Sırpların Rus ordusu ile işbirliği yapmasına izin verecekse, geçen sene olduğu gibi Rusların Kızıl Haç maskesi altında Sırbistan'a geçmelerine hiçbir engel çıkartmayacağına inanılmaktaydı. Hoşnutsuzluk giderek artmaktaydı.⁵⁶⁷ 15 Eylül'de Macar Parlamentosu'nun yaptığı ilk toplantıda da Avusturya-Macaristan Monarşisi'nin dış politikası hakkında beş adet gensoru hükümete sunulmuştur. Muhafazakâr parti üyesi Kont Apponyi, Sırbistan'ın etkinliklerine karşı koyup koymayacağını Macar hükümetinden sormuştur.⁵⁶⁸ Yine, milletvekili Helfy de savaşın durumundan ve Sırbistan'ın hazırlıklarından bahisle Avusturya-Macaristan devletinin ne vakte kadar tarafsızlıkta ısrar edeceğini sormuştur.⁵⁶⁹

Macar gazeteleri de, Viyana kabinesinin üç imparatorlar liginden derhal çıkması için ısrar etmekte ve Almanya'nın Rusya'ya sağladığı desteğin Berlin Kabinesinin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun zayıflamasını istediğinin bir kanıtı olduğunu bildirmektedirler. Bütün gazeteler ayrıca Kossuth'un⁵⁷⁰ bir mektubunu da yayınlamaktaydılar. Mektupta Kossuth, *"şimdiki savaşta Avusturya-Macaristan ile Türkiye'nin çıkarlarının tamamen birbirinin aynısı ve Avusturya Monarşisinin yıkılması eğer Türkiye ile Rusya'ya karşı ortak tutum alınmazsa kaçınılmaz olduğunu"* söylemekteydi. *"Şark meselesi tamamen Rusya'nın topraklarını genişletme sorunudur ve bu genişleme sonucu Türkiye parçalanır ise Rusya şiddetle Avusturya'ya saldıracaktır"* diyen Kossuth, Macar milletinin Türk vilayetlerinin işgal ve ilhak projesini kızgınlıkla reddettiğini de ekleyerek, Osmanlı Devleti'nin soygunundan başka bir amacı olmayan bu konuda üç imparatorun yapmış olduğu ittifakı da protesto etmekteydi. Ayrıca Kossuth, Viyana hükümetinin tarafsızlığının Rusya'nın lehine olabileceğini belirtip, hükümetin bu siyasetini açıkça kınadıktan sonra, Macaristan parlamentosunu milletin hissiyatına uygun bir siyaset takip etmesini istemektedir.

⁵⁶⁷ BOA, HR.SYS. 213/33 04.10.1877.

⁵⁶⁸ BOA, HR.SYS. 176/22 11.10.1877.

⁵⁶⁹ BOA, Y.PRK.BŞK. 1/21 1294.Za.23 (29.11.1877).

⁵⁷⁰ Lajos Kossuth: 1848-49 Macar Özgürlük Savaşı'nın lideri

Macarlar, Rusların vahşetlerine son vermek amacıyla Viyana hükümetinin şimdiki savaşa müdahale etmesini görmek istemekteydiler.⁵⁷¹ Aşırı sol milletvekili Helfy , Ruslar ve Bulgarlar tarafından yapılan vahşetleri gösteren fotoğrafları bakanlara ve meslektaşlarına sunmuştu. Müslümanların kurbanı olduğu bu zulümlere dair fotoğraflar birçok yerde sergilenip, halk gruplar halinde onları görmekteydi. Gazeteler de bu zulümleri yapanlara karşı en sert suçlamaları yöneltmekteydi.⁵⁷² Rusların zulmüne dair Bernard Levi de bir küçük kitap yazmış ve Berlin’de basılmıştı.⁵⁷³

6.3. Sırbistan’ın Savaşa Katılması

Çar tarafından verilen kesin emir üzerine, 1 Ekim 1877 tarihinde artık Sırbistan’ın savaş ilan etmesine hükümetçe karar verilmiş ve bütün millet askerini seferber hale getirmek ve öncelikle her bir kazadan ikişer ki toplamda 36 tabur asker sınır üzerine toplanmak üzere Sırbistan valilerine emir verilmiştir. Mühimmat, peksimet, silah ve top yüklü ikiyüz araba hareket ettiği gibi diğer yüksek rütbeli subayların da gideceği ve Belgrad’da büyük bir korku ve dehşetin yayıldığı Zemun Şehbenderliği’nden bildirilmiştir.⁵⁷⁴ Rusların Sırp Knezliği’ne verdiği emirle Sırbistan’da 15 yaşından 60 yaşına kadar olan Sırpların silah altına alındığı, Gorgoşofça’nın öte tarafına çok miktarda asker toplandığı gibi sınıra iki saat olan bir yere üç bin ve diğer bir tarafa da iki bin asker getirilip dokuz yerden sınırı geçerek Sırbistan’ın isyan edeceği Şehirköy mutasarrıflığından gelen telgrafta bildirilmiş ve oradaki askerle savunma mümkün olmadığından, asker yetiştirilmesi istenmiştir.⁵⁷⁵ Karadağ prensi de Yenivaroş’a doğru Sırp askeri sevk etmek için Milan’ı zorlamakta olduğundan, Milan da bu zorlamayı sözleşmeyle kabul etmeye mecbur olmuştur. Saldırı hareketlerine girişebilmek üzere Dobruca’da bulunan Rus ordusuna çok miktarda imdad askeri de Bükreş’ten

⁵⁷¹ BOA, HR.SYS. 213/33 04.10.1877.

⁵⁷² BOA, HR.SYS. 176/22 11.10.1877.

⁵⁷³ BOA, Y.PRK.BŞK. 1/21 1294.Za.23 (29.11.1877).

⁵⁷⁴ ATASE, ORH Kutu:41, Gömlek:37, Belge: 37-1 02.08.1293 (14.10.1877).

⁵⁷⁵ ATASE, ORH Kutu:103, Gömlek:31, Belge:31-1 17.09.1293 (29.11.1877).

gönderilmiştir.⁵⁷⁶ Rus kuvvetlerine Rumen ve Bulgarlardan başka Sırlar da yardım ediyorlardı. Hatta Rusların Tuna Seyyar Ordusu'na 2 bin subay ve 9 bin erden oluşan bir Sırp gönüllü kuvveti de yardımcı olmuştu.⁵⁷⁷

Eylül ayından itibaren Sırların isyan hazırlıkları ile ilgili haberler veren Vakit Gazetesi, bu haberlerini Aralık ayına kadar sürdürmüştür. 8 Aralık 1877 tarihli gazetede Sırların Osmanlılara 1000 dükalık vergilerini vermeyi reddettiği ve sınır tecavüzlerine de başladıkları, sınırda yığınak yapıp, istihkam inşa ettikleri bildirilip Sırların bu yaptıklarının alçaklık ve nankörlük olduğu bildirilmekteydi. Gazetenin 9 Aralık tarihli nüshasında ise yine sınır tecavüzleri vurgulanıp, Sırların 40 bin askeri olduğu ve isyan edecekleri belirtiliyor, isyan sebebi olarak da savaş sonunda Rusların Osmanlılardan alacakları ganimete Sırların ortak olmak isteyişleri gösteriliyordu.⁵⁷⁸ Sonuçta, her şeyi Plevne'nin düşüşü belirlemiştir. Temmuz ayında başlayan Plevne savaşları Plevne'nin 10 Aralık 1877'de düşüşüyle sona ermiştir.⁵⁷⁹ Kafkas Cephesi'nde ise Kars Kasım 1877'de Rusların eline geçmiş ve Ruslar Erzurum'a ilerlemeye başlamışlardır.⁵⁸⁰

Osmanlı Devleti Balkan ve Kafkas Cepheleri'nde uğradığı bu yenilgiler nedeniyle savaşın durdurulması için 1856 Paris Antlaşması'nda imzası bulunan devletlere 12 Aralık 1877'de başvurarak, arabuluculuk yapmalarını istemiştir.⁵⁸¹ Çünkü padişahın huzurunda toplanan Bakanlar Kurulu'nda derhal bir barış gerçekleştirilmesi ve bunun için de üç yol olduğu ifade edilmişti. Bunlar;

1) Doğrudan Ruslara başvurma (bunu Türklere arabuluculuk başvurusunda bulunduklarında elde edecekleri şartlardan daha iyi şartlar elde edebileceklerini anlatan Alman sefiri teşvik etmekteydi).

⁵⁷⁶ ATASE, ORH Kutu:21, Gömlek:107, Belge:107-1 22.07.1293 (04.10.1877).

⁵⁷⁷ Hikmet Süer, **1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Balkan Cephesi**, Ankara, 2004, s.64.

⁵⁷⁸ Yerlikaya, *a.g.m.*, s.37.

⁵⁷⁹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.519, Karal, *a.g.e.*, C.VIII, s.51, Kocabaş, **Tarihte Türk...**, s.329-330, Castellan, *a.g.e.*, s.333.

⁵⁸⁰ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.519.

⁵⁸¹ Özkaya, *a.g.m.*, s.322.

2) Arabuluculuk için İngiltere'ye müracaat etme.

3) Toplu bir arabuluculuk için büyük güçlerin hepsine müracaat etme.

Sonuncu yol onaylanmıştır. Sırp ve Yunanlıların savaşa girişlerini önlemek için Bâb-ı Âlî barışın olabildiğince kısa sürede gerçekleşmesini arzu etmiştir.⁵⁸² Ancak büyük devletlere yaptığı arabuluculuk başvurusundan bir sonuç alamamıştır.⁵⁸³ Sadece İngiltere Sırp hükümetine gönderdiği notada gidişini değiştirmesini beğenmediğini ve savaşa katılırsa muhtariyet idaresini kaybedeceğini belirterek Sırp hükümetini tehdid etmiştir. Ristiç ise buna cevap vermemiştir.⁵⁸⁴

Plevne'nin düşüşüyle beklediği büyük Rus zaferinin kazanıldığını gören Sırbistan, Bâb-ı Âlî'ye 14 Aralık 1877 tarihli bir nota vererek kendisini yeniden Osmanlı Devleti ile muharip saydığını tebliğ etmiştir. Savaş sebepleri olarak da, Bâb-ı Âlî'nin ihsan ettiği genel affa bakmayarak evlerine dönen mültecilere kötü muamele etmesi ve dışarıdan tüccarları açıktan açığa koruyarak Sırbistan'ın iç asayişini ihlale teşebbüs etmesi belirtilmiştir.⁵⁸⁵ Sırların savaş ilanı üzerine Sırların bu hareketinin cezalandırılması ve Osmanlı Devleti'nin kendi haklarını savunmak için yeniden silaha sarılması gerekmiştir.⁵⁸⁶ Bununla ilgili olarak da Sırlara bir beyanname yayınlanmış ve bir buçuk sene önce isyan eden Sırp hükümetinin padişahın merhametiyle savaştan önceki hale döndüğü, ancak yine bir takım bahanelerle tekrar savaş ilan edildiği belirtilerek birinci isyanda affedilen Başknez Milan Obrenoviç'in sadakat ve namusunu ikinci defa mahvettiği ve Sırları idareye layık

⁵⁸² **British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, The Ottoman Empire and the War with Russia 1877-1878~, The Powers and the Treaty of San Stefano, 1878**, Part I, Series B, Vol.4, General Ed. Kenneth Bourne and D. Cameron Watt, Ed. David Gillard, University, Publications of America, 1984, Doc. 92, s.106. M. Layard'dan Kont Derby'ye, 12 Aralık 1877.

⁵⁸³ Özkaya, *a.g.m.*, s.322, Armaoğlu, *a.g.e.*, s.519.

⁵⁸⁴ **BOA, Y.PRK.TKM.** 1/56 1294.Z.30 (04.01.1878).

⁵⁸⁵ **BOA, HR.TO.** 496/105 17.12.1877. Bu belgede ve bazı kaynaklarda Sırbistan'ın savaş ilanı 14 Aralık 1877 olarak verilmektedir. (Karal, *a.g.e.*, C.VIII, s.52, Kocabaş, **Tarihte Türk...**, s.330, Jorga, *a.g.e.*, C.5, s.481). Ancak bazı kaynaklarda da 13 Aralık 1877 tarihi geçmektedir (Hamzaoglu, *a.g.e.*, s. 394, Castellan, *a.g.e.*, s.332, Jelavich, *a.g.e.*, C.1, s.387).

⁵⁸⁶ **BOA, HR.TO.** 496/105 17.12.1877.

olmadığını ispat ettiğini ve kendisini Hristiyan başknezliği makamından düşürdüğü ilan edilmiştir.⁵⁸⁷

Sırbistan'ın savaş ilanına Kont Andrassy de gayet öfkelenmiş ve artık Sırbistan'ın Avusturya'nın iyilikseverliğine güvenecek bir hali kalmadığını ve bundan sonra da her ne olursa olsun Bâb-ı Âlî'nin kendisini terbiye etmesine bir şey denilmeyeceğini Belgrad'a kesin surette bildirmiş olduğunu söylemiştir.⁵⁸⁸ Aynı zamanda Kont Andrassy, Fransa'nın Viyana Sefiri De Vogüe'ye de Başknez Milan'ın tüm fikirlere zıt olarak Türkiye'ye karşı yeniden silahlandığını da söylemiştir.⁵⁸⁹ İngiltere de ise, Sırbistan'ın yeniden isyan etmesinin İngiltere'nin izin veremeyeceği alçak bir hareket olduğunu politika erbapları ve yetkili kişilerden oluşan New Castle'deki Yabancı İşleri Cemiyeti tarafından belirtilmiş ve İngiltere kraliçesine de bununla ilgili bir ariza takdim edilmiştir.⁵⁹⁰ İran Dışişleri Bakanı da geçen sene Osmanlı Devleti'nden tarifsiz derecede merhamet görmüş olan Sırpların bu alçaklık ve düşmanlıklarından ve Yunanlıların hareketlerinden duyduğu üzüntüyü belirterek İran'ın tarafsızlıkta devam edeceğini söylemiştir.⁵⁹¹

Milan savaşa katılmakla birlikte Aleksençe'de geçici bir karargahı almış ve Genelkurmay Başkanı General Protiç, önceki savaşta bacağını kaybeden General Zack ve Kamu Eğitim Müdürü M. Vassilieviç de kendisine eşlik etmişlerdir. Sienitza yönüne Yavor'a gönderilen ordu, Albay T. Nikolich komutasında olup, ordunun bir kısmı da General Ghourko emrindeki Rus kollarının bazılarıyla bağlantı kuracak, 12 bin adamıyla albay Horvatoviç de Vidin'i devre dışı bırakmak için Memleketeynli güçlerle bağlantı kuracaktı. Geri kalan 20 bin kişi de Drin'deki cephenin korunması için Yavor'da görev yapacaktı. Böylelikle Milan emrindeki toplam güç, 54 alaydan veya yaklaşık

⁵⁸⁷ BOA, Y.EE. 77/54 1294.Ca.14 (17.11.1877)

⁵⁸⁸ BOA, Y.PRK.HR. 2/16 1294.Z.11 (17.11.1877).

⁵⁸⁹ Documents Diplomatiques Français (1871-1914)..., s.231, De Vogüe'den Waddington'a, 1 Ocak 1878.

⁵⁹⁰ BOA, HR.TO. 59/39 03.01.1878.

⁵⁹¹ BOA, Y.EE. 78/3 1295.S.16 (19.02.1878).

40 bin kişiden oluşacaktı.⁵⁹² 15 Aralık 1877'de Sırp'ların Morova ordusu Kurşunlukilise'ye ilerlemiş ve Niş ile Leskofça arasındaki Türk ordusunun bağlarını keserek Niş'e yaklaşmış, 24 Aralık'ta da Timok ordusu Akkilise'yi işgal edip, Türk ordusunun bağlarını kesmiştir. 28 Aralık'ta da Şarköy'ü işgal etmiştir. Ürgüp ve Kurşunlukilise'yi de işgal eden Sırp'lar, 31 Aralık 1877'de kuşattıkları Niş'i de 10 Ocak 1878'de ele geçirmişlerdir.⁵⁹³

Ruslar, Plevne'nin düşüşüyle Balkanları aşarak Edirne'ye doğru yürümeye başlamış ve Türk kuvvetlerini yenerek 4 Ocak 1878'de Sofya'ya girmişlerdi. 20 Ocak'ta ise Edirne'yi almışlardı. Sırp'lar ise Niş'ten sonra Vranya'da Osmanlı kuvvetlerini bozmuşlar ve Sofya'yı alan Ruslarla bağlantı kurmuşlardı. Karadağlılar ise Nikiç'i almış ve Antivari'yi de ele geçirerek Adriyatik kıyılarına ulaşmışlardı.⁵⁹⁴

6.4. Edirne Mütarekesi

Osmanlı Devleti büyük devletlerden arabuluculuk yapmasını istemiş ancak sonuç alamamıştı. Sadece 3 Ocak 1878'de İngiltere mütareke için doğrudan Rusya'ya başvurmasını önermişti. Padişah da 13 Ocak 1878'de Rus Çarına başvurarak savaşın durdurulması ve mütareke yapılmasını istemiştir. Osmanlı Devleti temsilcileri ve Rus başkumandanı arasında savaşın durdurulması için görüşmeler başlamış ancak buna rağmen Rusya'nın hâlâ askerini ilerletmesi Osmanlı Devleti'ni tedirgin etmiştir.⁵⁹⁵ Nihayetinde 31 Ocak 1878'de Edirne'de bir mütareke imzalanmıştır. İmzalanan ilk belge, Hariciye Nazırı Server Paşa ve Hazine-i Hassa Nazırı Namık Paşa ile Rus Ordusu Başkomutanı Grandük Nikola arasında imzalanan "*Sulh Mazbatası*" yani "*Barış Tutanağı*" idi. Bu tutanakla daha sonra ayrıntıları müzakere edilmek üzere, barışın temel esasları belirlenmiştir ki, bu esaslar Ayastefanos Barış'ının esaslarını oluşturacaktır. İkinci belge ise

⁵⁹² **British Documents**, Vol. 4, Doc. 93, s.106. Başkonsolos White'dan Kont Derby'ye, 19 Aralık 1877.

⁵⁹³ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.395.

⁵⁹⁴ Armaoglu, **a.g.e.**, s.519, Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.52.

⁵⁹⁵ Özkaya, **a.g.m.**, s.322.

“Mütareke Sözleşmesi” idi.⁵⁹⁶ Bu belge de imparatorun harp yaverlerinden General Talbunoviç⁵⁹⁷ ve onun muavini imparatorun maiyyet generallerinden General Bunçeski ile Erkan-ı Harp Feriki Necib Paşa ve Erkan-ı Harp Mirlivası Osman Paşa tarafından imzalanmıştır.

10 maddelik mütarekeye göre Osmanlı Devleti Vidin, Rusçuk, Silistre kalelerini ve Bgradcık, Hezargrad ile Hacıoğlu Pazarcığı’nı terk ediyordu. Ayrıca Rusya, Sırbistan ve Memleketeyn askeriyle Osmanlı askeri arasındaki sınır da belirleniyordu. Osmanlı askeri ve Karadağlılar arasındaki sınır da Rusya memurlarının ortaklığıyla Osmanlı Devleti ve Karadağ tarafından tayin olunacak temsilcilerden oluşan özel bir komisyonla belirlenecekti. Osmanlı ve Rusya safları arasındaki arazi tarafsız kalarak orada mütareke boyunca ne yeniden istihkam yapılacak, ne de mevcut olanlar tamir edilecekti.⁵⁹⁸ Edirne Mütarekesi ile birlikte Bâb-ı Âlî şu barış esaslarını da kabul etmiş oluyordu: Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsız olup, Karadağ genişletilecek, Bosna-Hersek’te özerk idare kurulacak, Bulgarların çoğunluk olduğu yerlerde de özerk bir Bulgar beyliği kurulacaktı.⁵⁹⁹ Ayrıca Osmanlı Devleti savaş tazminatı da ödeyecekti.⁶⁰⁰

6.5. Ayastefanos Barışı

Edirne mütarekesi ile Rusların Çatalca’ya kadar gelme imkanını elde etmeleri İngiltere’yi çok rahatsız etmiştir. İstanbul’un Rusların eline düşmesinden korkan İngiltere’de büyük heyecan meydana gelmiştir.⁶⁰¹ Avusturya kamuoyunda İngiltere kadar telaşlanmış ve 3 Şubat’ta Avusturya Edirne Mütarekesi’nin hükümlerinin, Avrupa büyük devletleri arasında imzalanmış olan muahedeleri ihlal ettiğini belirterek protesto etmiş ve ordusunu seferber etmeye başlamıştır. Fransa ve İtalya da ihtiyatlı olmalarına

⁵⁹⁶ Armaoğlu, a.g.e., s.520.

⁵⁹⁷ Bu kişinin ismini Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri* adlı eserinde Tabofonçeski olarak vermektedir. (Erim, a.g.e., s.381).

⁵⁹⁸ ATASE, ORH Kutu:55, Gömlek:147, Belge:147-1, 1293 (13.03.1877-12.03.1878), Erim, a.g.e., s.381-385.

⁵⁹⁹ Üçok, a.g.e., s.153-154.

⁶⁰⁰ Anderson, a.g.e., s.213, Shaw, a.g.e., C.2, s.234.

⁶⁰¹ Armaoğlu, a.g.e., s.520.

rağmen yine de Rusya'nın “*Şark Meselesi*”ni kendi başına halletmesinden hoşnut olmamışlardır. Bu durumdan tek memnun olan Prens Bismarck'tı ki o da büyük devletlerin Almanya aleyhinde anlaşmalarına meydan vermemeyi amaçlıyordu. Böylelikle büyük devletler birbirine düştüğü için amacına nail olmuştur.⁶⁰²

İngiltere, İstanbul'daki tebaasını korumak bahanesiyle İstanbul'a bir donanma göndermeye karar vermişti. Buna karşılık Rusya da, İstanbul'a bir askeri kuvvet göndereceğini bildirmiştir. Padişah ve Bâb-ı Âlî, Rusya ve İngiltere'nin İstanbul'da silahlı bir çatışmaya girecek olmalarından dolayı telaşlanmış ancak kriz giderilmiş ve İngiltere donanmasını İstanbul'a kadar getirmeyip Mudanya'da tutmuştur. Ruslara da, Çekmece'de önemli bir askeri kuvveti tutma izin verilerek kriz uzlaşmayla sonuçlanmıştır. Tüm bu gelişmelerin yanı sıra içte de savaşın kötü gidişatı, İstanbul'da yiyecek sıkıntısı çekilmesi halkın hoşnutsuzluğunu arttırmış ve yönetim de ağır eleştirilere hedef olmuştur. Böyle bir durumda bir ayaklanma çıkmasından korkan Padişah II. Abdülhamid de, 13 Şubat 1878'de Meclis'i feshederek, 30 yıllık istibdat rejimini başlatmıştır.⁶⁰³

24 Şubat'ta Ayastefanos (Yeşilköy) da genel karargahlarını kuran Ruslar, Avusturya-Macaristan'ın Baden-Baden'de bir Avrupa Kongresi'nin toplanmasını ve Osmanlı Devleti'nin yenilmesiyle ortaya çıkan sorunları çözümlemesini önermesiyle, diğer büyük devletler işe karışmadan önce Bâb-ı Âlî ile barış yapmaya karar vermiştir.⁶⁰⁴ Barış görüşmeleri Osmanlı Devleti adına Hariciye Nazırı Saffet Paşa ile Berlin Sefiri Sadullah Bey ve Rusya adına da Kont Ignatiev ile Nelidov arasında başlamıştır.⁶⁰⁵ 3 Mart 1878'de de Ayastefanos Barış Antlaşması imzalanmıştır. Böylece Karadağ ve Sırlar da Ruslarla birlikte savaşa son vermişlerdir.⁶⁰⁶

⁶⁰² Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s.61.

⁶⁰³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.521.

⁶⁰⁴ Üçok, **a.g.e.**, s.154.

⁶⁰⁵ Karal, **a.g.e.**, C.VIII, s.64.

⁶⁰⁶ **ATASE, ORH** Kutu:114, Gömlek:65, Belge:65-1, 11.12.1327 (24.02.1292). Bu tarih belgede Rumi 19 Şubat 1293 olarak geçmektedir ki bu da Miladi 3 Mart 1878'e tekabül etmektedir.

Ayastefanos Antlaşması 29 maddeden meydana gelmiştir. Başlıca hükümleri şunlardır:

1) Karadağ, Sırbistan ve Memleketeyn bağımsız olup, sınırları genişletiliyordu. Karadağ Antivari ve Dulcigno Limanlarını alıp, Adriyatik Denizi'ne çıkıyor, Sırbistan ise Niş'i alıyordu. Memleketeyn Besarabya'yı Rusya'ya verip, Dobruca'yı alıyordu. (madde 2, 3, 5)

2) Osmanlı Devleti'ne vergi ile bağlı olan büyük bir Bulgaristan Prensiği kuruluyor, sınırları kuzeyde Tuna'ya, doğuda Karadeniz'e, güneyde Ege Denizi'ne ve batıda da Arnavutluk'a uzanıyordu. Böylece Doğu Rumeli, Batı Trakya ve Makedonya Bulgaristan sınırları içinde yer alıyordu. (madde 6)

3) Bosna ve Hersek'te İstanbul Konferansı'nın hazırladığı ıslahat yapılacaktı. Dolaylı bir şekilde burada, Avusturya ve Rusya'nın kontrolü tesis edilmekteydi. (madde 14)

4) Ermenistan'da ıslahat yapılacak ve Ermeniler, Kürtlerle Çerkeslere karşı korunacaktı. (madde 16)

5) Girit'te 1868 yılından beri uygulanan yönetim şekli aynen devam edecek, fakat Osmanlı Devleti, Arnavutluk, Tırhala ve Rumeli'nin diğer yerlerinde de aynı yönetim şeklini uygulayacaktı. (madde 15)

6) Osmanlı Devleti, Rusya'ya 1 milyar 410 milyon ruble savaş tazminatı ödeyecekti. (madde 19) Ancak, Rus Çarı Osmanlı Devleti'nin mali sıkıntısını göz önünde bulundurarak bu tazminatın 1 milyar 110 milyonundan vazgeçiyor, fakat buna karşılık Batum, Kars, Ardahan, Eleşkirt ve Beyazıt Rusya'ya bırakılıyordu.⁶⁰⁷

Ayastefanos Barışı'nın esasları Balkanlar ve Avrupa'da öğrenilince heyecana yol açmış ve Bulgarlar ve Karadağlılardan başka kimseyi memnun

⁶⁰⁷ Armaoğlu, a.g.e., s.521-522.

etmemiştir. Çünkü Sırlar, Türklere karşı Ruslarla birlikte savaşmalarına rağmen ele geçirdikleri toprakların bir kısmı Bulgarlara verilmiş, Rumenler ise hoşlanılmayacak bir bölge değişimine zorunlu tutulmuştu. Yunanlılar ise Makedonya'nın ve Trakya'nın Bulgaristan'a verilmesinden dolayı Ruslara kızmışlardı. Sırlar ele geçirdikleri toprakları boşaltmayı reddetmişlerdi.⁶⁰⁸ Bosna ve Hersek'in Dalmaçya'ya ilhakını engellemek için de buralarda Panislavist casuslar dolaştırarak halkı Karadağ ve Sırbistan hükümetini istemeye teşvik etmekte ve Jovan Ristiç de Avrupa diplomasisini bu konuya meylettirmeye çalışmaktaydı. Ayrıca Sırlar Avusturya'nın büyük hazırlıklarda bulunmasına bakarak Avusturya tarafından Bosna ve Sırbistan'a asker gönderilecek korkusuyla, Drin ve Avusturya sınırı boyuna asker toplamışlardı. Muallim Danişbiç'i de; Bosna ile Hersek'e asker sokulması hakkında her ne olursa bildirmesi için gizlice buraya göndermişlerdi.⁶⁰⁹ Rumenler de barışın Memleketeyn ile ilgili hükümlerinin geçersiz olduğunu ilan etmişlerdir.⁶¹⁰ Prens Gorchakov da, barış antlaşmasının şartları aleyhine protesto edip etmediğini Prens Kiga'dan sormuş ve onun tasdik etmesiyle de böyle bir hareketin Rusya İmparatoru'nu çok gücendireceğini ve kabul edilmezse Rusya'nın Memleketeyn'de asker yerleştireceğini ve Memleketeyn askerinin silahlarını alacağını söylemiştir.⁶¹¹

Avrupa devletlerinden Avusturya; Ayastefanos Antlaşması ile ilgili ilk tepki gösteren devlet olmuştur. Dışişleri Bakanı Andrassy 9 Mart'ta Rusya'nın bütün Avrupa'yı ilgilendiren sorunları yalnız başına çözmeye hakkı olmadığını bildirmiştir.⁶¹² Avusturya'nın siyasetiyle ilgili "*Gazette de Augsbourg*" bir makale yayınlamış ve Andrassy'nin hatalarından bahsederek, Avusturya siyasetinin Sırbistan savaşında kendi çıkarlarından oluşan yoldan uzaklaştığını, 12 bin silahlı kişinin Rusya'dan gelerek Sırbistan'a gitmek için hiçbir engelle karşılaşmadan Macaristan'dan geçtiklerini, oysa ki Klek Limanı'nın kapalı olmasının Türkiye'nin hareketlerini felce uğrattığını

⁶⁰⁸ Üçok, a.g.e., s.155.

⁶⁰⁹ BOA, Y.PRK.HR. 2/60 1295.Ra.18 (22.03.1878).

⁶¹⁰ Üçok, a.g.e., s.155.

⁶¹¹ ATASE, ORH Kutu:90, Gömlek:48, Belge:48-1 22.01.1294 (03.04.1878).

⁶¹² Üçok, a.g.e., s.155.

belirtmiştir. Nihayet son savaşta da Rusya'nın prenslikleri işgal ettiğini ve Avusturya tarafından hiçbir itirazla karşılaşmadan Tuna Nehri'ni geçtiğini ve Avusturya'nın da bu olay sırasında tarafsızlık siyasetini izlediğini ifade etmiştir.⁶¹³

Avusturya, Ayastefanos Antlaşması'nın Avrupa'da toplanacak bir kongrede düzeltilmesini istiyordu. İngiltere ise Avusturya'nın bu teklifini kabul etmiş ve Rusya'yı da buna zorlamak için askerlerini silah altına almıştır.⁶¹⁴ İngiltere, yapılacak kongrede Tuna'dan Adalar Denizi'ne kadar uzanarak Osmanlı Devleti'nin başkenti ile batı eyaletlerinin karışmasına engel olmak ve Sırbistan gibi tamamen Bâb-ı Âlî'nin egemenliğinden çıkıp gerçekte Rusya'ya tâbi olacak bir Bulgar Prensiği'ni ortaya çıkaran maddelerin hükmünü azaltmak arzusundaydı.⁶¹⁵ Avusturya ise Bulgaristan'ı ilgilendiren Rus planlarına karşı ve Balkanların eteğinde örgütlenmiş Slav toplumuna karşı bir kuvvet ortaya çıkarmaya çalışmakla suçladığı Rus planlarına itiraz etme niyetindeydi.⁶¹⁶ Böylece Avusturya ve İngiltere, Rusya'ya mevcut durumu kabul etmediklerini göstermiş oluyorlardı ve savaş hazırlıklarına da girişmişlerdi. Bunun üzerine Çar boyun eğmiş ve İngiltere ile Rusya arasında 30 Mayıs 1878 Londra Görüşmeleri'nde Ayastefanos Antlaşması'nın hükümlerinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Buna göre, Büyük Bulgaristan Prensiği; özerk Bulgaristan prensliği ve Hristiyan bir vali tarafından yönetilecek Osmanlı Devleti'ne bağlı Şarki Rumeli olarak ikiye ayrılmış, Doğu Beyazıt Türklere geri verilmiş, Bulgaristan prensliğinin Ege ile ilişkisi kesilmişti.⁶¹⁷ Böylece Berlin Kongresi başlamadan, Ayastefanos Barışı'nın değiştirilecek maddelerinin temelleri hazırlanmıştı. Fakat İngiltere yine de memnun değildi. Çünkü Ruslar Doğu Anadolu'da hâlâ Akdeniz ya da Basra Körfezi'ne inebilirdi. Bu yüzden İngilizler, Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki topraklarını korumak üzere Kıbrıs'a yerleşmek istediler. 4 Haziran 1878'de

⁶¹³ BO., HR.SYS. 183/33 28.03.1878.

⁶¹⁴ Karal, a.g.e., C.VIII, s.68-69.

⁶¹⁵ BOA, Y.PRK.HR. 2/64 1295.Ra.11 (15.03.1878).

⁶¹⁶ BOA, HR.SYS. 183/33 28.03.1878.

⁶¹⁷ Bayram Kodaman, "1876-1920 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. 12, İstanbul, 1989, s.146 (?)

imzalanan Kıbrıs Antlaşması'yla da İngilizlerin adaya yerleşmesi ve padişah adına yönetmesi kabul edildi. Ruslar saldırırsa İngiltere Doğu Anadolu'yu savunacaktı.⁶¹⁸

7. Berlin Antlaşması ve Sırbistan'ın Bağımsızlığı

Berlin Kongresi, 13 Haziran 1878'de Bismarck'ın başkanlığında Berlin'de toplanmıştır. İngiltere'yi Salisbury ve Beaconsfield; Avusturya-Macaristan'ı Andrassy; Rusya'yı Gorchakov ve Shuvalov; Osmanlı Devleti'ni ise Aleksandr Karateodori Paşa, Mehmet Ali Paşa ve Sefir Sadullah Bey temsil etmişlerdir. Fransa ve İtalya da kongreye katılmış, Yunanistan ve Memleketeyn'e ise sadece kendilerine ait konularda ve ancak isteklerini bildirmek için kongreye katılmak hakkı tanınmıştır. Bir ay süren kongreye⁶¹⁹ Osmanlı Devleti şu tekliflerde bulunmuştur:

1) Öncelikle Bulgaristan için, Ayastefanos Barışı'nda belirlenen sınırın güneyde Balkan dağlarını çevirmek ve Doğu Karadeniz sahiline asla ilişmemek üzere Şumnu, Osmanpazarı ve Tatarpazarcığı taraflarından Silistre'nin üst kısmına çıkmak ve batıda Berkofça dağından Sırbistan sınırıyla birleşerek Vidin'de son bulmak üzere sınırlamıştır.

2) Dobruca, Tuna boğazları ile beraber tamamen Osmanlı Devleti elinde kalıp Rusya'ya terki kararı feshedilmelidir.

3) Bulgaristan belirlenecek sınırıyla bir eyalet olup, idaresi Lübnan'da olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin atadığı Hristiyan bir vali tarafından belirli süre yönetilecek, buradaki Müslümanlar hak ve hukuklarından mahrum olmayacaklar, eyaletde daimi surette Osmanlı askeri bulunacak, burası dışındaki Bulgarlar bu imtiyazdan yararlanamayacak, eyaletin zaptiyesi nüfus oranında Müslüman ve Hristiyanlardan karışık olacaktır.

⁶¹⁸ Shaw, a.g.e., C.2, s.238.

⁶¹⁹ Üçok, a.g.e., s.157.

4) Bulgaristan sınırı dışındaki vilayetlerin idaresinde her yerin yerel ihtiyaçlarına uygun ıslahat icra olunacak, Müslüman ve Hristiyanların eşitliği sağlanacaktır.

5) Karadağ eski sınırına Arnavutluk tarafından hiçbir yer eklenmeyecektir.

6) Sırbistan eski sınırı dahi olduğu gibi bırakılarak Niş ve Leskofça ve şehirköy gibi yerlerin ilhakından vazgeçilmelidir. Memleketeyn, Sırbistan ve Karadağ'ın istiklallerini tasdik etmek zararlıdır.

7) Nakden veya arazi karşılığında savaş tazminatı talebinden tamamen vazgeçilip, ne Batum Limanı'nın ve ne de Anadolu sınırının istenilen yerlerin terkinin başlaması ortadan kaldırılmalıdır.

8) Rusya kiliselerinin hak ve yetkisi maddesi ve Bulgaristan ile onun dışındaki vilayetler idaresinin düzen ve ıslahatında Rusya komiserlerinin bulunması hususu terk edilmelidir.

9) Bulgaristan'da i düzenlemenin tesisine kadar Rusya askeri bulunmasını içeren maddeden tamamen vazgeçilerek Rusya firkaları hemen Bulgaristan'ı terk etmelidir.⁶²⁰

Ancak başlıca amacı İngiltere ve Rusya'nın bir savaşa tutuşmalarını engellemek olan ve Osmanlılar ile Doğu milletleri hakkında önyargıları bulunan Kongre Başkanı Bismarck Osmanlı tekliflerini dikkate almamıştır. Hatta Osmanlı delegelerine de kongrenin Osmanlı Devleti için toplanmadığını, Ayastefanos Antlaşması Avrupa devletlerinin çıkarına dokunduğundan, bu çıkarların düzenlenmesi için devletlerin bir kongre topladığını, Ayastefanos Antlaşması değiştirilirse bundan yararlanabileceklerini ancak daha ileri gidemeyeceklerini belirtmiştir. Müzakerelere Osmanlı delegelerini kesinlikle karıştırmamış, delegeler özel toplantılara ağrılmadıkları gibi genel toplantılarda da fikirlerine hiç önem verilmemiştir. Genel toplantılarda, Osmanlı delegelerinin itirazları dikkate

⁶²⁰ BOA, Y.EE. 84/119 1295.C.29 (30.06.1878).

alınmamış ve Bismarck oldukça sert davranmıştır. Neticede Berlin Kongresi resmi toplantılar dışında Bismarck'ın yönetiminde Rusya, İngiltere ve Avusturya arasında alınan kararların Avrupa tarafından tasdik ve tescil ettirilmesini sağlamıştır.⁶²¹

Berlin Kongresi, 13 Temmuz 1878'de 64 maddelik Berlin Antlaşması'nın imzalanmasıyla sona ermiştir. Antlaşmanın ana başlıkları şunlar idi:

1) Büyük Bulgaristan küçültülerek Sofya başkent olmak üzere özerk bir Bulgaristan Prensiği kurulmuştur. İçişlerinde serbest, Dışişlerinde Bâb-ı Âlî'ye bağlı olan bu prenslik vergi de verecekti. Makedonya ve Balkan dağlarından Ege'ye kadar olan yerler ile Doğu Rumeli, Osmanlı Devleti'ne geri verilecekti.

2) Doğu Rumeli, özel statülü özerk bir eyalet haline getirilecek, Hristiyan bir valinin yönettiği eyalet içişlerinde serbest, siyasi ve askeri olarak ise Bâb-ı Âlî'ye bağlı olacaktı.

3) Bosna-Hersek muhtar bir bölge haline getirilip, Avusturya işgaline bırakılmıştır. Fakat bu topraklarda Osmanlı egemenliği devam edecekti.

4) Memleketeyn, Karadağ bağımsız olacak, Karadağ Antivari limanını alarak Adriyatik Denizi'ne çıkacaktı. Memleketeyn ise Dobruca'yı alacaktı.

5) Yunanistan, Girit, Teselya ve Epir'i istese de yalnız Teselya'yı elde edebilecekti.

6) Kars, Ardahan, Batum Ruslara bırakıldığı gibi, Osmanlı Devleti Rusya'ya tazminat ödeyecekti.

7) Ermeniler lehine Doğu Anadolu Bölgesinde ıslahat yapılacaktı.⁶²²

Berlin Antlaşması'nın Sırbistan ile ilgili maddeleri ise şu şekildeydi:

⁶²¹ Bekir Sıtkı Baykal, "100. yıldönümü Münasebetiyle Berlin Kongresi Hakkında Bazı Düşünceler", **Belleten**, C.LII, Sayı 202, Ankara, Nisan 1988, s.205-207.

⁶²² Kodaman, *a.g.m.*, s.146-148.

- 1) Sırbistan Knezliği'nin bağımsızlığı tasdik edilecek (Madde 34),
- 2) Sırbistan'da din ve mezhebi ayrı olan herkes meslek ve sanatını icra edebilecek, Sırlar gibi medeni ve siyasi haklardan yararlanabilecek ve devlet memuriyetine girebilecek, Sırbistan'da Sırlar ve yabancılara mezhep ve ayin serbestliği sağlanacak (Madde 35),
- 3) Küçük İzvornik ve Sakar, Niş ve Pirot Sırbistan'a bırakılacak (Madde 36),
- 4) Yeni sözleşmeler yapılincaya kadar Sırbistan'ın yabancı ülkelerle olan ticari ilişkilerinin şartları değiştirilmeyecek, Sırbistan'dan gelen mallardan geçiş vergisi alınmayacak (Madde 37),
- 5) Sırbistan, aldığı arazi üzerinde yapılacak demiryollarının ikmal ve işletilmesine dair Osmanlı Devleti, Avusturya ve Rumeli Demiryolları işletici kumpanyasına karşı sorumlu olacak, meselenin sonuçlanması için gerekli sözleşme Avusturya, Osmanlı Devleti, Sırbistan ve kendi payı için de Bulgaristan Prenslığı arasında akdolunacak (Madde 38),
- 6) Müslümanlardan Sırbistan'a katılan arazide emlakı bulunup da Sırbistan dışında yerleşmek isteyenler emlaklarını iltizama vererek veya değeri marifetiyle idare ettirerek muhafaza edebilecek, Osmanlı ve Sırp üyelerden oluşan bir komisyon emlak işlerini üç sene zarfında sonuçlandıracak (Madde 39),
- 7) Osmanlı Devleti ve Sırbistan arasında bir antlaşma akd olununcaya kadar Osmanlı ülkesinde seyahat veya ikamet eden Sırp tebaasına milletler genel hukukuna göre muamele olunacak (Madde 40),
- 8) Sırp askeri Sırbistan'ın yeni sınırı dışındaki araziye Berlin Antlaşması tasdiknamelerinin mübadelesinden itibaren 15 gün

içinde tahliye edecek, Osmanlı askeri de Sırbistan'a terkedilen araziye 15 gün içinde tahliye edecek (Madde 41),

- 9) Sırbistan, Berlin Antlaşması ile kendisine verilen yeni arazi için, Osmanlı borçlarından bir kısmını alacaktı (Madde 42).⁶²³

Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti topraklarının beşte ikisi ile yarısı Müslüman olan nüfusunun beşte birini (5.5 milyon) terk etmek zorunda kalmış, ciddi gelir kaybına uğramıştır. Osmanlı Devleti için çok büyük bir yenilgi olan Berlin Antlaşması ile İngiltere açısından Rus tehdidi zayıflamıştı.⁶²⁴ Avusturya ise çok kârlı olduğu bu antlaşmayla Bosna-Hersek'in işgalini, Yenipazar Sancağı'nda karakol bulundurma hakkını elde etmiştir. Sırbistan'la Karadağ'ın genişleme arzularını engelleyerek Balkanlarda üstünlük kurmuş, Selanik yolunu kendine açmıştır. Rusya ise savaşta galip olmasına rağmen istediklerini elde edememiş ancak Osmanlı Devleti'ne büyük bir darbe vurarak, Balkan Slavlarının koruyucusu olma özelliğini pekiştirmiştir. İngiltere, Berlin Antlaşması ile artık geleneksel politikasından vazgeçerek, Rusya'nın Akdeniz'e inmesini engellemek için Osmanlı topraklarında kendisi hakimiyet kurma ya da küçük tampon devletler oluşturmak gibi bir yol izlemeye başlamıştır.⁶²⁵

Sırbistan ise, Berlin Antlaşması'yla bağımsız olduğu gibi güneye genişleyerek 37.840km² lik yüzölçümünü 48.302 km²'ye çıkarmıştır.⁶²⁶

⁶²³ Erim, **a.g.e.**, s. 417-419.

⁶²⁴ Shaw, **a.g.e.**, C.2, s.239.

⁶²⁵ Necdet Hayta, "*Bosna ve Hersek'in Avusturya-Macaristan Tarafından İlhakı (5 Ekim 1908)*", **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 18, Sayı 3, 1998, s.23, Kodaman, **a.g.m.**, s.150.

⁶²⁶ Hamzaoglu, **a.g.e.**, s.397.

SONUÇ

1459'da Sırp Despotluğu'na son verilmesiyle Osmanlı egemenliğine giren Sırbistan, 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile bağımsız olmuştur. Osmanlı egemenliğinin dört asır sürdüğü Sırbistan'da önce kötü idareye ve dayıların zulmüne karşı başlayan 1804 İsyanı, daha sonra Osmanlı Devleti'ne yönelmiş ve 1807'den itibaren de devletlerarası bir nitelik kazanmıştır. 1812 Bükreş, 1826 Akkerman ve 1829 Edirne Antlaşmaları ile çeşitli haklar kazanan Sırplar, nihayetinde 1830'da Padişah II. Mahmud tarafından verilen fermanla muhtar bir idareye kavuşmuşlar ve Miloş Obrenoviç Sırplar'ın ırsî başknezi olmuştur.

1830 yılındaki muhtariyetten 1878 yılındaki bağımsızlığa kadar Sırbistan hem iç hem de dış bir çok gelişmeye tanıklık edecektir. İçerideki gelişmeler Obrenoviç ve Karacorceviç hanedanlıkları arasındaki taht kavgası ve devlet adamları arasındaki güç mücadelesi olarak özetlenebilir. Dışarıda ise Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerde Sırbistan'ın tutumu iktidardaki başkneze göre değişecek ancak değişmeyen tek şey ise Sırbistan'ın bağımsızlık yolunda adım adım ilerlemesi olacaktır. Çağdaş Sırp milliyetçiliğinin babası sayılan İlija Garašanin'in istediği gibi Osmanlı'nın zayıflaması kullanılacak, Sırbistan Osmanlı'dan taş taş söküp, eski krallığının temellerini oluşturacak ve yeni Sırp Krallığı kurulacaktır.

Muhtariyetle birlikte Sırpların ırsî başknezi olan Miloş Obrenoviç, politik davranarak Osmanlı Devleti'ne iyi görünmeye çalışmış ve Sırbistan'ı bağımsızlığa taşıyan yolda en önemli adımları atmıştır. Sırbistan'ın müslümanlardan arındırılması için çalışan Miloş, çeşitli nahiyelerin Sırbistan'a katılması için de çalışmış ve bunu başarmıştır. Sırbistan'ın sınırlarının genişletilmesi Miloş'un en büyük başarısı olmuştur. Çevre yerlerdeki ayaklanmaları da kışkırtan Miloş, aynı zamanda Osmanlı Devleti'ne sadık olduğunu belirtmekten de geri durmamıştır. İktidarı süresince bu politik tavrını sürdüren Miloş, Sırbistan'daki Osmanlı egemenliğinin son bulması için çalışırken Osmanlı Devleti'ne sadakatini de sık sık vurgulamıştır. Osmanlı

Devleti ise her ne kadar Miloş'un bu politik tavrının farkında olsa da, sertlikle değil yumuşaklıkla davranılması yolunu tutmuştur. Kaldı ki bu da anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü Osmanlı Devleti Sırbistan konusunda yalnız değildir. Rusya faktörü her daim işin içindedir.

Miloş, Sırp kurumsallaşmasını başlatmış ve Sırp devletinin temellerini atmış olsa da Sırbistan'da despot bir idare kurmuş ve demir yumruğuyla ülkesini yönetmiştir. Bir süre sonra muhalefetle karşılaşan Miloş'un, 1838 Türk Anayasası ile yetkileri kısıtlanmış ve iktidarını konseyle paylaşmak istemeyen Miloş, sürgüne gitmiştir.

Miloş'tan sonra yerine geçen oğlu Mihail Obrenoviç, Sırbistan'daki Osmanlı egemenliğine uymayacak şekilde davranışlarda bulunmuş, 1841 Niş İsyanı'nı desteklemiş ve bu da onun iktidarının sonunu hazırlamıştır. Obrenoviçlerin ilk iktidarında Sırbistan'ın bağımsızlığı yolunda gerekli taşlar döşenmiştir. Asıl hamleler ise II. İktidarlarında yapılacaktır.

Aleksandr Karacorceviç, Obrenoviçlerin tersine Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmuş ve Sırbistan'da Osmanlı egemenliğine aykırı davranışlardan kaçınmıştır. Her ne kadar Dahiliye Müdürü İlija Garaşanin "*Naçertanije*" ile Sırp yayılcı planlarını bu dönemde ortaya koysa da, Aleksandr nisbeten Osmanlı taraftarlığına devam etmiştir. 1848 İhtilalleri ve 1853 Kırım Savaşı sırasında tarafsız kalmıştır. 1848 İhtilalleri'nde Sırbistan Sırpları, Macarlara karşı savaşan Avusturya Sırplarına yardım etmiş ancak bu yardım Mihail Obrenoviç'in 1841 Niş İsyanı'nda Bulgarlara yaptığı yardım gibi olmamıştır. Aleksandr, yardımları tamamen yasaklamamış, yasakladığı takdirde kendisine karşı bir ayaklanma çıkmasından ve Miloş taraftarlarının da bundan yararlanmasından korkmuştur. 1853 Kırım Savaşı sırasında Rusya'nın kendi yanında savaşa girme teklifini reddeden Aleksandr, Osmanlı Devleti'nin kendilerine verdiği imtiyazlardan memnun olduklarını belirtmiştir. Bu dönemde Sırp kurumsallaşması yolunda önemli adımlar atılmıştır.

Miloş Obrenoviç, II. İktidarında da Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'daki egemenliğini zayıflatmak için çalışmaya devam etmiş buna rağmen yine ısrarla Osmanlı Devleti'ne bağlılığını belirtmiştir. Oğlu Mihail Obrenoviç ise

babasının çalışmalarını daha da ileriye taşımıştır. Ana düşüncesi Sırbistan'ı bağımsızlığa kavuşturmak olan Mihail, bu düşüncesini gerçekleştirmek için somut adımlar atmıştır. Bosna, Hersek ve Bulgaristan'ı kışkırtarak buralardaki isyanları desteklemiş, silahlanmaya hız vermiş ve Sırp ordusunu kurmuştur. Babası gibi Sırbistan'ı müslümanlardan arındırmaya çalışan Mihail, müslümanlara eziyetleri arttırmıştır. 1862'de patlak veren Belgrad Olayları ile Mihail, aradığı fırsatı ele geçirmiştir. Kanlıca Konferansı kararlarıyla Sokol ve Uziçe kalelerinin yıkılmasını ve Belgrad kalesi dışında müslümanların oturmamalarını sağlamıştır. Böylelikle bağımsızlık yolunda önemli bir başarı kazanan Mihail, daha da pervasız davranmaya başlamış ve işi Sırbistan'daki bütün kalelerin Sırlara terk edilmesi veya yıkılmasını istemeye kadar vardirmiştir. Avrupa devletlerinin kendi içişleriyle meşgul olmalarını ve Osmanlı Devleti'nin de Girit İsyanı ile uğraşmasını fırsat bilen Mihail amacına ulaşmış ve Osmanlı Devleti onun bu isteğini kabul etmiştir. 1867'de de Belgrad, Böğürdelen, Fethüislam ve Semendire kaleleri Sırlara bırakılmıştır. Sırbistan'ın bağımsızlık yolundaki en önemli adımı olan bu gelişmeyle Mihail büyük bir zafer kazanmıştır. Artık Osmanlı egemenliği Sırbistan'da sadece görünürde olacak ve Sırbistan Osmanlı Devleti'ne pamuk ipliğiyle bağlı olacaktır. Geriye sadece uygun zamanı beklemek ve Sırbistan'ın bağımsızlığını ilan etmek kalacaktır.

Sırbistan, Miloş ve Mihail Obrenoviç önderliğinde bağımsızlık yolunda en büyük adımları atmış ve onların icraatları sayesinde bağımsızlık için önemli mesafe katedilmiştir.

Milan Obrenoviç döneminde ise Sırp bağımsızlığında sona yaklaşmıştır. Mihail kadar aktif olmayan ve öncelikli hedefi kendi tahtını korumak olan Milan, Osmanlı Devleti'ne karşı direkt bir saldırıdan çekinmiştir. Ancak 1875 Hersek İsyanı ile tırmanan savaş taraftarlığına boyun eğmek zorunda kalmıştır. Askeri durumun yetersizliğini bilen ve Osmanlı Devleti ile savaş istemeyen Milan, kendi tahtının tehlikeye girmesi dolayısıyla Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. 1876'daki bu savaştan yenik çıkan Sırlar, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na önce katılmamışlar ancak Plevne'nin düşüşüyle tekrar Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişlerdir. Savaş

sonunda imzalanan Berlin Antlaşması ile 13 Temmuz 1878’de bağımsız olan Sırbistan sınırlarını da güneye doğru genişletmiştir.

Osmanlı Devleti Sırp bağımsızlığına giden bu 48 yıllık süreçte kendince önlemler almaya çalışsa da, hem tekrar bir Sırp İsyanı’ndan korktuğundan, hem de Avrupa devletlerinin müdahalelerinden dolayı çaresiz kalmış ve başarılı olamamıştır.

Sırlar bağımsız olarak en büyük emellerini gerçekleştirmiş olsalar da Sırbistan’daki Obrenoviç ve Karacorceviç hanedanlıkları arasındaki mücadele bağımsızlıktan sonra da devam edecek ve Sırbistan kanlı olaylara sahne olacaktır.

KAYNAKLAR

1. ARŞİV BELGELERİ

1.1. Yayınlanmamış Arşiv Belgeleri

1.1.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

1.1.1.1. Bâb-ı Âli Evrak Odası Sadaret Evrakı Katalogları

Divân-ı Hümayûn Âmedi Kalemi (A.AMD): 4/80, 4/93, 5/68, 19/15, 19/17, 19/29, 22/68, 46/47, 46/52, 48/27, 48/84, 50/54, 50/92, 73/35, 73/55, 85/51, 90/13, 90/19, 90/21, 90/37, 90/44, 90/50, 90/87, 91/33, 92/27, 92/87, 93/41, 94/80.

Divân-ı Hümayûn (Beylikçi) Kalemi (A.DVN): 122/25, 137/48, 142/26, 155/153.

Divân-ı Hümayûn Düvel-i Ecnebiye Kalemi (A.DVN.DVE): 1/31, 8/29.

Divân-ı Hümayûn Mühimme Kalemi (A.DVN.MHM): 28/57, 31/36.

Sadâret Mektûbî Kalemi (A.MKT): 139/61, 166/41.

Sadâret Mektûbî Meclis-i Vâlâ Kalemi (A.MKT.MVL): 106/37, 121/6, 122/14, 123/79, 124/78, 139/50.

Sadâret Mektûbî Mühimme Kalemi (A.MKT.MHM): 4/54, 6/95, 7/9, 11/50, 12/42, 13/10, 15/97, 23/15, 24/84, 56/37, 219/76, 220/32, 242/54, 243/1, 243/12, 243/31, 243/61, 243/81, 244/38, 248/48, 249/30, 252/19, 252/73, 254/98, 256/17, 257/15, 257/36, 259/37, 268/75, 294/53, 295/5, 296/11, 297/102, 307/28, 328/65, 334/96, 336/64, 358/19, 378/16, 379/96, 383/95, 386/96-1, 413/48, 430/26, 431/98, 434/60, 441/106, 450/51, 458/88, 477/4, 478/86, 480/65, 481/28, 481/37, 481/49.

Sadâret Mektûbî Nezâret ve Devâir Kalemi (A.MKT.NZD): 94/122, 101/99, 109/63, 111/108, 323/22, 416/44, 425/70.

Sadâret Mektûbî Umum Vilâyât (A.MKT.UM): 21/80, 23/76, 41/29, 74/30, 75/39, 126/15, 135/10, 139/26, 140/27, 142/64, 148/57, 150/63, 150/71, 150/90, 152/24, 153/37, 154/91, 155/77, 156/53, 240/46, 326/98, 343/73, 349/84, 355/82-2, 357/34, 376/15, 377/19, 386/23, 400/91, 401/16, 401/72, 403/4, 404/46, 410/52, 417/89, 418/22, 419/26, 423/36, 425/64, 425/67, 431/65, 452/38, 454/9, 455/15, 457/54, 457/73, 458/46, 458/60, 463/50, 464/85, 465/9, 465/31, 465/32, 465/89, 468/46, 468/89, 468/90, 469/86, 470/61, 470/73, 471/36, 471/99, 472/32, 472/71, 475/57, 476/24, 478/54, 478/74, 479/5, 482/51, 483/7, 485/48, 485/88, 487/1, 488/35, 492/96, 503/88, 505/7, 506/81, 508/44, 508/65, 512/4, 514/34, 514/79, 515/2, 516/70, 517/20, 518/90, 519/25, 519/26, 519/69, 519/70, 519/80, 520/22, 520/43, 520/85, 521/95, 522/34, 525/9, 525/67, 527/91, 528/62, 528/74, 529/29, 529/55, 530/7, 533/2, 538/79, 539/27, 543/89, 551/22, 552/7, 552/79, 553/61, 555/38, 561/62, 569/45, 572/12.

Sadaret Müteferrik (A.}M...): 22/49.

1.1.1.2. Cevdet Tasnifi Katalogları

Askeriye (C.AS): 810/34400.

Dahiliye (C.DH): 37/1810, 153/7629.

Eyalât-ı Mümtaze (C.MTZ): 11/542, 14/667.

Hariciye (C.HR): 104/5163.

1.1.1.3. Hariciye Nezareti Katalogları

Hariciye Nezareti Mektûbî Kalemi (HR.MKT): 2/55, 2/61, 3/7, 8/79, 20/12, 20/34, 21/43, 21/60, 21/62, 21/77, 23/94, 26/40, 41/19, 60/59, 63/4, 63/100, 65/29, 66/14, 66/63, 68/54, 79/33, 80/55.

Hariciye Nezareti Siyasî Kalemi (HR.SYS): 124/28, 124/30, 158/71, 158/96, 160/9, 160/12, 176/22, 183/15, 183/33, 206/20, 207/51, 208/56, 211/38, 212/60, 213/33.

Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO): 6/31, 28/91, 28/98, 28/117, 54/6, 55/24, 59/39, 86/8, 86/21, 88/66, 106/69, 107/64, 107/84, 108/4, 108/17, 108/19, 108/38, 108/56, 108/61, 108/70, 108/72, 117/47, 120/41, 120/44, 120/68, 121/47, 121/50, 121/54, 121/75, 121/89, 121/96, 121/110, 121/118, 122/70, 122/134, 123/24, 123/45, 123/68, 124/46, 124/121, 124/122, 124/124, 125/18, 126/18, 126/96, 128/26, 156/4, 157/3, 238/5, 239/5, 239/20, 244/45, 246/49, 284/78, 298/27, 298/59, 298/60, 298/64, 299/9, 328/66, 330/6, 330/44, 330/57, 331/2, 331/22, 331/48, 418/236, 442/26, 460/11, 486/64, 486/79, 486/91, 496/105, 502/99, 507/9, 510/21, 513/4, 513/8, 514/13, 515/65, 516/57, 517/56, 554/49.

1.1.1.4. Hatt-ı Hümayûn Tasnifi Katalogları

Hatt-ı Hümayûn (HAT): 335/19194-A, 335/19194-B, 406/21183, 406/21183-A, 418/21621, 428/21878-A, 428/21878-F, 428/21878-R, 431/21917, 441/22180-B, 442/22200, 448/22091-C, 448/22091-D, 533/26256-D, 533/26256-E, 592/29026-A, 676/33010-B, 676/33010-K, 676/33010-L, 676/33010-M, 686/33349-A, 907/39751, 1028/42811-C, 1045/43181, 1067/43727-A, 1109/44685-İ, 1109/44685-N, 1109/44685-Z, 1117/44838, 1117/44846, 1117/44849, 1117/44855, 1117/44857-B, 1117/44871, 1117/44874, 118/44886-A, 1118/44887, 118/44896-A, 1118/44897-A, 118/44898-A, 1118/44898-B, 1119/44901-Ç, 1120/44916-A, 1120/44920-A, 1121/44925-İ, 1124/44942, 1126/45009, 1128/45032-E, 1130/45046-O, 1138/45284, 1174/46429-İ, 1221/47761, 1242/48286.

1.1.1.5. İradeler Tasnifi Katalogları

İrade Dahiliye (İ.DH): 437/28866, 491/33281, 491/33295, 497/33753, 591/41162, 683/47621, 705/49349, 1291/101552.

İrade Dosya Usulü İradeler Tasnifi (İ.DUİT): 143/10.

İrade Eyâlât-ı Mümtâze (İ.AMTZ): 13/360.

İrade Eyâlât-ı Mümtâze-Bulgaristan (İ.MTZ.(04): 2/21, 2/22, 2/24, 2/40.

İrade Eyâlât-ı Mümtâze-Girit (İ.MTZ.GR): 3/23.

İrade Hariciye (İ.HR): 2/57, 2/58, 2/76, 2/78, 2/81, 10/506, 12/582, 15/701, 21/996, 25/1144, 27/1282, 50/2358, 52/2454, 79/3852, 79/3898, 92/4509, 100/4871, 101/4960, 103/5040, 106/5221, 107/5287, 112/5489, 154/8170, 163/8742, 168/9041, 172/9388, 175/9584, 178/9776, 179/9858, 183/10201, 188/10474, 194/10966, 194/10980, 195/11090, 196/11127, 199/11336, 202/11510, 224/13080-2, 225/13144, 232/13671, 232/13676-1, 232/13690, 232/13708, 232/13712-1, 233/13735, 233/13755, 232/13765, 256/15279, 263/15759, 264/15797-M, 272/16447-1, 328/21204, 329/21234, 330/21296, 331/21328, 332/21386, 332/21388, 332/21389, 332/21394, 333/21408, 333/21423.

İrade Meclis-i Mahsûs (İ.MMS): 2/45, 15/624, 16/694, 17/716, 24/1074, 25/1084, 28/1212, 32/1322, 48/2070, 132/5668, 132/5689.

İrade Meclis-i Vâlâ (İ.MVL): 17/273, 22/341, 24/381, 459/20664, 480/21762-M.

İrade Mesaîl-i Mühimme (İ.MSM): 35/983, 53/1563, 53/1569, 53/1570, 53/1573, 55/1591, 55/1592, 55/1594, 55/1610, 85/2423.

1.1.1.6. Yıldız Sarayı Arşivi Belgeleri

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE): 32/6, 32/7, 32/8, 32/9, 32/11, 32/12, 41/139, 41/144, 42/74, 43/117, 44/11, 44/12, 44/13, 44/32, 44/38, 44/84, 44/85, 44/86, 44/89, 76/81, 76/82, 77/5, 77/13, 77/15, 77/16, 77/24, 77/41, 77/42, 77/46, 77/49, 77/52, 77/53, 77/54, 84/78, 84/79, 84/80, 84/81, 84/82, 84/83, 84/85, 84/91, 84/98, 84/119, 90/3, 91/12.

Yıldız Perakende Mabeyn Başkitabeti (Y.PRK.BŞK): 1/21.

Yıldız Perakende Hariciye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.HR): 1/19, 1/61, 1/64, 1/89, 2/60, 2/64.

Yıldız Perakende Posta ve Telgraf Nezareti Maruzatı (Y.PRK.PT): 1/1.

Yıldız Perakende Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği (Y.PRK.TKM): 1/56.

1.1.2. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı (ATASE) Arşivi

1.1.2.1. Osmanlı-Rus Harbi (1877-1878) Koleksiyonu Kataloğu (ORH)

Kutu: 2	Gömlek:38	Belge: 38-1
Kutu: 3	Gömlek:129	Belge: 129-1
Kutu: 6	Gömlek: 45	Belge: 45-2
Kutu: 12	Gömlek: 40	Belge: 40-1
Kutu: 21	Gömlek: 107	Belge: 107-1
Kutu: 22	Gömlek: 47	Belge: 47-2
Kutu: 22	Gömlek: 47	Belge: 47-4
Kutu: 41	Gömlek: 37	Belge: 37-1
Kutu: 55	Gömlek: 147	Belge: 147-1
Kutu: 81	Gömlek: 2	Belge: 2-1
Kutu: 88	Gömlek: 198	Belge: 198-1
Kutu: 90	Gömlek: 48	Belge: 48-1
Kutu: 92	Gömlek: 22	Belge: 22-1
Kutu: 103	Gömlek: 31	Belge: 31-1
Kutu: 110	Gömlek: 113	Belge: 113-1

Kutu: 110 Gömlek: 113 Belge: 113-4

Kutu: 114 Gömlek: 65 Belge: 65-1

Kutu: 114 Gömlek: 65 Belge: 65-2

Defter: 1-7 Belge: 537

Defter: 1-7 Belge: 581

Defter: 1-7 Belge: 763

Defter: 1-7 Belge: 765

Defter: 2-9 Belge: 58

1.1.2.2. Osmanlı-Sırp-Karadağ Harbi Koleksiyonu Kataloğu (OSK)

Kutu: 4 Gömlek: 13 Belge: 13-1

Kutu: 8 Gömlek: 2 Belge: 2/2-3-4

Kutu: 8 Gömlek: 100 Belge: 100-1

Kutu: 9 Gömlek: 45 Belge: 45-2

Kutu: 9 Gömlek: 54 Belge: 54-1

Kutu: 15 Gömlek: 9 Belge: 9-1

Kutu: 15 Gömlek: 26 Belge: 26-1

Kutu: 16 Gömlek: 243 Belge: 243-1

1.2. Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, The Ottoman Empire in the Balkans, 1856-1875, Part I Series B, Vol.1, General Ed. Kenneth Bourne and D. Cameron Watt, Ed. David Gillard, University Publications of America, 1984.

British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, The Ottoman Empire: Revolt in the Balkans, 1875-1876, Part I Series B, Vol.2, General Ed. Kenneth Bourne

and D. Cameron Watt, Ed. David Gillard, University Publications of America, 1984.

British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, The Ottoman Empire: Diplomacy of the Powers, 1876-1878, Part I Series B, Vol.3, General Ed. Kenneth Bourne and D. Cameron Watt, Ed. David Gillard, University Publications of America, 1984.

British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, The Ottoman Empire in the War with Russia 1877-1878~ The Powers and the Treaty of San Stefano, 1878, Part I Series B, Vol.4, General Ed. Kenneth Bourne and D. Cameron Watt, Ed. David Gillard, University Publications of America, 1984.

Documents Diplomatiques Français (1871-1914), 1re SÉRIE (1871-1900), Tome Second (1er Juillet 1875-31 Décembre 1879), Libraire-éditeur: Alfred Costes-L'Europe Nouvelle, Paris, MCMXXX.

2. GAZETELER

Ruznâme-i Cerîde-i Havâdis: Sayı 615, 12.Za.1283 (19.03.1867)

Sayı 617, 14.Za.1283 (21.03.1867)

Sayı 620, 19.Za.1283 (26.03.1867)

Sayı 622, 21.Za.1283 (28.03.1867)

Sayı 624, 25.Za.1283 (01.04.1867)

Sayı 625, 26.Za.1283 (02.04.1867)

Sayı 626, 27.Za.1283 (03.04.1867)

Sayı 630, 4.Z.1283 (09.04.1867)

Sayı 631, 5.Z.1283 (10.04.1867)

Sayı 632, 6.Z.1283 (11.04.1867)

Sayı 643, 27.Z.1283 (02.05.1867)
Sayı 922, 20.S.1285 (11.06.1868)
Sayı 923, 22.S.1285 (13.06.1868)
Sayı 924, 24.S.1285 (15.06.1868)
Sayı 925, 25.S.1285 (16.06.1868)
Sayı 926, 26.S.1285 (17.06.1868)
Sayı 928, 29.S.1285 (20.06.1868)
Sayı 931, 3.Ra.1285 (24.06.1868)
Sayı 933, 5.Ra.1285 (29.06.1868)
Sayı 934, 9.Ra.1285 (30.06.1868)
Sayı 937, 13.Ra.1285 (04.07.1868)
Sayı 943, 22.Ra.1285 (13.07.1868)
Sayı 945, 25.Ra.1285 (16.07.1868)
Sayı 946, 27.Ra.1285 (18.07.1868)
Sayı 948, 29.Ra.1285 (20.07.1868)
Sayı 954, 8.R.1285 (28.07.1868)
Sayı 956, 10.R.1285 (30.07.1868)
Sayı 960, 16.R.1285 (05.08.1868)
Sayı 965, 23.R.1285 (12.08.1868)
Sayı 969, 29.R.1285 (18.08.1868)
Sayı 971, 2.Ca.1285 (20.08.1868)
Sayı 973, 6.Ca.1285 (24.08.1868)
Sayı 974, 7.Ca.1285 (25.08.1868)
Sayı 977, 11.Ca.1285 (29.08.1868)
Sayı 992, 2.C.1285 (19.09.1868)

Sayı 998, 11.C.1285 (28.09.1868)

Takvim-i Vekayi,

Sayı 978, 27.Ra.1285 (18.07.1868)

Tasvîr-i Efkâr,

Sayı 33/2, 25.R.1279 (20.10.1862)

Sayı 49/2, 18.Za.1283 (24.03.1867)

Sayı 598/2, 24.S.1285 (16.06.1868)

Sayı 607/2, 8.Ra.1285 (29.06.1868)

Sayı 611/1, 13.Ra.1285 (18.07.1868)

Sayı 635/1, 17.Ra.1285 (07.08.1868)

(Prof. Dr. Necdet Hayta'nın **Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Tasvîr-i Efkâr Gazetesi** adlı eserinden)

Tercümân-ı Ahvâl, Sayı 70, 18.S.1278 (25.08.1861)

3. KAYNAK VE TELİF ESERLER

AFYONCU, Erhan; "*Osmanlı İdaresinde Sırbistan*", **Balkanlar El Kitabı**, C.I: Tarih, Ankara, 2006.

Ahmed Lütü Efendi, **Vakanüvis Ahmet Lütü Efendi Tarihi**, C.3, İstanbul, 1999

Ahmed Mithat, **Üss-i İnkılâb**, C. II, Cülus-ı Hümayun'dan Bir Seneye Kadar, İstanbul, 1295.

Ahmet Mithat Efendi, **Üss-i İnkılâp**, C.1, Yay. Haz. Tahir Galip Serhatlı, İstanbul, 2004.

AKÇORA, Ergünöz; "*Dünden Bugüne Bosna-Hersek*", **Türk Dünyası Tarih Araştırmaları**, Sayı 89, Nisan 1994.

AKYILMAZ, Gül; "*Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Hukuki Statüsü*", **Ermeni Araştırmaları, 1. Türkiye Kongresi Bildirileri**, C.II, Ankara, 2003.

ANDERSON, Matthew Smith; **Doğu Sorunu 1774-1923**, Çev. İdil Eser, İstanbul, 2001.

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı 102, Haziran 1996, Ankara, 1996.

ASLANTAŞ, Selim; “*Sırbistan: İsyanlar ve Bağımsız Devlet*”, **Balkanlar El Kitabı**, C.I:Tarih, Ankara, 2006.

_____; **Osmanlı’da Sırp İsyanları**, İstanbul, 2007.

AYBET, Gülgün Üçel; **Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)**, İletişim Yay. İstanbul, 2003.

BALTALI, Kemal; “*1875 Hersek Ayaklanması Sırasında Sırbistan’ın Osmanlı Devleti’ne Karşı Savaşa Girmek Amacıyla Karadağ’la Yaptığı Görüşmelere Dair Bazı Önemli Belgeler*”, **Belleten**, C.L, Sayı 198, Aralık 1986.

_____; “*1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslararası Bir Nitelik Kazanması*”, **Belleten**, C. LI, Sayı 199-201, 1987.

_____; “*1875-1878 Balkan Buhranı*”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.IX, Sayı:68-69, 1982.

BANAC, İvo; “*Sırbistan’da Milliyetçilik*”, **Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar, Yay.Haz.Kemali Saybaşı-Gencer Özcan**, İstanbul, 1997.

BAYKAL, Bekir Sıtkı; “*Şark Buhranı ve Sabah Gazetesi (1876)*”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C.VI, Sayı 4, Eylül-Ekim 1948.

BAYKAL, Bekir Sıtkı; “*100. Yıldönümü Münasebetiyle Berlin Kongresi Hakkında Bazı Düşünceler*”, **Belleten**, C.LII, Sayı 202, Ankara, Nisan1988.

Belgradî Raşid, **Vak’a-i Hayretnüma**, C.1, İstanbul, 1291.

BAYSUN, Cavid; “Belgrad”, **İslam Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul, 1949.

BİTİS, Alekxander; “1828–1829 *Türk-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması*”, Çev. Nasuh Uslu, **Türkler**, C.12, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yay. , Ankara, 2002.

BLED, Jean-Paul; “*La France et la Serbie au Nacertanije Qu Prince Michel*”, **Susret ili Sukob civilizacija na Balkanu**, C.16, Ed.Slavenko Terzić, Belgrad, 1998.

BÖREKÇİ, Mehmet Çetin; **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sırp Meselesi**, Kutup Yıldızı Yay. , İstanbul, 2001.

Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919), Ankara, 1992.

BOZBORA, Nuray; **Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğu’nun Gelişimi**, İstanbul, 1997.

BOZKURT, Gülnihal; **Alman ve İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerinin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)**, Ankara, 1996.

CASTELLAN, Georges; **Balkanların Tarihi**, Çev.Ayşegül Yaraman-Başbuğu, Milliyet Yay.,İstanbul, 1993.

Cevdet Paşa, **Tezahir 1-12**, Yay.Cavid Baysun, Ankara 1991.

_____; **Tezahir 13-20**, Yayınlayan: Cavid Baysun, Ankara, 1991.

COX, John K.; **The History of Serbia**, Greenwood Press, 2002.

ÇUBRİLOVIÇ, Vasa; **İstorija Političke Misli u Srbiji XIX Veka (XIX.yy’da Sırbistan’da Politik Düşünceler Tarihi)**, Belgrad, 1958.

DANIŞMEND, İsmail Hami; **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C.4, İstanbul, 1961.

DEMİRKENT, Işın ;“14. Yüzyıla Kadar Balkan Yarımadası’nda Bizans Hâkimiyeti”, **I. Kosova Zaferi’nin 600. Yıldönümü Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, 1992.

DJORDJEVIĆ, Dimitrije; **Revolutions Nationales Des Peuples Balkaniques 1804-1914**, Belgrad, 1965.

DRAGNİCH, Alex N., **Serbia Through the Ages**, Colombia University Press, 2004.

ERCAN, Yavuz; **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler**, Ankara, 2001.

EREN, A.Cevat; “Niş”, **İslam Ansiklopedisi**, C.9, İstanbul, 1964.

ERİM, Nihat; **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, C.I, Ankara, 1953.

ERTEN, Fatma; **Vaka-i Hayret-nüma Belgradi Raşid Paşa**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C.5, Haz.Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, Yapı Kredi Yay.,İstanbul, 2001.

FORBES, Nevill, Arnold J.Toynbee, D.Mitrany, D.G.Hogarth ; **The Balkans: A History of Bulgaria, Serbia, Greece , Rumania, Turkey**, AMS Pres, New York, 1970.

GENCER, Mustafa; “1877-78 Osmanlı-Rus Harbi’nde Alman Basınına Göre - Plevne’den Berlin Konferansı’na Osmanlı Devleti”, **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi (1833-1900) Sempozyumu (5-7 Nisan 2000)**, Tokat, 2004.

_____; “Alman Basınında Kırım Savaşı”, **Savaştan Barışa: 150.Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)**, 22-23 Mayıs 2006, Bildiriler, İstanbul, 2007.

GLENNY, Misha; **Balkanlar 1804–1999**, İstanbul, 2001.

GÖLEN, Zafer; “*Osmanlı İdaresinde Bosna-Hersek*”, **Balkanlar El Kitabı**, C.I:Tarih, Ankara, 2006.

_____; “*Sırppların 1849 Bosna İsyanı’na Etkileri*”, **Toplumsal Tarih**, Sayı 50, Şubat 1998.

HAMZAOĞLU, Yusuf; **Sırbistan Türklüğü**, Üsküp, 2004.

HAYEK, A.; **İslam Ansiklopedisi**, C.10, İstanbul, 1967.

HAYTA, Necdet; “*Bosna ve Hersek’in Avusturya-Macaristan Tarafından İlhakı (5 Ekim 1908)*”, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 18, Sayı 3, 1998.

_____; **Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Tasvir-i Efkar Gazetesi (1278/1862-1286/1869)**, Ankara, 2002.

İNALCIK, Halil; **Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar**, Ankara, 1954.

_____; “*Türkler ve Balkanlar*”, **Balkanlar**, OBİV, Eren Yay., İstanbul, 1993

_____; **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**, İstanbul 1992.

İPEK, Nedim; **İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler**, Trabzon, 2006.

JAKŞIĆ, Grgur- STRANKOJEVIĆ, Dragoslav ; **Srbija od 1813 do 1858 godine (1813-1858 döneminde Sırbistan)**, Belgrad, 1937.

JAKŞIĆ, Grgur- VUČKOVIĆ, Vojislav J.; **Spoljna Politika Srbije za vlade Kneza Mihaila: Prvi Balkanski Savez (Prens Mihail Yönetimi Döneminde Sırbistan Dış Politikası)** , Belgrad, 1963.

JANKOVIĆ, Dragoslav; **Istorija Države i Prava Srbije XIX veka (19.Yüzyıl Sırbistan Gerçekliği ve Devlet Tarihi)**, Belgrad, 1960.

JELAVÍCH, Barbara; **Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar**, C.1, Çev. İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Koç, İstanbul, 2006.

JELAVÍCH, Charles; **South Slav Nationalisms-Textbooks and Yugoslav Union Before 1914**, Ohio State University Press, 1990.

JORGA, Nicolae; **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C.1, Çev: Nilüfer Epçeli, İstanbul, 2005.

KARAL, Enver Ziya ; **Osmanlı Tarihi**, C.VII, Ankara, 1995.

_____ ; **Osmanlı Tarihi**, C.V, Ankara, 1994.

_____ ; **Osmanlı Tarihi**, C.VII, Ankara, 1995.

_____ ; **Osmanlı Tarihi**, C.VIII, Ankara, 1995.

KARPAT, Kemal H.; **Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, Çev. Recep Boztemur, Ankara, 2004.

KAYAPINAR, Ayşe- KAYAPINAR, Levent; “*Ortaçağ’da Sırplar ve Devletleri*”, **Balkanlar El Kitabı**, C.I: Tarih, Ankara, 2006.

KENAR, Nesrin; **Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya**, Ankara, 2005.

KOCABAŞ, Süleyman; **Avrupa Türkiyesi’nin Kaybı ve Balkanlar’da Panislavizm**, İstanbul, 1986

_____ ; **Tarihte Türk-Rus Mücadelesi**, İstanbul, 1989.

KOCABAŞOĞLU, Uygur; **Majestelerinin Konsolosları, İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu’ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)**, İstanbul, 2004.

KODAMAN, Bayram; “*1876-1920 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi*”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, C. 12, İstanbul, 1989.

KOSTENEÇKİ, Konstantin; **Stefan Lazareviç:Yıldırım Bayezid'in Emrinde Bir Sırp Despotu**, Çev. ve Haz. Hüseyin Mevsim, İstanbul, 2008.

KRESTİÇ, Petar V.; "*Omladinska Generacija*", **Srbske Političke Generacije (1788-1918)**, C.15, Ed. Slavenko Terzic, SANU, Belgrad, 1998.

KÜÇÜK, Cevdet; "*Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi*", **Türkler**, C.10, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002.

KURAT, Yuluğ Tekin; "*1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinin Sebepleri*", **Belleten**, C.26, Sayı 103, Temmuz 1962.

KURTOĞLU, Fevzi; "*Belgrad ve Malta Kalelerinin Kuşatma Planları*", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı 32, Ekim 1987.

KUTLU, Sacit; **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, İstanbul, 2007.

LEE, Stephen J.; **Avrupa Tarihinden Kesitler, 1789-1980**, Dost Kitabevi Yay., Çev.Savaş Aktur, Ankara, 2004.

Mahmud Celaleddin Paşa, **Mirat-ı Hakikat**, Hazırlayanlar: İ. Miroğlu, M. Derin, M. Halacoğlu, Ö. Akdaş, İstanbul, 1979.

MANTRAN, Robert; **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C.I, Çev. Server Tanilli, İstanbul, 2004.

MARİNKOVIÇ, Mirjana ; "*Drjavotvorna generacija-generacija kneza Miloša Obrenovića (1815-1835)*" (*Devlet Kurucu Nesil-Prens Miloş Obrenoviç Nesli(1815-1835)*), **Srbske Političke Generacije (1788-1918)**, C.15, SANU, Belgrad, 1998.

_____; **Turska Kançelarija Kneza Miloša Obrenovića (1815-1839)**, Ed. Slavenko Terziç, Belgrad, 1999.

MİROĞLU, İsmet; “*Fetret Devrinden II. Bayezid’e Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi*”, **Büyük İslam Tarihi**, C.10., Çağ Yay. , İstanbul , 1989.

MOLTKE, Helmuth Von; **Moltke’nin Türkiye Mektupları**, Çev.Hayrullah Örs, İstanbul, 1999.

NAZIR, Bayram; **Macar ve Polonyalı Mülteciler: Osmanlı’ya Sığınanlar**, İstanbul, 2006.

NUZA, Fehmi; “1293 (1877/78) Osmanlı Rus Seferi II, **Türk Kültürü**, Sayı 180, Ekim 1977.

Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Haz.Ferit Devellioğlu, Ankara, 2007.

ÖZKAYA, Yücel; “1293 (1877-1878) Osmanlı-Rus Savaşı’nda Avrupa Devletlerinin Tutumu ve Bosna-Hersek Olayı”, **9. Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, C.2, Ankara, 2006.

PALAIRET, Michael; **Balkan Ekonomileri 1800-1914**, Çev.Ayşe Edirne, İstanbul, 2000.

PALMER, Alan; **Son Üç Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu**, Çev.Belkıs Çorakçı Dişbudak, İstanbul, 2002.

PAPŞU, Murat; **Vatanından Uzaklara Çerkesler**, İstanbul, 2004.

PAVLOWİTCH, Stevan K.; **Serbia: The History of an Idea**, New York University Press, 2002.

POPOVIÇ, Radomir J.; “*Ustavobranitelyiska Generacija-Garaşaninova (1835-1858)*” (*Anayasa Savunucuları Nesli-Garaşanin (1835-1858)*), **Sırbiske Politčke Generacije (1788-1918)**, C.15, SANU, Belgrad, 1998.

POPOVIĆ, Vasilj; **Evropa; Srpsko Pitanje u Periodu Osloboenja, 1804-1918 (Avrupa ve Sırp Sorunu 1804-1918)**, Belgrad, t.y.

POPOVIĆ, Aleksandre; **Balkanlarda İslam**, Çev. Komisyon, İnsan Yay., İstanbul, 1995.

PRODANOVIĆ, Jasa M., **Ustavni razvitak i ustavne borbe u Srbiji (Sırbistan'da Anayasa Gelişmesi ve Mücadelesi)**, Belgrad, 1936.

PROTIĆ, Milan St.; *"Migrations Resulting Fron Peasant Upheavals in Serbia During The 19th Century"*, **Migrations İn Balkan History**, Ed.İvan Ninić, Belgrad, 1989.

RECEPOĞLU, Altay Suroy; **Belgrat Camileri**, Prizren, 2004.

RUSİNOW, Dennison; *"Yugoslavya'nın Parçalanmasında ve İç Savaşta Osmanlı Mirası"*, L.Carl Brown, **İmparatorluk Mirası**, Çev.Gül Çağalı Güven, İstanbul, 2003.

SEDES, İ. Halil; **1875-1876 Bosna-Hersek ve Bulgaristan İhtilalleri ve Siyasi Olaylar**, İstanbul, 1946.

_____; **1877-1878, Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı**, I. Cilt, İstanbul, 1935.

ŞENTÜRK, M. Hüdai; **Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi(1850-1875)**, Ankara, 1992.

SERTOĞLU, Midhat; **Osmanlı Tarih Lugatı**, İstanbul, 1986.

Sırpça Sözlük, Haz. Şakir Bayhan, Ankara, 2004.

ŞİMŞİR, Bilal N.; **Rumeli'den Türk Göçleri**, C.II, Ankara, 1989.

SOYSAL, Funda; *"150.Yıldönümünde 1848 Devrimleri"*, **Toplumsal Tarih**, Sayı 54, Haziran 1998.

STAVRIANOS, L. S.; **The Balkans since 1453**, London, 2000.

STOJANÇEVİÇ, Vladimir; **Srbija i Bugari 1804-1878 (Sırbistan ve Bulgarlar 1804-1878)**, Belgrad, 1988.

STOJANOVIÇ, Mihailo D.; **The Great Powers and the Balkans 1875-1878**, Cambridge University Press, 1968.

STOKES, Gale; **Vladimir Jovanovic and The Serbian Omladina: Liberalism, Nationalism and the Beginnings of Modern Politics in Nineteenth Century Serbia**, Indiana University, 1970.

SÜLEYMANPASİÇ, Mehmet; “*Osmanlı Sarayında Konser Veren Sırp Prensleri*”, **Varlık**, C.9, Sayı 156, 30.12.1939.

TUNCER, Hamdi Can; “*Osmanlı Sefiri Şekip Efendi’nin Gözüyle 1848 Devrimi: Viyana Halkının Edepsizlikleri*”, **Toplumsal Tarih**, Sayı 54, Haziran 1998.

TUNCER, Hüner; **19.Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri**, Ankara, 2000.

_____; **Doğu Sorunu ve Büyük Güçler (1853-1878)**, Ankara, 2003.

TÜRBEDAR, Erhan; “*Boşnakların Tarih İçinde Uğradığı Mezalim*”, **Uluslararası Suçlar ve Tarih**, Sayı 1, Ankara 2006.

Türk Ansiklopedisi, “*Sırplar*”, C. 28, Ankara, 1980.

ÜÇOK, Coşkun; **Siyasal Tarih (1789-1960)**, Ankara, 1978.

ÜLGER, İrfan Kaya; **Yugoslavya Neden Parçalandı ?**, Ankara, 2003.

ÜLMAN, A.Haluk; **I.Dünya Savaşı’na Giden Yol ve Savaş**, Ankara, 2002.

UZUN, Ahmet; **Tanzimat ve Sosyal Direnişler-Niş İsyanı Üzerine Ayrıntılı Bir İnceleme (1841)**, Yay. Haz. Muhittin Salih Eren, İstanbul, 2002.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; **Osmanlı Tarihi**, C.I, Ankara, 1998.

Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi, C.X, Yay.Haz. M.Münir Aktepe, Ankara, 1988.

Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi, C.XI, Yay.Haz. M.Münir Aktepe, Ankara 1989.

VANKU, Milan; "*Emancipation de la Serbie et des principautés Roumanies au temps du Tanzimat (1856-1875)*", **Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu (31 Ekim-3 Kasım 1989)**, Ankara, 1994.

YERLİKAYA, İlhan; "*Sırp-Karadağ ve 93 Savaşı'nın Vakıf Gazetesinde İşleniş*", **Askeri Tarih Bülteni**, Sayı 41, Ağustos 1996.

YILDIZ, Mehmet; "*Kırım Savaşı'nda Yapılan Baskıların Müteazzir, Garip ve Müstesna Eseri: 1856 Islahat Fermanı, Savaşın Barışa: 150.Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*", 22-23 Mayıs 2006, Bildiriler.

YILMAZ, Durmuş; **Osmanlı'nın Son Yüzyılı**, Konya, 2004.

YUSUFOĞLU, Hicran; **Osmanlı-Macar İlişkileri**, Ankara, 1995.

ZİVANOVIÇ, Zivan; **Politička İstorija Srbije u Drugoj Polovini Devetnaestogveka (Sırbistan Siyasi Tarihi, 19.Yüzyıl İkinci Yarısı)**, Belgrad, 1923.

EK 1: Sırbistan'ın istiklali, hristiyanlığın yükselmesi ve müslümanlarla mücadele için Sırp çeteleri arasında yapılan yemin ve kasem. (BOA, HAT 1124/44942 1258.Z.29 - 28.04.1835)

[illegible]

BOA, HAT 1124/44942

Eşkiyâ tâifesi beyninde ‘ahd olunan yemîn ve kasemin tercümesidir.

Tâmmü'l-i'tikâd Hristiyan ve kilisâ-yı mukaddesemizin evlâdı gibi Hak Te'âlânın ve Hazret-i 'İsanın ve ekânîm-i selâsenin ism-i şerîflerini yâd ederek yemîn ve kasem ederim ki mezheb ve vatanıma iktizâ eden sadâkatde sâbit ve metîn olub vatanımızın serbestiyeti için cemî' Hristiyan karındaşımla yek-dil ve yek-cihet olayım ve mezheb ve vatanımın hıfz ve himâyeti için kanımı nihâyet katresine varınca döküb vatanımın serbestiyeti için sâ'ir karındaşımla ile beraber ihlâk olayım ve karındaşımla bile vatanıma â'id hıyânetini tutarsam öldüreyim ve vatanımın serbestiyeti için sergerdelere ve benden büyük olanlara her vechle itâ'at ve inkıyâd idüb mezheb ve vatanım düşmanını def' itmedikçe gerü bakmağa dönmeyim ve bir Hristiyan tarafı bize zulm ve gared idenlerin aleyhlerine hücûm itdiğini her ne zaman işidirsem aynîde ben dahi silâha seğirdüb cemî' bildiklerimi ve dostlarımı benim ile beraber gelmeğe tahrîk edeyim ve ehl-i İslamdan olan düşmanlarıma dâimâ 'ayn-l tahkîr ve nefret ile bakarak vatanımı serbest ve düşmanlarımı külliye mağlûb görmedikçe tûfengi elimden bırakmayım ve mezhebimin düşmanlarıyla cenk ederek kanımı döküb Hazret-i 'İsanın 'aşkı için ya gâlib geleyim veyâhûd şehîden ihlâk olayım ve hâsılı Hazret-i 'İsanın sûreti önünde ber-vech-i bâlâ ıkrâr ve ta'ahhüd eylediğim şeylerin cümlesine hıfz ve mürâ'at eylemezsem helâkim sâ'atinde ya'ni âhir nefesimde mezheb-i İseviyyenin esrârından mahrûm olayım.

BOA, HAT 1118/44886-A

Taraf-ı vekâlet-i nezâret-i umûr-ı hâriciyyeye şehr-i Kânûn-ı Sânînin on dördü târîhiyle müverrahan Miloş Beğ tarafından takdîm olunan bir kît'a mektûbun tercümesidir.

Geçen mâh-ı şevvalin on sekizi târîhiyle müverrahan irsâl buyurulan bir kît'a mektûb-ı meveddet-üslûbları hâlâ Belgrad Muhafızı Paşa hazretlerinin kethüdâları vesâtatıyla zîver-i dest-i mübâhât-ı çâkerânem olarak meâl ve mefhûmu ma'lûm-ı 'âcizânem olmuş ve emr-i idâresi taraf-ı saltanat-ı seniyyeden 'uhde-i 'abîdâneme tefvîz buyurulmuş olan Sırp milleti hakkında mevzû' olan kavâ'id ve usûl üzeri hatt-ı hümayûn-ı mevhibe-makrûn-ı hazret-i padişahî ile mu'anven olarak irsâl buyurulan kânûnnâme ile bi't-tasdîk meb'ûslarım kullarının irsâl ve i'zâmları husûsunu istilzâm itmiş olan maddenin yine berâ-yı hüsn-i hitâm olduğu ve milletimizin ma'mûriyyet ve âsâyiş veistirâhati Devlet-i 'Aliyyenin ne derece mültezem-i 'âlîsi idüğü meczûm olarak gerek madde-i mühimme-i mezkûrenin tanzîmi husûsunda vukû' bulan himem-i behiyye ve gerek bu bâbda derkâr olan nesâyihi hayr-hâhânelerinden ez-dil ü can memnûn ve müteşekkir olub velî-nimet-i bî-minnetimiz padişah-ı 'adâlet-destgâh efendimiz hazretlerinin evâmir ve tenbîhât-ı seniyyelerine lafzen-be-lafz tab'iiyyet ve irsâl buyurulan kânûnnâme-i hümayûnun milletimize i'lân ve işâ'asıyla gerek bu bendeleri ve gerek zîr-i idâre-i 'âcizânemde bulunan zâbitân tarafından kânûnnâme-i mezkûreye imtisâl ve mutâva'at kılınacağı ve'l-hâsıl esâs-ı 'ubûdiyyete mübtenî olan niyât-ı çâkerânem nezd-i devletlerinde dahi bedîhî olub milletimizin inkıyâd ve itâ'at ve nizâm ve ma'mûriyyeti esbâbının hıfz ve vikâyesini ta'ahhüd eden hakk-ı 'âcizânemde izhâr buyurulan lutf ve ihsân ve 'inâyet-i şâhâneye kesb-i istihkâk ve liyâkat-ı bezl mâ-hâsıl kudret birle ifâ-yı ed'îye-i hayriyyede zerre-nüma tecvîz-i kusûr olmayacağı ifâdesi tecdîd-i tibyân 'ubûdiyyete ni'amü'l-vesîle ittihâz olunmuşdur deyu muharrerdir.

BOA, İ.MSM. 55/1594

Seniyyü'l-himemâ kerimü's-şiyemâ devletlü inâyetlü âtîfetlü efendim
hazretleri

Ma'lûm-ı sâmi'leri buyurulduğı üzere Sırbistan'ın ahvâl-ı hâzırasına ve Mihâl Bey ve 'avanasının keyfiyât-ı vâkı'asına dâir bu kere sa'âdetlü Kamil Paşa ve Şekib Efendi taraflarından bi'l-vürûd 'atebe-i ulyâ-yı mülûkâneye 'arz ve takdîm ile manzûr-ı me'âlî-mevfûr-ı cenâb-ı cihânânî buyurulmuş olan evrâk ve tahrîrât evvelki gün 'akd olunan Meclis-i Hâss-ı Vûkelâ esnâsında 'arzdan çıkmış ve îcâb-ı hâlin beyne'l-vûkelâ mütâla'asıyla hâkipâ-yı âlîden bi'l-istîzân ba'dehu iktizâsına bakılması nezd-i şevket-vafîr-i cenâb-ı cihânânîde dahi tensîb buyurulmuş olduğundan müşâr-ı mûmâ-ileyhümânın fezleke-i iş'ârâtı huzzâr-ı meclise beyânı ve takrîr ile ol bâbda cereyân iden mülâhazâtın hülâsasında vâkı'â iş'âr ve beyân olunduğı vechle Sırp gâilesi sâye-i muvaffakiyet-vâye-i hazret-i mülûkânede oraca kabûl-i tesviye iderek mesele-i müşkilenin hâl ve ıslâhı buranın ikdâmına ya'ni Hâriciyye Nezâreti'nin meyâmin-i tevcîhât-ı seniyye ile sa'y ve gayretine mütevakıf olup Hançerlizâde Telemak Beğ tatar geldiğini bi't-tahkîk nezâret-i müşârün-ileyhâ makâmına 'azîmetle sûret-i hâli dermiyân ve müşârün-ileyh Kamil Paşa tarafından rû'esâ-yı hâzıra haklarında icrâ-yı ri'âyet ve îfâ-yı âsâr-ı himâyet ve sahâbet olunduğunu ve rû'esâ-yı merkûmenin fi'ilen olmaz ise de kâlen olsun harekât-ı vâkı'alarının takbîh olunması îcâb-ı maslahatdan iken bunu dahi kayd etmediğini ifâde ve beyân etmiş ve nezâret-i müşârün-ileyhâ cânbinden verilen cevâbda müşârün-ileyhin Sırbın idâresine ve derûnuna asker sevkine me'mûriyeti olmayub bi'l-farz olsa bile böyle üç dört bin mikdârı adamın mevcûd-ı ma'iiyeti olan 'asâkir-i cüz'iyye ile men'-i hareket ve 'azîmetleri kâbil olmayacağı ve müşârün-ileyh sûret-i hâle göre güzel davranarak âsâyiş-i mevki' dahi mevcûd idüğü ve mâdem ki hâl bu pereseye gelmeğin Mihâl Beğ âher toprağa gitmeyüb kal'a-i şâhâneye dehâlet eyleseydi müşârün-ileyh himâyete mecbûr olur idi ancak kendüsü kibr ve ru'ûnetinden nâşî ol sûrette teşebbüs itmeyerek keyfiyât-ı hâzırasını da'vet eylediğı ve esnâ-yı ihtilâlde seksan neferden mütecâviz bî-cürm kesânı kân-ı

korkutmak mütâla'a-i câhiliyyesiyle telef ve i'dâm itmesi bütün bütün milleti kendünden tenfir itdiği ve merkûmun devlet ve milleti hakkında meşhûd olan hıyânet ve habâseti tafsîlâtına dâir mahzarlar tertîb olunmakda bulunduğu ta'dâd ve ityân ile kat'-ı rişte-i sahâbetin mukaddemâtına girişilmiş ve mûmâ-ileyh Telemak olsûretle i'ade olunmuş idüğüne ve mûmâ-ileyh Şekib Efendi'nin orada bulunması doğrusu semere-i tâli'-i hümayûn olarak keyfiyât-ı meşrûhanın müşâr ve mûmâ-ileyhümâ câniblerinden lâzım gelen mahallere serî'an yazılması dahi pek isâbet olmuş ve ma'a-mâ-fih bu makûle fesâdın her vakt vukû'u eyü şey olmayub bu def'a bi'l-ikdâm nasbına gayret olunacak beğ hakkında dahi biraz vakt geçer geçmez yine fesâd zuhûra gelmemek şerâ'itin te'sîs ve icrâsı iktizâ-yı hâl ve maslahatdan bulunmuş olduğuna binâen evvelki istîzân vechle idâre-i mevzû'a-i muvakkatenin hüsn-i himâyet ve muhâfazası ve bir gûne kîl ü kâl ve uygunsuz keyfiyet ve ahvâl vukû'a gelmemesi vesâyâsına dâir müşâr ve mûmâ-ileyhümâyâ serî'an cevâbnâme yazılması ve tahrîrât ve evrâk-ı vâridenin dahi hülâsası terkîm etdirilerek Rusya sefâretine bi'l-i'tâ müzâkere-i îcâbiyyeye teşebbüs ve ibtidâr kılınması huzzâr-ı meclis tarafından dahi tasvîb ve tensîb olunmuş olmağla muvâfık emr ü fermân hükûmet-nişân-ı cenâb-ı cihânbanî buyurulur ise minvâl-i muharrer üzere harekete ibtidâr olunacağı ve evrâk-ı merkûme ile vürûd iden i'lânnâme-i resmî ve mahzar ile zikr olunan idâre-i muvakkate tarafından Sırp milletine hitâben neşr kılınan beyânnâme sûretleri tercüme itdirilerek meşmûl-i nigâh hakâyık-ı iktinâh-ı âlî buyurulmak içün seviyy-i vâlâ-yı müşîrîlerine tisyâr kılındığı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm olundu efendim.

BOA, A.MKT.MHM. 7/9

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Sırp emâreti re'is-i meclisi bulunan Teko mâh-ı hâlin on dokuzuncu günü nezd-i çâkerîye gelerek ba'zı mertebe-i kelâm deverânından sonra kendüsünün 'azîmeti hod-be-hod olmayub karşı tarafda öteden berü Nemçe Devletine tâbi' bulunan Sırpluların patriki cânibinden ba'zı ifâde-i mahsûsa ile geldiğini beyân eylediğine binâen keyfiyet-i istîzâh olundukda rehîn-i 'ilm-i sâmi-i âsafâneleri buyurulduğu üzere bunların metbû'u olan devlet-i müşârün-ileyhânın şîrâzesi bu aralık tahaddüs iden ihtilâl-i küllîden dolayı bozulmuş olduğundan milletlerinin bekâ-yı âsâyışın bir devlet-i fahîme hükmü altında bulunmalarını meclis ve beynlerinde lede'l-müzâkere düvel-i sâireden Devlet-i Aliyyenin hudûden mücavereti ve teb'a hakkında kemâl-i şefkat ve 'ulüvv himmeti ve lehu'l-hamd ve'l-minne Sırbistanın emniyet ve rahatı ve imtiyâzât-ı mahsûsası meşhûd ve meczûmları bulunduğundan bunlar dahi zıll-i zalîl emniyet-i delîl saltanat-ı seniyyeye dehalet ve tab'iiyeti istihsân iderek kabûl buyurulmalarını ricâyâ dâmen-i dermiyân idecekler ise de şâyed müsâ'ade-i 'âlî-i şâhânîye buyurulmadığı halde milletleri miyânesinde ba'zı mertebe güftgû zuhûru mülâhazâsıyla ibtidâ keyfiyetleri savb-ı çâkerîden hâkipâ-yı sâmi-i hidivânelerine inhâ ve Devlet-i 'Aliyyeye tâbi' bulunan Sırplular misillü bunlara dahi içlerinden münâsibinin baş knez nasb ve imtiyâz-ı mahsûs i'tâ ve bir vâlî-i zîşân ikâmesine müsâ'ade-i seniyye erzân ve sezâ buyurulmak üzere istîzân olunmasını patrik-i mûmâ-ileyh tarafından ifâde eylediğinin üzerine ve bunların bu sûretle tab'iiyete rağbetleri Macarlu ile derkâr olan bürûdetlerinden Devlet-i 'Aliyyeyi ilerüde tasdî' mütâla'ası olmayarak eğer cânib-i saltanat-ı seniyyeden tab'iiyetleri kabûl buyurulur ise taraf-ı emâretten dahi muktezâ-yı cinsiyet üzere lede'l-iktizâ zahîren mu'âvenet olunacak olup ba'de hitâmü'l-maslaha yine o tarafın emâretine müteferri' mevâdd başkaca rû'yet ve idâre olunmak üzere ancak kendü milletlerinin istikrâr-ı âsâyış ve refâhı enfâ-ı beyân olduğu vechle bir devlet-i fahîmeye tab'iiyete mevkûf görüldüğünü def-i hâtıra zımnında îrâd ve bu istid'âları karîn-i müsâ'ade-i âlî buyurulub da müte'allik buyurulacak irâde-i seniyye iş'âr buyurulduğu takdîrde îcâb iden mahzar

tanzîm ve takdîmine müsâra'at eyleyeceklerini ve keyfiyet-i mezkûre ma'rız-ı istizânda cânib-i emâretten dahi taraf-ı eşref-i vekâlet-penâhîlerine izbâr olunacağı olunacağını tezkâr eylemiş olmasıyla hasbe'l-ubûdiyye keyfiyetin hâkipâ-yı me'âlî-ih tivâ-yı âsafânelerine iş'ârına ictisâr kılınmış ve bâbda şeref-ta'alluk buyurulacak irâde-i aliyye-i hidîvânelerinin iş'âr buyurulması menût-ı re'y-i rezîn-i vekâlet-penâhileri bulunmuş olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir. Fi 19 Za. Sene 64.

Bende, muhâfız-ı Belgrad

Mühür(es-Seyyid Hafız Ahmed)

BOA, A.AMD. 22/68

Diğer tezkire-i sâmiye

Sırp başknezi 'Aleksandır Beğın şimdiye kadar cânib-i seniyyü'l-cevânib saltanat-ı seniyyeye ibrâz ve izhâr-ı sadâkat ve istikâmet itmekde bulunduğu ve bir seneden berü civâr-ı Sırbistanın şûriş ve ihtilâli derkâr olduğu halde sâye-i şevket-vâye-i cenâb-ı şehinşâhîde Sırpluları yolunda idâre ve inzibât hallerine güzel dikkat iderek bir hâdisе zuhûra gelmemesi kendisinin sadâkat ve istikâmetini isbât ideceği cihetle taraf-ı eşref- i cenâb-ı şehinşâhîden hakkında bir inâyet-i mahsûsa icrâ buyurulur ise tezâyüd-i sıdk-ı 'ubûdiyyetini istilzâm ideceğinden keyfiyet işbu şehir-i cemâziye'l-evvelinin yirmi altıncı pençşenbe günü 'akd olunan Encümen-i Mahsûsada dermiyân olunub vâkı'â mîr-i mûmâ-ileyhin ol sûretle sadâkat-kârâne tavır etmesi hakkında mükâfât-ı seniyye icrâsına liyâkat göstermiş olduğu ve öyle bir lutf-ı mahsûs-ı âliye na'iliyyeti takdîrde daha ziyâde ibrâz-ı 'ubûdiyyet ve sadâkate sa'yini mûceb olacağı huzzâr-ı meclis tarafından beyân ve ifâde ile avâtıf-ı seniyye-i cenâb-ı mülûkânedен kendüsüne münâsib suretle bir kıt'a nişân-ı imtiyâz ihsân buyurulması [1/ ve mîr-i mûmâ-ileyh hakkında ihsân ale'l-ihsân olmak üzere nişân-ı mezkûr iktizâ eden berât-ı âlîsiyle beraber Belgrad Muhafızı sâ'adettü paşaya gönderilerek bir sûret-i 'alenîyye ile i'tâ itdirilmesi] muvâfık-ı şân-ı âlî olacağı tezekkür ... ise de ol bâbda her ne vechle emr ve irâde-i mekârim ifâde-i hazret-i giti-sitânı müte'allik ve şeref-sudûr buyurulur ise ânâ göre icrâ-yı iktizâsına ibtidâr olunacağı beyânıyla tezkire.

BOA, A.MKT.UM. 404/46

Bosna vâlf-i vâlâ-şân devletlü Osman Mazhar Paşa hazretlerine

Devletlü efendim hazretleri

On beş yirmi günden berü bu tarafda Miloş Knezin tertîb olan on sekiz yirmi seneden berü Rumili ve Bosna ve 'Arnabut ve Karadağ ve sâir etraflardan kat'-ı Sırbistanda gelmiş olan bî-kâr ve ibsiz tekâmı ve gerek familya ile olsun her kim olursa olsun zikr olunan zamandan berü cümlesini defter idüb tahrîr eylemiş olduğundan bu makûle gelmelerin on beş bin mikdâr olub ve Karadağ tarafından gelmiş olan ba'zı işe yarar tekâmlardan on aded binbaşı ve sâir zâbitânları Bosnadan kaçmış işe yararlardan tertîb idüb zikr olunan ibsiz ve bî-kâr tekâmı ve etrâfdan gelen mesfûr binbaşılıkların ma'iiyetlerine vereceği on bin danesi İzvornik hudûdundan Lozniçe ve Leşniçe ve sâir îcâb idecek mahallere Raceye kadar beher mahalle bin kesân ile Karadağ binbaşılıkların ma'iiyetinde olacağı ba'dehû îcâb idecek Bosna tarafına ve burada lâzım idecek mahallerde hâzır-ı âmâde olacağı ve Bosnadan Sırbiiyyeye asker sevk idecek olunduğu halde anlar dahi Bosna tarafına 'ubûr eylemek için Knez Miloş tarafından tertîb ve tahrîr olan ibsiz ve bî-kâr tekâmıyla on aded binbaşılıklar dahi asker ile kol kol iktizâ idecek mahallere Bosnaya geçürmek ihrâk ve gârât ile Sırbiiyyeye geçmek padişah askerine hâlel ve şaşurtmak ile bozgunluk virmek tertîpleri olduğu ve hîn-i iktizâda Devlet-i 'Aliyye tarafından Miloş Kneze suâl olunursa zikr olunan bî-kâr askeri bilâ-izn Bosnaya geçüb kendü vatan-ı asliyyelerine gitmek merâmları olduğu yohsa bu husûsda benim iznim yokdur deyu cevâb vireceği mülâhazasıyla bu tertîbi kurmuşlardır bu husûsun zât-ı seniyyenize ifâde ve ihtârından merâm budur ki hatr-ı seniyyenizde bulunsun deyu ifâde olundu ve şimdiki halde zikr olunan on aded Karadağlı Leşniçe Kasabasında ikâmet üzere oldukları iktizâ iden tâyin tâ'inât-ı lâzımelerini i'tâ eylemek üzeredir ma'lûm-ı seniyyeniz olmak için ifâde olundu bâlâda beyân olan millet-i mesfûrelerin tedbîri hadiselerine şimdi bed'ine mübâşeret idüb ve bundan sonra envâ' dürlü fesâdın birer birer zuhûr ideceği bilâ-şüphe olduğu merkûm Miloş elli târihinde Belgrad'a tâbi' olan kasabalardan Leşniçe ve Lozniçe'de sâkin bulunan ehl-i İslâmı bilâ-emr-i âlî ale'l-gaflet ihrâc eylediği zaman

galebe-i asker ile bastırub darb-ı destiyle kahren ve cebren ihrâc eylediği gibi kezâlik bu misillü tedbîriyle Böğürdelen Kal'ası tahtında şimdiye kadar iskân eylemekde bulunan ehl-i islâmı emsâl-i sâbıkı üzere ihrâcına sülûk ideceği bilâ-şüphe bu husûsda bu ... kadar tadrîc ile cümle ehl-i islâmı sâil derecesine getürmüş olduğundan başka millet-i mezkûrların bu gûnâ kasd-ı mekrûhları zuhûrunda herkez kendü hıyâneti memât ile tebdîl etmesine kabûl ve kendülerini dîn-i mübîn uğruna kurban edecekleri ifâdesidir efendim. Fî 6 Şevval sene 1276.

Bende, Müdîr-i Böğürdelen ve Kal'a-i Dizdâr

EK 7: Bosna, Niš ve Vidin hristiyanlarından bazılarının Sırp başknezi Mihail Bey'e gönderdikleri arzuhal. (BOA, A.MKT.MHM. 296/11 1280.L.26 - 03.04.1864)

هیهیکنزی میثا بیکه ویریهی عیضای ترجمه سید

پوسته و بشاریست نه و هریک وایک هر چه بوننه بیچاره قریضه سیریلعلی صلی الله علیه و آله و سلمی و شدی ذات عالی کزده معلومه بزم خلق خلدی
اولی خلقه چاره شنی اریور نیرا بیچاره لرلی تحلی قاطعه و به حاله ارتقیا مغ قادر و کله رلر صلی الله علیه و آله و سلمی و شدی در خدمت
انجده قریضه سیریلعلی و هم مذهب اولی و ده مایل اولور قریضه سیریلعلیست قریضه انجده کند ورنی قضا انجده هیزدرلر چونکه الملک اسیرلک
نریچا غرضی نریب و دهی ویشدر بونلار قند فقلق الوب دیر و سیم غوغا انجده و صلی الله علیه و آله و سلمی اسیرلکندنه قریضه و هریبینه الیه بر اوطف
بیجه انجده درلر کله بودلرل صلی الله علیه و آله و سلمی و انجده موقوفدر بوا یک شیر سزده استعا و استرحم ایدر و عده عالی کز اویره بزم محکم
اولی قریضه قدر یادوم و معاونت انجده و موسمت ختم بودلرله اولی قریضه لایله اقبا لری لری و ده بزی بر ساعت اولی خلدی انجده
استرحم ایدر صلی الله علیه و آله و سلمی قریضه طوبی انجده طاسلوه انجده و قبله لریه قالد و به حال یربا نیدیم قریضه تارعه انجده معا و انجده
میت چ اولی قریضه در کاردر بیله قریضه اویره خلدی لریکزه منظر بونلر و ده قریضه بزم مرحمت معاونت انجده لری و ده که صلی الله علیه و آله و سلمی
سوزده اولی قریضه طلم انجده کمال غریه اولی لم و بونلر لری و ده لریه یلور سز و بزم جهمت ناند مراد اولی قریضه منظر
بزم خلدی نریسز قالد اولی قریضه هریبینه است و انجده و هی و یخود میا نریزاده کرده بونلرله بالجه خلقه استرحم بوا کاه
هر چه نسبت انجده حضور انجده جکر معاونت لری عیال لری آه و لریه بزم انجده اوبه لریه سلسیه الیه بکر اسیرلک
تکلیف غیث و مبادرت ایدر لم بزم کز لریه آه یلور هر کزده مرحمت لریه جف جهمت لریه مایل قریضه و سز مراجعت و التیا انجده
اودنه بودر میلیونه هر سزیه جانجه تخلیص انجده لریه معلومه معاونت لریه اهانه بزم لریه بالجه خلقه طریضه نیا ایدر که بوا کاه
یرب نیده و تحلی اولی ماز طلم و قریضه بزم بودر تخلیص لریه لم نریزاده بزم بونلر لریه انجده اسم لریه قلوب هر چه و هر طریضه
بزی قریضه و قلوب لریه و سیریلعلی انجده مره کزده استعا و استرحم ایدر لریه معاونت لریه و لریه بزم ذات عالی کز انجده

دعا ایدر ۱۸۶۴ هر ساله

ل	ل	ل	ل	ل	ل
ایوانه انجده	کریه لریوف	ماریه بونلر	ننجه مایه	پادو اشتای	بده لریه
ل	ل	ل	ل	ل	ل
میلورده واصل	سیریلعلی لریوف	نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی
ل	ل	ل	ل	ل	ل
نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی
ل	ل	ل	ل	ل	ل
نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی
ل	ل	ل	ل	ل	ل
نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی	نیرا سیریلعلی

BOA, A.MKT.MHM. 296/11

Sırb Knez Mihail Beğe verilen arzuhâl tercümesidir.

Bosna ve Bulgaristan ve Hersek ve eski Sırpda bulunan bî-çâre karındaşlarımızın Müslümanlardan gördükleri zulm ü ta'addî zât-ı âlînize ma'lûmdur bizim halkımız halâs olmaklığın çâresini arıyor zîrâ bî-çârelerin tahammülü kalmamış ve bu halde artuk yaşamaya kâdir değildirler Müslümanlardan halâs aramak beyhûdedir halâsımız ancak karındaşlarımızdan ve hem-mezheb olanlardan me'mûl olur karındaşlarımız serbestiyyet kazanmak için kendülerini telef itmeğe hâzırdırlar çünkü anların esirlik zincir ağırlığı nihâyet dereceye varmışdır bunlar artık tüfenk alub dîn düşmânıyla gavra itmeğe ve Müslümanların esirliğinden kurtulmak ve Sırbistan ile bir olmağa yemîn itmekdedirler lâkin bu murâdın husûlû silâh ve akçeye mevkûfdur bu iki şeyler sizden istid'â ve istirhâm ideriz va'ad-ı âlîniz üzere bize mümkün olduğu kadar yardım ve mu'âvenet itmenizi ve mevsim-i şitâ hitâm bulmakda olduğundan lâ-yu'ad ikbâlsizliğimizden bizi bir sâ'at evvel halâs etmenizi istirhâm ideriz Müslümanların zulmünden dolayı artık taşlık içinde ve kulübelerde kaldık ve bu hâl-i perîşânîden kurtarmak için mu'âvenetinize muhtâc olduğumuzu derkârdır beyân kılındığı üzere halâsımız himmetinize menût bulunmuş olduğundan bize merhameten mu'âvenet itmeniz lâzımdır ki Müslümanlardan görmekte olduğumuz zulm içinde kâmilan gark olmayalım ve bunu mücerred siz tedârük ve icrâ edebilürseniz ve biz cümlemiz nâil-i murâd olmaklığımıza muntazırız bizim halk reissiz kalmış olduğundan Sırbistana istinâd itmiştir ve hayyen veyahud meyyen beraber idârenizde bulunmaklık bi'l-cümle halkımız ister ve buna her vechle teşebbüs itmekde kusûr itmeyecektir mu'âvenetiniz ile Osmanlıların ay ve yıldızını yere atub o yere Obrenoviç silsile ile be-tekrar eski teşkiline gayret ve mübâderet idelim bizim gözlerimizin acı yaşlara tarafınızdan merhamet olunacağı cümlemizin me'mûl-i kavîdir ve size mürâca'at ve ilticâ itmiş olan bu kadar milyon Hıristiyan cânların tahlîs için lâzım gelen mu'âvenetin ihsân buyurmanızı bi'l-cümle halkımız tarafından niyâz ideriz ki bu hâl-i perîşânîden ve tahammül olunamaz zulm ve ta'addiyâtdan bu def'a tahlîs olalım zîrâ biz çobansız koyunlar gibi ahûn-

âşâm arasında kalub her vechle her taraftan bizi kırkarlar ve kovarlar halâs ve serbestiyetimiz için merhametinizden istid'â ve istirhâm eylediğimiz mu'âvenete muntazır olduğumuz beyânıyla zât-ı âlîniz için du'â ıderiz. Fî 23 Haziran sene 1863.

An Belgrad.

Bende, Lazar Vasileviç, Gradca Nâhiyesinden

Bende, Pavo İştaniç, Benaluka Nâhiyesinden

Bende, Nine Madiç, Çatin Nâhiyesinden

Bende, Marin Çivteskof, Lom Nâhiyesinden

Bende, Gire Raynof, Brička Kazâsından

Bende, İvan Anteloviç

Bende, Yanof Jifkof, Gradačka Nâhiyesinden

Bende, Vatan Laziç, Krupa Nâhiyesinden

Bende, Lazar Estoyanoviç, Bosna Nâhiyesinden

Bende, Petar Mayistroviç, Gradačka Nâhiyesinden

Bende, Simce Mihailoviç, Eski Sırp ya'ni Pirizrin tarafından

Bende, Miloş Vasil, Noyin Nâhiyesinden (Novekov)

EK 8: Sırp başknezi Mihail Bey'in İstanbul'a gidişi esnasında Sırlara neşrettiği beyannamenin tercümesi (BOA, A.MKT.MHM. 379/96 1283.Z.19 – 24.04.1867)

حبيب الله نام سركه محمد سيد

بسم الله الرحمن الرحيم
 اعلیٰ بیاید تمسک و دیو غلبه بزرگتر غرضه بروقه اوله جو قاقه جقد افاد تمسک اوتار جینه بکونه قدره کیشوب اودقنی کور قلمه ایدم معنی بایدم
 بیاید اذقن اعلیٰ قاقه قوریم جفری نایه بولام ایچونه کجه سنه بیکی سکرور الحسه الی سنه سنه ایدمه بایعایم عهده وایز تمسک
 وعهده دایم بولیک اوزرینه ایلم اقله لیک یازنه ترکیه اعلیٰ وجود یقینی فصوله بایه اولمیشیک بزم عظمیٰ حور اوزره اولمیشیکه بایعایم دخی
 بولموشلر اوزرینه عظمیٰ قوریم ایدرک التمسک اجلیتی نوره اتمه اولمیشیک مارا بایعایم تاریخیه الیوم اوزرانه رسم وکالتیه لیک و بولموش
 اراد سنه حقیقت مادریک تعلوق بولموش اولمیشیکه اقله لیک و فزله قوریم بزرده حلی اولمیشیکه اونییه اوزرینه عتایم عسکریه حریکینه تیدیلی
 وادشیکه که حبی بایزیه سنه ویتب حقه عاکیه سنجی دخی اولموشه حکمسی مقضای اراد سنه دده بولموش و بولموش احسانه اوزرینه تم ویتب طرفینه
 بایعایم تسلایچیده کسک کسکوب سولیم بزم ایته بولام دده طولای استاجله کتک اوزره قرار ویردکین بایه ایچ یوزم سنه و سوزی و سوزی
 وکلوه امانه ارجعیم بکجه بقدرا ایدر قاقه کویسونه و سوزیه کیر سزی ایه حصاریم اده ساهه یقیده و قنده خیلیم کویسوز

مکالمه
 اوج اولمیش

ایچ مارا بایعایم
 عهده بولام

BOA, A.MKT.MHM. 379/96

Sırbıyye i'lânnâmesinin tercümesidir.

Benim sevgili ahâlim bin sekiz yüz altmış dört sene-i milâdiyesinde Belgradda 'akd olunan meclis-i umûma söyleyüb Sırbıyye dâhilinde bulunan kal'alarda olan Osmanlı 'askerinden Sırbıyyenin olan ağırlığını beyân itmişdim ve bu ağırlık bizim toprağımızdan bir vakt olacak kalkacaktır ifâde itmişdim o târihten bugüne kadar çalışub o vakti gözetmekde idim ya'ni bâlâda beyân olunan ağırlık kalkub kurtulacağımızı nihâyet bu madde için geçen sene ya'ni bin sekiz yüz altmış altı senesi fî 17 Teşrîn-i Evvelinde Bâb-ı 'Âliye 'arz ve inhâ etmişdim ve 'arz ve inhâm bunun üzerine idi ki o kal'aların ya bize terkiyle birağılması ve yâhûd yıkılması husûsu beyân olunmuşdu bizim 'arzımız hakk üzere olduğundan Bâb-ı 'Âlî dahi bu doğruluğumuz üzerine 'arzımızı kabûl iderek iltimâsımızın icrâsını ta'ahhüd itmiş oldukları fî 3 Mart sene 1867 târihiyle aldığım emirnâme-i sâmi-i vekâlet-penâhîde ve bu bâbda irâde-i seniyye-i hazret-i padişahî ta'alluk buyurulmuş olduğu anlaşılmış ve mezkûr kal'aların bizden hâsıl olan emniyet üzerine Osmanlı 'askerinin Sırb 'askerine tebdîli ve o şartla ki Sırbıyye bandırasına kurb-ı Devlet-i 'Aliyye sancağı dahi olarak çekilmesi muktezâ-yı irâde-i seniyyeden bulunmuşdur ve bu büyük ihsân üzerine benim ve milletimin tarafından Bâb-ı 'Âliye teşekkür için kendüm gidüb söyleyeyim işte bu maddeden dolayı İstanbula gitmek üzere karar verdiğimi beyân ediyorum size ve sizi ve işlerimizi vükelâmıza emânet birağıyorum ben gelinceye kadar işler bakılıb görülsün ve şimdi gerü sizi Allah ısmarladım inşaallah yakın vakitte hayırlusuyla görüşürüz

An Belgrad, fî 14 Mart sene 1867

Mihal Miloş, Obrenovik.

ЕК 8: Sırp başknezi Mihail Bey'in İstanbul'a gidişi esnasında Sırlara neşrettiği beyannamenin Sırpçası (BOA, A.MKT.MHM. 379/96 1283.Z.19 – 24.04.1867)

ПРОКЛАМАЦІЯ

МОМЕ ЛЮБЕЗНОМЪ НАРОДУ!

У престолной беседи на велико-госпођинской народной скупштини одъ године 1864. напоменуо самъ тешко положенѣ, кое намъ ствараю градови у Србиї съ турскомъ посадомъ, и изявио самъ наданѣ, да ће доћи време, кадъ ће се и та тешкоћа съ наше землѣ уклонити.

Одъ тогъ доба непрекидно е Моє старанѣ управлѣно было на то, да се одъ овогъ тешкогъ положеня ослободимо, и напоследку самъ се у той цели обратіо Блистателной Порти пишемомъ одъ 17. Октобра прошле године, разложивши ію узроке и побуженя за оправданѣ наше желѣ да се градови у Србиї напусте или поруше. Неоспорнимъ доказима, кое самъ навео, нашла се Блистателна Порта убеђена о користима, кое произлазе изъ испунѣня наше желѣ, и подъ 3. Марта тек. год. добыо самъ одговоръ одъ великогъ везира, да е Нѣгово Величество Султанъ благоволио решити, да Ми се повери заповедништво надъ градовима у Србиї и да се гарнизони турски замене ербскомъ войскомъ, подъ единымъ условомъ, да се на зидовима градскимъ віе поредъ ербске и царска застава.

Я сматрамъ за дужность, да за овако знатну добыть наше землѣ лично изявимъ Нѣговомъ Величеству Султану благодарность Мою и Могъ народа.

Решивши се дакле предузети тога ради на кратко време путь у Цариградъ, обзнанюемъ то овимъ Момъ любезномъ народу.

У исто време наређуемъ, да за време Могъ отсутствия Мой министерскій советъ може у случаю потребе княжеску власть извршивати по датимъ му одъ Мене упутствима.

Препоручуемъ Мой любезный народъ и овомъ приликомъ божіой милости и заштити.

Сбогомъ! До скорогъ виђеня!

14. Марта 1867. године
у Београду.

М. М. ОБРЕНОВИЧЪ III. с. р.

BOA, HR.TO. 514/13

Mesned-i ulyâ-yı sadâret-‘uzmâya fi 8 Mayıs sene 874 tarihiyle Sırp Beği tarafından irsâl olunan tahrîrâtın tercümesidir.

Dersa’âdetde ikâmet ettiğim müddetce hükümet-i seniyye cânib-i ‘âlfisinden mazhariyetle müftehir buyurulduğum ihtirâmât-ı lutfiyye Ruscuk’tan müfârekat edinceye kadar geçdiğim mahallerin cümlesinde dahi aynıyla icrâ olunduğundan dolayı ez-ser-i nev arz-ı teşekkürü lâzımeden addeder ve şükrâniyet-i ubudiyetkârânemin lutfen hâkipâ-yı mekârim-i ihtivâ-yı cenâb-ı mülûkâneye ‘arz ve teblîğ buyurulmasını ricâ ederim henüz tesviye olunmamış ba’zı işlerimiz hakkında Sırbistana beyân-ı efkâr edişime niyât-ı sıdk-ı âyâtımın ve saltanat-ı seniyye ile Sırp emâreti menâfi’ini te’lif emrinde olan arzu-yı acizânemin delîl-i cedîdi nazarı ile bakılmış olacağını ümid etmekteyim beyân-ı hâl tecdîd-i te’mînât-ı ihtirâmiyyeye zerî’a ittihâz kılındı.

BOA, Y.EE. 43/117

Sırp ajanı dünkü gün hâkipâ-yı ‘âlf-i vâris-fahimîlerine Prens Milanın ‘arîza-i maksadını ‘arz ve takdîm eyledikten sonra Bâb-ı ‘Âlf’ye gelerek hükümeti tarafından almış olduğu bir kıt’a tahrîrâtı çâkerlerine irâ’e ve kırâat eylemiştir meâlinde Devlet-i ‘Aliyye efkâr-ı ‘asriyye ve ahkâm-ı zamaniyyeye tevîk hareketle teb’asının temâyülât ve ihtiyâcâtına muvâfık suretle musâ’adât icrâsı tarafına gitmeyüb pek cüz’î şeyleri bile anlardan dirîğ etmekde ve artık hükm ve zamanı geçmiş olan bir dâire-i mahdûde-i kadîme içinde hareket etmekde olduğu ve Sırp milleti kendüsüne her-bâr ibrâz-ı âsâr-ı sıdk ve hulûsdan hâlî olmayub ara sıra tahaddüs etmiş olan mesâil ve müşkilât-ı mülkiyye ve politikasından istifâde dâ’iyyesinde bulunmayarak hatta küçük İzvornik meselesini bile Devlet-i ‘Aliyyenin gavâile zamanlarında fesâd almakdan ictinâb ve şimdiye kadar Devlet-i ‘Aliyyenin fütüvvet-i seniyyesine intizâran ol bâbda her gûne esbâb ve tedâbir-i tazyîkiyyeden ihtirâz eylemiş idüğü ve Sırp milleti öyle hafifü’l-mizâc milletlerden olmayub her halde hulûs ve sadâkatine i’timâd olunur bir millet olduğundan Devlet-i ‘Aliyye millet-i merkûmeyi cüz’î fedâkârlıklarla bi’s-suhûl kendüye celb etmek mümkün iken asla bu dakîkaya atf-ı nazar-ı dikkat buyurulmayub bilakis millet-i Sırbıyyeyi tebrîd yolunda davranıldığı ve meydanda olan harekât-ı ‘isyâniyye ve galeyân-ı ezhân-ı milliye mahzâ Devlet-i ‘Aliyyenin hükm-i zamâne teba’iyyet-i silk-i maksadını tutmayub birkaç yüz sene mukaddem ki usûl-i idâresini muhâfazada sebât ve isrârından neş’et etmekde bulunduğu vâdîsinde bir çok mukaddemât-ı hükmiyye ve mütâla’ât-ı siyâsiyye bast ve temhîrinden sonra Sırp milleti öteden berü kendi milleti eczâ-yı müttefikesinden bulunan Bosna Vilâyeti ahâlîsinin düçâr oldukları hâl-i felâket iştimâli gördükçe dil-hûn olmakda olduğu gibi ahâlî-i merkûme dahi civârlarında bulunan bir devletin zîr-i idâresinde bulunan hem-şehrîlerinin ve mesâ’il-i imtiyâz olan Sırbistan ahâlîsinin ne suretle âsâyiş ve rahat ile yaşamakda olduklarını görerek anların şu hâllerine gıpta eylemekde olduklarını ve ara sıra ol havâlîde zuhûr etmekde olan harekât-ı ‘isyâniyye ahâlî-i merkûmenin usûl-i idâreden nâ-hoşnudlukları eseri olub şimdi def’ ve

izâlesi kâbil olsa bile yine bir müddet-i cüz'îyye mürûrunda teceddüd edeceği derkâr bulunduğunu ve Devlet-i 'Aliyyenin Bosna kıt'asından almakda olduğu vâridât-ı seneviyye birbiri üzerine dört yük şu kadar guruşdan 'ibâret olup gerçi senevî gümrük vâridâtı olarak yedi milyon guruş almakda ise de bu akça istikrâzât-ı hâriciyye karşuluğu olduğundan bundan istifade edemediği ve bir de hıfz-ı âsâyiş ve emniyyet için orada mikdâr-ı kifâye 'asker tutmağa mecbûr olmasıyla bunun için dahi haylice mesârıfa düçâr olduğu ve mesârıf-ı idârenin dahi bunun 'ilâvesi lâzım geleceği cihetle şu mütâla'âta göre Bosna Vilâyetinin idâresi vergüye münâsib bir mikdâr bir meblağ-ı maktû' zammıyla Sırp hükûmetine ihâle buyurulur ise Devlet-i 'Aliyye oranın müşkilât-ı hâliye ve âtiyyesinden vâreste oldukdan mâ'adâ gerek ahâlî-i merkûmeyi ve gerek umûm Sırbistan ahâlîsini ezher-cihet memnûn ve minnetdâr itmiş ve şimdiki gavâ'ili külliyyen ortadan kaldırmış olacağından bu sûretin Bâb-ı 'Âliye 'arz ve teblîğiyle şâyed ısgâ ve istimâ' buyurulmak istenilmez ise teblîgât-ı vâkı'anın kâne-lem-yekûn hükmünde tutulması ajan-ı mûmâ-ileyhe tevcîh olunmuş olduğu ifâde ve beyâna ibtidâr olunur ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emr efendimizindir. Fî 8 C sene 93.

Bende, Safvet

ATASE, OSK, Kutu No.15, Gömlek No.26, Belge No.26-1

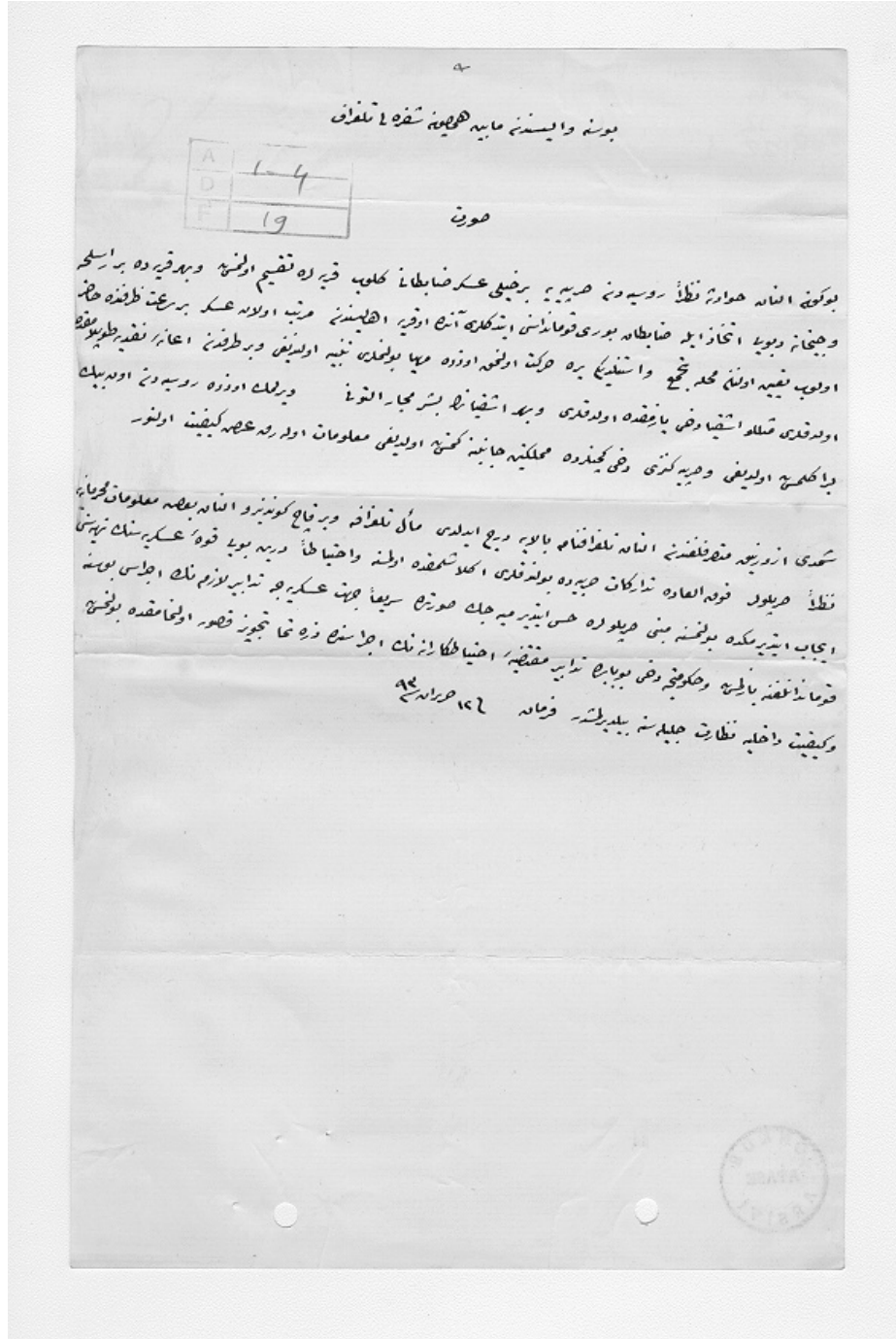
Mu'accel
Sayı 1219.

Hüve

Vidin ve Niş ve Yenipazar ve Bosna ve Mitroviçe kumandanlığına
başka başka telgrafnâme

Rusya İmparatoriçesi hazretlerinin taht-ı riy setinde bulunan imd d komiteleri tarafından bu kere dahi mecr h n-i Sırbıyye i  n yirmi altı nefer tab b ve yirmi sekiz nefer h dmet i kadınlardan mürekkeb bir heyet-i cerr hiyyenin Peşteye v r d itmiş oldukları ve bunların cümlesi Cenova cem'iyetine mens b olub elbiseleri üzerinde kırmızı renk s lib markaları olarak ekser si genç ve büyük familyalara mens b oldukları ve Rusya İmparatoru hazretlerinin m steş r-ı h sslarından Takarof n mında bir ceneralin idâresi altında bulunarak Vodin n m vapura r kiben Belgrada 'az met eyledikleri Peşte şehbenderi tarafından Hâriciyye Nezâret-i Celîlesine v r d iden tahr r tda beyân ve i   r kılınmış olduğundan ve mecr h n-i 'askeriyeye m d v t i  n tertîb olunan bu misillü tab b ve h dmet i kadınlar b -taraf 'add olunarak haklarında bir g ne s -i mu' mele vukû'u c iz olmadığından asâkir-i ş h nenin dâhil oldukları mahallerde bunlara tes d f olunduğu halde haklarında hüsn-i mu' mele icrâsı lâzım geleceğini nefer t-i 'askeriyeye  c bı vechle tefh mi şeref-v r d iden tezkire-i sâmiye üzerine iht r ve te'k d olunur. F  4 Ağustos sene 92.

EK 12: Rusya'dan Sırbistan'a gelen subayların köylere taksim edildiği ve gerekli tedbirlerin alınması gerektiği. (ATASE, ORH Kutu:92, Gömlek:22, Belge:22-1 12.04.1293 – 24.06.1877)

ATASE, ORH, Kutu No.92, Gömlek No.22, Belge No.22-1

Hüve

Bosna vâlîsinden Mâbeyn-i Hümâyûna şifreli telgraf

Sûret

Bugün alınan havâdis nazaran Rusyadan Sırbıyyeye bir hayli ‘asker zâbitânı gelüb karyelere taksîm olunmuş ve beher karyede birer esliha ve cebhâne deposu ittihâz ile zâbitân bura kumandasını istedikleri anda o karye ahâlîsinden müretteb olan ‘asker bir sâ‘at zarfında hâzır olub ta’yîn olunan mahalle tecemmu‘ ve istenildiği yere hareket olunmak üzere müheyyâ bulunmaları tenbîh olunduğu ve bir taraftan i‘âne-i nakdiye toplamakda oldukları misillü eşkiyâ dahi yazmakda oldukları ve beher eşkiyânın beşer Macar Altunu verilmek üzere Rusyadan on bin lira gelmiş olduğu ve Sırbıyye Knezi geçenlerde Memleketeyn cânibine gitmiş olduğu ma‘lûmât olarak ‘arz-ı keyfiyet olunur.

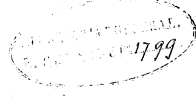
Şimdi İzvornik mutasarrıflığından alınan telgrafnâme bâlâya derc edildi meâl-i telgrâfnâme ve birkaç günden berü alınan ba‘zı ma‘lûmât-ı mahremâne nazaran Sırlılar fevka’l-âde tedârükât-ı harbiyyede bulundukları anlaşılmaqda olmasına ve ihtiyâten Drin boyu kuvve-i ‘askeriyesinin tehiyyesini îcâb ettirmekde bulunmasına mebnî Sırlılara hiss itdirmeyecek sûretde serî‘an cihet-i ‘askerıyyece tedâbîr-i lâzımenin icrâsı Bosna kumandanlığına yazılmış ve hükûmetçe dahi bu bâbda tedâbîr-i mukteziyye-i ihtiyâtkârânenin icrâsında zerre-nümâ tecvîz-i kusûr olunmamakda bulunmuş ve keyfiyet Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine bildirilmiştir. Fermân. Fî 12 Haziran sene 93.

EK 13: Bazı Sırp ajanlarının Ragusa civarında görüldüğü, bunlardan Aleksiç'in Prens Nikola ile görüşmesinin engellendiği. (BOA, HR.SYS. 208/56 08.06.1865)

Consulat Général

A. 1843/44.

Raguse le 15 Mai 1865.

Altesse,

Agent serbe.

On parle de l'apparition dans ces contrées de trois Agents employés du Gouvernement serbe. En effet, le 13 courant sur le bateau du Lloyd allant à Cattaro, se trouvait un de ces Messieurs, nommé Alexich. Apparemment son but était de se trouver à Cattaro à l'arrivée du Prince Nicolas et de s'y joindre à la comitive. L'Autorité locale prévenue, d'après ce qu'il paraît, a jugé convenable de faire rebrousser chemin au sieur Alexich qui effectivement se trouvait hier au soir à bord du même bateau retournant de Cattaro à Trieste.

A Son Altesse
Ali Pacha,
Ministre des Affaires Étrangères
de Sa Majesté Impériale le Sultan.

Veuillez

Constantinople.

EK 14: Semlin Şehbenderliği tarafından gönderilen ve Almanya İmparatoru'nun Petersburg seyahati ile Rusya'nın Sırbistan ve Birleşik Prenslüklerde icra ettiği faaliyeti ifade eden rapor. (BOA, HR.SYS. 158/71 01.05.1873)

Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı

Sublime Porte
Ministère des affaires Étrangères

S. E. İsmail Paşa

S. E. Ali Paşa

N° G^l 3 4 8 0 8
N° S^l 8 6
Le 1er Mai 1873

ANNEXE

Objet.

Accusé de réception

SECRETARIAT GÉNÉRAL
ARRÊTÉ LE 14 Mai
N° 68551573

S.P.

J'ai reçu la dépêche que V. E. a bien voulu m'adresser le 18 Avril, N° 4564, 143, pour me transmettre un rapport de Notre Vice-Consul à Semlin, relatif au voyage de S. M. l'Empereur d'Allemagne à St. Pétersbourg, et aux agissements de la Russie en Serbie et dans les Principautés Unies.

En vous remerciant de cette communication je suis.

Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı

H.R. SYS 211/38 27.02.1873

21/38

ЗАСТАВА.

БРОЈ 11. У НОВОМЕ САДУ, У ПЕТАК 26. ЈАНУАРА (7. ФЕБРУАРА) 1873. ГОДИНА VIII.

„Застава“ изилазила је три пута у недељу: средом, петком и недељом.

ЦЕНА ЈЕ ОВА

за Аустро-Угарску:	12 шр.
на месец годишње:	6 шр.
на пола годишње:	3 шр.
на четврт годишње:	1 шр.
на један месец дана:	1 шр.

за Србију:

за четврт годишње:	1 шр.
за годишње:	3 шр.
на пола годишње:	1 шр.
на четврт годишње:	1 шр.

за годишње 12 шр. на пола годишње 6 шр. на четврт годишње 3 шр. на један месец дана 1 шр.

Још је

О Г Л А С И

рачунају се по важећим ценама или месно, које излажују на свакој општини, или постоје, и за сваку врсту плата се узме по 6 новца, а на један сваки пут општа по 30 новца.

Д О П И С И

шаљу се уредништву, а прегледају и одлазе администрацији „Застава“ у Новом Саду, у кући под бројем 11 и 12 у дванајестој улици.

Рукотиса не враћају се назад.

ЗНАЧАЈ САДАШЊЕ ПОЛИТИЧКЕ БОРБЕ У АУСТРИЈИ.

Од како је сплеткама уставовери Немаца у Аустрији а помоћу гр. Андрашије, који је у тој прилици преставао (или бар хтео да важи) Угарску, пошло за руком обогити министарство Хохенвартово, а с тим и започети акцију правнања тамошња народа — од тога доба не само да се широдужна борба између државопрани опозиције и уставовери Немаца, него је још и порасла тако и толико, како јој је тежило на паре у новостиници „уставне борбе“ иде на смену.

Уставовери Немци раде свом снагом, док им је још власт у рукама, да у оној половини аустро-угарске државе за увек утврде своје господарство над осталим народима тамошњим. Немачки народи, Чеси, Пољаци, Словени из своје покрајине и Срби из Далмације и Босне и Херцеговине, а и један део сами Немаца, као што видимо на члети немачкој круновани Тирољској, опру се тој тежњи супроставити уставоверне немачке странке, и тај отпор с једне, навала пак са уставоверне стране да своју тежњу остваре, савијава суштасту међусобне борбе.

Борба између државопрани опозиције и уставовери Немаца у Аустрији и стара је и позната је довољно нашим читаоцима. Она траје у данашњем облику више мање, од оног дана, кад је децембарски устав аустријски у живот ступио. Словенски народи као тадашњи пису могли признају тај устав ради његове основне мисли, која је управљена против народне индивидуалности немачких народности у држави; као претставници пак поједини краљевина и земаља са аутономним правом, које нису из историчког основа такође су морали стати у опозицију против децембарског устава, јер је овај аутономно право дотични краљевина и земаља скучио, свео на нулу, ограничили их на просто мезанам некоег ограниченог посредовања између уставовери немачког и средњег напредка, рај-

по би ли тим начином приводео к томе, да прете изабрани народ божји, да мирно изиђе из земље — тако је прво уставоверно министарство напустило већ год. 1867, дакле у први дана свог устава, рану модерну, политичку мору на Чехе; опадно стање политички и пресеко процеси са тежим приликама и грдим равновесним теретима, не би ли их заплашило и тим стерало у обор свог устава.

Последње тога син знамо. Чеси су трчали горки дана, а да нас могу на изнадовољно погледати, јер су тим неприликама тако очеличили своју сингу, да ни данас могу завидити све светске опозиције на дураности. За народ пак, који живи у такви политички невољама, у каквима ни неможе данас чести народ етот, то је неможе добит. Својим покушајима да преломе Чехе, уставовери Немци помогли су чешком народу, да развије и отворе своју снагу, а с тим су им и нехотице потпомогли осигурати свој опстанак као народа, мору нематине, којој би без сумње неможе морали подлећи, да пису напаше опомнуте прилике или неприлике, које их силом наговине да у себи, у развитку сопствене своје снаге народне успоставе и развију јемство свом опстанку, својој будућности.

О те стране добро је дошао ова борба по Чехе између пак и уставовери Немаца. Они желећи што пре стаћи својој мети, послужили су се таким средствима, која су их могла само већма од ње уда-лити, место да их њој приближи. Невоље и прогон народности чешке, називају се тојство, да се у ових свет о својој народности све већма морала снажати, а разним „кисеља“ у својој тактици, помогли су, да се цео чешки народ необично равнио у политици, скоро се може рећи, да што се тактике тиче, испаша у политици. То је унех синју покушаја уставовери немачке странке и њених наја, да Чехе притисну у јарам свога устава.

Да ли пак уставовери опозиција у себи, и што се још од стране уставовери Немаца оправља да се учини у Аустрији, данас можемо рећи, да су се заступници пољски и дамањински прошле то-дишње отргли о своју будућност и о својот тежње и остале словенске браће, и тај грех могу само тако спрати са себе, ако сву снагу своју употребе, да остајој опозицији помоћу осујетити „реформу изборног реда“ коју ће влада аустријска до мало дана, поднети бечком рајхсрату као законски предлог.

Та „реформа изборног реда“ то је по-следак котва спасења уставовери Немаца, односно њиховог господарству у Аустрији. Ако се она прихвате, уставовери су одиграли своју улогу; захвати ли пак та котва земљишта, по Словене изаутиће тек онда право доба невоље. Онда ће нестати и ово мало закона, кога народна индивидуалност словенски племена до сада имахше и у овако скученом кругу аутономне својих земаља. Централнија, у рукама једног дела Немаца, биће свршена ствар, коју ће само каква катастрофа моћи измекнути. То се јасно види из самога непотпуног нацрта тога предлога о „реформи изборног реда.“ Непосредним изборима, избри-саће се аутономни значај поједини истори-чки чиниоци; из којих је Аустрија састављена. Самовољном, неправедном и неправичном поделом изборни ересова, осигурава се за увек већина у рајхсрату, немачком племену, ма да нето једва трећину целога становништва у држави чини. Тим је пак германизација, померавају Словене, отворено поље.

Да један део саме уставоверне штампе и не исповеда јавно, ипак би лако било свакоме доћи на ту мисао, да се запита, да ли нема још какве намере, која уставовери Немаца, у овој борби одржава, у сва-зи и дураности?

Ми на тако питање не би умели дати позитивна одговора, ван ако би упутили читалца на опомнуту део уставовери штам-пе, који показује, да има и других намера.

Сви огранци опозиције буду држали као Чеси, могу се још истргнути узде власти из уставовериных руку. Не буде ли тако, поје ли Немцима за руком да своју „реформу изборног реда“, учине законом, — онда тежило да немо се преварити, ако ре-кинемо: да ће у том тренутку бити потпи-сана и смртна пресуда Аустрији а нашој сло-венској браћи друго, још окупације рошето.

Србија заступницима у рајхсрату беч-ком, мислимо да смо дужни братску опо-мену изборног реда, не заборава да се тако-по само о будућности Аустрије, што би нама била деветна брига, него о будућно-сти синју словенски племена у својим, па и самом српском земаљу у приморју. У том гласању, гласење се уједино о питању: да ли Словени у садашњој Аустрији остану и даље Словени, и да се у својој народној индивидуалности развијају и у будуће, или да их нестане, да се утопе с временом у ве-лико море немачке народности.

То значи данашња борба између влада-јуће уставоверне немачке странке и сло-венске опозиције у Аустрији —

ПОСЛЕДЊА КАРТА ХРВАТСКИ МАЂАРОНА.

Како пре кратког времена мађарског призна-рећи: ми се не би забили око питања, које не-пријатељи самосталније положаја троједне краљевине у најновије време истакли на површину у јавни живот. Ми смо тежи, као што се пристои, прегледали на записима тако њаном најновијег „инквизитора“ рауђинске кнеже, из да онда од своје стране коју приметио. Овако становиште вазало је да су заузели тумачи јавног мисла у тој ствари, тим се сапало, да ће се нота распарати суд-ским путем.

Но кад ништакни листови не изјаше за врломо држати се таког објаша, него и даље продужне свој запат, од изјаша или од најтајније на и при-ватне ситнице, ковати политички капитал, то немо ли ми од правде измере своје одустати, и на-ли читавиона разложити део тај „инквизитора“, а не-део са његовим праним изјаша; ми не смо По-

Број 221.

У БЕОГРАДУ, УТОРНИК 5. ОКТОБРА 1876.

Година XXXIV.

Издање сваког дана осим недеље и празника и оцају:
За Србију:
На год. 2 дук. узлату
„ по год. 1 „ „ „
„ четврт год. 80 гр. хартињских

За стране поштом:
Аустро-Угарску на пошту са поштом:
„ „ „ „ „ 16 „ у сребру.
Румунију на год. са поштом:
„ „ „ „ „ 45 ершана.

СРПСКЕ НОВИНЕ

Претплата се плаћа
Главног државног штампарије
у Београду.

За осласе плаћа се од ретка:
прва црт. 12 гр. пор.
а после за сваку црт. 6 „ „

Писма се примају само која су
плаћена.

НЕЗВАНИЧНИ ДЕО

Београд 5. Октобра 1876.

ТЕЛЕГРАФСKE ВЕСТИ СА ВОЈНОГ ПОЉА

5. Октобра

Једно одељење наше тимочке војске, која је под командом пуковника МЕДВЕДОВСКОГ, заузеле је позиције: Плавница-Метовница и Метовница-Вражогрипе. Данао га Турци нападоше. После живе борбе која се била на висовима Копичке, и која је трајала 4 сах. грое КЕЛЕР убио је непријатеља.

ОД ТИМОЧКО-МОРАВСКЕ ВОЈСКЕ

4. Октобра

Једно мање одељење наше војске на левој обали Мораве, под командом пуковника АНДРЕЈЕВА, сукобило се данас са једним одељењем непријатељске војске код „Три Кладенца“. Турци су разбијени тако, да су морали у беготву опасена тражити; наши су заробили 47 њихових војника; још су заузели села Копљеницу и Никољевац, и у овима доста хране.

СА ГРАНИЦЕ КРУШЕВАЧКОГ ОКРУГА.

Копаничка војска под командом нашег поручника, Д. ПАВЛОВИЋА, заузела је 28. септембра северне висове Лаба. На супротним висовима било је окупило 600 арнауца, и о овима се отворила борба на пушња која је трајала пет сахата, а свршила се бегством непријатеља. Наши су ослободили све српске породице из села: Марине, Трновице, Мургуле, Житиње, Веле стене и Раселице. Позиција коју су наши одмах у почетку заузели, напредно је

ПОЛИТИЧНИ ПРЕГЛЕД

О шестомесечном турском примирју берлински дописник „Pesth. Lloyd“-а пише: „Примирје на шест месеци, које је порта готова да одобри, сматра се као посве нечувени покушај да се европска државна нештита бије њеним властитим оружјем. Ратна страна у Цариграду преотеда је мах и никога не обмалује покретно покушавање да се Турској прибави глас спољне мирољубивости. Не знам колико је истине у распрострањеном гласу, који каже, да ће цар Вилхелм овом приликом отворити државни сабор и тим поводом да мисли јавно означити положај немачке царевине к великом источном питању; али се са основом може вазати да би таква изјава била у стању да објасни противословни положај. Тамност, у којој се одношај немачке царевине к обојим њеним тесним сајузницима налази, нужно је да се хитно разјасни, јер дипломатски извештаји из Цариграда, који приписују овдашњим неутралним државницима, не остављају места сумњи да порту у њеном одупирању против предлога сила држи само надање да се за кратко време мора појавити јавно раскинуће сајуза тројице царева. Један дипломат приметно је „да само рачунање на разјашнење сила порте је охрабрило порту да изађе са познатим предлогом“, и у руским круговима рекло би се готови су предлог примирја на шест месеци да сматрају као очигледно подсмевале. Свакојако је тај морал портин по овдашњем схваћању положај још више заплео и нико нека се не зачуди ако се за који дан мутнија облади опет почну навалачити на хоризонту.

Берлински „Nat. Zeit“ допјаје о свакојаким ратним припремама у Ру-

муну Галаца 25.000 вил. сумпора из Марсеља.

По једном телеграму из Париза од 2. о. м. „Agence Havas“ јавља: Руса обдацила је примирје на шест месеци, и иште наново да се примирје на шест недеља обема странама наложи, и повраћа се на предлог постављени енглеском и подупрти реални силама.

„Temps“ вели: кнез Горчаков обдаци је примирје на шест месеци, јер по његовом схваћању то не би могло одвести к трајном миру. — „Temps“ даље доказује како би примирје на шест месеци финансијално и комерцијално било од штете за сву Европу, па се нала, да порта не ће одбити преговоре о трајању примирја. Турска каже се да је о томе већ дала помишља изјашњења у Лондону.

Као што „Polit. Corr“-ији јављају из Софије у средњем Балкану опет се ојажа неко кретање. Доказало се да је трима и за зиму спремишеним бугарским четима испало за руком да се провучу на Балкан, и да се намерава наново покушати устанак. Ако се још потврди да се по Балкану мету и агитатори са стране, то нема важе се сумње, да ће те чете наћи подрељења у бугарским елементима, који поред свих турских страха још једнаво апеловање на оружје сматрају као најуспешније и најпростије средство за стресање робства. Порта рекло би се да је већ дознала шта се спрема. Ако каже се даље сви знаци не варају, порта мисли овом приликом да то предвари радикалним очистињем административнога особља, што би одузело новој сваком одупирању.

Јерменски патријарх у Цариграду,

као што се каже, не намерава се да се Италија увећа о трошку Аустрије или турских области у Европи, него да себи прибави област Тунис, коју да разширене своје трговинске области јакотребује.

СЛОВЕНСКА СТВАР

Из Стариопоља (са Кавказа) пишу: „Наше друштво свесрдно прислушкује најмањи разговор о рату. Изашла заповест кованичкој дивизији Стариопољске губерније да се крене на поход, општа радост, кренула се на поход 19. пешачка бригада и опет општа радост и весеље.

Али се у Стариопољу не разговара само; као и свуда и ту се купе прилози: до сада је прикупљено до 8.000 руб. Отишло је 7 добровољаца. Њих су испратили са „ура! живи!“

Из Врђанска јављају да је 8. сеп. отишло 8 добровољаца, а 11. сеп. опет је отишла у Србију друга чета највише земљодјелца Црногораца и Бугара.“

Из Симеопоља опет је отишла у Србију чета добровољаца. Генерал-мајор Рудзевич их благословио иконом Спаситеља и поклонили им понава. Бад су добровољци седи у вагоне, народ их благословио, многи се јубили а прости солдати Литовскога полка јубили рука добровољцима молили су их да њих благослове, да бране своју браћу и да се освете Турцима.

Селади села Лодејно-поље Олонског губерније, у коме живи 600 душа мушког пола, послало је у Србију пет добровољаца сеп. 12. — Грађани Кјакте, Тројичко—Савске области 19. сеп. прикупили прилога у корист јужних словена 3018 р. — Селади села Василка Нишњеногородске губерније, негледећи што није била родна ова година, жртвују у корист јужних словена новце и жито. Женскије су опет прикупили 4000 ар-

Издаван у Београду
Средом, Петком и
Недељом.

Стаје за Србију:

на годину 100 гр.
на по годину 50 гр.
на 3 месеца 25 гр.
месечно 10 гр.

За Аустро-угарску:

на годину 10 еф.
на по годину 6 еф.
на 3 месеца 3 еф.
месечно 1 еф.

ИСТОК

ЛИСТ ЗА ПОЛИТИКУ.

БРОЈ 22

У БЕОГРАДУ 25 ФЕВРУАРА 1877.

ГОДИНА VII

БЕОГРАД, 24. фебруара.

Књажевска прокламација, којом је земљи објављено редовно стање, већ је стигла у сва кутине наше отаџбине.

Ко год прочита овај политички акт и критику о најновијој нашој прошлости, тај ће морати на при мах признати да је суд зрео, а резони јасни и разговетни. И као год што се прокламација од 18. јуна сачувала од прекомерне појезиве и у бујници ентузијама и наузјаја одржала на површини брод хладног расуђења и објективности, тако је и књажевска прокламација од 21. фебруара остала у својој тежидији и у својој форми неприступачна за код нас скоро уобичајени песимизам. Прокламација дине свежим духом политичке и народне будућности српске, а ни најбољеша сенка не прља њеног убеђења свакога патриоте, да крв наша није узамач пролијана и да ће из земље заливене крваву погинутих витезова српских, нићи цвек-српске слободе и јединства.

И доста, кад се хладно промотре све околности, сасвим је на свом месту, што у књажевој прокламацији не веје дух малодавности.

Ми се својом борбом само повосити можемо. Ова мала земља извала је на граници односно више војника, него што је то игде на свету било; хранивоца породице и сва мушка чела са пушком је изишла непријатељу на сусрет. А какав ли беше непријатељ! Пространа царевина турска с тридесет пута ширим земљиштем, с тридесет пута већим државним дохотцима, с помоћним средствима из целог света, с већом регуларном војском и Черкезија. Курдима и башибозуцима, а што је још најдрвче с варварским начином војевања, где смо морали више да чувамо себе, села, жене и децу, него да изводимо своје војне планове.

И кад друге велике државе јевропске са скоро равним силама поддежу: за неколико недеља, онда је мала Србија издржала војску на граници осам, а на бојишту пег месеци, и после свега тога непријатељ се могао хвалити да је истина заузео неку стону српске земље, али да је и то прескупо платио.

О нашој јуначкој сајувници, Црној Гори, да не говоримо.

И после свега тога, сви страни листови признају, да смо ми из ове кампање изишли као победници.

И заиста је тако.

Може бити да се наша победа на ратном пољу може спорити — нарочито то чине бечко-пештањски најамнички повињари — али наша дипломатска победа је ван сваке сумње, и велика народна свупштина, која се сагласила са основом пре-

говора о миру, зацело је морала увидети ове дипломатске успехе у савлајој ситуацији, кад се тако брзо одлучила. А да је у ствари тако, то се ни сумњати не да.

Пре свега мир је за Србију свршен о пуно чисти и достојанства. На једна једина тачка од понавних Митал-пашиних основа за преговоре није остала у животу. Нити турска конзоу у Београду, нити неки закони о промени политичких и грађанских права Јермена и Јерреја у Србији, нити и најмања сенка остале од турских услова. Под гарантацијом великих сила Србија остаје и даље у својим одношајима, у којима је била и пре рата.

Осим тога за Србију нису чисти и то, што није прва савла пуномоћнице о миру, него је царски изасланик први у Београду дошао, а Митал-паша први телеграфски за мир заступао.

Па онда нема ту ни речи о ферману царском, као што су трубили бечки листови, него је потписан обострано протокол мира, као међу две независне државе, а то у међународном погледу много вреди.

Но морални је успех најогромнији.

Зашто смо објавили војну? Једно да спасемо земљу и да раскинемо твездени ланац, којим нас је Турција опасао у сваком па и у економно-трговачком погледу; а друго, да извоједуемо својој браћи бољи положај. Ко проучи прокламацију ратну од 18. јуна, видеће да у њој нема ни једне освајачке речи. Оа како је света не беше *алиментацијет и несвободнијет рата од нашег*. Намој борби била је узвишена и хумана задаћа, задаћа, која је била испуњена и на дипломатској застави црне Јевропе — до тога времена! Као што се сећамо, баш у то доба срушен је *берлински меморандум*, а с њиме се угасила и потоња нада на лепшу будућност наше несрећне браће. Сад после рата нашег, не само да су из наше крви успрела пријидица берлинског меморандума, него је при и после конвенције, нарочито одласком дипломатског тела из Цариграда, постигнут потпун суглас и хармонија јевропских сила у исхају: *да се побољша стане источних хришћана*.

Добро нери прокламација, *да се сва судбина источних хришћана налази у једним рукама*. То „јаче руке“, било опште, јевропске или руске, обезбедиће у сваком случају положај источних хришћана. „За хришћане, који су за време рата у Србији напали збег и закона, уговорен је потпун опрштај (амнестија) а има сигурна изгледа за основано побољшање њиховог стања на њиховом отаџини.“

На послетку прокламација се врло топао сећа успомене погинулих јунава наших, и несрећног удаса, рањених и пострадалих синова отаџбине, о којима ће се валаа српска својски старати. Затим се

с благодарношћу помиње страна, а нарочито руска помоћ у нашој тепој борби, помоћ у краји и материјалним жртвима, и на послетку захваљује се народу, који је за цело време ове крваве борбе дао живих доказа ретког родољубља.

Једном бечком листу пишу о устанку Миридита под 10. о. м. из Скадра:

„Инструкција, од које су се већ давно бојали, постала је сакал у брдским крајевима средње Албаније: племена Темала, Сапа, Путата, Сјеса, Слапа, Сабудалеша и Кодеде противили су се власти у Скадру с оружјем у руци. У клану Пуве дошао је до првог сусрета између турске војске и усталим племенима миридитским. Устаници оставише господарица Пуве, дотичи је турска војска од чести била одбачена у Скадар, од чести затворена у кули Пуве. То је у мало речи најбитније но хаоса вести и гласова, који се од чести потиру, а којима је Скадар сваке недеље напуњен, у првог полициских мера, да се препречи свака комуникација с околним. Врло је добро познато, да мишлење међу Миридитима не траје тек од јуче. Већ на кратко после устанка у Херцеговини, пре сада готово две године, спопао је ратничка племена средње Албаније оно убуђење, што на њих увек напје, кад у њиховом сусудству зајичи звек оружја. Са напретком херцеговачког устанка расло је и убуђење међу Миридитима. Рат Црне Горе против Турске умало што није повукао за собом рат Миридита против Порте. Само најпокорнији молаба власти у Скадру код поглавца плавинских племена испало је за руком, да заједно са најпретеранијим обећањима спрече устанак у средњој Албанији у последњем часу.

Јестро ових обећања сачињавао је пре свега отпуст на слободу младог кнеза Миридита, Пренка, који је дотле био држан као заробљеник у Цариграду, затим потпуна, од Турака неприступна аутономија Миридита и њима сродних племена, као што им је султан ферманом на то право дао. Таквим мажком испало је власти у Скадру за руком, да Миридите у две странке подела, да једну од истих задовоље за себе те другу тиме да ослаби.

И заиста, пустише прина Пренка, да дође из Цариграда у Скадар, даду му титулу паша, досадише му с узвињањем чисти и пажње, али су та у Скадру држали тако исто затворена, као и у Цариграду. И аутономију не видеде Миридите. За то су они Миридите, што станају у Скадру и што из плавина тамо долазе, као и њима сродна племена, били на сваки могући начин оговарани, гоњени, па, шта више, и затворени.

Ова система дволичности и лажи особито је успевала под Дервиш-пашом, под њим је и свој вршак достигла. Овај несретник, који је понајпре крив и устанку у Херцеговини, заиста је и са својом управом у Албанији дотле дошао, да су се и Миридите побунади. Вежбања била би листа мучења и топења, која би пала у хрвацу Дервиш-паша, за време кратког му

Претплате, нисма, до-
писи и огласи прилажу
се само у уредништву
„ИСТОКА“.

У Београду, у Мирићиној
кући на „Терезијана“

За огласи рачуна се
први пут од 1871. 1 троп
после сваког пута по 50
пара.

За припошало 3 тропна
од 1871.

Уредници се не прилажу.

ВИДОВДАН

[illegible]

EK 19: Başknez Miloş Obrenoviç (1780- 1860). Grgur Jakşiç- Dragoslav Stranjakoviç, **Srbija od 1813 do 1858 godine**, s.40.

EK 20: Başknez Mihail Obrenoviç (1823- 1868). Grgur Jakšić- Dragoslav Stranjakoviç, **Srbija od 1813 do 1858 godine**, s.84.

EK 21: Başknez Aleksandr Karacorceviç (1806- 1885). Grgur Jakšić-
Dragoslav Stranjaković, **Srbija od 1813 do 1858 godine**, s.100.

EK 22: Başknez Milan Obrenovi (1854- 1901). Halil Sedes, 1875-1876 Bosna-Hersek ve Bulgaristan İhtilalleri ve Siyasi Olaylar, s.164.

EK 23: Ljubica Obrenović (1788- 1843). Grgur Jakšić- Dragoslav Stranjaković, **Srbija od 1813 do 1858 godine**, s.96.

EK 24: Jevrem Obrenović (1790- 1856). Grgur Jakšić- Dragoslav Stranjaković, **Srbija od 1813 do 1858 godine**, s.68.

EK 25: Jovan Obrenović (1786- 1850). Grgur Jakšić- Dragoslav Stranjaković, Srbija od 1813 do 1858 godine, s.80.

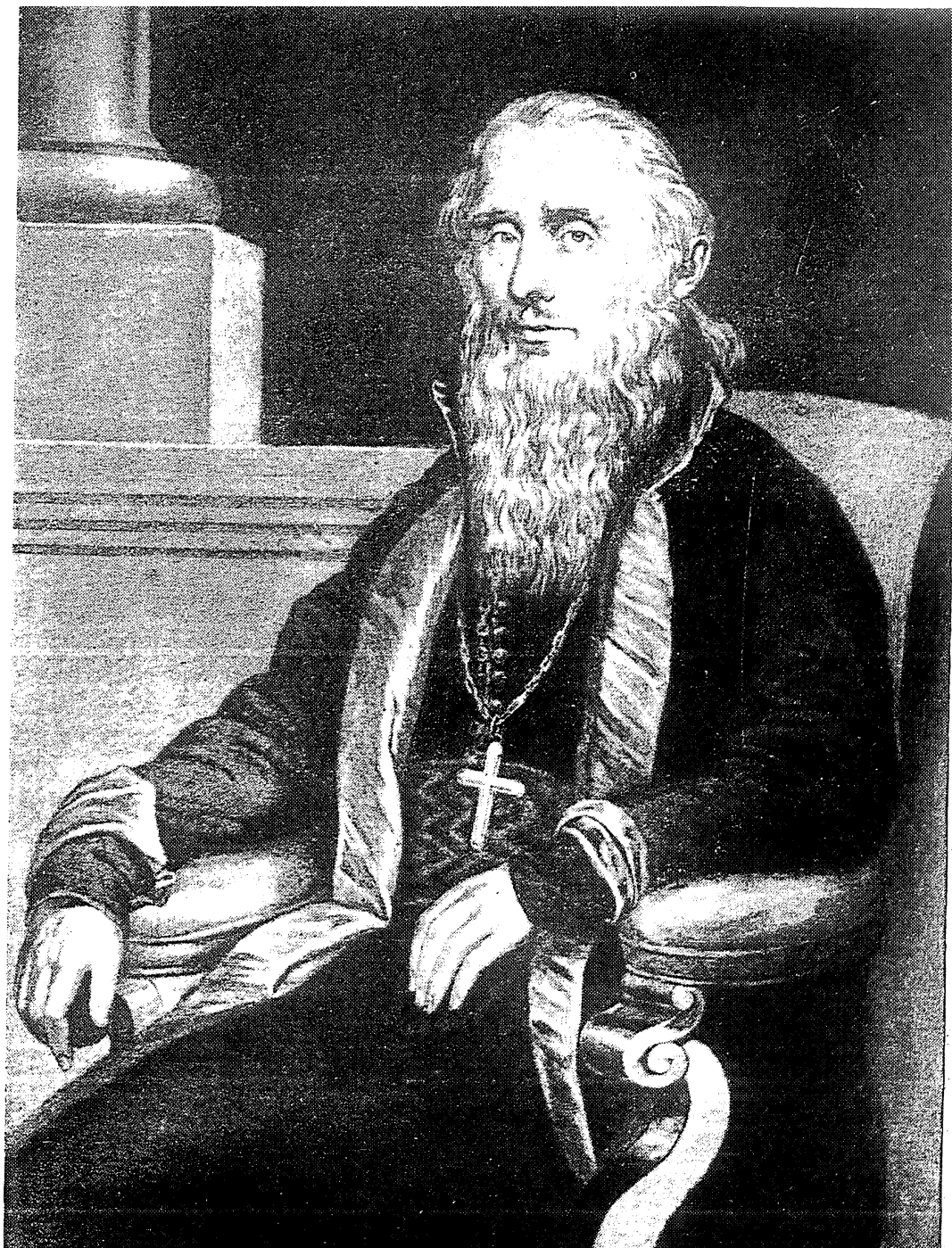
EK 26: Toma Vučić Perišić (1787/8-1859). Grgur Jakšić- Dragoslav Stranjaković, **Srbija od 1813 do 1858 godine**, s.92.

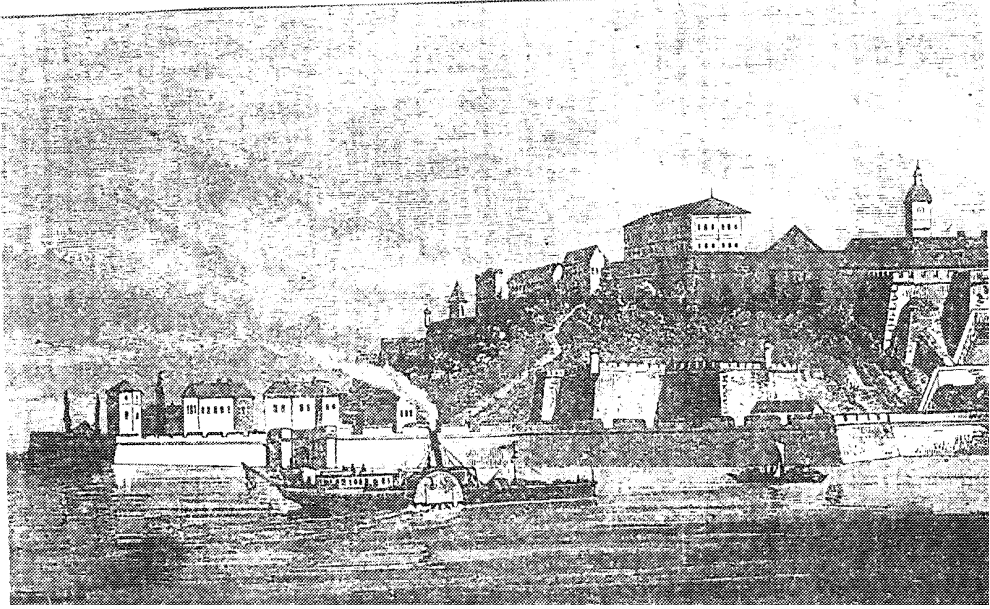
EK 27: Ilija Garašanin (1812- 1874). Grgur Jakšić- Dragoslav Stranjaković, Srbija od 1813 do 1858 godine, s.104.

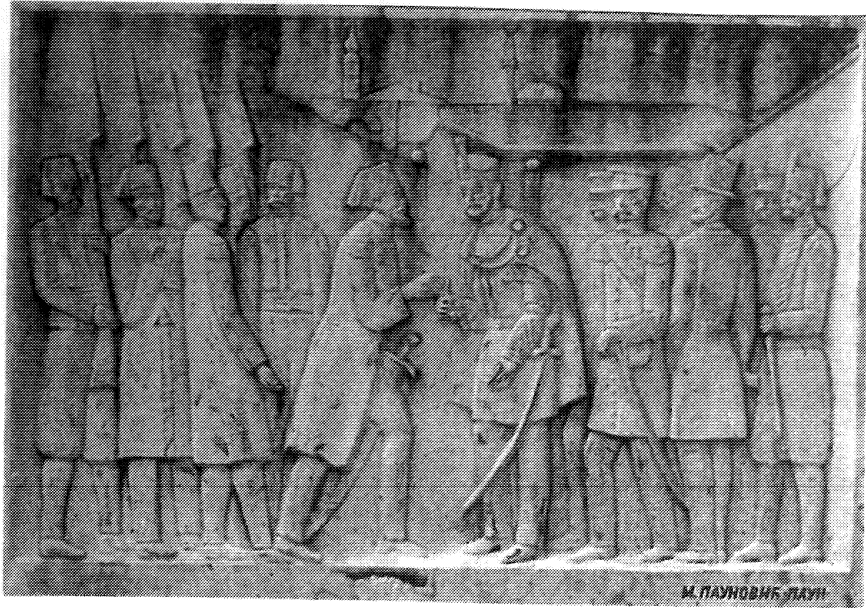
EK 28: Patrik Josif Rajacić (1785- 1861). Grgur Jakšić- Dragoslav Stranjaković, **Srbija od 1813 do 1858 godine**, s.128.

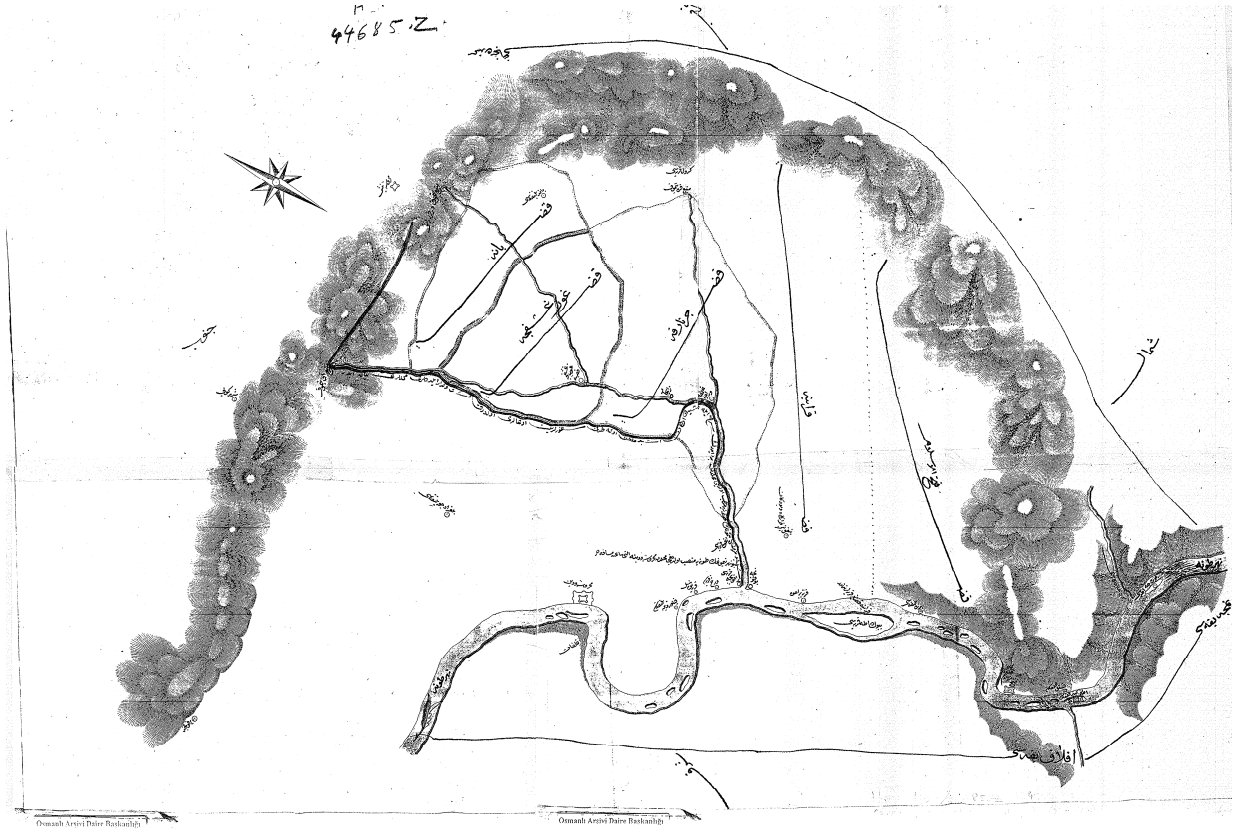
EK 29: XIX.yüzyılın ortalarında Belgrad Kalesi. Yusuf Hamzaoğlu, **Sırbistan Türklüğü**, s.569.

EK 30: 1867 yılında Ali Rıza Paşa tarafından Kalemeydan'da başknez Mihail'e Belgrad'ın anahtarlarının teslim edilişi. Yusuf Hamzaoğlu, **Sırbistan Türklüğü**, s.568.

EK 32: Sırların hak iddia ettiği yerler. (BOA, HAT 1109/44685-Z 1245.Z.29 - 21.06.1830)

EK 33: Sırbistan Haritası. (BOA, HRT.h.. 53 1293.Z.29 - 15.01.1877)

ÖZET

Balkan Yarımadası'nın ortasında yer alan Sırbistan'a ilk yerleşenler İlliryalı ve Trakyalı çoban kavimlerdi. Bölge Roma, Got, Hun, Avar, Bulgar ve Bizans egemenliğine girmiş ve VII.yüzyılda Sırlar bu topraklara yerleşmişlerdir. XII.yüzyılda Bizans hakimiyetinden kurtulan Sırlar, bağımsız bir devlet kurmuşlardır.

1459'da Osmanlı Devleti'nin Sırp Despotluğu'na son vermesiyle Osmanlı hakimiyetine giren Sırbistan, 1804 Sırp İsyanı ile Osmanlı Devleti'ne baş kaldırmıştır. 1830'da Osmanlı Devleti'ne bağlı muhtar bir knezlik olan Sırbistan'da 1878'deki bağımsızlığa kadar Miloş Obrenoviç, Mihail Obrenoviç, Aleksandr Karacorceviç ve Milan Obrenoviç başknezlik yapmışlardır.

Politikacı kimliğiyle ön plana çıkan Miloş Obrenoviç döneminde Sırp Knezliği'nin sınırları genişletilmiştir. Aleksandr Karacorceviç döneminde Sırbistan, 1856 Paris Antlaşması ile Avrupa devletlerinin korumasına girmiştir. Mihail Obrenoviç döneminde Osmanlı Devleti, Sırbistan'dan 1862'de kısmen, 1867'de tamamen çekilmiştir. Milan Obrenoviç döneminde ise Sırbistan, Osmanlı Devleti'ne savaş açmış ve yenilmiştir. Daha sonra ise 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı'nda Rusya tarafında yer alarak yine Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştır.

1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı sonucunda imzalanan Berlin Antlaşması ile muhtariyetinden beri Osmanlı Devleti ile bağlarını tamamen koparmak ve bağımsız olmak için çabalayan Sırbistan, amacına ulaşmıştır. 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması ile Sırbistan bağımsız olmuştur.

ABSTRACT

Those first to settle in Serbia located in the Middle of Balkan Peninsula were Illyrian and Thracian herdsmen. The region became the dominion of Rome, Goths, Huns, Avar, Bulgarians, and Byzantines and Serbs settled in these lands in the VIIth century. The Serbs who escaped the domination of the Byzantines in XIIth century established an independent state.

Serbia becoming to be dominated by the Ottomans as the Ottomans brought an end to the Serbian Despotism in 1459, revolted against the Ottoman State with the Serbian Insurrection of 1830. In Serbia which was an autonomous principedom under the Ottoman State in 1830, Milos Obrenovich, Mihail Obrenovich, Alexander Karacorcevich and Milan Obrenovich acted respectively as prince until the independency achieved in 1878.

During the period of Milos Obrenovich who was famous with his identity as politician, the borders of the Serbian principedom were enlarged. During the period of Alexander Karacorcevich, Serbia came to be protected by the European States with the Paris Treaty of 1856. During the period of Mihail Obrenovich, the Ottoman State withdrew from Serbia partially in 1862 and fully in 1867. During the period of Milan Obrenovich, Serbia declared war on the Ottoman State and it was defeated. In the later years, during the Ottoman-Russian War of 1877-1878, it declared war on the Ottoman State once again by standing on the side of Russia.

Serbia, which had been endeavoring to fully break its ties with the Ottoman State and become independent since its autonomy, achieved its goal with the Treaty of Berlin signed as a result of Ottoman-Russian War of 1877-1878. Serbia became independent with the Treaty of Berlin dated 13 July 1878.